CATECHISMUS ROMANUS

EX DECRETO

SS. CONCILII TRIDENTINI

AD PAROCHOS

PII V. PONT. MAXIMI

JUSSU EDITUS

Editio novissima caeteris accuratior.

NEAPOLI

MDCCCIV.

ACCESSIT PUBLICA VENIA.

CLERICO
LECTORI

Cum cetera omnia graviter, et sapienter a Concilii Tridentini Patribus pertractata sunt, tum certe illud sapientissime institutum, ut per homines non in Theologicis modo disputationibus, sed in humanioribus etiam litteris plus quam mediocriter versatos compendiaria quadam methodo ea traderentur, quae Clericos Divino Cultui addictos, et animarum saluti procurandae destinatos et scire, et facere maxime decet. Eja igitur quisquis huic tantae rei te, tuamque operam devovisti: habes hic brevi comprehensa volumine quaecumque ab innumeris pene scriptoribus tum graecis tum latinis, et prolixe non minus, quam erudite allata sunt ad Clericorum institutionem pertinentia; adeo strictim, adeo eleganter, ut neque quicquam desideres, quod addere necesse sit, et omnia abunde suppetant, quae excolere ingenium valent, si qua praeterea humanitate delecteris. Assidua porro lectione opus est; idque tibi persuadeas velim, tuo te muneri satis tum

demum facturum, cum, quae hoc libro continetur, optime perspecta habueris, et ea, quae par est, sedulitate praestiteris. Vale.

INDEX CAPITUM, ET SECTIONUM TOTIUS OPERIS.

PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

PARS TERTIA.

PARS QUARTA

CATECHISMI ROMANI

PRÆFATIO

Agens de Pastorum in Ecclesia Necessitate, Auctoritate, Officio; & præcipuis Doctrinæ Christinæ Capitibus.

SECTIO PRIMA.

1. *Homo non potest, suis relictus viribus, veram sapientiam, et obtinendæ beatitudinis certas rationes consequi.*

Ea est humanæ mentis, & intelligentiæ ratio, ut, quum alia multa, quæ ad divinarum rerum cognitionem pertinent, ipsa per se magno adhibito labore, & diligentia investigaverit, ac cognoverit; maximam tamen illorum partem, quibus æterna salus comparatur, cujus rei in primis causa homo conditus, atque ad imaginem, & similitudinem Dei creatus est, naturæ lumine illustrata cognoscere, aut cernere nunquam potuerit. (*a*) *Invisibilia quidem Dei* (ut docet Apostolus) *a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas.* Verum (*b*) mysterium illud, quod absconditum est a sæculis & generationibus, ita humanam intelligentiam superat, ut, nisi manifestum fuisset Sanctis, quibus voluit Deus fidei munere notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, nullo studio homini ad eam sapientiam adspirare licuisset.

2. *Unde tam præclarum fidei munus concipiatur.*

Cum autem (*c*) fides ex auditu concipiatur perspicuum est, quam necessaria semper fuerit ad æ-

A

(a) Rom. 1. 20. (b) Coloss. 1. 26. (c) Rom. 10, 17

ternam salutem consequendam doctoris legitimi fidelis opera, ac ministerium: siquidem dictum est: (*a*) *Quomodo audient sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur?* Et quidem ab ipsius mundi origine, clementissimus, ac benignissimus Deus suis nunquam defuit; sed (*b*) multifarie, multisque modis loquutus est Patribus in Prophetis, eisque pro temporum conditione ad cœlestem beatitudinem certum, ac directum, iter mostravit.

3. *Christus in hunc mundum venit ad docendum fidem, quam postea Apostoli, et successores eorum propagarunt.*

Sed quoniam prædixerat daturum se doctorem justitiæ (*c*) in lucem gentium ut (*d*) esset salus ejus usque ad extremum terræ (*e*) novissime loquutus est nobis in Filio, quem etiam, voce e cœlo delapsa a magnifica gloria, jussit, (*f*) ut omnes audirent, ejusque præceptis obtemperarent. Deinde vero Filius alios (*g*) dedit Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, & Doctores, qui verbum vitæ annuntiarent, (*h*) ne circumferremur, tanquam parvuli fluctuantes, omni vento doctrinæ; sed firmo fidei fundamento adhaerentes (*i*) coædificaremur in habitaculum Dei, in Spiritu Sancto.

4. *Quomodo verba pastorum Ecclesiæ sint recipienda.*

Ac, ne quis (*k*) verbum auditus Dei ab Ecclesiæ ministris, tanquam verbum hominum, sed sicut vere est, verbum Christi acciperet: ille ipse Salvator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret: (*l*) *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*; quod quidem non de iis tantum, quibuscum sermo habebatur, intelligi voluit, verum de omnibus etiam qui legitima successione docendi munus obirent. (*m*) qui-

(a) *Rom.* 10. 14. 15.
(b) *Hebr:* 1. 1.
(c) *Isa.* 49. 6.
(d) *Psal.* 40. *Joel*, 7, 23.
(e) *I. Hebr.* 11. 2.
(f) *II Petr.* 1. 17.
(g) *Ad Ephes* 4. 11.
(h) *Ephes* 4. 14.
(i) *Ephes* 2. 22.
(k) *II. Thess.* 1. 13.
(l) *Luc.* 16. 16.
(m) *Matth.* 28. 20.

bus se omnibus diebus usque ad consummationem sæculi affuturnm esse pollicitus est.

5. *Veritate jam manifestata, hodie etiam necessarium est, Pastores verbum Dei prædicare*.

At vero, cum hæc divini verbi prædicatio nunquam intermitti in Ecclesia debeat, tum certe hoc tempore majori studio, & pietate eleborandum est, ut sana, & incorrupta doctrina, tanquam pabulo vitæ, fideles nutriantur, & confirmentur (*a*). Exierunt enim falsi Prophetæ in mundum, de quibus dixit Dominus: (*b*) *Non mittebam Prophetas; et ipsi currebant: non loquebar ad eos; et ipsi prophetabant*, ut (*c*) variis doctrinis, & peregrinis Christianorum animos depravarent. Qua in re illorum impietas, omnibus Satanæ artibus instructa, tam longe progressa est, ut nullis fere certis finibus contineri posse videatur. At, nisi Salvatoris nostri præclara illa promissione niteremur, qui se adeo stabile Ecclesiæ suæ fundamentum posuisse affirmavit, (*d*) ut portæ Inferi adversus eam prævalere nunquam possint; maxime verendum esset, ne hoc tempore, tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata, & oppugnata concideret. Nam, ut omittamus nobilissimas provincias, quæ olim veram, & Catholicam Religionem, quam a majoribus acceperant, pie, & sancte retinebant, nunc autem derelinquentes viam rectam, erraverunt; atque in eo se maxime pietatem colere palum profitentur, quod a patrum suorum doctrina quam longissime recesserunt: nulla tam remota regio, aut tam munitus locus, nullus Christianæ Reipublicæ angulus inveniri potest, quo hæc pestis occulte irrepere non tentarit.

6. *Catechismis potissimum hæretici Christianorum animos depravare studuerunt*.

Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, cum fieri nullo modo posse intelligerent, ut cum omnibus coram colloquerentur, & in eorum aures venenatas voces infunderent, idem alia ratione aggressi, multo facilius, ac latius impietatis er-

(a) *I. Joan.* 14. 1. (b) *Jerem* 23. 21.
(c) *Hebr.* 13. 9. (d) *Matth.* 16. 18.

rores disseminarunt. Nam præter illa ingentia volumina, quibus Catholicam fidem evertere conati sunt (a quibus tamen cavere, cum apertam hæresim continerent, non magni fortasse laboris, ac diligentiæ fuit) infinitos etiam libellos conscripserunt, qui cum pietatis speciem præseferrent, incredibile est quam facile incautos simplicium animos deceperint.

7. *Pestilentibus Pseudoprophetarum vocibus, et scriptis occurrendum Sancta Synodus recte statuit.*

Quamobrem Patres Oecumenicæ Tridentinæ Sinodi, cum tanto, & tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maxime cuperent. non satis esse putarunt, graviora Catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere: sed illud præterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam, & rationem Christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi traderent, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi Pastoris, & Doctoris munus obendum esset.

8. *Necesse fuit etiam Oecumenici Concilii studio. Summique Pontificis auctoritate, post tot Doctrinæ Christianæ conscriptas institutiones, novum Catechismum Pastoribus proponere.*

Multi quidem adhuc in hoc scriptionis genere cum magna pietatis, & doctrinæ laude versati sunt: sed tamen Patribus visum est maxime referre, si liber Sanctæ Synodi auctoritate ederetur, ex quo Parochi, vel omnes alii, quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere, atque depromere ad fidelium ædificationem possent: ut, quemadmodum (*a*) *unus est Dominus, una fides*, ita etiam una sit tradendæ fidei, ad omniaque pietatis officia populum Christianum erudiendi communis regula, atque præscriptio.

9. *Non sunt exacte universa nostræ religionis dogmata hic discussa.*

Ergo, cum multa sint, quæ ad Christianæ religionis professionem pertinere videantur, nemo existimet, illud Sanctæ Synodo propositum fuisse, ut

(a) *Ephes* 4. 5.

omnia Christinæ fidei dogmata uno libro comprehensa subtiliter explicarentur: (quod ab iis fieri solet, qui se profitentur universæ religionis institutionem, & doctrinam tradere: id enim & infiniti penè operis fuisset, & instituto minus convenire perspicuum est) sed, quoniam Parochos, Sacerdotesque animarum curatores, earum rerum cognitione instituendos suscepit, quæ pastoralis muneris maxime propriæ sunt, ad fidelium captum accomodatæ, ea tantum in medium afferri voluit, quæ hac in re pium Pastorum studium, si in difficilioribus divinarum rerum disputationibus non ita versati fuerint, adjuvare possent. Quæ cum ita sint, antequam ad ea sigillatim tractanda accedamus, quibus hujus doctrinæ summa continetur; institutæ rei ordo postulat, ut pauca quædam exponantur, quæ Pastores considerare, sibique ante oculos proponere in primis debent.

10. *Cum Pastores animarum hic instituendi suscipiantur, quid illis potissimum, ut rite suo fungantur munere, sit considerandum.*

Igitur, ut sciant, quonam, veluti ad finem, omnia, eorum consilia, labores, & studia referenda sint, quoque pacto id, quod volunt, facilius consequi, & efficere possint: illud primum videtur esse, ut semper meminerint, omnem Christiani hominis scientiam hoc capite comprehendi: vel potius, quemadmodum Salvator noster ait, (a) *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum.* Quamobrem in eo præcipuæ Ecclesiastici Doctoris opera versabitur, ut fideles scire ex animo cupiant (b) *Jesum Christum, et hunc crucifixum:* sibique certo persuadeant, atque intima cordis pietate, & religione credant, (c) *aliud nomen non esse datum hominibus sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri:* (d) siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris. At vero, (e) quia *in hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si*

(a) *Jo.* 17. 3.
(b) *I. Cor.* 2. 3.
(c) *Act.* 4. 12.
(d) *I. Joan.* 2. 3.
(e) *I. Jo.* 2. 2.

mandata ejus observemus; proximnm est, & cum eo, quod diximus, maxime conjunctum, ut simul etiam ostendat, vitam a fidelibus non in otio, & desidia degendam esse, verum eportere, ut (*a*) *quemadmodum ipse ambulavit, ita et nos ambulemus*, (*b*) sectemurque omni studio justitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem: Dedit enim (*c*) *semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, ut mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*, quæ Apostolus Pastoribus præcipit, ut loquantur, & exhortentur. Cum autem Dominus, ac Salvator noster non solum dixerit, sed etiam exemplo suo demonstrarit; (*d*) Legem, & Prophetas ex dilectione pendere; Apostolus deinde confirmavit, (*e*) charitatem esse finem præcepti, ac (*f*) legis plenitudinem: dubitare nemo potest, hoc, tanquam præcipuum munus, omni diligentia curandum esse, ut fidelis populus ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam excitetur, ac divino quodam ardore incensus, ad summum illud, & perfectissimum bonum rapiatur, cui adhaerere, solidam, & veram felicitatem esse is plane sentiet, qui illud Prophetæ dicere poterit: (*g*) *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram?* Hæc nimirum est via illa excellentior, quam idem (*h*) Apostolus demontravit, cum omnem doctrinæ, & institutionis suæ rationem ad charitatem, quæ nunquam excidit, dirigeret. Sive enim credendum, sive sperandum, sive agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini nostri commendari debet, ut quivis perspiciat, omnia perfectæ Christinæ virtutis opera non aliunde, quam a dilectione ortum habere, neque ad alium finem, quam ad dilectionem referenda esse.

11. *Non satis est Pastores ad duos illos fines inter docendum respicere; sed se ad captum cujusque debent accomodare.*

(*a*) *I. Jo.* 2. 6. (*b*) *II. Tim.* 2. 22.
(*c*) *Ad Tit.* 2. 14. (*d*) *Matth.* 22. 2.
(*e*) *I. Tim.* 1. 5. (*f*) *Rom.* 13. 21.
(*g*) *Psal.* 72. 25. (*h*) *I. Cor.* 1. 8.

Cum autem in omni re tradenda plurimum intersit, utrum hoc, an illo modo aliquid doceas: tum vero hoc in Christiani populi institutione maximi momenti existimandum est. Observanda est enim audientium ætas, ingenium, mores, conditio, ut, qui docendi munus exercet, omnia omnibus (a) efficiatur, ut & omnes Christo lucrifaciat, (b) seipsum fidelem ministrum, & dispensatorem probare possit, ac (c) veluti servus bonus, & fidelis dignus sit, qui super multa constituatur a Domino. Neque vero unius tantum generis homines fidei suæ commissos esse arbitrentur, ut præscripta quadam, & certa docendi formula erudire, atque ad veram pietatem instituere æque omnes fideles possit; sed, cum (d) alii, veluti modo geniti infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli vero quodammodo confirmata sint ætate; necesse est diligenter considerare, quibus (e) lacte, quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimenta præbere, quæ spiritum augeant, (f) *donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*. Id vero Apostolus in seipso omnibus observandum indicavit: cum (g) dixit, se Græcis, & Barbaris, sapientibus, & insipientibus debitorem esse: ut videlicet intelligerent, qui ad hoc ministerium vocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis, ac vitæ præceptis doctrinam ad audientium sensum, atque intelligentiam accommodari oportere; ut cum eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spirituali cibo expleverint, ne interim parvulos fame perire patiantur; ut (h) qui panem petant, & non sit, qui frangat eis. Neque vero cuiusquam studium in docendo retardari debet, propterea quod interdum necesse sit auditorem earum rerum præceptis instrui, quæ leviores, & humiliores videntur, nec sine molestia ab iis potissimum tractari solent, quorum animus in sublimium rerum

(a) *1. Cor.* 9. 19. 22.
(b) *1. Cor.* 4. 1. 2.
(c) *Matth.* 25. 23.
(d) *1. Petr.* 2. 2.
(e) *1 Cor.* 3. 2. *Hebr.* 5. 12.
(f) *Ephes* 4. 13.
(g) *Rom.* 1. 14.
(h) *Thren.* 4. 4.

contemplatione versatur, ac conquiescit. Nam, si ipsa æterni Patris Sapientia in terras descendit, ut in carnis nostræ humilitate cœlestis vitæ præcepta nobis traderet: quem non compellat charitas Christi, (a) ut parvulus fiat in medio fratrum suorum, & tamquam nutrix fovens filios suos, ita cupide, proximorum salutem desideret, ut, quod de seipso Apostolus testarur, (b) eis velit non solum Evangelium Dei, sed etiam animam tradere?

12. *Cum Deus visibilem sui præsentiam nobis subduxerit, Pastores ejus verbum haurient ex Scriptura, et Traditionibus.*

Omnis autem doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda sit, verbo Dei continetur, quod in Scripturam. Traditionesque distributum est. Itaque in harum rerum meditatione Pastores dies noctesque versabuntur memores illius Divi Pauli admonitionis, quam ad Timotheum scriptam omnes, quicumque animarum curæ præpositi sunt, ad se pertinere existimabunt. Est autem hæc admonitio in hunc modum: (c) *Attende lectioni, exhortationi, et doctrinae. Est enim (d) omnis scriptura divinitus inspirata, utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructum.* Sed quoniam quæ divinitus tradita fuerunt, multa sunt, & varia, ut nec ita facile aut animo comprehendi, aut etiam mente comprehensa, memoria teneri possit, ut, cum se obtulerit docendi occasio, eorum parata sit, & prompta explicatio; sapientissime majores nostri totam hanc vim, & rationem salutaris doctrinæ in quatuor hæc capita redactam distribuerunt, Apostolorum Symbolum, Sacramenta, Decalogum, Dominicam Orationem. Nam omnia, quæ Christinæ fidei disciplina tenenda sunt, sive ad Dei cognitionem, sive ad mundi creationem, & gubernationem, sive ad humani generis redemptionem spectent, sive ad bonorum præmia, & malorum pœnas pertineant, Symboli doctrina continentur. Quæ autem signa sunt,

(a) *I. Thess.* 2. 7. (b) *Ibid.* 2. 8.
(c) *I. Tim.* 4. 13. (d) *II. Tim.* 3. 16. 17.

& tanquam instrumenta ad divinam gratiam consequendam, hæc septem Sacramentorum doctrina complectitur. Jam vero quæ ad leges referuntur, (*a*) quarum finis est Charitas, Decalogo descripta sunt. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari, ac salutariter peti possit, Dominica Precatione comprehenditur. Quare sequitur, ut explanatis quatuor his, quasi communibus Sacræ Scripturæ locis, nihil fere ad eorum intelligentiam, quæ Christiano homini discenda sunt, desiderari possit.

13. *Qua methodo Parochi explicationem Evangelii cum Catechismi explicatione conjungent.*

Itaque visum est monere Parochos, ut, quoties usuvenerit, ut aliquem interpretentur Evangelium, vel quemvis alium Divinæ Scripturæ locum, intelligant ejus loci, quicunque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quatuor illorum capitum, quæ diximus, quo tamquam ad ejus doctrinæ fontem, quod explicandum sit, confugient. Exempli causa, si explanandum sit illud Evangelium primæ Dominicæ Adventus: (*b*) *Erunt signa in Sole, et Luna etc.*, quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo Symboli Articulo: *Venturus est judicare vivos, et mortuos:* quibus inde assumptis, Pastor una eademque opera fidelem populum & Symbolum, & Evangelium docebit. Quare in omni docendi, & interpretandi munere hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quatuor genera, ad quæ referri universam Divinæ Scripturæ vim, atque doctrinam diximus. Docendi autem ordinem eum adhibebit, qui & personis, & tempori accomodatus videbitur: nos Patrum auctoritatem sequuti qui in initiandis Christo Domino, & in ejus disciplina instituendis hominibus, a fidei doctrina initium fecerunt, operæ pretium duximus, quæ ad fidem pertinent, prius explicare.

(a) *1. Tim.* 1. 5. (b) *Luc.* 21. 29.

CATECHISMI ROMANI

PARS PRIMA.

DE FIDE, ET SYMBOLO FIDEI.

CAPUT I.

1. *Quid sit Fides hoc loco, et ejus ad salutem necessitas.*

Sed quoniam in divinis litteris multiplex est Fidei significatio; nos hic de ea loquimur, cujus vi omnino assentimur iis, quæ tradita sunt divinitus. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo jure dubitabit; præsertim cum scriptum sit: (*a*) *Sine fide impossibile est placere Deo.* Cum enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit, quam ut humanæ mentis acie perspici possit, necesse ei erat ipsius a Deo cognitionem accipere. Hæc vero cognitio nihil aliud est, nisi fides: cujus virtus efficit, ut id ratum habeamus, quod a Deo traditum esse sanctissimæ matris Ecclesiæ auctoritas comprobarit. Nulla enim fidelibus potest accidere dubitatio in iis, quorum Deus auctor est, (*b*) qui est ipsa veritas. Ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, intersit, & illam, quam humanæ Historiæ scriptoribus adhibemus. Fides autem quamquam late pateat, & magnitudine, ac dignitate differat (est enim sic in sacris litteris: (*c*) *Modicæ fidei, quare dubitasti?* et (*d*) *Magna est fides tua:* et (*e*) *Adauge nobis nobis fidem:* item (*f*) *Fides sine operibus mortua est:* et (*g*) *Fides, quæ per charitatem operatur*) tamen est

(a) *Hebr.* 11, 6.
(b) *Jo.* 14. 6.
(c) *Matth.* 14. 31.
(d) *Luc.* 17. 6.
(e) *Matth.* 15. 18.
(f) *Gal.* 5. 6.
(g) *Jac.* 2. 26. 20.

idem genere, et diversis fidei gradibus eadem definitionis vis, et ratio convenit. Quam vero fructuosa sit, et quantam ex ea utilitatem capiamus, in Articulorum explicatione dicetur.

2. *Quando, et qua de causa hæc duodecim fidei capita ab Apostolis sint tradita.*

Quæ igitur primum Christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei duces, doctoresque sancti Apostoli, divino spiritu afflati, duodecim Symboli Articulis distinxerunt. Nam cum mandatum a Domino accepissent (a) ut pro ipso legatione fungentes, in universum mundum proficiscerentur, (b) atque omni creaturæ Evangelium prædicarent; Christianæ fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet (c) id ipsum omnes sentirent, ac dicerent; neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocassent, sed essent *perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia.*

3. *Symbolum unde sit dictum.*

Hanc autem Christinæ fidei et spei professionem a se compositam, Apostoli Symbolum appellarunt, sive quia ex variis sententiis, quas singuli in commune contulerunt, conflata est; sive quia ea veluti nota, et tessera quadam uterentur, qua desertores (d) et subintroductos falsos fratres, qui Evangelium adulterabant, ab iis, qui vere Christi militiæ Sacramento se obligarent, facile possent internoscere.

4. *Quæ Symboli hujus sit necessitas, et quot in partes dividatur.*

Credo in Deum. Cum multa in Christiana religione fidelibus proponantur, quorum sigillatim, vel universe certam, et firmam fidem habere oportet; tum vero illud primo, ac necessario omnibus credendum est, quod (veluti veritatis fundamentum, ac summam) de Divinæ essentiæ unitate, et trium personarum distinctione, earumque actionibus, quæ præcipua quadam ratione illis attribuuntur, Deus ipse nos docuit. Hujus mysterii doctrinam breviter in

(a) *Matth.* 28. 20. (b) *Marc.* 16. 16.
(c) *I. Cor.* 1. 10. (d) *Gal.* 2. 4.

Symbolo Apostolorum comprehensam esse Parochus docebit, Nam, ut majores nostri, qui in hoc argumento pie, & accurate versati sunt observarunt; in tres potissimum partes ita distributum videtur, ut in una, Divinæ naturæ prima persona, & mirum creationes opus describatur: in altera, secunda persona, et humanæ redemptionis mysterium, in tertia item persona, caput, et fons sanctitatis nostræ, variis, et aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quadam a Patribus nostris frequenter usurpata; Articulos appellamus. Ut enim corporis membra Articulis distinguuntur; ita etiam in hac fidei confessione, quidquid distincte, et separatim ab alio nobis credendum est, recte, et apposite Articulum dicimus.

DE PRIMO SYMBOLI ARTICULO.

CAPUT II.

Credo in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem coeli, et Terræ.

1. *Explicatur breviter Primus Articulus.*

His verbis ea sententia subjecta est; Certo, ac firmiter credo, et sine ulla dubitatione profiteor Deum Patrem, primam scilicet Trinitatis personam, qui (*a*) sua omnipotenti virtute cœlum ipsum, et terram, et omnia, quæ cœli, et terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, et condita tuetur, ac regit; neque solum eum corde credo, et ore confiteor verum summo studio, ac pietate ad illum, veluti summum, et perfectissimum bonum, conten-

(*a*) *Gen.* 1. *&* *seq.*

do. Hæc igitur sit brevis quædum primi hujus Articuli comprehensio. Sed, quoniam magna mysteria in singulis fere verbis latent, ea nunc diligentius Parocho perpendenda sunt: ut, quantum Dominus permiserit, ad ejus maestatis gloriam contemplandam cum timore, et tremore fidelis populus accedat.

2. *Credendi verbum quid significet?*

Igitur *Credendi* vox hoc loco *putare*, *existimare*, *opinari* non significat; sed, ut docent sacræ litteræ, certissimæ assensionis vim habet, qua mens Deo, sua mysteria aperienti, firme, constanterque assentitur. Quamobrem is credit (quod ad hujus loci explicationem attinet) cui aliquid sine ulla hæsitatione certum, et persuasum est. Neque vero existimare quisquam debet, fidei notitiam minus certam esse, quod ea non cernantur, quæ nobis credenda fides proponit: etenim divinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit, (a) *qui dixit de tenebris lucem splendescere*, ipse illuxit in cordibus nostris, (b) ut non sit nobis opertum Evangelium, sicut iis qui pereunt.

3. *Quæ in Symbolo proponuntur, non curiose scrutanda, sed sempliciter asserenda sunt.*

Jam vero ex iis, quæ dicta sunt, consequitur, eum qui cœlesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim, cum jussit nos credere, non divina judicia scrutanda, eorumque rationem, et causam perquirendam nobis proposuit; sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit, ut animus in æternæ veritatis notitia conquiescat. Ac profecto quum Apostolus testetur: (c) *Deus verax est* (d), *omnis autem homo mendax*: si arrogantis, et impudentis hominis est, gravi, ac sapienti viro aliquid affirmanti fidem non habere, sed præterea urgere, ut quod dixerit, rationibus, aut testibus probetur; cujus temeritatis, atque adeo stultitiæ fuerit, Dei voces audientem, cœlestis ac

(a) *II. Cor.* 4. 6.
(b) *Ibid.* 5.
(c) *Rom.* 3. 4.
(d) *Psal.* 115.

salutaris doctrinæ rationes requirere? Fides itaque, seclusa omni non solum ambiguitate, sed etiam demostrandi studio, tenenda est.

4. *Non sufficit ad salutem credere, sed etiam fidem profiteri necessarium est.*

Verum illud præterea doceat Parochus, eum, qui dicit *Credo*, preterquem quod intimum mentis suæ assensum declarat (qui interior fidei actus est) debere id, quod animo inclusum habet; aperta fidei professione præseferre, summaque alacritate palam fateri; ac prædicare. Oportet enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit: (a) *Credidi propter quod loquutus sum:* imitari Apostolos, qui ad principes populi responderunt: (b) *Non possumus, quæ vidimus, et audivimus non loqui*, Divi Pauli præclara illa voce excitari (c) *Non erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* Item, quo maxime hujus sententiæ veritas cofirmatur. (d) *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

5. *Fidei Christinæ excellentia.*

In Deum. Hinc jam Christinæ sapientiæ dignitatem, et præstantiam, ex eaque, quantum divinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei præstantissimæ, maximeque expetendae cognitionem, quasi fidei gradibus, ascendere.

5. *Quantum differat Christiana de Deo sapientia a Philosophica rerum divinarum notitia.*

In hoc enim multum inter se differunt Christina Philosophia, et hujus saeculi sapientia: quod haec quidem naturalis tantum luminis ductu ab effectibus, et ab iis, quae sensibus percipiuntur, paulatim progressa, non nisi post longos labores, vix tandem (e) invisibilia Dei contemplatur, primamque omnium rerum causam, et auctorem agnoscit, atque intelligit: contra vero illa humanae mentis aciem ita exacuit, ut in cœlum nullo labore penetrare possit, atque divino splendore collustrata, primum quidem

(a) Psal. 115. 1. (b) Act. 4. 20.
(c) Rom. 1. 16. (d) Rom. 10. 10.
(e) Rom. 1. 20. (f) 1. Petr. 2. 9.

aeternum ipsum luminis fontem, deinde, quae infra ipsum posita sunt, intueri: (*f*) ut nos vocatos esse de tenebris in admirabile lumen, quod est apud Apostolorum Principem, cum summa animi jucunditate experiamur, (*a*) et credentes exultemus laetitia inenarrabili. Recte igitur fideles primo se in Deum credere profitentur, cujus majestatem, ex (*b*) Jeremiae sententia, incomprehensibilem esse dicimus (c): *Lucem enim*, ut ait Apostolus, *inhabitat inaccessibilem*, *quam nullus hominum vidit*, *sed nec videre potest*; cum enim ad Moysem loqueretur: (*d*) *Non videbit me*, inqnit, *homo*, *et vivet*. Nam, ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perveniat, necesse est eam omnino a sensibus abstractam esse: cujus rei facultatem in hac vita naturaliter non habemus. Sed, quamvis haec ita sint, (*e*) *non reliquit tamen Deus*, ut inquit Apostolus, *semetipsum sine testimonio*, *benefaciens de cœlo*, *dans pluvias*, *et tempora fructifera*, *implens cibo*, *et laetitia corda hominum*. Quae causa fuit Philosophis nihil abjectum de Deo sentiendi, et quidquid corporeum, quidquid concretum, et admistum est, ab eo longissime removendi: cui etiam bonorum omnium perfectam vim, et copiam tribuerunt, ut ab eo, tanquam a perpetuo quodam, et inexhausto fonte bonitatis, ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res, atque naturas perfecta bona dimanent: quem sapientem, veritatis auctorem, et amantem, justum, beneficentissimum, et aliis nominibus appellaverunt, quibus summa, et absoluta perfectio continetur: cujus immensam, et infinitam virtutem, omnem complentem locum, et per omnia pertinentem esse dixerunt. Hoc ex divinis litteris longe melius constat, et illustrius ut illo loco: (*f*) *Spiritus est Deus*, item: (*g*) *Estote vos perfecti sicut et Pater vester coelestis perfectus est*; tum (*h*) *Omnia*

(a) *I. Petr.* 1. 8.
(b) *Jer.* 32. 13.
(c) *I. Tim.* 6. 16.
(d) *Exod.* 33. 20.
(e) *Act.* 14. 16.
(f) *Jo.* 4. 24.
(g) *Matth.* 5. 48.
(h) *Hebr.* 4. 13.

nuda, et aperta sunt oculis ejus; et illud: (*a*) *O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei!* deinde: (*b*) *Deus verax est*; et (*c*) *Ego sum via, et veritas, et vita*; praeterea: (*d*) *Justitia plena est dextera tua*; denique: (*e*) *Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione*; postremo: (*f*) *Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam?* Et: *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero, in Infernum, ades*; *si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris etc.*; Et (*g*): *Numquid non cœlum, et terram ego impleo, dicit Dominus?* Magna, et praeclara haec sunt, quae de Dei natura sacrorum librorum auctoritati consentanea, et consequentia ex rerum effectarum investigatione Philosophi cognoverunt; quamquam in eo etiam cœlestis doctrinæ necessitatem cognoscimus, si animadvertamus, fidem non solum hoc præstare, quemadmodum supra dictum est, ut, quæ viri tantum sapientes longo studio consequuti sunt, ea rudibus quoque, & imperitis hominibus statim pateant, atque in promptu sint: verum, ut rerum notitia, quæ fidei disciplina comparatur, multo certior, atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat, quam si eas ipsas res, humanæ scientiæ rationibus comprehensas, animus intelligeret. Sed quanto præstantior Divini Numinis cognitio censenda est, ad quam non communiter omnibus naturæ contemplatio, sed proprie credentibus fidei lumen aditum patefecit? Hæc autem Symboli Articulis continetur qui nobis Divinæ essentiæ unitatem, & Trium Personarum distinctionem, tum vero ipsum Deum esse ultimum hominis finem aperiunt, a quo cœlestis, æternaequæ beatitudinis possessio expectanda sit: siquidem a Divo Paulo didicimus, (*h*), Deum inquirentibus se remuneratorem esse. Hæc quanata sint, & an ejus generis sint bona, ad quae

(a) *Rom.* 11. 33.
(b) *Rom.* 3. 4.
(c) *Joan.* 14. 6.
(d) *Ps.* 47. 11.
(e) *Ps.* 144. 6.
(f) *Ps.* 138. 7. 8. 9.
(g) *Hier.* 23. 24.
(h) *Hebr.* 11. 6.

humana cognitio adspirare potuerit, multo ante eundem (*a*) Apostolum Isaias Propheta (*b*) his verbis ostendit: *A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt; oculus non vidit. Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te.*

7. *Unum Deum esse, non plures Deos confitendum est.*

Sed ex his, quae diximus, unum etiam Deum esse, non plures Deos confitendum est. Nam, cum Deo summam bonitatem, & perfectionem tribuamus: fieri non potest, ut id, quod summum, atque absolutissimum est, inveniatur in pluribus. Quod si cui aliquid ad summum deest, eo ipso imperfectus est: quare nec Dei natura illi convenit. Hoc autem multis sacrarum litterarum locis comprobatur: scriptum est enim: (*c*) *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est.* Praeterea est Domini jussum: (*d*) *Non habebis Deos alienos coram me.* Deinde per Prophetam saepe admonet; (*e*) *Ego primus, et ego novissimus; et absque me non est Deus.* Apostolus etiam palam testatur. (*f*) *Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma.*

8. *Creatis naturis Dei nomen interdum tribuitur, sed improprie.*

Neque vero nos moveat, quod interdum sacrae litterae Dei nomen creatis etiam naturis imponunt. Nam, quod (*g*) Prophetas, & Judices Deos appellarunt, non gentium more factum est, quae sibi plures Deos stulte, et impie finxerunt; sed quadam loquendi consuetudine significare voluerunt excellentem aliquam virtutem, vel functionem, quae Dei munere illis concessa sit. Deum igitur natura, substantia, essentia unum, quemadmodum ad confirmandam veritatem (*h*) in Symbolo Nicaeni Concilii dictum est, Christiana fides credit, et profitetur; sed

(a) *I. Cor.* 2. 9.
(b) *Isa.* 64. 4.
(c) *Deut.* 6. 4.
(d) *Exod.* 20. 3.
(e) *Isa.* 48. 12. *Apoc.* 1. 18. & 21. 13.
(f) *Eph.* 4. 5.
(g) *Exod.* 7. 15. & 22. 28. *Psal.* 31. 6.
(h) *Symb. Nic. apud Ruf. lib.* 1. *cap.* 9.

altius etiam ascendens, ita unum intelligit, (a) *ut unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneretur*, de quo nobis mysterio nunc dicere incipiendum est.

9. *Deus generali ratione hominum, peculiari autem Christianorum Patrem dicitur.*

Sequitur enim in Symbolo, *Patrem*. Sed, quoniam *Patris* vox non una ratione Deo tribuitur, illud prius declarandum erit, quae sit magis propria hujus loci significatio. Deum nonnulli etiam, quorum tenebris fides lucem non attulit, aeternam substantiam esse intellexerunt, a qua res ortae essent, et cujus providentia omnia gubernarentur, suumque ordinem, et statum conservarent. Ex humanis igitur rebus ducta similitudine, quemadmodum eum, a quo familia propagata est, cujusque consilio, et imperio regitur, *Patrem* vocabant, ita hac ratione factum est, ut Deum, quem omnium rerum opificem, et rectorem agnoscebant, *Patrem* appellari voluerint. Eodem nomine sacrae etiam litterae usae sunt, cum de Deo loquentes, universorum creationem, potestatem, admirabilemque providentiam ei tribuendam indicarent. Legimus enim (b): *Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te?* Et alibi (c): *Numquid non Pater unus omnium nostrum? Numquid non Deus unus creavit nos?* At vero multo frequentius, et peculiari quodam nomine, praesertim in novi Testamenti libris, Deus *Pater Christianorum* dicitur qui (d) *non acceperunt spiritum servitutis in timore, sed acceperunt spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamant, Abba pater* (e): *eam enim charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus:* (f) *quod si filii, et hæredes, hæredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, qui est primogenitus in multis fratribus* (g); *nec confunditur vocare nos fratres.* Sive igitur communem creationis, et providentiae; sive praecipuam spiritualis adoptionis causam spe-

(a) *Athanas. in Symb.* (b) *Deut.* 32. 6.
(c) *Malach.* 2. 10. (d) *Rom.* 8. 15. (e) 1. *Jo.* 3. 1.
(f) *Rom.* 8. 17. (g) *Heb.* 2. 21.

ctes, merito fideles Deum *Patrem* se credere profitentur.

10. *Ex hac voce* Patris *quæ colligenda mysteria, et de distinctione Personarum in divinis.*

Verum praeter eas notiones, quas explicavimus, *Patris* nomine audito, ad altiora mysteria mentem erigendam esse Parochus docebit. Quod enim in luce illa inaccessibili, quam inhabitat Deus, magis reconditum et abstrusum est, quodque humana ratio, et intelligentia non consequi, aut ne suspicari quidem poterat, id *Patris* vocabulo Divina Oracula nobis aperire incipiunt. Indicat autem hoc nomen, in una divinitatis essentia non unam personam, sed personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in una divinitate personae; Patris, qui a nullo genitus est; Filii, qui ante omnia saecula a Patre genitus est; Spiritus sancti, qui itidem ab aeterno ex Patre, et Filio procedit: Atqui Pater est in una divinitatis substantia, prima persona, *qui cum unigenito Filio suo, et Spiritu Sancto, unus est Deus, unus est Dominus, non in unius singularitate personæ, sed in unius Trinitate substantiæ.* Jam vero hae tres personæ, cum in iis quidquam dissimile, aut dispar cogitare nefas sit, suis tantummodo proprietatibus distinctae intelliguntur: Pater siquidem ingenitus est; Filius a Patre genitus; Spiritus Sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium personarum eandem essentiam, eandem substantiam confitemur; *ut in confessione veræ, sempiternaeque Deitatis, et in personis proprietatem, et in essentia unitatem, et in Trinitate æqualitatem pie, et sancte colendam credamus.* Nam, quod Patris primam esse personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perinde ac si aliquid in Trinitate prius, aut posterius, majus, aut minus cogitemus; absit enim haec a fidelium mentibus impietas, cum eandem aeternitatem, eandem gloriae majestatem in tribus personis Christiana religio praedicet. Sed Patrem, propterea quod ipse sit principium sine principio, primam esse personam, vere, et sine ulla dubitatione affirmamus; quae quidem uti Patris pro-

prietate distincta est; ita in unam illam praecipue hoc convenit, quod Filium ab aeterno genuerit: semper enim Deum simul, et Patrem fuisse, nobis significatur, cum Dei, et Patris nomina conjucta in hac confessione pronunciamus. Verum, quoniam in nullius rei, quam hujus omnium altissimae, ac difficillimae notitia, atque explicatione aut periculosius versari, aut gravius errare possumus; doceat Parochus, religiose retinenda esse essentiae, et personae propria vocabula, quibus hoc mysterium significatur: et sciant fideles, unitatem esse in essentia, distinctionem autem in personis. Sed haec subtilius exquirere nihil oportet, cum meminerimus illius vocis: (a) *Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria:* satis enim videri debet, quod fide certum, et exploratum habeamus, nos a Deo (cujus oraculis non assentiri, extremae stultitiae, atque miseriae est) ita edoctos esse (b) *Docete*, inquit, *omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Rursus; (c) *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus; et hi tres unum sunt*. Oret tamen assidue, ac precetur Deum, et Patrem, qui universa ex nihilo condidit, (d) *disponitque omnia suaviter, qui* (e) *dedit nobis potestatem filios Dei fieri*, qui Trinitatis mysterium humanae menti patefecit; oret, inquam, sine intermissione, qui divino beneficio haec credit, ut aliquando in aeterna tabernacula receptus, dignus sit, qui videat, quae tanta sit Dei Patris fœcunditas, ut seipsum intuens, atque intelligens, parem, et aequalem sibi Filium gignat, quove modo duorum idem plane, et par charitatis amor, qui Spiritus Sanctus est, a Patre, et Filio procedens genitorem, et genitum æterno, atque indissolubili vinculo inter se connectat; atque ita Divinae Trinitatis una sit essentia et trium personarum perfecta distinctio.

11. *Nomine Omnipotentis quid hic intelligamus.*

(a) *Prov.* 25. 27. (b) *Matth.* 28. 19.
(c) *I. Jo.* 5. 7. (d) *Sap.* 1. 1.
(e) *Jo.* 2. 12.

Omnipotentem. Solent sacrae litterae multis nominibus Dei summam vim, et immensam majestatem explicare, ut ostendant, quanta religione, et pietate illius sanctissimum numen colendum sit: sed in primis doceat Parochus, illi omnipotentem vim frequentissime tribui. Ipse enim de se dicit: (a) *Ego Dominus omnipotens*. Et rursus Jacob, cum filios ad Joseph mitteret, ita illis precatus est: (b) *Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem*. Deinde vero in Apocalypsi scriptum est: (c) *Dominus Deus, qui est, et qui erat; et qui venturus est omnipotens;* et alibi: (d) *Dies magnus Dei omnipotentis appellatur*. Nonnunquam etiam pluribus verbis illud idem significari solet. Atque huc pertinet, quod dicitur, (e) *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*: et: (f) *Numquid manus Domini invalida est?* Item: (g) *Subest tibi, cum volueris, posse*. Et alia generis ejusdem: ex quibus variis dicendi formis id percipitur, quod uno Omnipotentis verbo comprehendi perspicuum est. Intelligimus autem hoc nomine, nihil esse, nihil animo, et cogitatione fingi posse, quod Deus efficere nequeat: etenim non solum haec, quae tametsi maxima sunt, aliquo tamen modo in cogitationem nostram cadunt, efficiendi potestatem habet: nimirum ut omnia ad nihilum recidant; atque ut plures mundi ex nihilo repente existant; verum etiam multo majora in illius potestate sita sunt, quae humanae menti, et intelligentiae suspicari non licet.

12. *Cum Deus sit omnipotens, peccare tamen, vel falli non potest.*

Neque vero, cum omnia Deus possit, mentiri tamen, aut fallere, aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest. Haec enim in eam naturam cadunt, cujus imperfecta actio est: Deus vero, cujus perfectissima semper est actio, ideo haec non posse dicitur, quia posse ea infirmitatis est, non summae, et infinitae omnium rerum potestatis, quam

(a) Gen. 17. 1. (b) Gen. 43. 14.
(c) Apoc. 1. 8. (d) Apoc. 16. 14.
(e) Luc. 1. 37. (f) Num. 11. 23. (g) Sap. 12. 18.

ille habet. Ita igitur Deum *Omnipotentem* esse credimus, ut ab eo tamen longe omnia abesse cogitemus, quae perfectae ejus essentiae maxime conjuncta, et convenientia non sunt.

13. *Cur aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, praetermissis, solius Omnipotentiæ in Symbolo fiat mentio: quæque sint ejus fidei utilitates.*

Recte autem, sapienterque factum Parochus ostendat, ut, prætermissis aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in Symbolo proponeretur. Nam, cum Deum *omnipotentem* agnoscimus, simul etiam fateamur necesse est, eum omnium rerum scientiam habere, omnia item ejus ditioni, et imperio subjecta esse. Cum vero omnia ab eo fieri posse non dubitemus; consequens omnino est, ut cetera etiam explorata de illo habeamus; quæ si desint, quomodo Omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Præterea nulla res tam ad fidem, et spem nostram confirmandam valet, quam si fixum in animis nostris teneamus, nihil non fieri a Deo posse, quidquid enim deinceps credere oporteat, quamvis magnum, et admirabile sit, rerumque ordinem, ac modum superet; illi tamen facile humana ratio, post quam Dei omnipotentiæ notitiam perceperit, sine ulla haesitatione assentitur; quin potius, quo majora sint, quae Divina Oracula doceant, eo libentius fidem eis habendam esse existimat. Quod si boni etiam aliquid exspectandum sit, nunquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur, sed erigit sese, atque confirmat, saepe illud cogitans, nihil esse, quod ab *omnipotenti Deo* effici non possit. Quare hac fide praecipue munitos nos esse oportet, vel cum admiranda aliqua opera ad proximorum usum, et utilitatem edere cogimur, vel cum a Deo precibus impetrare aliquid volumus. Alterum enim ipse Dominus docuit, cum Apostolis incredulitatem objiciens diceret (a) *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, et transibit; et nihil impos-*

(a) *Matth.* 17. 19.

sibile erit vobis. De altero autem Sanctus Jacobus ita testatus est: (a) *Postulet in fide, nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur, et circumfertur: non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino*. Multa praeterea haec fides commoda, atque utilitates nobis praebet, in primis vero ad omnem animi modestiam, et humilitatem nos instituit: sic enim, inquit Princeps Apostolorum: (b) *Humiliamini sub potenti manu Dei*. Monet etiam non esse trepidandum, ubi non sit timor; sed unum Deum timendum esse, in cujus potestate nos ipsi, nostraque omnia sunt; inquit enim Salvator noster: (c) *Ostendam vobis, quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam*. Utimur deinde hac fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda, et celebranda. Nam qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo esse non potest, quin saepius exclamet: (d) *Fecit mihi magna, qui potens est*.

14. *Omnipotentiae vox non ita Patri hic attribuitur, ut de Filio, vel Spiritu Sancto etiam non dicatur*.

Sed, quod Patrem omnipotentem in hoc Articulo vocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur ita illi hoc nomen tributum esse, ut Filio etiam, et Spiritui sancto commune non sit. Nam (e) quemadmodum Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, neque tamen tres Deos, sed unum Deum esse dicimus; ita aeque Patrem, ac Filium, et Spiritum sanctum omnipotentem, neque tamen tres omnipotentes, sed unum omnipotentem esse confitemur. At vero praecipua quadam ratione Patrem, quia omnis originis fons est, hoc nomine vocamus, uti etiam Filio, qui aeternum Patris Verbum est, sapientiam, et Spiritui Sancto, qui utriusque amor est, bonitatem tribuimus: quamvis haec, et alia hujusmodi nomina communiter de tribus personis, ex Catholicae fidei regula, dicantur.

(a) *Jac.* 1. 6. 7. (b) *I. Petr.* 5. 6. (c) *Luc.* 12. 5.
(d) *Luc.* 1. 49. (e) *Athanas. in Symb.*

15. *Quo pacto, quaque de causa Deus cœlum, et terram creavit.*

Creatorem Cœli, et Terræ. Quam necessarium fuerit, omnipotentis Dei cognitionem paulo ante fidelibus tradi, ex iis, quae nunc de universorum creatione explicanda erunt, perspici potest. Tanti enim operis miraculum facilius creditur, quod nullus de immensa Creatoris potestate dubitandi locus relinquitur. Deus enim non ex materia aliqua mundum fabricatus est, sed ex nihilo creavit; idque nulla vi, aut necessitate coactus, sed sua sponte, et voluntate instituit. Neque vero ulla alia fuit causa, quae illum ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus, quae ab ipso effectae essent, bonitatem suam impertiretur: nam Dei natura, ipsa per se beatissima, nullius rei indigens est, ut inquit David: (a) *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Quemadmodum autem sua bonitate adductus. (b) quaecumque voluit, fecit; ita non exemplum aliquod, aut formam, quae extra se posita esset, cum universa conderet, sequutus est: verum, quia rerum omnium exemplar divina intelligentia continetur, id summa sapientia, et infinita virtute, quae ipsius propria est, rerum universitatem initio procreavit. (c) *Ipse enim dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt.*

16. *Quid per cœlum, et terram hoc loco intelligendum sit.*

Verum cœli, et terrae nomine, quidquid cœlum, et terra complectitur, intelligendum est. Nam praeter cœlos, (d) quos opera digitorum ejus Propheta appellavit. Solis etiam splendorem, Lunaeque, et ceterorum siderum ornatum addidit: atque, (e) ut essent in signa, et tempora, et dies, et annos, ita cœlorum orbes certo, et constanti cursu temperavit, ut nihil perpetua eorum conversione mobilius, nihil mobilitate illa certius videri possit.

17. *De creatione cœlorum spiritualium, idest Angelorum.*

(a) *Psal* 15. 1. (b) *Psal.* 113. (c) *Ps.* 148. 5.
(d) *Ps.* 8. (e) *Gen.* 1. 18.

Praeterea spiritualem naturam, innumerabilesque Angelos, qui Deo ministrarent, atque assisterent, ipse ex nihilo creavit, quos deinde admirabili gratiæ suæ, et potestatis munere auxit, atque ornavit. Nam, cum illud sit in divinis litteris: (a) *Diabolum in veritate non stetisse*, perspicuum est, eum, reliquosque desertores Angelos ab ortus sui initio gratia præditos fuisse: de quo ita est apud sanctum Augustinum: *Cum bona voluntate idest cum amore casto, quo illi adhaerent, Angelos creavit, simul in eis et condens naturam, et largiens gratiam*. Unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est. Quod autem ad scientiam attinet, extat illud sacrarum litterarum testimonium: (b) *Tu Domine, mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei, ut intelligas omnia super terram*. Potestatem denique eis tribuit divinus David illis verbis: (c) *Potentes virtute facientes verbum illius:* atque ob eam rem sæpe in sacris litteris (d) virtutes, & exercitus Domini appellantur. Sed, quamvis omnes ii cælestibus donis ornati fuerint; plurimi tamen, qui a Deo parente, & creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus deturbati, atque in obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbiæ suæ pœnas luunt: de quibus Princeps Apostolorum scribit in hunc modum: (e) *Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciendos in judicium reservari*.

18. *De Terræ creatione*.

At vero (f) terram etiam super stabilitatem suam fundatam Deus verbo suo jussit in media mundi parte consistere; effecitque, (g) ut *ascenderent montes, et descenderent campi in locum, quem fundavit eis*; ac, ne aquarum vis illam inundaret, terminum posuit; quem *non transgredientur, neque*

(a) *Joan.* 8. 44. (b) *II. Reg.* 14. 20.
(c) *Ps.* 102. 20. (d) *Ps.* 23. 45. *et* 58. *Isa.* 6.
(e) *II. Petr.* 2. 4. (f) *Psal.* 10. 3. 5. (g) *Ibid.*

convertentur operire terram. Deinde non solum arboribus, omnique herbarum, & florum varietate convestivit, atque ornavit, sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum antea aquas, et aera, ita etiam terras complevit.

19. *De Creatione hominis.*

Postremo Deus ex limo terræ (*a*) hominem sic corpore affectum, & constitutum effinxit, ut non quidem naturæ ipsius vi, sed divino beneficio immortalis esset, & impassibilis. Quod autem ad animam pertinet, eum ad immaginem, & similitudinem suam formavit, liberumque ei arbitrium tribuit: omnes præterea motus animi, atque appetitiones ita in eo temperavit, ut rationis imperio nunquam non parerent. Tum originalis justitiae admirabile donum addidit, ac deinde ceteris animantibus præesse voluit, quæ quidem facile erit Parochis ad fidelium institutionem ex sacra Genesis historia cognoscere.

20. *Cæli, et terræ nomine visibilia omnia, et invisibilia comprehenduntur.*

Hæc igitur de universorum creatione, cœli, & terræ verbis, intelligenda sunt: quæ omnia breviter quidem Propheta complexus est illis verbis, (*b*) *Tui sunt Cœli, et tua est terra: orbem terræ, et plenitudinem ejus tu fundasti*; sed multo etiam brevius Patres Nicæni Concilii, additis in Symbolo duobus illis verbis, *visibilium, et invisibilium*, significaverunt. Quæcumque enim rerum universitate comprehenduntur, atque a Deo creata esse confitemur, ea vel sub sensum cadunt, & visibilia dicuntur; vel mente, & intelligentia percipi a nobis possunt, quæ invisibilium nomine significantur.

2. *Res Dei virtute conditæ, citra ipsius gubernationem, et providentiam subsistere non possunt.*

Nec vero ita Deum creatorem, atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, perfecto absolutoque opere, ea, quæ ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinita ejus virtute constare potuisse. Nam quemadmodum, omnia ut essent, Creatoris

(*a*) Gen. 1. (*b*) Psal. 88. 12.

summa potestate, sapientia, & bonitate effectum est: ita etiam, nisi conditis rebus perpetua ejus providentia adesset, atque eadem vi, qua ab initio constitutæ sunt, illas conservaret, statim ad nihilum reciderent. Atque id Scriptura declarat, cum inquit: (a) *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur?*

22. *Deus sua gubernatione secundarum causarum vim non evertit.*

Non solum autem Deus universa, quæ sunt, providentia sua tuetur, atque administrat; verum etiam quæ moventur, & agunt aliquid, intima virtute ad motum, atque actionem ita impellit, ut, quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, præveniat tamen; cum ejus occultissima vis ad singula pertineat, & quamadmodum Sapiens testatur, (b) *attingat a fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter.* Quare ab Apostolo dictum est, cum apud Athenienses enunciaret Deum, quem ignorantes colebant: (c) *Non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus.*

23. *Rerum creatio soli Patri tribuenda non est.*

Atque hæc de Primi Articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiam admonuerimus, creationis opus omnibus sanctæ, & individuæ Trinitatis personis commune esse. Nam hoc loco, ex Apostolorum doctrina, Patrem creatorem cœli, & terræ confitemur: in scripturis sacris legimus de Filio: (d) *Omnia per ipsum facta sunt*, & de Spiritu Sancto, (e) *Spiritus Domini ferebatur super aquas*: & alibi: (f) *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

(a) *Sap.* 11. 26. *Ps.* 203. *Joan.* 5. (b) *Sap.* 8. 1.
(c) *Act.* 17. 27. 28. (d) *Joan.* 1. 3.
(e) *Gen.* 1, 2. (f) *Ps.* 32. 6.

DE SECUNDO ARTICULO

CAPUT III.

Et in JESUM Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum.

1. De secundo Articulo, et de professionis ejus utilitate.

Mirificam, & uberrimam esse utilitatem, quæ ex hujus Articuli fide, & confessione confluxit ad humanum genus, & illud sancti Joannis testimonium ostendit: (a) *Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo*; & beatitudinis præconium declarat, quod a Christo Domino tributum est Principi Apostolorum: (b) *Beatus es, Simon Barjona, quia caro, et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est.* Hoc enim fundamentum firmissimum est nostræ salutis, ac redemptionis.

2. Unde magnitudo beneficii hoc articulo propositi potissimum cognoscatur.

Sed quoniam admirabilis hujus utilitatis fructus maxime ex felicissimi illius status ruina intelligitur, in quo Deus primos homines collocarat; incumbat in hanc curam Parochus, ut fideles communium miseriarum, & ærumnarum causam cognoscant. Cum enim a Dei obedientia descivisset Adam, interdictumque violasset illud: (c) *Ex omni ligno paradisi comede; de ligno autem scientiæ boni, et mali ne comedas, in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*: in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem, & justitiam, in qua constitutus fuerat, amitteret, & reliqua subiret mala; quæ sancta Tridentina Synodus uberius explicavit. Propterea vero peccatum, & peccati pœnam in u-

(a) *I. Jo.* 4. 15. (b) *Matth.* 16. 17. *II. Cor.* 12. 11
(c) *Gen.* 2. 10.

no Adam non constitisse commemorabit, sed ex eo, tanquam ex semine, & causa, ad omnem posteritatem jure permanasse.

3. *Nullus, præter Christum, genus humanum potuit restaurare.*

Cum igitur ex altissimo dignitatis gradu concidisset nostrum genus, sublevari inde, & in pristinum locum restitui nullo modo poterat hominum, aut Angelorum viribus. Quare reliquum erat illud ruinæ, & malorum subsidium, ut Dei Filii infinita virtus, assumpta carnis nostræ imbecillitate, (*a*) infinitam tolleret peccati vim, (*b*) & nos reconciliaret Deo in sanguine suo.

4. *Citra redemptionis fidem nullus unquam salvari potuit, et propterea Christus a mundi initio sæpe prænuntiatus est.*

Hujus autem redemptionis fides, & confessio hominibus ad salutem consequendam necessaria est, semperque fuit, quam Deus initio præmonstravit. Nam in illa damnatione humani generis, quæ statim peccatum consequuta est, ostensa etiam fuit spes redemptionis illis verbis, quibus proprium diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, denuntiavit: (*c*) *Inimicitias ponam inter te, et mulierem: semen tuum, et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus*; & deinceps eandem promissionem sæpe confirmavit, majoremque sui consilii significationem iis præsertim hominibus dedit, quibus voluit singularem benevolentiam præstare. Inter ceteros vero cum (*d*) Patriarchæ Abrahæ sæpenumero hoc mysterium significasset: tum eo tempore apertius declaravit, cum ille Dei jussis obediens filium suum unicum Isaac immolare voluit, inquit enim: (*e*) *Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli, et velut arenam, quæ est in li-*

(a) *Joan.* 1. 29.
(b) *Rom.* 5. 1.
(c) *Gen.* 3. 15.
(d) *Gen.* 12. 17. & 18. 1. 2.
(e) *Gen.* 22. 17.

tore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Ex quibus verbis facile colligi poterat, ex progenie Abrahæ futurum, qui omnibus ab immanissima Satanæ tyrannide libertatis salutem afferret: illum autem Dei filium, natum ex semine Abrahae secundum carnem, fore necesse erat. Non ita multo post Dominus, ut ejusdem promissionis memoria conservaretur, idem fœdus cum Jacobo Abrahae nepote sancivit. (*a*) *Nam cum ille in somnis vidit scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlos, Angelos quoque Dei ascendentes, et descendentes per eam*, ut testatur Scriptura, audivit etiam Dominum innixum scalæ dicentem sibi: (*b*) *Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac: terram, in qua dormis, tibi dabo, et semini tuo; eritque semen tuum, quasi pulvis terræ. Dilataberis ad orientem, et occidentem, et septentrionem, et meridiem, et benedicentur in te, et in semine tuo cunctæ tribus terræ.* Neque postea destitit Deus eadem sui promissi memoria renovanda, & generi Abraham, & multis præterea hominibus Salvatoris expectationem commovere: siquidem Judæorum republica, & religione constituta, notior populo suo fieri cœpit; nam & mutæ res significarunt, & homines prædixerunt, quæ, & quanta nobis bona Salvator ille, & Redemptor noster Christus Jesus allaturus esset. Ac (*c*) Prophetæ quidem, quorum mens cœlesti lumine illustrata fuit, Filii Dei ortum, admirabilia opera, quæ homo natus effecit, doctrinam, mores, consuetudinem, mortem, resurrectionem, ceteraque ejus mysteria, hæc omnia, quasi cum adessent, palam docentes, populo prænunciarunt; ita ut, si futuri, & præteriti temporis tollatur diversitas, nihil jam inter Prophetarum prædicta, et Apostolorum prædicationem, nihil inter veterum Patriarcharum fidem, & nostram interesse videamus. Sed

(a) *Gen.* 28. 12. (b) *Gen.* 28. 14.
(c) *Psal.* 2. 25. 68. & 119.

jam de singulis Articuli partibus dicendum videtur.

5. *De Jesu nomine, et quod Christo proprie conveniat.*

Jesus proprium est nomen ejus, qui Deus, et homo est, quod Salvatorem significat; non quidem fortuito, aut hominum judicio, et voluntate, sed Dei consilio, et præcepto illi impositum. Angelus enim Mariæ matri ita annunciavit (a). *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Ac deinde Joseph virginis sponso non solum, ut eo nomine puerum appellaret, præcepit; sed etiam, cur ita nominandus esset, declaravit, inquit enim: (b) *Joseph fili David, noli temere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est: pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.*

6. *Non est eadem ratio, cur aliis quibusdam hominibus idem nomen sit tributum.*

Multi quidem eo nomine fuerunt in divinis litteris: nam idem nomen Nave filio fuit, qui Moysi successit, & populum a Moyse ex Ægypto liberatum, in terram promissionis, quod illi negatum fuerat, deduxit: eodem etiam nomine filius Sirach Jerosolymita, qui renovavit sapientiam de corde suo, et Josedech Sacerdotis filius, appellati sunt. Sed quanto verius Salvatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus? qui non uni alicui populo, sed universis omnium ætatum hominibus, non quidem fame, aut Ægyptiaco, vel Babylonico dominatu oppressis, sed in umbra mortis sedentibus, et durissimis peccati, et diaboli vinculis obstrictis, lucem, libertatem, et salutem dederit: qui eis cœlestis regni jus, et hæreditatem acquisiverint: qui eos Deo Patri reconciliaverit: in illis Christum Dominum adumbratum videmus, a quo iis beneficiis, quæ diximus, cumulatum est genus humanum. Quæ præterea nomina (c) prædicta sunt Dei Filio divinitus imponenda, ad unum hoc Jesu nomen referuntur:

(a) *Luc.* I. 31. (b) *Math.* I. 20. 21. (c) *Isa.* 7. 14

cum enim cetera salutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipsum universæ salutis humanæ vim, rationemque complexum est.

7. *Quid sibi hic velit Christi nomen, et quot rationibus Jesu nostro conveniat.*

Jesu nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat, et honoris, et officii nomen est, nec unius rei proprium, sed commune multorum: nam veteres illi (*a*) Patres nostri Christos appellabant Sacerdotes, (*b*) et Reges, quos Deus propter muneris dignitatem ungi præceperat. Sacerdotes enim ii sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant, qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est, ad eosque pertinet maxime legum auctoritatem, innocentium vitam tueri, et nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei majestatem referre in terris videtur, ideo qui vel ad regium, vel ad sacerdotale munus obeundum delecti erant, (c) ungebantur. Prophetas etiam ungendi (*d*) mos fuit, qui Dei immortalis interpretes, et internucii cœlestia arcana nobis aperuerunt, atque ad emendandos mores salutaribus præceptis, et futurorum prædictione hortati sunt. At vero cum Jesus Christus Salvator noster in mundum venit, trium personarum partes, et officia suscepit, Prophetæ, Sacerdotis, ac Regis; atque ob eas causas Christus dictus est, et unctus ad illorum munerum functionem, non quidem alicuius mortalis opera, sed cœlestis Patris virtute, non terreno unguento, sed spirituali oleo: quippe cum in sanctissimam ejus animam Spiritus sancti plenitudo, gratiaque, et omnium donorum uberior copia effusa sit, quam ulla alia creata natura capere potuerit, atque id præclare Propheta ostendit, cum Redemptorem ipsum affatus diceret: (e) *Dile-*

(a) *I. Reg.* 12. 17. 24. & 26. 9.
(b) *Exod.* 29. 6. & 40. 14.
(c) *Luc.* 8. 11. 12. *Num.* 3. 3.
(d) *III. Reg.* 10. 16 (e) *Ps.* 44. 8. *Hebr.* 1, 9.

xisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Idem etiam, ac multo apertius Isaias iis verbis demostravit: (a) *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me*. Itaque Jesus Christus (b) summus Propheta, & Magister fuit, qui nos Dei voluntatem docuit, & a cujus doctrina orbis terrarum Patris cœlestis cognitionem accepit: quod ei nomen præclarius, ac præstantius convenit, quod omnes, quicumque Prophetæ nomine dignati sunt, ejus discipuli fuerunt, atque ob illam præcipue causam missi, ut Prophetam hunc, qui ad salvandos omnes venturus erat, prænuntiarent. Christus quidem sacerdos fuit, non quidem ex quo in veteri lege Leviticæ tribus sacerdotes extiterunt, verum ex illo, de quo David Propheta cecinit: (c) *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Cujus rei argumentum Apostolus ad (d) Hebræos scribens, accurate persecutus est. Sed Christum, non solum ut Deus, verum ut homo, ac nostræ naturæ particeps est, Regem etiam agnoscimus, de quo Angelus testatus est: (e) *Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis*: quod quidem Christi regnum spirituale est, atque æternum in terrisque inchoatur, in cœlo perficitur. Ac Regis quidem officia admirabili providentia suæ præstat Ecclesiæ, Ipse eam regit, ipse ab hostium impetu, atque insidiis tuetur: ipse ei leges præscribit; ipse non solum sanctitatem, & justitiam largitur, verum etiam ad perseverandum facultatem, & vires præbet: quanquam autem hujus regni finibus tam boni, quam mali contineantur, atque adeo omnes homines jure ad illud pertineant: ii tamen præ ceteris summam Regis nostri bonitatem, & beneficentiam experiuntur, qui ex ejus præceptis integram, atque innocentem vitam degunt. Neque ve-

(a) *Isa.* 61, 1. (b) *Deut.* 18. 15.
(c) *Ps.* 109. 4. (d) *Hebr.* 5. 6. (e) *Luc.* 1. 33.

ro hoc illi regnum hæreditario, aut humano jure obtigit, tametsi genus (a) a clarissimis Regibus duceret; sed Rex fuit, propterea quod Deus in illum hominem contulit (b) quidquid potestatis, amplitudinis, dignitatis hominis natura capere posset. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, eique omnia, quod jam fieri cœptum est, plene (c) perfecteque in die judicii subjicientur.

8. *Quo pacto Jesum Christum Filium Dei unicum nos credere, et confiteri conveniat.*

Filium ejus unicum. His verbis altiora mysteria de Jesu credenda, & contemplanda fidelibus proponuntur; nimirum Filium Dei esse, & verum Deum, sicuti Pater est, qui eum ab æterno genuit. Præterea illum Divinæ Trinitatis secundam personam, aliis duabus omnino æqualem confitemur: nihil enim impar, & dissimile in divinis Personis aut esse, aut fingi animo debet, cum unam omnium essentiam, voluntatem, potestatem agnoscamus: quod cum multis pateat divinæ Scripturæ oraculis, tum præclarissime illud ostendit sancti Joannis testimonium: (d) *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Sed, cum Jesum Filium Dei esse audimus, nihil terrenum, aut mortale de ejus ortu cogitandum est: verum ortum illum, quo ab omni æternitate Pater Filium genuit; quem ratione percipere, atque perfecte intelligere nullo modo possumus, constanter credere, & summa animi pietate colere debemus, ac veluti mysterii admiratione obstupefacti, illud cum Propheta dicere: (e) *Generationem ejus quis enarrabit?* Hoc igitur credendum est, ejusdem esse naturæ Filium, ejusdem potestatis, & sapientiæ cum Patre, ut in Symbolo Nicæno explicatius confitemur, inquit enim: *Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum; et ex Patre natum ante omnia sæcula: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum vero de Deo vero, genitum,*

(a) *Matth.* 1. 6. 7. 8. *Luc.* 3. 31. (b) *Matth.* 28. 19. (c) *Joan.* 17. 17. (d) *Joan.* 1. 1. (e) *Isaiæ* 53. 8.

non factum, consubstantialem Patri per quem omnia facta sunt.

9. *De modo generationis æternæ, ducta similitudine a rebus creatis; et de duplici nativitate, et filiatione Christi.*

Ex omnibus autem, quæ ad indicandum modum, rationemque æternæ generationis, similitudines afferuntur, illa propius ad rem videtur accedere, quæ ab animi nostri cogitatione sumitur: quamobrem sanctus Joannes filium ejus (*a*) *Verbum* appellat. Ut enim mens nostra, seipsam quodammodo intelligens, sui effingit imaginem, quam verbum Theologi dixerunt: ita Deus, quantum tamen Divinis humana conferri possunt, seipsum intelligens, Verbum æternum generat: etsi præstat contemplari, quod fides proponit, & sincera mente Jesum Christum verum Deum, & verum hominem credere, & confiteri; genitum quidem, ut Deum, ante omnium sæculorum ætates, ex Patre: ut hominem vero, natum in tempore, ex matre Maria Virgine. Et quamquam duplicem ejus nativitatem agnoscamus: unum tamen Filium esse credimus. Una enim persona est, in quam divina, & humana natura convenit.

10. *Quomodo Christus fratres habere, vel non habere censendus sit.*

Et, quod ad divinam generationem attinet, nullos fratres, aut cohaeredes habet, cum ipse Patris unicus Filius, (*b*) nos vero homines figmentum, & opus manuum ejus simus. At si humanum ortum consideremus, (c) multos ille non solum fratrum nomine appellat; sed fratrum etiam loco habet; ut una cum eo paternæ hæreditatis gloriam adipiscantur: ii sunt, qui fide Christum Dominum receperunt; & fidem, quam nomine profitentur, re ipsa, & caritatis officiis præstant: quare *primogenitus in multis fratribus* ab Apostolo vocatur.

11. *Christus secundum utramque naturam Dominus noster dicitur.*

C 2

(a) *Joan.* 1. 1. (b) *Hebr.* 2. 12. (c) *Phil.* 2. 9.

Dominum nostrum. Multa sunt, quæ de Salvatore nostro in sacris litteris dicuntur; quorum alia, ut Deus est, alia, ut homo, ipsi convenire perspicuum est, quoniam a diversis naturis diversas earum proprietates accepit. Igitur vere dicimus Christum esse omnipotentem, æternum, immensum, quod a divina natura habet. Rursus de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse quæ naturæ hominum convenire nemo dubitat. Verum, præter hæc, quædam alia utrique naturæ congruunt, ut hoc loco, cum *Dominum nostrum* dicimus. Igitur, si ad utramque naturam hoc nomen referatur, merito Dominus noster prædicandus est. Nam quemadmodum ipse æternus Deus est, uti Pater, ità etiam omnium rerum æque Dominus est, ac Pater: & quemadmodum ipse, & Pater non est alius, atque alius Deus, sed idem plane Deus; ita etiam ipse, & Pater non est alius, atque alius Dominus. Sed recte etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primum quidem, quoniam ipse Redemptor noster fuit, atque a peccatis nos liberavit, jure hanc potestatem accepit, ut vere Dominus noster esset, ac diceretur; ita enim Apostolus docet: (a) *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium et infernarum: et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*. Atque ipse de se post resurrectionem, (b) *Data est*, inquit, *mihi omnis potestas in cœlo, et in terra*. Ob eam quoque rem Dominus dicitur, quod in una persona duæ naturæ, divina, et humana conjuctæ sint. Hac enim admirabili conjunctione meruit, ut quamvis pro nobis mortuus non esset, tamen Dominus costitueretur, communiter quidem omnium rerum, quæ conditæ sunt, præcipue autem fidelium, qui illi parent, atque summo animi studio inserviunt.

(a) *Phil.* 2. 9. (b) *Matth.* 28. 28.

12. *Christiani se totos Jesu Christo, principe tenebrarum conculcato, tradere debent.*

Quod igitur reliquum est; Parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat, æquissimum esse præ ceteris hominibus, nos, qui ab eo nomen invenimus, Christianique vocamur, et quanta ille in nos beneficia contulerit, ignorare non possumus; ob id maxime, quod ejus munere hæc omnia fide intelligimus; æquum esse, nos ipsos, non secus ac mancipia, redemptori nostro domino in perpetuum addicere, et consecrare. Et quidem cum baptismo initiamur, ante Ecclesiæ fores id professi sumus: declaravimus enim, nos Satanæ, et Mundo renuntiare, et Jesu Christo totos nos tradere. Quod si, ut Christianæ militiæ adscriberemur, tam sancta solemni professione nos ipsos Domino nostro devovimus, quo supplicio digni erimus, si, postquam Ecclesiam ingressi sumus, Dei voluntatem, et leges cognovimus, postquam sacramentorum gratiam percepimus, ex Mundi, et Diaboli præceptis, ac legibus vixerimus; perinde ac si, cum baptismo abluti sumus, Mundo, et Diabolo, non Christo Domino, ac redemptori nomen dedissemus? sed cujus animum amoris facibus non incendat tanti Domini tam benigna, et propensa in nos voluntas, qui, tametsi nos in potestate sua, et dominatu veluti servos, sanguine suo redemptos habeat, ea tamen caritate complectitur, (a) ut non servos vocet, sed amicos, sed fratres? Hæc profecto justissima causa est, atque haud scio, an omnium sit maxima, cur eum perpetuo debeamus Dominum nostrum agnoscere, venerari, et colere.

(a) Joan. 15. 14.

DE TERTIO ARTICULO

CAPUT IV

Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine.

1. *Tertius fidei Articulus quid credendum fidelibus proponat.*

Maximo quidem, et singulari beneficio humanum genus a Deo affectum esse, qui nos e durissimi tyranni servitute in libertatem vindicarit, ex iis quæ superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt. At vero si consilium etiam, et rationem, qua potissimum id efficere voluit, nobis ante oculos ponamus, profecto nihil divina in nos beneficentia, ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse videbitur. Ejus igitur mysterii magnitudinem, quod nobis tanquam salutis nostræ præcipuum caput sacræ litteræ considerandum sæpissime proponunt, Parochus a tertii articuli explicatione ostendere incipiet; cujus hanc esse sententiam docebit: nos credere, et confiteri, eum ipsum Jesum Christum unicum, Dominum nostrum, Dei filium, cum pro nobis humanam carnem suscepit in utero virginis, non ex virili semine, ut alii homines, sed supra omnem naturæ ordinem (*a*) Spiritus Sancti virtute conceptum esse, ita ut eadem persona Deus permanens, quod ex æternitate erat, Homo fieret, quod ante non erat. Ea autem verba ita accipienda esse, ex sacri Concilii Constantinopolitani confessione plane perspicitur; inquit enim: *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis: Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine*, et *homo factus est*. Atque

(a) *Matth.* 1. 20. *Luc.* 1. 31.

id etiam sanctus Joannes Evangelista explicavit: ut qui ex ipsius Domini Salvatoris pectore altissimi hujus mysterii cognitionem hausisset: nam cum divini Verbi naturam declarasset illis verbis: (a) *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*; ad extremum conclusit: (b) *Et Verbum caro factum est; et habitavit in nobis*.

2. *Per temporariam nativitatem nulla facta in Christo naturarum confusio*.

Verbum enim, quod divinæ naturæ hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una, et eadem esset divinæ, & humanæ naturæ hypostasis, ac persona: quo factum est, ut tam admirabilis conjunctio utriusque naturæ actiones, et proprietates conservaret, atque, ut est apud Sanctum Leonem magnum illum Pontificem, *nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio*.

3. *Solus Spiritus Sanctus Incarnationis opus non perfecit*.

Sed quoniam prætermittenda non est verborum explicatio, doceat Parochus, cum dicimus Dei Filium Spiritus Sancti virtute conceptum esse, unam hanc divinæ Trinitatis personam Incarnationis mysterium non confecisse. Quamvis enim unus Filius humanam naturam assumpserit, tamen omnes divinæ Trinitatis personæ, Pater, et Spiritus Sanctus, hujus mysterii auctores fuerunt: siquidem illa Christianæ fidei regula tenenda est: omnia, quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia esse, neque unam magis quam aliam, aut unam sine alia agere. Quod autem una persona ab alia procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest: nam Filius a Patre tantum generatur, Spiritus Sanctus a Patre, et Filio procedit: quidquid vero extra illas ab ipsis proficiscitur, tres personæ sine ullo discrimine agunt. atque ex hoc genere Filii Dei Incarnatio censenda est: Quamquam vero hæc ita se habeant, solent tamen sacræ litteræ earum rerum, quæ omnibus personis

(a) *Joan.* 1. (b) *Joan.* 12.

communes sunt, aliam aliis tribuere; quemadmodum summam omnium rerum potestatem Patri, sapientiam Filio, Spiritui Sancto amorem adscribunt. Et quoniam divinæ Incarnationis mysterium, singularem, atque immensam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem peculiari quadam ratione hoc opus Spiritui Sancto tribuitur.

4. *Omnia supra naturæ ordinem in Christi conceptione acta non sunt, sed plurima.*

In hoc mysterio quædam supra naturæ ordinem, quædam naturæ vi effecta esse animadvertimus. Nam quod ex purissimo Virginis matris sanguine Christi corpus formatum credimus, in eo naturam humanam agnoscimus: cum illud omnium hominum corporibus commune sit, ut ex matris sanguine formentur. Quod vero et naturæ ordinem, et humanam intelligentiam superat, illud est: simul atque beata Virgo Angeli verbis assentiens dixit, (a) *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, statim sanctissimum Christi corpus formatum, eique anima rationis compos conjuncta est; atque ita in ipso temporis articulo perfectus Deus, et perfectus homo fuit. Hoc autem novum fuisse, atque admirabile Spiritus Sancti opus, nemo dubitare potest, cum servato naturæ ordine, nullum corpus, nisi intra præscriptum temporis spatium hominis anima informari queat. Deinde vero illud accedit maxima admiratione dignum, quod, ut primum cum corpore anima conjuncta fuit, ipsa etiam divinitas cum corpore, et anima copulata est: quare simul corpus formatum, atque animatum est, corpori, et animæ divinitas conjuncta, ex quo fit, ut eodem temporis puncto perfectus Deus, & perfectus Homo esset, et Virgo sanctissima vere, et proprie mater Dei, et Hominis diceretur, quod eodem momento Deum, et Hominem concepisset. Hoc autem ab Angelo & significatum est; cum ait: (a) *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum: Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur.* Et even-

(a) *Luc.* 1. 38. (b) *Luc.* 1. 31.

tu comprobatum est, quod Isaias prædixit; (a) *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Idem quoque Elisabeth, cùm Spiritu Sancto repleta, Filii Dei conceptionem intellexisset; his verbis declaravit; (b) *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* Sed quemadmodum Christi corpus ex purissimis integerrimæ Virginis sanguinibus, sine ulla viri opera, ut antea diximus; verùm sola Spiritus Sancti virtute formatum est; ita etiam, ut primùm conceptus est, illius anima uberrimam spiritus Dei copiam, atque omnem charismatum abundantiam accepit: neque enim, ut aliis hominibus, qui sanctitate, & gratia ornantur, ipsi ad mensuram, ut testatur sanctus Joannes; (c) *dat Deus Spiritum*: sed omnem gratiam tam affluenter in ejus animam infudit, (d) *ut de plenitudine ejus nos omnes acciperimus.*

5. *Christus dici non potest filius Dei adoptivus.*

Neque tamen Christum Filium Dei adoptivum appellare licet; quamvis spiritum habuerit, quo sancti homines filiorum Dei adoptionem consequuntur: nam, cum natura Filius Dei sit, adoptionis gratiam, aut nomen in eum convenire nullo modo existimandum est.

6. *Quid circa primam articuli partem præcipue meditandum sit?*

Hæc sunt, quæ de admirabili conceptionis mysterio explicanda visa sunt: ex quibus ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa in primis fideles memoria repetere, ac sæpius cogitare cum animis suis debent, Deum esse, qui humanam carnem assumpsit; ea vero ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, nedum verbis explicare: ob eum denique finem hominem fieri voluisse, ut nos homines filii Dei renasceremur. Hæc cum attente consideraverint, tum vero omnia mysteria, quæ hoc articulo continentur, humili, ac fideli animo credant, & adorent; nec curiose,

(a) *Isaiæ* 7. 14. (b) *Luc.* 1. 43.
(c) *Joan.* 3. 34. (d) *Joan.* 1. 16.

quod sine periculo vix unquam fieri potest, illa investigare, ac perscrutari velint.

7. *Christum ex Maria Virgine natum quid sit.*

Natus ex Maria Virgine. Hæc altera est hujus Articuli pars, in qua explicanda Parochus diligenter versabitur; cum fidelibus credendum sit, Jesum Dominum non solum conceptum Spiritus Sancti virtute, sed etiam ex Maria Virgine natum, & in lucem editum esse. Cujus mysterii fides quanta cum lætitia, & jucunditate animi meditanda sit, Angeli vox, qui primus felicissimum nuncium mundo attulit, declarat; inquit enim: (a) *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* Tum ex illius cœlestis militiæ Cantico: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, quod Angeli cecinerunt, facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri incepit; cui dictum est, fore aliquando, ut in ejus semine omnes gentes benedicerentur. Maria enim, quam vere matrem Dei prædicamus, & colimus, quod eam personam, quæ simul Deus, & Homo erat, peperit, (b) a Davide rege originem duxit.

8. *Christus secundum communem naturæ cursum non est natus.*

Sed quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem prorsus vincit; ita in ortu nihil non divinum licet contemplari. Præterea, quo nihil admirabilius dici omnino, aut cogitari potest, nascitur ex matre sine ulla maternæ virginitatis diminutione, & (c) quomodo postea ex sepulcro clauso, & obsignato egressus est, (d) atque ad Discipulos clausis januis introivit, vel, ne a rebus etiam, quæ natura quotidie fieri videmus, discendatur, quomodo Solis radii concretam vitri substantiam penetrant, neque frangunt tamen, aut aliqua ex parte lædunt: simili, inquam, & altiori modo, Jesus Christus ex materna alvo, sine ullo maternæ virginitatis detrimen-

(a) *Luc.* 2. 10. (b) *Mat.* 1. 1. 18
(c) *Matth.* 28. 2. (d) *Joan.* 20. 26.

to editus est; ipsius enim incorruptam, & perpetuam virginitatem verissimis laudibus celebramus. Quod quidem Spiritus Sancti virtute effectum est, qui in filii conceptione, & partu, Matri ita affuit, ut ei & fœcunditatem dederit, & perpetuam virginitatem conservarit.

9. *Christus secundus Adam, et Maria altera Eva recte dicitur.*

Solet interdum (a) Apostolus Christum Jesum novissimum Adam appellare, eumque primo Adam conferre: nam, ut in primo omnes homines moriuntur, ita in secundo omnes ad vitam revocantur: atque ut Adam, quod ad naturalem conditionem pertinet, humani generis parens fuit, ita Christus gratiæ, & gloriæ auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet Virginem matrem cum Eva ita conferre, ut priori Evæ secunda Eva, quæ est Maria, respondeat, quemadmodum secundum Adam, hoc est Christum, primo Adam respondere ostendimus. Eva enim, (b) quia serpenti fidem habuit, maledictum, & mortem in humanum genus invexit, & Maria postquam (c) Angelo credidit, Dei bonitate effectum est, ut benedictio, & vita ad homines perveniret. Propter Evam (d) nascimur filii iræ: a Maria Jesum Christum accepimus, per quem filii gratiæ regeneramur. Evæ dictum est: (e) *In dolore paries Filios*. Maria hac lege soluta est, ut quæ salva virginalis pudicitiæ integritate, sine ullo doloris sensu, ut antea dictum est, Jesum filium Dei peperit.

10. *Quibus præcipue figuris, ac prophetiis conceptionis, et nativitatis Christi Sacramenta adumbrata sint.*

Cum igitur tanta, & admiranda sint hujus conceptionis, & nativitatis sacramenta, divinæ providentiæ consentaneum fuit, ut ea multis figuris, & oraculis significarentur. Quare huc pertinere sancti Doctores intellexerunt multa, quæ in variis sacræ

(a) *Rom.* 5. 12. *I. Cor.* 15. 21. (b) *Gen.* 3.
(c) *Luc.* 2. (d) *Ephes.* 2. 3. (e) *Gen.* 3. 16.

Scripturæ locis legimus; præcipue vero portam illam sanctuarii, (a) quam Ezechiel clausam vidit: (b) item lapidem de monte sine manibus abscissum, ut est apud Danielem: *qui factus est magnus mons, et implevit universam terram*: deinde (c) Aaron virgam, quæ inter virgas principum Israelis germinavit: (d) & rubum, quem Moyses vidit ardere, & non comburi. Multis verbis sanctus (e) Evangelista Christi nativitatis historiam descripsit; qua de re nihil est, quod plura a nobis dicantur, cum ea lectio Parocho in promptu sit.

11. *Incarnationis mysterium sæpius populo est inculcandum, quidque utilitatis ex ejus meditatione capiatur.*

Danda autem illi est opera, ut hæc mysteria, quæ ad doctrinam nostram scripta sunt, infixa animo, & mentibus fidelium hæreant: primum quidem, ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam ejus auctori Deo referant; deinde, ut eximium hoc, & singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam, & elationem comprimendam accomodatius esse potest, quam sæpius cogitare, Deum ita sese humiliare, ut cum hominibus gloriam suam communicet, & hominum infirmitatem, fragilitatemque assumat? Deum hominem fieri, summamque illam, & infinitam majestatem homini ministrare, (f) *ad cujus nutum columnæ cœli*, ut inquit Scriptura, *contremiscunt, et pavent:* eumque in terra nasci, (g) quem in cœlis Angeli adorant? Quid igitur, cum hæc Deus nostra causa faciat, quid, inquam, nos, ut illi obsequamur, facere oportet? quam libenti, atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, præstare? Videant fideles, quam salutari doctrina Christus nascens nos instituat, antequam vocem aliquam emittere incipiat. Nascitur egenus;

(a) *Ezech.* 44. 3. (b) *Dan.* 2. 25.
(c) *Num.* 17. 8. (d) *Exod.* 3. 2. (e) *Luc.* 1.
(f) *Job.* 26. 11. (g) *Ps.* 96. 3.

nascitur ut peregrinus in diversorio, nascitur in vili præsepio, nascitur media hyeme. Ita enim scribit sanctus Lucas: (a) *Factum est, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio*. Potuitne Evangelista humilioribus verbis omnem cœli, & terræ majestatem, & gloriam includere? Neque vero scribit, non fuisse locum in diversorio sed ei non fuisse, qui dicit (b) *Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus*. Quod etiam alius Evangelista testatus est, (c) *In propria venit, et sui eum non receperunt*. Hæc cum fideles sibi ante oculos proposuerint, tum vero cogitent, Deum carnis nostræ humilitatem, & fragilitatem subire voluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam illud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem, et præstantiam, quæ illi divino beneficio tributa est, quod homo fuerit, qui idem verus, et perfectus Deus sit: ut jam gloriari nobis liceat, Filium Dei (d) os nostrum, et carnem nostram esse: quod beatissimis illis spiritibus non licet. *Nusquam enim*, ut est apud Apostolum, (e) *Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit*. Præterea cavendum est, ne maximo nostro malo eveniat, ut quemadmodum illi in diversorio Bethlehem locus, ubi nasceretur, defuit; ita etiam, quando jam in carne non nascitur locum in cordibus nostris invenire non possit, ubi in spiritu nascatur. Hoc enim, cum salutis nostræ cupidissimus sit, vehementer optat: nam, ut ille Spiritus sancti virtute supra naturæ ordinem homo factus, et natus est, sanctusque, atque adeo sanctitas ipsa fuit: ita nos oportet, (f) non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nasci; ac deinde veluti (g) novam creaturam (h) in novitate spiritus ambulare,

(a) Luc. 2. 6. 7.
(b) Ps. 49 12.
(c) Joan. 1. 11.
(d) Gen. 2. 23.
(e) Hebr. 2. 16.
(f) Joan. 1. 13.
(g) Gal. 6. 15.
(h) Rom. 6. 4.

sanctitatem illam, ac mentis integritatem custodire, quæ homines spiritu Dei regeneratos maxime decet, hac enim ratione sanctæ hujus Filii Dei conceptionis, et nativitatis imaginem aliquam in nobis ipsis exprimemus; quam fidei animo credimus, et credentes (*a*) Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, suscipimus, et adoramus.

DE QUARTO ARTICULO

CAPUT V.

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus.

1. *Articuli quarti cognoscendi necessitas, et ejus sententia.*

Quantam habeat necessitatem hujus articuli cognitio; et quam diligenter Parochus curare debeat, ut fideles Dominicæ Passionis memoriam sæpissime animo repetant, (*b*) docet Apostolus, qui nihil aliud se scire testatus est, *nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum*. Quare in hoc argumento omne studium, et opera adhibenda est, ut quam maxime illustretur, fidelesque tanti beneficii commemoratione excitati, totos se ad Dei erga nos amorem, et bonitatem suspiciendam convertant. Fides itaque priori articuli parte (nam de altera postea dicetur) illud nobis credendum proponit, Christum Dominum, cum Pontius Pilatus Tiberii Cæsaris jussu Judæam provinciam administraret, cruci affixum esse: nam captus, irrisus, variis injuriarum & cruciatuum generibus affectus in crucem sublatus est.

2. *Anima Christi cruciatus sensit secundum utramque portionem.*

(a) I. Cor. 2. 7. (b) I. Corinth. 2. 2.

Nec vero cuiquam dubitandum est, Christi animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus liberam non fuisse: nam, quod humanam naturam vere assumpsit, necesse est fateri, animo etiam gravissimum dolorem sensisse: quare inquit (a) *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Nam etsi personæ divinæ humana natura conjuncta fuit, tamen propter eam conjunctionem nihilo minus passionis acerbitatem, sensit, quam si ea conjuctio facta non fuisset, cum in una Jesu Christi persona utriusque naturæ, divinæ, et humanæ proprietates servatæ sint: atque idcirco, quod erat passibile, et mortale, passibile, et mortale permansit; rursus vero, quod impassibile, et immortale erat, qualem esse divinam naturam intelligimus, suam proprietatem retinuit.

3. *Cur in Symbolo exprimatur, sub quo Judææ Præside Christus sit passus.*

Quod autem hoc loco tam diligenter observari videmus, Jesum Christum eo tempore passum esse, quo Pontius Pilatus Judæam provinciam procuraret, id ea re factum esse docebit Parochus, quia tantæ rei, et tam necessariæ cognitio exploratior omnibus esse poterat, si rei gestæ certum (quod et ab (b) Apostolo Paulo factum legimus) tempus describeretur; tum etiam quia iis verbis declaratur, illam Salvatoris prædictionem exitu comprobatam esse; (c) *Tradent*, inquit, *eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum.*

4. *Non temere accidit, quod Christus in ligno crucis mortem est perpessus.*

Sed, quod potissimum in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam divino consilio tribuendum est. *Ut* scilicet, (d) *unde mors oriebatur, inde vita resurgeret*, serpens enim, (e) qui in ligno primos parentes vicerat, victus est a Christo in ligno crucis. Plures ejus rei afferri rationes possunt, quas san-

(a) *Marc.* 14. 34.
(b) *1. Tim.* 6. 13.
(c) *Matth.* 20. 19.
(d) *Præfat. Miss. de S. Cruce.*
(e) Gen. 3. 23.

cti (*a*) Patres latius persecuti sunt, ut ostendamus consentaneum fuisse, Redemptorem nostrum mortem crucis potissimum subire. Verum, satis esse Parochus admoneat, si fideles credant, illud genus mortis a Salvatore delectum esse, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius, atque accommodatius videretur; quemadmodum certe nullum turpius, atque indignius esse potuit. Non solum enim apud Gentiles crucis supplicium execrandum, et dedecoris, ignominiæque plenissimum semper existimatum est; verum etiam in lege Moysis (*b*) *maledictus homo* appellatur, *qui pendet in ligno*.

5. *Historia passionis Christi frequentius populo est replicanda*.

Neque vero Parochus hujus articuli historiam prætermittet, quæ diligentissime a sanctis Evangelistis exposita est, ut saltem summa ejus mysterii capita, quæ ad confirmandam fidei nostræ veritatem magis necessaria videntur, fideles cognita habeant. Hoc enim articulo, veluti fundamento quodam Christiana religio, et fides nititur, eoque posito, reliqua omnia recte constituta sunt. Nam si quid aliud humanæ menti, et intelligentiæ difficultatem affert, certe crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est; vixque percipi a nobis potest, salutem nostram ex cruce ipsa, et ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei providentiam licet admirari. (*c*) *Nam, quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes*. Quare mirandum non est, si Prophetæ ante Christi adventum, & Apostoli post ejus mortem, & resurrectionem tantopere laborarunt, ut hominibus persuaderent, hunc esse mundi redemptorem, eosque in crucifixi potestatem, atque obedientiam redigerent. Quare Dominus, cum nihil tam ab humana ratione remotum esset, quam crucis myste-

(a) *Vide inter ceteros Irenæum l. 4. c. 17.*
(b) *Deut.* 21. 23. *Gal.* 3. 13. (c) *I. Cor.* 1. 21.

sterium, statim post peccatum nunquam destitit tum figuris, tum Prophetarum oraculis Filii sui mortem significare. Atque, ut de figuris pauca quædam attingamus, (a) Abel primum, qui fratris invidia occisus est, deinde (b) Isaac sacrificium, præterea (c) agnus, quem Judæi, cum e terra Ægypti egrederentur, immolarunt; tum (d) serpens æneus, quem Moyses in in deserto exaltavit, Christi Domini passionis, ac mortis figuram præmonstrabant. Quod autem ad Prophetas pertinet, quam multi extiterint, qui de ea vaticinati sunt, id vero multo notius est, quam ut explicari hoc loco oporteat. Sed præ ceteris, ut (e) Davidem omittamus, qui omnia præcipua redemptionis nostræ mysteria in Psalmis complexus est, (f) Isaiæ oracula tam aperta, & clara sunt, ut recte dici queat; eum potius rem gestam exposuisse, quam futuram prædixisse:

6. *Quid hæc clausula*, mortuus, et sepultus, *credendum significet*.

Mortuus, et sepultus. His verbis Parochus credendum explicabit, Jesum Christum, postquam crucifixus est, vere mortuum, ac sepultum esse. Neque vero sine causa hoc separatim fidelibus credendum proponitur, cum non defuerint, qui eum in cruce mortuum negarent. Illi igitur errori hanc fidei doctrinam sancti Apostoli merito opponendam censuerunt: de cujus articuli veritate dubitandi nullus nobis locus relinquitur: nam omnes (g) Evangelistæ cosentiunt, Jesum spiritum emisisse. Præterea, cum Christus verus, & perfectus homo fuerit, vere etiam mori potuit: moritur autem homo, cum anima separatur a corpore: Quare, cum Jesum mortuum esse dicimus, id significamus, ejus animam a corpore divisam esse: neque tamen concedimus divinitatem sejunctam a corpore: quin potius constanter credimus, & confitemur, anima ejus a

(a) *Gen.* 4. 8. (b) *Gen.* 22, 6. 7. (c) *Exod.* 12. 6. 7.
(d) *Num.* 21. 8. 9. (e) *Ps.* 2. & 21. 68. 109.
(f) *Isa.* 53. (g) *Matth.* 26. 57.

corpore divisa, divinitatem tum corpori in sepulchro, cum animæ apud inferos conjunctam semper fuisse. (a) Decebat autem Filium Dei mori, *ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium*, id est Diabolum; & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

7. *Invitus, et coactus mortem Christus non subiit.*

Sed illud in Christo Domino singulare fuit, quod tunc mortuus est, cum ipse mori decrevit; & mortem non tam aliena vi illatam, quam voluntariam obiit. Nec vero mortem solum, sed locum etiam, & tempus, in quo moreretur, ipse sibi constituit: ita enim Isaias scripsit: (b) *Oblatus est, quia ipse voluit*. Atque idem Dominus de se ante passionem dixit: (c) *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam; nemo tollet eam a me, sed ego pono eam a me ipso: potestatem habeo ponendi eam; et potestatem habeo iterum sumendi eam*. Quod autem ad tempus, & locum attinet, cum Herodes ejus vitæ insidiaretur, ipse inquit: (d) *Dicite vulpi illi, ecce ejicio Dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertia die consumor; veruntamen oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare. quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem*. Ille igitur nihil invitus, aut coactus fecit, sed ipse se volens obtulit, atque inimicis suis obviam procedens dixit: (e) *Ego sum*: & sponte sua ea omnia supplicia pertulit, quibus illum injuste, & crudeliter affecerunt; quo quidem nihil ad commovendos animi nostri sensus majorem vim habere potest, cum pœnas, tormentaque ejus omnia cogitatione perpendimus. Nam, si quispiam nostra causa omnes dolores patiatur, non quos ipse sua voluntate suscipiat, sed quos vitare nequeat: hoc vero haud magni beneficii loco a nobis ponetur: verum, si nostro tantum nomine mortem, quam defugere poterat, libenter occumbat, profecto hoc beneficii genus tantum est, ut omnem non solum referendæ

(a) *Hebr.* 2. 10. (b) *Isa.* 53. 9. (c) *Joan.* 10. 17.
(d) *Luc.* 13. 32. (e) *Joan.* 18. 5.

sed etiam habendæ gratiæ facultatem vel gratissimo cuique eripiat: ex quo Jesu Christi summa, & eximia caritas, ejusque divinum, et immensum in nos meritum perspici potest.

8. *Cur Christum non modo mortuum, sed etiam sepultum esse dicimus.*

Jam vero, quod sepultum esse confitemur, hoc quidem veluti articuli pars non costituitur, quod novam aliquam difficultatem habeat, præter ea, quæ jam de morte dicta sunt. Nam, si Christum mortuum credimus, facile etiam nobis persuaderi potest, eum sepultum esse. Verum hoc additum est, primum, ut minus dubitare de morte liceat; cum maximo argumento sit, aliquem mortuum esse, si ejus corpus sepultum probemus: deinde ut resurrectionis miraculum magis declaretur, atque eluceat. Neque vero hoc solum credimus Christi corpus mortuum esse, sed illud præcipue his verbis credendum proponitur, Deum sepultum esse, quemadmodum ex fidei Catholicæ regula verissime etiam dicimus, Deum mortuum, & ex Virgine natum esse: nam, cum divinitas nunquam divisa fuerit a corpore, quod in sepulchro conditum est, recte confitemur Deum sepultum esse.

9. *Quæ circa mortem, et sepulturam Chsisti sint maxime observanda.*

Ac de genere quidem, & loco sepulturæ illa Parocho satis erunt, quæ a sanctis (*a*) Evangelistis dicta sunt. Duo vero in primis observanda sunt: alterum, Christi corpus in sepulchro nulla ex parte corruptum esse: de quo Propheta ita vaticinatus erat; (*b*) *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. Alterum est, quod ad omnes hujus articuli partes attinet, sepulturam scilicet, passionem etiam, & mortem Christo Jesu, ut homini, non ut Deo convenire: nam pati, & mori in humanam tantum naturam cadunt: quamvis Deo etiam hæc omnia tribuantur: quoniam de illa persona, quæ simul (*c*

(a) *Matth.* 27. 58. 59. (b) *Psal.* 15. 10.
(c) *Athan. in Symb.*

perfectus Deus, et perfectus homo fuit, recte dici perspicuum est.

10. *Qua ratione contemplari oporteat passionis Christi beneficium.*

His cognitis, ea de Christi passione, & morte Parochus explicabit, ex quibus tanti mysterii immensitatem si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint. Ac primum quidem considerandum est, quis ille sit, qui hæc omnia patitur. Et quidem nullis verbis ejus dignitatem explicare, aut mente comprehendere possumus. S. Joannes (a) *Verbum* esse dicit, *quod erat apud Deum*. Apostolus magnificis verbis describit in hunc modum: (b) *Esse eum, quem Deus costituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula: qui est splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, qui portat omnia verbo virtutis suæ. Hic igitur purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.* Atque ut uno verbo complectamur, patitur Jesus Christus Deus, & homo, patitur Creator pro iis, quos ipse condidit: patitur Dominus pro servis: patitur is, per quem Angeli, homines, cœli, elementa facta sunt: ille, inquam, (c) *in quo, per quem, et ex quo sunt omnia.* Quare mirandum non est, si eo tot passionum tormentis commoto, totum etiam ædificium concussum est: nam, ut inquit Scriptura: (d) *Terra mota est, et petræ scissæ sunt*: (e) *tenebræ etiam factæ sunt per universam terram, et Sol obscuratus est.* Quod si mutæ etiam res, et sensu carentes Creatoris sui passionem luxerunt, cogitent fideles, quibus lacrymis ipsi, tanquam (f) vivi lapides hujus ædificii, dolorem suum declarare debeant.

11. *Cur Christus voluerit extrema pati; quidque sentiendum de his sit, qui Christianismum professi, in peccatis sordescunt.*

Jam vero causæ etiam passionis exponendæ sunt;

(a) *Joan.* 1. 1. (b) *Hebr.* 1. 2. 3. *Sap.* 7.
(c) *Rom.* 11. 36. (d) *Matth.* 27. 51.
(e) *Luc.* 23. 44. 45. (f) 1. *Petr.* 2. 5.

ut eo magis divinæ erga nos caritatis magnitudo, et vis appareat. Si quis igitur quærat, quæ causa fuerit, cur Filius Dei acerbissimam passionem subierit, hanc potissimum fuisse inveniet, (præter hæreditariam labem primorum parentum) vitia, et peccata, quæ homines a mundi origine usque ad hanc diem admiserunt, ac deinceps usque ad consummationem sæculi admissuri sunt. Hoc enim in passione, & morte Filius Dei Salvator noster spectavit, ut omnium ætatum peccata redimeret, ac deleret, & pro eis Patri abunde, cumulateque satisfaceret. Illud etiam accedit ad augendam rei dignitatem, quod non solum Christus pro peccatoribus passus est, sed etiam pro illis, qui pœnarum omnium, quas pertulit, auctores, & ministri fuerunt, de quo Apostolus nos admonet, ita ad Hebræos scribens: (a) *Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes*. Atque hac culpa omnes teneri judicandum est, qui in peccata sæpius prolabuntur. Nam cum peccata nostra Christum Dominum impulerint, ut crucis supplicium subiret; profecto qui in flagitiis, & sceleribus volutatur, *rursus*, quod in ipsis est, (b) *crucifigunt in semetipsis Filium Dei, et ostentui habent*. Quod quidem scelus eo gravius nobis videri potest, quam fuerit in Judæis, quod illi, eodem Apostolo teste, (c) *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*; nos autem & nosse eum profitemur, & tamen factis negantes, quodammodo violentas ei manus videmur inferre.

12. *Christus a Patre, et a semetipso etiam traditus est*.

Sed a Patre etiam, & a semetipso Christum Dominum traditum esse Sacræ literæ testantur; inquit enim apud Isaiam: (d) *Propter scelus populi mei percussi eum*. Et paulo ante idem Propheta, cum Dominum plagis, & vulneribus affectum spiritu Dei

(a) *Hebr.* 12. 3. (b) *Hebr.* 6. 6.
(c) I. *Cor.* 2. 8. (d) *Is.* 53. 8.

plenus videret, dixit: *Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* De Filio autem scriptum est: (a) *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum:* Sed eandem rem Apostolus gravioribus etiam verbis expressit, cum tamen ex altera parte vellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia, & bonitate sperare liceat: inquit enim: (b) *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

13. *Christus tormentorum acerbitatem corpore, et animo vere sensit.*

Sequitur nunc, ut quanta fuerit passionis acerbitas, Parochus doceat, quamquam, si memoria teneamus (c) sudorem Domini factum, ut guttas sanguinis decurrentis in terram, cum ille tormenta, & cruciatus animo perciperet, quibus paulo post afficiendus erat; facile ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse. Nam, si malorum imminentium cognitio tam acerba fuit, (d) id quod sanguinis sudor declaravit, quid ipsam perpessionem fuisse existimandum est?

Sed tamen Christum Dominum summis tum animi, tum corporis doloribus affectum esse constat. Ac primum quidem nulla fuit corporis pars, quæ gravissimas pœnas non senserit: nam et pedes & manus clavis cruci affixæ, spinis caput compunctum, arundine percussum, facies sputis fœdata, alapis cæsa; totum corpus flagellis verberatum est. Præterea omnium & generum, & ordinum homines (e) *convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum ejus* (f). Gentes enim, & Judæi passionis suasores, auctores, ministri fuerunt. Judas eum prodidit; Petrus negavit, ceteri omnes deseruerunt. Jam vero in cruce ipsa acerbitatem ne, an ignominiam, an utrumque simul queremur? Ac

(a) *Is.* 10. (b) *Rom.* 8. 32. 33. (c) *Luc.* 22. 44.
(d) *Ibid.* (e) *Psal.* 2. 2. (f) *Matth.* 26. et 27.

profecto nullum aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eo potuit, quo affici nonnisi nocentissimi & sceleratissimi homines consueverunt, & in quo summi doloris, & cruciatus sensum mortis diuturnitas vehementiorem efficiebat. Augebat autem pœnarum magnitudinem ipsa Christi Jesu corporis constitutio, & habitus; quod quidem cum Spiritus Sancti virtute formatum esset, multo perfectius, & temperantius fuit, quam aliorum hominum corpora esse possunt: atque ideo acriorem quoque sentiendi vim habuit, & gravius tormenta illa omnia perpessum est.

Quod vero ad intimum animi dolorem pertinet nemo dubitare potest, quin summus in Christo fuerit. Sanctis enim hominibus, quicumque supplicia, & cruciatus pertulerunt, non defuit animæ solatium, divinitus datum, quo recreati tormentorum vim æquo animo ferre possent: imo vero in cruciatibus plerique intima lætitia efferebantur: inquit enim Apostolus: (a) *Gaudeo in passionibus pro vobis: et adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia*; & alibi: (b) *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*. Verum Christus Dominus amarissimæ passionis calicem, (c) quem bibit, nulla suavitate permista temperavit. Humanæ enim naturæ, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secus, ac si homo, non etiam Deus fuisset.

14. *Quæ potissimum commoda, et bona Christiano generi Christi passio pepererit.*

Reliquum modo est, ut commoda etiam, & bona, quæ ex passione Domini percepimus, a Parocho accurate explicentur. Primum igitur Domini passio peccati liberatio fuit: nam, ut est apud sanctum Joannem, *dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. Et Apostolus inquit: (e) *Convivificavit vos cum illo, donans vobis omnia delicta, delens; quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit*

(a) *Col.* 1. 24. (b) *II. Cor.* 7. 4. (c) *Matth.* 26. 39.
(d) *Apoc.* 1. 5. (e) *Col.* 2. 13.

de medio, affigens illud cruci. Deinde a dæmonis tyrannide nos eripuit. Ipse enim Dominus inquit. (a) *Nunc judicium est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras: et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Pœnam præterea peccatis nostris debitam persolvit. Tum vero, quia nullum gratius, & acceptius Deo sacrificium offerri potuit, (b) Patri nos reconciliavit, eumque nobis placatum, et propitium reddidit. Postremo, quoniam peccata sustulit, cælorum etiam aditum, communi humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id Apossolus significavit illis verbis: (c) *Habemus fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi.* Neque vero in veteri lege hujus mysterii figura, et imago quædam defuit: nam illi, (d) quibus interdictum erat, ne in patriam ante summi sacerdotis mortem reverterentur, hoc significabant, nemini, quamvis juste, et pie vixisset, aditum in cœlestem patriam patere, antequam summus ille, atque æternus Sacerdos Christus Jesus mortem obiret; qua quidem obita, statim cœli fores patuerunt iis, qui sacramentis expiati, fideque, spe, et caritate præditi, passionis ejus participes sunt.

15. *Unde vim habuerit Christi passio ad tanta nobis bona promerenda.*

Hæc autem omnia maxima, & divina bona Parochus docebit ex Domini passione ad nos pervenisse. Primum quidem, quia est integra, atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quadam ratione Jesus Christus pro peccatis nostris Deo Patri persolvit. Neque vero pretium, quod pro nobis persolvit, debitis nostris par solum, & æquale fuit, verum ea longe superavit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum fuit; quod cum illi Filius in ara crucis obtulit, patris iram, atque indignationem prorsus mitigavit: atque hoc nomine Apostolus usus est, cum inquit: (e) *Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem, et hostiam Deo*

(a) *Joan.* 12. 31. (b) *Rom.* 5. 10. (c) *Hebr.* 10. 19.
(d) *Num.* 35. 25. (e) *Ephes.* 5. 2.

in odorem suavitatis. Praeterea redemptio, de qua est apud Apostolorum Principem: (a) *Non corruptilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, et incontaminati*: & Apostolus docet: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*.

16. *In Christi passione sunt omnium virtutum exempla*.

Verum præter hæc immensa beneficia, illud etiam vel maximum consecuti sumus, ut in hac una passione omnium virtutum clarissima exempla habeamus: nam & patientiam, humilitatem, & eximiam caritatem, & mansuetudinem, & obedientiam, & summam animi constantiam, non solum in perferendis propter justitiam doloribus, sed etiam in morte oppetenda ita ostendit, ut vere dicere possimus; Salvatorem nostrum, quæcumque vitæ præcepta toto prædicationis suæ tempore verbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in se ipso expressisse. Atque hæc breviter de Christi Domini saluberrima passione, & morte dicta sint. Utinam vero hæc mysteria in animis nostris assidue versentur, & una cum Domino pati, & mori, & sepeliri discamus; ut deinde, abjecta omni sorde peccati, ad novam vitam cum illo resurgentes, aliquando tandem, ipsius gratia, et misericordia, digni simus, qui cœlestis regni, et gloriæ participes efficiamur.

(a) *I. Petri* 1. 18. (b) *Gal.* 3. 13.

DE QUINTO ARTICULO

CAPUT VI.

Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.

1. *Prima pars hujus articuli quomodo sit intelligenda.*

Maxime quidem refert nosse gloriam sepulturæ Domini nostri Jesu Christi; de qua proxime dictum est: sed plus interest fidelis populi cognoscere illustres triumphos, quos ex devicto Diabolo, et spoliatis inferorum sedibus deportavit: de quibus, simulque de resurrectione dicendum est: qui locus etsi separatim per se recte tractari possit, nos tamen Sanctorum Patrum auctoritatem secuti, eum cum descensu ad inferos conjungendum putavimus. Ejus igitur priori parte hoc nobis credendum proponitur, Christo jam mortuo, ejus animam ad inferos descendisse, ibique tamdiu mansisse, quamdiu ejusdem corpus in sepulchro fuit. His autem verbis simul etiam confitemur eandem Christi personam eodem tempore et apud inferos fuisse, et in sepulcro jacuisse. Quod quidem cum dicimus, nemini mirum videri debet, propterea quod, ut sæpe jam docuimus, quamvis anima a corpore discesserit; nunquam tamen divinitas vel ab anima, vel a corpore separata est.

2. *Quid hic inferorum vocabulo intelligendum sit.*

Sed quoniam articuli explanationi plurimum lucis afferre potest, si Parochus prius doceat, quid hoc loco inferorum vocabulo intelligendum sit, monere oportet, Inferos hoc loco pro sepulchro non accipi, ut quidam non minus impie, quam imperite putaverunt. Superiori enim articulo, Christum Dominum sepultum esse edocti sumus; neo ulla causa

erat, cur in fide tradenda alio, et quidem obscuriori loquendi genere idem a sanctis Apostolis repeteretur: verum inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cœlestem beatitudinem non sunt consecutæ. Ita vero sacræ literæ hanc vocem multis in locis usurparunt. Nam apud Apostolum legimus, (a) *in nomine Jesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum:* et in Actis Apostolorum D. Petrus testatur, (b) *Christum Dominum suscitatum, solutis doloribus inferi.*

3. *Quot sint loca, quibus animæ extra beatitudinem constitutæ detinentur.*

Neque tamen ea receptacula unius, et ejusdem generis sunt omnia. Est enim teterrimus, et obscurissimus carcer, (c) ubi perpetuo, et inextinguibili igne damnatorum animæ simul cum immundis spiritibus torquentur, qui etiam (d) gehenna, (e) abyssus, et propria significatione (f) infernus vocatur. Præterea est purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur, ut eis in æternam patriam ingressus patere possit (g), in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de hujus quidem doctrinæ veritate, quam et Scripturarum testimoniis, et Apostolica traditione confirmatam esse sancta Concilia declarant, eo diligentius, et sæpius Parocho disserendum erit, quod in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent. Tertium postremo receptaculi genus est, in quo animæ sanctorum ante Christi Domini adventum excipiebantur, ibique sine ullo doloris sensu beata redemptionis spe sustentati, quieta habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, quæ in sinu Abrahæ Salvatorem exspectabant, Christus Dominus ad inferos descendens liberavit.

(a) *I. Phil.* 2. 10. (b) *Act.* 2. 24.
(c) *Matth.* 25. 41. (d) *Matth.* 5. & 19, 20, 29.
(e) *Apoc.* 9. 11. (f) *Luc.* 16, 22.
(g) *Apoc.* 21, 27.

4. *Anima Christi non potentia tantum, sed reipsa ad inferos descendit.*

Nec vero existimandum est, eum sic ad inferos descendisse, ut ejus tantummodo vis, ac virtus, non etiam anima; eo pervenerit. Sed omnino credendum est, ipsam animam re, et præsentia ad inferos descendisse, de quo extat firmissimum illud Davidis testimonium: (a) *Non derelinques animam meam in inferno.*

5. *Aliquid dignitati Christi ex ejus descensu ad inferos detractum non est.*

Verum etsi Christus ad inferos descendit, nihil de ejus summa potestate detractum est; neque ejus sanctitatis splendor macula aliqua aspersus: cum potius hoc facto verissima esse omnia, quæ de illius sanctitate celebrata erant, eumque Filium Dei esse, quemadmodum antea tot prodigiis declaraverat, apertissime comprobatum sit: id quod facile intelligimus, si causas, cur Christus, et alii homines in ea loca venerint, inter se conferamus. Ceteri enim omnes captivi descenderunt: ipse vero (b) inter mortuos liber, et victor, ad profligandos dæmones, a quibus illi ob noxam inclusi, et constricti tenebantur, descendit. Præterea alii omnes, qui descenderunt, partim pœnis acerbissimis torquebantur, partim vero, ut alio doloris sensu carerent, tamen Dei aspectu privati, et spe beatæ gloriæ, quam expectabant, suspensi torquebantur. At Christus Dominus descendit, non ut aliquid pateretur, verum ut sanctos, et justos homines ex misera illius custodiæ molestia liberaret, eisque passionis suæ fructum impertiret. Quod igitur ad inferos descendit, nulla prorsus de summa ejus dignitate, & potestate diminutio facta est.

6. *Quibus de causis Christus ad inferos descendere voluerit.*

His expositis docendum erit, propterea Christum Dominum ad inferos descendisse, ut ereptis dæmonum spoliis, sanctos illos Patres, ceterosque pios e carcere liberatos secum adduceret in cœlum, quod

(a) *Psal.* 15. 10. (b) *Psal.* 87. 6.

ab eo admirabiliter, summaque cum gloria perfectum est; statim enim illius aspectus clarissimam lucem captivis attulit, eorumque animas immensa lætitia, gaudioque implevit: quibus etiam optatissimam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, impertivit: quo facto id comprobatum est, quod Latroni promiserat illis verbis: (a) *Hodie mecum eris in Paradiso.* Hanc vero piorum liberationem Oseas tanto ante prædixerat in hunc modum: (b) *Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne.* Hoc etiam significavit Zacharias Propheta, cum ait: (c) *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Idipsum denique expressit Apostolus illis verbis: (d) *Expolians principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Verum ut hujus mysterii vim melius intelligamus, sæpe illud memoria repetere debemus, pios homines, non solum qui post adventum Domini in lucem editi erant; sed qui illum post Adam antecesserant, vel qui usque ad finem sæculi futuri sunt, ejus passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem, antequam ille moreretur, ac resurgeret, cœli portæ nemini unquam patuerunt: sed piorum animæ cum e vivis excessissent, vel in sinum Abrahæ deferebantur; vel, quod etiam nunc iis contingit, quibus aliquid diluendum, & persolvendum est, Purgatorii igne expiabantur. Est illa preterea causa, cur descenderit ad inferos Christus Dominus, ut ibi etiam, quemadmodum in cœlo, & in terris, vim suam, potestatemque declararet: & omnino (e) *ut in nomine ejus omne genuflecteretur; cœlestium, terrestrium, et infernorum.* Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiretur, & obstupescat: qui non modo pro nobis acerbissimam mortem subire, sed infimas etiam terræ partes penetrare voluerit, ut sibi carissimas animas, inde ereptas, ad beatitudinem traduceret?

(a) *Luc.* 23. 43. (b) *Os.* 13. 24. (c) *Zach.* 6. 11. (d) *Col.* 2. 5. (e) *Phil.* 2. 10.

7. *Alterius partis quinti Atticuli sensus.*

Sequitur altera articuli pars: in qua explicanda quantum laborare Parochus debeat, declarant illa Apostoli verba: (*a*) *Memor esto*, *Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis*. Quod enim Timotheo præcepit, idem etiam reliquis animarum curatoribus præceptum esse, dubitandum non est. Ea autem articuli est sententia. Postquam Christus Dominus sexta feria, hora diei nona, in cruce spiritum emisit, & eadem die vespere sepultus est ab ejus discipulis (*b*), qui Pilati Præsidis permissu, corpus Domini e cruce depositum in propinqui horti monumentum novum intulerunt: tertio a morte die, qui fuit Dominicus, (*c*) summo mane illius anima corpori iterum conjuncta est: atque ita is, qui triduum mortuus fuerat, ad vitam, ex qua moriens discesserat, rediit, & surrexit.

8. *Non aliena virtute, ut ceteri homines, sed propria vi Christus resurrexit.*

Sed resurrectionis voce non illud solum intelligendum est, Christum a mortuis excitatum esse, quod multis aliis commune fuit; sed sua vi, ac virtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit & singulare. Neque enim natura patitur, nec ulli homini concessum est, ut seipsum possit virtute sua a morte ad vitam revocare. Hoc vero summæ Dei potestati tantummodo reservatum est; ut ex illis Apostoli verbis, intelligimus: (*d*) *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei*. Quæ quoniam neque a Christi corpore in sepulchro, neque ab anima, cum ad inferos descendisset, sejuncta unquam fuit, divina vis tum in corpore inerat, qua animæ iterum conjungi, tum in anima, qua ad corpus denuo reverti posset, qua & licuit sua virtute reviviscere, atque a mortuis resurgere. Id vero David spiritu Dei plenus prædixit his verbis (*e*) *Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus*. Deinde ipse Dominus divino oris sui testimonio confirmavit: (*f*)

(*a*) *II. Tim.* 2, 8. (b) *Joan.* 16. 28. (c) *Matt.* 28. 1.
(d) *II. Cor.* 13. 4. (e) *Psal.* 97. 2. (f) *Joan.* 17. 18.

Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam; et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Judæis etiam ad confirmandam doctrinæ veritatem dixit: (a) *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Quod quidem tametsi de templo illo magnifice ex lapidibus structo intelligerent, ille tamen, ut scripturæ verbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui: Quamvis autem in scripturis interdum legamus, (b) *Christum Dominum a patre suscitatum esse*, hoc ad eum, ut ad hominem, referendum est: quemadmodum illa rursus ad eundem, ut Deum, spectant, quibus significatur, eum sua virtute resurrexisse.

9. *Quomodo Christus primogenitum mortuorum dicatur, cum alii ante ipsum resuscitati noscantur.*

Sed illud etiam præcipuum Christi fuit, quod ipse primus omnium hoc divino resurrectionis beneficio affectus est. Nam in scripturis et (c) *primogenitus ex mortuis*; et (d) *primogenitus mortuorum* vocatur. Atque, ut est apud Apostolum: (e) *Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum; et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine: primitiæ Christus: deinde ii, qui sunt Christi.* Quæ quidem verba de perfecta resurrectione interpretanda sunt, qua ad immortalem vitam, omni prorsus moriendi necessitate sublata, excitamur. Atque in eo genere Christus Dominus primum locum obtinet; nam si de resurrectione loquitur, hoc est de reditu ad vitam, cui iterum moriendi necessitas adjuncta est: (f) ante Christum multi alii a mortuis excitati sunt, qui omnes tamen ea conditione revixerunt, ut eis iterum moriendum esset; at Christus Dominus ita resurrexit morte subacta, & oppressa, ut mori amplius non posset; quod quidem apertissimo illo testimonio confirmatur. (g) *Christus resur-*

(a) *Joan.* 2. 19. (b) *Act.* 2. 24. (c) *Col.* 1. 18.
(d) *Apoc.* 1. 5. (e) *1. Cor.* 15. 20. 21.
(f) *III. Reg* 17. 22. (g) *Rom.* 9. 6.

gens ex mortuis jam non moritur: mors illi ultra non dominabitur.

10. *Quomodo, et qua causa Christus in tertiam diem suam resurrectionem distulerit.*

Quod vero articulo additur *Tertia die*, Parocho explanandum erit, ne fideles arbitrentur, totos ipsos tres dies Dominum in sepulchro fuisse. Nam quod integrum naturalem diem, partemque tum antecedentis, tum consequentis diei in sepulcro conditus est, ob eam rem verissime dicitur triduo in sepulchro jacuisse, ac tertia die a mortuis surrexisse: ut enim divinitatem suam declararet, resurrectionem usque ad finem sæculi differre noluit: rursus vero, ut eum vere hominem, vereque mortuum esse crederemus, non statim post mortem, sed tertio die revixit: quod temporis spatium ad veram mortem comprobandam satis esse videbatur.

11. *Quare Patres Constantinopolitanæ Synodi huic articulo clausulam adjecerint* Secundum Scripturas.

Patres primæ Costantinopolitanæ Synodi huic loco addiderunt, *Secundum Scripturas*: quod quidem ab (a) Apostolo acceptum, in fidei Symbolum propterea transtulerunt, quod resurrectionis mysterium maxime necessarium esse, idem Apostolus docuerit iis verbis: (b) *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra: et si Christus non resurrexit, vana est fides vestra: adhuc enim estis in peccatis vestris.* Quare D. Augustinus cum hujus articuli finem admiraretur, ita scripsit: *Non magnum est credere, quia mortuus est Christus, hoc et Pagani, et Judæi, et omnes iniqui credunt; hoc omnes credunt, quia mortuus est. Fides Christianorum resurrectio Christi est, hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse.* Ex quo factum est, ut frequentissime (c) Dominus de sua resurrectione locutus sit: ac nunquam fere de passione sua cum discipulis col-

(a) *Cor.* 15. 3. (b) *I. Cor.* 15. 14.
(c) *Matth.* 16. 17. & 20. 21.

locutus est, quin de resurrectione loqueretur: quare eum dixisset: (*a*) *Filius hominis tradetur gentibus et illudetur, et flagellabitur et conspuetur, et posteaquam flagellaverint, occident eum*; ad extremum addidit: *Et tertia die resurget*. Et cum Judæi ab eo peterent, ut aliquo signo, & miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit, (*b*) *nullum aliud signum eis datum iri, quam Jonæ Prophetæ signum: sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus*; sic *futurum* affirmavit *filium hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus*. Verum ut hujus articuli vim, & sensum melius perspiciamus, tria nobis investiganda, & cognoscenda sunt: primum quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere; deinde quis resurrectionis finis, & scopus sit; & quæ ab ea utilitates, & commoda in nos sint profecta.

12. *Quas ob causas necesse fuerit Christum resurgere.*

Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei justitia ostenderetur, a quo maxime decebat eum extolli, qui ut illi obtemperaret, depressus, atque omni ignominia affectus erat. Hanc Apostolus causam attulit, cum ad Philippenses inquit; (*c*) *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum*: Præterea, ut fides nostra confirmaretur, sine qua hominis justitia constare non potest. Illud enim maxime argumento esse debet, Christum filium Dei fuisse, quod sua virtute a mortuis resurrexit. Deinde, ut spes nostra aleretur, atque sustentaretur. Cum enim Christus resurrexit, certa spe nitimur fore, ut nos etiam resurgamus: siquidem membra capitis sui conditionem consequantur necesse est; ita enim Apostolus argumentationem concludere videtur, cum ad (*d*) Corinthios, & (*e*) Thessalonicenses scribit,

(a) *Luc.* 18. 52. (b) *Math.* 12. 39. *Luc.* 1. 20.
(c) *Phil.* 2. 9. (d) *1. Cor.* 15. 12 (e) *1. Thes.* 4. 14.

& a Principe Apostolorum Petro dictum est: (a) *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem*. Postremo ob eam etiam rem Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis, & redemptionis nostræ mysterium absolveretur. Christus enim morte sua nos a peccatis liberavit; resurgens vero præcipua nobis bona restituit, quæ peccando amiseramus. Quare est apud Apostolum dictum: (b) *Christus traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram*. Ne quid igitur humani generis saluti deesset, quemadmodum illum mori, ita resurgere etiam oportuit.

13. *Quæ commoda ex resurrectione Christi ad homines redeant.*

Ex eis vero, quæ hactenus dicta sunt, perspicere possumus, quantum utilitatis Christi Domini resurrectio fidelibus attulerit. In resurrectione enim Deum esse immortalem, plenum gloria, mortis & Diaboli victorem agnoscimus: quod de Christo Jesu sine ulla dubitatione credendum, & confitendum est. Deinde Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit; tum quia ejus mysterii efficiens causa fuit: tum quia ad Domini exemplum resurgere omnes debemus. Nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur: (c) *Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum*. Quæcumque enim Deus in redemptionis nostræ mysterio egit, ad omnia Christi humanitate, tanquam efficienti instrumento, usus est. Quare ejus resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam. Exemplar vero dici potest, quoniam Christi Domini resurrectio omnium est perfectissima: ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriam im-

(a) *I. Petr.* 1. 3. 1. (b) *Rom.* 4. 25.
(c) *I. Cor.* 15. 21.

mutatum est; (*a*) ita nostra etiam corpora, quæ prius imbecilla, & mortalia fuerant, gloria, & immortalitate ornata restituentur. Ut enim Apostolus docet; (*b*) *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Hoc etiam de anima in peccatis mortua dici potest; cui quo pacto Christi resurrectio exemplar proponatur, idem Apostolus iis verbis ostendit: (*c*) *Quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus*: & paucis interjectis, inquit: *Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu.*

14. *Quæ ex Christi resurrectione exempla sunt sumenda.*

Duo igitur a Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut, postquam peccati maculas eluimus, novum vitæ genus instituamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, justitia, beneficentia, humilitas eluceant. Alterum est, ut in eo vitæ instituto ita perseveremus, ut adjuvante Domino, a justitiæ via, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus. Neque vero (*d*) Apostoli verba id solum demonstrant, Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi; verum etiam resurgendi virtutem nobis præbere, viresque, & spiritum largiri, quo in sanctitate, & justitia permaneamus, ac Dei præcepta servemus, declarant. Nam quemadmodum ex ejus morte non solum peccatis moriendi exemplum capimus, sed virtutem etiam haurimus, qua pecca-

(a) *1. Cor.* 15. 41. (b) *Phil.* 3. 20.
(c) *Rom.* 6. 4. 5. (d) *Rom.* 6. 4. 5.

tis moriamur, ita ejus resurrectio ad justitiam consequendam nobis vires affert, ut deinde pie, & sancte Deum colentes, in novitate vitæ ambulemus, ad quam resurgimus. Hoc enim maxime resurrectione sua Dominus effecit, ut qui antea una cum illo peccatis, et huic sæculo mortui eramus, cum illo etiam ad novam vitæ institutionem, & disciplinam resurgeremus.

15. *Quibus indiciis colligitur, aliquem secundum spiritum cum Christo resurrexisse.*

Hujus resurrectionis quæ potissimum signa observanda sint, Apostolus nos admonet: nam, cum inquit: (a) *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens*: plane ostendit, eos, qui vitam, honores, otium, divitias ibi maxime, ubi Christus est, habere cupiunt, vere cum Christo surrexisse; cum vero addit: (b) *Quae sursum sunt, sapite, non quæ super terram*: alteram etiam hanc veluti notam apposuit, qua perspicere possimus, num vere cum Christo surreximus. Ut enim corporis affectionem, & valetudinem gustus indicare solet, ita (c) si quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, alicui sapiant, isque cœlestium rerum jucunditatem intimo mentis sensu percipiat; hoc maximo argumento esse potest, eum, qui ita affectus sit, ad novam, et spiritualem vitam una cum Christo Jesu surrexisse.

(a) Col. 3. 1. (b) Ibid. 3. 2. (c) Phil. 4. 8.

DE SEXTO ARTICULO.

CAPUT VII.

Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

1. *Hujus articuli excellentia, et primæ partis sententia.*

David Propheta, cum beatam, & gloriosam Domini Ascensionem spiritu Dei plenus contemplaretur, omnes ad eum triumphum summa lætitia, & gaudio celebrandum illis verbis hortatur, cum inquit: (a) *omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis: ascendit Deus in jubilatione.* Ex quo intelliget Parochus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse; sibique diligenter curandum, ut fideles illud non solum fide & mente percipiant; sed quoad ejus fieri poterit, juvante Domino, factis etiam, & vita exprimere studeant. Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet, in quo potissimum de divino hoc mysterio agitur, a priori ejus parte incipiendum est, & quæ ejus sit vis, atque sententia, aperiendum. De Christo enim Jesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet; eum, perfecto jam & absoluto redemptionis nostræ mysterio, ut homo est, in cœlum corpore, & anima ascendisse: nam ut Deus est, nunquam ab eo abfuit, ut qui divinitate sua loca omnia compleat.

2. *Non solum divinitatis virtute Christus ascendit, sed vi etiam humanitatis.*

Ascendisse autem eum sua virtute doceat, non aliena vi sublatum, quemadmodum (b) Helias, qui

(a) *Psalm.* 46. 1. 6. (b) *IV. Reg.* 2. 11. 12.

igneo curru in cœlum evectus est: (*a*) vel Abacuhc propheta, vel (*b*) Philippus diaconus, qui divina virtute per aerem delati, longinqua terrarum spatia permearunt. Neque vero solum ut Deus, præpotenti divinitatis virtute in cœlos ascendit, sed etiam ut homo est. Quamvis enim naturali vi id fieri non potuerit, tamen virtus illa, qua beata Christi anima prædita erat, corpus, ut libuit, movere potuit: corpus vero, quod jam gloriam adeptum erat, moventis animæ imperio facile parebat. Atque hac ratione, ut Deus, & ut homo est, Christum in cœlum sua virtute ascendisse credimus,

§. 3. *Quo sensu Christus posteriore articuli parte dicatur sedere ad dexteram Patris.*

In altera articuli parte hæc sunt: *Sedet ad dexteram Dei Patris*: quo loco tropum, id est verbi immutationem licet animadvertere, frequentem in divinis litteris, cum humanas affectiones, & membra ad nostram intelligentiam accomodantes, Deo tribuimus. Neque enim, cum spiritus sit, quidquam in eo corporeum cogitari potest. Sed, quoniam in humanis rebus ei majorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est, eandem rem ad cœlestia etiam transferentes, ad explicandam Christi gloriam, quam ut homo præ ceteris omnibus adeptus est, eum in Patris dextera esse confitemur.

Sedere autem hoc loco non situm, & figuram corporis significat, sed eam regiæ, summæque potestatis, ac gloriæ firmam & stabilem possessionem quam a Patre accepit, declarat, de quo ait Apostolus: (*c*) *Suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum; et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo; sed etiam in futuro.* Et, (*d*) *omnia subjecit sub pedibus ejus.* Ex quibus verbis apparet, hanc gloriam adeo propriam,

(a) *Dan.* 14. 35. (b) *Act.* 8. 39.
(c) *Ephes.* 1. 20. 21. 22. (d) *Ps.* 8. 8.

& singularem Domini esse, ut cuivis alii creatæ naturæ convenire non possit. Quare alio loco testatur: (*a*) *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis?*

4. *Quare ascensionis Christi historia frequentius apud populum sit repetenda.*

Sed articuli sensum Parochus latius explanabit, Ascensionis historiam persequens, quam sanctus Lucas Evangelista in Actis Apostolorum (*b*) admirabili ordine descripsit, in cujus explicatione illud primum observare oportebit, cetera omnia mysteria ad Ascensionem, tanquam ad finem referri, in eoque omnium perfectionem, & absolutionem contineri. Nam, ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria initium habent, ita Ascensione ejus peregrinatio concluditur. Præterea alia Symboli capita, quæ ad Christum Dominum pertinent, summam ejus humilitatem & contemtionem ostendunt, neque enim abjectius, aut humilius quicquam cogitari potest, quam quod Filius Dei pro nobis humanam naturam & imbellicitatem assumpserit, patique, & mori voluerit. At vero, quod eum superiori articulo a mortuis resurrexisse, nunc vero in cœlum ascendisse, & ad Dei Patris dexteram sedere confitemur, nihil ad ejus summam gloriam, divinamque majestatem declarandam magnificentius dici, aut admirabilius potest.

5. *Cur Christus in cœlum ascenderit, nec in terra potius regnum suum constituerit.*

Jam his expositis, accurate docendum est, cujus rei causa Christus Dominus in cœlos ascenderit. Primum enim ascendit, propterea quod ejus corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatum fuerat, non terrenæ hujus, & obscuræ habitationis locus, sed altissimum & splendidissimum cœli domicilium conveniret. Nec vero solum ut ejus gloriæ & regni solio potiretur, quod sanguine meruerat, verum etiam ut ea, quæ ad salutem no-

(a) *Heb.* 1. 13. (b) *Psalm.* 109. 1.
(c) *Act.* 1. *per totum fere cap.*

stram pertinebant, curaret. Deinde (*a*) ut regnum suum non esse ex hoc mundo reipsa comprobaret: nam mundi regna terrena & fluxa sunt, magnisque opibus, & carnis potentia nituntur: Christi vero regnum non terrenum, quale Judæi exspectabant, sed spirituale, & æternum, itemque ejus opes & divitias spirituales esse ipse ostendit, cum suam sedem in cœlis collocavit: in quo quidem regno illi ditiores, & omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea, quæ Dei sunt, diligentius quærunt. Nam & Sanctus Jacobus testatur. (*b*) Deum elegisse pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se. Sed etiam illud Dominus noster in cœlum ascendens efficere voluit, ut nos eundem ascendentem mente & desiderio prosequeremur: nam quemadmodum morte, & resurrectione sua moriendi, & resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat; ita ascensu nos docet, atque instruit, ut in terris positi in cœlum nos cogitatione conferamus, (*c*) confitentes nos peregrinos, & hospites esse super terram, ac Patriam inquirentes, (*d*) cives esse Sanctorum, & domesticos Dei: (*e*) Nostra enim, ut idem inquit Apostolus, conversatio in cœlis est.

6. *Quæ beneficia ex Christi Ascensione hominibus sint collata.*

Jam vero vim, & magnitudinem inexplicabilium bonorum, quæ in nos Dei benignitas effudit, divinus (*f*) David; (*g*) Apostolo interprete, multo ante cecinerat illis verbis: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*. Nam decimo die (*h*) Spiritum sanctum dedit, cujus virtute, atque ubertate complevit præsentem illam fidelium multitudinem, & vere tum magnifica illa promissa persolvit: (*i*) *Expedit vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos*

(a) *Joan.* 18. 36. (b) *Jacob.* 2, 25. (c) *Hebr.* 11. 13.
(d) *Ephes.* 2. 19. (e) *Phil.* 3. 20. (f) *Psal.* 67. 19.
(g) *Ephes.* 4. 8. (h) *Act.* 2. (i) *Joan.* 16, 8.

si autem abiero, mittam eum ad vos. Ascendit etiam in cœlum ex Apostoli sententia, (*a*) ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, & apud Patrem advocati officio fungatur. (*b*) *Filioli mei*, inquit S. Joannes, *hæc scribo vobis, ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Nec vero quidquam est, unde fideles majorem lætitiam, & animi jucunditatem capere debeant, quam Jesum Christum patronum causæ, ac deprecatorem salutis nostræ constitutum esse, cujus sit apud æternum Patrem summa gratia, & auctoritas. (c) Paravit denique nobis locum, quod etiam se facturum promiserat: atque omnium nostrum nomine caput ipse Jesus Christus venit in cælestis gloriæ possessionem. Nam in cœlum abiens portas, quæ Adami peccato interclusæ fuerant, patefecit, nobisque viam munivit, qua ad cœlestem beatitudinem perveniremus: (*d*) quemadmodum ipse in cœna discipulis futurum prædixerat: quod quidem ut rei etiam eventu aperte comprobaret, piorum animas, quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudinis domicilium introduxit.

7. *Commoda, quæ Christus sua Ascensione nobis attulit.*

Hanc cœlestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consecuta est. Primum enim fidei nostræ merito maximus cumulus accessit; nam fides earum rerum est, quæ sub aspectum non cadunt, atque ab hominum ratione, ac intelligentia remotæ sunt. Quare, si Dominus a nobis non discessisset, fidei nostræ meritum minueretur: siquidem a Christo Domino (*e*) *beati prædicantur, qui non viderunt, et crediderunt.* Præterea Christi in cœlum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum ha-

(a) *Joan.* 2. 1. (b) *Hebr.* 9. 24.
(c) *Joan.* 14. 2. 3. (d) *Joan.* 16. 24. 27.
(e) *Joann.* 20. 29.

bet; nam quoniam Christum hominem in cœlum ascendisse, & humanam naturam in dextera Dei Patris collocasse credimus, magna in spe sumus, fore, ut nos etiam, ejus membra, illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro conjungamur: quod ipse Dominus his verbis testatus est: (a) *Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, et illi sint mecum*. Deinde hoc quoque vel maximum beneficium consecuti sumus, quod amorem nostrum ad cœlum rapuit, ac divino spiritu inflammavit; nam verissime dictum est, (b) ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est.

8. *Non fuit nobis utile Christum in terris manere.*

Ac profecto, si Christus Dominus in terris versaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu, & consuetudine defixa esset; & illum dumtaxat hominem spectaremus; qui nos tantis beneficiis afficeret; eumque terrena quadam benevolentia prosequeremur. (c) Verum in cœlum ascendens, amorem nostrum spiritualem reddidit; effecitque, ut, quem nunc absentem cogitamus, eum, ut Deum, veneremur, & diligamus. Id autem partim Apostolorum exemplo intelligimus, quibus dum præsens affuit Dominus, humano fere sensu de illo judicare videbantur; partim vero ipsius Domini testimonio confirmatum est, cum inquit: (d) *Expedit vobis, ut ego vadam*. Nam imperfectus ille amor, quo Christum Jesum præsentem diligebant, divino amore perficiendus erat: Spiritus Sancti adventu: quare statim addit: *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos*.

9. *Post Christi Ascensionem Ecclesia maxime amplificata fuit.*

Accedit etiam, quod in terris domum suam, idest Ecclesiam, amplificavit, quæ Spiritus Sancti virtute & ductu gubernaretur, (e) ejus vero universæ inter homines Pastorem, & summum Anti-

(a) *Joan.* 17. 26. (b) *Matth.* 6. 21. *Luc.* 12. 34.
(c) *II. Cor.* 5. 6. (d) *Joan.* 16. 7.
(e) *Joan.* 2. 15.

stitem Petrum Apostolorum Principem reliquit: tum vero *dedit quosdam quidem* (a) *Apostolos, quosdam autem Prophetas; alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, et Doctores.* Atque ita ad dexteram Patris sedens, aliis atque aliis diversa dona semper impertitur: nam testatur Apostolus: (b) *unicuique nostrum datam esse gratiam, secundum mensuram donationis Christi.* Ad extremum vero, quod antea de mortis, & resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est. Quamvis enim Christi passioni salutem, & redemptionem nostram debeamus; qui merito suo aditum justis ad cœlum aperuit: tamen ejus Ascensus non solum velut exemplar nobis propositum est, quo alte spectare, & spiritu in cœlum ascendere discamus; sed divinam etiam virtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

DE SEPTIMO

ARTICULO

CAPUT VIII.

Inde venturus est judicare vivos, et mortuos.

1. *Christi tria in suam Ecclesiam beneficia, et articuli septimi sententia.*

Tria sunt Domini nostri Jesu Christi ad suam Ecclesiam decorandam, & illustrandam insignia officia, & munera, redemptionis, patrocinii, & judicii. Cum autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione, & morte redemptum esse, ascensu etiam in cœlum nostram causam, & patrocinium in perpetuum susceptum constet: sequitur, ut ejus judicium hoc articulo declaretur: cujus

(a) *I. Cor.* 12. 28. (b) *Ephes.* 4. 11.

articuli ea vis est, & ratio, summo illo die Christum Dominum de universo hominum genere judicaturum esse;

2. *Duplex est Christi adventus.*

Sacræ enim litteræ duos Filii Dei adventus esse testantur: alterum, cum salutis nostræ causa carnem assumpsit, & homo in Virginis alvo effectus est; alterum, cum in consummatione sæculi ad judicandos omnes homines veniet. Hic adventus in sacris litteris (a) dies Domini appellatur, de quo ait Apostolus (b) *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet*: & Salvator ipse: (c) *De die autem illa, et hora nemo scit*. Ac de summo judicio satis sit illa auctoritas Apostoli: (d) *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*. Plena enim est sacra Scriptura (e) testimoniorum, quæ passim Parochis occurrent, ad rem non solum comprobandam, sed etiam fidelium oculis subjiciendam; ut quemadmodum a mundi initio dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suæ spem positam haberent; ita deinceps post Filii Dei mortem, & accensum in cœlum, alterum diem Domini vehementissimo studio desideremus, (f) *expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei*.

3. *Quoties quilibet homo Christi judicis sententiam coram subire debeat.*

Sed duo tempora Parochis ad rei explicationem observanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini venire, & singularum cogitationum, actionum, verborum denique omnium rationem reddere, demumque judicis presentem subire sententiam. Primum est, (g) cum unusquisque

(a) *II. Petr.* 3. 10.
(b) *I Thess.* 5. 2.
(c) *Matth.* 24. 36.
(d) *II. Cor.* 5. 10.
(e) *I. Reg.* 2 10.
(f) *Tit.* 2. 13.
(g) *Hebr.* 9. 27.

nostrum migrat e vita: nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus justissima quæstio habetur, quæcunque aut egerit, aut dixerit, aut cogitarit unquam: atque hoc privatum judicium vocatur. Alterum vero (a) cum uno die, atque uno in loco omnes simul homines ad tribunal Judicis stabunt, ut, omnibus omnium sæculorum hominibus inspectantibus, & audientibus, singuli, quid de ipsis decretum, & judicatum fuerit, cognoscant; cujus sententiæ pronunciatio impiis, & scelestis hominibus non minima futura est pœnarum, & justi non parvum ex ea præmium, fructumque percepturi sunt, cum qualis quisque in hac vita fuerit, apparebit. Hoc autem generale judicium appellatur.

4. Cur necesse fuerit privato judicio generale subiicere.

De quo illud necessario ostendendum est, quæ causa fuerit, cur præter privatum de singulis, alterum etiam de universis hominibus judicium exerceretur. Nam, cum vel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii parentum imitatores, reliqui sint libri ac discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores, ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum præmia, & pænas augeri necesse est; cum hæc vel utilitas, vel calamitas ad plurimos pertinens, non prius finem habitura sit, quam extremus veniat mundo dies; æquum erat de universa hac recte, aut perperam factorum, dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi; quod fieri non poterat, nisi facto communi omnium hominum judicio. Accedit etiam, quod, cum piorum fama sæpe fædatur, impii vero innocentiæ laude commendentur, divinæ justitiæ ratio postulat, ut pii ereptam injuria apud homines existimationem in publico universorum hominum conventu, & judicio recuperent.

Deinde vero boni, et mali homines, quæcumque in vita egerunt, cum non sine corporibus egerint, omnino sequitur, ut benefacta, sive malefacta ad

(a) *Matth.* 25. 21.

corpora etiam pertineant, quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maxime igitur conveniebat, corporibus una cum eorum animis debita æternæ gloriæ premia, aut supplicia impertiri: quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali judicio fieri poterat

Postremo, quoniam in adversis, & secundis hominum rebus, quæ promiscue nonnunquam bonis, & malis eveniunt, probandum erat, nihil non infinita Dei sapientia, & justitia geri, ac gubernari; par fuit non solum bonis præmia, improbis supplicia in futuro sæculo constitui, verum etiam publico, ac generali judicio decerni, quo omnibus notiora, & illustriora fierent, atque ut Deo justitiæ, & providentiæ laus ab omnibus tribueretur pro injusta illa querela, qua sancti etiam viri deplorare interdum, ut homines, solebant, cum improbos valentes opibus, & honoribus florentes animadverterent: nam Propheta: (a) *Mei*, inquit, *penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns*. Et paulo post: (b) *Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias, et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum; et lavi inter innocentes manus meas; et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis*. Atque hæc frequens querela (c) multorum fuit. Ergo necesse erat, ut generale judicium exerceretur, ne forte homines dicerent, (d) Deum circa cardines cœli perambulantem non curare terrena. Hæc autem veritatis formula, jure una ex duodecim fidei Christianæ articulis constituta est: ut si quorum animi in providentia, & justitia Dei nutarent, hujus doctrinæ ratione confirmarentur. Præterea, proposito judicio pios recreari, impios terreri oportebat, ut cognita Dei justitia, illi ne deficerent, hi a malis æterni supplicii metu, atque exspectatione revocarentur.

(a) *Psal.* 72. 2. (b) *Ibid.* 12, 13.
(c) *Job.* 28. 78. (d) *Job.* 22. 14.

Quare Dominus, & Salvator noster, (a) cum de extremo die loqueretur, declaravit futurum aliquando generale judicium, signaque adventantis ejus temporis descripsit: ut, cum illa viderimus, finem sæculi prope esse intelligamus, ac deinde in cœlum ascendens Angelos misit, qui Apostolos ejus absentia mœrentes, his verbis consolarentur. (b) *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.*

5. *Juxta utramque naturam Christo tributa est potestas judicandi genus humanum.*

Verum Christo Domino non solum ut Deo, sed etiam ut homini hoc judicium datum esse, sacræ literæ declarant; quamvis enim judicandi potestas omnibus sanctæ Trinitatis Personis communis sit, præcipue tamen Filio eam tribuimus, quod ipsi quoque sapientiam convenire dicimus. Quod autem, ut homo, mundum judicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit: *Sicut Pater habet vitam in semetipso; sic dedit et Filio habere visum in semetipso, et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.*

6. *Cur perinde Patri, vel Spiritui sancto hoc judicium non adscribatur.*

Decebat autem maxime a Christo Domino hoc judicium exerceri: ut, cum de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis judicem videre, & auribus sententiam, quæ proferebatur, audire possent, & omnino judicium illud sensibus percipere. Ac præterea æquissimum erat, ut homo ille, qui iniquissimis hominum sententiis condemnatus fuerat, omnium deinde judex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem Apostolorum Princips, cum in Cornelii domo summa Christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque, Christum a Judæis in ligno suspensum, atque occisum, tertia vero die ad vitam resurrexisse, subjunxit: (c) *Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari,*

(a) *Math.* 24. 29, 30 (b) *Act.* 1. 11.
(c) *Act.* 10. 42.

quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum, et mortuorum.

7. *Quibus indiciis extremum judicium imminere agnoscetur.*

Tria hæc præcipua signa judicium antecessura esse, sacræ litteræ declarant, Praedicationem Evangelii per universum orbem, Discessionem, Antichristum: inquit enim Dominus: (a) *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio*; et Apostolus nos admonet (b) ne ab aliquo seducamur, *quasi instet dies Domini; quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, judicium non fiet.*

8. *Quomodo fiet judicium, quaque ratione de omnibus feretur sententia.*

Quæ autem judicii forma, & ratio futura sit, Parochis ex (c) Danielis oraculis, tum ex sanctorum Evangeliorum, & (d) Apostoli doctrina facile erit cognoscere. Præterea sententia, quæ a Judice pronuncianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim Salvator noster; lætis oculis pios a dextera stantes intuens, ita de illis judicium summa cum benignitate pronunciabit: (e) *Venite benedicti Patris mei possidete regnum, quod paratum est vobis a costitutione mundi.* Quibus verbis nihil jucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione contulerint, ac cum animo suo cogitaverint, iis verbis pios, & justos homines a laboribus ad quietem, a lacrymarum valle ad summum gaudium, a miseriis ad perpetuam beatitudinem, quam illi charitatis officiis promeriti fuerint, vocari.

9. *Quibuspœnar um generibus impii afficientur.*

Deinde adeos, qui a sinistra stabunt, conversus, suam justitiam in eos effundet, his verbis: (f) *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus.* Prioribus illis verbis, *discedite a me*, maxima pœna

(a) *Matth.* 24. 14 (c) *Dan.* 7 9. (b) *II. Thess* 2. 3.
(e) *Matth.* 25. 35. (d) *Matth.* 24. & 25. (f) *Matth.* 26. 41.

significatur, qua impii plectendi erunt cum a Dei aspectu quam longissime ejicientur: neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando ut tanto bono perfruantur: atque hæc quidem a Theologis pœna damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos divinæ visionis luce perpetuo cărituri sint. Quod vero additur, *maledicti*, mirum in modum auget illorum miseriam, & calamitatem. Si enim, cum a divina præsentia expellendi essent, aliqua saltem benedictione digni haberentur, hoc profecto magno eis solatio esse potuisset: at, quoniam nihil hujusmodi ipsis expectandum est, quod calamitatem leviorem faciat, jure optimo, cum expellentur, divina justitia eos omni maledictione persequetur.

10. *De pœna sensus, et societate damnatorum.*

Sequitur deinde *in ignem æternum*: quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensus Theologi vocarunt, propterea quod sensu corporis percipiatur, ut in verberibus, & flagellis, aliove graviori suppliciorum genere; inter quæ dubitari non potest, ignis tormenta summum doloris sensum efficere; cui malo cum accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit, ex eo ostenditur, damnatorum pœnam omnibus suppliciis cumulandam esse: atque hoc magis declarant verba illa, quæ in extrema sententiæ parte posita sunt: *qui paratus est diabolo, et angelis ejus*. Cum enim ita comparatum sit, ut omnes molestias levius feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem, & consortem habeamus, cujus prudentia, atque humanitate aliqua ex parte juvari possimus; quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis ærumnis a perditissimorum dæmonum societate divelli nunquam licebit? Et hæc quidem sententia in impios justissime a Domino Salvatore nostro feretur; ut qui omnia veræ pietatis opera neglexerint, & exurienti, ac sitienti nec cibum, nec potum ministraverint, hospitem non exceperint, nudum non operuerint, aut in carcere inclusum, ægrumque non visitarint.

11. *Judicii materia sæpius fidelis populi auribus inculcari debet.*

Hæc sunt, quæ Pastores fidelis populi auribus sæpissime inculcare debent. Nam hujus articuli veritas fide concepta, maximam vim habet ad pravas frænandas animi cupiditates, atque a peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dictum est: (a) *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Ac profecto vix quisquam adeo præceps in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non revocet, fore aliquando, ut ei apud justissimum Judicem omnium non solum factorum, dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, & pro meritis pœna persolvenda sit. Justus vero ad colendam justitiam magis, ac magis incitetur, ac summa lætitia efferatur necesse est, quamvis etiam in egestate, infamia, cruciatibus vitam degat, cum animum ad eum diem refert, quo (post ærumnosæ hujus vitæ certamina) victor universis hominibus audientibus declarabitur; & divinis atque illis quidem æternis honoribus in cœlestem patriam receptus afficietur. Quod igitur reliquum est hortari fideles oportet, ut optime vivendi rationem comparent; ad omne pietatis studium se exerceant, quo possint adventatem magnum illum diem Domini majori cum securitate animi expectare, atque adeo, ut filios decet, cum summa cupiditate expetere.

(a) *Eccl.* 7. 40.

DE OCTAVO ARTICULO

CAPUT IX.

Credo in Spiritum Sanctum.

1. *Quanta sit fidei in Spiritum Sanctum, necessitas, et fructus.*

Hactenus quæ ad primam, & secundam sanctæ Trinitatis personam petinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare videbatur, exposita sunt: sequitur nunc, ut ita etiam, quæ in symbolo de tertia persona, hoc est de Spiritu Sancto traduntur, explicentur. Qua in re declaranda omne studium, & diligentiam Pastores adhibebunt; cum homini Christiano non magis liceat hanc partem ignorare, vel de ea minus recte sentire, quam de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare (*a*) Apostolus non permisit Ephesios quosdam Spiritus sancti personam ignorare: a quibus cum quæsisset, an Spiritum sanctum accepissent, cum illi, ne si Spiritus sanctus quidem esset, se scire respondissent, statim rogavit: *In quo ergo baptizati estis?* Quibus verbis significavit, distinctam hujus articuli notitiam fidelibus maxime necessariam esset, ex qua eum præcipue fructum capiunt, quod cum attente cogitant, (*b*) se quidquid habent, Spiritus sancti munere & beneficio consecutos esse, & in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt: qui primus homini Christiano gradus ad summam sapientiam, & felicitatem esse debet.

2. *Spiritus sancti verbum non ita tertiæ personæ Trinitatis convenit, ut etiam aliis tribui non possit.*

Hujus igitur ariculi explanationem a vi, & no-

(*a*) *Act.* 19. 2. (*b*) *I. Cor.* 12. 3. 4.

tione, quæ hoc loco Spiritus sancti vocabulo subjecta est, exordiri oportebit. Nam, cum illud æque de Patre, & Filio rectissime dicatur (uterque enim (a) Spiritus est, & (b) sanctus, siquidem Deum spiritum esse confitemur) deinde vero hac voce (c) Angeli etiam, & (d) piorum animæ significentur: cavendum est, ne populus verbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est, in hoc articulo Spiritus sancti nomine tertiam Trinitatis personam intelligi; quomodo in sacris literis tum veteris nonumquam, tum novi testamenti frequenter accipitur. Nam David precatur: (e) *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* Et in libro Sapientiæ legimus: (f) *Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis?* Et alibi: (g) *Ipse creavit illam in Spiritu sancto.* In novo vero testamento jubemur (h) baptizari in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti; & sanctissimam Virginem (i) de Spiritu sancto concepisse legimus: tum vero a sancto (k) Joanne ad Christum mittimur, qui nos in Spiritu sancto baptizat: ac plurimis præterea aliis in locis ea vox legentibus occurrit.

3. *Quare tertiæ personæ Trinitatis, perinde ac aliis duabus, proprium nomen non sit tributum.*

Verum nemo mirari debet, tertiæ personæ, quemadmodum primæ, & secundæ, proprium nomen tributum non esse. Nam secunda persona ideo proprium nomen habet, & Filius dicitur, quia ejus æternus a Patre ortus proprie generatio vocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Ut igitur ortus ille generationis nomine significatur; ita personam, quæ emanat, proprie Filium appellamus, & a qua emanat, Patrem. Nunc, cum tertiæ personæ productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratio & processio appelletur;

(a) *Joan.* 4. 24. (b) *Isa.* 9. 3. (c) *Ps.* 103. 4. (d) *Ps.* 145. 4. (e) *Ps.* 50. 13. (f) *Sap.* 9. 17. (g) *Eccli.* 1. 9. (h) *Matth.* 48. 16. (i) *Matth.* 1. 18. (k) *Joan.* 1. 33.

sequitur, ut etiam persona, quæ producitur, suo nomine careat. Nullum autem proprium nomen ejus emanatio habet, propterea quod nomina, quæ Deo tribuuntur, a rebus creatis mutuari cogimur: in quibus quoniam nullam aliam naturæ, & essentiæ communicandæ rationem, quam generandi virtute agnoscimus; ob eam causam fit, ut rationem, qua seipsum totum Deus vi amoris communicat, proprio vocabulo exprimere non possimus. Quare communi Spiritus Sancti nomine tertia persona appellata est; quod quidem illi maxime convenire ex eo intelligimus, quia spiritualem vitam in nos infundit; ac sine ejus sanctissimi numinis afflatu, nihil æterna vita dignum efficere possumus.

4. *Et Spiritus Sanctus Deus est, ejusdem omnino cum Patre, et Filio potentiæ, et naturæ:*

Verum explicata vocabuli significatione, docendus, in primis erit populus Spiritum Sanctum, æquæ ac Patrem, & Filium, Deum esse, eidem æqualem, æque omnipotentem, æternum, & infinitæ perfectionis, summum bonum, ac sapientissimum, ejusdemque cum Patre, & Filio naturæ. Quod quidem illius vocis, *in*, cum dicimus, *Credo in Spiritum sanctum*, proprietas satis indicat, quæ ad exprimendam fidei nostræ vim singulis Trinitatis personis apposita est. Atque id etiam aperte sacrarum litterarum testimonia confirmant. Nam cum sanctus Petrus in Actis Apostolorum dixisset: (a) *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum. mentiri te Spiritui Sancto?* mox inquit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo:* quem prius Spiritum Sanctum appellaverat, eundem statim Deum vocat. Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, Spiritum Sanctum esse interpretatur: (b) *Divisiones* inquit, *operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus:* deinde subjungit: *Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult.* Præterea in Actis Apostolorum, quod uni Deo Prophetæ tribuunt, ille Spi-

(a) *Act.* 5. 3. (b) *1. Cor.* 12. 16.

ritui Sancto ascribit. Dixerat enim Isaias: (*a*) *Audivi vocem Domini, dicentis: Quem mittam? Et dixit mihi; Vade, et dices populo huic: Excaeca cor populi hujus, et aures ejus aggrava; et oculos ejus claude; ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat.* Quæ verba cum Apostolus citaret: (*b*) *Bene* inquit, *Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam Prophetam.* Deinde vero cum Scriptura Spiritus Sancti personam cum Patre, & Filio conjungit, ut (*c*) cum Patris, & Filii, & Spiritus Sancti nomen in baptismo adhiberi præcipit; nullus nobis de hujus mysterii veritate dubitandi locus relinquitur: nam si Pater Deus est, & Filius Deus, omnino fateri cogimur, etiam Spiritum Sanctum, qui cum eis pari honoris gradu conjungitur, Deum esse. Accedit autem, quod is, qui in nomine cujusvis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest. (*d*) *Numquid in nomine Pauli*, inquit, *baptizati estis?* ut ostenderet hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Cum igitur baptizamur in nomine Spiritus Sancti eum esse Deum fateri oportet. Sed hunc eundem trium personarum ordinem, quo Spiritus Sancti divinitas comprobatur, licet animadvertere, tum in epistola Joannis: (*e*) *Tres sunt, qui, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt*; tum ex præclaro illo sanctae Trinitatis elogio, quo divinæ laudes, & psalmi concluduntur: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.* Postremo; quod ad eam veritatem confirmandum maxime pertinet, quæcumque Dei propria esse credimus, ea Spiritui Sancto convenire sanctae litterae testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut cum Apostolus ait: (*f*) *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti?* Item (*g*) *santificationem*, & (*h*) *vivificationem*, & (*i*) *scrutari profunda Dei*, & (*k*)

(a) *Isa.* 6. 8. (a) *Act.* 28. 5. (c) *Matth.* 28. 19.
(d) *I. Cor.* 1. 13. (e) *I. Joan.* 5. 7. (f) *I. Cor.* 6. 19.
(g) *II. Thes.* 2. 13. (h) *Joan.* 6. 63. (i) *I. Cor.* 2, 10.
(k) *II.* 1. 21.

per Prophetas loqui, & (a) *ubique esse*; quae omnia divino tantum numini tribuenda sunt.

5. *Certo credendum est, Spiritus Sancti vocabulum tertiam Divinitatis personam per se subsistentem significare.*

Sed illud praeterea fidelibus accurate explanandum est, Spiritum Sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam, in divina natura a Patre, & Filio distinctam, & voluntate productam confiteri oporteat. Nam, ut alia scripturarum testimonia omittantur, baptismi forma, (b) quam Salvator noster docuit, apertissime ostendit, Spiritum Sanctum tertiam esse personam, quae in divina natura per se constet, & ab aliis distincta sit. Quod etiam Apostoli verba declarant, cum inquit: (c) *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei; et communicatio Sancti spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.* Idem vero multo apertius demostrant: quae Patres in Constantinopolitano primo Concilio hoc loco ad confutandam impiam Macedonii amentiam addiderunt: *Et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre; Filioque procedit; qui cum Patre, et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas.* Quod igitur *Spiritum Sanctum* Dominum confitentur, in eo declarant, quantum Angelis antecellat, qui tamen nobilissimi spiritus a Deo conditi sunt; illos enim omnes sanctus (d) Paulus testatur esse *administratorios spiritus, in ministerium missos, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.* Vivificantem vero appellant, quod anima cum Deo conjuncta magis vivit, quam corpus animæ conjunctione alitur, ac sustinetur. Quoniam vero Spiritui sancto (e) sacræ literæ hanc animæ cum Deo conjunctionem tribuunt, rectissime *vivificantem Spiritum sanctum* vocari perspicuum est.

6. *Spiritum sanctum a Patre, et Filio, tanquam ab uno principio, procedere declaratur.*

(a) *Psal.* 138. 7. (b) *Matth.* 28. 19.
(c) *II. Cor.* 13. 13. (d) *Hebr.* 1. 14. (e) *Rom.* 8. 1.

Jam vero quod sequitur, *qui ex Patre Filioque procedit*: docendi sunt fideles; Spiritum sanctum a Patre, & Filio tanquam ab uno principio, æterna processione procedere: id enim Ecclesiastica regula, a qua Christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, & divinarum litterarum, & Conciliorum auctoritate confirmatur. Nam Christus Dominus cum de Spiritu sancto loqueretur, dixit: (a) *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Hoc idem ex eo colligitur, quod in Scripturis sacris Spiritus sanctus nonnumquam spiritus (b) Christi; interdum spiritus Patris appellatur: modo a Patre, & modo a Filio mitti dicitur, ut æque a Patre, & Filio procedere non obscure significetur. (c) *Qui spiritum Christi non habet*, inquit sanctus Paulus, *hic non est ejus*; & idem spiritum Christi vocat, cum ad Galatas inquit: (d) *Misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba pater.* Apud sanctum Matthæum spiritus Patris appellatur; (e) *Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri*: Dominus in cœna inquit: (f) *Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre: Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Tum alibi eundem Spiritum Sanctum a Patre mittendum affirmat his verbis: (g) *Quem mittet Pater in nomine meo*: Ex quibus verbis cum processionem Spiritus Sancti intelligamus, perspicuum est, eundem ab utroque procedere. Hæc sunt, quæ de Spiritus Sancti persona credenda erunt.

7. *Cum opera Trinitatis sint indivisa, quare peculiariter quidam effectus, et dona Spiritui Sancto tribuantur.*

Docere præterea oportebit, quosdam esse Spiritus Sancti admirabiles effectus, & amplissima quædam munera, quæ ab ipso, tamquam a perenni

(a) *Joan.* 16. 14. (b) *Act.* 16. 7. (c) *Rom.* 8. 9. (d) *Gal.* 4. 6. (e) *Matth.* 10. 20. (f) *Joan.* 25. (g) *Joan.* 14. 26.

bonitatis fonte, oriri, & manare dicuntur. Quamvis enim Sanctissimæ Trinitatis opera, quæ extrinsecus fiunt, tribus personis communia sint; ex iis tamen multa Spiritui Sancto propria tribuuntur, ut intelligamus illa in nos à Dei immensa charitate proficisci. Nam, cum Spiritus Sanctus a divina voluntate, veluti amore inflammata, procedat, perspici potest, eos effectus, qui proprie ad Spiritum Sanctum referuntur, a summo erga nos Dei amore oriri. Quare ex eo consequitur, ut Spiritus Sanctus donum appelleretur: nam doni vocabulo significatur id, quod benigne & gratuito, nulla spe remunerationis proposita, donatur. Ac proinde quæcumque dona, & beneficia (*a*) a Deo in nos collata sunt (quid autem habemus, quod a Deo, ut inquit Apostolus, (*b*) non acceperimus?) ea nobis Spiritus Sancti concessu, & munere data esse, pio & grato animo agnoscere debemus.

8. *Qui, qualesve, et quanti sint Spiritus sancti effectus.*

Ejus autem plures effectus sunt. Nam (*c*) ut mundi creationem, (*d*) creatarumque rerum propagationem, & gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemoravimus, vivificationem Spiritui Sancto proprie tribui, paulo ante demonstratum est, & Ezechielis testimonio confirmatur: (*e*) *Dabo*, inquit, *vobis spiritum, et vivetis*. Præcipuos tamen, & maxime proprios Spiritus Sancti effectus Propheta enumerat; (*f*) *Spiritum sapientiæ, et intellectus, spiritum consilii, et fortitudinis, spiritum scientiæ, et pietatis, et spiritum timoris Domini*, quæ dona Spiritus Sancti vocantur: interdum autem Spiritus Sancti nomen eis tribuitur. Quare sapienter D. Augustinus monet, animadvertendum esse, cum in sacris litteris hujus vocis Spiritus Sancti mentio fit, ut dijudicare possimus, tertiam ne Trinitatis personam, an ejus ef-

(a) *III. Cor.* 4. 9. (b) *Job.* 33. 4.
(c) *Sap.* 1. 7. (d) *Ezech.* 37. 6.
(e) *Isa.* 11. 2.

fectus, atque operationes significet: nam hæc duo eodem intervallo distiguenda sunt, quo etiam Creatorem a rebus creatis differre credimus. Atque hæc eo diligentius explicanda sunt, quod ex hisce Spiritus Sancti donis Christianæ vitæ præcepta haurimus, sentireque possumus, an Spiritus Sanctus in nobis sit. Verum præ ceteris ejus amplissimis muneribus gratia illa prædicanda, quæ nos justos facit, (a) signatque spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Hæc enim mentem nostram arctissimo amoris vinculo Deo jungit; ex quo fit, ut summo pietatis studio accensi novam vitam instituamus, ac (b) naturæ divinæ participes effecti, (c) filii Dei nominemur, & vere simus.

DE NONO ARTICULO

CAPUT X.

Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem.

1. *Quibus de causis nonus articulus omnium frequentissime populo inculcandus sit.*

Quanta diligentia curare Pastores debeant, ut hujus noni articuli veritatem fidelibus explicent, si duo potissimum considerentur, facile cognosci poterit. Primum enim, teste Sancto Augustino, Prophetæ planius, & apertius de Ecclesia, quam de Christo locuti sunt; cum in eo multo plures errare, ac decipi posse, quam in Incarnationis sacramento, præviderent. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiæ imitationem, quæ se homi-

(a) *Ephes.* 1. 13. (b) *II. Petr.* 1. 4.
(c) *I. Joan.* 3. 2.

nem esse fingit, solos se Catholicos esse profiterentur, & Catholicam Ecclesiam apud se tantum, non minus nefarie, quam superbe affirmarent. Deinde si quis hanc veritatem firmo animo conceptam habuerit, facile horrendum hæresis periculum effugiet. Non enim, ut quisque primum in fide peccarit, Hæreticus dicendus est; sed qui, Ecclesiæ auctoritate neglecta, impias opiniones pertinaci animo tuetur. Cum igitur fieri non possit, ut aliquis se hæresis peste commaculet, si iis fidem adhibeat, quæ in hoc articulo credenda proponuntur: curent omni studio Pastores, ut fideles, cognito hoc mysterio, contra adversarii artes muniti in fidei veritate perseverent. Pendet autem hic articulus a superiori: quia, cum jam demonstratum sit, Spiritum sanctum omnis sanctitatis fontem, & largitorem esse, nunc ab eodem Ecclesiam sanctitate donatam confitemur.

2. *Quid peculiari ratione nomine Ecclesiæ, quidque generatim denotetur.*

Ac quoniam Ecclesiæ vocem Latini a Graecis mutuati, post divulgatum Evangelium ad res sacras transtulerunt, quam vim habeat hoc vocabulum, aperiendum est. Significat autem Ecclesia Evocationem: verum scriptores postea usurparunt pro concilio, & concione. Neque vero refert, utrum populus ille veri Dei, an falsae religionis cultor extiterit. In Actis enim de Ephesino populo scriptum est, cum scriba turbas sedasset, dixisse: (a) *Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia poterit absolvi.* Legitimam vocat Ecclesiam populum Ephesinum, Dianæ cultui addictum. Neque solum gentes, quae Deum non noverunt, sed etiam malorum et impiorum hominum concilia interdum Ecclesia nominantur: (b) *Odivi*, inquit propheta, *Ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.* Communi vero deinde sacrarum Scripturarum consuetudine haec vox ad rempublicam Christianam, fideliumque tantum congregationes

(a) *Act.* 29. 39. (b) *Ps.* 25. 5.

significandas usurpata est; qui scilicet ad lucem veritatis, et Dei notitiam per fidem vocati sunt: ut, rejectis ignorantiae, & errorum tenebris, Deum verum, vivum pie & sancte colant, illique ex toto corde inserviant: atque, ut unico verbo haec res tota absolvatur, Ecclesia, ut ait Sanctus Augustinus, *est populus fidelis per universum orbem dispersus.*

3. *Quæ potissimum mysteria in vocabulo Ecclesiæ contemplanda offerantur.*

Nec vero levia mysteria in hoc vocabulo continentur. Etenim in Evocatione, quam Ecclesia significat; statim divinae gratiae benignitas, & splendor elucet, intelligimusque Ecclesiam ab aliis rebus publicis maxime differre: illae enim humana ratione, & prudentia nituntur: haec autem Dei sapientia, & consilio constituta est: vocavit enim nos intimo quidem Spiritus sancti afflatu, qui corda hominum aperit; extrinsecus autem Pastorum, & Prædicatorum opera, ac ministerio. Præterea ex hac vocatione quis nobis finis propositus esse debeat, nimirum æternarum rerum cognitio, & possessio, is optime perspiciet, qui animadverterit; cur olim fidelis populus sub lege positus synagoga, i. e. congregatio diceretur. Nam, ut docet Sanctus Augustinus, *hoc ei nomen impositum est, quia pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena, et caduca tantum bona spectaret.* Quare merito Christianus populus non synagoga, sed Ecclesia dicitur: quia terrenis, & mortalibus rebus contemptis, cœlestes, & æternas tantummodo consectatur.

4. *Quibus nominibus Christianorum universitas in sacris litteris descripta inveniatur.*

Multa præterea nomina, quæ plena sunt mysteriis, ad Christianam rempublicam significandam traducta sunt. Nam & (a) *domus*, & (b) *ædificium Dei* ab Apostolo vocatur, *Si tardavero*, inquit ad Timotheum, *ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, co-*

(a) *Luc.* 5. 48. & 15. 25. (b) *I. Cor.* 3. 9.

lumna, et firmamentum veritatis. Domus autem Ecclesia idcirco appellatur, quia sit veluti una familia, quam unus paterfamilias moderatur, & in qua est bonorum omnium spiritualium communio. Dicitur etiam (a) *grex ovium* Christi, quarum ille ostium est, & Pastor: vocatur & *sponsa* Christi: (b) *Despondi vos viro virginem castam exhibere Christo*; inquit Apostolus ad Corinthios. Idem ad Ephesios: (c) *Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam*: ac de matrimonio *Sacramentum hoc*, inquit, *magnum est*; *ego autem dico in Christo, et in Ecclesia*. Dicitur deinde Ecclesia (d) *corpus* Christi, (e) ut ad Ephesios (f) & Colossenses licet videre. Et hæc singula plurimum valent ad fideles excitandos, ut se dignos immensa Dei clementia, & bonitate præbeant, qui eos, (g) ut populus Dei esset, elegit.

5. *Duæ præcipuæ Ecclesiæ partes recensentur, triumphans una, militans altera*.

His vero explicatis, necesse erit singulas Ecclesiæ partes enumerare, earumque differentias docere, quo magis Deo dilectæ Ecclesiæ naturam, proprietates, dona, & gratias populus percipiat; & ob eam causam sanctissimum Dei numen laudare numquam intermittat. Ecclesiae autem duæ potissimum sunt partes, quarum altera triumphans, altera militans vocatur. Triumphans est cœtus ille clarissimus, & felicissimus beatorum spirituum, & eorum, qui de Mundo, de Carne, de iniquissimo Dæmone triumpharunt, & ab hujus vitæ molestiis liberi ac tuti, æterna beatitudine fruuntur. Militans vero Ecclesia est cœtus omnium fidelium, qui adhuc in terris vivunt; quæ ideo militans vocatur, quod illi cum immanissimis hostibus Mundo, Carne, Satana perpetuum sit bellum.

(a) *Joan.* 10. 12.
(b) *II. Cor.* 11. 2.
(c) *Ephes.* 5. 25.
(d) *Rom.* 12. 3. 4.
(e) *Ephe.* 2. 23.
(f) *Col.* 1. 24.
(g) *I. Petr.* 1. 9. 10.

6. *Ecclesia militans, et triumphans una est.*

Neque idcirco tamen duas esse Ecclesias censendum est: sed ejusdem Ecclesiæ, ut antea diximus, partes duæ sunt; quarum una antecessit, & cœlesti patria jam potitur; altera in dies sequitur, donec aliquando cum Salvatore nostro conjuncta, in sempiterna felicitate conquiescat.

7. *In Ecclesia militanti duo hominum sunt genera, boni scilicet, et mali.*

Jam in Ecclesia militanti duo sunt hominum genera, bonorum, et improborum: et improbi quidem eorundem sacramentorum participes, eandem quoque, quam boni, fidem profitentur, vita ac moribus dissimilem: boni vero in Ecclesia dicuntur ii, qui non solum fidei professione, et communione sacramentorum, sed etiam spiritu gratiæ, et caritatis vinculo inter se conjuncti, et colligati sunt: de quibus dicitur: (a) *Cognovit Dominus, qui sunt ejus.* Possunt vero etiam homines aliquibus conjecturis opinari, quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant, certo autem scire minime possunt. Quare existimandum non est, Christum Salvatorem de hac Ecclesiæ parte locutum esse, (b) cum ad Ecslesiam nos remisit, eique ut pareamus, præcepit. Nam cum illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cujus judicium confugiendum, et cujus auctoritati obtemperandum sit? Bonos igitur, et improbos Ecclesia complectitur, quemadmodum (c) et divinæ litteræ, et sanctorom virorum scripta testantur: in quam sententiam scriptum est illud Apostoli: (d) *Unum corpus, et unus spiritus.*

8. *Ecclesia visibilis est; et bonos, et malos suo sinu concludit.*

Hæc autem Ecclesia nota est, (e) urbique supra montem sitæ comparata, quae undique conspicitur: nam (f) cum illi ab omnibus parendum sit, co-

(a) Tim. 2. 19.
(b) Matth. 18. 17.
(c) Matth. 3. 12.
(d) Ephes. 4. 4.
(e) Matth. 5. 14.
(f) Matth. 18. 7.

gnoscatur necesse est. Neque bonos tantum, sed etiam malos complectitur, ut multis parabolis Evangelium docet: veluti cum (*a*) regnum cœlorum, idest militantem Ecclesiam, simile esse sagenae in mare missae commemorat: vel agro, in quo zizania superseminata sunt: vel (*b*) areae, in qua frumentum cum paleis continetur; vel (*c*) decem virginibus partim fatuis, partim prudentibus. Sed multo ante etiam in (*d*) arca Noe, qua non solum munda, sed etiam immunda animantia concludebantur, hujus Ecclesiae figuram, et similitudinem licet intueri. Quamvis autem bonos, et malos ad Ecclesiam pertinere Catholica fides vere, et constanter affirmet, ex iisdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est, utriusque partis diversam admodum rationem esse: ut enim paleae cum frumento in area confusae sunt, vel interdum membra varie intermortua corpori conjuncta; ita etiam mali in Ecclesia continentur.

9. *Quinam Ecclesiæ militantis finibus non contineantur.*

Ex quo fit, ut tria tantummodo hominum genera ab ea excludantur: primo Infideles, deinde Haeretici, et Schismatici, postremo excommunicati: (*e*) Ethnici quidem, quod in Ecclesia nunquam fuerunt, neque eam unquam cognoverunt, nec ullius sacramenti participes in populi Christiani societate facti sunt: (*f*) Hæretici vero, atque schismatici, quia ab Ecclesia desciverunt: neque enim illi magis ad Ecclesiam spectant, quam transfugæ ad exercitum pertineant, a quo defecerunt. (*g*) Non negandum tamen, quin in Ecclesiæ potestate sint, ut qui ab ea in judicium vocentur, puniantur, & anathemate damnentur. Postremo etiam (*h*) excommunicati, quod Ecclesiæ judicio ab ea exclusi, ad illius communionem non pertineant, do-

(a) *Matth.* 13. 47. (b) *Matth.* 3. 13.
(c) *Matth.* 25. 1. 2. (d) *Gen.* 7. 1.
(e) *I. Cor.* 5. 13. (f) *I. Tim.* 1. 19.
(g) *Deut.* 17. 12. (h) *Matth.* 18. 17.

nec resipiscat. De ceteris autem, quamvis improbis, & sceleratis hominibus, adhuc eos in Ecclesia perseverare dubitandum non est: idque fidelibus tradendum assidue, ut si forte Ecclesiæ Antistitum vita flagitiosa sit, eos tamen in Ecclesia esse, nec propterea quidquam de eorum potestate detrahi, certo sibi persuadeant.

10. *Nominis Ecclesiæ significationum varietas.*

Verum universæ etiam Ecclesiæ partes Ecclesiæ nomine significari solent: ut cum Apostolus Ecclesiam (*a*) quæ est Corinthi, (*b*) Galatiæ, (*c*) Laodicensium, (*d*) Thessalonicensium nominat: privatas etiam fidelium familias Ecclesias vocat: nam (*e*) Priscæ, & Aquilæ domesticam Ecclesiam salutari jubet; item alio in loco: (*f*) *Salutant vos*, inquit, *in Domino multum Aquila, et Priscilla cum domestica sua Ecclesia*, ad Philemonem (*g*) etiam scribens eandem vocem usurpavit. Interdum quoque Ecclesiæ nomine ejus Præsides, ac Pastores significantur: (*h*) *Si te non audierit*, inquit Christus, *dic. Ecclesiæ*: quo loco præpositi Ecclesiæ designantur: (*i*) sed locus etiam, in quem populus sive ad concionem, sive alicujus rei sacræ causa convenit, Ecclesia appellatur. Præcipue vero in hoc articulo Ecclesia bonorum simul, & malorum multitudinem, nec præsides solum, sed eos etiam, qui parere debent, significat.

11. *De notis veræ Ecclesiæ, et primo cur una dicatur.*

Aperiendæ autem sunt fidelibus hujus Ecclesiæ proprietates, ex quibus licebit agnoscere, quanto beneficio a Deo affecti sint, quibus contigerit in ea nasci, atque educari. Prima igitur proprietas in Symbolo Patrum describitur, ut una sit: (*k*) *Una enim*, inquit, *est columba mea, una est speciosa*

(a) *I. Cor.* 1. 2.
(b) *Gal.* 1. 2.
(c) *Col.* 4. 16.
(d) *I. Thess.* 1. 1.
(e) *Rom.* 16. 4.
(f) *I. Cor.* 16. 19.
(g) *Phil.* 1. 12.
(h) *Matth.* 18. 17.
(i) *III. Reg.* 8.
(k) *Cant.* 6. 8.

mea. Vocatur autem una tanta hominum multitudo, quæ tam longe, lateque diffusa est, ob eas causas, quæ ab Apostolo ad Ephesios scriptæ sunt: (a) *Unum enim Dominum, unam fidem, unum baptisma* tantum esse prædicat. Unus est etiam ejus rector ac gubernator; invisibilis quidem Christus, quem æternus Pater dedit (b) caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius: visibilis autem is, qui Romanam cathedram Petri Apostolorum Principis legitimus successor tenet.

12. *Quid de Romano Pontifice visibili Ecclesiæ Christi capite sentiendum sit.*

De quo fuit illa omnium Patrum ratio, & sententia consentiens, hoc visibile caput ad unitatem Ecclesiæ constituendam, & conservandam necessarium fuisse quod præclare & vidit, & scripsit sanctus Hieronymus contra Jovinianum iis verbis: *Unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio*, & ad Damasum: *Facessat invidia: Romani culminis recedat ambitio: cum successore piscatoris, et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, idest Cathedræ Petri, communione consocior, (c) super illam Petram ædificatam Ecclesiam scio. (d) Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: (e) si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.* Quod & longe antea ab Irenæo probatur, & Cypriano, qui de unitate Ecclesiæ lonquens, ait: *Loquitur Dominus ad Petrum; Ego, Petre, dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificanbo Ecclesiam meam. Super unum ædificat Ecclesiam: et quamvis Apostolis omnibus, post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat, et dicat:* (f) Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum, *tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram costituit, et unitatis ejusdem originem*,

(a) *Ephes.* 4. 5.
(b) *Ephes.* 1: 22.
(c) *Matth.* 16. 18.
(d) *Exod.* 12. 22.
(e) *Gen.* 22. 23.
(f) *Joan.* 20. 21. 22.

ab uno incipientem, auctoritate sua disposuit etc. Optatus deinde Milevitanus ait: *Ignorantia tibi adscribi non potest, scienti in urbe Roma Petro primo cathedram Episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput Petrus: in quo una Cathedræ unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent: ut jam schismaticus, et prævaricator esset, qui contra singularem Cathedram alteram collocaret.* Post vero Basilius sic scriptum reliquit: *Petrus collocatus est in fundamento; dixit enim: et vicissim audivit se esse petram: licet enim petra esset, non tamen petra erat, ut Christus. Nam Christus vere immobilis petra, Petrus vero propter petram. Dignitates enim suas Deus largitur aliis; Sacerdos est, et facit Sacerdotes: Petra est, et petram facit; et quæ sua sunt, largitur servis suis.* Postremo vero sanctus Ambrosius idem ait: *Magna sunt enim Dei munera, qui non solum nobis, quæ nostra fuerant, reparavit, verum etiam quæ sua sunt propria, concessit*, deinde paucis interjectis, sequitur; *Magna autem Christi gratia qui omnia prope vocabula sua discipulis ipsis donavit.* (a) *Ego sum*, inquit, *lux mundi*; & id tamen, quo ipse gloriatur, discipulis nomen indulsit, dicens: (b) *Vos estis lux mundi.* (c) *Ego sum panis vivus*; & (d) *Nos omnes unus panis sumus*; (e) *Ego sum vitis vera.* Et tibi dicit: (f) *Plantavi te vitem fructuosam, omnem veram.* (g) *Petra est Christus: bibebant enim de spirituali sequenti petra; petra autem erat Christus. Et jam discipulo suo hujus vocaboli gratiam non negavit,* (h) *ut et ipse sit Petrus; quod de petra habeat soliditatem constantiæ, fidei firmitatem.*

13. *Quomodo præter Christum Ecclesia uno capite visibili indigeat.*

Verum si quis objiciat, Ecclesiam uno capite sponso Jesu Christo contentam, præterea nullum

(a) *Joan.* 8. 12. (b) *Matth.* 5. 14. (c) *Joan.* 6. 41. (d) *I. Cor.* 10. (e) *Joan.* 15. (f) *Hieron.* 2. (g) *I. Cor.* 10. (h) *Matth.* 16. 18.

requirere: in promptu responsio est: ut enim Christum Dominum singulorum sacramentorum non solum auctorem, sed intimum etiam præbitorem habemus; (nam (*a*) ipse est, qui baptizat, (*b*) & qui absolvit, & tamen (*c*) is homines sacramentorum externos ministros instituit) sic Ecclesiae, quam ipse intimo spiritu regit, hominem suæ potestatis vicarium & ministrum præfecit. Nam cum visibilis Ecclesia visibili capite egeat, ita Salvator noster Petrum universi fidelium generis caput, et Pastorem constituit, (*d*) cum illi oves suas pascendas verbis amplissimis commendavit, ut qui ei successisset, eandem plane totius Ecclesiae regendae, & gubernandae potestatem habere voluerit.

14. *Cur Ecclesia una dicatur, alias rationes subjungit.*

Unus praeterea idemque est (*e*) spiritus, inquit Apostolus ad Corinthios, qui fidelibus gratiam, perinde atque anima corporeis membris vitam impertitur. Ad quam unitatem servandam cum Ephesios hortaretur, inquit: (*f*) *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: unum corpus, et unus spiritus*. Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris, eaque ab una anima aluntur, quae oculis visum, auribus auditum, & aliis sensibus diversas vires subministrat: ita corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, ex multis fidelibus compositum est. (*g*) Una quoque est spes, ut in eodem loco idem Apostolus testatur, ad quam vocati sumus; siquidem omnes eandem rem, nempe aeternam et beatam vitam, speramus. Una est denique fides, quae omnibus tenenda est ac praesefenda. (*h*) *Non sint*, inquit Apostolus, *in vobis schismata*; atque unum baptisma, quod quidem est Christianae fidei sacramentum.

15. *De secunda nota Ecclesiae qua dicitur Sancta.*

Altera proprietas Ecclesiae est, ut sit sancta: quod a Principe Apostolorum accepimus eo loco, (*i*) *Vos*

(a) *Joan.* 2. 33. (b) *Psal.* 43. 25. (c) *I. Cor.* 4. 1.
(d) *Joan.* 21. 15. (e) *I. Cor.* 12. 11. (f) *Ephes.* 4. 3.
(g) *Ephes.* 4. 4. (h) *I. Cor.* 9. 10. (i) *I. Petr.* 2. 9.

autem genus electum, gens sancta. Appellatur autem sancta, quod Deo consecrata, dedicataque sit: sic enim cetera hujusmodi, quamquam corporea sint, sancta vocari consueverunt, cum divino cultui addicta, et dedicata sunt, cujus generis sunt in lege veteri, (*a*) vasa, (*b*) vestes, & (*c*) altaria, in qua primogeniti quoque, (*d*) qui Deo altissimo dedicabantur, sancti sunt appellati. Nec mirum cuiquam videri debet, Ecclesiam dici sanctam, tametsi multos peccatores contineat. (*e*) Sancti enim vocantur fideles, qui populus Dei effecti sunt, quive se, fide, & baptismate suscepto, Christo consecrarunt; quamquam in multis offendunt, &, quae polliciti sunt, non praestant: quemadmodum etiam qui artem aliquam profitentur, etsi artis praecepta non servent, nomen tamen artificum retinent. Quare D. Paulus Corinthios (*f*) sanctificatos, & sanctos appellat, in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos ut carnales, (*g*) & gravioribus etiam nominibus acriter objurgat. Sancta etiam dicenda est, quod veluti corpus cum sancto capite Christo Domino, (*h*) totius sanctitatis fonte conjungitur, (*i*) a quo Spiritus Sancti charismata, & divinae bonitatis divitiae diffunduntur. Praeclare sanctus Augustinus, interpretans verba illa Prophetae (*k*) *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum*, *Audeat*, inquit, *et corpus Christi*, *audeat & unus ille homo*, *clamans a finibus terrae cum capite suo, et sub capite suo dicere: Sanctus sum. Accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi, et remissionis peccatorum*. Ac paulo post: *Si Christiani omnes, et fideles in Christo baptizati ipsum induerunt*, sicut Apostolus dicit: (*l*) *Quotquot in Christo baptizati, estis, Christum induistis; si membra sunt facti corporis ejus, et dicunt se sanctos non esse, capiti ipsi faciunt injuriam, cujus membra sancta sunt*. Accedit etiam, quod so-

(a) *Num.* 31. 6. (b) *Exod.* 28. 2. & 29
(c) *Exod.* 30. 4. (d) *Exod.* 34 19. (e) *I. Rom.* 7.
(f) *I. Cor.* 1. 2. (g) *I. Cor.* 5. 1. (h) *Dan.* 9. 24.
(i) *Eph.* 2. 24. (k) *Psal.* 85. (l) *Rom.* 6. 3.

la Ecclesia legitimum sacrificii cultum, & salutarem habet sacramentorum usum, per quae tanquam efficacia divinae gratiae instrumenta, Deus veram sanctitatem efficit: ita ut quicumque vere sancti sunt, extra hanc Ecclesiam esse non possint. Patet igitur, Ecclesiam esse sanctam & sanctam quidem quoniam corpus est Christi, a quo sanctificatur, cujusque sanguine abluitur.

16. *Qua ratione Ecclesia Christi sit Catholica.*

Tertia proprietas Ecclesiae ea est, ut Catholica, nempe universalis vocetur: quae appellatio vere illi tributa est: quoniam, ut testatur sanctus Augustinus: *A solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur.* Neque enim, ut in humanis rebus publicis, aut Haereticorum conventibus, unius tantum regni terminis, aut uno hominum genere Ecclesia definita est: verum omnes homines (*a*) sive illi barbari sint, sive Scythae, sive servi, sive liberi, sive masculi, sive feminae, caritatis sinu complectitur. Quare scriptum est: (*b*) *Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro reghum.* De Ecclesia dicit David: (*c*) *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* Item: (*d*) *Memor ero Raab et Babylonis scientium me, & Homo natus est in ea.* Præterea omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quive futuri sunt, quandiu mundus extabit, veram fidem profitentes, ad eandem Ecclesiam pertinent, (*e*) quæ super fundamento Apostolorum fundata est, ac Prophetarum, qui omnes in illo lapide angulari Christo, (*f*) qui fecit utraque unum, (*g*) & pacem iis, qui prope, & iis, qui longe, annunciavit, constituti sunt, & fundati. Universalis etiam ob eam causam dicitur, quod omnes, qui salutem æternam consequi cupiunt, eam tenere & amplecti debeant, (*h*) non secus, ac qui arcam, ne diluvio perirent, ingres-

(a) *Colos.* 3. 3. 11. (b) *Ap. c.* 5. 9. (c) *Psal.* 2. 8.
(d) *Psal.* 83. 4. (e) *Eph.* 2. 20. (f) *Ibid.* 14.
(g) *Ibid.* 17. (h) *Gen.* 7. 8.

mortis æternæ periculo tuti esse possent: qui vero extra illam essent, quemadmodum iis evenit, qui in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur. Alia figura est magna illa civitas *Hierusalem*, cujus nomine Scriptura sæpius sanctam Ecclesiam significat. Nimirum in illa sola offerre Deo sacrificia licebat, quia in sola etiam Dei Ecclesia, neque extra eam usquam verus cultus, verumque sacrificium reperitur, quod Deo placere ullo modo possit.

20 *Qua ratione credere Christi Ecclesiam ad articulos pertineat.*

Jam illud etiam extremo loco de Ecclesia docendum erit, quanam ratione nos credere Ecclesiam, ad fidei articulos pertineat. Nam etsi quivis ratione, & sensibus percipiat, Ecclesiam, id est hominum conventum, in terris esse, qui Christo Domino addicti, & consecrati sunt, neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse videatur: cum nec Judæi, nec Turcæ quidem de eo dubitent: tamen illa mysteria, quæ in sancta Dei Ecclesia contineri partim declaratum est, partim in sacramento Ordinis explicabitur, mens fide tantummodo illustrata non ullis rationibus convicta intelligere potest. Cum igitur hic articulus non minus, quam ceteri, intelligentiæ nostræ facultatem, & vires superet jure optimo confitemur nos Ecclesiæ ortum, munera & dignitatem non humana ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri.

21 *Quæ, quot, et quanta sint, quae in Ecclesia esse credere jubemur.*

Neque enim homines hujus Ecclesiæ auctores fuerunt, sed Deus ipse immortalis, qui eam (*a*) super firmissimam petram ædificavit, teste Propheta: (*b*) *Ipse fundavit eam Altissimus*: quam ob causam, (*c*) *Hæreditas* Dei, & (*d*) Dei *populus* appellatur. Nec potestas, quam accepit, humana est,

(a) *Matth.* 16. 18. (b) *Psal.* 86. 5.
(c) *Psal.* 28. & 32. 12. 77. 62.
(d) *Psal.* 27. 8. & 28. 11.

sed divino munere tributa. Quare quemadmodum naturæ viribus comparari non potest: ita etiam fide solum intelligimus, in Ecclesia (a) claves regni cœlorum esse, eique potestatem peccata remittendi (b) excommunicandi, (c) verumque Christi corpus consecrandi traditam: deinde cives; (d) qui in ea morantur, non habere hic civitatem permanentem, sed futuram inquirere. Unam igitur Ecclesiam sanctam, & Catholicam esse, necessario credendum est.

22. *Non ut in Deum, ita in Ecclesiam credendum est.*

Tres enim Trinitatis personas, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum ita credimus, ut in eis fidem nostram collocemus. Nunc autem mutata dicendi forma, sanctam Ecclesiam credere profitemur, ut hac etiam diversa loquendi ratione, Deus omnium effector a creatis rebus distinguatur: præclareque illa omnia, quæ in Ecclesiam collata sunt beneficia, divinæ bonitati accepta referamus.

13. *De extrema hujus articuli clausula*, Sanctorum communionem.

Sanctorum communionem. Cum sanctus Joannes Evangelista de divinis mysteriis ad fideles scriberet, cur eos in illis erudiret, hanc rationem attulit. (e) *Ut et vos* inquit, *societatem habeatis nobiscum; et societas nostra sic cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo*. Hæc societas in communione Sanctorum sita est, de quo articulo sermo habetur. Utinam vero in eo explicando Ecclesiarum Presides (f) Pauli, & aliorum Apostolorum diligentiam imitarentur: est enim non solum quædam superioris articuli interpretatio, doctrinaque uberrimorum fructuum, sed etiam, quis usus mysteriorum esse debeat, quae Symbolo continentur, declarat; omnia enim ejus rei causa pervestiganda sunt, ac percipienda, ut in hanc tam amplam, &

(a) *Matth.* 16. 19. & 18. (b) *I. Cor.* 5. 3.
(c) *Luc.* 22. 29. (d) *Hebr.* 13. 14.
(e) *I. Joan.* 1. 3. (f) *Rom.* 12. 4.

beatam societatem Sanctorum admittamur, admissique costantissime perseveremus, (g) *cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine.*

24. *Explicatio alterius particulæ, et in quo consistat Sanctorum communio.*

In primis igitur fideles docendi sunt, hunc articulum esse illius, qui de una sancta Ecclesia Catholica antea positus est, veluti explicationem quandam. Unitas enim spiritus, a quo illa regitur, efficit, ut quidquid in eam collatum est, commune sit. Omnium enim sacramentorum fructus ad universos fideles pertinet: quibus sacramentis, veluti vinculis, Christo connectuntur, & copulantur, & maxime omnium Baptismo, quo, tanquam janua, in Ecclesiam ingrediuntur. Hac autem Sanctorum communione Sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in Symbolo significant illis verbis: *Confiteor unum baptisma*; baptismum vero in primis Eucharistia, & deinceps cetera sacramenta consequuntur; nam etsi hoc nomen omnibus sacramentis convenit, cum Deo nos conjungant, illiusque participes, cujus gratiam recipimus, efficiant; magis tamen proprium est Eucharistiae, quae hanc efficit communionem.

25. *Participatio meritorum est in Ecclesia.*

Sed alia etiam communio in Ecclesia cogitanda est. Quaecumque enim pie, sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, & ut illis prosint, (b) caritate, quae non quaerit, quae sua sunt, efficitur. Id vero sancti Ambrosii testimonio comprobatur, qui locum illum Psalmi explanans, (c) *Particeps ego sum omnium timentium te*, ita inquit: *Sicut membrum participem esse dicimus totius corporis, sic conjunctum omnibus timentibus Deum.* *Quare Christus eam nobis orandi formam praescripsit, ut diceremus: (d) Panem nostrum, non meum: ac reliqua ejus generis, non nobis*

(a) *Cor.* 1. 12. (b) *I. Cor.* 13. 5.
(c) *Psal.* 118. (d) *Matth.* 6. 11.

tantum, sed omnium saluti, et commodis prospicientes. At vero haec bonorum communicatio (a) membrorum humani corporis aptissima similitudine in sacris litteris saepe demonstratur: nam in corpore multa sunt membra, sed etsi multa sunt, unum tamen corpus constituunt, in quo singula proprio, non autem omnia eodem munere funguntur. Nec vero omnia eandem dignitatem habent, (b) aut aeque utiles & decoras functiones exequuntur, nullique suum, sed totius corporis commodum, atque utilitas proposita est: omnia deinde tam apta inter se, & connexa sunt, ut, si unum aliquod dolore afficitur, cetera item naturæ cognatione, & consensu doleant; si contra bene affectum est, communis sit omnibus ille jucunditatis sensus: Atque hæc eadem in Ecclesia licet contemplari: in qua etsi diversa sunt membra, nempe variæ nationes, Judæorum, Gentium, liberi, & servi, pauperes, & divites, cum tamen baptismo initiantur, unum corpus cum Christo fiunt, (c) cujus ille caput est. Unicuique præterea in hac Ecclesia suum munus assignatum est. Ut enim alii in ea (d) Apostoli, alii Doctores, omnes vero publicæ utilitatis causa sunt constituti; ita aliorum est præesse, ac docere; aliorum item parere, & subjectos esse.

26. *Scelerati in Ecclesia participationem bonorum spiritualium non gaudent.*

At vero tot, tantisque muneribus, ac bonis divinitus collatis illi fruuntur, qui in caritate vitam Christianam degunt, justique, & cari Deo sunt. Membra vero mortua, nimirum homines sceleribus obstricti, & a Dei gratia alianati hoc quidem bono non privantur, ut hujus corporis membra esse desinant, sed cum sint mortua, fructum spiritualem, qui ad justos, & pios homines pervenit, non percipiunt: tametsi, cum in Ecclesia sint, ad amissam gratiam vitamque recuperandam ab iis adjuvantur, qui spiritu vivunt, & eos fructus capiunt,

(a) *Rom.* 12. 4. 5. (b) *I. Cor.* 12. 15.
(c) *Ephes.* 1. 23. (d) *I. Cor.* 12. 28.

quorum expertes esse dubitari non potest, qui omnino ab Ecclesia sunt præcisi.

27. *Gratia gratis data, et cetera Dei dona toti Ecclesiæ sunt communia.*

Nec vero tantum communia sunt ea dona, quæ homines caros Deo, ac justos reddunt, sed gratiæ etiam gratis datæ, in quibus numerantur (a) scientia, prophetia, donum linguarum, ac miraculorum, & cetera hujus generis, quæ dona malis etiam hominibus, non privatæ, sed publicæ utilitatis causa, ad ædificandam Ecclesiam conceduntur: nam sanitatis gratia, non illius, qui ea præditus est, sed ægroti curandi causa tributa est. Ac nihil tandem a vere Christiano homine possidetur, quod sibi cum ceteris omnibus commune esse non existimare debeat: quare ad sublevandam indigentium miseriam prompti, ac parati esse debent: nam (b) qui hujusmodi bonis ornatus est, si viderit fratrem suum egere, nec illi subvenerit, is Dei caritatem non habere plane convincitur. Quæ cum ita se habeant, satis constat, eos, qui in hac sancta communione sunt, quadam felicitate perfrui, & vere illud dicere posse: (c) *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini*; Et: (d) *Beati qui habitant in domo tua Domine.*

(a) *I. Cor.* 12. 8. 9. (b) *Joan.* 3. 17.
(c) *Psal.* 83. 2. (d) *Ibid.* 5.

DE DECIMO ARTICULO.

CAPUT XI.

Remissionem peccatorum.

I. Quomodo necessarium sit credere remissionem peccatorum esse in Ecclesia.

Nemo est, qui cum videat hunc articulum de Remissione peccatorum in ceteris fidei articulis numeratum esse, dubitare possit, eo non solum divinum aliquod mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maxime necessarium contineri. Nam antea declaratum est, sine certa eorum fide, quæ in Symbolo credenda proponuntur, nemini ad Christianam pietatem aditu patere. Verum, si id quod per se omnibus notum esse debet, aliquo etiam testimonio confirmandum videatur, satis illud erit, quod Salvator noster paulo ante ascensum in cœlum de ea re testatus est, cum discipulis sensum aperuit, ut intelligerent Scripturas: (a) *Oportebat*, inquit, *Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma*. Quæ verba si Parochi animadverterint, facile intelligent, cum cetera, quæ ad religionem pertinent, fidelibus tradenda sint, tum vero præcipue hujus articuli diligenter explicandi magnam eis a Domino necessitatem impositam esse.

2. *In Ecclesia veram esse remittendorum peccatorum potestatem.*

Munus igitur Parochi erit, quod ad hunc locum attinet, docere, non solum peccatorum remissionem in Catholica Ecclesia reperiri, de qua Isaias præ-

---

(a) *Luc.* 34. 46.

dixerat: (*a*) *Populus, qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas:* sed etiam potestatem peccata remittendi in ea esse: qua si rite, & secundum leges a Christo Domino præscriptas Sacerdotes utantur, vere peccata remitti, & condonari credendum est.

3. *Qua ratione peccata in Ecclesia remittantur.*

Hæc autem venia, cum primum fidem profitentes sacro baptismo abluimur, adeo cumulate nobis datur, ut nihil aut culpæ delendum, sive ea origine contracta, sive quid propria voluntate omissum, vel commissum sit, aut pœnæ persolvendum relinquitur. Verum per baptismi gratiam nemo tamen ab omni naturæ infirmitate liberatur; quin potius (cum unicuique nostrum adversus concupiscentiæ motus, quæ nos ad peccata incitare non desinit, pugnandum sit) vix ullum reperias, qui vel tam acriter resistat, vel tam vigilanter salutem suam tueatur, ut omnes plagas vitare possit.

4. *Præter baptismum remitti peccata in Ecclesia virtute clavium ostenditur.*

Cum igitur necesse fuerit, in Ecclesia potestatem esse peccata remittendi, alia etiam ratione, quam baptismi sacramento, claves regni cœlorum concreditæ sunt, quibus possint unicuique pœnitenti, etiamsi usque ad extremum vitæ diem peccasset, delicta condonari. Clarissima hujus rei testimonia in sacris litteris habemus. Nam apud Sanctum Matthaeum Dominus ita ad Petrum loquitur; (*b*) *Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et cœlis.* Item: (*c*) *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo: et quæcumque solveritis, erunt soluta et in cælo.* Deinde S. Joannes testatur Dominum, cum insufflasset Apostolis dixisse. (*d*) *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueris, ritenta sunt.*

(a) *Isa.* 33, 24. (b) *Matth.* 16. 19. (c) *Matth.* 18. 18.
(d) *Joan.* 20. 22.

5. *Nullis certis peccatis, et temporibus potestas remitendi peccata circumscribitur.*

Neque vero existimandum est, hanc potestatem certis quibusbam peccatorum generibus definitam esse: nullum enim tam nefarium facinus vel admitti, vel cogitari potest, cujus remittendi potestatem sancta Ecclesia non habeat: quemadmodum etiam nemo adeo improbus, & scelestus fuerit, quem (a) si erratorum suorum vere pœniteat, certa ei veniæ spes proposita esse non debeat. Sed neque hæc eadem potestas ita circumscribitur, ut præfinito solum aliquo tempore ea uti liceat. Nam quacumque hora peccator ad sanitatem redire voluerit, reijciendum non esse docuit (b) Salvator noster, cum Principi Apostolorum interroganti, quoties peccatoribus ignoscendum esset, an septies, respondit: *Non septies, sed usque septuagies septies.*

6. *Non omnibus Christianis potestas remittendi peccata est concessa.*

Verum, si ministros divinæ hujus potestatis spectemus, ea minus late patere videbitur. Dominus enim non omnibus, sed Episcopis tantum, & Sacerdotibus tam sancti muneris potestatem dedit. Idem etiam censendum erit, quod ad rationem ejus potestatis exercendæ pertinet: nam per Sacramenta solum, si eorum forma servetur, peccata remitti possunt; aliter vero nullum jus a peccatis solvendi Ecclesiæ datum est: ex quo sequitur, tum Sacerdotes, tum Sacramenta ad peccata condonanda, veluti instrumenta valere, quibus Christus Dominus, auctor ipse & largitor salutis, remissionem peccatorum, & justitiam in nobis effecit.

7. *Quantum sit munus remittendorum peccatorum Ecclesiæ concessum.*

Ut autem fideles cœleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordia Ecclesiæ donatum est, magis suspiciant, atque ad ejus usum, & tractationem ardentiori pietatis studio accedant, conabitur Parochus hujus gratiæ dignitatem, & ampli-

(a) Ezech. 18. 21. (b) Matth. 18. 21.

tudinem demostraie. Ea autem ex hoc potissimum perspicitur, si cujus virtutis sit peccata remittere, & homines ex injustis justos reddere, diligenter expositum fuerit. Constat enim infinita, & immensa Dei vi hoc effici: quam eandem in excitandis mortuis, & in mundi creatione necessariam esse credimus. Quod si etiam, ut Augustini sententia confirmatur, majus opus existimandum est, aliquem ex impio pium facere, quam cœlum, & terram ex nihilo creare, cum ipsa creatio non nisi ex infinita virtute possit existere: consequens est, ut multo magis peccatorum remissio infinitæ potestati tribuenda sit.

8. *Nullus præter solum Deum propria auctoritate peccata dimittit.*

Quare verissimas esse priscorum Patrum voces agnoscimus, quibus confitentur ab uno Deo peccata hominibus condonari: neque ad alium auctorem, quam ad summam ejus bonitatem. & potentiam, tam mirificum opus referendum esse, (a) *Ego sum*, inquit ipse Dominus per Prophetam, *ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas*. Nam scelerum remittendorum eadem ratio videtur esse, quam in pecunia debita servare oportet. Quemadmodum igitur a nemine, nisi a creditore pecunia, quæ debetur, remitti potest; ita eum uni Deo peccatis obstricti simus (siquidem quotidie oramus, (b) *Dimitte nobis debita nostra*) perspicuum est, a nemine præter illum debita nobis condonari posse.

9. *Potestas remittendi peccata ante Christum natum nulli mortalium concessa fuit.*

Hoc vero admirabile, & divinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creatæ naturæ impertitum est. Primus omnium Christus, Salvator noster, ut homo, cum idem Deus verus esset; hoc munus a cœlesti Patre traditum accepit. (c) *Ut sciatis*, inquit, *quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam.*

(a) *Isa.* 43. 1. (b) *Matth.* 6. 12. (c) *Matth.* 9. 7.

Cum igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum veniam largiretur, priusquam in cœlum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, (a) eam potestatem Episcopis & Presbyteris in Ecclesia concessit: quamquam, ut antea docuimus; Christus sua auctoritate, ceteri, ut ejus ministri, peccata dimittunt. Quamobrem, si quæ infinita virtute effecta sunt, maxime admirari, & suspicere debemus: satis intelligimus, pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi Domini benignitate Ecclesiæ donatum est.

10. *Qua virtute homines peccatorum suorum veniam consequantur.*

Sed ipsa etiam ratio, qua Deus clementissimus Pater mundi peccata delere constituit, animos fidelium ad hujus beneficii magnitudinem contemplandam vehementer excitabit: (b) sanguine enim unigeniti Filii sui scelera nostra expiari voluit, ut pœnam, quam nos pro peccatis commeruimus, ultro ille persolveret, (c) justusque pro injustis damnaretur, innocens pro reis morte acerbissima afficeretur. Quare cum animo cogitabimus, (d) nos non corruptibilibus auro, & argento redemptos esse, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati; facile statuemus, nihil nobis salubrius contingere potuisse hac remittendi peccata potestate, quæ inexplicabilem Dei providentiam, summamque erga nos caritatem ostendit, ex hac autem cogitatione maximus fructus ad omnes perveniat necesse est.

11. *Quo maxime pacto cernatur amplitudo beneficii, quod in potestate clavium offertur.*

Nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quidquid meritorum (e) ex Christi morte, & cruce consecutus est, statim ammittit; & (f) omnino Paradisi aditu, quem prius interclusum Salvator noster passione sua omnibus patefecit, prohibetur.

(a) *Joann.* 21. 22. (b) *Rom.* 3. 21.
(c) *I. Petr.* 3. 18. (d) *I. Petr.* 1. 18.
(e) *Hebr.* 10. 26 (f) *I. Cor.* 6. 6.

Quod quidem, cum in mentem venit, facere non possumus, quin humanæ miseriæ consideratio vehementer sollicitos nos habeat. Verum si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus, quæ Ecclesiæ divitus tributa est; & hujus articuli fide confirmati, oblatam unicuique facultatem credamus ut possit divina ope adjutus in pristinum dignitatis statum restitui; tunc vero cogimur summo gaudio, & lætitia exultare, & immortales Deo gratias agere. Ac profecto, si grata, & jucunda medicamenta videri solent, quæ nobis medicorum arte, & industria, cum gravi aliquo morbo laboramus, parantur: quando jucundiora esse debent ea remedia, quæ Dei sapientia ad animarum curationem, atque adeo ad vitam reparandam instituit? cum præsertim non quidem dubiam salutis spem, ut medicinæ illæ, quæ corporibus adhibentur; sed certissimam iis, qui sanari cupiunt, salutem afferant.

12. *Cur, ac quomodo remedia in potestate clavium Ecclesiæ tributa Christiani frequentare debeant*.

Erunt igitur fideles hortandi, postquam tam ampli, & præclari muneris dignitatem cognoverint, ut illud etiam studeant ad suum commodum religiose convertere. Vix enim fieri potest, ut qui re utili & necessaria non utatur, eam contemnere non existimetur: præsertim vero cum Dominus hanc potestatem remittendi peccata ea re tradiderit Ecclesiæ, ut omnes hoc salutari remedio uterentur. Nam quemadmodum nemo sine baptismo expiari potest: ita quicumque baptismi gratiam mortiferis sceleribus amissam recuperare voluerit, ad aliud expiationis genus, nimirum pœnitentiæ sacramentum, confugiat necesse est. Verum hoc loco admonendi sunt fideles, ne tam ampla veniæ facultate proposita (quam etiam nullius temporis termino definiri declaravimus) vel ad peccandum faciliores, vel ad resipiscendum tardiores reddantur: in altero enim cum injuriosi, & contumeliosi in hanc divinam potestatem manifeste deprehendantur,

indigni sunt, quibus Deus misericordiam suam impertiatur; in altero vero, magnopere verendum est ne morte præoccupati, frustra peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate, & procrastinatione merito amiserunt.

DE UNDECIMO ARTICULO

CAPUT XII.

Carnis Resurrectionem.

1. *Quantum referat de hoc articulo exploratam habere cognitionem.*

Magnam hujus articuli vim esse ad fidei nostræ veritatem stabiliendam, id maxime ostendit, quod (*a*) divinis litteris non solum credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur, quod quidem, cum in aliis Symboli articulis vix fieri videamus, intelligi potest, hoc veluti firmissimo fundamento salutis nostræ spem nixam esse. Nam, ut Apostolus ratiocinatur, (*b*) *Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit; quod si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra.* In eo igitur explicando Parochus non minus operæ, & studii ponet, quam in eo evertendo multorum impietas laboravit: magnas enim, & præclaras utilitates ex ea cognitione ad fidelium fructum redundare, paulo post demonstrabitur.

2. *Cur Apostoli resurrectionem hominum hic carnis resurrectionem appellarint.*

Sed hoc in primis attendere oportebit, resurrectionem hominum in hoc articulo carnis resurrectionem appellari. Quod quidem sine causa factum

(*a*) *Joan.* 19. 26. (*b*) *I. Cor.* 15. 14. 15.

non est. Nam docere voluerunt Apostoli id, quod necessario ponendum est, animam esse immortalem, quare ne quis forte eam simul cum corpore interiisse, utrumque vero in vitam revocari existimaret, cum animam plurimis sacrarum litterarum locis immortalem esse plane constet, ob eam rem Carnis tantum suscitandae mentio in articulo facta est: & quamquam saepe etiam in sacris Scripturis caro integrum hominem, ut est apud Isaiam: (*a*) *Omnis caro fœnum*: & apud sanctum Joannem: (*b*) *Et Verbum caro factum est*, significet: hoc tamen loco Carnis vox corpus declarat: ut duarum partium, animae, & corporis, quibus homo constat, alteram tantum, nempe corpus, corrumpi, (*c*) & in pulverem terrae, ex qua compactum est, redire, animam vero incorruptam manere, intelligamus. At vero, cum nemo, nisi mortuus fuerit, ad vitam revocetur, anima proprie non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est illius haeresis confutandae causa, quae, vivo (*d*) Apostolo, Himenaei, & Phileti fuit, qui asserebant, cum di resurrectione in Scripturis sacris ageretur, non de corporea, sed de spirituali, qua a morte peccati ad vitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his verbis planum fit, eum errorem tolli, & veram corporis resurrectionem confirmari.

3. *Quibus potissimum Scripturis doctrina de vera corporum resurrectione stabilienda sit.*

Verum Parochi partes erunt hanc veritatem illustrare exemplis ex veteri, novoque Testamento, & ex omni Ecclesiastica historia depromptis. Alii enim ab (*e*) Helia, & (*f*) Heliseo in veteri Testamento; alii, praeter eos, quos (*g*) Christus Dominus a morte excitavit, a sanctis (*h*) Apostolis, (*i*) aliisque permultis ad vitam revocati sunt: quae

(a) *Isaie* 40. 6. (b) *Joan.* 1. 14. (c) *Gen* 3. 19.
(d) *II. Tim.* 2. 17. 18. (e) *III. Reg.* 17. 10.
(f) *IV. Reg.* 4. 34. (g) *Matth.* 9. 24.
(h) *Act.* 9. 10 & 20. (i) *Iren.* *l.* l. 2. c. 56.

resurrectio multorum hujus articuli doctrinam confirmat. Ut enim plures a morte excitatos credimus; ita universos ad vitam revocatum iri, credendum est, quin etiam praecipuus fructus, quem nos ex hujusmodi miraculis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribuamus. Sunt multa testimonia, quæ Parochis, qui in sacris litteris mediocriter versati sunt, facile occurrent; illustriora vero loca sunt in veteri quidem Testamento, quæ leguntur apud Job, (a) cum ait se in carne sua conspecturum Deum suum, & apud Danielem de iis, (b) qui in pulvere terræ dormiunt, alios in vitam æterna, alios in opprobrium sempiternum evigilaturos. In novo autem Testamento, quæ sanctus Matthæus (c) refert de disputatione, quam Dominus cum Sadducæis habuit: præterea, (d) quæ Evangelistæ narrant de extremo judicio. Atque huc etiam referenda sunt, quæ Apostolus (e) ad Corinthios, & ad (f) Thessalonicenses scribens accurata oratione disseruit.

4. *Quibus similitudinibus eadem veritas stabiliri possit.*

Sed quamvis hoc fide certissimum sit, multum tamen proderit vel exemplis, vel rationibus ostendere, id, quod fides credendum proponit, a natura, aut ab humanæ mentis intelligentia non abhorrere. Itaque Apostolus quærenti quomodo resurgerent mortui, sic respondit: (g) *Insipiens, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur: et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum; ut puta tritici aut alicujus ceterorum; Deus autem dat illi corpus sicut vult*; & paulo post inquit, *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.* Ad eam similitudinem multa præterea adjungi posse, Sanctus Gregorius ostendit: *Lux enim*, inquit, *quotidie quasi moriendo, oculis subtrahitur, et rursus quasi re-*

(a) *Job.* 19. 26.
(b) *Dan.* 12. 2.
(c) *Matth.* 22. 31.
(d) *Matth.* 25. & 19.
(e) *I. Cor.* 15. 31.
(f) *Thess.* 5. 13.
(g) *I. Cor.* 15. 36.

surgendo reparantur; et semina putrescendo moriuntur, et rursum germinando resurgunt.

5. *Rationes, quibus haec ipsa veritas comprobatur.*

Rationes illae praeterea, quae ab Ecclesiasticis Scriptoribus afferuntur, satis ad eam rem probandam accomodatae videri possunt. Ac primum quidem, cum animae immortales sint, & tanquam pars hominis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas a corporibus sejunctas perpetuo manere, praeter naturam extimandum est. Quoniam vero quod naturae adversatur, ac violentum est, diuturnum esse non potest, consentaneum fore videtur, ut denuo cum corporibus jungantur, ex quo etiam sequitur, ut corporum resurrectio futura sit; quo quidem argumentandi genere (a) Salvator ipse noster usus videtur, cum adversus Sadducaeos disputans, ex animarum immortalitate corporum resurrectionem conclusit.

Deinde cum malis supplicia, bonis praemia a justissimo Deo sint proposita, ex illis vero quamplurimi, antequam debitas poenas persolvant, ex his magna ex parte nullis affecti virtutis praemiis e vita decedant: necesse est iterum animas cum corporibus conjungi, ut pro sceleribus, aut recte factis corpora, quibus veluti peccati sociis homines utuntur, una cum anima, poena, aut praemio afficiantur: qui locus diligentissime tractatus est a S. Chrysostomo in homilia ad populum Antiochenum. Quare Apostolus, cum de resurrectione dissereret; (b) *Si in hac vita* inquit, *tantum in Christo sperantes sumus; miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Quae quidem verba nemo ad animae miseriam referri existimabit, quae cum immortalis sit, quamvis corpora non resurgerent, in futura tamen vita, beatitudine frui posset: verum debita pro laboribus praemia reddantur, necesse est, ut qui, quemadmodum Apostoli, tot aerumnas, & calamitates in vita perpessi sunt, omnium sint miserrimi. Idem vero multo apertius docet ad Thessalonicen-

(a) *Matth.* 22. 23. (b) *I. Cor.* 15. 22.

ses his verbis: (a) *Gloriamur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra, et fide in omnibus persecutionibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini: si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo, cum Angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.* Adde etiam, non posse homines, quandiu anima a corpore sejuncta est, plenam felicitatem, & bonis omnibus cumulatam adipisci. Ut enim quælibet pars, a toto separata, imperfecta est: ita etiam anima, quæ corpori non est adjuncta, ex quo sequitur, ut illi ad summam felicitatem nihil desit, corporum resurrectionem necessariam esse. His igitur, atque aliis hujusmodi rationibus Parochus fideles in hoc articulo erudire poterit.

6. *Nullus homo tunc invenietur, qui mortis, et resurrectionis sit expers.*

Explicare præterea diligenter oportebit ex Apostoli doctrina, quinam ad vitam suscitandi sint; nam ad Corinthios scribens: (b) *Sicut in Adam*, inquit, *omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Omni itaque malorum, bonorumque discrimine remoto, omnes a mortuis, quamquam non omnium par conditio futura est, resurgent (c), qui *bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii*. Cum autem omnes dicimus, tam eos intelligimus, qui adventante judicio mortui jam erunt, quam eos, qui morientur. Huic enim sententiæ, quæ asserit omnes morituros esse, nemine excepto, Ecclesiam acquiescere, ipsamque sententiam magis veritati convenire scriptum reliquit S. Hieronymus: idem sentit & S. Augustinus. Neque vero huic sententiæ repu-

(a) II. Thess. 1. 4. (b) I. Cor. 15. 22.
(c) Joan. 5. 16.

gnant Apostoli verba ad Thessalonicenses scripta; (a) *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera*. Nam S. Ambrosius cum ea explanaret, ita inquit: *In ipso raptu mors præveniet, et quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur; cum enim tollentur, morientur, ut pervenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiant animos quia cum Domino mortui esse non possunt*. Eademque sententia comprobatur S. Augustini auctoritate in libro de Civitate Dei.

7. *Idem prorsus corpus anima humana in extremo judicio recipiet.*

Cum vero multum referat, nobis certo persuaderi, hoc ipsum, atque adeo idem corpus quod uniuscujusque proprium fuit, quamvis corruptum sit, & in pulverem redierit, tamen ad vitam suscitandum esse, illud etiam Parochus accuratè explicandum suscipiet. Hæc Apostoli sententia, cum inquit: (b) *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*, ea voce, *Hoc*, proprium corpus aperte demonstrans. Job etiam de eo clarissimè vaticinatus est; (c) *Et in carne mea*, inquit, *videbo Deum Salvatorem meum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius*. Hoc idem colligitur ex ipsius resurrectionis definitione. Est enim resurrectio, auctore Damasceno, *ad eum statum unde excideris revocatio*. Denique si consideremus, cujus rei causa resurrectionem futuram paulo ante demonstratum est, nihil erit, quod cujusquam animum hac in re dubium facere possit.

8. *Cujus rei causa resurrectio corporum divinitus sit instituta.*

Idcirco autem corpora excitanda esse docuimus, (d) *ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*. Hominem igitur ex ipso corpore, cujus opera vel Deo, vel dæmonii servivit, resurgere oportet, ut cum eodem cor-

---

(a) *I. Thess.* 4. 16.
(b) *I. Cor.* 15. 53.
(c) *Job* 19. 26.
(d) *II. Cor.* 5. 10.

pore triumphi coronas, & præmia consequatur, aut pœnas, & supplicia miserrime perferat.

9. *Corpora contractam in hac mortali vita deformitatem non resument.*

Neque vero corpus tantum resurget, sed quidquid ad illius naturæ veritatem, atque ad hominis decus, & ornamentum pertinet, restituendum est. Præclarum ea de re Sancti Augustini testimonium legimus. *Nihil tunc vitii*, inquit, *in corporibus existet: Si aliqui plus pinguedine obesi, et crassi extiterint, non totam corporis molem assument, sed quod illam habitudinem superabit, reputabitur superfluum: et e diverso, quæcunque vel morbus, vel senium confecit in corpore, reparabitur per Christum virtute divina: ut si aliqui propter mærorem fuerint graciles; quia Christus non solum nobis corpus reparabit, sed quidquid per miseriam hujus vitæ fuerit nobis ademptum.* Item alio loco: *Non resumet homo capillos, quos habuerit, sed quos decuerit*, juxta illud: (a) *Omnes capilli capitis vestri numerati sunt, qui secundum divinam sapientiam sunt reparandi.* In primis vero quoniam membra ad veritatem humanæ naturæ pertinent, simul restituentur omnia. Qui enim vel ab ipso ortu oculis capti sunt, vel ob aliquem morbum lumina amiserunt, claudi, atque omnino manci, & quibusvis membris debiles, integro, ac perfecto corpore resurgent: aliter enim animæ desiderio, quæ ad corporis conjunctionem propensa est, minime satisfactum esset; cujus tamen cupiditatem in resurrectione explendam esse, sine dubitatione credimus. Præterea satis constat, resurrectionem æque, ac creationem inter præcipua Dei opera numerari. Quemadmodum igitur omnia a Deo initio creationis perfecta fuerunt: ita etiam in resurrectione futurum omnino affirmare oportet.

10. *Martyres corporibus integris resurgentes in eis vulnerum cicatrices gestabunt.*

Neque id de Martyribus solum fatendum est; de

(a) Matth. 10. 30.

quibus S. Augustinus ita testatur. *Non erunt absque illis membris, non enim posset illa mutilatio non esse corporis vitium, alioquin qui capite truncati sunt, deberent sine capite resurgere: veruntamen extabunt in eorumdem membrorum articulis gladii cicatrices, refulgentes super omne aurum, et lapidem pretiosum, veluti et cicatrices vulnerum Christi.*

11. *Etiam improborum corpora mutilata hic resurgent integra.*

Quod de improbis, quoque verissime dicitur, etsi illorum culpa membra amputata fuerint: nam quo plura membra habebunt, tanto acerbiorum dolorum cruciatu conficientur, quare illa membrorum restitutio non ad eorum felicitatem; sed calamitatem, ac miseriam est redundatura; cum merita non ipsis membris, sed personæ; cujus corpori conjuncta sunt, adscribantur: nam iis, qui pœnitentiam egerint, ad præmium; illis vero, qui eandem contempserint, ad supplicium restituentur. Hæc vero si a Parochis attente considerentur, nunquam eis rerum, & sententiarum copia deerit ad excitandos, inflammandosque pietatis studio fidelium animos; ut vitæ hujus molestias & ærumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam, quæ justis, & piis preposita est, avide expectent.

12. *Corpora hominum postquam resurrexerint qualia sint futura.*

Sequitur nunc, ut fideles intelligant, si spectemus, quæ corporis substantiam constituunt, quamvis illud ipsum, atque idem corpus a mortuis revocari oporteat, quod antea extinctum fuerat, longe aliam tamen, et diversam ejus conditionem fore. Ut enim cetera omittamus, in eo maxime resurgentium corpora omnia a seipsis different, quod cum antea mortis legibus subjecta essent, posteaquam ad vitam suscitata fuerint, sublato bonorum, malorumque discrimine, immortalitatem assequentur. Quam quidem admirabilem naturæ restitutionem insignis Christi victoria meruit, quam de morte reportavit, quemadmodum sacrarum litterarum

testimonia nos admonent: scriptum est enim: (a) *Praecipitabit mortem in sempiternum*: Et alibi: (b) *Ero mors tua, o mors*: Quod explicans Apostolus, inquit: (c) *Novissime autem inimica destruetur mors*. Et apud S. Joannem legimus: (d) *Mors ultra non erit*. Decebat autem maxime Christi Domini merito, quo mortis imperium eversum est, peccatum Adae longo intervallo superari. Idem etiam divinae justitiae consentaneum fuit, ut boni beata vita perpetuo fruerentur, mali vero sempiternas poenas luentes, (e) quaererent mortem, et non invenirent: optarent mori, et mors fugeret ab eis. Atque haec quidem immortalitas bonis, et malis communis erit.

13. *Cujusmodi dotibus beatorum corpora post resurrectionem erunt ornata*.

Habebunt praeterea Sanctorum rediviva corpora insignia quaedam, et praeclara ornamenta, quibus multo nobiliora futura sint, quam unquam antea fuerint. Praecipua vero sunt quatuor illa, quae Dotes appellantur, ex Apostoli doctrina a Patribus observatae. Earum prima est Impassibilitas; munus scilicet, et dos, quae efficiet, ne molesti aliquid pati, aliove dolore, aut incommodo affici queant; nihil enim aut frigorum vis, aut flammae ardor, aut aquarum impetus obesse eis poterit: (f) *Seminatur* inquit Apostolus, *in corruptione, surget in incorruptione*. Quod autem impassibilitatem potius quam incorruptionem Scholastici appellarint, ea causa fuit, ut quod est proprium corporis gloriosi, significarent.

Non enim impassibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora licet incorruptibilia sint, aestuare tamen possunt, atque algere, variisque cruciatibus affici.

Hanc consequitur Claritas, qua Sanctorum corpora, tamquam sol, fulgebunt: ita enim apud San-

(a) *Isaiae* 25. 8. (b) *Osee* 13. 14.
(c) *I. Cor.* 15. 26. (d) *Apoc.* 21.
(e) *Apoc.* 9. 4. (f) *I. Cor.* 15. 18.

ctum Matthaeum testatur Salvator noster: (a) *Justi*, inquit, *fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum*. Ac ne quis de eo dubitaret, (b) suae transfigurationis exemplo declaravit. Hanc interdum Apostolus gloriam, modo claritatem appellat. (c) *Reformabit*, inquit, *corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*; & rursum: (d) *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*. Hujus etiam gloriae (e) imaginem quandam vidit populus Israel in deserto cum facies Moysis ex colloquio, et praesentia Dei ita colluceret, (f) ut in eam filii Israel oculos intendere non possent. Est vero claritas hæc fulgor quidam ex summa animae felicitate ad corpus redundans, ita ut sit quaedam communicatio illius beatitudinis, qua anima fruitur; quomodo etiam anima ipsa beata efficitur, quod in eam pars derivetur. Hoc vero munere non aeque omnes, perinde ac primo, ornari credendum est. Erunt quidem Sanctorum corpora omnia aeque impassibilia, sed eundem splendorem non habebunt: nam, ut testatur Apostolus, (g) *alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum: stella enim a stella differt in claritate: sic et resurrectio mortuorum*.

Cum hac dote conjuncta est illa, quam Agilitatem vocant, qua corpus ab onere, quo nunc premitur liberabitur; facillime in quamcumque partem anima voluerit, ita moveri poterit, ut ea motione nihil celerius esse queat: quemadmodum aperte Sanctus Augustinus in libro de Civitate Dei, et Hieronymus in Isaiam docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est: (h) *Seminatur in infirmitate, surget in virtute*.

His vero addita est, quae vocatur Subtilitas cujus virtute corpus animae imperio omnino subjicietur, eique serviet, et ad nutum praesto erit; quod

(a) *Matth.* 13. 14.
(b) *Matth.* 17. 2.
(c) *Phil.* 3. 21.
(d) *I. Cor.* 15. 4.
(e) *Exod.* 34. 29.
(f) *II. Cor.* 4. 7.
(g) *I. Cor.* 15. 41.
(h) *I. Cor.* 15. 43.

ex illis Apostoli verbis ostenditur: (*a*) *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale*: Haec fere praecipua sunt capita, quae in hujus articuli explicatione tradenda erunt.

14. *Quem fructum ex tantis resurrectionis mysteriis fideles capient.*

Ut autem fideles sciant, quem fructum ex tot, tantorumque mysteriorum cognitione capere possint; primum declarare oportebit, maximas a nobis Deo gratias agendas esse (*b*), qui haec sapientibus absconderit, et revelaverit parvulis. Quot enim viri vel prudentiae laude praestantes, vel singulari doctrina praediti, in hac tam certa veritate caeci plane fuerunt? Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad eam intelligentiam adspirare non licebat, est quod summam ejus benignitatem, et clementiam perpetuis laudibus celebremus.

Deinde magnus etiam ille fructus ex hujus articuli meditatione consequetur, quod scilicet in eorum morte, qui nobis necessitudine, vel benevolentia conjuncti sunt, facile tum alios, tum nos ipsos consolabimur; quo quidem genere consolationis (*c*) Apostolum usum esse constat, cum ad Thessaloni censes de dormientibus scriberet.

Sed in omnibus etiam aliis aerumnis, et calamitatibus, futurae resurrectionis cogitatio summam nobis doloris levationem afferet: quemdmodum S. Job exemplo didicimus, (*d*) qui una hac spe afflictum, et moerentem animum sustentabat, fore aliquando, ut in resurrectione, Dominum Deum suum conspiceret.

Praetetea hoc plurimum valebit ad persuadendum fidelibus populis, ut rectam vitam, integram, ab omnique prorsus peccati labe puram agere quam diligentissime curent: si enim cogitaverint, ingentes illas divitias, quae resurrectionem consequuntur, ipsis propositas esse, facile ad virtutis, et pietatis studia allicientur. Contra vero nulla res ma-

(a) *I. Cor.* 15. 44.
(b) *Matth.* 11. 25.
(c) *I. Thess.* 4. 13.
(d) *Job.* 19. 25.

jorem vim habitura est ad comprimendas animi cupiditates, hominesque a sceleribus avocandos, quam si saepius admoneantur, quibusnam malis, et cruciatibus improbi afficiendi sunt, (a) qui extremo illo die procedent in resurrectionem judicii.

DE DUODECIMO ARTICULO.

CAPUT XIII.

Vitam æternam.

1. *Cur postremo loco hic fidei articulus sit positus, et quantum referat illum frequenter populo explicari.*

Sancti Apostoli, duces nostri, Symbolum, quo fidei nostrae summa continetur, aeternae vitae articulo claudi, et terminari voluerunt: tum quia post carnis resurrectionem nihil aliud fidelibus expectandum est, nisi aeternae vitae praemium: tum vero, ut perfecta illa felicitas, et bonis omnibus cumulata, nobis semper ante oculos versaretur; doceremurque in ea mentem, et cogitationes nostras omnes defigendas esse. Quare Parochi in erudiendis fidelibus nunquam intermittent, praemiis aeternae vitae propositis, eorum animos accendere: ut, quaecumque vel difficillima Christiani nominis causa subenda esse docuerint, facilia, atque adeo jucunda existiment, promptioresque ad parendum Deo et alacriores reddantur.

2. *Quid hic per vitam æternam significetur.*

Sed quoniam sub his verbis, quae ad beatitudinem nostram declarandam hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt, ut quantum cujusque ingenium ferat; omni-

(a) *Joan.* 5. 29.

bus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles his vocibus, *Vitam æternam*, non magis perpetuitatem vitae, cui etiam daemones, sceleratique homines addicti sunt: quam in perpetuitate beatitudinem, quae beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat legis peritus ille, (a) qui a domino Salvatore nostro, quid sibi faciendum esset, ut vitam aeternam possideret, in Evangelio quaesivit, perinde ac si diceret: Quaenam mihi praestanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfecta felicitate frui liceat, perveniam? In hunc vero sensum sacrae literae haec verba accipiunt, ut (b) multis in locis licet animadvertere.

3. *Cur vitæ æternæ nomine summa illa beatitudo designetur.*

Hoc vero potissimum nomine summa illa beatitudo appellata est, ne quis existimaret eam in rebus corporeis, et caducis, quae aeternae esse non possunt, consistere. Neque enim haec ipsa beatitudinis vox satis explicare poterat, quod quaerebatur; praesertim cum non defuerint homines inanis cujusdam sapientiae opinione inflati, qui summum bonum in iis ponerent, quae percipiuntur sensibus. Haec enim pereunt, et veterascunt; beatitudo vero nullo temporis termino definienda est: quin potius terrena haec longissime a vera felicitate absunt: a qua is quam maxime recedit, qui mundi amore, et desiderio tenetur. Scriptum est enim: (c) *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.* Et paulo post: *Mundus transit, et concupiscentia ejus.* Hæc igitur Parochi fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt, ut mortalia contemnere, nullamque in hac vita, in qua (d) non cives, sed advenæ sumus, felicitatem obtineri posse in animum inducant. Quamquam hic etiam spe beati merito dicemur, (e) *si abnegantes impietatem, et sæcularia desideria, sobrie, et juste,*

(a) *Luc.* 10. 25. (b) *Math.* 19. 20.
(c) *I. Joan.* 2. 15. (d) *I. Petr.* 2. 11. (e) *Tit.* 2. 2.

et pie vixerimus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei. et Salvatoris nostri Jesu Christi. Hæc autem cum permulti, (a) qui sibi ipsis sapientes videbantur, minus intelligerent, & in hac vita felicitatem quærendam putarent, stulti facti sunt, & in maximas calamitates inciderunt. Sed illud præterea ex vi hujus nominis, *Vitam æternam*, percipimus, semel adeptam felicitatem amitti nunquam posse, ut falso nonulli suspicati sunt. Nam felicitas ex omnibus bonis sine ulla mali admistione cumulatur; quæ cum hominis desiderium expleat, in aeterna vita necessario consistit: nec enim potest. beatus non magnopere velle, ut illis bonis, quæ adeptus est, sibi perpetuo frui liceat. Quare nisi ea possessio stabilis, & certa sit, maximo cruciatu timoris angatur, necesse est.

4. *Æterna beatitudo verbis, aut mente humana comprehendi non potest.*

Verum quanta sit beatorum, qui in cœlesti patria vivunt, felicitas, eaque ab ipsis tantum, præterea a nemine comprehendi possit, hæ ipsæ voces, cum vitam beatam dicimus, satis demonstrant: nam cum ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quod cum multis aliis commune est, facile intelligimus, deesse propriam vocem, qua res illa plane exprimatur. Cum igitur felicitas iis vocibus declaretur, quæ non magis in beatos, quam in omnes, qui perpetuo vivant, recte conveniunt; hoc nobis argumento esse potest, altiorem, & præstantiorem quandam rem esse quam ut proprio vocabulo perfecte significare ejus rationem possimus: Nam etsi plurima alia nomina cœlesti huic beatitudini in sacris litteris tribuuntur; cujusmodi sunt: (b) *regnum Dei*, (c) *Christi*, (d) *cœlorum*, (e) *paradisus*, (f) *sancta civitas*, (g) *nova Hierusalem*, (h) *domus Patris*: tamen perspicuum est, nullum

(a) *Rom.* 1. 11. (b) *Math.* 6. 33. & 21. 31.
(c) *Joan* 18. 36. (d) *Math.* 5. 3. 10. (e) *Ezech.* 18. 13.
(f) *Isa.* 32. 1. (g) *Apoc.* 3. 12. 21. 2. (h) *Joann.* 15. 6.

ex iis ad ejus magnitudinem explicandam satis esse. Quare Parochi hoc loco oblatam sibi occasionem non prætermittent, fideles tam amplis præmiis, quæ vitæ æternæ nomine declarantur, ad pietatem, & justitiam, & omnia Christianæ religionis officia invitandi.

Constat enim, vitam in maximis bonis, quæ natura expetuntur numerari solere; atqui hoc potissimum bono, cum vitam æternam dicimus, beatitudo definitur. Quod si exigua hac, & calamitosa vita, quæ tot, & tam variis miseriis subjecta est, ut mors verius dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut carius, aut jucundius esse potest; quo tandem animi studio, qua contentione æternam illam vitam quærere debemus, quæ, defunctis omnibus malis, perfectam, & absolutam bonorum omnium rationem conjuctam habet?

5. *Beatitudo omnium malorum privatione, et omnium bonorum adeptione continetur.*

Nam, ut Sancti Patres tradiderunt, æternæ vitæ felicitas omnium malorum liberatione, & bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctarum litterarum testimonia; scriptum est enim in Apocalypsi: (a) *Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus*. Et rursus: (b) *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt*. Jam vero beatorum immensa gloria, innumeraque solidæ laetitiae, & voluptatis genera futura sunt: cujus gloriae magnitudinem cum animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est, nos in illam, nempe (c) in gaudium Domini introire, ut eo circumfusi, mentis desiderium cumulate expleamus.

6. *Quibus præcipue bonorum generibus Beati perfruentur.*

Quamvis autem, Sanctus Augustinus scribit, fa-

(a) *Apoc.* 7. 16. (b) *Apoc.* 21. 4. (c) *Matth.* 25. 21.

cilius mala, quibus carituri sumus, quam bona, ac voluptates, quas hausuri sumus, numerari posse videantur: danda tamen erit opera, ut quæ fideles summæ illius felicitatis adipiscendæ cupiditate inflammare poterunt, breviter, & dilucide explicentur. Sed illa in primis distinctione uti oportebit, quam a gravissimis divinarum rerum scriptoribus accepimus: ii enim duo bonorum genera esse statuunt; quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet, alterum ipsam beatitudinem consequitur: quare illa essentialia, hæc vero accessoria bona, docendi causa appellarunt.

7. *In quo consistat essentialis, et primaria æternæ beatitudinis causa.*

Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet vocare, in eo sita est, ut Deum videamus, ejusque pulchritudine fruamur, qui est omnis bonitatis, ac perfectionis fons, & principium: (a) *Hæc est vita æterna*, inquit Christus Dominus, *ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum* (b). Quam sententiam S. Joannes videtur interpretari, cum ait: *Charissimi, nunc filii Dei sumus et nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum, sicuti est*. Significat enim beatitudinem ex iis duobus constare, tum quod Deum intuebimur qualis in natura sua, ac substantia est, tum quod veluti Dii efficiemur. Nam qui illo fruuntur, quamvis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quandam, & prope divinam formam induunt, ut Dii potius, quam homines videantur.

8. *Beati quomodo Dei formam, et naturam quodammodo induant.*

Hoc autem cur ita fiat, ex eo perspicuum est, quod unaquæque res vel ex ejus essentia, vel ex ejus similitudine, & specie cognoscitur. At quoniam nihil est Deo simile cujus similitudinis adjumento ad perfectam ejus notitiam pervenire possi-

(a) Joan. 17. 3. (b) Joan. 4. 2.

mus: consequens est, ut ejus naturam, & essentiam videre nemini liceat, nisi hæc eadem divina essentia se nobis conjunxerit. Atque id Apostoli verba significant: (a) *Videamus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Nam, quod inquit, *in ænigmate*, interpretatur Sanctus Augustinus, in similitudine ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam Sanctus Dionysius aperte ostendit, cum affirmat nulla inferiorum similitudine superiora percipi posse: neque enim ex alicujus rei corporeæ similitudine ejus, quæ corpore careat, essentia, & substantia cognosci potest: cum præsertim necesse sit, rerum similitudinem minus concretionis habere, & magis spirituales esse, quam res ipsas, quarum imaginem referunt; quemadmodum in omnium rerum cognitione facile experimur. Quoniam vero fieri non potest, ut alicujus rei creatæ similitudo æque pura, & spiritualis, ac Deus ipse est reperiatur, ita fit, ut ex nulla similitudine divinam essentiam perfecte intelligere possimus. Accedit etiam, quod omnes creatæ res certis perfectionis terminis circumscribuntur; at Deus infinitus est; neque alius rei creatæ similitudo ejus immensitatem capere potest. Quocirca una illa ratio divinæ substantiæ cognoscendæ relinquitur; ut ea se nobis conjungat, & incredibili quodam modo intelligentiam nostram altius extollat, atque ita idonei ad ejus naturæ speciem contemplandam reddamur.

9. *Lumine gloriæ beati illustrantur, & ad Deum videndum tota spe omnes commoveri debent.*

Id vero lumine gloriæ assequemur, cum eo splendore illustrati, (b) Deum lumen verum in ejus lumine videbimus: nam beati Deum præsentem semper intuentur: quo quidem dono, omnium maximo, & præstantissimo, (c) divinæ essentiæ participes effecti, vera & solida beatitudine potiuntur: quam nos ita credere debemus, ut eam etiam Dei benignitate, cum certa spe, no-

(a) *I. Cor.* 13. 12. (b) *Psal.* 35. 10.

bis exspectandam esse, in Symbolo Patrum definitum sit. Inquit enim: *Expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi.*

10. *Quomodo in beatitudine homo Deo conjungatur, similitudine explicatur.*

Divina hæc plane sunt, neque ullis verbis explicari, aut cogitatione comprehendi a nobis possunt. Verum licet aliquam hujus beatitudinis imaginem in iis etiam rebus, quæ sensu percipiuntur, cernere. Nam, *quemadmodum ferrum, admoto igni, ignem concipit, et quamvis ejus substantia non mutetur, fit tamen, ut diversum quippiam; nimirum ignis, esse videatur: eodem modo, qui in cœlestem illam gloriam admissi sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cum tamen id, quod sunt, esse non desinant, ut multo magis distare ab iis, qui in hac vita sunt merito dici possint, quam ferrum candens ab eo, quod nullam caloris vim in se contineat.* Ut igitur rem paucis complectamur, summa illa, & absoluta beatitudo, quam essentialem vocamus, in Dei possessione constituenda est. Quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum & perfectissimum possidet?

11. *Quæ sint accidentalia bona, quibus Beati circumfluent.*

Verum ad illam tamen quædam accedunt ornamenta omnibus beatis communia: quæ, quoniam ab humana ratione minus remota sunt, vehementius quoque animos nostros commovere, & excitare solent. Hujus generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos videtur intelligere: (a) *Gloria, et honor, et pax omni operanti bonum:* nam gloria quidem Beati perfruentur, non illa solum, quam tandem essentialem beatitudinem, vel cum ejus natura maxima conjunctam esse ostendimus: sed ea etiam quæ constat ex clara, & aperta notitia, quam singuli de alterius eximia, & præstanti dignitate ha-

I 2

(a) *Rom.* 2. 10.

mus: consequens est, ut ejus naturam, & essentiam videre nemini liceat, (nisi hæc eadem divina essentia se nobis conjunxerit. Atque id Apostoli verba significant: (a) *Videamus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Nam, quod inquit, *in ænigmate*, interpretatur Sanctus Augustinus, in similitudine ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam Sanctus Dionysius aperte ostendit, cum affirmat nulla inferiorum similitudine superiora percipi posse: neque enim ex alicujus rei corporeæ similitudine ejus, quæ corpore careat, essentia, & substantia cognosci potest: cum præsertim necesse sit, rerum similitudinem minus concretionis habere, & magis spirituales esse, quam res ipsas, quarum imaginem referunt; quemadmodum in omnium rerum cognitione facile experimur. Quoniam vero fieri non potest, ut alicujus rei creatæ similitudo æque pura, & spiritualis, ac Deus ipse est reperiatur, ita fit, ut ex nulla similitudine divinam essentiam perfecte intelligere possimus. Accedit etiam, quod omnes creatæ res certis perfectionis terminis circumscribuntur; at Deus infinitus est; neque alius rei creatæ similitudo ejus immensitatem capere potest. Quocirca una illa ratio divinæ substantiæ cognoscendæ relinquitur; ut ea se nobis conjungat, & incredibili quodam modo intelligentiam nostram altius extollat, atque ita idonei ad ejus naturæ speciem contemplandam reddamur.

9. *Lumine gloriæ beati illustrantur, & ad Deum videndum tota spe omnes commoveri debent.*

Id vero lumine gloriæ assequemur, cum eo splendore illustrati, (b) Deum lumen verum in ejus lumine videbimus: nam beati Deum præsentem semper intuentur: quo quidem dono, omnium maximo, & præstantissimo, (c) divinæ essentiæ participes effecti, vera & solida beatitudine potiuntur: quam nos ita credere debemus, ut eam etiam Dei benignitate, cum certa spe, no-

(a) *I. Cor.* 13. 12. (b) *Psal.* 35. 10.

bis exspectandam esse, in Symbolo Patrum definitum sit. Inquit enim: *Expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi.*

10. *Quomodo in beatitudine homo Deo conjungatur, similitudine explicatur.*

Divina hæc plane sunt, neque ullis verbis explicari, aut cogitatione comprehendi a nobis possunt. Verum licet aliquam hujus beatitudinis imaginem in iis etiam rebus, quæ sensu percipiuntur, cernere. Nam, *quemadmodum ferrum, admoto igni, ignem concipit, et quamvis ejus substantia non mutetur, fit tamen, ut diversum quippiam, nimirum ignis, esse videatur: eodem modo, qui in cœlestem illam gloriam admissi sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cum tamen id, quod sunt, esse non desinant, ut multo magis distare ab iis, qui in hac vita sunt merito dici possint, quam ferrum candens ab eo, quod nullam caloris vim in se contineat.* Ut igitur rem paucis complectamur, summa illa, & absolata beatitudo, quam essentialem vocamus, in Dei possessione constituenda est. Quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum & perfectissimum possidet?

11. *Quæ sint accidentalia bona, quibus Beati circumfluent.*

Verum ad illam tamen quædam accedunt ornamenta omnibus beatis communia: quæ, quoniam ab humana ratione minus remota sunt, vehementius quoque animos nostros commovere, & excitare solent. Hujus generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos videtur intelligere: (a) *Gloria, et honor, et pax omni operanti bonum:* nam gloria quidem Beati perfruentur, non illa solum, quam tandem essentialem beatitudinem, vel cum ejus natura maxima conjunctam esse ostendimus: sed ea etiam quæ constat ex clara, & aperta notitia, quam singuli de alterius eximia, & præstanti dignitate ha-

(a) Rom. 2. 10.

bituri sunt. At vero quantus ille honor existimandus est, qui eis a Domino tribuitur, cum (a) non amplius servi, sed (b) fratres, ac (c) filii Dei vocentur: quare ita electos suos amantissimis, & honorificentissimis verbis Salvator noster compellabit: (d) *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*, ut merito liceat exclamare: (e) *Nimis honorificati sunt amici tui Deus*; (f) sed laudibus etiam a Christo Domino coram Patre cœlesti, & Angelis ejus celebrabuntur. Præterea, si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui a viris sapientia præstantibus habeatur, quod eos locupletissimos virtutis suæ testes fore existiment: quantum beatorum gloriæ accessurum putamus, quod alius alium summo honore prosequetur?

12. *Quibus bonorum copiis Beati in æternis illis sedibus cumulabuntur.*

Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamen hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis jucunda in hac vita contingere, vel etiam optari queant, sive ea ad mentis cognitionem, sive ad corporis perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copiis beatam cœlestium vitam circumfluere; quam hoc altiore quodam modo, quam oculis vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis ascendit, fieri (g) Apostolus affirmet: nam corpus quidem, quod antea crassum, & concretum erat, cum in cœlo, detracta mortalitate, (h) tenue, et spirituale effectum fuerit, nullis amplius alimentis indigebit: anima (i) autem æterno gloriæ pabulo, quod magni illius convivii auctor transiens omnibus ministrabit, cum summa voluptate exsaturabitur. Quis vero pretiosas vestes, aut regales corporis or-

(a) *Luc.* 12. 4. (b) *Psal.* 21. 23.
(c) *Joan.* 20. 17. (d) *Matth.* 25. 34.
(e) *Psal.* 138. 17. (f) *Matth.* 12. 23.
(g) *1. Cor.* 2. 9. (h) I. 15. 42. 43.
(i) *Luc.* 12. 37.

natus desiderare poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus sit; (a) omnesque immortalitate, et splendore amicti (b) sempiternæ gloriæ corona ornati erunt? Sed si amplæ etiam, et magnificæ domus possessio ad humanam felicitatem pertinet, quid cœlo ipso, quod Dei claritate undique collustratur, vel magnificentius cogitari potest? Quare Propheta, cum ejus domicilii pulchritudinem sibi ante oculos poneret, et ad beatas illas sedes perveniendi cupiditate arderet, (c) *Quam dilecta*, inquit, *tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini: cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Atque ut hic sit omnium fidelium animus, hæc communis omnium vox, quemadmodum Parochi vehementer optare, ita etiam omni studio curare debent.

13. *Præmiis iisdem citra ullum discrimen beati afficientur.*

Nam (d) *in domo Patris mei*, inquit Dominus, *mansiones multæ sunt*: in quibus majora, et minora præmia, ut quisque promeritus erit, reddentur, (e) *Qui enim parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet*. Quare non solum ad eam beatitudinem fideles excitabunt, verum etiam ejus consequendæ certam rationem hanc esse frequenter monebunt, ut fide, et charitate instructi, et in oratione, et Sacramentorum salutari usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exerceant: ita enim Dei misericordia fiet, qua beatam illam gloriam diligentibus se præparavit, ut aliquando impleatur, quod dictum est per Prophetam: (f) *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta*.

(a) *I. Cor.* 15. 34. (b) *I. Cor.* 9. 25.
(c) *Psal.* 83. 2. 3. (d) *Joan.* 14. 2.
(e) *II. Cor.* 9. 6. (f) *Isaiæ* 32. 18.

CATECHISMI ROMANI

PARS SECUNDA.

DE SACRAMENTIS IN GENERE

CAPUT I.

1. Doctrinam Sacramentorum tradere Parocho in primis est curandum.

Cum omnis Christianæ doctrinæ pars Pastoris scientiam, diligentiamque desiderat: tum sacramentorum disciplina, quæ et Dei jussu necessaria, et utilitate uberrima est, Parochi facultatem, et industriam postulat singularem; ut ejus accurata, ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus præstantissimæ, ac sanctissimæ res digne et salutariter impertiri possint, et Sacerdotes ab illa divini interdicti regula non discedant: (a) *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestra ante parcos: ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.*

2. Quidnam sibi velit Sacramenti vocabulum.

Principio igitur, quoniam universe de toto gene- Sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis vi atque notione oportet incipere, ejusque ambiguam significationem explanare, ut quæ hujus verbi sententia hoc loco propria sit, facilius intelligatur. Quare docendi sunt fideles, Sacramenti nomen (quod ad propositam rem attinet), aliter a profanis; quam a sacris Scriptoribus acceptum esse; nam alii auctores sacramenti nomine obligationem illam significari voluerunt, cum jurati, aliquo servitutis vinculo obstringimur: ex quo jusjurandum, quo se

(a) Matth. 7. 6.

milites fidelem operam reipublicæ præstaturos pollicentur, sacramentum militare dictum est. Atque hæc frequentissima hujus vocabuli significatio apud illos videtur fuisse. Verùm apud Latinos Patres, qui res divinas scriptis tradiderunt, sacramenti nomen aliquam rem sacram, quæ in occulto latet, declarat: quemadmodum Græci ad eandem rem significandam mysterii vocabulo usi sunt. In eam vero sententiam sacramenti vocem accipiendam esse intelligimus, cum ad Ephesios scribitur: (a) *ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ*. Deinde ad Timotheum: (b) *Magnum est pietatis sacramentum*. Præterea in libro Sapientiæ: (a) *Nescierunt sacramenta Dei*. Quibus in locis, et aliis multis licet animadvertere; Sacramentum nihil aliud nisi rem sacram abditam, atque occultam significare.

3. *Sacramenti nomen ad signa sacra significanda a Patribus accommodatum est antiquissimum.*

Quare Latini Doctores, signa quædam sensibus subjecta, quæ gratiam, quam efficiunt, simul etiam declarant, ac veluti ante oculos ponunt, sacramenta commodè appellari posse existimarunt. Quamquam, ut D. Gregorio placet; ob id sacramenta dici possunt, quod divina virtus sub rerum corporearum tegumentis occulte salutem efficiat. Nec vero quisquam putet hoc vocabulum nuper in Ecclesiam inductum esse. Nam qui sanctos Hieronymum, et Augustinum legerit, facile perspiciet, antiquos religionis nostræ scriptores ad eam de qua loquimur, rem demonstrandam sæpissime Sacramenti nomine, interdum vero etiam Symboli, vel Mystici signi, vel Sacri signi voce usos esse. Atque hæc de Sacramenti nomine dicta sint: quod quidem veteris etiam legis sacramentis convenit, de quibus nihil opus est Pastoribus præcepta tradere, cum ea Evangelii lege, et gratia sublata sint.

(a) *Ephes.* 2. 19. (b) *I. Tim.* 3. 16.
(c) *Sap.* 2. 22.

4. *Quam rem Catholicis Scriptoribus proprie denotet Sacramentum.*

Verum præter nominis notionem, quæ hactenus declarata est, rei etiam vis, et natura diligenter investiganda, et quid Sacramentum sit, fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum rerum esse, quibus salus, et justitia comparatur, dubitare nemo potest. Sed cum multæ rationes sint, quæ ad hanc rem explicandam aptæ, et accommodatæ videantur; nulla tamen planius, et dilucidius eam demonstrat, quam definitio a D. Augustino tradita, quam deinde omnes Doctores scholastici secuti sunt: (a) *Sacramentum*, inquit ille, *est sacræ rei signum*: vel, ut aliis verbis, in eamdem tamen sententiam, dictum est: *Sacramentum est invisibilis gratiæ visibile signum, ad nostram justificationem institutum.*

5. *Rerum sensibilium divisio, quidque signi nomine intelligendum sit.*

Quæ quidem definitio ut magis pateat, singulæ ejus partes Pastoribus exponendæ erunt: atque in primis docere oportebit, rerum omnium, quæ sensibus percipiuntur, duo esse genera: aliæ enim ob id inventæ sunt, ut aliquod significent, aliæ non alterius rei significandæ, sed sua tantum causa effectæ sunt: quo in numero omnes pene res, quæ natura constant, haberi possunt. At vero in priori genere vocabula rerum, scriptura, vexilla, imagines, tubæ, & alia hujusmodi permulta ponenda sunt; nam si ex vocabulis vim significandi detraxeris, sublata videtur esse causa, quamobrem vocabula instituerentur. Hæc igitur signa proprie dicuntur; illud enim signum esse S. Augustinus testatur, quod præter rem, quam sensibus objicit, efficit etiam, ut ex se alterius rei cognitionem capiamus: sicut ex vestigio, quod terræ impressum intuemur transisse aliquem, cujus vestigium apparet, facile cognoscimus.

6. *Quomodo Sacramenta in genere signi reponenda sint ostenditur.*

(a) *D. Aug. lib. 10. de Civ. Dei cap. 5.*

Quæ cum ita se habeant, Sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significandi causa institutæ sunt, referri perspicuum est; siquidem specie quadam, & similitudine in nobis declarat, quod Deus in animis nostris sua virtute, qua sensu percipi non potest, efficit. Baptismus enim (ut, quod docetur, exemplo notius fiat) cum adhibitis certis, & solemnibus verbis, aqua extrinsecus abluimur; hoc significat, Spiritus Sancti virtute omnem peccati maculam, & turpitudinem interius elui; & animas nostras præclaro illo cœlestis justitiæ dono augeri, atque ornari; simulque ea corporis ablutio, ut postea suo loco explicabitur illud in animo efficit, quod significat.

7. *Idem etiam ex Scripturis demonstratur.*

Sed ex Scripturis etiam aperte colligitur Sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione, veteris legis Sacramento, quæ (a) Abraham patri omnium credentium data erat, ita ad Romanos scribit: *Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei.* Et alio loco, (b) cum affirmat nos omnes, *qui baptizati simus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizatos esse*, licet cognoscere, baptismum hujus rei significationem habere, nimirum, ut ait idem Apostolus. *Nos consepultos esse cum illo per baptismum in mortem.* Neque vero parum proderit si fidelis populus sacramenta ad signa pertinere intellexerit. Ita enim fiet, ut quæ illis significantur, sancta & augusta esse facilius sibi persuadeat, cognitaque eorum sanctitate, ad divinam erga nos beneficentiam colendam, ac venerandam magis excitetur.

8. *Quot sint signorum genera.*

Sequitur nunc, ut verba illa, *rei sacræ*, quæ est altera definitionis pars, explicentur. Quod quidem ut commode fieri possit, paulo altius repetenda sunt, quæ de signorum varietate S. Augustinus acute, & subtiliter disputavit (c). *Quædam enim signa naturalia dicuntur, quæ præter seipsa alterius rei no-*

(a) Gen. 17. 10. (b) Rom. 4. 11. (c) Rom. 6. 3.

titiam (quod omnibus signis commune esse, antea demonstratum est) *in animis gignunt*: veluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur, atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est; quod fumus non voluntate ignem significat, sed rerum usus efficit, ut si quis fumum tantum videat, naturam simul, & vim ignis, qui adhuc latet, subesse, mente & cogitatione percipiat. *Quædam vero signa natura non constant; sed constituta, atque ab hominibus inventa sunt*, ut colloqui inter se, & aliis animi sui sensa explicare, vicissimque aliorum sententiam, & consilia possent cognoscere. Hæc autem quam varia, & multiplicia sint, ex eo licet animadvertere, quod nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reiqua ad ceteros sensus pertinent. Nam cum aliquid alicui innuimus, & exempli causa sublato vexillo quippiam declaramus, satis constat, eam significationem ad oculos tantum referri: quemadmodum tubarum, tibiarum, aut citharæ sonus, qui non solum delectandi, sed plerumque significandi causa funditur, ad aurium judicium spectat; quo quidem præcipue sensu verba etiam accipiuntur, quae ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam vim habent.

9. *De signis a Deo institutis tam in veteri, quam in novo Testamento.*

Verum præter illa signa, quae hominum consensu, & voluntate constituta esse, hactenus diximus; alia quaedam sunt divinitus data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt. Alia enim signa ob eam tantum rem a Deo hominibus commendata sunt, ut aliquid significarent, vel admonerent: cujusmodi fuerunt (a) legis purificationes, panis azymus, et alia permulta, quae ad Mosaici cultus caeremonias pertinebant: alia vero Deus instituit, quae non significandi modo, sed efficiendi etiam vim haberent: atque in hoc posteriori signorum genere Sacramenta novae legis numeranda esse liquido apparet. Signa enim sunt di-

(a) *Exod.* 15. 18. & 13. 15. & 34. 15. 12.

vinitus tradita, non ab hominibus inventa, quae rei cujuspiam sacrae, quam declarant, efficientiam in se continere certo credimus.

10. *Res sacra quomodo in definitione Sacramenti sit intelligenda.*

Sed quemadmodum signa in multiplici varietate esse ostendimus; ita etiam res sacra non unius modi existimanda est. Quod vero ad propositam Sacramenti definitionem attinet, divinarum rerum scriptores sacrae rei nomine Dei gratiam, quae nos sanctos efficit, ac omnium divinarum virtutum habitu exornat, demonstrant: huic enim gratiae propriam sacrae rei appellationem tribuendam merito putarunt, quippe cum ejus beneficio animus noster Deo consecretur et conjungatur.

11. *Sacramenti uberior definitio, et qua ratione a reliquis signis sacris illud differat.*

Quare, ut explicatius, quid Sacramentum sit, declaretur, docendum erit, rem esse sensibus subjectam, quae ex Dei institutione, sanctitatis, et justitiae tum significandae, tum efficiendae vim habet: ex quo sequitur, ut facile quivis possit intelligere, Imagines Sanctorum, Cruces, et alia id genus, quamvis sacrarum rerum signa sint, non ideo tamen sacramenta dicenda esse. Hujus autem veritatis doctrinam facile erit omnium sacramentorum exemplo comprobare, si, quod antea de Baptismo admonuimus, cum dicebamus, solemnem illam corporis ablutionem signum esse, et efficientiam habere rei sacrae, quae interius Spiritus Sancti vi fieret, idem etiam in aliis Sacramentis exercere, aliquis velit.

12. *Sacramenta non unam tantum rem, sed plures significat.*

Jam vero hisce mysticis signis, quae a Deo instituta sunt, illud etiam praecipue convenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significent. Quod in singulis Sacramentis licet cognoscere, quae non solum sanctitatem, et justitiam nostram, sed praeterea duo alia cum ipsa sanctitate maxime conjuncta declarant, Christi scilicet redemptoris passionem, quae sanctitatis causa est, et vitam aeternam, cœlestemque beati-

tudinem, ad quam sanctitas nostra, tanquam ad finem, referri debet. Quod quidem cum in omnibus Sacramentis perspici possit, merito sacri Doctores unicuique Sacramentorum triplicem significandi vim inesse tradiderunt: tum quia alicujus rei praeteritae memoriam afferat: tum quia aliam praesentem indicet, ac demonstret: tum quia aliam futuram praenunciet. Neque vero existimandum est, hoc ita ab illis doceri, ut etiam sanctarum scripturarum testimonio non probetur. Nam cum Apostolus ait: (a) *Quicumque baptizati sumus, in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus*, plane ostendit, idcirco Baptismum signum dicendum esse, quod Dominicae passionis, et mortis nos admoneat. Deinde cum inquit: *Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem, ut quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus*: ex iis verbis perspicuum est, Baptismum signum esse, quo coelestis gratia in nos infusa declaratur, cujus munere nobis datum est, ut novam vitam instituentes, omnia verae pietatis officia facile, et libenti animo exequamur. Postremo cum addit: (b) *Si enim complantati facti sumus similitudini ejus, simul et resurrectionis erimus*, apparet Baptismum vitae etiam aeternae, quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare.

13. *Sacramentum non unam tantum praesentem rem, sed plures designat.*

Sed praeter haec, quae commemoravimus, varia significandi genera, et rationes, saepe etiam evenit, ut Sacramentum non unam tantum rem praesentem, sed plures demonstret, ac notet. Id vero sanctissimum Eucharistiae Sacramentum intuentibus facile est intelligere, quo veri corporis, et sanguinis Domini praesentia, necnon gratia, quam non impure sacra mysteria sumentes percipiunt, designatur. Ex iis igitur, quae dicta sunt, Pastoribus argumenta deesse non poterunt, quibus ostendant,

(a) *Rom.* 6. 3. (b) *Rom.* 6. 5.

quanta divinitatis potentia, quot arcana miracula Sacramentis novæ legis insint; ut ea summa cum religione colenda, & suscipienda esse, omnibus persuadeant.

14. *Cur Sacramenta institui apud Christianos oportuerit*.

Verum ad rectum Sacramentorum usum docendum nihil accommodatius videri potest, quam diligenter causas exponere, cur Sacramenta institui oportuerit. Plures autem numerari solent: quarum prima est, humani ingenii imbecillitas: siquidem natura ita comparatum videmus, ut ad earum rerum notitiam, quæ mente, atque intelligentia comprehensæ sunt; nisi per ea, quæ aliquo sensu percipiuntur, nemini adspirare liceat. Ut igitur, quæ occulta Dei virtute efficiuntur, facilius intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissime fecit, ut eam ipsam virtutem aliquibus signis, quæ sub sensum cadunt, pro sua in nos benignitate declararet. Nam, ut præclare a sancto Chrysostomo dictum est: *Si homo corporis concretione caruisset, nuda ipsa bona, neque ullis integumentis involuta ei oblata essent: quoniam vero anima corpori conjucta est, omnino opus fuit, ut rerum, quæ sentiuntur, adminiculo ad ea intelligenda uteretur*.

Altera vero causa est, quod animus noster haud facile commoveatur ad ea, quæ nobis promittuntur, credenda. Quare Deus a mundi exordio, quæ facere instituerat, verbis quidem frequentissime indicare consuevit: interdum vero, cum opus aliquod institueret, cujus magnitudo promissi fidem abrogare posset, alia etiam signa, quæ nonnunquam miraculi speciem haberent, verbis adjunxit. Nam cum Deus (*a*) Moysen ad Israelitici populi liberationem mitteret, ille vero ne Dei quidem præcipientis auxilio fretus, timeret, ne onus sibi gravius imponeretur, quam ut sustinere posset, aut ne popolus divinis oraculis, & dictis fidem non ad-

(a) *Exod*. 3. 10. 11.

jungeret, (a) Dominus promissionem suam multa signorum varietate firmavit. Quemadmodum igitur in veteri testamento Deus fecerat, ut magni alicujus promissi constantiam signis testificaretur: ita etiam in nova lege Christus, Salvator noster, cum nobis peccatorum veniam, cœlestem gratiam, Spiritus Sancti communicationem pollicitus est, quaedam signa oculis, & sensibus subjecta instituit, quibus eum quasi pignoribus obligatum haberemus, atque ita fidelem in promissis futurum dubitare nunquam possemus.

Tertia causa fuit, ut illa tanquam remedia, ut scribit S. Ambrosius, atque (b) Evangelici Samaritani medicamenta ad animarum sanitatem vel recuperandam, vel tuendam praesto essent. Virtutem enim, quae ex passione Christi manat, hoc est gratiam, quam ille nobis in ara Crucis meruit, per Sacramenta, quasi per alveum quendam, in nos ipsos derivare oportet: aliter vero nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare clementissimus Dominus Sacramenta verbo suo, et promissione sancita relinquere in Ecclesia voluit, per quae passionis suae fructum nobis reipsa communicari sine dubitatione crederemus; si modo unusquisque nostrum ad se eam curationem pie, et religiose admoveret.

Sed quarta etiam causa accedit, cur Sacramentorum institutio necessaria videri possit, ut scilicet notae quaedam, et symbola essent, quibus fideles internoscerentur: cum praesertim *in nullum nomen religionis, sive verum, sive falsum*, ut a Divo Augustino traditum est, *colligari homines possint, nisi aliquo signorum, vel sacramentorum visibilium fœdere conjugantur.* Utrumque igitur praestant novae legis Sacramenta, quae et Christianae fidei cultores ab infidelibus distinguunt, et ipsos fideles sancto quodam vinculo inter se connectunt.

Praeterea aliam etiam justissimam fuisse causam Sacramenta instituendi, ex illis Apostoli, verbis,

(a) *Exod.* 4. 33, 4. (b) *Luc.* 10. 33. 34.

(a) *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, ostendi potest. Sacramentis enim fidem nostram in hominum conspectu profiteri, et notam facere videmur. Quare ad baptismum accedentes, palam testamur, nos credere ejus aquae virtute, qua in sacramento abluimur, spiritualem animae purgationem fieri.

Magnam deinde vim habent Sacramenta, non solum ad fidem in animis nostris excitandam et exercendam, sed etiam ad eam charitatem inflammandam, qua amare inter nos debemus; cum, arctissimo nos vinculo colligatos, et unius corporis membra effectos esse ex sacrorum mysteriorum communione recordamur.

Postremo, quod in Christianae pietatis studio plurimi faciendum est, humanae mentis superbiam edomant, ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent, dum sensibilibus elementis subjicere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, a quo antea impie defeceramus, ut mundi elementis serviremus. Haec sunt, quae potissimum de Sacramenti nomine, natura, institutione fideli populo tradenda esse visa sunt: quæ posteaquam a Pastoribus accurate exposita fuerint, docere deinceps oportebit, quibus ex rebus singula Sacramenta constent, quæve sint illorum partes, ac præterea qui ritus, & cæremoniæ additæ illis fuerint.

15. *Partes ad constituendum unumquodque Sacramentum necessariæ.*

Primum igitur explicandum est, rem sensibilem, quæ supra in Sacramenti definitione posita est, non unam tantum esse, quamvis unum signum constitui credendum sit. Duo enim sunt, ex quibus quodlibet Sacramentum conficitur: quorum alterum materiæ rationem habet, atque Elementum dicitur: alterum formæ vim, & Verbum communi vocabulo appellatur. Sic enim a Patribus accepimus: qua in re notum est, atque apud omnes pervulgatum illud Sancti Augustini testimonium: *Accedit ver-*

(a) *Rom.* 10, 10.

bum elementum, et fit Sacramentum. Rei igitur sensibilis nomine, tum materiam, sive elementum intelligunt, ut in Sacramento Baptismi aquam, Confirmationis chrisma, & Extremæ unctionis oleum, quæ omnia sub aspectum cadunt: tum præterea verba, quæ formæ rationem habent, atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus vero utrumque aperte indicavit, cum inquit: (a) *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ*: Quo in loco materia, & forma Sacramenti exprimitur.

16. *Cur elemento verba addita fuerint.*

Addenda autem erant verba ad materiam, ut apertior, clariorque rei, quæ gerebatur, significatio fieret. Verbum enim inter omnia signa maximam vim habere perspicuum est: ac si ipsa desint, plane obscurum erit, quidnam materia Sacramentorum designet, ac demonstret. Nam, ut in Baptismo licet videre, cum aqua non minus refrigerandi, quam abluendi vim habeat, & utriusque rei symbolum esse possit, nisi verba addantur, utrum horum in Baptismo significet, aliquis fortasse conjectura aliqua dijudicabit, nemo autem ea de re quippiam certi affirmare audebit: at cum verba adhibentur, statim intelligimus, abluendi vim, & significationem habere.

17. *Excellentia Sacramentorum novæ legis.*

In hoc autem nostra Sacramenta antiquæ legis Sacramentis plurimum præstant, quod in illis administrandis nulla, quod quidem acceperimus, definita forma servaretur; quo etiam fiebat, ut incerta admodum, et obscura essent: nostra vero formam verborum ita præscriptam habent, ut, si forte ab ea discendatur, Sacramenti ratio constare non possit: ob eamque rem clarissima sunt, ac nullum relinquunt dubitandi locum. Hæc igitur sunt partes, quæ ad naturam, & substantiam Sacramentorum pertinent, & ex quibus unumquodque Sacramentorum necessario constituitur.

(a) *Ephes.* 5. 25. 26.

18. *Quae sit caeremoniarum in Sacramentis virtus, et natura*.

His accedunt cæremoniæ, quæ tametsi prætermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat, tamen, si quando omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de vera Sacramenti ratione imminui credendum est. Ac merito quidem a primis usque Ecclesiae temporibus illud semper servatum est, ut Sacramenta solemnibus quibusdem cæremoniis ministrarentur. Primum enim maxime decuit sacris mysteriis eum religionis cultum tribuere, ut sancta sancte tractare videremur: præterea, quæ Sacramento efficiuntur, cæremoniæ ipsæ magis declarant, ac veluti ante oculos ponunt, et earum rerum sanctitatem in animos fidelium altius imprimunt. Deinde vero mentes illorum, qui eas intuentur, et diligenter observant, ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis, & charitatem excitant: quo major cura, et diligentia adhibenda erit, ut fideles vim cæremoniarum, quibus singula Sacramenta conficiuntur, cognitam, et perspectam habeant.

19. *Quot sint Catholicæ Ecclesiæ Sacramenta*.

Sequitur, ut Sacramentorum etiam numerus explicetur; quæ quidem cognitio hanc utilitatem affert, quod populus eo majori pietate omnes animi sui vires ad laudandam, & prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam convertet, quo plura salutis, ac beatæ vitæ adjumenta nobis divinitus parata esse intellexerit. Catholicæ igitur Ecclesiæ Sacramenta, quemadmodum ex (*a*) Scripturis probatur, et Patrum traditione ad nos pervenit, et (*b*) Conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt.

20. *Cur nec majori, nec minori numero Sacramenta concludantur*.

Cur autem neque plura, neque pauciora numerentur, ex iis etiam rebus, quæ per similitudinem

(a) Prov. 9. 1.

a naturali vita ad spiritualem transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad vivendum, vitamque conservandam, & ex sua, reique publicae utilitate traducendam, haec septem necessaria videntur, ut scilicet in lucem edatur; augeatur, alatur, si in morbum incidat, sanetur, imbecillitas virium reficiatur: deinde, quod ad rempublicam attinet, ut magistratus nunquam desint, quorum auctoritate, et imperio regatur; ac postremo, legittima sobolis propagatione seipsum, et humanum genus conservet. Quae omnia quoniam vitae illi, qua anima Deo vivit, respondere satis apparet, ex iis facile Sacramentorum numerus colligetur.

21. *Septem Sacramenta esse, ex Scripturis demonstratur.*

Primus enim est Baptismus, veluti ceterorum janua, quo (a) Christo renascimur. Deinde Confirmatio, cujus virtute fit, ut divina gratia augeamur, & roboremur; baptizatis enim jam Apostolis, ut D. Augustinus testatur, inquit Dominus: (b) *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto*. Tum Eucharistia, qua, tanquam cibo vere caelesti spiritus noster alitur, & sustinetur: de ea enim dictum est a Salvatore: (d) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Sequitur quarto loco Poenitentia, (e) cujus ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati vulnera accepimus. Postea vero Extrema unctio, qua peccatorum reliquiae tolluntur, et animi virtutes recreantur: siquidem Divus Jacobus, cum de hoc Sacramento loqueretur, ita testatus est: (f) *Et, si in peccatis sit, remittentur ei*. Sequitur (g) Ordo, quo publica Sacramentorum ministeria perpetuo in Ecclesia exercendi, sanctasque omnes functiones exsequendi potestas traditur. Postremo additur (h) Matrimonium, ut ex maris, et foeminae legitima, et sancta conjunctio-

(a) *Sess.* 7. (b) *Joan.* 3. 5. (c) *Luc.* 24. 29.
(d) *Joan.* 6. 55. (e) *Joan.* 20. 22. 23. (f) *Jacob.* 5. 14.
(g) *Act.* 13. 2. 3. (h) *Ephes.* 5. 31. 32.

ne, filii ad Dei cultum, & humani generis conservationem procreentur, et religiose educentur.

22. *Æqualis non est omnium Sacramentorum vel necessitas, vel dignitas.*

Illud vero maxime animadvertendum est, quamvis omnia Sacramenta divinam, et admirabilem virtutem in se contineant, tamen non pare m omnia, et aequalem necessitatem, aut dignitatem, aut unam, eandemque significandi vim habere. Atque ex iis tria sunt, quae tametsi non eadem ratione, tamen prae ceteris necessaria dicuntur. Baptismum enim unicuique sine ulla adjunctione necessarium esse, Salvator his verbis declaravit: (*a*) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Pœnitentia (*b*) vero illis tantummodo necessaria est, qui se post Baptismum aliquo mortali peccato obstrinxerunt; neque enim aeternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati rite pœnituerit. Ordo praeterea, etsi non singulis fidelibus, toti tamen Ecclesiae omnino necessarius est. Verum si dignitas in sacramentis spectetur, Eucharistia sanctitate, et mysteriorum numero, ac magnitudine longe ceteris antecellit. Quae omnia facilius intelligentur, cum suo loco ea, quae ad singula Sacramenta pertinent, explicabuntur.

23. *A quo hæc sacra, et divina mysteria sint accepta, principaliterque dispensentur.*

Deinceps videndum est, a quo haec sacra, et divina mysteria acceperimus: neque enim dubitandum est, quin praeclari alicujus muneris dignitas ejus, a quo donum ipsum profectum est, dignitate, et praestantia quam maxime augeatur. Sed ea quaestio difficilem explicationem habere non potest. Nam cum Deus sit, qui homines justos efficiat; ipsa vero Sacramenta justitiae adipiscendae mirifica quaedam instrumenta sint: patet, unum, eundemque Deum in Christo Justificationis, et Sacramentorum

K 2

(a) Joan. 3. 5. (b) Apoc. 2. 5.

auctorem agnoscendum esse. Praeterea Sacramenta eam vim, et efficientiam continent, quae ad intimam animam penetrat. Cum vero unius Dei potentiae proprium sit in corda, et mentes hominum illabi; ex hoc etiam perspicitur, Sacramenta a Deo ipso per Christum instituta esse: quemadmodum ab eo quoque intus dispensari, certa, et constanti fide tenendum est: hoc enim testimonium de illo se accepisse sanctus Joannes affirmat, cum ait: (a) *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit; Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.*

24. *Quibus ministris utatur Deus in sacramentis dispensandis.*

Sed quamvis Deus Sacramentorum auctor, et dispensator sit, (b) ea tamen non per Angelos, verum per homines ministrari in Ecclesia voluit. Non minus enim ministrorum officio, quam materia, et forma ad Sacramenta conficienda opus esse, perpetua sanctorum Patrum traditione confirmatum est.

25. *Minister sua pravitate gratiae Sacramentalis virtutem impedire non potest.*

Atqui hi quidem ministri, quoniam in sacra illa functione non suam, sed Christi personam gerunt, ea re fit, ut sive boni, sive mali sint, modo ea forma, et materia utantur, quam ex Christi instituto semper Ecclesia Catholica servavit, idque facere proponant, quod Ecclesia in ea administratione facit, vere Sacramenta conficiant, et conferant: ita ut gratiae fructum nulla res impedire possit, nisi qui ea suscipiunt, seipsos tanto bono fraudare, et Spiritui sancto velint obsistere. Hanc vero in Ecclesia certam, et exploratam sententiam semper fuisse, S. Augustinus in iis disputationibus, quas adversus Donatistas conscripsit, clarissime demonstravit. Quod si etiam Scripturae testimonia quaerimus, ipsum Apostolum his verbis loquentem audiamus: (c) *Ego*

(a) *Joan.* 1. 33. (b) *1. Cor.* 4. 1.
(c) *Act.* 10. 4.

inquit, *plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit: itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Ex quo loco satis intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manu satæ sunt, ita nihil vitii aliena culpa contrahi illis posse; qui malorum hominum ministerio Christo insiti sunt. Quare, ut ex D. (a) Joannis Evangelio sancti Patres nostri docuerunt, Judas etiam Iscariotes plures baptizavit, ex quibus tamen neminem iterum baptizatum fuisse legimus: ita ut præclare D. Augustinus scriptum reliquerit: *Dedit Baptismum Judas, et non baptizatum est post Judam; dedit (b) Joannes, et baptizatum est post Joannem; quia quod datum est a Juda, Baptisma Christi erat: quod autem a Joanne datum est Joannis erat: non Judam Joanni, sed Baptismum Christi, etiam per Judæ manus datum, Baptismo Joannis etiam per manus Joannis dato recte præponimus.*

26. *Quid de illis sentiendum sit, qui impura conscientia Sacramenta administrant.*

Neque vero pastores, aliive Sacramentorum ministri, cum hæc audiunt, satis sibi esse arbitrentur, si posthabita morum integritate, ac conscientiæ munditia, illud tantum cogitent, quomodo Sacramenta ab illis rite ministrentur: id enim etsi diligenter curandum est, in hoc tamen omnia, quæ ad eam functionem pertinent, posita non sunt. Meminisse autem semper debent, Sacramenta divinam quidem virtutem, quæ illis inest, nunquam amittere; (c) at vero impure ea ministrantibus æternam perniciem, et mortem afferre. (d) *Sancta enim*, quod semel, atque iterum, ac sæpius admonere oportet, *sancte, et religiose tractanda sunt*. (e) *Peccatori*, ut est apud Prophetam, *dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? tu vero odisti disciplinam*. Quod si homini peccatis contaminato

(a) *Joan.* 4. 2. (b) *Act.* 10. 4. (c) *II. Reg.* 6. 7. & 18.
(d) *Is.* 12, 11. (e) *Psal.* 49. 16, 17.

minus licet de rebus divinis agere; quantum ab eo scelus concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum conscius est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere, vel in fœdas manus sumere, contrectare, atque aliis porrigere, & ministrare vereatur? Cum præsertim apud S. Dionysium scriptum sit, *malis symbola* (ita enim Sacramenta appellat) *ne contingere quidem permissum esse*. Sanctitatem igitur sacrarum rerum ministri in primis sectentur, pure ad sacramenta ministranda accedant, atque ita se ad pietatem exerceant, ut ex eorum frequenti tractatione, & usu, uberiorem in dies gratiam, adjuvante Deo, consequantur.

27. *De duobus præcipuis Sacramentorum effectibus.*

Sed jam, his rebus explicatis, docendum erit, quinam Sacramentorum effectus sit: id enim Sacramenti definitioni, quæ supra tradita est, non parum lucis allaturum videtur. Hi autem duo præcipue numerantur. Ac principem quidem locum merito gratia illa obtinet, quam usitato a sacris doctoribus nomine, justificantem vocamus: ita enim Apostolus apertissime nos docuit, cum inquit, (a) *Christum dilexisse Ecclesiam, et seipsum tradidisse pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ*. Quo autem pacto tanta res, et tam admirabilis per Sacramentum efficiatur; ut, quemadmodum S. Augustini sententia celebratum est. *Aqua corpus tangat, et cor abluat*, id quidem humana ratione, atque intelligentia comprehendi non potest. Constitutum enim esse debet, nullam rem sensibilem, suapte natura, ea vi præditam esse, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine cognoscimus, omnipotentis Dei virtutem in Sacramentis inesse, qua id efficiant, quod sua vi res ipsæ naturales præstare non possunt.

28. *Quomodo effectus Sacramenti initio nascentis Ecclesiæ sint mirabiliter designati.*

Quocirca, ne ulla unquam hujus effectus dubi-

(a) *Eph.* 5. 25. 26.

ſtatio in animis fidelium resideret, cum ministrari Sacramenta cœptum est, voluit clementissimus Deus, quid illa intertus efficerent, miraculorum significationibus declarare; ut eadem perpetuo interius fieri constantissime crederemus, quamvis longe a nostris sensibus remota essent. Itaque ut omittamus, Salvatori nostro in Jordane baptizato (*a*) cœlos apertos esse, Spiritum Sanctum columbæ specie apparuisse, ut admoneremur, ejus gratiam, cum salutari fonte abluimur, in animam nostram infundi: ut hoc inquam, omittamus (magis enim ad baptismi significationem, quam Sacramenti administrationem pertinet) nonne legimus, cum Pentecostes die Apostoli Spiritum Sanctum acceperunt, quo deinde ad prædicandam fidei veritatem, adeundaque pro Christi gloria pericula alacriores, & fortiores fuerunt, tunc facto repente de cœlo sonitu, tanquam advenientis Spiritus vehementis, apparuisse illis dispertitas linguas, quasi ignis? ex quo intellectum est, Sacramento Confirmationis eundem nobis Spiritum tribui, easque vires addi, quibus possimus Carni, Mundo, & Satanæ, perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare, & resistere. Atque (*b*) hæc miracula, quoties Apostoli Sacramenta ista ministrarent, initio nascentis Ecclesiæ aliquandiu visa sunt, donec firmata jam fide, et corroborata, fieri desierunt.

29. *Quanta sit Sacramentorum novæ legis supra veteris legis sacramenta excellentia.*

Ex iis igitur, quæ de priori Sacramentorum effectu, gratia scilicet justificante, demonstrata sunt, illud etiam plane constat, excellentiorem, & præstantiorem vim Sacramentis novæ legis inesse, quam olim veteris legis Sacramenta habuerunt: quæ cum (*c*) infirma essent, egenaque elementa, (*d*) inquinatos sanctificabant ad emundationem carnis, non animæ: quare, ut signa tantum earum rerum, quæ mysteriis nostris efficiendae essent, instituta sunt.

(a) *Matth.* 3. 16. (b) *Act.* 8. 17. & 19. 6.
(c) *Gal.* 4. 9. (d) *Hebr.* 9. 13.

At vero Sacramenta novae legis ex Christi latere manantia, (a) qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundant conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi; atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis virtute operantur. Quocirca si ea cum antiquis sacramentis conferamus, praeterquam quod plus efficaciae habent, et utilitate uberiora, & sanctitate augustiora esse inveniuntur.

30. *Quæ Sacramenta characterem imprimant, et quid sit character.*

Alter vero Sacramentorum effectus non quidem omnibus communis, sed trium tantummodo proprius, Baptismi, Confirmationis, Ordinis sacri, est Character, quem animae imprimunt. Num cum Apostolus ait: (b) *Unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris:* voce illa, *Signavit*, non obscure Characterem descripsit, cujus proprium est aliquid signare, & notare. *Est autem Character veluti insigne quoddam animæ impressum, quod deleri nunquam potest; eique perpetuo inhaeret.* De quo ita apud Sanctum Augustinum scriptum est: *An minus forte Sacramenta Christiana, quam corporalis hæc nota, qua scilicet miles insignitur, poterunt? Illa namque militi ad militiam, quam deseruisset, revertenti, non nova imprimitur, sed antiqua cognoscitur, et approbatur.*

31. *Quis sit Characteris effectus, et quomodo Sacramenta Characterem imprimentia iterari non debeant.*

Jam vero Character hoc praestat, tum ut apti ad aliquid sacri suscipiendum, vel peragendum efficiamur, tum ut aliqua nota alter ab altero internoscatur. Ac baptismi quidem charactere utrumque consequimur, ut ad alia Sacramenta percipienda reddamur idonei, et eo praeterea fidelis populus a gentibus, quae fidem non colunt, distinguatur.

(a) *Hebr.* 9, 25. (b) *II. Cor.* 1. 22.

Idem autem in Charactere Confirmationis, et sacri Ordinis licet agnoscere: quorum altoro veluti Christi milites ad ejus nominis publicam confessionem, et propugnationem, ac contra insitum nobis hostem (a) et spiritualia nequitiae in cœlestibus armamur, atque istruimur, simulque ab iis, qui nuper baptizati, (b) tanquam modo geniti infantes sunt, discernimur; alter vero tum potestatem Sacramenta conficiendi, et ministrandi conjunctam habet; tum eorum, qui hujusmodi potestate praediti sunt, a reliquo fidelium cœtu distinctionem ostendit. Tenenda igitur est Catholicae Ecclesiae regula, qua docemur, tria haec Sacramenta Characterem imprimere, neque ullo unquam tempore iteranda esse. Hæc sunt, quae generatim de Sacramentis tradenda erunt.

32. *Quibus rationibus assequentur Pastores, ut populus Sacramenta veneretur, et his religiose utatur.*

In cujus argumenti explicatione Pastores duo potissimum efficere omni studio conentur: Primum est, ut fideles intelligant, quanto honore, & cultu, et veneratione hæc divina, et cœlestia munera digna sint: Alterum vero, ut quoniam a clementissimo Deo ad communem omnium salutem proposita sunt, iis pie, et religiose utantur, atque ita Christianae perfectionis desiderio exardescant, ut si Pœnitentia præsertim, et Eucharistiæ saluberrimo usu aliquandiu careant, plurimum damni se fecisse existiment. Hæc autem facile Pastores assequi poterunt, si quæ de Sacramentorum divinitate, et fructu supra dicta sunt, auribus fidelium sæpius inculcabunt: primum a Domino Salvatore nostro, a quo nihil nisi perfectissimum proficisci potest, instituta esse; præterea cum ministrantur, Spiritus Sancti intima cordis nostri permeantis efficacissimum numen praesto esse: deinde admirabili, et certa curandarum animarum virtute praedita esse: tum per ea immensas illas Dominicae passionis divitias ad nos derivari. Postremo vero ostendant,

(a) Ephes. 6. 12. (b) 1. Petr. 2. 2.

totum Christianum aedificium (a) firmissimo quidem lapidis angularis fundamento inniti: verum nisi verbi Dei praedicatione, et Sacramentorum usu undique fulciatur, magnopere verendum esse, ne magna ex parte labefactatum concidat. Ut enim per Sacramenta in vitam suscipimur, ita hoc veluti pabulo alimur, conservamur; et augemur,

DE BAPTISMI SACRAMENTO

CAPUT II.

1. *Cur expediat, doctrinam Baptismi frequenter populis fidelibus inculcari.*

Ex iis quidem, quae hactenus de Sacramentis universe tradita sunt, cognosci potest quam necessarium sit ad Christianae Religionis vel doctrinam percipiendam, vel pietatem exercendam ea intelligere, quae de illorum singulis credenda Ecclesia Catholica proponit: sed si quis diligentius (b) Apostolum legerit; sine dubitatione ita statuet, perfectam Baptismi cognitionem a fidelibus magnopere requiri: adeo non solum frequenter, sed gravibus verbis, et Spiritu Dei plenis ejus mysterii memoriam renovat, divinitatem commedat, atque in eo Redemptoris nostri mortem, sepulturam, & resurrectionem nobis ante oculos, tum ad contemplandum, tum ad imitandum constituit. Quare Pastores nunquam se satis multam operam, & studium in hujus sacramenti tractatione collocassè arbitrentur.

2. *Quando potissimum Parocho sermo de Baptismo sit instituendus.*

Verum præter eos dies, in quibus more majorum, divina Baptismi mysteria potissimum explananda essent, in Sabbato magno Paschæ, et Pentecostes, quo tempore Ecclesia summa cum reli-

(a) *Isa.* 28. 16. (b) *Rom.* 6. 3. 4. 5.

gione, maximisque cæremoniis hoc Sacramentum celebrare consueverat, aliis etiam diebus occasionem captent de hoc argumento disserendi. Atque illud in primis tempus maxime opportunum ad eam rem videri poterit, si interdum, cum Baptismus alicui ministrandus sit, fidelis populi multitudinem convenisse animadverterit. Tunc enim facilius multo erit, si minus liceat omnia capita, quae ad hoc Sacramentum attinent, persequi, unum saltem, aut alterum docere, cum fideles earum rerum doctrinam, quam auribus percipiunt, simul etiam sacris Baptismi caeremoniis expressam vident, pioque, et attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque iis rebus admonitus, quas in alio geri videat, secum recordetur, qua se sponsione Deo obligarit, cum Baptismo initiatus est, simulque illud cogitet, an vita, et moribus talem se praebeat, qualem ipsa Christiani nominis professio pollicetur. Ut igitur quae docenda erunt, dilucide exponantur, quaenam sit Baptismi natura, et substantia, aperiendum est; si prius tamen ipsius vocis significatio explicetur.

3. *Quid Baptismi nomen proprie denotet.*

Ac Baptismum quidem Graecum esse nomen nemo ignorat; quod etsi in sacris litteris non solum eam ablutionem, quae cum Sacramento conjuncta est, (a) sed etiam omne ablutionis genus (b) quod aliquando ad passionem translatum est, significat; tamen apud Ecclesiae scriptores non quamvis corporis ablutionem declarat, sed eam, quae cum Sacramento conjungitur, nec sine praescripta verborum forma ministratur; qua quidem significatione (c) Apostoli ex Christi Domini instituto frequentissime usi sunt.

4. *Quibus præterea nominibus ablutionem Sacramentalem Patres expresserint.*

Alia quoque nomina ad eandem rem significandam sancti Patres usurparunt. Sacramentum enim fidei

(a) *Isa.* 24. 22. (b) *Marc.* 10. 38.
(c) *Rom.* 6. 3. 4.

appellari, quod illud suscipientes universam Christianae religionis fidem profiteantur, D. Augustinus testatur. Alii vero, quia fide corda nostra illuminantur, quam in Baptismo profitemur, hoc Sacramentum illuminationem vocarunt. Nam et Apostolus ita inquit (a): *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum*, tempus nimirum, quo baptizati erant, significans. Chrysostomus praeterea in oratione, quam ad baptizandos habuit, tum expurgationem, quia per Baptismum (b) expurgamus vetus fermentum, ut simus nova conspersio: tum sepulturam, (c) tum plantationem, tum crucem Christi nominat: quarum omnium appellationum causam ex epistola ad Romanos scripta licet colligere. Cur autem Divus Dionysius principium sanctissimorum mandatorum vocaverit, perspicuum est: cum hoc Sacramentum veluti Janua sit, qua in Christianæ vitæ societatem ingredimur, atque ab eo divinis præceptis obtemperandi initium facimus. Atque hæc de nomine breviter exponenda erunt.

5. *Quæ sit Baptismi definitio.*

Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multæ ex sacris scriptoribus afferri possunt, illa tamen aptior, et commodior esse videtur, quam ex verbis Domini apud Joannem, et Apostoli ad Ephesios licet intelligere. Nam cum Salvator dicat, (d) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* et Apostolus cum de Ecclesia loqueretur: (e) *Mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ*; ita fit, ut recte, et apposite definiatur, Baptismum esse Sacramentum regenerationis per aquam in verbo. (f) Natura enim ex Adam filii iræ nascimur: per Baptismum vero in Christo filii misericordiæ renascimur; siquidem (g) *dedit hominibus potestatem filios Dei*

(a) *Hebr.* 10. 32. (b) *1. Cor.* 5. 7.
(c) *Rom.* 6. 4. (d) *Joan.* 3. 5.
(e) *Ephes.* 5. 29. (f) *Ephes.* 2. 3.
(g) *Joan.* 3. 24.

fieri, iis, qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

6. *Qua ratione Baptismi Sacramentum perficitur.*

Sed quibuscumque tandem verbis Baptismi naturam explicari contigerit, docendus erit populus, hoc Sacramentum confici ablutione: cui ex Domini Salvatoris instituto certa, et solemnia verba necessario adhibentur; quemadmodum semper sancti Patres docuerunt: quod apertissimo illo D. Augustini testimonio demonstratur: *Accedit Verbum ad Elementum, et fit Sacramentum.* Id vero eo diligentius monere oportebit, ne forte fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod vulgo dici solitum est, aquam ipsam, quae ad conficiendum Baptismum in sacro fonte asservatur, Sacramentum esse. Tunc enim Sacramentum Baptismi dicendum est, cum aqua ad abluendum aliquem, additis verbis, quae a Domino instituta sunt, reipsa utimur. Jam vero quoniam singula Sacramenta ex materia, et forma constitui initio diximus, cum generatim de omnibus Sacramentis ageretur, idcirco quae utraque sit in Baptismo, a Pastoribus declarandum est.

7. *Quæ sit propria Baptismi materia.*

Materia igitur, sive elementum hujus Sacramenti, est omne naturalis aquae genus, sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei, aut fontis, quae sine ulla adjunctione aqua dici solet. Nam et Salvator docuit: (*a*) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei;* et Apostolus inquit: (*b*) *Ecclesiam lavacro aquæ mundatam esse*; et in B. Joannis epistola scriptum legimus: (*c*) *Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis.* Quod etiam (*d*) alii sacrarum litterarum testimoniis comprobatur.

(a) *Joan.* 3. 5. (b) *Ephes.* 5. 26.
(c) *I. Joan.* 5. 8. (d) *Act.* 8. 10. 47.

terea fons ille, quem domui David, & habitantibus Hierusalem paratum in ablutionem peccatoris, & menstruatæ Zacharias prænunciavit, ad salutarem Baptismi aquam indicandam, atque exprimendam pertineant.

10. *Cur aqua ad Baptismum conficiendum nos potius uti voluerit Deus, quam alia materia.*

Quantum vero Baptismi naturæ, et virtuti consentaneum fuerit, ut ejus propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus D. Hieronymus ad Oceanum scribens demostravit. Sed quod ad hunc locum attinet, Pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc Sacramentum omnibus sine ulla exceptione ad consequendam vitam necessarium erat, idcirco aquæ materiam, quæ nusquam non praesto est, atque ab omnibus facile parari potest, maxime idoneam fuisse. Deinde aqua effectum Baptismi maxime significat: ut enim aqua sordes abluit, ita etiam Baptismi vim atque efficientiam, quo peccatorum maculae eluuntur, optime demonstrat. Accedit illud, quod quemadmodum aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic Baptismo cupiditatum ardor magna ex parte restinguitur.

11. *Aquæ simplici, et naturali quare Chrisma adjiciatur.*

Illud vero animadvertendum est, quamvis aqua simplex, quae nihil aliud admixtum habet, materia apta sit ad hoc Sacramentum conficiendum, quoties scilicet Baptismi ministrandi necessitas incidat, tamen ex Apostolorum traditione semper in Catholica Ecclesia observatum esse, ut cum solemnibus caeremoniis Baptismus conficitur, sacrum etiam Chrisma addatur, quo Baptismi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus, etsi aliquando incertum esse potest, utrum haec, an illa vera aqua sit, qualem Sacramenti perfectio requirat; hoc tamen pro certo habendum esse, nunquam ex alia materia, quam ex aquae naturalis liquore, Baptismi Sacramentum ulla ratione confici posse.

12. *Quare promiscue omnibus fidelibus perfecta Baptismi forma clare exponenda sit.*

Sed duarum partium, ex quibus Baptismus constare debet, postquam altera, hoc est materia, diligenter explicata fuerit, studebunt Pastores eadem diligentia formam etiam tradere, quae est altera ejus pars maxime necessaria. In hujus autem Sacramenti explicatione eo majori cura, et studio elaborandum putabunt, quod tam sancti mysterii notitia non solum sua sponte fideles vehementer delectare potest, quod quidem in omni divinarum rerum scientia communiter evenit, verum etiam ad usus fere quotidianos summopere expetenda est. Cum enim saepe incidant tempora, quemadmodum suo loco planius dicetur, in quibus tum ab aliis de populo, tum saepissime a mulierculis Baptismum ministrari oporteat, ita fit, ut promiscue omnibus fidelibus ea, quae ad hujus Sacramenti substantiam pertinent, cognita, et perspecta esse debeant.

13. *Quæ sit perfecta, et absoluta hujus Sacramenti forma.*

Quare dilucidis, et apertis verbis, quae facile percipi ab omnibus possint, Pastores docebunt, hanc esse perfectam, et absolutam Baptismi formam. *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Ita enim a Domino, et Salvatore nostro traditum est, cum Apostolis apud Matthaeum praecepit: (a) *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Ex illo autem verbo, *Baptizantes*, Catholica Ecclesia divinitus edocta optime intellexit, in hujus Sacramenti forma actionem ministri exprimendam esse: quod quidem fit, cum dicitur, *Ego te baptizo*. Ac quoniam, praeter ministros, tum illius personam, qui baptizatur, tum principalem causam, quae Baptismum efficit, significare oportebat, idcirco illud pronomen, *Te*, et distinctam divinarum personarum nomina adduntur,

(a) *Matth.* 28. 19.

ut absoluta Sacramenti forma iis verbis concludatur, quae modo exposita sunt: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Neque enim sola Filii persona, de quo à Joanne scribitur: (a) *Hic est, qui baptizat*, sed simul omnes Sanctae Trinitatis personae ad Baptismi Sacramentum operantur. Quod autem *in Nomine*, non *in Nominibus* dictum est, hoc plane declarat unam Trinitatis naturam, et divinitatem. Etenim hoc loco *Nomen* ad personas non refertur, sed divinam substantiam, virtutem, et potestatem, quae una, et eadem est in tribus personis, significat.

14. *An in forma Baptismi verba omnia perinde sint necessaria.*

Sed in hac forma, quam integram, et perfectam esse ostendimus, observandum est, quaedam prorsus necessaria esse, quae si omittantur, Sacramentum confici non potest: quaedam vero non ita necessaria, ut si desint, Sacramenti ratio non constet: cujusmodi est vox illa, *Ego*: cujus vis in verbo *Baptizo* continetur. Imo vero in Ecclesiis Graecorum variata dicendi ratione praetermitti consuevit: propterea quod nullam fieri oportere ministri mentionem judicarunt. Ex quo factum est, ut in Baptismo hac forma passim utantur: *Baptizetur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*; a quibus tamen perfecte Sacramentum ministrari, ex Concilii Florentini sententia, et definitione apparet: cum iis verbis satis explicetur id, quod ad Baptismi veritatem attinet, nimirum ablutio, quae tunc reipsa peragitur.

15. *Quomodo Apostoli in nomine Christi baptizaverint.*

Quod si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, cum Apostoli (b) *in nomine* tantum Domini *Jesu Christi* baptizarent, id quidem Spiritus Sancti afflatu eos fecisse exploratum nobis esse debet, ut initio nascentis Ecclesiae *Jesu Christi* nomine prae-

(a) *Joan.* 1. 33. (b) *Act.* 2. 38.

dicatio illustrior fieret, divinaque, et immensa ejus potestas magis celebraretur. Deinde vero rem penitus introspicientes, facile intelligemus, nullam earum partium in ea forma desiderari, quae ab ipso Salvatore praescriptae sunt. Qui enim Jesum Christum dicit, simul etiam Patris personam, a quo unctus est, et Spiritum sanctum, quo unctus est, significat.

16. *Apostolos in nomine Christi, tacitis aliis duabus personis Trinitatis, nunquam baptizasse credendum est.*

Quanquam dubium fortasse alicui videri potest, an hujusmodi forma Apostoli aliquem baptizaverint; si Ambrosii, & Basilii sanctissimorum, & gravissimorum Patrum auctoritate sequi volumus: qui ita Baptismum in nomine Jesu Christi interpretati sunt, ut dixerint iis verbis significari Baptismum, non qui a Joanne, sed qui a Christo Domino traditus esset: tametsi a communi, & usitata forma, quæ distincta trium personarum nomina continet, Apostoli non discenderent. Atque hoc loquendi genere Paulus etiam in Epistola ad Galatas usus videtur, cum inquit: (a) *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*, ut significaret, in fide Christi, nec alia tamen forma, quam idem Salvator, & Dominus noster servandam præceperat, baptizatos esse. Hactenus igitur de materia, & forma, quæ ad Baptismi substantiam maxime pertinent, fideles docere satis fuerit.

17. *Quo pacto in hoc regenerationis mysterio fieri debeat ablutio.*

Quoniam vero in hoc Sacramento conficiendo legitime etiam ablutionis rationem servare oportet, idcirco ejus quoque partis doctrina a Pastoribus tradenda est, atque ab eis breviter explicandum, communi Ecclesiæ more, & consuetudine receptum esse, ut Baptismus uno aliquo ex tribus modis confici posset. Nam qui hoc Sacramento initiari debent, vel in aquam merguntur, vel aqua in eos

(a) Gal. 3. 27.

infunditur, vel aquæ aspersione tinguntur. Ex his autem ritibus, quicunque servetur, Baptismum vere perfici credendum est: aqua enim in Baptismo adhibetur, ad significandum animæ ablutionem, quam efficit: quare Baptismus ab (*a*) Apostolo lavacrum appellatus est. Ablutio autem non magis fit, cum aliquis aqua mergitur, quod diu a primis temporibus in Ecclesia observatum animadvertimus, quam vel aquæ effusione, quod nunc in frequenti usu positum videmus, vel aspersione, quemadmodum (*b*) a Petro factum esse colligitur, cum uno die tria millia hominum ad fidei veritatem traduxit, & baptizavit.

18. *Unica ne ablutio requiratur an trina.*

Utrum vero unica, an trina ablutio fiat, nihil referre existimandum est. Utrovis enim modo, & antea in Ecclesia Baptismum vere confectum esse, & nunc confici posse, ex D. Gregorii Magni epistola ad Leandrum scripta satis apparet. Retinendus est tamen a fidelibus is ritus, quem unusquisque in sua Ecclesia servari animadvertit.

19. *Quare caput hic potissimum abluatur.*

Atque illud præcipue monere oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimum caput, in quo omnes tum interiores, tum externi sensus vigent, abluendum; simulque ab eo, qui baptizat, non ante, aut post ablutionem, verba Sacramenti, quæ formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuntianda esse.

20. *Christusne Baptismum ante, an post passionem instituerit.*

His expositis, conveniet præterea docere, atque in memoriam fidelium reducere, Baptismum, quemadmodum & reliqua Sacramenta, a Christo Domino institutum esse. Hoc igitur Pastores frequenter docebunt, explicabuntque duo diversa tempora Baptismi notanda esse: alterum, cum Salvator eum instituit: alterum, cum lex de eo suscipiendo san-

(a) *Ephes.* 5. 26. (b) *Act.* 2. 31.

cita est. Ac quod ad primum attinet; tunc a Domino hoc Sacramentum institutum esse perspicitur, cum ipse a (a) Joanne baptizatus sanctificandi virtutem aquæ tribuit. Testantur enim sancti Gregorius Nazianzenus, & Augustinus, eo tempore aquæ vim generandi, in spiritualem scilicet vitam, datam esse. Et alio loco ita scriptum reliquit: *Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua*. Et alibi: *Baptizatur Dominus, non mundari indigens, sed tactu mundæ carnis aquas mundans, ut vim abluendi habeant*. Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quod tunc sanctissima Trinitas, in cujus nomine Baptismus conficitur, numen suum præsens declaravit. (b) Vox enim Patris audita est, Filii persona aderat, & Spiritus sanctus in columbæ specie descendit; præterea cœli aperti sunt, quo nobis jam per Baptismum licet ascendere. Quod si quis scire cupiat, quanam ratione tanta, & tam divina virtus a Domino aquis tributa sit, id quidem humanam intelligentiam superat: hoc vero satis percipi a nobis potest, Baptismo a Domino suscepto, sanctissimi ejus corporis tactu, aquam ad Baptismi salutarem usum consecratam esse: ita tamen, ut hoc Sacramentum, etsi ante Passionem institutum fuerit, a Passione tamen, quæ omnium Christi actionum tanquam finis erat, vim, & efficientiam duxisse, credendum sit.

21. *Quando lex Baptismi homines obligare coeperit.*

Sed de altero etiam, quo scilicet tempore lex de Baptismo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. Nam inter sacros Scriptores convenit, post Domini resurrectionem, cum Apostolis præcepit: (c) *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, ex eo tempore omnes homines; qui salutem æternam consecuturi erant, lege de Baptismo teneri cœpisse.

(a) *Matth.* 3. 16. (b) *Matth.* 3. 16. 17.
(c) *Matth.* 28. 19.

Quod quidem ex Apostolorum Principis auctoritate colligitur, cum inquit: (a) *Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.* Idemque ex illo Pauli loco: (b) *Seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret*, (cum de Ecclesia loqueretur) *mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ*, licet cognoscere. Uterque enim Baptismi obligationem ad tempus, quod mortem Domini consecutum est, videtur retulisse: ut dubitandum nullo modo sit, verba etiam illa Salvatoris: (c) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, id ipsum tempus spectasse, quod post passionem futurum erat.

22. *Sacramentum Baptismi in quanta veneratione habendum.*

Ex iis igitur, si accurate a Pastoribus tractentur, haud dubium esse potest, quin fideles maximam in hoc Sacramento dignitatem agnoscant, ac summa animi pietate venerentur: præsertim vero cum cogitarint præclara illa, & amplissima munera, quæ, cum Christus Dominus baptizaretur, miraculorum significationibus declarata sunt, singulis, cum baptizantur, intima Spiritus Sancti virtute donari, atque impertiri. Ut enim, si quemadmodum (d) Elisæi puero contigit, nobis oculi ita aperirentur, ut cœlestes res intueri possemus; nemo adeo communi sensu carere putandum esset, quem divini Baptismi mysteria in maximam admirationem non traducerent; cur idem etiam eventurum non existimemus, cum a Pastoribus hujus Sacramenti divitiæ ita expositæ fuerint, ut eas fideles, si non corporis oculis, at mentis acie, fidei splendore illuminatæ, contemplari queant?

23. *Quot hominum genera Baptismum administrare possint.*

Jam vero, a quibus ministris hoc Sacramentum conficiatur, non utiliter modo, sed necessario tradendum videtur; tum ut ii, quibus præcipue hoc

(a) *I. Petr.* 1. 3. (b) *Ephes.* 5. 26.
(c) *Joan.* 3. 5. (d) *IV. Reg.* 6. 17.

munus commissum est. illud sancte, & religiose curare studeant; tum ut ne quis tamquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestive ingrediatur, vel superbe irrumpat; cum in omnibus ordinem servandum esse (*a*) Apostolus admoneat. Doceantur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem: ac in primo quidem Episcopos, & Sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut jure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exerceant. Iis enim in Apostolis præceptum est a Domino. (*b*) *Euntes baptizate*. Quamvis Episcopi, ne graviorem illam docendi populi curam deserere cogerentur, (*c*) Baptismi ministerium Sacerdotibus relinquere soliti essent. Quod vero Sacerdotes jure suo hanc functionem exerceant, ita ut præsente etiam Episcopo ministrare Baptismum possint, ex doctrina Patrum, & usu Ecclesiæ constat. Nam cum ad Eucharistiam consecrandam instituti sint, (*d*) quæ est pacis, & unitatis Sacramentum, consentaneum fuit, potestatem iis dari omnia illa administrandi, per quæ necessario hujus pacis, & unitatis quilibet particeps fieri posset. Quod si aliquando Patres Sacerdotibus sine Episcopi venia baptizandi jus permissum non esse dixerunt, id de eo Baptismo, qui certis anni diebus solemni cæremonia administrari consueverat, intelligendum videtur.

Secundum ministrorum locum obtinent Diaconi, quibus sine Episcopi, aut Sacerdotis concessu non licere hoc Sacramentum administrare, plurima sanctorum Patrum decreta testantur.

24. *Qui Sacramentum Baptismi in casu necessitatis conferre possint.*

Extremus ordo illorum est, qui cogente necessitate, sine sollemnibus cæremoniis baptizare possunt: quo in numero sunt omnes etiam de populo sive mares, sive fœminæ, quamcunque illi sectam profiteantur. Nam Judæis quoque, infidelibus, & Hæreticis, cum ne-

(a) *I. Cor.* 14. (b) *Matth.* 18. 19.
(c) *I. Cor.* 1. 17. (d) *I. Cor.* 10. 17.

cessitas cogit, hoc munus permissum est, si tamen id efficere propositum eis fuerit. quod Ecclesia Catholica in eo administrationis genere efficit. Hæc autem cum multa veterum Patrum, & Conciliorum decreta confirmarunt; tum vero a Sacra Tridentina Synodo anathema in eos sancitum est, qui dicere audeant, Baptismum, qui etiam datur ab Hæreticis, *in nomine Patris, e Filii, et Spiritus Sancti*, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum. In quo profecto summam Domini nostri bonitatem & sapientiam licet admirari. Nam cum hoc Sacramentum necessario ab omnibus percipiendum sit, quemadmodum aquam ejus materiam instituit, qua nihil magis commune esse potest, sic etiam neminem ab ejus administratione excludi voluit. Quamvis, ut dictum est, non omnibus liceat solemnes cæremonias adhibere, non quidem. quod ritus, aut cæremoniæ plus dignitatis, sed quod minus necessitatis, quam Sacramentum, habeant.

25. *Quis ordo in baptizando a fidelibus servandus sit.*

Neque vero hoc munus ita omnibus promiscue permissum esse fideles arbitrentur, quin ordinem aliquem ministrorum instituere maxime deceat. Mulier enim, si Mares adsint, Laicus item præsente Clerico, tum Clericus coram Sacerdote, Baptismi administrationem sibi sumere non non debent. Quamquam obstetrices, quæ baptizare consueverunt, improbandæ non sunt, si interdum præsente aliquo viro, qui hujus Sacramenti conficiendi minime peritus sit, quod alias viri magis proprium officium videretur, ipsæ exsequantur.

26 *Cur præter eos, qui baptizant, in regenerationis mysteriis Patrini adhibeantur.*

Accedit autem ad eos ministros, qui, ut hactenus declaratum est, Baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad sacram, & salutarem ablutionem celebrandam ex vetustissima Catholicæ Ecclesiæ consuetudine adhiberi solent: ii nunc Patrini, olim Susceptores, Sponsores, seu

Fidejussores, communi vocabulo, a rerum Divinarum Scriptoribus vocabuntur. De quorum munere, quoniam ad omnes fere laicos pertinet, accurate a Pastoribus agendum erit, ut fideles intelligant, quæ potissimum ad illud recte perficiendum necessaria sint. In primis vero explicare oportet, quæ causa fuerit, cur ad Baptismum præter Sacramenti Ministros, Patrini etiam, & Susceptores adjungerentur. Quod quidem optimo jure factum esse omnibus videbitur, si meminerint, Baptismum esse spiritualem regenerationem, per quam filii Dei nascimur. De ea enim ita loquitur D. Petrus: (a) *Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite.* Ut igitur postquam aliquis in hanc lucem editus est, nutrice, & pædagogo indiget, quorum ope atque opera educetur, ac doctrina, & bonis artibus erudiatur: ita etiam necesse est, ut qui ex Baptismi fonte vitam spiritualem vivere incipiunt, alicujus fidei, & prudentiæ committantur, a quo Christianæ religionis præcepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint, atque ita paulatim in Christo adolescere, donec tandem viri perfecti, juvante Domino, evadant: cum præsertim Pastoribus, qui publicæ Parochiarum curationi præpositi sint, tantum temporis non supersit, ut privatam illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint. Hujus autem vetustissimæ consuetudinis præclarum testimonium a Divo Dionysio habemus, cum inquit: *Divinis nostris Ducibus* (sic enim Apostolos vocat) *in mentem venit, et visum est suscipere infantes, secundum istum sanctum modum, quo naturales parentes pueri eum cuidam docto in divinis, veluti pædagogo traderent; sub quo, sicut sub divino patre, et salvationis sanctæ susceptore, reliquum vitæ puer degeret.* Eandem vero sententiam confirmat Hyginii auctoritas.

27. *Cognatio spiritualis in Baptismo contracta matrimonium impedit, et dirimit.*

Quamobrem sapientissime a sancta Ecclesia con-

(a) 1. Petr. 2. 2.

stitutum est, ut non solum is, qui baptizat cum baptizato, sed etiam susceptor cum eo, quem suscipit, & cum ejus veris parentibus affinitate devinciatur: ita ut legitima nuptiarum fœdera inter eos omnes iniri non possint, atque inita dirimantur.

28. *Quæ sint Patrinorum partes, quidque ab illis exigatur.*

Præterea docere oportet fideles, quæ sint Susceptoris partes. Etenim hoc munus adeo negligenter in Ecclesia tractatur, ut nudum tantum hujus functionis nomen relictum sit: quid autem sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines videantur. Hoc igitur universe Susceptores semper cogitent, se hac potissimum lege obstrictos esse, ut spirituales filios perpetuo commendatos habeant, atque in iis, quæ ad Christianæ vitæ institutionem spectant, curent diligenter, ut illi tales se in omni vita præbeant, quales eos futuros esse sollemni cæremonia spoponderunt. Audiamus, quid ea de re S. Dionysius scribat, verba Sponsoris exprimens: *Spondeo puerum inducturum, cum ad sacram intelligentiam venerit; sedulis adhortationibus meis ut abrenuntiet contrariis, omnino profiteatur, peragatque divina, quæ pollicetur.* Item D. Augustinus: *Vos*, inquit, *ante omnia, tam viros, quam mulieres, qui filios in Baptismate suscepistis, moneo, ut cognoscatis fidejussores apud Deum extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere.* Ac profecto decet maxime, eum, qui aliquod officium suscepit, in eo diligenter exequendo nunquam defatigari: & qui se alterius pædagogum, & custodem professus est, minime pati, illum esse desertum, quem semel in fidem, & clientelam suam recepit, donec illum opera, & præsidio suo egere intellexerit. Quæ autem filiis spiritualibus tradenda sint, paucis D. Augustinus comprehendit, cum de hoc ipso Susceptorum officio loqueretur: inquit enim: *Debent eos admonere, ut castitatem custodiant, justitiam diligant, charitatem teneant, et ante omnia Symbolum, et Orationem Dominicam*

eos doceant: *Decalogum etiam, et quæ sint prima Christianæ religionis rudimenta.*

29. *Quivis promiscue ad Susceptoris munus, non est admittendus.*

Quæ cum ita se habeant, facile intelligimus, cuinam hominum generi sanctæ hujus tutelæ administratio committenda non sit; nimirum iis, qui eam gerere aut fideliter nolint, aut sedulo, & accurate non queant. Quo circa præter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere, ut ex eo magis appareat, quantum hæc spiritualis educatio a carnali distet, Hæretici in primis, Judæi, infideles ab hoc munere omnino prohibendi sunt, ut qui in ea cogitatione, & cura semper versetur, ut fidei veritatem mendaciis semper obscurent, atque omnem Christianam pietatem evertant.

30. *Quis Patrinorum numerus esse debeat.*

Plures quoque ne baptizatum de Baptismo suscipiant, sed ut unus tantum, sive vir, sive mulier, vel ad summum unus, & una, Tridentino Concilio statutum est: tum quia disciplinæ, atque institutionis ordo a multitudine magistrorum perturbari poterat; tum quia providere oportebat, ne inter plures hujusmodi affinitates conjungerentur, quæ impedirent, quominus legitimo matrimonii vinculo hominum inter homines societas latius diffunderetur.

31. *Baptismus ad salutem omnibus necessarius.*

Sed cum ceterarum rerum cognitio, quæ hactenus expositæ sunt, fidelibus utilissima habenda sit, tum vero nihil magis necessarium videri potest, quam ut doceantur, omnibus hominibus Baptismi legem (a) a Domino præscriptam esse, ita ut, nisi per Baptismi gratiam Deo renascantur, in sempiternam miseriam, & interitum, a parentibus, sive illi fideles, sive infideles sint, procreentur. Igitur sæpius a Pastoribus explicandum erit, quod apud Evangelium legitur: *Nisi quis renatus fuerit, ex aqua et Spiritus sancto, non potest introire in regnum Dei.*

(a) *Joann.* 3. 5.

32. *Infantes omnino sunt baptizandi.*

Quam legem non solum de iis, qui adulta ætate sunt, sed etiam de pueris infantibus iptelligendam esse, idque ab Apostolica traditione Ecclesiam accepisse, communis Patrum sententia, & auctoritas confirmat. Præterea credendum est, noluisse Christum Dominum Baptismi Sacramentum, & gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: (*a*) *Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire, talium est enim regnum cœlorum*, (*b*) quos amplexabatur, super quos manus imponebat, & quos benedicebat. Deinde cum (*c*) legimus totam aliquam familiam a Paulo baptizatam esse, satis apparet, pueros etiam, qui in illorum numero erant, salutari fonte ablutos esse. Deinde Circumcisio, quæ figura fuit Baptismi, eum morem maxime commendat: (*d*) pueros enim octavo die circumcidi solitos nemo est, qui ignoret. Ac quibus (*e*) circumcisio manufacta in expollatione corporis carnis proderat, iisdem Baptismum, qui est (*f*) circumcisio Christi non manufacta, prodesse perspicuum est.

Postremo ut Apostolus docet, (*g*) *si unius delicto mors regnavit per unum; multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes in vita regnabunt per unam Jesum Christum*. Cum itaque per Adæ peccatum pueri ex origine noxam contraxerint, multo magis per Christum Dominum possunt gratiam, & justitiam consequi, ut regnent in vita: quod quidem sine Baptismo fieri nullo modo potest. Quare docebunt Pastores, infantes omnino baptizandos, & deinde paulatim teneram ætatem Christianæ religionis præceptis ad veram pietatem informandam esse. Nam (*h*), ut a Sapiente præclare dictum est, *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea*.

(a) *Matth.* 19. 14. (b) *Marc.* 10. 16.
(c) *I. Cor.* 1. 16. (d) *Gen.* 17. 11.
(e) *Ephes.* 2. 11. (f) *Col.* 2. 11.
(g) *Rom.* 5. 17. (h) *Prov.* 26. 6.

33. *Infantes in Baptismo gratiam spiritualem percipiunt.*

Neque enim dubitare licet, quin Infantes fidei Sacramenta, cum abluuntur, accipiant: non quia mentis suæ assensione credant, sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint, sin minus fide (ut D. Augustini verbis loquamur) universæ societatis sanctorum muniuntur. Etenim ab iis omnibus recte dicimus eos Baptismo offerri, quibus placet, ut offerantur, & quorum charitate ad communionem sancti spiritus adjunguntur,

34. *Infantum Baptismus non differendus.*

Hortandi autem sunt magnopere fideles, ut liberos suos, cum primum id sine periculo facere liceat, ad Ecclesiam deferendos, & solemnibus cæremoniis baptizandos curent. Nam cum pueris infantibus nulla alia salutis comparandæ ratio, nisi eis Baptismus præbeatur, relicta sit, facile intelligitur, quam gravi culpa illi sese obstringant, qui eos Sacramenti gratia diutius, quam necessitas postulet, carere patiantur: cum præsertim propter ætatis imbecillitatem infinita pene vitæ pericula illis impendeant.

35. *Adulti quomodo ante Baptismum instruendi sint.*

Diversam vero rationem in iis servandam esse, qui adulta ætate sunt, & perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquæ Ecclesiæ consuetudo declarat. Nam Christiana quidem fides illis proponenda est, atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, invitandi sunt. Quod si ad Dominum Deum convertantur, tum vero monere oportet, ne ultra tempus ab Ecclesia præscriptum Baptismi Sacramentum differant. Nam cum scriptum sit (*a*). *Non tardes convertit ad Dominum, et ne differas de die in diem*, docendi sunt, perfectam conversionem in nova per baptismum generatione positam esse: præterea, quo serius ad baptismum veniunt, eo diu-

(a) Eccl. 5. 8.

tius sibi carendum esse ceterorum Sacramentorum usu, & gratia, quibus Christiana religio colitur; eum ad ea sine Baptismo nulli aditus patere possit: deinde etiam maximo fructu privari, quem ex Baptismo percipimus, siquidem non solum omnium scelerum, quæ antea admissa sunt, maculam, & sordes Baptismi aqua prorsus eluit, ac tollit; sed divina gratia nos ornat, cujus ope, & auxilio in posterum etiam peccata vitare possumus, justitiamque, & innocentiam tueri: qua in re summam Christianae vitae constare facile omnes intelligunt.

36. *Adultis Baptismum differendum esse demonstratur.*

Sed quamvis haec ita sint, non consuevit tamen Ecclesia Baptismi Sacramentum huic hominum generi statim tribuere: sed ad certum tempus differendum esse constituit. Neque enim ea dilatio periculum, quod quidem pueris imminere supra dictum est, conjunctum habet; cum illis, qui rationis usu praediti sunt, Baptismi suscipiendi propositum, atque consilium, & male actae vitae pœnitentia satis futura sit ad gratiam & justitiam, si repentinus aliquis casus impediat, quominus salutari aqua ablui possint. Contra vero haec dilatio aliquas videtur utilitates afferre. Primum enim quoniam ab Ecclesia diligenter providendum est, ne quis ad hoc Sacramentum ficto, & simulato animo accedat, eorum voluntas; qui Baptismum petunt, magis exploratur, atque perspicitur: cujus rei causa, in antiquis Conciliis decretum legimus, ut qui ex Judæis ad fidem Catholicam veniunt, antequam baptismus illis administretur, aliquot menses inter Cathecumenos essent; deinde in fidei doctrina, quam profiteri debent, & Christianæ vitæ institutionibus erudirentur perfectius. Præterea major religionis cultus Sacramento tribuitur, si constitutis tantum Paschæ, & Pentecostes diebus sollemni cæremonia Baptismum suscipiant.

37. *Baptismus non semper est adultis differendus.*

Sed interdum tamen Baptismi tempus justa aliqua, & necessaria de causa differendum non est;

veluti si vitæ periculum instare videatur; ac præsertim si illi abluendi sint, qui jam fidei mysteria plene perceperint. Quod quidem Philippum, & Apostolorum principem fecisse satis constat, (a) cum alter Candacis reginæ Eunuchum, (b) alter Cornelium nulla interposita mora, sed statim ut se Fidem amplecti professi sunt, baptizavit.

38. *Quomodo affecti esse debeant, qui sunt baptizandi.*

Docendum præterea, ac populo explicandum erit, quomodo affecti esse debeant, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est, ut velint, propositumque sit illis Baptismum suscipere. Nam cum unusquisque (c) in Baptismo peccato moriatur, & novam vitæ rationem, & disciplinam suscipiat, æquum est, non invito cuiquam, aut recusanti, sed illis tantum, qui sponte sua, & libenti animo accipiunt, Baptismum præberi. Quare ex sancta traditione semper servatum animadvertimus, ut nemini Baptismus ministretur, nisi prius interrogatus fuerit, an velit baptizari. Nec vero in pueris quoque infantibus eam voluntatem deesse existimandum est, cum Ecclesiæ voluntas, quæ pro illis spondet, obscura esse non possit.

39. *Amentes quando possint, vel non possint baptizari.*

Præterea amentes & furiosi, qui cum aliquando compotes mentis essent, in insaniam deinde inciderunt, ut qui eo tempore nullam Baptismi suscipiendi voluntatem habebant, nisi vitæ periculum immineat; baptizandi non sunt: cum autem in vitæ discrimine versantur, si antequam furere inciperent, ejus voluntatis significationem dederunt, abluendi sunt: sin minus, a Baptismi administratione abstinendum est. Idemque judicium de dormientibus fieri debet: Quod si in mentis potestate nunquam fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide Ecclesiæ, non secus ac pueros,

---

(a) *Act.* 8. 38. (b) *Act.* 10. 48.
(c) *Rom.* 6. 2.

qui ratione carent, baptizandos esse; Ecclesiæ auctoritas, & consuetudo satis declarat.

40. *Quæ præterea ad Baptismum suscipiendum requirantur*.

Verum præter baptismi voluntatem, fides etiam ea ratione, qua de voluntate dictum est, ad consequendam Sacramenti gratiam maxime necessaria est. Etenim Dominus, & Salvator noster docuit: (*a*) *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit*. Deinde ut quemlibet admissorum scelerum, & male actæ vitæ pœniteat, atque ut idem in posterum a peccatis omnibus abstinere statuat, opus est: aliter enim qui ita baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem nollet emendare, omnino repellendus esset. Nihil enim Baptismi gratiæ, & virtuti adeo repugnat, quam eorum mens, & consilium, qui nullum unquam peccandi finem sibi constituunt. Cum itaque Baptismus ob eam rem expetendus sit, (*b*) *ut Christum induamus, et cum eo conjungamur*, plane constat, merito a sacra ablutione rejiciendum esse, cui in vitiis, & peccatis perseverare propopositum est: præsertim vero, quia nihil eorum, quæ ad Christum, & Ecclesiam pertinent, frustra suscipiendum est; inanemque Baptismum, si justitiae, & salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse, satis intelligimus, (*c*) qui secundum carnem ambulare, non secundum spiritum cogitat: etsi, quod ad sacramentum pertinet, perfectam ejus rationem sine ulla dubitatione consequitur, si modo, cum rite baptizatur, in animo habeat id accipere, quod a sancta Ecclesia administratur. Quamobrem Princeps Apostolorum magnæ illi hominum multitudini, qui, ut ait Scriptura, compucti corde ab eo, & a reliquis Apostolis, quid sibi faciendum esset, quaesiverat, ita respondit; (*d*) *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum*: & alio loco, (*e*) *Pœnitemini*, inquit, *et convertimini, ut deleantur peccata vestra*. Item

(a) *Marc*. 16. 16. (b) *Galat*. 3. 17. (c) *Rom*. 8. 1.
(d) *Act*. 3. 38. (e) *Act*. 3. 19.

beatus Paulus ad Romanos scribens aperte ostendit ei (*f*) qui baptizatur, omnino moriendum esse peccatis: quare nos monet, (*a*) *ne exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tanquam ex mortuis viventes.*

41. *Quantum de his sermonem habere conferat.*

Haec vero si fideles saepe meditati fuerint, primum quidem summam Dei bonitatem vehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus, tam singulare, & divinum Baptismi beneficium, sola sua misericordia adductus tribuit: deinde cum sibi ante oculos proponent, quam aliena esse debeat ab omni crimine eorum vita, qui tanto munere ornati sunt; illud etiam in primis a Christiano homine requiri facile intelligent, ut quotdie tam sancte, et religiose traducere vitam studeant, perinde ac si ea ipsa die Baptismi Sacramentum, et gratiam consecutus esset. Quamquam ad inflammandos verae pietatis studio animos nihil magis proficiet, quam si Pastores accurata oratione explicaverint, quinam sit Baptismi effectus.

42. *Praecipuus Baptismi effectus quis sit.*

De his igitur quoniam saepe agendum est, ut fideles magis perspiciant, se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo dejici ullis adversarii insidiis vel impetu ullo unquam tempore patiantur, hoc primum tradere oportet, peccatum, sive a primis parentibus origine contractum, sive a nobis ipsis commissum, quamvis etiam adeo nefarium sit, ut ne cogitari quidem posse videatur, admirabili hujus Sacramenti virtute remitti, et condonari. Id vero multo ante ab Ezechiele praenunciatum est, per quem Dominus Deus ita loquitur: (*c*) *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Apostolus ad Corinthios, post longam peccatorum enumerationem, subjecit: (*d*) *Et haec quidem fuistis, sed abluiti estis, sed sanctificati estis.* At-

(a) *Rom.* 6. 11. (b) *Ibid.* 17.
(c) *Ezech.* 36. 25. (d) *I. Cor.* 6. 11.

que hanc doctrinam perpetuo a sancta Ecclesia traditam esse perspicuum est. Sanctus enim Augustinus in libro, quem de Baptismo parvulorum conscripsit, ita testatur: *Generante carne tantum contrahitur peccatum originale, regenerante autem Spiritu, non solum originalium, sed etiam voluntariorum peccatorum fit remissio*. Et sanctus Hieronymus ad Oceanum: *Omnia*, inquit, *in Baptismate condonata sunt crimina*. Ac ne dubitare amplius ea de re cuiquam liceret, post aliorum Conciliorum definitionem, sacra etiam Tridentina Synodus idem declaravit, cum anathema in eos decrevit, qui aliter sentire auderent, quive asseverare non dubitarent, quamvis peccata in Baptismo remittantur, ea tamen prorsus non tolli, aut radicitus evelli, sed quodam modo abradi, ita ut peccatorum radices animo infixæ adhuc remaneant. Namque, ut ejusdem sanctæ Synodi verbis utamur, *in renatis nihil odit Deus: quia (a) nihil damnationis est his, qui (b) vere consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem, qui non secundum carnem ambulant, sed (c) veterem hominem exuentes, et (d) novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt*.

43. *Concupiscentia in baptizatis an sit peccatum.*

Ac fateri quidem oportet, sicut eodem loco ipsius Synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem remanere. Sed illa vere peccati rationem non habet. Nam ex Divi quoque Augustini sententia. *In parvulis baptizatis concupiscentiæ reatus absolvitur, ad agonem relinquitur.* Atque idem alibi testatur: *Concupiscentiæ reatus in Baptismate solvitur, sed infirmitas manet. Concupiscentia enim, quæ ex peccato est, nihil aliud est, nisi animi appetitio, natura sua rationi repugnans; qui tamen motus, si voluntatis consensum*

(a) *Rom.* 8. 1. (b) *Rom.* 6. 4.
(c) *Col.* 3. 9. 10. (d) *Ephes.* 1. 24.

aut negligentiam conjunctam non habeat, a vera peccati natura longe abest. Ac cum sanctus Paulus inquit: (a) *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret.* (b) *Non concupisces*: ex his verbis non ipsam concupiscendi vim, sed voluntatis vitium intelligi voluit. Eandem doctrinam tradit Sanctus Gregorius ita scribens: *Si qui sunt, qui dicant peccata in Baptismo superficie tenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius? cum per fidei Sacramenta anima peccatis radicitus absoluta, soli Deo inhaereat.* Atque ad eam rem demonstrandam Salvatoris nostri testimonio utitur, cum apud Sanctum Joannem ait: (c) *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.*

44. *Omnia peccata Baptismo tolli iterum demonstratur.*

Quod si cui expressam hujus rei figuram, & imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman Syri leprosi historiam, (d) qui cum septies Jordanis aqua se abluisset, testante Scriptura, ita a lepra mundatus est, ut ejus caro, caro pueri videretur. Quare baptismi proprius effectus est peccatorum omnium, sive originis vitio, sive nostra culpa contracta sint, remissio. Cujus rei causa a Domino, & Salvatore nostro institutum esse, clarissimis verbis Apostolorum Princeps, ut alia testimonia omittamus, explicavit, cum inquit: (e) *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.*

45. *Ut culpa, ita etiam pœna omnis Baptismo remittitur.*

Jam vero in Baptismo non solum peccata remittuntur, sed peccatorum etiam, & scelerum pœnæ omnes a Deo benigne condonantur. Nam etsi omnibus Sacramentis hoc commune est, ut per illa virtus passionis Christi Domini communicetur; de

(a) *Rom.* 7. 7. (b) *Exod.* 20. 17.
(c) *Joann.* 13. 10. (d) *IV. Reg.* 5. 14.
(e) *Act.* 2. 38.

solo tamen Baptismo dictum est ab Apostolo, (*a*) nos per ipsum Christo commori, & sepeliri. Ex quo sancta Ecclesia semper intellexit, sine maxima Sacramenti injuria fieri non posse, ut ei qui Baptismo expiandus sit, ejusmodi pietatis officia, quæ usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis vocarunt, imponantur. Nec vero quæ hoc loco traduntur, veteris Ecclesiæ consuetudini adversantur, quæ olim Judæis, cum baptizarentur, præcipiebat, ut quadraginta continuos dies jejunarent. Neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat, sed qui baptismum percepissent, ea ratione admonebantur, ut Sacramenti dignitatem venerantes, jejuniis, & orationibus aliquandiu sine intermissione operam darent.

46. *Non liberatur mox baptizatus a pœnis civilibus.*

Sed quamquam in Baptismo pœnas peccatorum condonari exploratum esse debet, ab eo tamen pœnarum genere, quæ civilibus judiciis ob grave aliquod scelus persolvendæ sunt, nemo liberatur; ita ut qui morte dignus sit, per Baptismum a pœna, quæ legibus constituta est, eripiatur. Tametsi vehementer laudanda esset eorum Principum religio, & pietas, qui eam quoque animadversionem, ut Dei gloria in suis Sacramentis illustrior fieret, sontibus remitterent, ac condonarent.

47. *Remittuntur in Baptismo pœnæ, quæ post hanc vitam inferri solent.*

Efficit præterea Baptismus post hujus vitæ curriculum, pœnarum omnium, quæ originale peccatum consequuntur, liberationem. Siquidem merito mortis Domini factum est, ut hæc consequi possimus. Baptismo autem ut supra dictum est, ei commorimur. (*b*) *Si enim*, ut inquit Apostolus, *complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.*

48. *Quare per Baptismum integræ naturæ status non statim reddatur.*

(a) *Rom.* 6. 3. (b) *Rom.* 6, 5.

Quod si quærat aliquis, cur statim post Baptismum, in hac etiam mortali vita, his incommodis non careamus, atque ad perfectum illum vitæ gradum, in quo Adam primus humani generis parens ante peccatum collocatus fuerat, sacræ ablutionis virtute non transferamur, id quidem duabus potissimum de causis factum esse respondebitur: quarum prima est, quod nobis, (a) qui per Baptismum Christi corpori conjuncti, atque ejus membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset. Cum igitur Christus Dominus, & ab initio ortus sui, (b) gratiæ, & veritatis plenitudinem habuit, tamen humanæ naturæ fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuerit, quam passionis tormenta, & mortem pertulit, ac deinde ad immortalis vitæ gloriam resurrexit; quis miretur, cum videat fideles, qui jam per Baptismum cœlestis justitiæ gratiam adepti sunt, adhuc tamen caduco, & fragili corpore vestiri, ut postquam multis laboribus pro Christo perfuncti, morte obita, denuo ad vitam revocati fuerint, tandem digni sint, qui cum Christo ævo sempiterno perfruantur?

Altera vero causa, cur in nobis post Baptismum infirmitas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiæ motus relinquantur, illa est, ut scilicet tanquam segetem, & materiam virtutis haberemus, ex qua deinde uberiorem gloriæ fructum, atque ampliora præmia consequeremur. Nam cum patienti animo vitæ incommoda omnia toleramus, pravasque animi nostri affectiones sub rationis imperium divina ope subjicimus, certa spe niti debemus fore, ut, si cum Apostolo (c) bonum certamen certaverimus, cursum consummaverimus, fidem servaverimus, repositam quoque justitiæ coronam reddat nobis Dominus in illa die justus judex. Sic vero etiam cum filiis Israel videtur Dominus egisse, quos etsi ab Ægyptiorum servitute, Pharaone, atque

(a) *Rom. 6. 3.* (b) *Joann. 1. 14.*
(c) *II. Tim. 4. 7.*

ejus exercitu in mare demerso; liberavit, tamen non statim in beatam illam promissionis terram introduxit, sed prius in multis, variisque casibus exercuit: ac deinde cum eos in promissæ terræ possessionem misisset, ceteros quidem incolas e patriis sedibus exturbavit, (*a*) quasdam vero nationes reliquas fecit, quas delere non potuerunt, ut populo Dei bellicæ virtutis, & fortitudinis exercendæ occasio nunquam deesset.

Huc accedit, quod si per Baptismum, præter dona cœlestia, quibus anima ornatur, corporis etiam bona tribuerentur, dubitari merito posset, quin multi præsentis potius vitæ commoda, quam futuræ speratam gloriam consectantes, ad Baptismum venirent: cum tamen *non falsa hæc, et incerta,* (*b*) *quæ videntur, sed vera, atque æterna, quæ non videntur,* bona Christiano homini semper proposita esse debeant.

49. *Renati inter hujus vitæ miserias solita animi oblectatione non destituuntur.*

Sed interim tamen hujus vitæ conditio, quæ miseriarum plena est, in his, qui (*c*) digne ambulant sua vocatione, suis voluptatibus, & lætitiis non caret. Quid enim nobis, qui jam per Baptismum (*d*) veluti palmites, insiti sumus in Christum, jucundius, aut optabilius esse potest, quam, cruce in humeros nostros sublata, eum ducem sequi; nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quominus (*e*) ad præmium supernæ vocationis Dei omni studio contendamus, (*f*) alii virginitatis lauream, alii (*g*) doctrinæ & prædicationis coronam, (*h*) alii martyrii palmam, alii alia virtutum decora a Domino accepturi? Quæ quidem præclara laudis insignia nemini darentur, nisi prius nos ipsos in hujus ærumnosæ vitæ studio exercuissemus, atque in acie invicti stetissemus.

(a) *Jud.* 3. 2. 3.
(b) *II. Cor.* 4. 18.
(c) *Ephes.* 4. 1.
(d) *Joan.* 15. 5.
(e) *Psal.* 3. 14.
(f) *Apoc.* 14. 4.
(g) *Dan.* 12. 3.
(h) *Apoc.* 7. 9.

50. *Quid præter culpæ, et pœnæ remissionem Baptismo homini præstetur.*

Sed ut ad Baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, hujus Sacramenti virtute nos non solum a malis, quæ vere mala dicenda sunt, liberari, verum etiam eximiis bonis & muneribus augeri. Animus enim noster divina gratia repletur; qua (*a*) justi, & (*b*) filii Dei effecti, (*c*) æternæ quoque salutis hæredes instituimur. Nam, ut scriptum est (*d*) *qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit:* (*e*) mundatamque Ecclesiam lavacro aquæ in verbo vitæ Apostolus testatur. Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum, pœna anathematis proposita, decrevit, non solum per quam peccatorum fit remissio, sed divina qualitas in anima inhaerens, ac veluti splendor quidam, & lux. quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasquæ animas pulchriores, & splendidiores reddit. Atque id ex sacris litteris aperte colligitur, cum (*f*), gratiam effundi dicant, (*g*) eamque Spiritus sancti pignus soleant appellare.

51. *Gratiæ divinæ, quæ Baptismo infunditur, adduntur veluti pedissequæ virtutes.*

Huic autem additur nobilissimus omnium virtutum comitatus, quæ in animam cum gratia divinitus infunduntur. Quare cum Apostolus ad Titum ait: (*h*) *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum*, D. Augustinus verba illa. *Abunde effudit*, explanans: *Nimirum*, inquit, *ad remissionem peccatorum, et copiam virtutum.*

52. *Per Baptismum Christo incorporamur.*

Jam vero per Baptismum etiam Christo capiti tanquam membra copulamur, & connectimur. Que-

(a) *I. Joan.* 3. 7.
(b) *Joan.* 1. 12.
(c) *Rom.* 8. 17.
(d) *Marc.* 16. 16.
(e) *Ephes.* 5. 26.
(f) *Rom.* 5. 5.
(g) *II. Cor.* 1. 22
(h) *Tit.* 3. 3.

madmodum igitur a capite vis manat, qua singulæ corporis partes ad proprias functiones apte exsequendas moventur: ita etiam ex (a) Christi Domini plenitudine in omnes, qui justificantur, divina virtus, & gratia diffunditur: quæ nos ad omnia Christianæ pietatis officia habiles reddit.

53. *Qui fiat, ut tot virtutibus in Baptismo cumulati adeo tarde pietatem exerceant.*

Neque vero mirum cuiquam videri debet, si cum tanta virtutum copia instructi & ornati simus, tamen non sine magna difficultate, & labore pias, honestasque actiones inchoamus, vel certe absolvimus. Id enim ob eam rem non evenit; quod virtutes, a quibus actiones ipsæ proficiscuntur, Dei beneficio nobis donatæ non sint; sed (b) quoniam post Baptismum acerrima cupiditatis pugna adversus spiritum relicta est. In qua tamen contentione animo frangi, aut debilitari Christianum hominem non decet, cum Dei benignitate freti optima spe niti debeamus fore, ut quotidiana recte vivendi exercitatione, (c) *quæcumque pudica sunt, quæcumque justa, et sancta*, eadem etiam facilia, & jucunda videantur. Hæc libenter cogitemus, hæc alacri animo agamus: (d) ut Deus pacis, & dilectionis sit nobiscum.

54. *In Baptismo character indelebilis imprimitur.*

Præterea per baptismum consignamur charactere, qui ex anima deleri nunquam potest: de quo nihil est, ut plura hoc loco disserantur, cum liceat ex his, quæ supra dicta sint (cum universa de Sacramentis ageretur) satis multa, quæ ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre.

55. *Baptismum iterari nunquam posse demontratur.*

Sed quoniam ex characteris vi, & natura ab Ecclesia definitum est, Baptismi Sacramentum nulla ratione iterandum esse, ea de re fideles, ne aliquando in errores inducantur, sæpe, & diligenter a Pastoribus admonendi erunt. Hoc vero docuit A-

(a) Joan. 1. 16.
(b) Rom. 7. 15. 16.
(c) Phil. 4. 7.
(d) II. Cor. 13. 11.

postolus inquiens: (a) *unus Dominus, una fides, unum Baptisma*. Deinde cum Romanos hortatur, ut mortui per Baptismum in Christo caverent, ne vitam, quam ab illo accepissent, amitterent, cum inquit, (b) *Quod enim Christus mortuus est peccato, mortuus est semel*; hoc videtur aperte significare, quemadmodum ille mori iterum non potest, ita nobis denuo mori per Baptismum non licere. Quare sancta etiam Ecclesia, se unum Baptismum credere palam profitetur. Quod quidem rei naturæ, & rationi vehementer consentaneum esse ex eo intelligitur, quod Baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Quemadmodum igitur naturali virtute semel tantum generamur, & in lucem edimur, atque, ut Divus Augustinus ait, *uterus non potest repeti*: sic etiam una est spiritualis generatio, nec Baptismus ullo unquam tempore iterandus est.

56. *Illi iterato non baptizantur, qui certa conditione interposita abluuntur.*

Neque vero quisquam putet, eum ab Ecclesia iterari, cum adhibita hujusmodi verborum formula aliquem abluit, de quo incertum est, an baptizatus prius fuerit. *Si baptizatus es, te iterum non baptizo: si vero nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ita enim non impie iterari, sed sancte cum adjunctione Baptismi administrari, dicendum est.

57. *Baptismus conditionalis semper citra ullum discrimen usurpandus non est.*

Qua in re tamen diligenter a Pastoribus aliqua providenda sunt, in quibus fere quotidie non sine maxima Sacramenti injuria peccatur. Neque enim desunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemvis sine delectu cum adjunctione illa baptizent: quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus quærendum putant, an is prius ablutus fuerit, sed statim eis Baptismum tribuunt: quin etiam quamvis exploratum habeant, domi sacramentum administratum esse, tamen sacram ablutionem

(a) *Ephes.* 4. 5. (b) *Rom.* 6. 10.

in Ecclesia adhibita solemni cæremonia, cum adjunctione repetere non dubitant: quod quidem sine sacrilegio facere non possunt, & eam maculam suscipiunt, quam divinarum rerum scriptores *Irregularitatem* vocant. Nam ea Baptismi forma ex Alexandri Papæ auctoritate in illis tantum permittitur, de quibus, re diligenter perquisita, dubium relinquitur; an Baptismum rite susceperint: aliter vero nunquam fas est, etiam cum adjunctione, Baptismum alicui iterum administrare.

58. *Quis postremus fructus, qui virtute baptismi hominibus confertur.*

Præter cetera vero, quæ ex Baptismo consequimur, illud veluti extremum est, quo reliqua omnia videntur referri, quod scilicet cœli aditum propter peccatum prius interclusum unicuique nostrum patefacit. Hæc autem, quæ in nobis Baptismi virtute efficiuntur, ex iis plane intelligi possunt, quæ in Salvatori Baptismo contigisse Evangelica auctoritas confirmavit. Etenim (*a*) cœli aperti sunt, & Spiritus sanctus columbæ specie in Christum Dominum descendens apparuit. Ex quo significatum est, eis qui baptizantur, divini numinis charismata impertiri, & cœlorum januam reserari, non quidem ut simul atque baptizati sunt; sed ut magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam, cum omnium miseriarum expertes, quæ in beatam vitam cadere non possunt, pro mortali conditione immortalitatem assequentur. Atque hi quidem sunt Baptismi fructus, quos, si quidem Sacramenti vim spectemus, æque ad omnes pertinere dubitari non potest: sin autem, quo quisque animo affectus ad illum suscipiendum accesserit, consideremus, plus minusve cœlestis gratiæ, & fructus ad unum aliquem, quam ad alium pervenire omnino fateri oportet.

59. *Quæ sit cæremoniarum Baptismi vis, e utilitas.*

Restat nunc, ut quæ de hujus Sacramenti præcationibus, ritibus, & cæremoniis tradenda sint,

(a) *Matth.* 3. 16.

aperte & breviter explicentur. Nam quod Apostolus de linguarum dono admonuit, cum inquit, (a) sine fructu esse, quæ aliquis loquitur, si a fidelibus non intelligitur: idem fere ad ritus, & cæremonias transferri potest. Imaginem enim, & significationem earum rerum præseferunt, quæ in Sacramento geruntur. Quod si illorum signorum vim, & potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodum cæremoniarum utilitas futura esse videbitur. Danda est igitur Pastoribus opera ut eas fideles intelligant, certoque sibi persuadeant, si minus necessariæ sint, plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id vero tum instituentium auctoritas, qui sine controversia sancti Apostoli fuerunt, tum finis, cujus causa cæremonias ahiberi voluerunt, satis docet. Ita enim Sacramentum majori cum religione, ac sanctitate administrari, ac veluti ante oculos poni præclara illa, & eximia dona, quæ in eo continentur, & in animos fidelinm immensa Dei beneficia magis imprimi, perspicuum est.

60. *Quotuplices sint Baptismi ritus.*

Sed omnes cæremoniæ, & precationes, quibus in Baptismi administratione Ecclesia utitur, ad tria capita redigendæ sunt, ut in iis explicandis certus ordo a Pastoribus observari possit, & quæ tradita ab illis fuerint, auditorum memoria facilius retineantur. Ac primum quidem illarum genus est, quæ, antequam accedatur ad Baptismi fontem, servantur: alterum earum, quæ, cum ad ipsam fontem ventum est, adhibentur: tertium earum, quæ, peracto jam Baptismo, addi solent.

61. *Quo tempore aqua ad Baptismum necessaria communi ritu sit consecranda.*

In primis igitur aqua paranda est, qua ad Baptismum uti oportet. Consecratur enim baptismi fons, addito mysticæ unctionis oleo. Neque id omni tempore fieri permissum est, sed more majorum festi quidam dies, qui omnium celeberrimi, & sanctissimi optimo jure habendi sunt, exspectantur, in

(a) *I. Cor.* 14. 14.

quorum vigiliis sacræ ablutionis aqua conficitur: quibus etiam tantum diebus, nisi necessitas aliter facere coegisset, in veteris Ecclesiæ more positum fuit, ut Baptismus administraretur. Sed quamvis Ecclesia hoc tempore, propter communis vitæ pericula, eam consuetudinem retinendam non judicarit; tamen sollemnes illos dies Paschæ, & Pentecostes, quibus Baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc observat.

62. *Baptizandi cur mox in Ecclesiam non admittantur.*

Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ Baptismum antecedunt, explicare oportet. Afferuntur enim, vel etiam adducuntur, qui Baptismo initiandi sunt, ad Ecclesiæ fores, atque ab ejus introitu omnino prohibentur, quod indigni sint, qui domum Dei ingrediantur, antequam a se turpissimæ servitutis jugum repulerint, & totos se Christo Domino, ejusque justissimo imperio addixerint.

63. *Cur baptizandi, quid petant, interrogentur, et instruantur.*

Tum vero Sacerdos ab eis exquirit, quidnam ab Ecclesia petant; quo cognito primum eos Christianæ fidei doctrina, quam in Baptismo profiteri debent, instituit: id autem Cathechismo efficitur. Cujus institutionis morem a Domini Salvatoris præcepto manasse nemo dubitare potest; cum ipse Apostolis jusserit: (*a*) *Ite in mundum universum, et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis.* Ex quo licet cognoscere, Baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostræ capita exponantur.

64. *Quo pacto ex veteri Ecclesiæ instituto catechizari debeant rudiores.*

Quoniam vero Catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is, qui instituitur, adulta ætate fuerit, ad ea, quæ rogantur, ipse per se respondet: si autem infans sit, pro illo sponsor rite respondet, sollemnemque sponsionem facit.

65. *Quis sit Exorcismi usus.*

Sequitur Exorcismus, qui ad expellendum diabolum ejusque vires frangendas, & debilitandas, sacris, & religiosis verbis, ac precationibus conficitur. Proinde Sacerdos ter in faciem ejus, qui initiandus est, spirat, ut serpentis antiqui potestatem expellat, & amissæ vitæ spiraculum consequatur.

66. *Cur ejus, qui baptizatur, ori sal admoveatur.*

Accedunt ad Exorcismum aliæ cæremoniæ, quarum singulæ, ut quæ mysticæ sint, propriam, atque illustrem significationem habent. Nam cum sal in illius os, qui ad Baptismum adducendus est, inseritur, hoc significari perspicuum est, eum fidei doctrina, & gratiæ dono consequuturum esse, ut a peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, & divinæ sapientiæ pabulo delectetur.

67. *Quid sibi velit Crucis signum multis corporis partibus adhibitum.*

Obsignantur præterea signo Crucis frons, oculi, pectus, humeri; aures: quæ omnia declarant Baptismi mysterio sensus baptizandi aperiri, ac roborari, ut Deum excipere, præceptaque ejus intelligere, ac servare possit.

68. *Quare nares, et aures baptizandi saliva liniantur.*

Postea vero illi nares, & aures saliva liniuntur, statimque ad Baptismi fontem mittitur, ut, quemadmodum (a) cæcus ille Evangelicus, quem Dominus jusserit oculos luto illitos Siloes aqua abluere, lumen recuperavit, ita etiam intelligamus sacræ ablutionis eam vim esse, ut menti ad cœlestem veritatem perspiciendam lumen afferat.

69. *Quid doceat abrenunciatio illa Satanæ facta ab illo qui baptizandus affertur.*

His peractis, ad Baptismi fontem veniunt, ibique aliæ cærimoniæ, & ritus adhibentur, ex quibus Christianæ religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim ter conceptis verbis eum, qui ba-

(a) Joann. 7. 7.

ptizandus est, interrogat: *Abrenuncias Satanæ, et omnibus operibus ejus, et omnibus pompis ejus?* At ille, aut ejus nomine Patrinus, ad singulas interrogationes respondet: *Abrenuncio.* Igitur qui Christo nomen daturus est, hoc primum sancte, & religiose polliceri debet, se diabolum, & mundum deferere, ac nullum unquam tempus fore, in quo utrumque veluti hostem teterrimum non detestetur.

70. *Quomodo baptizandus fidei suæ professionem faciat.*

Deinde ad ipsum Baptismi fontem consistens, interrogatur a Sacerdote hoc modo: *Credis in Deum Patrem omnipotentem?* Cui ille respondet: *Credo.* Atque ita deinceps de reliquis symboli articulis rogatus fidem suam sollemni religione profitetur. Quibus sane duabus sponsionibus omnem Christianæ legis vim, & disciplinam contineri perspicuum est.

71. *Cur ab eo, qui aqua salutari proxime tingendus est, petatur, num baptizari velit.*

Sed cum jam Baptismum administrare oportet, quærit Sacerdos ab eo, qui baptizandus est, num baptizari velit: quo quidem per se, vel ejus nomine, si infans sit, Patrino annuente, statim in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti salutari aqua eum abluit. Quemadmodum enim (a) homo sua voluntate serpenti obediens, merito damnatus est; ita Dominus neminem ad suorum numerum, nisi voluntarium militem adscribi voluit, ut divinis jussis sponte obtemperans, æternam salutem consequeretur.

72. *Quam ob rem baptizati caput mox Chrismate inungatur.*

Jam postquam Baptismus absolutus est, Sacerdos summum baptizati verticem Chrismate perungit, ut intelligat se ab eo die Christo capiti tanquam membrum conjunctum esse, atque ejus corpori insitum, & ea re Christianum a Christo, Christum vero a Chrismate appellari. Quid vero Chris-

(a) Genes.

ma significet, ex iis satis intelligi, quæ tunc Sacerdos orat, D. Ambrosius testatur.

73. *Quid designat vestis candida, vel album sudariolum, quod baptizato donatur.*

Induit postea Sacerdos baptizatum veste alba, dicens: *Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam æternam.* Infantibus vero, qui vestitu non utuntur, iisdem verbis album sudariolum datur. Quo symbolo sancti Patres singnificari docent, tum resurrectionis gloriam, ad quam per Baptismum renascimur, tum nitorem, & pulchritudinem, qua, dilutis peccatorum maculis, anima in Baptismo ornatur, tum innocentiam, atque integritatem, quam in omni vita baptizatus servare debet.

74. *Quæ sit ratio ardentis cerei, qui a baptizato tenetur.*

Et deinde cereus ardens in manum traditur, qui ostendit, fidem charitate inflammatam, quam in Baptismo accepit, bonorum operum studio alendam, atque augendam esse.

75. *Quare, ac cujusmodi nomen baptizato sit imponendum.*

Ad extremum vero nomen baptizato imponitur, quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem, & religionem in Sanctorum numerum relatus est. Ita enim facile fiet, ut quivis nominis similitudine, ad sanctitatis, & virtutis imitationem excitetur: ac præterea, quem imitari studeat, eum quoque precetur, & speret sibi advocatum tum ad salutem animi, tum corporis defendendam, venturum esse. Quare reprehendendi sunt, qui Gentilium nomina, & eorum præcipue, qui sceleratissimi fuerunt, tam diligenter consectantur, & pueris imponunt: cum ex eo intelligi possit, quanti Christianæ pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoria tantopere delectari videntur, ut velint fidelium aures hujusmodi profanis nominibus undique circumsonare.

76. *Summa eorum, quæ de Baptismi mysteriis sunt tradita.*

Hæc de Baptismi Sacramento si a Pastoribus explanata fuerint, nihil eorum fere prætermissum esse videbitur, quæ ad hanc cognitionem maxime pertinere existimanda sunt. Demonstratum est enim, quid ipsum Baptismi nomen significet, quæ sit ejus natura, & substantia, tum ex quibus constet. Dictum est, a quo institutus fuerit, qui ministri ad conficiendum Sacramentum necessarii sint, quosve tanquam pædagogos ad sustentandam baptizati imbecillitatem adhibere oporteat. Traditum est etiam, quibus, & quemadmodum animo affectis Baptismus administrari debeat, quæ sit ejus virtus, & efficientia. Postremo qui ritus, & cæremoniæ serventur, quantum proposita ratio postulabat, satis copiose explicatum est. Quæ omnia ob eam præcipue causam docenda esse Pastores meminerint, ut fideles in hac cura, & cogitatione perpetuo versentur, ut in iis, quæ adeo sancte, & religiose spoponderunt, cum Baptismo initiati sunt, fidem servent, atque eam vitam instituant, quæ sanctissimæ Christiani nominis professioni respondeat.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

CAPUT III.

1. *Cur hodie quam maxime Confirmationis virtus sit explicanda.*

Si in Confirmationis Sacramento explicando Pastorum diligentiam unquam requirenda fuit, nunc certe opus est illud quam maxime illustsare, cum in sancta Dei Ecclesia hoc Sacramentum a multis omnino prætermittatur, paucissimi vero sint, qui di-

vinae gratiae fructum; quem deberent ex eo capere studeant. Quare fideles ita de hujus Sacramenti natura, vi, dignitate, cum in die Pentecostes, quo praecipue die administrari solet, tum aliis etiam diebus, cum id Pastores commode fieri posse judicaverint, docendi erunt, ut intelligant, non solum negligendum non esse, sed summa cum pietate, & religione suscipiendum; ne ipsorum culpa, maximoque malo eveniat, ut frustra in eos divinum hoc beneficium collatum esse videatur.

2. *Quare Ecclesia hoc Sacramentum Confirmationem vocarit.*

Sed ut a nomine initium sumatur: Confirmationem ab Ecclesia hoc Sacramentum idcirco vocari docendum est, quoniam, qui baptizatus est, cum ab Episcopo sacro chrismate ungitur, additis solemnibus illis verbis: *Signo te signo Crucis, et confirmo te chrismate salutis; in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, nisi aliud Sacramenti efficientiam impediat, novae virtutis robore firmior, atque adeo perfectus Christi miles esse incipit.

3. *Confirmatio verum est novæ legis Sacramentum.*

In Confirmatione autem veram, & propriam Sacramenti rationem Catholica Ecclesia semper agnovit: quod & Melchiades Pontifex, & plures etiam alii sanctissimi, & vetustissimi Pontifices aperte declarant. Ac Sanctus Clemens ejus veritatis doctrinam graviori sententia comprobare non potuit. Inquit enim: *Omnibus festinandum est sine mora renasci Deo, et demum ab Episcopo consignari, id est septiformem gratiam Spiritus sancti percipere, cum alioqui perfectus Christianus nequaquam esse possit is, qui injuria, et voluntate, non autem necessitate compulsus, hoc Sacramentum prætermiserit, ut a B. Petro accepimus, et ceteri Apostoli præcipiente Domino, docuerunt.* Hanc vero eandem fidem doctrina sua confirmarunt, qui eodem spiritu pleni, pro Christo sanguinem profuderunt, (a)

(a) Urb. in ep. 1.

Urbanus, (*a*) Fabianus, (*b*) Eusebius, Romani Pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere.

4. *Sacri Doctores, qui hujus Sacramenti meminerunt.*

Accedit præterea Sanctorum Patrum consentiens auctoritas; iter quos (c) Dionysius Areopagita Athenarum Episcopus, cum doceret, qua ratione hoc sacrum unguentum conficere, eoque uti oporteret: *Ita*, inquit, *baptizatum Sacerdotes induunt veste congrua munditiæ, ut ad Pontificem ducant: ille vero sacro, atque prorsus divino unguento baptizatum signans, sacratissimæ communionis participem facit*; (*d*) Eusebius quoque Cæsariensis tantum huic Sacramento tribuit, ut dicere non dubitarit: *Novatum Hæreticum Spiritum Sanctum promereri non potuisse, quia cum baptizatus esset, in gravi ægritudine signaculo Chrismatis non est signatus.* Sed clarissima habemus hujus rei testimonia tum a D. Ambrosio in eo libro, quem de iis, qui initiantur, inscripsit, tum a Divo (*e*) Augustino in libris, quos adversus Petiliani Donatistæ epistolas edidit: quorum uterque adeo de hujus Sacramenti veritate nihil dubitari posse existimavit, ut eam Scripturæ etiam locis doceat, ac confirmet. Quare alter quidem verba illa Apostoli: (*f*) *Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis.* Alter vero, quod in Psalmis legitur: (*g*) *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron*; tum illud ejusdem Apostoli: (*h*) *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*, ad Confirmationis Sacramentum referri testatus est.

5. *Quæ sit Confirmationis, et Baptismi differentia.*

Quamvis autem a Melchiade dictum sit, Baptis-

(a) *Fabian. ep.* 2. (b) *Euseb. in ep.* 3.
(c) *Dionys. de Eccl. hier. c.* 6. *v.*
(d) *Euseb. l.* 6. *Hist. Eccl. c.* 43. (e) *D. Aug. l.* [illegible]
(f) *Ephe.* 4. 3. (g) *Psal.* 132. 2. (h) *R.* 4. 5. [illegible]

mum Confirmationi maxime conjunctum esse, non idem tamen Sacramentum, sed ab altero longe disjunctum existimandum est. Constat enim varietatem gratiæ, quam singula Sacramenta tribuunt, & rei sensibus subjectæ, quæ ipsam gratiam significat, efficere, ut varia quoque, & diversa Sacramenta sint. Cum igitur Baptismi gratia homines in novam vitam gignantur, Confirmationis autem Sacramento, qui jam geniti sunt, viri evadant, (a) evacuatis, quæ erant parvuli; satis intelligitur, quantum in naturali vita generatio ab incremento distat, tantumdem inter se differre Baptismum, qui regenerandi vim habet; & Confirmationem, cujus virtute fideles augescunt & perfectum animi robur assumunt.

Præterea, quoniam novum, atque distinctum Sacramenti genus constituendum est, ubi animus in novam aliquam difficultatem incurrit, facile perspici potest, quemadmodum Baptismi gratia ad mentem fide informandam indigemus, ita etiam maxime conducere, fidelium animos alia gratia confirmari; ut nullo pœnarum, suppliciorum, mortis periculo aut metu, a veræ fidei confessione deterreantur. Quod quidem cum sacro Confirmationis chrismate efficiatur, ex eo aperte colligitur, hujus Sacramenti rationem a Baptismo diversam esse. Quare Melchiades Pontifex utriusque discrimen accurata oratione persequitur, ita scribens: *In baptismate homo ad militiam recipitur, et in Confirmatione coarmatur ad pugnam: in fonte Baptismatis Spiritus Sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam; Confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat: in Baptismo regeneramur ad vitam, post Baptismum ad pugnam confirmamur: in Baptismo abluimur, post Baptismum roboramur: regeneratio per se salvat in pace Baptismum recipientes, Confirmatio armat, atque instruit ad agones.* Verum hæc jam non solum ab aliis Conciliis tradita, sed præcipue a sacra Synodo Tridentina decreta sunt: ut jam de iis non solum aliter sentire, sed ne dubitare quidem ullo modo liceat.

(a) 1 Cor. 13. 11.

6. *Quis Sacramenti Confirmationis sit auctor.*

Quoniam vero supra demonstratum est, quam necessarium esset communiter de omnibus Sacramentis docere, a quonam ortum habuerint, idem etiam de Confirmatione tradere oportet, ut fideles hujus Sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur a Pastoribus explicandum est, Christum Dominum non solum ejus auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano Pontifice Romano teste, chrismatis ritum, & verba, quibus in ejus administratione Catholica Ecclesia utitur præcepisse. Quod quidem iis facile probari poterit, qui Confirmationem Sacramentum esse confitentur, cum sacra omnia mysteria humanæ naturæ vires superent, nec ab alio, quam a Deo, possint institui. Jam vero quæ sint ejus partes, ac primum quidem de materia dicendum est.

7. *Quæ sit sacri hujus mysterii materia.*

Haec autem Chrisma appllatur: quo nomine a Graecis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res divinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodo unguentum accommodarunt, quod ex oleo, et balsamo solemni Episcopi consecratione conficitur. Quare duæ res corporeæ permixtæ Confirmationis materiam præbent: quæ quidem diversarum rerum compositio, quemadmodum multiplicem Spiritus sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat, ita etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit hujus Sacramenti materia, cum sancta Ecclesia, & Concilia perpetuo docuerunt, tum a sancto Dionysio, & complurimis aliis gravissimis Patribus traditum est: in primisque a Fabiano Pontifice, qui Apostolos Chrismatis confectionem a Domino accepisse, nobisque reliquisse testatus est.

8. *Quid oleum in materia Confirmationis significet.*

Neque vero ulla alia materia, quam Chrismatis, aptior videri poterat ad illud declarandum, quod hoc Sacramento efficitur. Oleum enim, quod pin-

quæ sit, & natura sua manet, ac diffluat, gratiæ plenitudinem exprimit, quæ per Spiritum Sanctum a Christo capite in alios redundat, atque effuditur, *sicut unguentum*, (a) *quod descendit in barbam Aaron, usque in oram vestimenti ejus*: (b) *Unxit enim eum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis;* (c) *et de plenitudine ejus nos omnes accepimus*.

9. *Quid balsamum oleo admixtum hic admoneat.*

Balsamum vero, cujus (d) odoratus jucundissimus est, quid aliud significat, quam fideles, cum Sacramento Confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium suavitatem effundere, ut illud Apostoli queant dicere: (e) *Christi bonus odor sumus Deo?* Habet præterea balsamum eam vim, ut, quidquid eo circumlitum fuerit, putrescere non sinat: quod quidem ad hujus Sacramenti virtutem significandam valde accomodatum videtur: cum plane constet, fidelium animos cœlesti gratia, quæ in Confirmatione tribuitur, præparatos, facile a scelerum contagione defendi posse.

10. *Cur necesse sit Chrisma ab Episcopo consecrari.*

Consecratur autem Chrisma sollemnibus cæremoniis ab Episcopo. Ita enim Salvatorem nostrum docuisse in extrema Cœna, cum chrismatis conficiendi rationem Apostolis commendaret, Fabianus Pontifex sanctitate, & martyrii gloria clarissimus tradidit. Quamquam cur ita fieri debuerit, ratione etiam ostendi potest. Etenim in plerisque aliis Sacramentis Christus ita eorum materiam instituit, ut sanctitatem quoque illi tribuerit. Non enim solum aquam elementum Baptismi esse voluit, cum inquit: (f) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei*, sed cum ipse baptizatus est, effecit ut ea deinceps vi sanctificandi prædita esset. Quare dictum est a sancto Chrysostomo: *Aqua Baptismi purgare peccata cre-*

(a) *Psal.* 132. 1. (b) *Psal.* 44. 8.
(c) *Joan.* 1. 16. (d) *Eccl.* 24. 20.
(e) *II. Cor.* 2. 15. (f) *Joan.* 3. 5.

dentium non posset, nisi tactu Dominici corporis sanctificata fuisset. Quoniam igitur Dominus hanc Confirmationis materiam usu ipso, & tractatione non sacravit, necessarium est, ut sanctis, & religiosis precationibus consecretur: neque ad alium ea confectio nisi ad Episcopum pertinere potest, qui ejusdem Sacramenti ordinarius minister institutus est.

11. *Quæ sit hujus Sacramenti forma.*

Sed explicanda erit præterea altera pars, ex qua Sacramentum constituitur, forma scilicet, & verba quæ ad sacram unctionem adhibentur: monendique fideles, ut in hoc Sacramento suscipiendo tunc maxime, cum ea pronuntiari animadvertunt, ad pietatem, fidem, & religionem animos excitent, ne quid cœlesti gratiæ impedimento esse possit. His igitur verbis forma Confirmationis absolvitur: *Signo te signo Crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Sed tamen si ad veritatem rationem quoque revocemus, idem facile probari potest. Etenim Sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius Sacramenti naturam, & substantiam explicant.

12. *Hanc esse perfectam hujus Sacramenti formam quomodo confirmetur.*

Atqui maxime hæc tria in confirmatione observanda sunt; divina potestas, quæ ut principalis causa in Sacramento operatur; tum robur animi, & spiritus, quod per sacram unctionem fidelibus ad salutem tribuitur; deinde signum, quo notatur is, qui in certamen Christianæ militiæ descensurus est. Ac primum quidem verba illa: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, quæ extremo loco posita sunt: alterum ea, *Confirmo te Chrismate salutis* quæ in medio sunt: Tertium, quæ in principio formæ locantur: *Signo te signo crucis*, satis declarant. Quamquam, si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse hujus Sacramenti veram, & absolutam formam, Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, cujus magisterio ita semper edocti fuimus, non patitur, nos ea de re quicquam dubitare.

13. *Quis sit proprius Sacramenti Confirmationis minister.*

Docere etiam Pastores debent, quibus potissimum hujus Sacramenti administratio commissa sit. Nam cum multi sint, (a) ut est apud Prophetam, qui currant, neque tamen mittantur: necesse est, qui veri, & legitimi ejus ministri sunt, tradere, ut fidelis populus Confirmationis Sacramentum, & gratiam consequi possit. Solum itaque Episcopum hujus Sacramenti conficiendi ordinariam potestatem habere sacræ litteræ ostendunt. Nam in Actis Apostolorum legimus, (b) cum Samaria verbum Dei accepisset, Petrum, & Joannem ad eos missos esse, *qui oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant.* Quo in loco licet videre, eum, qui baptizaverat, quod tantum esset Diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse: sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est Apostolis, reservatum esse. Quin etiam (c) ubicunque sacræ Scripturæ hujus Sacramenti mentionem faciunt, idem observari potest.

14. *Idem etiam Pontificum Maximorum decretis ostenditur.*

Neque ad eam rem demonstrandam desunt sanctorum Patrum, atque Pontificum, (d) Urbani, (e) Eusebii, (f) Damasi, (g) Innocentii, (h) Leonis, clarissima testimonia, quemadmodum ex eorum decretis perspicuum est. Divus quoque (i) Augustinus graviter queritur de corrupta Ægyptiorum, & Alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant Confirmationis Sacramentum administrare. Ac jure quidem hoc factum esse, ut ejusmodi munus ad Episcopos deferretur, hac similitudine possunt Pastores declarare. Ut enim in extruendis æ-

---

(a) *Hier.* 23. 21. (b) *Act.* 8. 14. 15. 16. 17.
(c) *Act.* 19. (d) *In fin. Epist.*
(e) *Epist.* 3. *ad Epist. Thusciæ, & Campaniæ.*
(f) *Circa med. Ep.* 4. (g) *Ep.* 1. (h) *Ep.* 88.
(i) *Aug. in qu. novi Testam. qu.* 45.

dificiis, etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, cæmenta, calcem, ligna, & reliquam materiam parant, atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat: ita etiam hoc Sacramentum, quo veluti spirituale ædificium perficitur, a nullo alio, nisi a summo sacerdote, administrari opus erat.

15. *Cur in Confirmatione Patrini assumantur, et quæ in Confirmatione affinitas contrahatur.*

Additur vero etiam Patrinus, quemadmodum in Baptismo fieri demonstratum est. Nam si qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicujus indigent, cujus arte, & consilio doceantur, quibus ictibus, & petitionibus, salvis ipsis, conficere adversarium possint; quanto magis fideles, cum Sacramento Confirmationis, quasi firmissimis armis tecti, ac muniti, in spirituale certamen, cui æterna salus proposita est, descendunt, ducis, ac monitoris indigebunt? Recte igitur ad hujus quoque Sacramenti administrationem Patrini advocandi sunt; quibus cum eadem spiritualis affinitas conjungitur, quæ legitima nuptiarum fœdera impedit, quemadmodum ante docuimus, cum de Patrinis ageretur, qui ad Baptismum adhibendi sunt.

16. *Confirmationis Sacramentum non est absolute necessarium, non tamen prætermittendum.*

Sed quoniam sæpe evenit, ut fideles in hoc Sacramento suscipiendo, aut præpropera festinatione, aut dissoluta quadam negligentia, & cunctatione utantur, (nam de iis, qui ad eum impietatis gradum venerunt, ut illud contemnere, & aspernari audent, nihil est quod dicamus) aperiendum est etiam Pastoribus, qui, qua ætate, quo pietatis studio præditi esse debeant, quibus Confirmationem dare oportet. Atque illud in primis docendum est, hoc Sacramentum ejusmodi necessitatem non habere; ut sine eo salvus quis esse non possit. Quamquam vero necessarium non est, a nemine tamen prætermitti debet, sed potius maxime cavendum est, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis divina munera tam large impertiuntur, aliqua negligentia committatur. Quod enim omnibus communiter ad

sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiam summo studio expetendum est.

7. Confirmationis Sacramentum ab omnibus suscipiendum demonstratur.

Ac sanctus quidem Lucas, cum admirabilem illam Spiritus sancti effusionem describeret, ita inquit: (a) *Et factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum.* Deinde paucis interjectis, (b) *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Ex quibus verbis licet intelligere, quoniam domus illa sanctæ Ecclesiæ figuram, & imaginem gerebat, ad omnes fideles Confirmationis Sacramentum, cujus initium ab eo die ductum est, pertinere. Atque id etiam ex ipsius Sacramenti ratione facile colligitur. Illi enim sacro Chrismate confirmari debent, quibus spirituali incremento opus est, & qui ad perfectum Christianæ religionis habitum perducendi sunt. At nulli id non maxime convenit. Ut enim hoc spectat natura, ut qui in lucem eduntur, adolescant, atque ad perfectam ætatem perveniant, etiamsi interdum, quod vult, minus assequatur; ita communis omnium mater Catholica Ecclesia vehementer optat ut in iis, quos per Baptismum regeneravit, christiani hominis forma perfecte absolvatur. Id autem quoniam mysticæ unctionis Sacramento efficitur, perspicuum est, eam ad universos fideles æque pertinere.

18. Qua ætate Christiani ad hoc Sacramentum sint admittendi.

In quo illud observandum est, omnibus quidem post Baptismum Confirmationis Sacramentum posse administrari, sed minus tamen expedire hoc fieri, antequam pueri rationis usum habuerint. Quare, si duodecimus annus expectandus non videatur, usque ad septimum certe hoc Sacramentum differre maxime convenit. Neque enim Confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut ejus virtute optime instructi, & parati inveniremur, cum nobis

(a) *Act.* 2. 2. (b) *Ibid.* 4.

pro Christi fide pugnandum esset; ad quod sane pugnæ genus pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse judicarit.

19. *Quo pacto, qui jam ætate sunt provectiores, se ad hoc Sacramentum præparare debeant.*

Ex his igitur efficitur, ut, qui adulta jam ætate confirmandi sunt, siquidem hujus Sacramenti gratiam, & dona consequi cupiant, eos non solum fidem, & pietatem afferre, sed graviora etiam peccata, quæ admiserunt, ex animo dolere oporteat. Qua in re elaborandum est, ut peccata etiam prius confiteantur, & Pastorum cohortatione ad jejunia, & alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque laudabilem illam antiquæ Ecclesiæ consuetudinem renovandam esse, ut nonnisi jejuni hoc Sacramentum susciperent: quod quidem fidelibus facile persuaderi posse existimandum est, si hujus Sacramenti dona, admirabilesque effectus intellexerit.

20. *Quot sint Confirmationis effectus.*

Itaque Pastores docebunt, Confirmationem hoc cum ceteris Sacramentis commune habere, ut nisi impedimentum aliquod ex parte ejus, qui recipit, inferatur; novam gratiam tribuat. Etenim hæc sacra, & mystica signa ejusmodi esse demonstratum est, quæ gratiam declarant, atque efficiunt. Ex quo sequitur, ut peccata etiam condonet, ac remittat; quoniam gratiam simul cum peccato ne fingere quidem nobis licet. Sed præter hæc, quæ cum aliis communia censenda sunt, primum quidem illud proprie Confirmationi tribuitur, quod Baptismi gratiam perficit. Qui enim per Baptismum Christiani effecti sunt, (*a*) quasi infantes modo geniti teneritatem adhuc, & mollitiem quandam habent, ac deinde Chrismatis Sacramento adversus omnes Carnis, Mundi, & Diaboli impetus robustiores fiunt; & eorum animus in fide omnino confirmatur ad confitendum, & glorificandum nomen Domini nostri Jesu Christi; ex quo etiam nomen ipsum inventum esse nemo dubitarit.

(a) *1. Petr. 2. 2.*

21. *Confirmationis nomen unde ductum sit.*

Neque enim, ut quidam non minus imperite, quam impie finxerunt, Confirmationis vocabulum ab eo deducitur, quod olim qui infantes baptizati erant, cum jam adulti essent, ad Episcopum adducebantur, ut fidem Christianam, quam in Baptismo susceperant, confirmarent: ita ut Confirmatio nihil a Catechesi differre videatur: cujus consuetudinis nullum probatum testimonium afferri potest: sed ab eo nomen rei impositum est, quod hujus Sacramenti virtute Deus in nobis (*a*) id confirmat, quod Baptismo operari cœpit; nosque ad Christianæ soliditatis perfectionem adducit. Nec vero confirmat solum, sed auget etiam: de qua Melchiades ita testatur: *Spiritus sanctus, qui super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam; in Confirmatione augumentum præstat ad gratiam.* Deinde non auget modo, sed admirabili quadam ratione auget. Hoc autem pulcherrime indumenti translatione Scriptura significavit, & expressit. Inquit enim Dominus Salvator, cum de hoc Sacramento loqueretur: (*b*) *Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.*

22. *Virtus Confirmationis ex his, quæ Apostolis evenerunt, declaranda.*

Quod si Pastores voluerint divinam hujus Sacramenti efficientiam ostendere, (hoc vero ad commovendos fidelium animos maximam vim habiturum esse dubitari non potest) satis erit, quid ipsis Apostolis evenerit, explicare. Illi enim ante passionem, vel sub ipsam passionis horam adeo infirmi, & remissi fuerunt, (*c*) ut, cum Dominus comprehensus est, statim se in fugam conjecerint: Petrus vero, (*d*) qui Ecclesiæ petra, & fundamentum designatus erat, (*e*) & summam constantiam, excelsique animi magnitudinem præsetulerat, (*f*) unius

(a) *Psal.* 67. 29. (b) *Luc.* 25. 49.
(c) *Matth.* 26. 56. (d) *Matth.* 16. 18.
(e) *Matt.* 26. 50. (f) *Joan.* 18. 25.

mulierculæ voce perterritus, se Jesu Christi discipulum esse, non semel, aut iterum, sed tertio negaverit: ac post resurrectionem omnes (a) propter metum Judæorum inclusi domi se continuerint. At vero in die Pentecostes tanta Spiritus sancti virtute omnes repleti sunt, ut, (b) dum Evangelium, quod eis commissum erat, non solum in Judæorum regione, sed in universo orbe audacter, & libere disseminarent; nihil sibi felicius accidere posse existimaverint, quam (c) quod digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam, vincula, tormenta, Cruces perferrent.

23. *Confirmatio characterem imprimit, et iterari non potest.*

Habet præterea Confirmatio eam vim, (d) ut characterem imprimat, quo fit, (e) ut nulla unquam ratione iterari possit: quod etiam in Baptismo supra observatum est, ac de Sacramento Ordinis quoque suo loco planius exponetur. Hæc igitur si a Pastoribus sæpe, & accurate explicata erunt, vix fieri poterit, quin fideles, cognita hujus Sacramenti dignitate, atque utilitate, illud summa cum diligentia sancte, & religiose suscipere studeant. Restat nunc, ut aliqua etiam de ritibus, & cæremoniis, quibus in hoc Sacramento administrando Catholica Ecclesia utitur, breviter perstringantur; quæ antea dicta sunt, cum hic locus tractaretur, repetere voluerit.

24. *Quare eorum, qui confirmantur, frons, ad modum crucis inungatur.*

Qui igitur confirmantur, sacro Chrismate in fronte unguntur. Nam hoc Sacramento Spiritus sanctus in animos fidelium sese infundit, in eisque robur, & fortitudinem auget, ut in spirituali certamine viriliter pugnare, & nequissimis hostibus resistere queant. Quocirca declaretur, eos nullo metu, aut verecundia, quarum affectionum signa maxime in fronte

(a) *Joan.* 10. 19. (b) *Act.* 2. 14. 15. & 4. 13.
(c) *Act.* 5. 41. (d) *Ephes.* 1. 13.
(e) *Conc. Tarrac. c.* 10.

solent apparere, a libera Christiani nominis confessione absterrendos esse. Præterea nota illa, qua Christianus a ceteris veluti miles insignibus quibusdam ab aliis distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat.

25. *Quo potissimum tempore hoc Sacramentum conferatur.*

Sed illud quoque sollemni religione in Ecclesia Dei servatum est, ut in Pentecoste præcipue hoc Sacramentum administraretur; quod hoc maxime die (a) Apostoli Spiritus sancti virtute roborati, & confirmati sunt, cujus divini facti recordatione fideles admonerentur, quæ quantaque mysteria in sacra unctione cogitanda essent.

26. *Cur Episcopus alapam infligat, et pacem confirmato imprecetur.*

Deinde vero, qui jam unctus, & confirmatus est, ut meminerit se tanquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia adversa invicto animo pro Christi nomine ferenda, manu leviter in maxilla ab Episcopo cæditur. Postremo autem pax ei datur, ut intelligat, se gratiæ cœlestis plenitudinem, (b) & pacem, quæ exsuperat omnem sensum, consecutum esse. Atque hæc summa eorum sit, quæ de Chrismatis Sacramento a Pastoribus, non tam quidem nudis verbis, & oratione, quam inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea in animis, intimisque fidelium cogitationibus inserere videantur.

(a) *Act.* 2. 2. 3. (b) *Phil.* 4. 7.

DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT IV.

1. *Quare mysteria Eucharistiæ summa reverentia tractari, et suscipi debeant.*

Quemadmodum ex omnibus sacris mysteriis, quæ nobis tanquam divinæ gratiæ certissima instrumenta Dominus Salvator noster commendavit, nullum est, quod cum sanctissimo Eucharistiæ Sacramento comparari queat: ita etiam nulla gravior alicujus sceleris animadversio à Deo metuenda est, quam si res omnis sanctitatis plena, vel potius quæ ipsum sanctitatis auctorem, & fontem continet, neque sancte, neque religiose a fidelibus tractetur. Id vero Apostolus, & sapienter vidit, & de eo nos aperte admonuit. Nam cum declarasset, quanto illi scelere obstricti essent, qui corpus Domini non dijudicarent, statim subjecit: (a) *Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi.* Ut igitur fidelis populus, cum cœlesti huic Sacramento divinos honores tribuendos esse intellexerit, & gratiæ uberes fructus capiat, & justissimam Dei iram effugiat, illa omnia a' Pastoribus diligentissime exponenda erunt, quæ ejus majestatem magis illustrare posse videantur.

2. *Qua de causa, et quando Eucharistiæ Sacramentum sit institutum.*

Qua in re opus erit, ut, (b) Pauli Apostoli rationem secuti, qui se, quod a Domino acceperat, Corinthiis tradidisse professus est, in primis hujus Sacramenti institutionem fidelibus explicent. Ita vero gestam rem esse, ex Evangelista perspicue colligi-

(a) 1. Cor. 11. 30. (b) Cor. 11. 23.

time convenit. Etenim (a) Panem accipiens fregit, ac gratias egit. David quoque cum hujus mysterii magnitudinem contemplaretur, antequam carmen illud pronunciaret, (b) *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, et mirerator Dominus, escam dedit timentibus se*, gratiarum actionem præponendam existimavit, cum inquit, (c) *Confessio, et magnificentia opus ejus.*

4. *Quare hoc Sacramentum Communio, pacis, et charitais Sacramentum nominetur.*

Frequenter etiam nomine *sacrificii* declaratur: de quo mysterio paulo post latius dicendum erit. Vocatur præterea *Communio*, quod verbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait: (d) *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Chsisti est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* Nam (e) ut Damascenus explanavit, *hoc Sacramentum Christo nos copulat, atque ejus carnis, et deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat, ac conjungit, et veluti unum corpus coagmentat.* Ex quo factum est, (f) *ut Sacramentum etiam pacis, et charitatis* diceretur: ut intelligeremus, quam indigni sint Christiano nomine, qui inimicitias exercent, odiaquo, dissidia, & discordias, ut teterrimas fidelium pestes, omninò exterminandas esse: cum præsertim quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos studiosius servare, quam pacem, & charitatem profiteamur.

5. *Qua ratione idem Sacramentum Viaticum, et Cœna dicatur.*

Sed *Viaticum* etiam frequenter a sacris scriptoribus appellatur; tum quia spiritualis cibus est, quo in hujus vitæ peregrinatione sustentamur; tum quia viam nobis ad æternam gloriam, & felicitatem munit. Quare ex veteri Ecclesiæ Catholicæ instituto servari videmus, ut nemo fidelium sine hoc Sacramento e vita excedat. Ac vetustissimi quidem Pa-

(a) *Math.* 26. 27. (b) *Psal.* 110. 4. (c) *Ibid.* 3.
(d) *I. Cor.* 10. 16. (e) *Dam. 4 b. 4.* (f) *Aug. tract.* 26

cie, & invisibili carne, & sanguine ipsius Domini nostri Jesu Christi. Atque ad eundem modum hoc Sacramentum adorandum esse, nimirum Corpus, & Sanguinem Domini intelligentes affirmamus. Verum hæc omnia minus proprie dici Sacramenta, perspicuum est. Ipsæ autem panis, & vini species veram, & absolutam hujus nominis rationem habent.

9. *Quomodo differat Eucharistia a reliquis omnibus Sacramentis.*

Sed quantum hoc Sacramentum a reliquis omnibus differat, facile colligitur. Nam cetera Sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contingit. Baptismus enim Sacramenti naturam tunc adipiscitur, cum re ipsa homo aqua abluitur. At vero ad Eucharistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ Consecratio; verum enim Sacramentum esse non desint, quamvis in pyxide asservetur. Deinde in conficiendis aliis Sacramentis nulla fit materiæ, atque elementi in aliam naturam mutatio: etenim Baptismi aqua, aut Chrismatis oleum, cum illa Sacramenta administrantur, priorem aquæ, & olei naturam non amittunt: in Eucharistia vero, quod panis, & vinum ante Consecrationem erat, confecta Consecratione, vere est corporis, & sanguinis Domini substantia.

10. *Duplex Eucharistiæ materia duo Sacramenta non constituit.*

Licet autem duo sint elementa, panis scilicet, & vinum, ex quibus integrum Eucharistiæ Sacramentum conficitur, non tamen plura Sacramenta, sed unum tantum esse, Ecclesiæ auctoritate docti confitemur. Aliter enim septenarius Sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque a Conciliis Lateranensi, Florentino, & Tridentino decretum est, constare non poterit. Nam cum hujus Sacramenti gratia unum corpus mysticum efficiatur, ut Sacramentum ipsum rei, quam efficit, conveniat, unum esse oportet, atque unum quidem, non quia individuum sit, sed quia unius rei significationem habeat. Nam quemadmodum cibus, & potio,

quæ duæ diversæ res sunt, ad unam tantum rem adhibentur, ut scilicet vires corporis reficiantur: ita etiam duas illis diversas Sacramenti species respondere consentaneum fuit, quæ cibum spiritualem significarent, quo mentes sustinentur, & recreantur. Quare a Domino Salvatore dictum est: (a) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Sed diligenter explicandum est, quid Eucharistiæ Sacramentum significet, ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiam divinarum rerum contemplatione animum pascant.

11. *Quarum rerum significatio hoc Sacramento includatur.*

Tria vero sunt, quæ nobis hoc Sacramento indicantur. Primum est Christi Domini passio, quæ jam præteriit: ipse enim docuit: (b) *Hoc facite in meam commemorationem*: & Apostolus testatus est: (c) *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Alterum est divina, & cœlestis gratia, quæ præsens ad animam alendam, & conservandam hoc Sacramento tribuitur. Quemadmodum enim Baptismo in novam vitam gignimur, Confirmatione roboramur, ut Satanæ repugnare, & palam Christi nomen profiteri possimus: ita Eucharistiæ Sacramento alimur, ac sustentamur. Tertium est, quod futurum prænuntiat, æternæ jucunditatis, & gloriæ fructus, quos in cœlesti patria ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria, quæ istantis, præteriti, & consequentis temporis varietate distingui perspicuum est, sacris mysteriis ita significantur, ut totum Sacramentum, quamvis ex diversis speciebus constet, ad singula horum declaranda, tanquam ad unius rei significationem, referatur.

12. *Quæ sit hujus Sacramenti materia, et cujusmodi panis sit consecrandus.*

Sed in primis cognoscenda est a Pastoribus hujus Sacramenti materia, tum ut ipsi rite illud possint conficere, tum etiam ut fideles admoneantur, cu-

(a) *Joan.* 5. 56. (b) *Luc.* 22, 19. (c) *1. Cor.* 11. 26.

jus rei symbolum sit, atque ejus rei, quam significat, studio, & desiderio exardescant Duplex itaque est hujus Sacramenti materia: altera panis ex tritico confectus, de qua primo agetur: de altera postea dicendum erit: Nam, ut docent Evangelistæ, (*a*) Matthæus, (*b*) Marcus, & (*c*) Lucas, Christus Dominus panem in manibus accepit, benedixit, & fregit, *Hoc est corpus meum.* Apud Joannem quoque idem dicens: Salvator noster seipsum panem appellavit, cum inquit (*d*) · *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* Cum autem varia sint panis genera; vel quia materia differunt, ut cum alius ex tritico, alius ex hordeo, aut ex leguminibus, ceterisque terræ fructibus confectus est; vel quia diversis qualitatibus præditi sunt; (uni enim fermentum additur, alter vero fermenti omnino expers esse potest,) quod ad primum attinet, Salvatoris verba ostendunt, panem ex tritico confici oportere. Communi enim loquendi consuetudine, cum panis absolute dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam veteris testamenti figura declaratur. (*e*) Præceptum enim a Domino fuerat, ut panes propositionis, qui hoc Sacramentum significabant, ex simila conficerentur.

13. *Panem, ex quo Eucharistia conficitur, azymum esse conveniens est.*

Sed quemadmodum nullus panis, nisi triticeus, apta ad Sacramentum materia putandus est; (hoc enim Apostolica traditio nos docuit, & Ecclesiæ Catholicæ auctoritas firmavit) ita etiam ex iis, quæ Christus Dominus gessit, azymum esse debere, facile intelligitur. Ipse enim (*f*) primo Azymorum die (*g*) quo nihil fermentati domi habere Judæis licebat, hoc Sacramentum confecit, atque instituit.

Quod si quis Joannis Evangelistæ auctoritatem opponat, qui hæc omnia (*h*) ante diem festum Pa-

O 2

(*a*) *Mat h.* 26. 26. (b) *Marc.* 14. 22. (c) *Luc.* 24. 19.
(d) *Joan.* 6. 41. (e) *Lev.* 24 5. 6. (f) *Matt.* 26. 17.
(g) *Exod.* 12. 19. (h) *Joan.* 13. 1.

quæ acta esse commemorat, ea ratio facile dissolvi potest. Etenim, quem primum Azymorum diem ceteri Evangelistæ appellarunt, quod feria quinta vesperi dies festi Azymorum inciperent, quo tempore Salvator noster Pascha celebravit, eum ipsum diem Joannes pridie Paschæ fuisse describit, ut qui diei naturalis spatium, quod ab oriente Sole inchoatur, in primis notandum existimarit. Quapropter D. etiam Chrysostomus primum Azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad vesperam Azyma comedenda essent. Sed azymi panis Consecratio, quantum conveniat integritati, & mentis munditiæ, quam fideles ad hoc Sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cum inquit: *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi: etenim Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento militiæ, et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, et veritatis.*

14. *Panis azymus ad Eucharistiam non omnino necessarius.*

Neque tamen ea qualitas adeo necessaria existimanda est, ut si illa pani desit, Sacramentum confici non possit. Utrumque enim panis genus veram, & propriam panis rationem, & nomen habet. Quamquam nemini licet privata auctoritate, vel potius temeritate, laudabilem Ecclesiæ suæ ritum immutare. Atque eo minus id facere Latinis Sacerdotibus permissum est, quibus præterea Pontifices Max. præceperunt, ut ex azymo tantum sacra mysteria conficerent. Atque hæc de altera hujus Sacramenti materia exposuisse satis sit: in quo tamen illud animadvertendum est, quam multa materia ad Sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse; cum illorum etiam certus numerus definiri nequeat, qui aut possint, aut debeant sacra mysteria percipere.

15. *Quæ materia sit usurpanda ad consecrationem sanguinis Domini.*

Superest, ut de altera hujus Sacramenti materia,

(1) *I. Cor.* 5. 7. 8.

& elemento dicatur. Est autem vinum ex vitis fructu expressum, cui modicum aquæ permixtum sit. Nam Dominum Salvatorem vino in hujus Sacramenti institutione usum esse, Catholica Ecclesia semper docuit, cum ipse dixerit: (a) *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum.* Quo in loco Chrysostomus, *De genimine*, inquit, *vitis*, *quæ certe vinum, non aquam produxit*; ut tanto ante illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendam censuerunt, evellere videretur.

16. *Aqua in Sacramento vino est admiscenda.*

Aquam vero Dei Ecclesia vino semper admiscuit: Primum quod id a Christo Domino factum esse Conciliorum auctoritate, et sancti Cypriani testimonio comprobatur. Deinde quod sanguinis, & aquæ, (b) quæ ex ejus latere exierunt, hac permixtione memoria renovatur. Tum vero aquæ, ut in (c) Apocalypsi legimus, populum designant: quare aqua vino admixta, fidelis populi cum Christo capite conjunctionem significat. Atque hoc ex Apostolica traditione perpetuo sancta Ecclesia servavit.

17. *Non est necessarium absolute aquam adhiberi, et minor aquæ, quam vini quantitas esse debet.*

Sed quamvis aquæ admiscendæ rationes ita graves sint, ut eam sine mortali peccato prætermittere non liceat; ea tamen si desit, Sacramentum constare potest. Illud autem Sacerdotibus animadvertendum est, quemadmodum in sacris mysteriis aquam vino adhibere oportet; sic etiam modicam infundendam esse. Nam Ecclesiasticorum Scriptorum sententia, & judicio aqua illa in vinum convertitur. Quare de eo Honorius Pontifex ita scribit: *Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quod major quantitas aquæ in sacrificio, quam vini adhibetur, cum secundum consuetudinem rationabilem Ecclesiæ generalis longe plus vini, quam aquæ adhibendum sit.* Hujus igitur Sacramenti hæc duo tantum elementa sunt: ac merito

(a) *Matth.* 26. 29. (b) *Joan.* 19. 34.
(c) *Apoc.* 17. 15.

pluribus decretis sancitum est, ne quid aliud præter panem, & vinum, quod nonulli facere non verebantur, offerre liceat. Sed jam videndum est, hæc duo panis, & vini symbola quam apta sint ad eas res declarandas, quarum sacramenta esse credimus, & confitemur.

18. *Quot, et quantas res panis, et vini symbola hoc Sacramento repræsentent.*

Primum enim Christum nobis significant, ut vera est hominum vita. Ipse enim Dominus ait: (*a*) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Cum igitur corpus Christi Domini vitæ æternæ alimentum illis præbeat, qui ejus Sacramentum pure, & sancte suscipiunt, recte iis potissimum rebus conficitur, quibus hæc vita continetur; ut fideles facile possint intelligere, pretiosi corporis, & sanguinis Christi communione mentem, animumque saturari.

Nonnihil etiam hæc ipsa elementa ad id valent, ut eam cognitionem accipiant homines, esse in Sacramento corporis, & sanguinis Domini veritatem. Nam cum panem, & vinum in hominum carnem, & sanguinem quotidie vi naturæ immutari animadvertamus, facilius adduci possumus hac similitudine, ut credamus, panis & vini substantiam in veram Christi carnem, verumque ejus sanguinem cœlesti benedictione converti.

Affert etiam aliquid adjumenti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandum quod fit in anima. Ut enim, etsi nulla extrinsecus panis, & vini mutatio apparet, tamen eorum substantiam in carnem, & sanguinem Christi vere transit: ita etiam, tametsi in nobis nihil immutatum videtur, interius tamen ad vitam renovamur, dum veram vitam Eucharistiæ Sacramento accipimus.

Accedit ad hæc, quod cum (*b*) unum Ecclesiæ corpus ex multis membris compositum sit, nulla re magis elucet ea conjunctio, quam panis, vinique elementis. Panis enim ex multis granis confi-

(a) Joan. 6. 55. (b) Rom. 12. 45.

citur; & vinum ex multitudine racemorum existit; atque ita nos, cum multi simus, hujus divini mysterii vinculo arctissime colligari, & tanquam unum corpus effici declarant.

19. *Qua forma ad consecrandum panem uti oporteat.*

Sequitur nunc, ut de forma, qua ad consecrandum panem uti oporteat, agatur; non quidem ejus rei causa, ut hæc mysteria fideli populo, nisi necessitas cogat, tradantur: (eos enim, qui sacris initiati non sunt, de his erudiri necessarium non est) sed ne formæ ignoratione in Sacramento conficiendo a Sacerdotibus turpissime peccetur. Itaque a sanctis Evangelistis, (*a*) Matthæo, & (*b*) Luca; itemque (*c*) ab Apostolo docemur illam esse formam, HOC EST ENIM CORPUS MEUM. Scriptum est enim: *Cœnantibus illis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit: Accipite et manducate, Hoc est enim corpus meum.* Quæ quidem Consecrationis forma cum a Christo Domino servata sit ea perpetuo Catholica Ecclesia usa est. Pretermittenda sunt hoc loco sanctorum Patrum testimonia, quæ infinitum esset enumerare, & Concilii Florentini decretum, quod omnibus patet, atque in promptu est; cum præsertim ex illis Salvatoris verbis: (*d*) *Hoc facite in meam commemorationem*, idem liceat cognoscere. Nam quod Dominus faciendum præcepit, non solum ad id, quod egerat, sed etiam ad ea, quæ dixerat, referri debet: atque ad verba maxime pertinere intelligendum est, quæ non minus efficiendi, quam significandi causa prolata erant. Sed ratione etiam id facile persuaderi potest: nam forma ea est, qua illud significatur, quod in hoc Sacramento efficitur. Cum autem hæc verba id, quod fit, significent, ac declarent, hoc est panis conversionem in verum Domini nostri corpus, sequitur formam in illis ipsis verbis constituendam esse. In quam sen-

(a) *Matth.* 26. 26. (b) *Luc.* 22. 19.
(c) *I. Cor.* 11. (d) *Luc.* 22. 19.

tentiam, quod ab Evangelista dictum est, (a) *Benedixit*, licet accipere. Perinde enim videtur intelligendum, ac si dixisset: *Accipiens panem benedixit, dicens: Hoc est enim Corpus meum:*

20. *Non omnia verba, quæ ex consuetudine Ecclesiæ ad Consecrationem adhibentur sunt necessaria.*

Quamvis enim Evangelista verba illi, *Accipite, et comedite*, præposuerit, illis tamen non materiæ Consecrationem, sed usum tantummodo significari perspicuum est. Quare a Sacerdote quidem omnino proferri debent, sed ad Sacramentum conficiendum omnino necessaria non sunt: quemadmodum etiam profertur conjunctio illa, *enim*, in corporis, & sanguinis Consecratione. Aliter enim fiet, ut, si hoc Sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem: cum tamen dubitare non liceat, quin Sacerdos, prolatis ex more, atque instituto sanctæ Ecclesiæ verbis Domini, aptam panis materiam vere consecret, quamvis deinde contigant, ut nulli unquam sacra Eucharistia administretur.

21. *Quæ sit forma conficiendi Sanguinem.*

Jam vero quod ad vini, quæ est altera hujus Sacramenti materia, Consecrationem attinet, ob eandem causam, quam supra commemoravimus, opus est, ut Sacerdos ejus formam cognitam, & perspectam habeat. Eam igitur his verbis comprehendi certo credendum est: HIC EST ENIM CALIX SANGUINIS MEI, NOVI, ET ÆTERNI TESTAMENTI, MYSTERIUM FIDEI, QUI PRO VOBIS, ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. Ex quibus verbis plura quidem a sacris Scripturis colliguntur: quædam vero in Ecclesia ex Apostolica traditione conservata sunt. Nam quod dicitur: *Hic est calix*, (b) a D. Luca, & ab Apostolo scriptum est: quod vero sequitur, *Sanguinis mei, vel Sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, partim a (c) D.

(a) Matth. 26.26. (b) Luc. 22, 20. 1. Cor. 11.25. (c) Luc. 22,20.

Luca, partim a D. Matthæo dictum est: verba autem illa, *Æterni*, & *Mysterium fidei*, sancta traditio Catholicæ veritatis interpres, & custos nos docuit.

22. *Quod hæc sit vera Consecrationis forma ostenditur.*

Verum de hac forma nemo dubitare poterit, si quod antea dictum est de forma Consecrationis, quæ ad panis elementum adhibetur, hoc etiam loco attendatur. Constat enim, iis verbis, quæ vini substantiam in sanguinem Domini converti significant, hujus elementi formam contineri. Quare cum verba illa hoc aperte declarent, perspicuum est, aliam formam constituendam non esse. Exprimunt autem præterea quosdam effusi sanguinis in passione Domini admirabiles fructus, qui ad hoc Sacramentum maxime pertinent. Unus est aditus (*a*) ad æternam hæreditatem, quæ novi, atquæ æterni testamenti jure ad nos venit. Alter est aditus ad justitiam per mysterium fidei: (*b*) Jesum enim per fidem in sanguine ejus propitiatorem Deus proposuit, (*c*) ut ipse sit justus & justificans eum, qui ex fide est Jesu Christi. Tertius est (*d*) remissio peccatorum.

23. *Forma Consecrationis sanguinis exponitur.*

Quoniam vero hæc ipsa Consecrationis verba plena mysteriorum sunt, aptissimeque ad rem conveniunt, diligentius perpendere ea oportet. Quod vero dicitur. *Hic est enim Calix sanguinis mei*, sic intelligendum est; HIC EST SANGUIS MEUS, qui hoc Calice continetur. Recte autem, & apposite, dum sanguis hic, ut est fidelium potus, consecratur, calicis mentio facienda est. Neque enim sanguis hujusmodi potionem satis significare videretur, nisi vase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde; *Novi testamenti*: quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus, Christi Domini sanguinem non figura, quemadmodum in veteri Testamento fiebat, (de eo enim apud Apostolum ad Hebræos legimus (*e*) *sine sanguine Testamentum de-*

(a) *Hebr.* 10. 19. (b) *Rom.* 3. 25. (c) *Rom.* 3. 26.
(d) *Hebr.* 9. 14. (e) *Hebr.* 9. 18.

dicatum non esse) sed vere, & re ipsa hominibus tradi, quod ad novum Testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit: (*a*) *Idem novi Testamenti mediator est Christus, ut morte intercedente repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.*

Verbum vero; *Æterni;* ad hæreditatem æternam quæ Christi Domini æterni testatoris morte ad nos jure pervenit, referendum est.

Quod subjungitur, ***Mysterium fidei***, non rei veritatem excludit, sed quod occulte latet, atque ab oculorum sensu remotissimum est, certa fide credendum esse significat. Diversa vero hisce verbis sententia hoc loco subjecta est ab ea, quam habent; cum Baptismo etiam tribuuntur. Nam quod sanguinem Christi sub vini specie latentem fide cernimus, Mysterium fidei dicitur: at Baptismus, quoniam universam Christianæ fidei professionem complectitur, a nobis fidei Sacramentum, a Græcis mysterium jure appellatur. Quamquam alia etiam ratione sanguinem Domini mysterium dicimus, quod scilicet in eo maxime plurimum difficultatis, & negotii humana ratio experiatur, cum nobis fides credendum proponit Christum Dominum verum Dei Filium, simulque Deum, & hominem mortem pro nobis pertulisse: quæ quidem mors sanguinis Sacramento designatur.

24. *Cur maxime in sanguinis Consecratione mortis mentio fiat:*

Quapropter hoc loco apposite potius, quam in Consecratione Corporis passio Dominica commemoratur, his verbis: *Qui effundetur in remissionem peccatorum.* Sanguis enim separatim consecratus ad passionem Domini, & mortem, & passionis genus ante omnium oculos ponendum, majorem vim, & momentum habet. Sed verba illa, quæ adduntur: *Pro vobis, et pro multis*, a (*b*) Matthæo, & Luca singula a singulis sumpta sunt, quæ tamen sancta Ecclesia Spiritu Dei instructa simul conjunxit. Pertinent autem ad Passionis fructum, atque uti-

(a) *Hebr.* 9. 15. (b) *Matth.* 26. 28.

litatem declarandam. Nam si ejus virtutem inspiciamus, pro omnium salute sanguinem a Salvatore effusum esse fatendum erit: si vero fructum, quem homines ex eo perceperint, cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantum eam utilitatem pervenire, facile intelligemus. Cum igitur: *Pro vobis*, dixit eos, qui aderant, vel delectos ex Judæorum populo, quales erant discipuli, excepto Juda, quibuscum loquebatur, significavit. Cum autem addidit, *et pro multis*, reliquos electos ex Judæis, aut Gentilibus intelligi voluit. Recte ergo factum est, ut pro *universis* non diceretur, cum hoc loco tantummodo de fructibus passionis sermo esset, quæ salutis fructum delectis solum attulit. Atque hoc spectant verba illa Apostoli: (a) *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata*: & quod Dominus apud Joannem inquit: (b) *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Plurima alia in hujus Consecrationis verbis latent mysteria; quæ Pastores assidua rerum divinarum meditatione, & studio, ipsi per se, juvante Domino, facile assequentur.

25. *Non expedit in hoc Sacramento sensuum adhibere judicium.*

Sed jam ad earum rerum explicationem oratio revertatur: quæ ut a fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est. Ac quoniam Apostolus admonet, gravissimum scelus admitti ab iis, (c) qui non dijudicant corpus Domini, hoc in primis doceant Pastores, animum, atque rationem omni studio a sensibus avocandum esse. Si enim fideles ea tantum in hoc Sacramento contineri sibi persuaserint, quæ sensibus percipiunt, in summam impietatem adducantur necesse est; cum nihil aliud præter panis, & vini speciem oculis, tactu, odoratu, gustu sentientes, panem tantummodo, ac vinum in Sacramento esse, judicaverint. Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quam maxime fieri potest, a sensuum judicio abstrahantur, atque ad immensam

(a) *Hebr.* 9. 28. (b) *Joan.* 17, 9. (c) *I. Cor.* 11. 29.

Dei virtutem, & potentiam contemplandam excitentur.

26. *Quid mysticæ Consecrationis virtute in hoc sacramento potissimum efficiatur.*

Tria enim sunt maxime admiranda, atque suspicienda, quæ in hoc Sacramento verbis Consecrationis effici, fides Catholica sine ulla dubitatione credit, & confitetur. Primum est, verum Christi Domini corpus, illud idem, quod natum ex Virgine, in cœlis sedet ad dexteram Patris hoc Sacramento contineri. Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere, quamvis nihil a sensibus magis alienum, & remotum videri possit. Tertium est, quod ex utroque facile colligitur, etsi verba Consecrationis id maxime exprimunt, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut aliis sensibus percipiuntur, sine ulla re subjecta esse, mira quadam atque inexplicabili ratione. Ac panis quidem, & vini accidentia omnia licet videre; quæ tamen nulli substantiæ inhaerent, sed per se ipsa constant; cum panis, & vini substantia in ipsum Domini corpus, & sanguinem ita mutetur, ut panis, & vini substantia omnino esse desinat.

27. *Certum est, idem Christi corpus, quod natum est de Maria Virgine, in Eucharistia contineri.*

Verum, ut prius de primo agamus, conentur Pastores explicare, quam perspicua, & clara sint Salvatoris nostri verba, quæ corporis ejus veritatem in Sacramento demonstrant. Nam cum inquit: (a) *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus*: nemo qui, modò sanæ mentis sit, ignorare potest, quid nobis intelligendum sit; præsertim cum de humana natura sermo habeatur, quam in Christo vere fuisse, Catholica fides dubitare neminem patitur: ut vir sanctissimus, atque doctissimus Hilarius præclare scripserit, de veritate carnis, & sanguinis Christi, cum ex ipsius Domini professione, & fide nostra, caro ejus vere sit cibus, relictum non esse ambigendi locum.

28. *Quomodo item verum Christi corpus in Eucharistia esse convincatur.*

(a) Marc. 14. 22.

Verum alter præterea locus a Pastoribus enucleandus est: ex quo aperte licet cognoscere, verum Domini corpus, & sanguinem in Eucharistia contineri. Nam Apostolus posteaquam commemoravit panem, & vinum a Domino consecratum, & sacra mysteria Apostolis suis administrata esse, subjungit: (a) *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat; qui manducat, et bibit indigne judicium sibi manducat; et bibit non dijudicans corpus Domini.* Quod si, ut Hæretici dictitant, nihil aliud in Sacramento venerandum esset præter memoriam, & signum passionis Christi, quid opus erat tam gravibus verbis fideles hortari, ut seipsos probarent? Gravi enim illa judicii voce declaravit Apostolus, nefarium aliquod scelus ab eo admitti, qui impure sumens corpus Domini, quod in Eucharistia occulte latet, ab alio ciborum genere non distinguit. Quod etiam supra in eadem epistola uberius explicavit Apostolus his verbis: (b) *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* Quæ quidem, verba veram corporis, & sanguinis Christi Domini substantiam demonstrant. Hæc igitur Scripturæ loca Pastoribus explicanda erunt; atque in primis docendum, nihil in iis dubii, aut incerti relictum esse; præsertim cum hæc Ecclesiæ Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit.

29. *Ecclesiæ Christi sententia de sensu Scripturarum, et veritate corporis Domini in Eucharistia, quomodo sit perquirenda.*

Ad cuius sententiæ cognitionem duplici via, & ratione possumus pervenire. Prima est, cum Patres, qui ab initio Ecclesiæ, atque omni deinceps ætate floruerunt, & Ecclesiasticæ doctrinæ optimi testes sunt, consulimus. Hi vero summo consensu omnes hujus dogmatis veritatem apertissime tradiderunt; quorum singula testimonia afferre quoniam operosi laboris esset, satis erit pauca notare, vel indicare

(a) 1. Cor. 11, 28. 29. (b) Cor. 10. 16.

potius, ex quibus judicium de ceteris facile fieri poterit. Primus igitur D. Ambrosius fidem suam proferat, qui in libro de iis, qui initiantur mysteriis, testatus est, verum Christi corpus in hoc Sacramento sumi, sicut verum ex Virgine sumptum est; idque certissima fide tenendum esse: & alio loco docet, ante Consecrationem panem ibi esse, post Consecrationem autem carnem Christi. Accedat alter testis D. Chyrsostomus, non minoris fidei, & gravitatis, qui quidem cum multis aliis in locis hanc ipsam veritatem profitetur, & docet, tum vero præcipue hom. 60. de iis, qui sacra mysteria impure sumunt; itemque homilia 44., & 45. in S. Joannem, inquit enim: *Pareamus Deo, neque contradicamus, licet vel cogitationibus, vel oculis nostris videatur adversari, quod dicitur: ipsius enim sermo infallibilis est, sensus noster facile seducitur.* His vero omni ex parte consentiunt, quæ D. Augustinus acerrimus Catholicæ fidei propugnator semper docuit: atque in primis exponens titulum Psalm. 33. Scribit enim: *Portare se in manibus suis homini impossibile est, solique Christo convenire potest: ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait: Hoc est Corpus meum.* Ac Cyrillus (prætereo Justinum, & Iraeneum) adeo aperte libro quarto in Joannem veram Domini carnem in hoc Sacramento esse affirmat, ut ejus verba nullis possint fallacibus, & capitiosis interpretationibus obscurari. Quod si Pastores alia etiam Patrum testimonia requirent, facile erit sanctos (*a*) Dyonisium, (*b*) Hilarium, (*c*) Hieronymum, Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hac re gravissimas sententias doctorum, & piorum hominum industria, & labore in unum congestas passim legimus. (*d*)

30. *Quoties contraria opinio in Conciliis Ecclesiæ condemnata sit.*

(a) *Dion. lib. de Eccl. Hier. c. 3.* (b) *Lib. 8. de Trin.*
(c) *Hier. Ep. ad Damas. de Filio prodigo.*
(d) *Lib. 4. de orth. fide c. 14.*

Altera restat via, qua sanctæ Ecclesiæ judicium in iis, quæ ad fidem pertinent, investigare liceat, contrariæ scilicet doctrinæ, & opinionis damnatio. At vero constat, semper corporis Christi veritatem in sancto Eucharistiæ Sacramento ita per universam Ecclesiam diffusam, & disseminatam esse & consentienti voluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut, cum ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique signum tantummodo esse assereret, statim in Vercellensi Concilio, quod Leonis IX. auctoritate convocatum fuerat, omnium sententiis condemnatus ipse hæresim suam anathemati addixerit: qui postea cum ad eandem impietatis insaniam rediisset, tribus aliis Concilis, Turonensi, & duobus Romanis, quorum alterum Nicolaus II. alterum Gregorius VII. Pontifices Maximi convocarunt, damnatus est. Eam postea sententiam Innocentius III. in Concilio Lateranensi Magno confirvit, ac deinceps a Florentina, & Tridentina Synodis ejusdem veritatis fides apertius declarata, ac stabilita est, (ut nihil dicamus de iis, qui erroribus obcæcati, nihil magis, quam veritatis lucem oderunt). Hæc igitur Pastores si diligenter exposuerint, & infirmos confirmare, & piorum mentes summa quadam lætitia, et voluptate allicere poterunt.

21. *Quomodo in Symbolo dogma de veritate corporis Christi in hoc Sacramento includatur.*

Cum præsertim fidelibus dubitare non liceat, quin inter ceteros fidei articulos hujus etiam dogmatis fides comprehendatur. Nam, cum Dei summam omnium rerum potestatem credunt, et confitentur, credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi hujus operis efficiendi, quod in Eucharistiæ Sacramento admiramur, et colimus. Deinde cum credunt sanctam Ecclesiam Chatholicam, necessario sequitur, ut simul credant eam esse, quam explicavimus, hujus Sacramenti veritatem.

32. *Quanta sit Ecclesiæ militantis dignitas, ex hujus mysterii dignitate ostenditur.*

Sed nihil est profecto, quod ad piorum jucunditatem, et fructum addi possit, cum hujus altissimi

Sacramenti dignitatem contemplantur. Primum enim intelligunt, quanta sit Evangelicæ legis profectio, cui datum est, id reipsa habere, quod signis tantum, et figuris Mosaicæ legis tempore adumbratum fuerat. Quare divinitus dictum est a Dionysio, Ecclesiam nostram mediam esse inter Synagogam, et supremam Hierusalem, ac propterea utriusque participem. Ac profecto satis mirari fideles nunquam potuerunt sanctæ Ecclesiæ perfectionem, ejusque gloriæ altitudinem cum inter eam, & cœlestem beatitudinem unus tantum gradus interesse videatur. Hoc enim nobis cum cœlitibus commune est, ut utrique Christum Deum, et hominem præsentem beata visione perfruuntur, nos præsentem, et tamen ab oculorum sensu remotu, sacrorum mysteriorum admirabili integumento se occultantem, firma, et constanti fide veneramur. Præterea fideles hoc Sacramento Christi Salvatoris nostri perfectissimam charitatem experiuntur. Ejus enim bonitatem maxime decuit, naturam, quam a nobis sumpserat, a nobis nunquam subtrahere: sed quantum fieri posset, esse, versarique nobiscum velle, ut illud omni tempore vere, et proprie dictum videretur: (a) *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

33. *Ossa, nervi, et quæcunque ad hominis perfectionem pertinent, una cum divinitate hic vere adsunt.*

Jam vero hoc loco etiam explicandum est, non solum verum Christi corpus, et quidquid ad veram corporis rationem pertinet, veluti ossa, et nervos, sed etiam totum Christum in hoc Sacramento contineri. Docere autem oportet Christum nomen esse Dei, et hominis, unius scilicet personæ, in qua divina, et humana natura conjuncta sit: quare utramque substantiam, et quæ utriusque substantiæ consequentia sunt; divinitatem, et totam humanam naturam; quæ ex anima, et omnibus corporis partibus, et sanguine etiam constat, complectitur: quæ omnia in Sacramento esse credendum est. Nam cum in cœlo tota humanitas divinitati in una persona,

(a) *Prov.* 8. 31.

pus, quod in Sacramento inest, ab eadem divinitate sejunctum esse.

34. *Sanguis, Anima, et divinitas non eodem modo in Eucharistia, quo Corpus Christi, sunt.*

In quo tamen Pastores animadvertant necesse est, non omnia eadem ratione, aut virtute in hoc Sacramento contineri. Quædam enim sunt, quæ ex vi & efficientia Consecrationis in Sacramento esse dicimus: nam cum verba illa efficiant quidquid significant, id esse in Sacramento ex vi Sacramenti divinarum rerum Scriptores appellarunt, quod verborum forma exprimitur: ita si contingeret, ut aliquid ab aliis rebus omnino sejunctum esset, id solum, quod forma significaret, in Sacramento esse, cetera non item esse, docuerunt. Quædam vero in Sacramento continentur, quod illis rebus conjuncta sint, quæ forma exprimuntur. Nam cum forma, quæ ad panem consecrandum adhibetur, corpus Domini significet, cum dicitur (a), *Hoc est corpus meum*; ipsum Christi Domini corpus ex vi Sacramenti in Eucharistia erit. At quia Corpori Sanguis, Anima, & Divinitas conjungitur, hæc quoque in Sacramento erunt omnia, non quidem ex Consecrationis virtute, sed ut ea, quæ corpori conjuncta sunt. Atque hæc ex concomitantia in Sacramento esse dicuntur: qua ratione totum Christum in Sacramento esse perspicuum est. Si enim duo aliqua inter se reipsa conjungantur, ubi unum sit, ibi etiam alterum esse necesse est. Sequitur itaque, totum Christum usque adeo tam in panis, quam in vini specie contineri, ut, quemadmodum in panis specie non corpus modo, sed etiam Sanguis, & totus Christus vere inest, sic contra in vini specie non solum Sanguis, sed corpus, & totus Christus vere insit.

35. *Cur in Eucharistia duplex fiat Consecratio.*

Sed quanquam hæc ita se habere omnibus fidelibus certum, & persuasissimum esse debet; optimo tamen jure institutum est, ut separatim duæ Consecrationes fierent. Primo, ut passio Domini,

(a) *Matth.* 26. 26.

in qua sanguis a corpore divisus est, magis referatur, cujus rei causâ in Consecratione sanguinem effusum esse meminimus. Deinde maxime consentaneum fuit, ut, quoniam Sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, tanquam cibus, & potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum constare perspicuum est.

36. *Totus Christus in quavis utriusque speciei particula præsens adest.*

Neque vero illud prætermittendum, non solum in utraque specie, sed in quavis utriusque speciei particula totum Christum contineri. Sic enim Ambrosius scriptum reliquit: *Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis.* Atque id præterea ex Evangelistis facile colligi potest. Neque enim credendum est, singula panis frusta propria verborum forma a Domino consecrata esse, sed eadem simul omnem panem, qui ad sacra mysteria conficienda, atque Apostolis distribuenda satis futurus esset. Id quod de calice factum esse apparet, cum ipse dixit (a): *Accipite, et dividite inter vos.* Hactenus quæ explicata sunt, eo pertinent, ut ostendant Pastores, verum Christi corpus, et sanguinem in Eucharistiæ Sacramento contineri.

37. *Post consecrationem nulla materiæ hujus Sacramenti substantia remanet.*

Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis, & vini substantiam in Sacramento post Consecrationem non remanere. Hoc vero quamvis maximam admirationem merito habere possit, tamen cum eo, quod prius demonstratum est, necessario conjungitur. Etenim si est verum Christi corpus sub panis, & vini specie post Consecrationem, omnino necesse est, cum ibi antea non esset, hoc vel loci mutatione, vel creatione, vel alterius rei in ipsum conversione factum esse. At vero fieri non posse constat, ut corpus Christi in Sacramento sit, quod ex uno in alium locum venerit. Ita enim fie-

(a) *Luc.* 22. 17.

ret, ut a cœli sedibus abesset, quoniam nihil movetur, nisi locum deserat, a quo movetur. Creari autem corpus Christi minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest; relinquitur ergo, ut in Sacramento sit corpus Domini, quod panis in ipsum convertatur. Quare nulla panis substantia remaneat necesse est.

38. *Transubstantiatio a Conciliis approbata in Scripturis fundamentum habet.*

Hac ratione adducti Patres, & majores nostri in Conciliis, Lateranensi Magno, & Florentino hujus articuli veritatem apertis decretis confirmarunt. A Tridentina vero Synodo explicatius ita definitum est: *Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis, et vini una cum corpore, et sanguine Domini nostri Jesu Christi, anathema sit.* Hæc vero ex testimoniis scripturarum facile fuit colligere. Primum, quod in ejus Sacramenti institutione ipse Dominus dixit: (a) *Hoc est corpus meum.* Vocis enim, *Hoc*, ea vis est, ut omnem rei præsentis substantiam demonstret: quod si panis substantiam remaneret, nullo modo vere dici videretur: *Hoc est corpus meum.* Deinde Christus Dominus apud Joannem, (b) *Panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*; panem videlicet carnem suam vocans. Ac paulo post subjecit: (c) *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*; & rursum (d) *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Cum ergo tam claris, & perspicuis verbis carnem suam panem, & verum cibum, sanguinem item verum potum nominaverit, satis videtur declarasse, nullam in Sacramento substantiam panis, & vini remanere.

39. *Quomodo Patres in hoc Sacramento Transubstantionem agnoverint.*

(a) *Matth.* 26. 28. (b) *Joan.* 5. 6.
(c) *Ibid.* 59. (d) *Ibid.* 7.

Atque hanc perpetuo sanctorum Patrum consentientem fuisse doctrinam, qui eos evolverit, facile intelliget. Divus quidem Ambrosius ita scribit: *Tu forte dicis: Meus panis est usitatus, sed panis iste panis est ante verba Sacramentorum, ubi accesserit Consecratio, de pane fit caro Christi.* Quod quidem ut facilius probare posset, varia deinde affert exempla, & similitudines. Alibi vero cum verba illa interpretaretur: (a) *Omnia quæcumque Dominus voluit, fecit in cœlo, et in terra. Licet*, inquit, *figura panis, et vini videatur, nihil tamen aliud, quam caro Christi, et sanguis post Consecrationem credendum est.* Atque iisdem fere verbis eandem sententiam S. Hilarius exponens docuit, quamvis extrinsecus panis, & vinum videatur, vere tamen corpus, & sanguinem Domini esse.

40. *Qua ratione Euchartstia post Consecrationem etiam panis dicatur.*

Sed moneant Pastores hoc loco, mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam vocetur. Hoc enim nomine Eucharistia appellari consuevit, tum quia panis speciem habeat, tum quia naturalem alendi, & nutriendi corporis vim, quæ panis propria est, adhuc retineat. Eam autem esse sacrarum litterarum consuetudinem, ut res ita appellent, cujusmodi esse videantur, satis ostendit, quod in Genesi dictum est, (b) tres viros Abrahæ apparuisse, qui tamen tres Angeli erant. (c) Et duo illi, qui Apostolis, ascendente in cœlum Christo Domino, apparuerunt, cum essent Angeli, viri dicuntur.

41. *Quomodo fiat tam admiranda substantiarum conversio.*

Difficillima est omnino hujus mysterii explicatio. Sed tamen conabuntur Pastores iis, qui magis in divinarum rerum cognitione profecerunt, (nam qui adhuc imbecilliores sunt, verendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur) conabuntur, inquam, tradere hujus admirabilis conversionis modum; quæ ita fit, ut tota panis substantia divina virtute in

(a) *Psalm.* 134. 6. (b) *Gen.* 18. 2. (c) *Act.* 10.

totam corporis Christi substantiam, totaque vini substantia in totam sanguinis Christi substantiam, sine ulla Domini nostri mutatione, convertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augescit; sed in sua substantia totus permanet. Quod mysterium cum Divus Ambrosius declararet: *Vides, inquit, quam operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse, quæ non erant, mundus scilicet; quando magis operatorius est, ut sint ea, quæ erant, et in aliud commutentur?* In quam sententiam alii etiam veteres, & gravissimi Patres scriptum reliquerunt. Divus quidem Augustinus: *Fideliter fatemur, ante Consecrationem panem esse, et vinum, quod natura formavit; post consecrationem vero carnem Christi, et sanguinem, quod benedictio consecravit:* Damascenus autem: *Corpus secundum veritatem conjunctum est divinitati, corpus ex sancta Virgine, non quod ipsum corpus assumptum de cœlo descendat, sed quod ipse panis, et vinum in corpus, et sanguinem Christi transmutetur.*

42. *Stupendæ huic conversioni commode nomen impositum est Transubstantiatio.*

Hæc itaque admirabilis conversio convenienter, & proprie a sancta Catholica Ecclesia Transubstantiatio est appellata, quemadmodum sacra Tridentina Synodus docuit. Ut enim generatio naturalis, quod forma in ea mutetur recte, & proprie transformatio dici potest, ita etiam, quod in Sacramento Eucharistiæ tota unius rei substantia in totam alterius rei substantiam transeat, verbum Transubstantiationis recte, & sapienter a majoribus nostris inventum est.

43. *Modus Transubstantiationis, et loci, quo Christus est in hoc Sacramento, curiosius non inquirendus.*

Sed illud sæpissime a sanctis Patribus repetitum, fideles admonendi sunt, ne curiosius inquirant, quo pacto ea mutatio fieri possit. Nec enim percipi a nobis potest; nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione ejus rei exemplum aliquod

habemus. Verum, quid hoc sit, fide cognoscendum est quomodo fiat, non curiosius inquirendum. Non minorem vero cautionem Pastores adhibeant oportet in eo etiam mysterio explicando, quomodo Christi Domini corpus vel in minima panis particula totum contineatur. Vix enim unquam hujusmodi disputationes instituendæ erunt: sed tamen, quando Christiana charitas hoc postulaverit, primum quidem meminerint fidelim animos illa voce præmunire. (a) *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.*

44. *Christi corpus in Eucharistia non est ut in loco.*

Deinde vero doceant, Christum Dominum in hoc Sacramento, ut in loco, non esse. Etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliqua præditæ sunt: Christum vero Dominum ea ratione in Sacramento esse non dicimus, ut magnus, aut parvus est, quod ad quantitatem attinet; sed, ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem, aut quantitatem convertitur. Nemo vero dubitat, substantiam æquæ in parvo, atque in magno spatio contineri. Nam & aeris substantia, totaque ejus natura sic in parva, ut in magna aeris parte: itemque tota aquæ natura non minus in urnula, quam in flumine insit, necesse est. Cum igitur panis substantiæ corpus Domini nostri succedat, fateri oportet, ad eundem plane modum in Sacramento esse, quo erat panis substantia ante Consecrationem. Ea vero utrum sub magna, aut sub parva quantitate esset; nihil ad rem omnino pertinebat.

45. *In hoc Sacramento nulla est substantia, cui accidentia panis, et vini inhæreant.*

Tertium restat, quod in hoc Sacramento maximum, atque admirabile videatur; quod quidem, jam duobus aliis explicatis, facilius a Pastoribus tractari posse existimandum est; panis videlicet, & vini species in hoc Sacramento sine aliqua re subjecta constare. Nam, cum antea demonstratum sit corpus Domini, & sanguinem vere in Sacramento

(a) *Luc.* 1. 37.

esse, ita ut nulla amplius subsit panis, & vini substantia, quoniam ea accidentia Christi corpori, & sanguini inhærere non possunt; relinquitur, ut supra omnem naturæ ordinem ipsa se nulla alia re nisi sustentent. Hæc perpetua, & constans fuit Catholicæ Ecclesiæ doctrina, quæ etiam facile eorum testimoniorum auctoritate confirmari poterit, quibus antea planum factum est, nullam residere in Eucharistia panis, aut vini substantiam.

46. *Quare Christus sub panis, et vini specie corpus, et sanguinem suum tradere voluerit.*

Sed nihil magis fidelium pietati convenit, quam omissis subtilioribus quæstionibus, hujus admirabilis Sacramenti majestatem venerari, & colere, ac deinde in eo summam Dei providentiam suspicere, quod sacrosancta mysteria sub panis, & vini specie administranda instituerit. Nam, cum a communi hominum natura maxime abhorreat, humanæ carnis esca, aut sanguinis potione vesci, sapientissime fecit, ut sanctissimum corpus; & sanguis sub earum rerum specie, panis, inquam, & vini, nobis administraretur, quarum quotidiano, & communi alimento maxime delectamur. Adjunctæ vero etiam sunt duæ illæ utilitates: quarum prima est, quod ab infidelium calumnia liberati sumus, quam facile effugere non possemus, si Dominum sub propria specie comedere videremur. Altera est, quod, dum corpus, & sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen, quod vere fit, sensibus percipi non possit; hoc ad fidem in animis nostris augendam plurimum valet: *quæ quidem*, ut Sancti Gregorii sententia pervulgatum est, *ibi non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum*. Hæc autem, quæ hactenus exposita sunt, non nisi magna adhibita cautione, pro audientium captu, & temporum necessitate, explicanda erunt.

47. *Quid boni consequantur, qui corpori, et sanguini Domini digne communicaverint.*

Verum, quæ de hujus Sacramenti admirabili virtute, & fructibus dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est, ad quos earum rerum

cognitio non pertineat, quibusque maxime necessaria videri non debeat. Ut enim Eucharistiæ utilitatem fideles intelligant, ob eam potissimum causam, quæ de hoc Sacramento tam multis verbis disseruntur, cognoscenda sunt. Sed, quoniam immensæ ejus utilitates, & fructus nulla oratione explicari possunt, unus, aut alter locus a Pastoribus tractandus erit, ut ostendant, quanta in sacrosanctis illis mysteriis bonorum omnium copia, & affluentia inclusa sit. Hoc vero aliqua ex parte ita assequentur, si, omnium Sacramentorum vi, atque natura patefacta, Eucharistiam fonti, cetera rivulis comparaverint. Vere enim, ac necessario fons omnium gratiarum dicenda est, cum fontem ipsum cœlestium charismatum, & donorum omniumque Sacramentorum auctorem Christum Dominum admirabili modo in se contineat, a quo, tanquam a fonte, ad alia Sacramenta, quidquid boni, & perfectionis habent, derivatur. Ex hoc igitur divinæ gratiæ fonte amplissima munera, quæ nobis hoc Sacramento impertiuntur, facile colligi poterunt.

48. *Quæ commoda panis, et vinum corpori, ea Eucharistia animæ affert.*

Commode etiam fieri videbitur, si panis, & vini natura, quæ hujus Sacramenti symbola sunt, perpendatur. Nam, quos usus corpori panis, & vinum affert, eos omnes animæ saluti, & jucunditati, meliori quidem, ac perfectiori ratione, Eucharistiæ Sacramentum præbet. Neque enim hoc Sacramentum in substantiam nostram, ut panis & vinum, mutatur; sed nos quodammodo in ejus naturam convertimur: at recte illud Divi Augustini ad hunc locum transferri possit: *Cibus sum grandium, cresce, et manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.*

49. *Quommodo per hoc Secramentum gratia conferatur.*

Quod si (a) gratia, & veritas per Jesum Christum

(a) *Joan.* 1. 17.

facta est, in animam quoque influat, est necesse, cum eum pure, & sancte accipit, qui de seipso dixit: (b) *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Nam qui pietatis, & religionis studio affecti hoc Sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet, quin Filium Dei in se admittant, ut ejus corpori tanquam viva membra inserantur. Siquidem scriptum est (b). *Qui manducat me, et ipse vivet propter me:* item (c) *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Quem locum Cyrillus cum interpretaretur, inquit: *Dei Verbum uniens seipsum propriæ carni fecit ipsam vivificativam. Eam ergo decebat miro quodam modo uniri corporibus per sacram ejus carnem, et pretiosum sanguinem, quæ accipimus in benedictione vivificativa in pane, et vino.*

50. *Homo peccatis fœdatus, ac mortuus, Eucharistiæ sumptione non vivificatur, etiamsi hoc Sacramentum gratiam conferre dicatur.*

Verum, quod dicitur, Eucharistia gratiam tribui, Pastores admoneant oportet, ita intelligendum non esse, perinde ac necesse non sit, ut, qui re ipsa hoc Sacramentum utiliter percepturus est, gratiam antea adeptus fuerit. Constat enim, quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animæ, quæ spiritu non vivit, sacra mysteria non prodesse. Ac propterea panis, & vini speciem habent, ut significetur, non quidem revocandæ ad vitam animæ, sed in vita conservandæ causa, instituta esse. Verum hoc ideo dictum est, quod prima etiam gratia (qua omnes præditos esse oportet, antequam sacram Eucharistiam ore contingere audeant, (d) ne judicium sibi manducent, & bibant) nemini tribuitur, nisi hoc ipsum Sacramentum desiderio, & voto percipiat. Est enim omnium Sacramentorum finis, & Ecclesiasticæ unitatis, ac conjunctionis symbolum; neque extra Ecclesiam consequi gratiam ullus potest.

(a) *Joan.* 6. 56. (b) *Ibidem* 58.
(c) *Ibidem* 51. (d) *Cor.* 11. 20.

51. Quomodo anima hoc spirituali cibo reficiatur, et augeatur.

Deinde, quoniam uti corpus cibo naturali non conservatur modo, sed etiam augetur, gustusque novam quotidie ex eo voluptatem, & suavitatem percipit, ita etiam sacræ Eucharistiæ cibus non solum animam sustentat, sed vires illi addit, efficitque, ut spiritus divinarum rerum delectatione magis, ac magis commoveatur; ob eam causam fit, ut gratiam hoc Sacramento tribui, recte, & verissime dicatur. Jure enim (a) mannæ comparari potest, ex quo omnis saporis suavitas percipiebatur.

51. Per Eucharistiam peccata leviora dimittuntur.

Remitti vero Eucharistia, & condonari leviora peccata, quæ venialia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid enim cupiditatis ardore anima amisit, dum levi aliqua in re parum offendit, totum id Eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit. Quemadmodum etiam (neque enim a proposita similitudine discendendum videtur) quod innati caloris vi quotidie detrahitur, ac deperit, paulatim addi, & refici naturali alimento sentimus. Quare merito a Divo Ambrosio de hoc cœlesti Sacramento dictum est: *Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis.* Verum hæc de iis peccatis intelligenda sunt, quorum sensu, & delectatione animus non permovetur.

53. Per hoc item Sacramentum anima a futuris malis præservatur.

Illa præterea in sacris mysteriis vis est, ut nos a criminibus puros, et integros, atque a tentationum impetu incolumes servent, ac tanquam cœlesti medicamento animam præparent, ne alicujus mortiferæ perturbationis veneno facile infici, ac corrumpi queat. Atque ob eam etiam causam, ut testatur Divus Cyprianus, cum olim a Tyrannis fideles ad tormenta, & cædem propter Christiani nominis confessionem vulgo raperentur, ne illi fort

(a) Sap. 16. 19.

dolorum acerbitate victi in salutari certamine deficerent, vetus in Ecclesia Catholica mos fuit, ut eis ab Episcopis Dominici corporis, & sanguinis Sacramenta præberentur. Sed carnis etiam libidinem cohibet, ac reprimit. Dum enim charitatis igne animos magis incendit, concupiscentiæ ardorem extinguat necesse est.

54. *Quomodo per hoc Sacramentum aditus ad æternam gloriam pateat.*

Postremo, ut uno verbo omnes hujus Sacramenti utilitates, & beneficia comprehendantur, dicendum est, sacræ Eucharistiæ summam vim esse ad æternam gloriam comparandam. Scriptum est enim: (a) *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Hujus videlicet Sacramenti gratia fideles, dum hanc vitam degunt, summa conscientiæ pace, & tranquillitate perfruuntur, deinde ejus virtute recreati, non secus atque Helias, (b) qui subcinericii panis fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Horeb, cum ex vita emigrandi tempus advenerit, ad æternam gloriam, & beatitudinem ascendunt. Hæc omnia a Pastoribus latissime explicabuntur, si vel Divi Joannis locum, in quo multiplices hujus Sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserint: vel admiranda Christi Domini facta percurrentes, ostenderint, cum eos jure, ac merito beatissimos fuisse existimemus, (c) in quorum tecta mortalis receptus est, vel qui illius (d) vestis, aut fimbriæ tactu sanitatem recuperarunt, multo nos beatiores, et feliciores esse, in quorum animam immortali gloriæ præditus ingredi non gravetur, ut ejus vulnera sanet omnia, eamque amplissimis muneribus ornatam sibi conjungat.

55. *Quot modis corpori, et sanguini Domini communicemus.*

Verum docendum est, a quibus ingentes illi sa-

(a) *Joan.* 6. 54. (b) 3. *Reg.* 19. 8.
(c) *Matth.* 8. 14. *et* 9. 10. (d) *Matth.* 9. 21.

ræ Eucharistiæ fructus, qui modo commemorati sunt, percipi possint, neque unam tantum esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata æmulari. Recte igitur, & sapienter majores nostri, ut in (a) Tridentina Synodo legimus, tres hujus Sacramenti sumendi rationes distinxerunt. Alii enim Sacramentum tantum accipiunt, ut peccatores, qui sacra mysteria impuro ore, & corde accipere non verentur, quos Apostolus ait, (b) indigne manducare & bibere corpus Domini. De his D. Augustinus ita scribit: *Qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter ejus carnem, licet carnaliter, et visibiliter premat dentibus Sacramenta corporis, et sanguinis.* Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solum ex his nullum capiunt fructum, sed, ipso Apostolo teste, (c) judicium sibi manducant, & bibunt. Alii vero spiritu tantummodo Eucharistiam sumere dicuntur; ii sunt, qui desiderio, & voto, propositum cœlestem illum panem comedunt, fide viva incensi, (d) quæ per dilectionem operatur; ex quo, si non omnes, maximos certe utilitatis fructus consequuntur. Alii denique sunt; qui Sacramento, & spiritu sacram Eucharistiam percipiunt; qui cum ex Apostoli doctrina (e) prius se probaverint, ac (f) veste nuptiali ornati ad divinam hanc mensam accesserint, ex Eucharistia capiunt uberrimos illos, quos antea diximus, fructus. Quare perspicuum est, eos se maximis, & cœlestibus bonis privare, qui cum ad corporis Domini Sacramentum etiam sumendum parati esse possint, satis habent spiritu tantum sacram Communionem accipere.

56. *Antequam quis ad Eucharistiam accedat, præparandum animum esse, ostenditur.*

Sed jam docendum est, qua ratione præparatos fidelium animos esse oporteat, antequam ad Sacramentalem Eucharistiæ perceptionem veniant. Ac

(a) *Sess.* 13. c. 8. (b) *I. Cor.* 11. (c) *I Cor.* 11. 16.
(d) *Gal.* 56. (e) *I. Cor.* 11, 28. (f) *Matth.* 22. 11.

primum quidem, ut pateat, eam præparationem maxime necessariam esse, Salvatoris nostri exemplum proponendum est. Nam, antequam Apostolis pretiosi corporis, & sanguinis sui Sacramenta daret, quamvis jam mundi essent (*a*) pedes eorum lavit, ut declararet, omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem & innocentiam desit, cum sacra mysteria percepturi sumus. Deinde vero fideles intelligant, quemadmodum, si optime affecto, & præparato animo Eucharistiam aliquis sumat, amplissimis cœlestis gratiæ muneribus ornatur: ita contra, si imparatus accipiat, non solum nihil commodi, sed maxima etiam incommoda, & detrimenta eum accipere. Optimis enim rebus, & maxime salutaribus hoc proprium est, ut, si in tempore iis utamur, vehementer prosint: sin alieno tempore adhibeantur, perniciem & exitium afferant. Quare mirandum non est, ingentia quoque, & præclarissima Dei dona, cum bene constituto animo accipiuntur, ad cœlestem gloriam consequandam maximo nobis adjumento esse: at vero, cum iis nos ipsos indignos præbemus, sempiternam mortem afferre. Id vero arcæ Domini exemplo comprobatur. (*b*) Arca enim fœderis, qua nihil præstantius Israeliticus populus habuit, cui etiam per illam maxima, & innumerabilia beneficia Dominus tribuerat, a (*c*) Philisthæis ablata, summam illis pestem, & calamitatem cum æterno dedecore conjunctam importavit. Sic etiam cibi, qui ore accepti in stomachum bene affectum illabuntur, corpora alunt, & sustentant; qui vero in stomachum vitiosis humoribus plenum infundi solent, graves morbos efficiunt.

57. *Quo pacto animus ad Eucharistiam sit præparandus.*

Primam itaque illam præparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam a mensa, hanc sacram ab aliis profanis, cœlestem hunc panem a communi. Atque hoc fit cum certo credimus, præsens

(*a*) *Joan.* 13. (*b*) *Exod.* 26. 21. 24. (*c*) *Reg.* 5. *per totum.*

esse verum corpus, & sanguinem Domini, (a) quem in cœli Angeli adorant, (b) ad cujus nutum columnæ cœli contremiscunt, & pavent, cujus (c) gloria plenum est cælum, & terra. Hoc nimirum est diiudicare corpus Domini, quod (d) Apostolus admonuit: cujus tamen mysterii magnitudinem venerari potius oportet quam in disputationibus ejus veritatem curiosius perquirere.

Altera vero illa præparatio maxime necessaria est, ut unusquisque a seipso quærat, num pacem cum aliis habeat, (e) num proximos vere, atque ex animo diligat. Inquit enim Matthæus: (f) *Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et veniens offeres munus tuum.*

Deinde conscientiam nostram scrutari diligenter debemus, ne forte exitiali aliquo peccato contaminati simus, cujus pœnitere necesse sit, ut prius Contritionis, & Confessionis medicamento illud eluatur. Definitum est enim a sancta Tridentina Synodo, nemini licere quem peccati mortalis conscientia stimulet, si Sacerdotis facultas data sit, antequam se Sacramentali Confessione purgarit, quantumvis sibi contritus esse videatur, sacram Eucharistiam accipere.

Præterea taciti cum animis nostris cogitemus, quam indigni simus, quibus divinum hoc beneficium a Domino tribuatur. Quare illud Centurionis, (g) de quo idem ipse Salvator testatus est, se non invenisse tantam fidem in Israel, ex animo dicendum est, (h) *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* Exquiramus etiam a nobis ipsis, an illud Petri usurpare nobis liceat: (i) *Domine tu scis, quia amo te.* Meminisse enim oportet, eum, qui sine (k) veste nuptiali in convivio Domini ac-

(a) *Ps.* 96. 8. (b) *Job*, 26. 11. (c) *Isa*, 6. 3.
(d) *I. Cor.* 11. 29. (e) 1. *Joan.* 3. 4.
(f) *Matth.* 5. 24. 25. (g) *Matth.* 8. 10.
(h) *Matth.* 8. 5. (i) *Joan.* 11. 15. (k) *Matth.* 22. 11.

subuerat, in tenebrosum carcerem conjectum, sempiternis pœnis addictum fuisse.

58. *Etiam corporis aliqua ratio communicare volenti est suscipienda.*

Neque vero animi solum, sed etiam corporis præparatione opus est. Nam jejuni ad sacram mensam accedere debemus, ita ut saltem a dimidia antecedentis diei nocte usque ad illud temporis punctum, quo sacram Eucharistiam accipimus, nihil omnino comederimus, aut biberimus. Postulat etiam tanti Sacramenti dignitas, ut qui matrimonio juncti sunt, aliquot dies a concubitu uxorum abstineant (*d*), Davidis exemplo admoniti, qui cum panes Propositionis a Sacerdote accepturus esset, purum se, & pueros suos ab uxorum consuetudine tres ipsos dies professus est. Hæc fere sunt, quæ maxime observari a fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda antea parent. Reliqua enim, quæ hac in re providenda esse videantur, ad hæc ipsa capita facile redigi poterunt.

59. *Christiani omnes Eucharistiam sumere saltem semel in anno tenentur.*

Sed, ne forte aliqui segniores ad hoc Sacramentum percipiendum reddantur, quod tantam præparationem adhibere grave admodum, & difficile ducant: fideles sæpe admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram Eucharistiam accipiant. Præterea constitutum est ab Ecclesia, ut qui semel saltem singulis annis in Pascha non communicaverit, ab Ecclesia arceatur.

60. *Quoties, et quibus temporibus percipienda sit Eucharistia.*

Neque tamen fideles satis habeant, se, hujus decreti auctoritati obtemperantes, semel tantummodo corpus Domini quotannis accipere, verum sæpius iterandam Eucharistiæ Communionem existiment. Utrum autem singulis mensibus, vel hebdomadis, vel diebus expediat, certa omnibus regula præscribi non potest: veruntamen illa est Sancti Augusti-

(d) 1. *Reg.* 21. 5.

ni norma certissima: *Sic vive, ut quotidie possis sumere.* Quare Parochi partes erunt, fideles crebro adhortari, ut, quemadmodum corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium putant, ita etiam quotidie hoc Sacramento alendæ, & nutriendæ animæ curam non abjiciant. Neque enim minus spirituali cibo animam, quam naturali corpus indigere perspicuum est. Vehementer autem proderit hoc loco repetere maxima illa, & divina beneficia, quæ, ut antea demonstratum est, ex Eucharistiæ Sacramentali Communione consequimur. Illa etiam figura erit addenda (a), cum singulis diebus corporis vires Manna reficere oportebat; itemque sanctorum Patrum auctoritates, quæ frequentem hujus sacramenti perceptionem magnopere commendant. Neque enim unius Sancti Patris (b) Augustini ea fuit sententia: *Quotidie peccas, quotidie sume:* sed, si quis diligenter attenderit, eundem omnium (c) Patrum, qui de hac re scripserunt, sensum fuisse, facile comperiet.

61. *Communicandi morem in Ecclesia olim frequenter, demonstratur.*

Ac tempus quidem olim fuisse, cum fideles quotidie Eucharistiam acciperent, ex (d) Apostolorum actis intelligimus. Omnes enim, qui tunc fidem Christianam profitebantur, vera, & sincera charitate ita ardebant, ut, cum sine intermissione orationibus, & aliis pietatis officiis vacarent, quotidie ad sacra Dominici corporis mysteria sumenda parati invenirentur. Eam postea consuetudinem, quæ intermitti videbatur, Anacletus sanctissimus Martyr, & Pontifex Maximus aliqua ex parte renovavit. Præcepit enim, ut ministri, qui Missæ sacrificio interessent, communicarent, quod ab Apostolis constitutum esse, affirmaret. Diu etiam in Ecclesia ille mos fuit, ut Sacerdos, peracto sacrificio cum Eucharistiam sumpsissent, ad populum, qui aderat, conversus, his verbis ad sacram mensam fideles in-

(a) Exod. 16. 15. (b) D. Aug. serm. 28.
(c) Ignat. in Ep. ad Eph. (d) Act. 2. 4 2.

vitaret: *Venite fratres ad Communionem:* tunc, qui parati erant, summa cum religione sacrosancta mysteria sumebant. Sed, cum deinde charitas, & pietatis studium adeo refrixisset, ut raro admodum ad Communionem fideles accederent, sancitum est a Fabiano Pontifice, ut ter quotannis, in Natali Domini, & Resurrectione, & Pentecoste, omnes Eucharistiam sumerent: id quod postea a multis Conciliis, præsertim vero ab Agathensi primo confirmatum est. Ad extremum, cum eo rès adducta esset, ut non modo sancta illa, & salutaris perceptio non servaretur, sed in plures etiam annos sacræ Eucharistiæ Communio differretur, decretum est in Lateranensi Concilio, ut semel ad minus singulis annis in Pascha fideles omnes sacrum Domini corpus acciperent; qui vero id facere neglexissent, Ecclesiæ aditu prohiberentur.

62. *Pueris nondum ratione utentibus Eucharistiam administrare non convenit.*

Verum, quamvis hæc lex Dei, & Ecclesiæ auctoritate sancita ad omnes fideles pertineat, docendum est, eos tamen excipi, qui nondum rationis usum propter ætatis imbecillitatem habent. Hi enim neque sacram Eucharistiam a communi, & profano pane sciunt discernere, neque ad eam accipiendam pietatem animi, & religionem afferre possunt. Atque id etiam a Christi Domini institutione alienissimum videtur. Inquit enim (a): *Accipite, et comedite*: infantes autem idoneos non esse, qui accipiant, & comedant, satis constat. Vetus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, ut infantibus etiam sacram Eucharistiam præberent; sed tamen, tum ob eas causas, quæ antea dictæ sunt, tum ob alias Christianæ pietati maxime consentaneas jamdiu ejusdem Ecclesiæ auctoritate id fieri desiit.

63 *Qua ætate pueris sacra mysteria danda sint.*

Qua vero ætate pueris sacra mxsteria danda sint, nemo melius constituere poterit, quam pater, &

(a) *Matth.* 20. 26.

sacerdos, cum illi confitentur peccata. Ad illos enim pertinet explorare, & a pueris percontari, an hujus admirabilis Sacramenti cognitionem aliquam acceperint, & gustum habeant.

63. *Licet insanos aliquando ad communionem admittere.*

Amentibus præterea, qui tunc a pietatis sensu alieni sunt, Sacramenta dare minime oportet. Quamvis, si antequam in insaniam inciderent, piam, & religiosam animi voluntatem præsetulerint, licebit eis in fine vitæ ex Concilii Carthaginensis decreto, Eucharistiam administrare: modo vomitionis, vel alterius indignitatis, & incommodi periculum nullum timendum sit.

65. *Laicis sub utraque specie communicandum non est.*

Quod vero ad communicandi ritum pertinet, doceant Parochi, S. Ecclesiæ lege interdictum esse, ne quis sine ipsius Ecclesiæ auctoritate, præter Sacerdotes corpus Domini in sacrificio conficientes, sub utraque specie sacram Eucharistiam sumat. Nam, ut a Tridentina Synodo explicatum est, quamvis Christus Dominus in ultima cœna altissimum hoc Sacramentum in panis, & vini speciebus instituerit, & Apostolis tradiderit; ex eo tamen non efficitur, hanc legem a Domino Salvatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utraque specie administranda sint. Etenim Dominus noster, cum de hoc Sacramento loqueretur: alterius tantum speciei sæpius meminit: ut, cum inquit: (a) *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; et panis, quem ego dabo, caro meo est pro mundi vita: & Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

66. *Rationes, ob quas Ecclesia alterius tantum speciei usum laicis concesserit.*

Multis vero, & iis quidem gravissimis rationibus adductam esse Ecclesiam patet, ut hanc potissimum sub altera specie communicandi consuetudi-

(a) Ioan. 6. 52.

nem non solum approbaret, sed etiam decreti auctoritate firmaret.

Primum enim maxime cavendum erat, ne sanguis Domini in terram funderetur: quod quidem facile vitari posse non videbatur, si in magna populi multitudine eum ministrare oportuisset.

Præterea, cum sacra Eucharistia ægrotis præsto esse debeat; magnopere timendum erat ne, si diutius vini species asservaretur, coacesceret.

Permulti præterea sunt, qui vini saporem, ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint. Quare, ne, quod spiritualis salutis causa dandum est, corporis valetudini noceret, prudentissime sancitum est ab Ecclesia, ut panis tantummodo speciem fideles acciperent.

Accedit ad alias rationes, quod in pluribus Provinciis summa vini penuria laboratur: neque id aliunde sine maximis impensis, ac non nisi longissimis ac difficillimis itineribus convehi potest.

Deinde, quod maxime omnium ad rem pertinet, convellenda erat eorum hæresis, qui negabant, sub utraque specie totum Christum esse, sed corpus tantum exsangue sub panis, sanguinem autem sub vini specie contineri asserebant. Ut igitur fidei Catholicæ veritas magis ante omnium oculos poneretur, sapientissimo consilio alterius speciei, hoc est panis Communio inducta est. Sunt & aliæ rationes ab iis collectæ, qui de hoc argumento disserunt, quæ, si opus esse videbitur, a Parochis afferri poterunt. Jam de ministro, quamvis id a nemine fere ignorari possit, agendum est, ne quid prætermissum sit, quod ad hujus Sacramenti doctrinam pertinere videatur.

67. *Proprius hujus Sacramenti minister est Sacerdos.*

Itaque tradendum est, solis Sacerdotibus potestatem datam esse, ut sacram Eucharistiam conficiant, ac fidelibus distribuant. Eum autem morem in Ecclesia semper servatum esse, ut fidelis populus a Sacerdotibus Sacramenta acciperet, Sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent, sancta

Tridentina Synodus explicavit, ostenditque hanc consuetudinem tanquam ab Apostolica traditione profectam religiose retinendam esse: cum præsertim hujus rei nobis illustre exemplum Christus Dominus reliquerit, qui & sanctissimum suum corpus consecravit, (a) & Apostolis suis manibus porrexit. Verum, ut quacumque ratione tanti Sacramenti dignitati consuleretur, non modo hujus administrandi potestas solis Sacerdotibus data est, sed lege etiam Ecclesia vetuit, ne quis, nisi consecratus esset, sacra vasa, linea, & alia instrumenta, quæ ad illius confectionem necessaria sunt, tractare aut tangere auderet, modo gravis aliqua necessitas non incideret.

68. *Potest Eucharistia per improbos Sacerdotes vel consecrari, vel administrari.*

Ex quo tum Sacerdotes ipsi, tum reliqui fideles intelligere possunt, quanta religione, & sanctitate præditos esse oporteat, qui ad Eucharistiam vel consecrandam, vel administrandam, vel sumendam accedunt. Quanquam, quod antea de ceteris Sacramentis dictum est, ea non minus ab improbis administrari, si, quæ ad illorum perfectam rationem attinet, rite serventur; idem valet in Eucharistiæ Sacramento. Neque enim hæc omnia ministrorum merito niti, sed Christi Domini virtute, & potestate geri, credendum est. Hæc sunt, quæ de Eucharistia, ut Sacramentum est, explicanda erunt. Nunc, quod restat dicendum, ut Sacrificium est, oportet explanare, ut intelligant Parochi, quæ potissimum de hoc mysterio, quemadmodum sancta Synodus decrevit, Dominicis, & festis diebus fideli populo tradere debent.

69. *Eucharistia peculiare novi Testamenti Sacrificium Deo est acceptissimum.*

Etenim hoc Sacramentum non solum thesaurus est cœlestium divitiarum, quo, si bene utamur, Dei gratiam nobis conciliamus, & amorem: sed in eo quædam præcipua ratio inest, qua ei pro immen-

(a) Matth. 26. 26.

sis in nos collatis beneficiis aliquam gratiam referre possimus. At vero hæc Victima, si rite, et legitime immoletur, quam grata, et accepta Deo sit, ex hoc intelligitur. Si enim veteris Legis Sacrificia, de quibus scriptum est: (a) *Sacrificium, et oblationem noluisti*; et iterum (b): *Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis*, ita placuerunt Domino, ut (c) Scriptura, Deum odoratum esse odorem suavitatis, idest grata ei, et accepta fuisse, testetur, quid nobis sperandum de eo Sacrificio, in quo ille immolatur, atque offertur, de quo cœlestis vox bis audita est: (d) *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui?* Hoc igitur mysterium Parochi diligenter exponent, ut, cum fideles ad rem divinam convenerint, attente, et religiose sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant.

70. *Quæ sint causæ, ob quas Eucharistiam a Christo Domino instituta est.*

In primis igitur docebunt, Eucharistiam duabus de causis institutam esse: altera est, (e) ut cœleste animæ nostræ alimentum esset, quo vitam spiritualem tueri, et conservare possemus: altera, ut Ecclesia perpetuum Sacrificium haberet, quo peccata nostra expiarentur, et cœlestis Pater sceleribus nostris sæpe graviter offensus, ab ira ad misericordiam, a justæ animadversionis severitate ad clementiam traduceretur. Hujus rei figuram, et (f) similitudinem in agno Paschali licet animadvertere, qui, ut Sacrificium, et Sacramentum a filiis Israel offerri, et comedi consueverat. Nec vero, cum Salvator noster Deo Patri seipsum in ara Crucis oblaturus esset, ullam suæ erga nos immensæ charitatis illustriorem significationem dare potuit, quam cum nobis visibile Sacrificium reliquit, quo cruentum illud semel in Cruce paulo post immolandum instauraretur; ejusque memoria usque in finem sæculi quotidie summa cum utilitate, ab Ecclesia per universum orbem diffusa coleretur.

(a) *Psalm.* 39. 7. (b) *Psalm.* 50. 18. (c) *Gen.* 8. 21. (d) *Matth.* 3. 17. (e) *Joan.* 6. 35. (f) *Exod.* 12. 3. 4.

71. *Quomodo Sacramentum a Sacrificio secernatur.*

Differunt autem plurimum inter se hæ duæ rationes. Sacramentum enim consecratione perficitur; omnis vero Sacrificii vis in eo est, ut offeratur. Quare sacra Eucharistia, dum in pyxide continetur, vel ad aegrotum defertur, Sacramenti, non Sacrificii rationem habet. Deinde etiam ut Sacramentum est, iis, qui divinam hostiam sumunt, meriti causam affert, et omnes illas utilitates, quæ superius commemoratæ sunt: ut autem Sacrificium est, non merendi solum, sed satisfaciendi quoque efficicientiam continet. Nam ut Christus Dominus in passione sua pro nobis meruit, ac satisfecit sic qui hoc sacrificium offerunt, quo nobiscum communicant, Dominicæ passionis fructus merentur, ac satisfaciunt.

72. *Quo tempore istud novi Testamenti Sacrificium sit institutum.*

Jam de hujus Sacrificii institutione nullum ambigendi locum sancta Tridentina Synodus reliquit. Declaravit enim, in (a) extrema Cœna a Christo Domino institutum esse; simulque anathemate eos damnavit, qui asserunt, verum, et proprium Sacrificium Deo non offerri, aut offerre nihil aliud esse, quam Christum ad manducandum dari.

73. *Non licet Sanctis, aut ulli creaturæ Sacrificium offerri.*

Nec vero illud prætermisit, quin diligenter explicaret, uni Deo Sacrificium offerri. Nam etsi Ecclesia interdum Missa in memoriam, et honorem Sanctorum celebrare consuevit; non tamen illis Sacrificium sed uni Deo, qui Sanctos immortali gloria coronavit, offerri docuit. Quare nec Sacerdos unquam dicere solet: *Offero tibi Sacrificium Petre, vel Paule*: sed dum uni soli Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum Martyrum insigni victoria; eorumque patrocinium ita implorat, *ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam agimus in terris.*

74. *Unde doctrina illa Sacrificii, et Sacerdotii novæ legis hauriatur.*

(a) Luc. 22.

Hæc autem, quæ de hujus Sacrificii veritate a Catholica Ecclesia tradita sunt, ex Domini verbis accepit, cum extrema illa nocte hæc ipsa sacra mysteria Apostolis commendans (a) *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem*. Eos enim, quemadmodum a Synodo definitum est, tunc Sacerdotes instituit, præcepitque, ut ipsi, et qui eis in Sacerdotali munere successuri essent, corpus ejus immolarent, et offerrent. Atque id etiam Apostoli verba ad Corinthios scripta satis demonstrant, cum ait (b) *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum, non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum*. Ut enim pro dæmoniorum mensa altare, in quo eis immolabatur, intelligendum est: ita etiam (ut quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensa Domini nihil aliud, nisi altare, in quo Sacrificium Domino fiebat, significare potest.

75. *Quibus potissimum figuris, et prophetiis istud Sacrificium olim significatum fuerit.*

Quod si ex veteri Testamento hujus Sacrificii figuras, et oracula requiramus, primum quidem de eo Malachias apertissime vaticinatus est his verbis: (c) *Ab ortu Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominum exercituum.* Præterea hæc Hostia tam ante, quam post latam Legem variis Sacrificiorum generibus prænunciata est. Etenim bona omnia, quæ iis Sacrificiis significabantur, hæc una Victima, tanquam omnium perfectio, & absolutio, complexa est. Veruntamen nulla in re ejus imaginem magis expressam licet videre, quam (d) in Melchisedech Sacrificio. Ipse enim Salvator (e) Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum constitutum declarans, corpus, & sanguinem suum in extrema Cæna sub speciebus panis, & vini Deo Patri obtulit.

(a) *Luca* 22. 10. (b) *I. Cor.* 10. 21. (c) *Malach.* 1. 10. 11. (d) *Gen.* 14. 18. (e) *Psalm.* 109. 4.

76. *Idem Sacrificium, quod in Cruce fuit oblatum, in Missa peragitur.*

Unum itaque, & idem Sacrificium esse fatemur, & haberi debet, quod in Missa peragitur, & quod in Cruce oblatum est: quemadmodum una est & eadem Hostia, Christus videlicet Dominus noster, qui seipsum in ara Crucis semel tantummodo cruentum immolavit. Neque enim cruenta, & incruenta Hostia, duæ sunt Hostiæ, sed una tantum; cujus Sacrificium postquam Dominus ita præcepit (a) *Hoc facite in meam commemorationem*, in Eucharistia quotidie instauratur.

77. *Est etiam unus utrinque Sacerdos.*

Sed unus etiam, atque idem Sacerdos est Christus Dominus. Nam ministri, qui Sacrificium faciunt, non suam, sed Christi personam suscipiunt, cum ejus corpus, & sanguinem conficiunt. Id quod & ipsius Consecrationis verbis ostenditur. Neque enim Sacerdos inquit, *Hoc est corpus Christi*; sed *Hoc est corpus meum*, personam videlicet Christi Domini gerens, panis, & vini substantiam in veram ejus corporis, & sanguis substantiam convertit.

78. *Missa ut laudis, ita etiam propitiationis est Sacrificium.*

Quæ cum ita sint, sine ulla dubitatione docendum est, id quod etiam sancta Synodus explicavit, sacrosanctum Missæ Sacrificium esse non solum laudis, & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem Sacrificii, quod in Cruce factum est; sed vere etiam propitiatorium Sacrificium, quo Deus nobis placatus, & propitius redditur. Quare si puro corde, accensa fide, & intimo scelerum nostrorum dolore affecti hanc sanctissimam Hostiam immolemus, & offeramus, dubitandum non est, quin misericordiam a Domino consecuturi simus, & gratiam in auxilio opportuno. Hujus enim Victimæ odore ita delectatur Dominus, ut gratiæ, & pœnitentiæ donum nobis impertiens, peccata condonet. Quamobrem & solemnis est illa Ecclesiæ precatio.

(a) Luc. 22, 16.

Quoties hujus Hostiæ commemoratio celebratur, toties opus nostræ redemptionis exercetur; nimirum uberrimi illi cruentæ Hostiæ fructus per hoc incruentum Sacrificium ad nos manant.

79. *Pertingit etiam Sacrificii Missæ fructus ad defunctos.*

Deinde vero hujus Sacrificii eam vim esse Parochi docebunt, ut non solum immolanti, & sumenti, prosit (*a*), sed omnibus etiam fidelibus, sive illi nobiscum in terris vivant, sive jam in Domino mortui, nondum plane expiati sint. Neque enim minus ex Apostolorum certissima traditione pro his utiliter offertur, quam pro vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, ac quibusvis calamitatibus, & angustiis.

80. *Nulla Missa ex communi usu Ecclesiæ celebrata dicenda est privata.*

Ex quo facile perspicitur, omnes Missas communes censendas esse, ut quæ ad communem omnium fidelium utilitatem, & salutem pertinent.

81. *Quonam hujus sacrificii cæremoniæ pertineant.*

Habet autem hoc sacrificium multos, eosque maxime insignes, ac solemnes ritus, quorum nullus supervacaneus, aut inanis existimandus est; verum omnes eo spectant, ut & tanti Sacrificii majestas magis eluceat, & salutaribus mysteriis intuendis ad rerum divinarum, quæ in eo Sacrificio occultæ sunt contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est ut plura dicamus; tum quia hoc argumentum longiorem explicationem postulare videtur, quam propositæ institutioni conveniat: tum quia innumerabiles pene libellos, & commentarios, qui de hac re a piis, & doctissimis viris conscripti sunt, Sacerdotes in promptu habebunt. Hactenus igitur satis fuerit, earum rerum, quæ ad Eucharistiam, tum qua Sacramentum, tum qua Sacrificium sit, pertinent, potiora capita, juvante Domino, exposuisse.

(a) *Cypr. lib. 1. epist. 9.*

DE PŒNITENTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT V.

1. *Accurate, ac frequenter doctrina Pœnitentiæ Christianis auribus est inserenda.*

Quemadmodum humanæ naturæ fragilitas, & imbecillitas omnibus nota est, eamque in seipso quisque facile experitur: ita, quantam habeat necessitatem Pœnitentiæ Sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quæ a Parochis in unoquoque argumento adhibenda est, ex rei, quam tractant, magnitudine; & pondere metiri oportet, omnino fatebimur, eos nunquam in loci hujus explicatione adeo diligentes futuros esse, ut satis videri possit. Quin etiam de hoc Sacramento, quam de Baptismo, eo accuratius agendum est, quod Baptismus semel tantum administratur nec iterari potest; Pœnitentiæ vero toties locus datur, ejusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post Baptismum peccare contingat. Ita enim a Tridentina Synodo dictum est, Sacramentum Pœnitentiæ non secus lapsis post Baptismum, ac Baptismum nondum regeneratis, ad salutem necessarium esse: vulgataque illa S. Hieronymi sententia ab omnibus, qui deinceps res sacras tradiderunt, magnopere comprebatur, Pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. Ut enim confracta navi unum vitæ perfugium reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat arripere; ita post amissam Baptismi innocentiam, nisi quis ad Pœnitentiæ tabulam confugiat, sine dubio de ejus salute desperandum est. Hæc autem non ad Pastores solum, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint, ne forte in eis rei maxime necessariæ incuria reprehendatur. Primum enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut di-

vina ope adjuti sine casu, aut prolapsione aliqua in via Domini progredi possint. Quod si nonnunquam offenderint, tum vero summam Dei benignitatem intuentes, qui tanquam (a) bonus pastor ovium suarum vulnera obligare, eisque mederi solet, hoc saluberrimum Pœnitentiæ medicamentum nunquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt.

2. *Quam varia sit verbi Pœnitentiæ significatio.*

UT autem rem ipsam aggrediamur, prius explicanda est varia hujus nominis potestas, & notio, ne aliquis ambiguitate vocis in errorem inducatur. Nonnulli enim Pœnitentiam pro satisfactione accipiunt: alii a Catholicæ Fidei doctrina maxime remoti, cum arbitrentur Pœnitentiam nullam præteriti temporis rationem habere, nihil aliud, quam novam vitam esse definiunt. Docendum est igitur, multiplicem esse hujus nominis significationem. Primum enim Pœnitentia de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod ante placuerit, nulla habita ratione hujus cogitationis, bonum ne, an malum fuerit. Sic omnes pœnitet (b), quorum tristitia secundum sæculum est, non secundum Deum; cujusmodi pœnitentia non salutem affert, sed mortem. Altera est pœnitentia, cum quis ex scelere admisso, quod quidem antea placebat, dolorem non Dei, sed sui ipsius causa, concipit. Tertia est, cum non solum admissi sceleris causa intimo animi sensu dolemus, vel ejus doloris externum etiam aliquod signum damus, verum unius Dei causa in eo mœrore sumus. Ac singulis quoque pœnitentiæ generibus, quæ commemorata sunt, pœnitentiæ vox proprie convenit: Nam cum in (c) sacris Litteris Deum pœnitere legimus; id per translationem dici perspicuum est; Eo enim loquendi genere, quod ad hominum mores accomodatum est, sacræ Litteræ utuntur, cum Deum mutare aliquid constituisse declarant; quod non aliter facere videatur, quam homines, quos si alicujus rei pœniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergo scriptum est

(a) Joan. 10. 11. (b) 2. Cor. 7. 10. (c) Gen. 6. 6.

(a), pœnituisse eum, quod hominem fecisset: & alio loco, quod Saul regem constituisset.

3. *Quoduam sit inter Pœnitentiæ significationes discrimen.*

Verum inter has Pœnitentiæ significationes magnum discrimen observare oportet. Prima enim in vitio ponenda est: altera est quædam commoti, & perturbati animi affectio, tertiam tum ad virtutem pertinere, tum Sacramentum esse dicimus; quæ significatio hujus loci propria est. Ac primum quidem de ipsa, ut virtutis parte, agendum est; non solum quia fidelis populus ad omne virtutis genus a Pastoribus institui debet, sed etiam quia hujus virtutis actiones tanquam materia præbent, in qua Pœnitentiæ Sacramentum versetur, ac nisi prius, quæ sit Pœnitentiæ virtus recte intelligatur, Sacramenti etiam vim ignorari necesse est.

4. *Quid sit Pœnitentia.*

Quare in primis monendi, hortandique sunt fideles, ut omni contentione, & studio in intima animi pœnitentia, quam virtutem dicimus, elaborent: sine qua ea, quæ extrinsecus adhibetur, parumadmodum profutura est. Intima autem Pœnitentia est illa, cum ad Deum nos ex animo convertimus, & commissa a nobis scelera detestamur, & odio habemus; simulque illud nobis certum, & deliberatum est malam vitæ consuetudinem, corruptosque mores emendare; non sine spe veniæ a Dei misericordia consequendæ. Hanc vero dolor, & tristitia, quæ perturbatio, & affectio est, & passio a multis vocatur, consequitur, veluti comes peccatorum detestationi adjucta. Quamobrem apud plures ex sanctis Patribus Pœnitentiæ definitio hujusmodi animi cruciatu declaratur.

5. *Fides pœnitentiæ pars non est.*

Verum in eo, quem pœnitet, fides Pœnitentiam antecedat necesse est. Neque enim potest quisquam se ad Deum convertere, qui fide careat. Ex quo fit, ut nullo modo Pœnitentiæ pars recte dici possit,

(a) Reg. 15. 11.

6. *Intima animi Pœnitentia virtus est censenda.*

Quod autem intima hæc Pœnitentia, ut antea diximus, ad virtutem pertineat, aperte ostendunt multa (a), quæ de Pœnitentia tradita sunt, præcepta. Lex enim de iis tantum actionibus, quæ suscipiuntur cum virtute, præcipit. Negare præterea nemo potest, quin dolere, quando, quomodo, & quatenus oportet, virtutis sit. Hoc autem ut recte fiat, pœnitentiæ virtus præstat. Interdum enim evenit, ut ex admissis sceleribus minorem, quam par est, dolorem homines capiant: quin etiam, ut a Salomone scriptum est (b), nonnulli sunt, qui cum malefecerint, lætantur. Rursus vero alii ita se mœrori animi, & aegritudini dedunt, ut de salute etiam prorsus desperent: qualis fortasse Cain videri potest, qui ait (c) *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*: & qualis certe Judas fuit (d), qui pœnitentia ductus suspendio vitam, & animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, Pœnitentiæ virtute adjuvamur.

7. *Quomodo is, quem vere pœnitet, affectus esse debeat.*

Sed idem etiam ex iis rebus colligi potest, quas sibi tanquam finem proponit is, quem vere peccati pœnitet. Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatum aboleat, omnemque animæ culpam, & maculam abstergat. Alterum est, ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat: quod quidem ad justitiam referri perspicuum est. Nam etsi inter Deum, & homines propria justitiæ ratio intercedere non potest, cum tam longo intervallo inter se distent, aliquam tamen esse justitiam constat, cujusmodi est inter Patrem, & filios, inter Dominum, & servos. Tertium est, ut homo in Dei gratiam redeat, in cujus offensionem, & odium propter peccati fœditatem incurrit. Hæc vero omnia satis declarant, Pœnitentiam ad virtutem spectare.

8. *Quibus veluti gradibus ad divinam illam Pœnitentiæ virtutem ascendatur.*

(a) *Matth.* 3. 2. (b) *Prov.* 2. 14.
(c) *Gen.* 4. 13. (d) *Matth.* 27. v. 5.

Sed docendum est etiam, quibus gradibus ad hanc divinam virtutem liceat ascendere. Primum itaque Dei misericordia nos prævenit, cordaque nostra ad se convertit. Quod cum precaretur Propheta: (a) *Converte*, inquit, *nos Domine ad te, et convertemur*.

Deinde hoc lumine illustrati, per fidem ad Deum animo tendimus. (b) *Credere enim oportet accedentem ad Deum*, ut Apostolus testatur, *quia est, et inquirentibus se remunerator sit*.

Præterea motus timoris consequitur, et suppliciorum acerbitate proposita, animus a peccatis revocatur. Atque huc videntur spectare illa Isaiæ verba: (c) *Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus*. Huc deinde accedit (d) spes impetrandæ a Deo misericordiæ, qua erecti vitam, & mores emendare constituimus. Postremo charitate corda nostra accenduntur, ex qua liberalis ille (e) timor probis, et ingenuis filiis dignus oritur: atque ita unum illud veriti, ne qua in re Dei majestatem laedamus, peccandi consuetudinem omnino deserimus. Hisce igitur quasi gradibus ad hanc praestantissimam Pœnitentiæ virtutem pervenitur.

9. *Qui sit præcipuus virtutis Pœnitentiæ fructus.*

Quae prorsus divina, et cœlestis virtus existimanda est, cui scilicet Regnum cœlorum sacræ Litterae pollicentur. Nam apud S. Matthaeum scriptum est, (f) *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, et apud Ezechielem: (g) *Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium, et justitiam, vita vivet*: tum alio loco: (h) *Nolo mortem impii: sed ut convertatur impius a via sua, et vivat*. Quod quidem de aeterna, et beata vita intelligendum esse plane constat.

(a) *Thren.* 5. 21. (b) *Hebr.* 11. 6.
(c) *Isa.* 26. 17. (d) *Matth.* 9.
(e) *Eccl.* 19. 17. (f) *Matth.* 4. 17.
(g) *Ezech.* 18. 21. (h) *Ezech.* 33. 11.

10. *Quid de externa Pœnitentia sentiendum sit, quaque de causa Christus eam in numerum Sacramentorum referri voluerit.*

De externa vero Pœnitentia docendum est, eam esse, in qua Sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subjectas, quibus declarantur ea, quæ interius in anima fiunt. In primis autem explanandum fidelibus videtur, quare factum sit, ut Christus Dominus Pœnitentiam in numerum Sacramentorum referri voluerit. Hujus autem rei illa omnino causa fuit, ut nobis de remissione peccatorum, quam Deus pollicitus est, cum ait: (a) *Si impius egerit pœnitentiam etc.* minus dubitare liceret. Vehementer enim pendere animo de intima Pœnitentia opus esset, cum de suo cuique judicio in iis, quæ agit, merito timendum sit. Ut igitur Dominus huic nostræ sollicitudini subveniret, Pœnitentiæ Sacramentum instituit, quo per Sacerdotis absolutionem peccata nobis remissa esse confideremus, conscientiæque nostræ ob fidem, quæ Sacramentorum virtuti merito habenda est, pacatiores redderentur. Neque enim aliter accipienda est vox Sacerdotis peccata nobis legitime condonantis, quam Christi Domini, qui ait Paralytico: (b) *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.*

Deinde vero, cum nemo salutem, nisi per Christum, ejusque passionis beneficio consequi possit, consentaneum, nobisque utilissimum fuit, ejusmodi Sacramentum institui, cujus vi, & efficientia Christi sanguis ad nos defluens peccata post Baptismum admissa elueret: atque ita reconciliationis beneficium illi uni Salvatori nostro acceptum referre profiteremur.

11. *Quo pacto Pœnitentia verum sit novæ Legis Sacramentum.*

Quod vero Pœnitentia Sacramentum sit, Pastores ita facile ostendent. Ut enim Baptismus Sacramentum est, quia (c) peccata omnia, ac præsertim quod origine contractum fuit, delet: eadem ratione

(a) *Ezech.* 18. 21. (b) *Matth.* 9. 2. (c) *Act.* 2. 38.

Pœnitentia, (*a*) quæ peccata omnia post Baptismum voluntate, vel actione suscepta tollit, vere, & proprie Sacramentum dicendum est. Deinde, quod caput est, cum illa, quæ extrinsecus tum a pœnitente, tum a Sacerdote fiunt, declarent ea, quæ interius efficiuntur in anima, quis neget Pœnitentiam vera, & propria Sacramenti ratione præditam esse? Siquidem *Sacramentum sacræ rei signum est*, peccator autem, quem pœnitet, rerum, & verborum notis plane exprimit, se animum à peccatis turpitudine abduxisse: itemque, ex iis, quæ a Sacerdote geruntur, & dicuntur, misericordiam Dei peccata ipsa remittentis facile cognoscimus. Quamquam hoc aperte indicant illa Salvatoris verba. (*b*) *Tibi dabo claves Regni cœlorum, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Absolutio enim Sacerdotis verbis enunciata remissionem illam peccatorum signat, quam in anima efficit.

12. *Pœnitentiæ Sacramentum iterari potest.*

Neque vero solum fideles docendi sunt; Pœnitentiam in numero Sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam, quæ iterari possunt. Quærenti enim Petro, num septies venia peccati danda esset, Dominus respondit: (*c*) *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*. Quare si cum ejusmodi hominibus agendum sit, qui summæ Dei bonitati, & clementiæ diffidere videantur, confirmandus erit illorum animus, atque ad spem divinæ gratiæ erigendus. Quod quidem facile consequentur tum hujus loci, & aliorum tractatione, qui in sacris Litteris permulti occurrent: tum vero iis rationibus, & argumentis, quæ ex sanctorum Chrysostomi libro de lapsis, & Ambrosii libris de Pœnitentia petere licebit.

13. *Materia Pœnitentiæ, quæ, et qualis.*

Jam quoniam nihil fideli populo notius esse debet, quam hujus Sacramenti materia; docendum est, in eo maxime hoc Sacramentum ab aliis differre, quod aliorum Sacramentorum materia est res

(*a*) *Act.* 8. 22. (*b*) *Matth.* 16. 19. (*c*) *Matth.* 18. 22.

aliqua naturalis, vel arte effecta. Sacramenti vero Pœnitentiæ quasi materia sunt actus pœnitentis, nempe *Contritio*, *Confessio* & *Satisfactio*, ut a Tridentina Synodo declaratum est; qui, quatenus in pœnitente ad integritatem Sacramenti, & plenam, ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes Pœnitentiæ dicuntur. Neque vero hi actus quasi materia a sancta Synodo appellantur, quia veræ materiæ rationem non habeant; sed quia ejus generis materia non sint, quæ exstrinsecus adhibeatur, ut Aqua in Baptismo, & Chrisma in Confirmatione. Quod autem ab aliis dictum est, peccata ipsa hujus Sacramenti materiam esse, nihil plane diversum dici videbitur, si diligenter attendamus. Ut enim ignis materiam ligna esse dicimus, quæ vi ignis consumuntur; ita peccata, quæ Pœnitentia delentur, recte hujus Sacramenti materia vocari possunt.

14. *Quæ sit Sacramenti Pœnitentiæ forma.*

Sed formæ etiam explicatio Pastoribus prætermittenda non est, quod ejus rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summa cum religione hujus Sacramenti gratiam. Est autem forma, *Ego te absolvo*: quam non solum ex illis verbis licet colligere: (a) *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis*; sed ex eadem Christi Domini doctrina ab Apostolis tradita accepimus. Ac quoniam Sacramenta id significant, quod efficiunt, & illa verba, *Ego te absolvo*, ostendunt peccatorum remissionem hujus Sacramenti administratione effici; planum est, hanc esse Pœnitentiæ perfectam formam. Sunt enim peccata tanquam (b) vincula, quibus constrictæ animæ tenentur, & ex quibus Pœnitentiæ Sacramento laxantur. Quod quidem non minus vere de illo etiam homine Sacerdos pronuntiat, qui prius ardentissimæ Contritionis vi, accedente tamen Confessionis voto, peccatorum veniam a Deo consecutus sit.

II

(a) *Matth.* 18. 18. (b) *Prov.* 5.

15. *Quo fructu ad formam Sacramenti preces aliæ adjiciantur.*

Adduntur præterea complures preces non quidem ad formam necessariæ, sed ut ea removeantur, quæ Sacramenti vim, & efficientiam, illius culpa, cui administratur, impedire possent.

16. *Quantum differat potestas Sacerdotum Christi in dijudicanda peccati lepra a potestate Sacerdotum veteris Legis.*

Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in Ecclesia Sacerdotibus tribuerit. Neque enim, ut olim in veteri Lege (*a*) Sacerdotes testimonio suo aliquem a lepra liberatum esse duntaxat renunciabant, ita nunc in Ecclesia ea tantum potestas Sacerdotibus facta est, ut aliquem a peccatis esse absolutum declarent; sed vere tanquam Dei ministri absolvunt: id quod Deus ipse (*b*) gratiæ, & (*c*) justitiæ auctor, ac parens efficit.

17. *Quo habitu, quibusve ritibus suam actionem commendare pœnitentes debeant.*

Diligenter vero ritus etiam, qui ad hoc Sacramentum adhibentur, fideles observabunt. Ita enim fiet, ut animo magis hæreant, quæ hoc Sacramento consecuti sunt, nimirum se tanquam servos clementissimo Domino, vel filios potius optimo parenti reconciliatos esse; & simul facilius intelligant, quid eos facere oporteat, qui velint (velle autem omnes debent) se tanti beneficii gratos, & memores probare. Nam quem peccatorum pœnitet, is se humili, ac demisso animo ad pedes Sacerdotis dejicit; ut cum se tam humiliter gerat, facile possit agnoscere, superbiæ radices evellendas esse, (*d*) a qua omnia scelera, quæ deflet, ortum habuerint, & enata sint; in Sacerdote autem, qui in eum legitimus judex sedet, Christi Domini personam, & potestatem veneretur. Sacerdos enim, quemadmodum in aliis, ita in Pœnitentiæ Sacramento admi-

(a) *Lev.* 13. 9. *&* 14. 2. (b) *Psal.* 83. 12.
(c) *Rom.* 8. 32. (d) *Eccl.* 10. 15.

nistrando Christi munus exsequitur. Deinde peccata sua pœnitens ita enumerat, ut se maxima, & acerbissima animadversione dignum esse fateatur, supplexque delictorum veniam petit; quæ sane omnia vetustatis suæ certissima testimonia a sancto Dionysio habent.

18. *Quos præcipue fructus ex Sacramento Pœnitentiæ homines capiant.*

Sed nihil profecto tam proderit fidelibus, nihilque majorem illis alacritatem Pœnitentiæ suscipiendæ afferet, quam si a Parochis sæpe explicatum fuerit, quantam ex ea utilitatem capiamus. Vere enim de Pœnitentia illud dici posse intelligent, ejus quidem radices amaras, fructus vero suavissimos esse. Pœnitentiæ itaque omnis in eo vis est, ut nos in Dei gratiam restituat, cum eoque summa amicitia conjungat. Hanc vero reconciliationem interdum in hominibus piis, qui hoc Sacramentum sancte, & religiose percipiunt, maxima conscientiæ pax, & tranquillitas cum summa spiritus jucunditate consequi solet. Nullum est enim tam grave, & nefarium scelus, quod Pœnitentiæ Sacramento non quidem semel, sed iterum, & sæpius non deleatur. Qua de re ita Dominus per Prophetam inquit: (a) *Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit præcepta mea, et fecerit judicium, et justitiam, vita vivet, et non morietur: omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.* Et S. Joannes; (b) *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, et justus, ut remittat nobis peccata nostra:* & paulo post; (c) *Si quis peccaverit,* inquit, (nullum videlicet peccati genus excipiens) *advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

19. *Qua ratione quædam peccata dicantur remitti non posse.* R 2

(a) Ezech. 18. v. 21. (b) 1. Joan. 1. 9.
(c) 1. Joan. 2. v. 1.

Quod autem in Scripturis legimus; quosdam a Domino misericordiam non esse consecutos, quamvis eam vehementer imploraverint, id vero idcirco factum esse intelligimus, quod eos vere, atque ex animo delictorum non pœnitebat. Quare cum ejusmodi sententiæ in sacris Litteris, vel apud SS. Patres occurrunt, quibus affirmare videntur (a) aliqua peccata remitti non posse, ita eas interpretari oportet, ut difficilem admodum esse veniæ impetrationem intelligamus. Ut enim morbus aliquis ex re insanabilis dicitur, quod ægrotus ita affectus sit, ut salutaris medicinæ vim oderit: sic quoddam est peccati genus, quod non remittitur, nec condonatur, propterea quod proprium salutis remedium Dei gratiam repellit. In hanc sententiam a Divo Augustino dictum est: *Tanta labes est illius peccati, ut deprecandi humilitatem subire non possit; etiamsi peccatum suum mala conscientia et agnoscere, et annuntiare cogatur.* Quæ quidem verba ita sane intelligenda sunt, ut alibi se declarans Augustinus inquit, si in hac tam scelerata mentis perversitate finierit hanc vitam, quoniam de quocunque pessimo in hac vita constituto non est desperandum, nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur.

20. *Nullus condonationem peccatorum citra Pœnitentiam obtinere potest.*

Sed, ut ad Pœnitentiam revertamur, hæc adeo propria ejus vis est, ut peccata deleat, ut sine Pœnitentia remissionem peccatorum impetrare, aut ne sperare quidem ullo modo liceat. Scriptum est enim: (b) *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis*: quod quidem de gravioribus, & mortiferis peccatis dictum a Domino est, etsi aliquo etiam Pœnitentiæ genere indigent leviora peccata, quæ venialia vocantur. Sanctus enim Augustinus inquit: *Cum quædam sit Pœnitentia, quæ quotidie in Ecclesia pro peccatis venialibus agitur: illa sane frustra esset, si peccata venialia absque Pœnitentia dimitti possent.*

(a) *Matth.* 13. 31. 32. (b) *Luca* 13. 4.

21. *Quot sint partes integrales Pœnitentiæ.*

Sed quoniam de iis rebus, quæ aliquo modo in actionem cadunt, non satis est universe loqui, curabunt Pastores sigillatim ea tradere, ex quibus vere, & salutaris Pœnitentiæ ratio a fidelibus percipi queat. Est autem hujus Sacramenti proprium, ut præter formam, & materiam, quæ omnibus Sacramentis communia sunt, partes etiam, ut antea diximus, illas habeat, quæ tanquam totam, integram que Pœnitentiam constituant, *Contritionem* scilicet, *Confessionem*, *et Satisfactionem*. De quibus D. Chrysostomus his verbis loquitur: *Pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre; in corde ejus Contritio, in ore Confessio, in opere tota humilitas, vel fructifera Satisfactio.* Hæ autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quæ ad aliquod totum constituendum necessariæ sunt: quoniam quæmadmodum hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis, & aliis hujusmodi partibus, quarum aliqua si desit, merito imperfectum videatur, perfectum vero si nulla desideretur; eodem etiam modo Pœnitentia ex hisce tribus partibus ita constituitur, ut quamvis, quod ad ejus naturam attinet, *Contritio*, & *Confessio*, quibus homo justus fit, satis sint; tamen nisi tertia etiam pars, id est *Satisfactio* accedat: aliquid ei omnino ad perfectionem desit necesse sit. Quare adeo hae partes inter se connexæ sunt, ut Contritio confitendi, & satisfaciendi consilium, & propositum inclusum habeat, Confessionem Contritio, & satisfaciendi voluntas, Satisfactionem vero duæ reliquæ antecedant.

22. *Quomodo hæ tres Pœnitentiæ partes colligantur.*

Harum autem trium partium eam rationem afferre possumus, quod animo, verbis, & re ipsa peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit ut nos ipsos Ecclesiæ clavibus subjicientes, quibus rebus Dei sanctissimum Namen a nobis violatum esset, iisdem etiam ejus iram placare, & peccatorum veniam ab eo impetrare conaremur.

Sed idem etiam alio argumento confirmari potest. Enim pœnitentia est veluti quædam delictorum

compensatio ab ejus voluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est constituta. Quare & voluntas compensandi requiritur, in quo maxime Contritio versatur; & pœnitens Sacerdotis judicio, qui Dei personam gerit, se subjiciat necesse est, ut pro scelerum magnitudine pœnam constituere in eum possit: ex quo tum Confessionis, tum Satisfactionis ratio, & necessitas perspicitur.

23. *Quid in hac materia proprie sit Contritio.*

Quoniam vero harum partium vim, & naturam tradere fidelibus oportet, prius incipiendum est a Contritione, eaque diligenter explicanda. Neque enim ad ullum temporis punctum, cum in memoriam præterita peccata redeunt, vel cum aliquid offendimus, Contritione animus debet vacare. Hanc Patres in Concilio Tridentino ita definiunt: *Contritio est animi dolor, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito, non peccandi de cetero.* Et paulo post, de Contritionis motu subjicitur: *Ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ, et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur.* Ex hac itaque definitione intelligent fideles, Contritionis vim in eo tantum positam non esse, ut quis peccare desinat, aut propositum ei sit novum vitæ genus instituere, aut ipsum jam instituat: sed in primis malæ actæ vitæ odium, & expiationem suscipiendam esse. Id vero maxime confirmant illi sanctorum Patrum clamores, quos in sacris Litteris frequenter profusos esse legimus. (a) *Laboravi*, inquit David, *in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum:* &, (b) *Exaudivit Dominus vocem fletus mei*, & rursus alias, (c) *recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Quas certe & alias hujusmodi voces vehemens quoddam anteactæ vitæ odium, & peccatorum detestatio expressit.

(a) *Psal.* 6. 7. (b) *Psalm.* 6. 10.
(c) *Isa.* 38. 15.

24. *Cur Contritio dolor a Patribus Concilii nominata sit.*

Quod autem Contritio dolore definita est, monendi sunt fideles, ne arbitrentur, eum dolorem corporis sensu percipi. Contritio enim est voluntatis actio. Et sanctus Augustinus testatur, dolorem Pœnitentiæ comitem esse, non Pœnitentiam. Verum peccati detestationem, & odium doloris vocabulo Patres significarunt: tum quia sacræ Literæ ita utuntur, inquit enim David: (a) *Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?* tum quia dolor in inferiori animæ parte, quæ vim concupiscendi habet, ex ipsa Contritione oritur: ut non incommode Contritio dolore definita fuerit, quod dolorem efficiat, ad eumque declarandum pœnitentes vestem etiam mutare soliti sint. De quo Dominus apud S. Matthæum inquit: (b) *Væ tibi Corozaim væ tibi Betsaida; quia si in Tyro, et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, et cinere pœnitentiam egissent.*

25. *Quare peccati detestatio vulgo a Theologis Contritio appelletur.*

Recte autem Contritionis nomen peccati detestationi, de qua loquimur, ad significandam vim doloris impositum est, ducta similitudine a rebus corporeis, quæ minutatim saxo, aut duriore aliqua materia confringuntur, ut eo vocabulo declararetur, corda nostra, quæ superbia obduruerunt, Pœnitentiæ vi contundi, atque conteri. Quare nullus alius dolor vel ex parentum, & filiorum obitu, vel cujusvis alterius calamitatis causa susceptus hoc nomine appellatur; sed illius tantum doloris proprium est nomen, quo ex amissa Dei gratia, atque innocentia afficimur.

26. *Quibus prœterea vocabulis eadem peccati detestatio declarari soleat.*

Verum aliis quoque vocabulis eadem res declarari solet. Nam & contritio cordis dicitur, quia cor-

(a) *Psalm.* 12. 2. (b) *Matth.* 11. 21.

dis nomen frequenter sacræ (a) Litteræ pro voluntate usurpant. Ut enim a corde motionum corporis principium sumitur; ita voluntas reliquas omnes animæ vires moderatur, ac regit. Vocatur etiam a sanctis Patribus *cordis compunctio*, qui libros de contritione conscriptos, *De compunctione cordis* inscribere maluerunt. Etenim quemadmodum ferro tumida ulcera secantur, ut inclusum virus possit erumpere: ita corda quasi scalpello Contritionis adhibito, inciduntur, ut peccati mortiferum virus queant ejicere. Quare & Scissio cordis a Joele Propheta appellata est: (b) *Convertimini*, inquit, *ad me in toto corde vestro, in jejunio, et in fletu, et in planctu, et scindite corda vestra.*

27. *Cur dolor de peccatis vocabulo Contritionis inclusus, maximus, et vehementissimus esse debeat.*

Summum vero, & maximum dolorem ex peccatis, quæ commissa sunt, suscipiendum esse, ita ut nullus major excogitari possit, facile erit hisce rationibus demonstrare. Nam cum perfecta contritio sit charitatis actio, (c) quæ ab eo timore, qui filiorum est, proficiscitur, patet eundem Contritionis, & charitatis modum statuendum esse. At quoniam charitas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor, hinc fit, ut Contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat: Ut enim maxime diligendus est Deus, ita quæ nos a Deo alienant, maxime detestari debemus; in quo etiam illud observandum est, eodem loquendi genere charitatis, & Contritionis magnitudine in sacris litteris significari. De charitate dictum est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*: rursus, quod ad Contritionem attinet, clamat Dominus per Prophetam: *Convertimini ad me in toto corde vestro.*

Præterea, sicuti Deus summum bonum est inter omnia, quæ diligenda sunt, ita etiam peccatum summum est malum inter omnia, quæ odisse homines debent; illud sequitur, ut quam ob causam Deum summe diligendum esse confitemur, ob ean-

(a) *Gen.* 6. 5. (b) *Joel.* 2. 12. 13. (c) *Deut.* 6. 5.

dem rursus peccati summum odium nos capiat necesse sit. Omnibus vero rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne vitæ quidem conservandæ causa peccare liceat, aperte nos docent illa Domini verba: (a) *Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus*, &, (b) *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.*

Sed illum etiam animadvertendum est, ut, quemadmodum, S. Bernardo teste, nullus finis, & modus charitati præscribitur (*Modus enim*, inquit ille, *diligendi Deum est ipsum diligere sine modo*;) ita peccati detestationi nullus modus definiatur.

Sit præterea non solum maxima, sed vehementissima, atque adeo perfecta, omnemque ignaviam, & socordiam excludat. Etenim in Deuteronomio scriptum est: (c) *Cum quæsieris Dominum Deum tuum invenies eum: si tamen toto corde quæsieris, et tota tribulatione animæ tuæ:* & apud Hieremiam: (d) *Quæretis me et invenietis, cum quaesieritis me in toto corde vestro, et inveniar a vobis, ait Dominus.*

28. *Contritio vera esse non desinit, etiamsi sensibilis dolor de peccatis non fuerit absolutus.*

Quamquam, si id minus consequi nobis liceat, ut perfecta sit, vera tamen, & efficax Contritio esse potest. Sæpe enim usuvenit, ut quæ sensibus subjecta sunt, magis quam spiritualia, nos afficiant. Quare nonnulli interdum majorem ex filiorum obitu, quam ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt. Idem etiam judicium faciendum est, si lacrymæ doloris acerbitatem non consequantur: quæ tamen in pœnitentia summopere optandæ, & commendandæ sunt. Præclara est enim ea de re S. Augustini sententia: *non sunt*, inquit, *in te Christianæ pietatis viscera, si luges corpus, a quo recessit anima, animam vero, a qua recessit Deus, non luges* Atque huc spectant illa Salvatoris nostri verba, quæ supra allata sunt: (e) *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro, et Sy-*

(a) *Matth.* 10. 37. (b) *Matth.* 16. 25.
(c) *Deut.* 4. 29. (d) *Hier.* 29. 14. (e) *Matth.* 11. 21.

done factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, et cinere pœnitentiam egissent. Tametsi ad eam rem comprobandam satis esse debent clarissima (a) Ninivitarum, (b) Davidis, (c) Peccatricis, (d) Apostolorum Principis exempla, qui omnes plurimis lacrymis Dei misericordiam implorantes, peccatorum veniam impetrarunt.

29. *Peccata capitalia sigillatim in Contritione detestanda sunt.*

Maxime autem hortandi, & monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium Contritionis dolorem adhibere studeant. Ita enim Ezechias Contritionem describit, cum ait: (e) *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Etenim recogitare omnes annos est sigillatim peccata excutere, ut ea ex animo doleamus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus: (f) *Si impius egerit Pœnitentia ab omnibus peccatis suis vita vivet.* Atque in hanc sententiam Sanctus Augustinus inquit: *Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in varietate; in personam.*

30. *Sufficit universe quandoque peccata sua detestari.*

Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate, & clementia. Is enim cum nostræ salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis veniam interponit; sed peccatorem paterna charitate complectitur, simul atque ille se collegerit, & universe peccata sua detestatus, quæ deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam reducere, ac detestari in animo habeat, ad Dominum se converterit. Ita enim nos per Prophetam jubet sperare, cum inquit: (g) *Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.*

31. *Quæ ad veram Contritionem sint in primis necessaria.*

Ex his igitur colligi poterunt, quæ ad veram Contritionem maxime sunt necessaria, de quibus

(a) *Joan.* 3. 5. 6. 6. (b) 2. *Reg.* 13.
(c) *Luca* 7. 37. 38. (d) *Matth.* 26. 27.
(e) *Isa.* 38. 15. (f) *Ezech.* 18. 21. (g) *Ezech.* 33. 12.

fidelem populum accurate oportebit docere, ut quisque intelligat, qua ratione comparare eam possit, regulamque habeat, qua dijudicet, quantum absit ab ejus virtutis perfectione. Primum enim necesse est peccata omnia, quæ admisimus, odisse, & dolere; ne si quædam tantum doleamus ficta, & simulata; neque salutaris Pœnitentia a nobis suscipiatur. Nam, ut a S. Jacobo Apostolo dictum est, (a) *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

Alterum est, ut ipsa Contritio confitendi, & satisfaciendi voluntatem conjunctam habeat; de quibus postea suo loco agetur. Tertium est, ut pœnitens vitæ emendandæ certam, & stabilem cogitationem suscipiat. Hoc vero Propheta aperte his verbis nos docuit: (b) *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium, et justitiam, vita vivet, et non morietur; omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor*: & paulo post: (c) *Cum averterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, et fecerit judicium, et justitiam, ipse animam suam vivificabit*: & paucis interjectis, (d) *Convertimini*, inquit, *et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas: projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus praevaricati estis, et facite vobis cor novum, et spiritnm novum.* Idem etiam Christus Dominus (e) mulieri, quæ in adultero deprehensa est, præscripsit; *Vade*, inquit, *et jam amplius noli peccare.* Item Paralytico illi, quem ad Probaticam Piscinam curaverat, (f) *Ecce*, ait, *sanus factus es, jam noli peccare.*

32. *Dolorem præteritæ culpæ, et cavendæ in posterum propositum Contritioni necessarium esse ostenditur.*

Sed natura quoque ipsa, & ratio plane ostendunt,

(a) *Jacob.* 2. 20. (b) *Ezech.* 18. 22, 23.
(c) *Ibid.* 27. (d) *Ibid.* 30.
(e) *Joan.* 8. 11. (f) *Joan.* 5. 14.

deles ad eam ipsam rationem, quæ illis præscripta est, vitam actionesque suas dirigant, vehementer proderit Contritionis vim, & utilitatem sæpius proponere. Nam, cum pleraque alia pietatis studia, (a) veluti beneficentia in pauperes, jejunia, preces, & alia id genus sancta, & honesta opera, hominum culpa, a quibus proficiscuntur, a Deo interdum repudientur: ipsa certe Contritio nunquam illi grata, et accepta esse non potest. Nam inquit Propheta: (b) *Cor contritum, et humiliatum Deus non despicies.*

Quin etiam statim ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui, alio loco ejusdem Prophetæ verba illa declarant: (c) *Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei.* Atque ejus rei figuram in (d) decem leprosis animadvertimus, qui a Salvatore nostro ad Sacerdotes missi, antequam ad illos pervenirent, a lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere, veræ Contritionis, de qua supra dictum est, eam vim esse, ut illius beneficio omnium delictorum veniam statim a Domino impetremus.

35. *Qua ratione ad perfectionem Contritionis veniatur*

Plurimum etiam valebit ad fidelium mentes excitandas, si Pastores rationem aliquam tradiderint, qua se quisque ad Contritionem exercere possit. Monere autem oportet, ut omnes conscientiam suam frequenter excutientes videant, num quæ a Deo, sive Ecclesiasticis sanctionibus præcepta sunt, servaverint. Quod si quis alicujus sceleris reum se esse cognoverit, statim seipsum accuset, supplexque a Domino veniam exposcat; & spatium tum confitendi, tum satisfaciendi sibi dari postulet: in primisque divinæ gratiæ præsidio se adjuvari petat, ne in posterum eadem illa, peccata admittat, quæ admisisse vehementer pœnitet. Curandum erit præterea Pastoribus, ut in peccatum summum fidelium odium concitetur: tum quia summa est illius fœ-

(a) *Prov.* 15. 8. (b) *Psal.* 50. 19.
(c) *Psal.* 31. 5. (d) *Luca* 17. 14.

ditas, & turpitudo; tum quia gravissima damna, & calamitates nobis affert. Nam (a) Dei benevolentiam, a quo maxima bona accepimus, longeque majore expectare, & consequi licebit, a nobis alienat, & summorum dolorum cruciatibus perpetuo afficiendos sempiternæ morti nos addicit. Hactenus de Contritione: nunc ad Confessionem, quæ est altera Pœnitentiæ pars veniamus.

36. *Quæ sit Confessionis præstantia, quamque ad fuerit Christianam salutem necessaria ejus institutio.*

Quantum vero curæ, & diligentiæ in ea explicanda Pastores ponere debeant, ex eo facile intelligent, quod omnibus fere piis persuasum est, quidquid hoc tempore sanctitatis, pietatis, & religionis in Ecclesia summo Dei beneficio conservatum est, id magna ex parte Confessioni tribuendum esse; ut nulli mirandum sit, humani generis Hostem, cum fidem Catholicam funditus evertere cogitaret, per ministros impietatis suæ, & satellites hanc veluti Christianæ virtutis arcem totis viribus oppugnare conatum esse. Primum itaque docendum est, Confessionis institutionem nobis summopere utilem, atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, Contritione peccata deleri, quis ignorat, illam adeo vehementem, acrem, & incensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari, conferrique possit? At quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam, ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret. Quod quidem admirabili consilio effecit, (b) cum claves regni cœlestis Ecclesiæ tradidit.

37. *Confessio Contritionem perficit.*

Etenim ex fidei Catholicæ doctrina omnibus credendum, & constanter affirmandum est, si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat, etsi hujusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetran-

(a) *Psal.* 50. 7. (b) *Matth.* 16. 19.

dam veniam satis esse possit, ei tamen, cum peccata Sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti, ac condonari; ut merito a sanctissimis viris Patribus nostris celebratum sit, Ecclesiæ clavibus aditum in cœlum aperiri. De quo nemini dubitandum est, cum a Concilio Florentino decretum legamus, Pœnitentiæ effectum esse absolutionem a peccatis.

Verum ex eo præterea licet cognoscere, quantam afferat Confessio utilitatem, quod iis, quorum est corrupta vitæ consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta dictaque omnia prudenti, & fideli amico patefaciant, qui eos opera, & consilio juvare possit. Quare ad eandem rationem maxime salutare existimandum est iis, qui scelerum conscientia agitantur, ut Sacerdoti tanquam Christi Domini Vicario, cui perpetui silentii severissima lex proposita est, animæ suæ morbos, et vulnera aperiant. Statim enim parata sibi medicamenta invenient, quæ non solum praesentis aegritudinis sanandae, verum ita praeparandae animae cœlestem quandam vim habeant, ut deinceps facile futurum non sit in ejusdem morbi, et vitii genus recidere.

Neque vero illa Confessionis utilitas praetermittenda, quae ad vitae societatem, et conjunctionem magnopere pertinet. Constat enim, si Sacramentalem Confessionem e Christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis, et nefandis sceleribus futura esse, quae postea, et alia etiam multo graviora homines peccati consuetudine depravati palam, committere non verebuntur. Etenim confitendi verecundia delinquendi cupiditati, et licentiae tanquam fraenos injicit, et improbitatem coercet. Sed jam Confessionis utilitate exposita, quae sit ejus natura, et vis, Pastoribus tradendum erit.

38. *Confessionis Sacramentalis descriptio et natura.*

Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem, quae ad Sacramenti genus pertinent, eo susceptam, ut virtute clavium veniam impetremus. Recte autem accusatio dicitur, quod peccata ita

suscitaverat, *obtulit Discipulis solvendum*, *ostendens potestatem solvendi esse concessam sacerdotibus*. Quo etiam pertinet quod iis, (a) qui a lepra in itinere curati sunt, præceperat, ut Sacerdotibus se ostenderent, illorumque judicium subirent.

41. *Quomodo ex verbis Domini necessario Confessio Sacerdoti facienda colligatur, et quod sint Judices Apostolorum successores.*

Cum igitur Dominus potestatem retinendi, & remittendi peccata Sacerdotibus tribuerit, perspicuum est, ipsos etiam ea de re Judices constitutos fuisse. At quoniam, ut sancta Tridentina Synodus sapienter admonuit, de qualibet re verum judicium fieri, atque in repetendis criminum pœnis justitiæ modus teneri non potest, nisi plane cognita, & perfecta causa fuerit; ex eo sequitur, ut pœnitentium Confessione sigillatim peccata omnia Sacerdotibus patefacienda sint. Hæc igitur Pastores docebunt, quæ a sancta Tridentina Synodo decreta, ac perpetuo a Catholica Ecclesia tradita sunt. Si enim sanctissimos Patres attente legimus, nusquam non apertissima testimonia occurrent, quibus confirmetur hoc Sacramentum a Christo Domino institutum esse, & Confessionis Sacramentalis legem quam illi *Exomologesim*, & *Exagoreusin* Græco vocabulo appellant, tanquam Evangelicam accipiendam esse· Quod si etiam veteris testamenti figuras exquirimus, sine dubio ad peccatorum Confessionem videntur pertinere varia illa Sacrificiorum genera, quæ ad expianda varii generis peccata a Sacerdotibus fiebant.

42. *Quo fructu ad sacramentalem Confessionem Ecclesia certas quosdam cærimonias adjunxerit.*

Sed quemadmodum Confessionem a Domino Salvatore institutam esse fideles docendi sunt, ita etiam monere eos oportet, quosdam ritus, & solemnes cæremonias Ecclesiæ auctoritate additas esse, quæ etsi ad Sacramenti rationem non spectant, ejus tamen dignitatem magis ante oculos ponunt, & con-

(a) *Luc.* 17. 14. 13.

sitentium animos pietate accensos ad Dei gratiam facilius consequendam præparant. Cum enim aperto capite ad pedes Sacerdotis abjecti, demisso in terram vultu, supplices manus tendentes, aliaque hujusmodi Christianæ humilitatis signa dantes, quæ ad Sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur; ex his perspicue intelligimus tum in Sacramento cœlestem vim agnoscendam, tum a nobis divinam misericordiam summo studio requirendam, atque efflagitandam esse.

43. *Salutem citra Confessionem recuperare non possunt, qui peccatis sunt obnoxii cupitalibus.*

Jam vero nemo existimet, Confessionem a Domino quidem institutam, sed ita tamen, ut ejus usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuant fideles: oportere eum, qui mortali scelere premitur, Confessionis Sacramento ad spiritualem vitam revocari: Quod quidem pulcherrima translatione a Domino aperte significatum videmus, cum hujus Sacramenti administrandi potestatem (*a*) Clavem regni cœlorum appellavit. Ut enim locum aliquem munitum, & sublimem ingredi nemo potest sine ejus opera, cui claves commissæ sunt sic intelligimus, neminem in cœlum admitti, nisi fores a Sacerdotibus, quorum fidei Claves Dominus tradidit, aperiantur. Aliter enim nullus plane Clavium usus in Ecclesia esse videbitur; ac frustra is, cui Clavium potestas data est, quemquam cœli aditu prohibebit, si tamen alia via introitus patere queat. Hoc vero præclare a S. Augustino cognitum est, cum inquit: *Nemo sibi dicat, occulte ago apud Dominum Pœnitentiam; novit Deus, qui mihi ignoscat, quid in corde ago. Ergo sine causa dictum,* (*b*) *Quæ solveritis in terra soluta erunt in cœlo? ergo sine causa Claves datæ sunt Ecclesiæ Dei?* Atque in eandem sententiam S. Ambrosius in libro de Pœnitentia scriptum reliquit; cum Novatianorum hæresim convelleret; qui soli Domino potestatem

(a) *Math.* 16. 19. (b) *Mat. b.* 18.

remittendi peccata reservandam asserebant: *E quis Deum*, inquit, *magis veneratur*, *qui mandatis illius obtemperat*, *an qui resistit? Deus nos jussit ejus ministris obtemperare*, *quibus cum pareamus*, *honorem soli Deo deferimus.*

44. *Quo ætatis*, *et anni tempore confitendum sit.*

Sed cum minime dubitari possit; Confessionis legem ab ipso Domino latam, & constitutam esse, sequitur, ut videndum sit, quinam, quo ætatis, & anni tempore ei parere debeant. Primum itaque ex Concilii Lateranensis canone, cujus initium est, *Omnis utriusque sexus* perspicitur, neminem Confessionis lege adstrictum esse ante eam ætatem, qua rationis usum habere potest. Neque tamen ea ætas certo aliquo annorum numero definita est; sed illud universe statuendum videtur, ab eo tempore Confessionem puero indictam esse, cum inter bonum, & malum discernendi vim habet, in ejusque mentem dolus cadere potest: Nam cum ad id vitæ tempus quisque pervenerit, in quo de salute æterna deliberandum est, tum primum Sacerdoti peccata confiteri debet, cum aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelerum conscientia premitur. Quo vero potissimum tempore confiteri oportet, eo canone, de quo antea diximus, sancta Ecclesia decrevit. Jubet enim semel saltem quotannis fideles omnes peccata sua confiteri.

45. *Quoties Christiani hoc beneficio uti debeant.*

Verum, si quid salutis nostræ ratio postulet, consideremus, profecto quoties vel mortis periculum imminet, vel aliquam rem tractare aggredimur, cujus tractatio homini peccatis contaminato non conveniat (velut cum Sacramenta administramus, aut percipimus) toties Confessio prætermittenda non est. Atque idem omnino servare oportet, cum veremur, ne nos alicujus culpæ, quam admiserimus, oblivio capiat. Neque enim peccata confiteri possumus, quæ non meminimus; neque peccatorum veniam a Domino impetramus, nisi ea Pœnitentiæ Sacramentum per Confessionem deleat.

46 *Omnia peccata sigillatim in Confessione aperienda*

Sed quoniam multa in Confessione observanda sunt, quorum alia ad Sacramenti naturam pertinent, alia non ita necessaria sunt; de his accurate agendum erit. Neque enim desunt libelli, & commentarii, ex quibus facile est horum omnium explicationem depromere. Illud autem in primis doceant Parochi, in Confessione curandum esse, ut integra, & absoluta sit. Etenim omnia mortalia peccata Sacerdoti aperire oportet. Nam venialia, quæ nos a Dei gratia non divellunt, & in quæ frequentius labimur, tametsi recte, atque utiliter, quod piorum usus demonstrat, confitemur, tamen sine culpa prætermitti, multisque aliis rationibus expiari possunt: at mortifera peccata, ut jam diximus, singula enumeranda sunt, quamvis etiam occultissime lateant, & ejus generis sint, quæ duobus tantum extremis Decalogi capitibus interdicuntur. Sæpe enim evenit, ut ea gravius animam vulnerent, quæ occulte admittuntur, quam illa, quæ aperte, ac palam peccare homines solent. Ita vero a sancta Tridentina Synodo definitum, atque a Catholica Ecclesia semper traditum est, quemadmodum SS. Patrum testimonia declarant. Est enim apud S. Ambrosium in hunc modum: *Non potest quis justificari a peccato, nisi ante confessus fuerit peccatum.* Sanctus etiam Hieronymus in Ecclesiasten idem plane confirmat; inquit enim: *Si quem serpens Diabolus occulte momorderit, et nullo conscio, eum peccati veneno infecerit: si tacuerit, et pœnitentiam non egerit, nec vulnus suum fratri, vel magistro voluerit confiteri: Magister, qui linguam habet ad curandum, ei prodesse non poterit.* Præterea S. Cyprianus in sermone de lapsis apertissime hoc docet his verbis: *Quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinore constricti sint, quoniam tamen de eo cogitaverunt, id ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter, et simpliciter confitentes Exomologesin conscientiæ faciant, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet, et modicis vulneribus exquirunt.* Denique hæc omnium Ecclesiæ Doctorum communis vox est, atque sententia.

47. *Peccatorum circumstantiæ, dum quis confitetur, sunt patefaciendæ.*

Sed in Confessione summa illa cura, & diligentia adhibenda est, quam in rebus gravissimis ponere solemus; omneque studium ita eo conferendum, ut sanemus animæ vulnera, & peccati radices evellemus. Neque vero solum peccata gravia narrando explicare oportet, verum etiam illa, quæ unumquodque peccatum circumstant, & pravitatem valde augent, vel minuunt. Quædam enim circumstantiæ adeo graves sunt, ut peccati mortiferi ratio ex illis tantum constet: quare hæc omnia confiteri semper oportet. Si quis enim hominem interemerit, explicandum est, utrum ille sacris initiatus, an profanus fuerit; itemque si cum muliere concubuit, Matrimonii ne lege libera, aut alterius uxore, aut propinqua, aut alicujus voti sponsione Deo consecrata, aperiat necesse est. Hæc enim diversa peccatorum genera constituunt; ita ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium a divinarum rerum Doctoribus appelletur. Furtum etiam in peccatis numerandum est. Verum si quis aureum nummum furetur, levius omnino peccat, quam qui centum, vel ducentos, vel ingentem aliquam auri vim, præsertim vero qui sacram pecuniam abstulit. Quæ etiam ratio ad locum, & ad tempus pertinet: quorum exempla notoria sunt ex multorum libris; quam ut a nobis commemorentur. Hæc igitur, ut diximus, enumeranda sunt; quæ vero pravitatem rei magnopere non augent, sine crimine omitti possunt.

48. *Confessio, in qua sponte aliquid gravius reticetur, iteranda est.*

Sed ad confessionem adeo necessarium est, ut, quod antea diximus, integra sit, & absoluta, ut si quis, dedita opera, alia quidem ex iis, quæ explicari debent, prætermittat, alia vero tantummodo confiteatur, non solum ex ea Confessione is nullum commodum consequatur, sed etiam novo scelere se obstringat. Neque ejusmodi peccatorum enumeratio Confessionis nomine, in qua Sacramenti ratio in-

sit, appellanda est; quin potius pœnitenti Confessionem repetere est necesse, seque ipsum illius peccati reum facere, quod Sacramenti sanctitatem Confessionis simulatione violaverit.

49. *Confessio, in qua per oblivionem, vel incuriam leve aliquid omissum est, non iteranda.*

At vero, si alia de causa Confessioni aliquid defuisse videatur, vel quia pœnitens nonnulla crimina oblitus fuerit: vel quia conscientiæ suæ latebras non ita accurate perquisierit: cum tamen illud in animo haberet, ut integre omnia peccata confiteretur, nihil opus ei erit Confessionem iterare: satis autem habebit, si quando peccata, quæ oblitus erat, in memoriam reduxerit, ea Sacerdoti alio tempore confiteri. In quo tamen animadvertendum est, ne forte nimis dissolute, & remisse conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoria repetere studuerimus, ut ea ne recordari quidem voluisse merito videri possimus. Id enim si factum fuerit, confessionem iterare omnino oportebit.

50. *Nuda, simplex et aperta debet esse Confessio.*

Præterea curandum est, ut Confessio nuda, simplex, & aperta sit, non artificiose composita; quod a nonnullis fit, qui potius vitæ suæ rationem exponere, quam peccata confiteri videntur. Ea enim Confessio esse debet quæ nos tales Sacerdoti aperiat, quales nos ipsos novimus, certaque pro certis, ac dubia pro dubiis demonstret. Quod si vel peccata non recensentur, vel alieni a re, quam tractamus, sermones inseruntur, perspicuum est, Confessionem hac virtute carere.

51. *Prudens, et verecunda debet esse Confessio.*

Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam, & verecundiam in explicandis rebus adhibent. Neque enim nimis multis verbis agendum est, sed quæ ad cujusque peccati naturam, & rationem pertinent, brevi oratione, quæ modestiam conjunctam habeat, aperienda sunt.

52. *Confessio per internuncium, aut per litteras fieri non potest.*

Illud vero etiam tum confitenti, tum Sacerdoti maxime laborandum est, ut eorum sermo in Confessione secreto habeatur. Quare fit, ut nemini omnino neque per nuncium, neque per litteras, quoniam ea ratione nihil jam occulte agi potest, peccata confiteri liceat.

53. *Expedit homini Christiano sæpius confiteri.*

Sed nulla res fidelibus adeo curæ esse debet, quam ut frequenti peccatorum Confessione animam studeant expiare. Etenim cum aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest ob multa, quæ impendent, vitæ pericula, quam statim peccata sua confiteri. Nam, ut sibi quisque diuturnum vitæ spatium polliceri queat, turpe profecto est, cum in eluendis corporis, aut vestium sordibus tam diligentes simus, non eadem saltem diligentia curare, ut animæ splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

54. *Quotuplici potestate hujus Sacramenti minister præditus esse debeat.*

Sed jam de ministro hujus Sacramenti dicendum est. Eum autem Sacerdotem esse, qui ordinariam, aut delegatam absolvendi potestatem habeat, ex Ecclesiasticis sanctionibus satis apparet. Habeat enim oportet non solum Ordinis, verum etiam Jurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet. Illustre vero hujus ministerii testimonium præbent illa Domini verba apud S. Joannem: (a) *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Neque enim omnibus, sed Apostolis tantum hæc dicta fuisse constat; quibus in hac functione Sacerdotes succedunt; idque etiam maxime consentaneum est: nam cum omne gratiæ genus, quae hoc Sacramento tribuitur, a Christo capite ad membra derivetur, merito debent corpori Christi mystico, id est fidelibus illud administrare, qui soli verum ejusdem corpus conficiendi potestatem habent; cum praesertim fideles hoc ipso Pœnitentiae Sacramento ad sacram Eucha-

(a) *Joan.* 20.

ristiam sumendam apti, idoneique reddantur. Verum quanta olim religione in antiquissima Ecclesia jus ordinarii Sacerdotis conservatum fuerit, ex veteribus Patrum decretis facile intelligitur, quibus cautum est, ne quis Episcopus, aut Sacerdos in alterius Parochia aliquid gerere auderet sine ipsius auctoritate, qui illi præesset, aut nisi magna necessitas cogere videretur. Ita vero ab Apostolo sancitum est, cum Tito praecepit, (a) ut in singulis civitatibus Sacerdotes constitueret, qui scilicet doctrinae, & Sacramentorum cœlesti pabulo fideles alerent, & educarent.

55. *Potest quivis Sacerdos quemcunque peccatorem in necessitate absolvere.*

Quanquam, si mortis periculum imminet, & proprii Sacerdotis facultas non datur, ne hac occasione aliquis pereat, in Ecclesia Dei custoditum fuisse Concilium Tridentinum docet, ut unicuique Sacerdoti liceret non solum omni peccatorum generi, cujuscunque potestatis sit, peccata condonare, sed etiam ab excommunicationis vinculo solvere.

56. *Qualis cuique de sua salute sollicito deligendus sit Confessionis minister.*

Jam, praeter Ordinis, & Jurisdictionis *potestatem*, quae prorsus necessaria sunt, opus est in primis, ut hujus Sacramenti minister tum scientia & eruditione, tum prudentia praeditus sit; judicis enim, & medici simul personam gerit. Ac, quod ad primum attinet, satis constat, non vulgarem scientiam necessariam esse, qua & peccata investigare, & ex variis peccatorum generibus, quae gravia, quae levia sint, pro cujusque hominis ordine, & genere judicare possit. Ut autem medicus est, summa quoque prudentia indiget. Etenim diligenter providendum est, ut ea remedia aegroto adhibeantur, quae ad illius animam sanandam, & in posterum contra morbi vim muniendam aptiora esse videantur. Ex quo poterunt fideles intelligere, cuivis maximo studio curandum esse, ut eum sibi Sacer-

(a) *Tit.* 1. 5.

dotem deligat, quem vitae integritas, doctrina, prudens judicium commendet: qui, & quantum in eo officio, cui praeest, ponderis, & momenti sit: & quae cuique sceleri pœna conveniat, & qui vel solvendi, vel ligandi sint, optime noverit.

57. *Nunquam quae inter confitendum sunt audita, verbo aut signo patefacere licet.*

Sed quoniam nemo est, qui non vehementer cupiat scelera, & turpitudinem suam occultari; monendi sunt fideles nihil esse, quod timeant, ne ea, quae ipsi Confessione petefecerint, a Sacerdote ulli unquam indicentur, neve aliquod ex ea periculi genus sibi ullo tempore creari possit. Sacrae enim sanctiones gravissime in eos Sacerdotes animadverti voluerunt, qui peccata omnia, quae aliquis eis confessus fuerit, perpetuo, & religioso silentio compressa non tenuerint. Quare in Concilio Lateranensi Magno ite legimus. *Caveat omnino Saeerdos, ne verbo, vel signo, vel alio quovis modo prodat aliquatenus peccatorem.*

58. *Quæ sint præcipue observanda Sacerdoti aliorum Confessiones excipienti.*

Sed jam rerum ordo postulat, cum de ministro dictum sit, ut quaedam praecipua capita explicentur, quae ad Confessionis usum, & tractationem non parum sunt accommodata. Magna enim fidelium pars est, quibus vulgo nihil longius videri solet, quam ut dies illi, qui Ecclesiastica lege Confessioni praefiniti sunt effluant: tantum absunt a Christiana perfectione, ut vix peccatorum suorum meminerint, quæ Sacerdoti patefacienda essent; nedum cetera diligenter curent, quæ ad divinam gratiam conciliandam vim habere maximam perspicuum est. Quare, cum illorum saluti omni studio succurrendum sit, hoc primum Sacerdotes in pœnitente diligenter observabunt, si veram peccatorum suorum Contritionem habeat, certumque illi sit, ac deliberatum in posterum a peccatis abstinere. Quod si ita animo affectum esse animadverterint, moneant, & vehementer hortentur, ut pro tanto, & tam singulari beneficio maximas Deo gratias agat, ab eoque

cœlestis gratiæ præsidium petere nunquam desinat, quo munitus, ac tectus facile poterit pravis cupiditatibus resistere; ac repugnare.

Docendus est etiam, ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de Passionis Domini nostri mysteriis meditetur, ad eumque imitandum, & summa charitate amandum ipse se excitet, atque inflammet. Hac enim meditatione assequetur, ut ab omnibus Dæmonis tentationibus in dies se tutiorem esse sentiat. Neque enim ulla est alia causa, cur tam cito vel leviter ab hoste impugnati animo, & viribus succumbamus, quam quod ex cœlestium rerum meditatione divini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari, atque erigi possit. Sin autem Sacerdos intellexerit, eum, qui velit confiteri, adeo peccata sua non dolere, ut vere contritus dicendus sit, conetur magno Contritionis desiderio eum afficere; ut deinde hujus præclari doni cupiditate incensus, illud a Dei misericordia petere, & efflagitare in animum inducat.

59. *Quomodo se gerere debeat Confessarius erga eos, qui sua peccat excusant.*

In primis autem reprimenda est quorundam superbia, qui scelera sua excusatione aliquâ vel defendere, vel minora facere nituntur. Nam exempli causa, cum aliquis fateatur, se ira vehementius commotum fuisse, statim hujus perturbationis caussam in alium confert, a quo prius sibi injuriam factam esse queritur. Monendus itaque est, hoc elati animi, & hominis peccati sui magnitudinem vel despicientis, vel plane ignorantis signum esse; tum vero ejusmodi excusationis genus ad augendum potius, quam ad minuendum peccatum pertinere. Nam qui ita factum suum probare contendit, hoc videtur profiteri, se tunc patientia usurum esse, cum a nemine læditur: quo quidem nihil homine Christiano indignius esse potest. Etenim cum illius vicem maxime dolere debuerit, qui injuriam fecit, tamen non peccati pravitate commovetur, sed fratri irascitur; ac cum ei præclara occasio oblata fuerit, ut Deum patientia colere, & fratrem mansuetudine

sua corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam convertit.

60. *Quomodo his consulet Confessarius, qui peccata sua confiteri erubescunt, vel imparati eum adeunt.*

Perniciosior autem est illorum culpa existimanda, qui stulta quadam verecundia impediti peccata sua confiteri non audent. Iis igitur hortando animos addere oportet, monendique sunt, nihil esse, quod vitia sua aperire vereantur, nullique mirum videri debere, si intelligat homines peccare; qui quidem communis est omnium morbus, & in humanam imbecillitatem proprie cadit.

Alii sunt, qui vel quod raro peccata sua confiteri solent, vel quod nullam curam, & cogitationem in pervestigandis suis sceleribus posuerunt, nec commissa Confessione expedire, nec unde ejus officii initium ducendum sit, satis sciunt. Quos certe acrius objurgare opus est, atque in primis docere, priusquam ad Sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum Contritione commoveatur; id vero præstari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo sigillatim recognoscere studeat. Quare si Sacerdos hujusmodi homines prorsus imparatos cognoverit; humanissimis verbis a se dimittet; hortabiturque, ut ad cogitanda peccata aliquod spatium sumant, ac deinde revertantur. Quod si forte affirmaverint, se in eam rem omne studium, & diligentiam suam contulisse, quoniam Sacerdoti maxime verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant, audiendi erunt: præsertim si emendandæ vitæ studium aliquod præseferant, adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti, & accurata meditatione compensaturos promittant. In quo tamen magna cautio adhibenda est: si enim audita Confessione judicaverint, neque in enumerandis peccatis diligentiam, nec in detestandis dolorem pœnitenti omnino defuisse, absolvi poterit; sin autem utrumque in eo desiderari animadverterit, auctor illi, & suasor erit, ut majorem curam, quod antea dictum est, in excutienda conscientia adhibeat; hominem-

que ut blandissime poterit, tractatum dimittet.

61. *Pudori quorundam quomodo consulendum.*

Sed quoniam interdum contingit, ut mulieres alicujus sceleris in priori Confessione oblitæ iterum ad Sacerdotem non audeant redire, quod vereantur, ne vel in suspicionem magnæ improbitatis populo veniant, vel singularis religionis laudem quærere existimentur: sæpe tum publicæ tum privatim docendum est, neminem tanta memoria esse, qui omnia sua facta, dicta, & cogitata meminisse queat; quapropter fideles nulla re deterrendos esse, quominus ad Sacerdotem revertantur, si in memoriam alicujus criminis redierint, quod antea fuerit prætermissum. Hæc igitur, atque alia hujus generis multa in Confessione a Sacerdotibus observanda erunt. Nunc ad tertiam Pœnitentiæ partem, quæ satisfactio appellatur, veniendum est.

62. *Quid in genere, quidve in materia Confessionis significet Satisfactio.*

Primum itaque Satisfactionis nomen, & vis exponenda est. Hinc enim Catholicæ Ecclesiæ hostes amplam occasionem dissidii, & discordiæ cum maxima Christiani populi pernicie arripuerunt. Est autem Satisfactio rei debitæ integra solutio: Nam quod satis est, ei videtur nihil deesse. Quare cum de gratiæ reconciliatione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantum præstare, quantum irato animo ad ulciscendam injuriam satis esse possit: atque ita Satisfactio nihil aliud est, quam injuriæ alteri illatæ compensatio. Quod autem ad hunc locum pertinet, Satisfactionis nomen divinarum rerum Doctores ad declarandam eam compensationem usurparunt, cum homo pro peccatis commisis Deo aliquid persolvit.

63. *Quot sint gradus ejus Satisfactionis, quæ compensationem aliquam peccati includit.*

Quo in genere quoniam multi gradus esse possunt, hinc fit, ut Satisfactio varie accipiatur. Ac prima quidem, & præstantissima illa est, quæ, pro scelerum nostrorum ratione, etiamsi Deus summo jure nobiscum velit agere, quidquid a nobis debea-

tur, cumulate persolutum est: hæc vero ejusmodi esse dicitur, quæ nobis Deum propitium, & placatum reddidit; eamque uni Christo Domino acceptam ferimus, qui in Cruce pretio pro peccatis nostris soluto plenissime Deo satisfecit. Neque enim ulla res creata tanti esse potuit, quæ nos tam gravi debito liberaret; atque, ut sanctus Joannes testatur: (a) *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Hæc igitur plena, & cumulata est Satisfactio, scelerum omnium rationi, quæ in hoc sæculo commissa sunt, pariter, æqualiterque respondens: cujus pondere hominum actiones apud Deum plurimum valent, ac sine eo nulla prorsus æstimatione dignæ haberentur. Atque huc Davidis verba videntur spectare, qui postquam secum ipse reputans illud protulisset, (b) *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* nihil præter hanc Satisfactionem, quam Calicis nomine expressit, dignum tot tantisque beneficiis invenire potuit; quare subjecit: (c) *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.*

Alterum Satisfactionis genus est ea, quæ & Canonica appellatur, & certo temporis spatio definita perficitur. Quare antiquissimæ Ecclesiæ usu receptum est, ut cum pœnitentes a peccatis solvuntur, pœna aliqua eis irrogetur, cujus pœnæ solutio Satisfactio vocari consuevit.

Eodem vero nomine quodlibet etiam pœnæ genus significatur, quam pro peccatis, non quidem a Sacerdote constitutam, sed sponte nostra susceptam, atque a nobis ipsis repetitam sustinemus.

64. *Quid sit hæc Satisfactio, quæ ad Sacramentum pertinet.*

Verum hæc ad Pœnitentiam, ut Sacramentum est, minime pertinet, sed illa tantum Sacramenti pars censenda est, quam diximus ex præcepto Sacerdotis Deo pro peccatis dependi, hoc adjuncto, ut statutum cum animo, & deliberatum habeamus

(a) 1. *Joan.* 2. 2. (b) *Psal.* 115. 12. (c) *Ibid.* 13.

peccata in posterum omni studio vitare. Id enim nonulli definierunt: *Satisfacere est Deo debitum honorem impendere*: quod autem nemo debitum honorem Deo possit tribuere, nisi qui peccata omnino vitare constituat, satis apparet: &, *Satisfacere est peccatorum causas excidere, et eorum suggestioni aditum non indulgere.* In quam sententiam alii senserunt; Satisfactionem esse purgationem, qua eluitur, quidquid sordidum propter peccati maculam in anima resedit, atque a pœnis tempore definitis, quibus tenebamur, absolvimur. Quæ cum ita sint, facile erit fidelibus persuadere, quam necessarium sit, ut pœnitentes in hoc Satisfactionis studio se exerceant.

65. *Non semper cum remissione pœnæ æternæ, quæ consequitur condonationem culpæ, pœna temporalis remittitur.*

Docendi enim sunt, duo esse, quæ peccatum consequuntur, maculam, & pœnam. At quamvis semper culpa dimissa, simul etiam æternæ mortis supplicium apud Inferos constitutum condonetur; tamen non semper contingit, quemadmodum a Tridentina Synodo declaratum est, ut Dominus peccatorum reliquias, & pœnam certo tempore definitam, quae peccatis debetur, remittat. Cujus rei perspicua sunt exempla in Sacris Litteris, (a) Genesis tertio capite (b) Numerorum XII. & XX. & aliis permultis locis. Sed illud Davidis clarissimum, & maxime illustre intuemur, cui etsi Nathan dixerat, *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris*; is tamen gravissimas pœnas ultro subiit, Dei misericordiam his verbis noctes, diesque implorans: (c) *Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me, quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.* Quibus verbis illud petitum est a Domino, ut non solum crimen, sed pœnam etiam crimini debitam condonaret, atque a peccati reliquiis purgatum in

(a) *Gen.* 3. 17. (b) *Num.* 12. 14. & 20.
(c) *Psal.* 50. 3. 4.

pristinum decoris, & integritatis statum restitueret. Atque haec cum summis precibus peteret, eum tamen Dominus (*a*) tum filii ex adulterio suscepti, (*b*) tum Absalonis, quem unice diligebat, defectione, & (*c*) morte multavit, aliisque pœnis, & calamitatibus affecit, quas illi antea intentarat: In Exodo etiam (*d*) etsi Dominus Moysis precibus exoratus Populo Idololatriae pepercerat, tamen minatus est, se tanti flagitii graves pœnas repetiturum esse: ipseque Moyses testatus, fore, ut illud Dominus severissime in tertiam, & quartam usque generationem ulcisceretur. Haec vero a sanctis Patribus in Ecclesia Catholica semper tradita esse, ipsorum auctoritate apertissime comprobatur.

66. *Quare non tantum indulgeat Deus homini per Sacramentum Pœnitentiæ, quantum per Baptismum.*

Verum qua de causa factum sit, ut pœna omnis pœnitentiae Sacramento aeque, ac Baptismo non condonetur, praeclare a sancta Tridentina Synodo explicatum est his verbis: *Divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter a Deo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint: aliter vero, qui semel a peccati, et Dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritus Sancti dono,* (*e*) *scientes templum Dei violare,* (*f*) *et Spiritum Sanctum contristare non formidaverint.*

Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla Satisfactione peccata dimittantur, ut occasione accepta peccata leviora putantes, (*g*) veluti injurii, & contumeliosi Spiritui Sancto, in graviora labamur, (*h*) thesaurizantes nobis iram in die irae: Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, & quasi fraeno quodam coercent hae satisfactoriae pœnae cautioresque, & vigilantiores in posterum pœnitentes efficiunt.

Accedit, ut tanquam testificationes quaedam sint doloris, quem ex commissis peccatis capimus: qua

(a) 2. *Reg.* 12. 38. (b) 2. *Reg.* 15. (c) 2. *Reg.* 18. 14. (d) *Exod.* 32. 11. (e) 1. *Cor.* 3. 17. (f) *Eph.* 4. 29. (g) *Hebr.* 10. 19. (h) *Rom.* 3. 5.

ratione Ecclesiae satisfit, quae nostris sceleribus graviter offensa est. Nam, ut S. Augustinus ait: (a) *Cor contritum, et humiliatum Deus non spernit. Verum, quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri neque in aliorum notitiam per verba, vel alia quaecunque signa procedit; recte ab iis, qui Ecclesiae praesunt, tempora Poenitentiae constituuntur, ut Ecclesiae in qua peccata ipsa remittuntur, satisfiat.*

67. *Quomodo ex poenis nobis inflictis alii juventur.*

Praeterea Poenitentiae nostrae exempla alios docent, quomodo ipsi vitam instituere, & pietatem sequi debeant. Cum enim poenas pro peccatis nobis irrogatas ceteri homines intuentur, & summam cautionem sibi in omni vita adhibendam, & mores pristinos corrigendos esse intelligunt. Quare sapientissime illud ab Ecclesia observatum est, ut cum ab aliquo publice flagitium commissum esset, publica etiam Poenitentia ei indiceretur, ut ceteri timore perterriti deinceps peccata diligentius vitarent: quod etiam in occultis criminibus, quae graviora essent, interdum fieri solitum erat. Sed in publicis, ut diximus, hoc perpetuum fuit, ut qui ea commiserant, antequam publicam Poenitentiam suscepissent, non absolverentur. Interim vero Pastores pro eorum salute Deum rogabant, atque, ut ipsi etiam poenitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit S. Ambrosii cura, & sollicitudo, cujus lacrymis fertur, quamplurimos, qui duro animo ad Poenitentiae Sacramentum accesserant, ita emollitos esse, ut verae Contritionis dolorem conceperint. Verum postea tantum de veteris disciplinae severitate remissum est, atque ita charitas refrixit, ut jam plerique ex fidelibus ad peccatorum veniam impetrandam nullum intimum animi dolorem, atque gemitum cordis necessarium putent, sed illud satis esse arbitrentur, si speciem tantum dolentis habeant.

68. *Per poenitentiam Christo assimilamur.*

Deinde vero hujusmodi poenarum perpessione con-

(a) *Psal.* 50. 19.

sequimur, ut capitis nostri Jesu Christi, (a) in quo passus est ipse, & tentatus, similitudinem, & imaginem geramus. *Nihil enim tam deforme videri potest*, ut a S. Bernardo dictum est, *quam sub spinoso capite delicatum esse membrum*. Nam teste Apostolo (b) *cohaeredes sumus Christi, si tamen compatimur*; &, quod alio loco scripsit, (c) *si commortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus*.

69. *Quomodo post Dei misericordiam in peccato justitiæ etiam locus sit.*

Divus etiam Bernardus duo affirmat in peccato reperiri, maculam animæ, & plagam: ac turpitudinem quidem ipsam Dei misericordia tolli; verum sanandis peccarorum plagis valde necessariam esse eam curam, quæ in remedio Pœnitentiæ adhibetur Quamadmodum enim sanato vulnere cicatrices quædam remanent, quæ & ipsæ curandæ sunt: ita in anima culpa condonata supersunt peccatorum reliquiæ purgandæ. Idem plane D. Chrysostomi sententia confirmatur: cum ait: *Non satis est sagittam ex corpore extrahi; sed plaga quoque a sagitta inflicta sananda est: sic etiam in anima post acceptam peccati veniam Pœnitentia curanda est plaga relicta*. Frequentissime enim a S. Augustino docemur, duo hæc in Pœnitentia animadvertenda esse, Dei misericordiam, & justitiam: misericordiam, qua peccata, & pœnas æternas illis debitas condonat; justitiam, qua pœnis tempore definitis homines punit.

70 *Per Pœnitentiam pœnas a Deo nobis præparatas effugimus.*

Postremo Pœnitentiæ pœna a nobis suscepta Dei animadversionem suppliciaque in nos constituta antevertit. Ita enim docet Apostolus, cum ait: (d) *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur: dum judicamur, autem a Domino corripimur. ut non cum hoc mundo damnemur.* Quæ cum fidelibus

(a) *Hebr.* 2. 18. (b) *Rom.* 8. 17.
(c) 2. *Timoth*, 2. 11. 12. (d) 2. *Cor.* 11. 31. 32.

explicata fuerint, vix fieri poterit, quominus ad Pœnitentiæ opera maxime excitentur.

71. *Unde nostra opera sint tum meritoria, tum etiam satisfactoria.*

Ejus autem quanta vis sit, ex eo colligitur, quod tota a Christi Domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur: alterum est, ut immortalis gloriæ præmia mereamur, ita ut (a) calix etiam aquæ frigidæ, quam in ejus nomine dederimus, mercede non careat: alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus.

72. *Christi Satisfactionem, et meritum nostra Satisfactio non obscurat.*

Neque vero id perfectissimam, & cumulatissimam Christi Domini Satisfactionem obscurat, sed illud potius contra evenit, ut multo clariorem, & illustriorem reddat. Eo enim copiosior Christi gratia videtur esse, quod non solum ea nobiscum communicantur, quæ ipse solus, sed illa etiam, quæ tanquam caput in membra, suis sanctis, & justis hominibus promeruit, ac persolvit. Qua ratione fieri perspicuum est, ut justæ & honestæ piorum actiones tantum ponderis, & dignitatis habeant: Christus enim Dominus tanquam (b) caput in membra & (c) vitis in palmites, gratiam suam in eos, qui sibi per charitatem conjuncti sunt, continenter diffundit. Quæ quidem gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur, & consequitur, & sine qua mereri, aut satisfacere Deo nullo modo possumus. Atque ita fit, ut justis nihil deesse videatur, cum operibus, quæ Dei virtute efficiunt, & divinæ legi pro humana, mortalique conditione satisfacere, & vitam æternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati, (d) vita decesserint, consequentur, mereri possunt. Nota est enim illa Salvatoris vox: (e) *Qui autem biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

(a) Matth. 10. 42. (b) Eph. 4. 16. (c) Joan. 15. 4. 5. 6. 7
(d) 1. Cor. 15. 18. (e) Joan. 4. 13. 14.

73. *Ad hoc ut opus aliquod veram vim satisfaciendi habeat, quæ sint potissimum necessaria.*

Sed duo præcipue in Satisfactione requiruntur: primum est, ut is, qui satisfacit, justus sit, ac Dei amicus, opera enim, (a) quæ sine fide, & (b) charitate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt: alterum, ut ejusmodi opera suscipiantur, quæ natura sua molestiam, & dolorem afferant; cum enim præteritorum scelerum compensationes sint atque, ut S. Martyr Cyprianus inquit, redemptrices peccatorum, omnino necesse est, ut aliquid acerbitatis habeant. Quamquam non semper illud consequitur, ut qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant. Sæpe enim vel patiendi consuetudo, vel accensa in Deum charitas efficit, ut quæ perpessu gravissima sunt, ne sentiantur quidem. Nec tamen idcirco fit, quo minus ea opera satisfaciendi vim habeant: siquidem hoc proprium est filiorum Dei, ita ejus amore, & pietate inflammari, ut acerbissimis laboribus cruciati aut nihil fere incommodi sentiant, aut omnia lætissimo animo perferant.

74. *Quot sint opera Satisfactionis.*

Verum omne Satisfationis genus Pastores docebunt ad hæc tria præcipue conferendum esse, orationem, jejunium, & eleemosynam: quæ quidem tribus bonis, animæ, corporis, & iis, quæ externa commoda dicuntur, quæ omnia a Deo accepimus, respondent. Nihil vero aptius, & convenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices esse potest. Nam cum (c) *omne: quod est in mundo, concupiscentia carnis sit; aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ*; nemo non videt, hisce tribus morbi causis totidem medicinas, priori scilicet jejunium, alteri eleemosynam, tertiæ orationem, rectissime opponi. Præterea, si eos etiam, qui peccatis nostris offenduntur, spectemus, facile erit intelligére, cur ad hæc tria potissimum omnis Satisfactio referatur. Hi vero sunt Deus, proximo et nos ipsi. Quare Deum oratione placamus, proximo eleemo-

(a) *Rom.* 14. 13. (b) 1. *Cor.* 13. 3. (c) 1. *Jo. n.* 2 16

77. *Non omnis Satisfactionis virtus aliis communicari potest.*

Neque tamen id sine ulla exceptione verum est, si commoda omnia, quæ ex ea capiuntur, spectemus. Nam Satisfactionis opera medicinæ etiam, & curationes quædam sunt, quæ pœnitenti ad sanandos pravos animi affectus præscribuntur: quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, prorsus carere perspicuum est. Hæc igitur de tribus Pœnitentiæ partibus, Contritione, & Confessione, & Satisfactione copiose, & dilucide explicanda erunt.

78. *Illi impendenda non est absolutio, qui rem ablatam restituere non promittit.*

Sed illud in primis a Sacerdotibus observari oportet, ut audita peccatorum Confessione; antequam pœnitentem a peccatis absolvant, diligenter curent, ut si quid ille forte de re, aut de existimatione proximi detraxerit, cujus peccati merito damnandus esse videatur, cumulata Satisfactione compenset. Nemo enim absolvendus est, nisi prius, quæ cujusque fuerint, restituere polliceatur. At quoniam multi sunt, quibus, etsi prolixe pollicentur, se officio satis esse facturos, tamen certum est, ac deliberatum nunquam promissa exsolvere, omnino ii cogendi sunt, ut restituant: sæpeque illud Apostoli eis inculcandum est, ut (a) *Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti.*

79. *Cujusmodi Satisfactio Pœnitenti sit imponda.*

In irrogonda autem Satisfactionis pœna Sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia justitia, prudentia, & pietate dirigenda, existimabunt. Atque ut hac regula peccata metiri videantur, & pœnitentes suorum scelerum gravitatem magis agnoscant: operæ pretium erit eis interdum significare, quæ pœnæ quibusdam delictis, ex veterum Canonum præscripto, qui Pœnitentiales vo-

(a) Ephes. 4. 28.

cantur, constitutæ sint. Igitur universæ Satisfactionis modum culpæ ratio temperabit. Sed ex omni Satisfactionum genere maxime convenit pœnitentibus præcipere, ut certis aliquot, & definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus, & præsertim pro iis, qui ex hac vita in Domino decesserunt, preces Deo faciant. Hortari vero etiam eos oportet, ut sæpe eadem Satisfactionis opera a Sacerdote indicta ultro suscipiant, ac repetant, atque ita mores suos componant, ut in iis omnibus, quæ ad Pœnitentiæ Sacramentum pertinent, diligenter absolutis, tamen virtutis Pœnitentiae studia nunquam intermittant. Quod si interdum etiam ob publicam offensionem publica Pœnitentia præscribenda fuerit, quamvis eam pœnitens refugiat, ac deprecetur, non erit facile audiendus: verum persuadere ei oportebit, ut quæ tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti, atque alacri animo suscipiat. Hæc de Pœnitentiæ Sacramento, singulisque ejus partibus ita docenda erunt, ut non solum ea perfecte fideles intelligant, sed etiam juvante Domino, re ipsa pie, & religiose præstare animum inducant.

DE EXTREMÆ UNCTIONIS SACRAMENTO.

CAPUT V.

1. *Quare Pastores animarum sæpius apud populum de Extremæ Unctionis Sacramento agere debeant.*

Cum sancta Scripturarum oracula ita doceant, (*a*) *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis*: tacite Parochi admonentur, nullum tempus prætermittendum

(a) *Eccl.* 7. 40.

fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione versetur. Quoniam autem Extremæ Unctionis Sacramentum non potest supremi illius diei memoriam conjunctam non habere, facile intelligitur, sæpius de eo agendum esse, non solum ob eam causam, quod illarum rerum mysteria, quae ad salutem pertinent, aperire, & explicare maxime convenit; sed etiam quia fideles, (a) moriendi necessitatem omnibus propositam esse, animo repetentes, pravas cupiditates coercebunt. Quare fiet, ut in ipsa mortis expectatione se minus perturbari sentiant: sed immortales Deo gratias agant, qui, ut Baptismi Sacramento aditum nobis ad veram vitam patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali vita decedentes, expeditiorem ad cœlum viam haberemus, Extremæ Unctionis Sacramentum instituit.

2. *Quam ob rem istud Sacramentum Extrema Unctio appelletur.*

Ut igitur quae ad eam explicationem magis necessaria sunt, eodem fere ordine, qui in aliis Sacramentis servatus est, exponantur: primum illud tradendum erit. Hoc Sacramentum idcirco Extremam Unctionem appellatum esse, quod haec omnium sacrarum Unctionum, quas Dominus Salvator noster Ecclesiae suae commendavit, ultimo administranda sit. Quare haec ipsa Unctio a majoribus Sacramentum etiam Unctionis infirmorum, & Sacramentum exeuntium dicta est; quibus vocabulis fideles in memoriam novissimi illius temporis facile redire possunt.

3. *Quomodo Extremæ Unctionis propria Sacramenti ratio conveniat.*

Quod autem Extremae Unctioni propria Sacramenti ratio conveniat, in primis explanandum est. Id vero maxime perspicuum fieri potest, si verba, quibus sanctus Jacobus Apostolus hujus Sacramenti legem promulgavit, attendamus. *Infirmatur quis in vobis?* (b) inquit, *inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine*

(a) *Rom.* 6. 12. (b) *Jacob.* 5. 14.

Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus: et si in peccatis sit, remittentur ei. Nam quod peccata condonari Apostolus affirmat, in eo declarat Sacramenti vim, & naturam. Hanc vero Catholicae Ecclesiae de Extrema Unctione perpetuam doctrinam fuisse, cum alia plura Concilia testantur, tum a Tridentina Synodo hoc ita declaratum est, ut in eos omnes anathematis pœnam constituerit, qui aliter docere, aut sentire audeant. Ac Innocentius quoque Primus hoc Sacramentum fidelibus maxime commendat.

4. *Cum hic plures fiunt Unctiones, an plura etiam ibidem dici Sacramenta debeant.*

Constanter itaque docendum est a Pastoribus, berum Sacramentum esse, nec plura, sed unum, quamvis per plures Unctiones administretur, quarum singulis propriae preces, ac peculiaris forma adhibenda est. Unum vero est, non partium continuatione, quae dividi non possint, sed perfectione: cujusmodi sunt cetera omnia, quae ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum domus, quae ex multis, & diversis rebus composita est, una tantum forma perficitur: ita hoc Sacramentum, etsi ex pluribus rebus, & verbis constituitur, unum tamen signum est; & unius rei, quam significat, efficientiam habet. Docebunt praeterea Parochi, quae sint hujus Sacramenti partes, elementum, inquam, & verbum. Haec enim a sancto (a) Jacobo praetermissa non sunt, quibus singulis sua mysteria licet animadvertere.

5. *Quae sit Extremae Unctionis materia.*

Ejus igitur elementum, sive materia, quemadmodum Concilia, ac præcipue Tridentinum decrevere, est oleum ab Episcopo consecratum, liquor scilicet, non ex quavis pingui, & crassa materia, sed ex olearum baccis tantummodo expressus. Aptissime autem hæc materia illud significat, quod vi Sacramenti interius in anima efficitur. Nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere pro-

(a) *Jacob.* 5. 14.

ficit: ita Sacramenti virtus animæ tristitiam, ac dolorem minuit. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, & lumini tanquam pabulum præbet; tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accomodatum est. Quæ omnia, quid in ægroto divina virtute per hujus Sacramenti administrationem efficiatur, declarant: Hæc de materia satis sint.

6. *Qua forma perficiatur hoc Sacramentum.*

Forma vero Sacramenti est verbum, & solemnis illa precatio, quam Sacerdos ad singulas Unctiones adhibet, cum inquit: *Per istam sanctam Unctionem indulgeat tibi Deus quidquid oculorum, sive narium, sive tactus vitio deliquisti.* Quod autem vera sit, & propria hujus Sacramenti forma, sanctus Jacobus Apostolus significat: cum ait: (a) *Et orent super eum, et oratio fidei salvabit infirmum.* Ex quo licet cognoscere, formam precationis modo proferendam esse, tametsi quibus potissimum verbis concipienda sit, Apostolus non expresserit. Verum hoc ad nos fideli Patrum traditione permanavit, ita ut omnes Ecclesiæ eam formæ rationem retineant, qua omnium mater & magistra sancta Ecclesia Romana utitur. Nam etsi aliqui nonnulla verba immutant, cum pro, *Indulgeat tibi Deus*, ponunt. *Remittat*; vel *Parcat*; interdum etiam, *Sanet*, *quidquid commisisti*: tamen quia nulla fit sententiæ immutatio, constat, eandem ab omnibus formam religiose servari.

7. *Cur hujus Sacramenti forma precationis modo contineatur.*

Nec vero quisquam miretur, cur factum sit, ut aliorum Sacramentorum forma vel absolute significet, quod efficit, ut cum dicimus, *Ego te baptizo*, aut, *Signo te*, *signo Crucis*, vel tamquam ab imperantibus pronuncietur, ut cum in Sacramento Ordinis administrando dicitur: *Accipe potestatem*: hæc sola vero Extremæ Unctionis forma precatione quadam absolvatur. Id enim optimo jure constitutum est: nam cum hoc Sacramentum propterea ad-

(a) *Jacob. c. 5. 14.*

hibeatur, ut præter spiritualem gratiam, quam tribuit, sanitatem etiam restituat ægrotis; tamen, quia non semper sequitur, ut ægroti a morbis convalescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut a Dei benignitate id impetremus, quod Sacramenti vis constanti, & perpetuo ordine efficere non solet. Adhibentur autem ritus proprii in hujus quoque Sacramenti administratione: sed eorum maxima pars precationes continet, quibus Sacerdos ad ægroti salutem impetrandam utitur. Nullum enim est aliud Sacramentum, quod pluribus conficiatur; ac recte quidem; quoniam eo potissimum tempore fideles piis obsecrationibus adjuvandi sunt. Quare & alii omnes, quos tum adesse contigerit, & præcipue Parochi debent orare Deum ex animo, & ejus misericordiæ laborantis vitam, & salutem omni studio commendare.

8. *Quinam hujus Sacramenti sit auctor.*

Verum cum demonstratum sit, Extremam Unctionem vere, & proprie in Sacramentorum numero habendam esse, illud etiam sequitur, ejus institutionem a Christo Domino profectam esse: quæ postea a S. (a) Jacobo Apostolo fidelibus proposita, & promulgata est. Quamquam idem Salvator hujus Unctionis specimen quoddam dedisse visus est, cum Discipulos suos binos; & binos ante faciem suam misit. De illis enim apud Evangelistam ita scriptum est: (b) *Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent, et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant:* quam quidem Unctionem non ab Apostolis inventam, sed a Domino praeceptam, non naturali aliqua virtute praeditam, sed mysticam, potius ad sanandos animos, quam ad corpora curanda institutam fuisse, credendum est. Quam rem sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus, & Gregorius Magnus asserunt; ut nullo modo dubitandum sit, quin hoc unum ex septem Ecclesiae Catholicae Sacramentis summa cum religione accipere oporteat.

(a) *Jacob.* 5. 14. (b) *Marc.* 6. 13.

9. *Extrema Unctio quibus administranda sit.*

Sed docendi sunt fideles, quamvis hoc Sacramentum ad omnes pertineat, quædam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primum excipiuntur, qui sano, & firmo corpore sunt. Iis enim Extremam Unctionem tribuendam non esse, & Apostolus docet, cum inquit: (a) *Infirmatur quis in vobis?* & ratio ostendit: siquidem ob eam rem instituta est, non modo ut animæ, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Cum igitur illi tantum, qui morbo laborant, oratione indigeant; idcirco iis etiam qui adeo periculose ægrotare, ut, ne supremus illis vitæ dies instet, metuendum sit, hoc Sacramentum præberi debet. In quo tamen gravissime peccant, qui illius tempus ægroti ungendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa, vita, & sensibus carere incipiat. Constat enim, ad uberiorem Sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si ægrotus, cum in eo adhuc integra mens, & ratio viget, fidemque, & religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. Quare Parochis animadvertendum est, ut eo potissimum tempore cœlestem medicinam adhibeant, illam quidem semper vi sua admodum salutarem, cum eorum etiam pietate, & religione, qui curandi sunt, magis profuturam intellexerint.

Nemini igitur, qui graviori morbo affectus non sit, Sacramentum Unctionis dare licet, tametsi vitæ periculum adeat, vel quia periculosam navigationem paret, vel quia prælium initurus sit, a quo illi certa mors impendeat, vel etiam si capitis damnatus ad supplicium raperetur. Omnes præterea, qui rationis usu carent, ad hoc Sacramentum suscipiendam apti non sunt: & pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare hujus Sacramenti remedio opus sit: amentes item, & furiosi, nisi interdum rationis usum haberent, & eo potissimum tempore pii animi significationem darent, peterentque, ut sacro oleo ungerentur, nam qui ab

(a) *Jacob.* 5. 14.

ipso ortu numquam mentis, & rationis campos fuit, ungendus non est: secus vero, si ægrotus, cum mente adhuc integra hujus Sacramenti participes fieri voluisset, postea in insaniam, & furorem incidit.

10. *Quæ corporis partes hic debeant inungi*.

Non sunt autem omnes corporis partes ungendæ; sed eæ tantum, quas veluti sensuum instrumenta homini natura attribuit; oculi propter visionem, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum, vel sermonem, manus propter tactum, qui tametsi toto corpore æquabiliter fusus est, in ea tamen parte maxime viget. Hunc autem ungendi ritum universalis Ecclesia retinet, atque etiam hujus Sacramenti naturæ optime convenit; medicamenti enim est instar. Ac quoniam in corporis morbis, quamvis universum corpus male affectum sit, tamen illi tantum parti curatio adhibetur, a qua tanquam a fonte & origine, morbus manat; idcirco non totum corpus, sed ea membra, in quibus potissimum sentiendi vis eminet, renes etiam, veluti libidinis, & voluptatis sedes, unguntur, tum pedes, qui nobis ingressus, & ad locum movendi principium sunt.

11. *Extrema Unctio iterari potest.*

In quibus illud observare oportet: in una, eademque ægrotatione, cum æger in eodem vitæ periculo positus est, semel tantum ungendum esse. Quod si post susceptam hanc Unctionem æger convaluerit, quoties postea in id vitæ discrimen inciderit, toties ejusdem Sacramenti subsidium ei poterit adhiberi. Ex quo patet, in eorum Sacramentorum numero, quæ iterari solent, repondam esse.

12. *Qua religione, et præparatione debeat istud Sacramentum suscipi.*

Quoniam vero omni studio curare oportet, ne quid Sacramenti gratiam impediat, ei vero nihil magis adversatur, quam alicujus peccati mortiferi conscientia; servanda est Catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo, ut ante Extremam Unctionem Pœnitentiæ, & Eucharistiæ Sacramentum administretur.

Ac deinde ægroto Parochi persuadere studeant,

ut ea fide se ungendum Sacerdoti præbeat, qua olim, qui ab Apostolis sanandi erant, se ipsos offerre consueverant. In primis autem animæ salus, deinde corporis valetudo, cum illa adjunctione, si ea ad æternam gloriam profutura sit, expetenda est. Nec vero dubitare fideles debent, quin sanctæ illæ, & solemnes preces a Deo audiantur, quibus Sacerdos non suam, sed Ecclesiæ, & Domini nostri Jesu Christi personam gerens utitur. Qua una maxime re cohortandi sunt, ut hujus saluberrimi olei Sacramentum sancte, & religiose sibi administrandum curent; cum & acrior pugna instare, & vires tum animi, tum corporis deficere videantur.

13. *Quo ministrante hoc Sacramentum percipiendum sit.*

Jam vero, quis Extremæ Unctionis minister sit, ab eodem Apostolo, qui Domini legem promulgavit, didicimus. Inquit enim: (a) *Inducat Presbyteros:* quo nomine non eos significat, qui ætate provectiores sunt, quemadmodum sapienter Trid. Synodus exponit, aut qui in populo principem locum obtinent, sed Sacerdotes, qui ab ipsis Episcopis per manuum impositionem rite ordinati sunt. Sacerdoti igitur hujus Sacramenti administratio commissa est. Neque tamen ex sanctæ Ecclesiæ decreto cuivis Sacerdoti, sed proprio Pastori, qui jurisdictionem habeat, sive alteri, cui ille ejus muneris fungendi potestatem fecerit, hoc Sacramentum administrare licet. Illud vero maxime animadvertendum est, Sacerdotem in ea administratione, quemadmodum etiam in aliis Sacramentis fit, Christi Domini nostri, & sanctæ Ecclesiæ ejus sponsae personam sustinere.

14. *Qui fructus hujus Sacramenti usu ad homines redeant.*

Explicandae sunt etiam accuratius utilitates, quas ex hoc Sacramento capimus, ut si nihil aliud fideles ad ejus usum possit allicere, ipsa saltem utilitate, ducantur: cum ita comparatum sit, ut om-

(a) *Jacob.* 5. 14.

nia fere nostris commodis metiamur. Docebunt igitur Pastores, hoc Sacramento gratiam tribui, quae peccata, & in primis quidem leviora, &, ut communi nomine appellantur, venialia remitti. Exitiales enim culpae Pœnitentiae Sacramento tolluntur. Neque enim hoc Sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed Baptismus tantum, & Pœnitentia vi sua hoc efficiunt.

Altera est sacrae Unctionis utilitas, quod animam a languore, & infirmitate, quam ex peccatis contraxit, & a ceteris omnibus peccati reliquiis liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, cum gravi morbo affligimur, ac vitae periculum impendet. Etenim homini natura insitum est, ut nihil in rebus humanis aeque, ac mortem pertimescat. Auget autem magnopere hunc timorem praeteritorum scelerum memoria: cum praesertim gravissima conscientiae nostrae accusatio nos urgeat. Ut enim scriptum est, (a) *venient in peccatorum suorum cogitationem timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.*

Deinde illa cura, & cogitatio vehementer angit, quod paulo post (*b*) stare oporteat ante Tribunal Dei, a quo de nobis justissima pro eo ac meriti fuerimus sententia ferenda sit. Saepe autem evenit, ut fideles hoc terrore perculsi, se miris modis exagitari sentiant. Nihil autem ad mortis tranquillitatem magis conducit, quam si tristitiam abjiciamus, & læto animo (c) Domini adventum expectemus, paratique simus, (*d*) depositum nostrum, quandocunque illud a nobis repetere voluerit, libenter reddere. Ut igitur hac sollicitudine fidelium mentes liberentur, animusque pio, & sancto gaudio repleatur, Extremae Unctionis Sacramentum efficit.

15. *Quomodo in animæ exitu Dœmones nobis insidientur.*

Praeterea aliud etiam, quod merito omnium maximum videre potest, ex eo consequimur. Nam et-

(a) *Sapient.* 4. 20. (b) *Rom.* 14. 10.
(c) *Tit.* 1. 13. (d) 2. *Tit.* 1. 12.

si humani generis hostis, (a) quoad vivimus, nunquam desinit de interitu, & exitio nostro cogitare: nullo tamen tempore, ut nos omnino perdat, ac, si fieri possit, spem nobis divinae misericordiae eripiat, vehementius omnes nervos contendit, quam cum supremum vitae diem appropinquare animadvertit. Quamobrem fidelibus arma, & vires hoc Sacramento subministrantur, quibus Adversarii vim, & impetum frangere, & illi fortiter repugnare possint. Allevatur enim, & erigitur aegri animus divinae bonitatis spe, eaque confirmatus morbi incommoda omnia fert levius; ac ipsius Dœmonis (b) calcaneo insidiantis artificium, & calliditatem facilius eludit.

16. *Quomodo ex hoc Sacramento possit corporis sanitas accedere.*

Accedit postremo, si quidem profutura sit, etiam corporis sanitas. Quod si aegroti eo tempore eam minus consequuntur, id quidem non Sacramenti vitio, sed ob eam potius causam evenire credendum est, quod eorum magna pars, vel qui sacro oleo perunguntur, vel a quibus administratur, fides infirmior est. Testatur enim (c) Evangelista, Dominum, apud suos multas virtutes non fecisse propter incredulitatem illorum. Quamquam etiam recte dici potest, Christianam Religionem, ex quo altius tanquam radices egit in animis hominum, minus jam hujusmodi miraculorum adminiculis indigere, quam olim nascentis Ecclesiae initio necessaria esse viderentur. Sed tamen hoc loco fides magnopere excitaada erit. Utcunque enim, quod ad corporis valetudinem attinet, Dei consilio, & voluntate ceciderit, certe spe niti fideles debent, se hujus sacri olei virtute spiritualem sanitatem consecuturos esse, futurumque, ut si eos vita decedere contingat, praeclarae illius vocis fructum percipiant, qua scriptum est: (d) *Beati mortui qui in Domino moriuntur.* Haec de Extremae Unctio-

(a) 1. *Pet.* 5. 7.
(b) *Genesis* 3. 15.
(c) *Matth.* 13. 48.
(d) *Apocalip.* 14. 13.

nis Sacramento breviter quidem dicta sunt: verum, si haec ipsa rerum capita a Pastoribus latius, et ea, qua decet, diligentia explanata erunt, dubitandum non non est, quin fideles ex hac doctrina maximum pietatis fructum percipiant.

DE ORDINIS SACRAMENTO

CAPUT VII.

1. *Cur Parochi magna diligentia Sacramenti Ordinis doctrinam populo exponere debeant.*

Si quis aliorum Sacramentorum naturam, et rationem diligenter considerarit, facile perspiciet, ea omnia ab Ordinis Sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici, et administrari nullo modo quaeant, partim solemni caeremonia, et religioso quodam ritu, ac cultu carere videantur. Quare necesse est, ut Pastores, institutam Sacramentorum doctrinam persequentes, eo diligentius etiam de Ordinis Sacramento sibi agendum arbitrentur.

Proderit autem maxime haec explicatio, primum quidem illis ipsis; deinde aliis, qui Ecclesiasticae vitae rationem ingressi sunt, postremo etiam fideli populo: ipsis, quod dum in hujus argumenti tractatione versantur, (a) ad eam gratiam excitandam, quam hoc Sacramento adempti sunt, magis commoventur; aliis, qui in sortem Domini vocati sunt, partim ut eodem pietatis studio afficiantur, partim vero ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi viam sibi ad ulteriores gradus facilius munire possint: reliquis autem fidelibus, primum quidem ut intelligant, quo honore digni sint Ec-

(a) 2. *Tim.* 1. 9.

clesiae ministri: deinde, quoniam saepe contingit, ut multi adsint, vel qui spe liberos suos adhuc infantes Ecclesiae ministero destinarint, vel qui sua sponte, et voluntate illud vitae genus sequi velint, quos certe minime ignorare aequum est, quae praecipue ad hanc rationem pertinent.

2. *Nulla dignitas Sacerdotii ordine in terris excellentior.*

Primum itaque fidelibus tradendum est, quanta sit hujus instituti, si summum ejus gradum, hoc est Sacerdotium spectemus, nobilitas, & excellentia. Nam cum Episcopi, & Sacerdotes tanquam Dei interpretes, & internuncii quidem sint, qui ejus nomine divinam Legem, & vitæ præcepta homines edocent, & ipsius Dei personam in terris gerunt; perspicuum est, eam esse illorum functionem, qua nulla major excogitari possit. Quare merito non solum (a) Angeli, sed (b) Dii etiam, quod Dei immortalis vim, & Numen apud nos teneant, appellantur. Quamvis autem omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen novi Testamenti Sacerdotes ceteris omnibus honore longe antecellunt. Potestas enim tum corpus, & sanguinem Domini nostri conficiendi, & offerendi, tum peccata remittendi, quæ illis collata est, humanam quoque rationem, atque intelligentiam superat; nedum ei aliquid par, & simile in terris inveniri queat.

3. *Qui divinitus ad Sacerdotium, ministeriaque Ecclesiastica vocari censentur.*

Deinde vero, quemadmodum (c) Salvator noster a Patre; (d) Apostoli autem, & Discipuli in universum mundum a Christo Domino missi sunt: ita quotidie Sacerdotes eadem, qua illi potestate præditi, (e) ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi mittuntur. Hujus igitur tanti officii onus nemini temere

(a) *Malach.* 7. (b) *Exod.* 22. 28.
(c) *Joan.* 3. 17. & 4. 23. 24. (d) *Joan.* 20. 21.
(e) *Eph.* 4. 13.

imponendum est, sed iis tantum, qui illud vitæ sanctitate, doctrina, fide, prudentia sustinere possint. (*a*) Nec vero *quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.* Vocati autem a Deo dicuntur, qui a legitimis Ecclesiæ ministris vocantur. Nam qui in hoc ministerium seipsos arroganter inferunt, atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, cum inquit; (*b*) *Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant:* quo quidem hominum genere nihil infelicius ac miserius, nihil Ecclesiæ Dei calamitosius esse potest.

4. *Quinam judicandi sint perperam ad Ordines sacros accedere, et aliunde in Ecclesiam ingredi.*

Sed quoniam in omni actione suscipienda magnopere refert, quem sibi quisque finem constituat, (optimo enim fine posito, recte omnia consequuntur) de hoc in primis, qui sacris initiari volunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant: qui quidem locus eo diligentius tractandus erit, quo gravius hoc tempore ea in re peccare fideles solent. Alii enim eo consilio ad hanc vivendi rationem se convertunt, ut quæ ad victum, vestitumque necessaria sunt, parent; ita ut præter quæstum nihil aliud in Sacerdotio, quemadmodum vulgo ceteri homines in quovis sordidi artificii genere, spectare videantur. Quamvis enim ex Apostoli sententia, (*c*) natura, & divina Lex jubeat, ut qui altari servit, ex altari vivat; tamen (*d*) quæstus, & lucri causa ad altare accedere maximum sacrilegium est. Alios honorum cupiditas, & ambitio ad Sacerdotalem ordinem ducit. Alii vero, ut divitiis affluant, initiari volunt: cujus quidem rei illud argumento est, quod nisi opulentum aliquod Ecclesiasticum Beneficium eis deferatur, nullam Sacri Ordinis cogitationem habent. Hi vero sunt, quos Salvator noster (*e*) Mercenarios appellat: & quos (*f*) Ezechiel dicebat, semetipsos, & non oves

(a) *Hebr.* 5. 4. (b) *Jer.* 23. 11.
(c) 1. *Cor.* 9. 9. 10. 11. (d) 1. *Tim.* 3. 8.
(e) *Joan.* 10. 12. (f) *Ezech.* 34. 8.

pascere; quorum turpitudo, & improbitas non solum Sacerdotali Ordini magnas tenebras offundit, ita ut jam nihil fere a fideli populo haberi possit contemptius, & abjectius; verum etiam efficit, ut ipsi nihil amplius ex Sacerdotio consequantur, quam Judas ex Apostolatus munere, quod illi sempiternum exitium attulit. Illi autem (a) ostio in Ecclesiam introire merito dicuntur, qui a Deo legitime vocati, Ecclesiastica munera ejus unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inserviant.

5. *Qui per Ordines sacros se Ecclesiæ dedicarunt, qua parte ceteros e populo superare. et excellere debeant.*

Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi eadem Lex æque omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant: quod præcipue fideles, qui Baptismi gratiam consequuti sunt, (b) ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus præstare debent. Verum qui Ordinis Sacramento initiari volunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solum Dei gloriam in omnibus rebus quærant: (quod quidem cum omnibus, tum maxime fidelibus commune esse constat) sed etiam, ut alicui certo Ecclesiæ ministerio addicti, (c) in sanctitate, & justitia illi serviant. Nam ut in exercitu omnes quidem milites Imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius Centurio, alius Præfectus est, alii alia munera obeunt; ita quamvis omnes fideles pietatem, & innocentiam omni studio sectari debeant (quibus rebus maxime Deus colitur) eos tamen, qui Ordinis Sacramento sunt initiati, præcipua quaedam munera, & functiones in Ecclesia exequi oportet. Nam (d) & sacra pro se ipsis, & pro omni populo faciunt: & (e) divinæ Legis vim tradunt, ad eamque prompto, & alacri animo servandam fideles hortantur, et instituunt (f) et Christi Domini Sacramenta, quibus omnis gratia

(a) *Joan.* 10. 12. (b) *Deut.* 7. 6. (c) *Luc.* 1. 74.
(d) *Hebr.* 5. 3. (e) *Lev.* 10. 11. (f) 1. *Cor.* 4. 1

impertitur, et augetur, administrant, et ut uno verbo complectamur, a reliquo populo segregati, in omnium longe maximo, et præstantissimo ministerio se exercent. His igitur explicatis, accedent Parochi ad ea explicanda, quæ propria hujus Sacramenti sunt, ut intelligant fideles, qui in Ecclesiasticum Ordinem cooptari volunt, ad quodnam officii genus vocentur, quantaque ipsi Ecclesiæ, ejusque ministris potestas divinitus tributa sit.

6. *Quotuplex sit potestas Ecclesiastica.*

Ea autem duplex est. Ordinis, et Jurisdictionis: Ordinis potestas ad verum Christi Domini corpus in sacrosancta Eucharistia refertur: Jurisdictionis vero potestas tota in Christi corpore mystico versatur. Ad eam enim spectat Christianum populum gubernare, et moderari, et ad æternam, cœlestemque beatitudinem dirigere.

7. *Ordinis potestas ad quæ se extendat.*

Verum Ordinis potestas non solum consecrandæ Eucharistiæ vim, et potestatem continet, sed ad eam accipiendam hominum animos præparat, et idoneos reddit, ceteraque omnia complectitur, quae ad Eucharistiam quovis modo referri possunt. Ejus vero plura ex sacris Litteris testimonia, afferri possunt: sed illa præclara; et gravissima sunt, quæ apud Sanctos Joannem, et Matthaeum leguntur. Inquit enim Dominus: (a) *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Et: (b) *Amen dico vobis quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* Quæ quidem loca a Pastoribus ex Sanctorum Patrum doctrina, et auctoritate explanata, maximum veritati lumen afferre poterunt.

8. *Christi Sacerdotium Legis naturæ, vel etiam Moysis Sacerdotio sublimius est.*

Haec autem potestas plurimum illi præstat, quæ in naturæ Lege certis hominibus, qui res sacras

(a) *Joan.* 20. 21. (b) *Matth.* 18. 18.

curarent, tributa est. Nam et illa ætas, quæ scriptam Legem antecessit, suum Sacerdotium, suamque spiritualem potestatem habuerit necesse est, cum Legem habuisse satis constet. Hæc duo enim ita conjuncta esse testatur Apostolus. (a) ut eorum altero translato, simul etiam alterum transferri necesse sit. Cum igitur naturali instinctu homines agnoscerent, Deum colendum esse, consequens erat, ut in quavis Republica aliqui sacrorum, et divini cultus procurationi præficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur.

Eadem etiam potestate populus Israeliticus non caruit: quæ tametsi dignitate superior fuit, quam illa, qua in Lege naturæ Sacerdotes præditi erant, (b) longe tamen inferior, quam Legis Evangelicæ spiritualis potestas existimanda est. Hæc enim cœlestis est, omneque Angelorum etiam virtutem superat: neque a Sacerdotio Mosaico, sed a Christo Domino, (c) qui non secundum Aaron Sacerdos fuit, sed secundum ordinem Melchisedech, ortum habet. Is enim, qui summa potestate gratiam tribuendi, et peccata remittendi præditus fuit, hanc potestatem, quamvis virtute definitam, et Sacramentis adstrictam, Ecclesiæ suæ reliquit. Quare ad eam exercendam certi ministri sunt, et solemni religione consecrati: quæ quidem Consecratio Ordinis Sacramentum, vel sacra Ordinatio vocatur.

9. *Quid sit Ordo, et cur functio Ecclesiastica Ordo vocetur.*

Placuit autem sanctis Patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem, et excellentiam ministrorum Dei indicarent. Est enim Ordo, si propriam ejus vim, et notitiam accipiamus, dispositio superiorum, et inferiorum rerum, quæ inter se ita aptæ sunt, ut una ad alteram referatur. Cum itaque in hoc ministerio multi sint gradus, et variæ functiones, omnia vero certa ratione distributa sint, et collocata; recte, et commode Ordinis nomen ei impositum videtur.

(a) *Hebr.* 7. 17. (b) *Hebr.* 8. 11. (c) *Psal.* 109. 3.

10. *Ordo veri nominis est Sacramentum.*

Quod autem inter cetera Ecclesiæ Sacramenta sacra Ordinatio numeranda sit, sancta Tridentina Synodus ratione illa, quæ sæpius repetita est, comprobavit. Nam cum Sacramentum sit rei sacræ signum, id vero, quod hac Consecratione extrinsecus fit, gratiam, et potestatem significet, quæ illi tribuitur, qui consecratur; omnino sequi perspicuum est, Ordinem vere, et proprie Sacramentum dicendum esse. Quare Episcopus ei calicem cum vino, et aqua, et patenam cum pane porrigens, qui Sacerdos ordinatur, inquit: *Accipe potestatem offerendi Sacrificium*, etc. quibus verbis semper docuit Ecclesia, dum materia exhibetur, potestatem consecrandae Eucharistiae, charactere animae impresso, tradi, cui gratia adjuncta sit, ad illud munus rite, et legitime obeundum. Quod Apostolus his verbis declarat: (a) *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.*

11. *Quare in Ecclesia plures sint instituti ministrorum Ordines.*

Jam vero, ut sacrae Synodi verbis utamur, cum divina res sit tanti Sacerdotii administratio, consentaneum fuit, quo dignius, et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesia ordinatissima dispositione plures essent, et diversi ministrorum Ordines, qui Sacerdotio ex officio deservirent, atque hi quidem ita distributi, ut qui jam Clericali Tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent.

12. *Quot sint Ordines ministrorum Ecclesiæ, quaque ratione communiter distribuantur.*

Docendum igitur erit, hosce omnes Ordines septenario numero contineri, semperque ita a Catholica Ecclesia traditum esse: quorum nomina haec sunt: Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, Sacerdos. Hunc autem

(a) 2. Tim. 1. 7.

ministrorum numerum recte ita definitum esse, probari potest propter ea ministeria, quae ad sacrosanctum Missae Sacrificium, et Eucharistiam vel conficiendam, vel administrandam, cujus causa praecipue sunt instituta, necessaria videntur. Ex his alii majores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Majores, vel sacri sunt, Ordo Sacerdotalis, Diaconatus, Subdiaconatus: ad minores referuntur Acolythi, Exorcistae, Lectores, Ostiarii: de quorum singulis pauca dicenda sunt: ut habeant Pastores, unde eos potissimum instituant, quos noverint aliquid Ordine initiandos esse.

13. *Quid Clericalis Tonsura, Clericique nomen sibi velint.*

Incipiendum autem est a prima Tonsura, quam quidem docere oportet quandam praeparationem esse ad Ordines accipiendos. Ut enim homines ad Baptismum Exorcismis, ad Matrimonium sponsalibus praeparari solent: ita, cum tonso capillo Deo dedicantur, tanquam aditus ad ordinis Sacramentum illis aperitur. Declaratur enim, qualis esse debeat, qui sacris imbui cupit. Nam Clerici nomen, quod ei primum tunc imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem, & hæreditatem suam habere incipiat: veluti in Hebræorum populo, qui divino cultui mancipati erant; quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terra Promissionis distribui, cum inquit: (a) *Ego pars, et hæreditas tua.* Ac quamvis omnibus fidelibus id commune sit, præcipua tamen ratione iis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt.

14. *Quare Clerici rotunda corona in capite insigniantur.*

Tondentur vero capilli ad coronæ speciem, & similitudinem, quam perpetuo conservare oportet: &, ut quisque in altiori deinceps Ordinis gradu collocatur, sic ejus orbis forma latius circumscribi debet. Quod quidem ex Apostolorum traditione acceptum esse docet Ecclesia; cum de hujusmodi ton-

(a) *Num.* 18. 20.

dendi more Sancti Dionysius Areopagita, Augustinus, Hieronymus, vetustissimi, & gravissimi Patres meminerint.

Primum autem omnium ferunt Apostolorum Principem eam consuetudinem induxisse ad memoriam coronæ, quæ ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita; ut quod impii ad Christi ignominiam, & cruciatum excogitarúnt, eo Apostoli ad decus, & gloriam uterentur, simulque significarent, curandum esse a ministris Ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi Domini nostri speciem, & figuram gerant.

Quamquam nonnulli asserunt, hac nota regiam dignitatem declarari, quæ iis maxime, qui in sortem Domini vocati sunt, videtur convenire. Quod enim Petrus Apostolus fideli populo tribuit, (a) *Vos genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta*, peculiari quadam, & magis propria ratione ad Ecclesiasticos ministros pertinere facile intelligimus.

Etsi non desunt qui vel perfectioris vitæ professionem a Clericis susceptam circuli figura, quæ omnium perfectissima est, significari existiment; vel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis vacuitatem declarari putent, quod capilli supervacaneum quiddam in corpore tondeantur.

15. *Quæ sit Ostiariorum functio.*

Post primam Tonsuram ad Ostiarii Ordinem primus gradus fieri consuevit. Ejus munus est, Templi claves, & januam custodire, & aditu Templi arcere eos, quibus ingredi interdictum erat. Ad sanctum etiam Missæ Sacrificium assistebat, curaturus, ne quis propius, quam par esset, ad sacram aram accederet, & Sacerdotem rem divinam facientem interpellaret. Alia etiam ministeria illi commissa erant, ut ex ritibus, qui in ejus Consecratione adhibentur, perspici potest. Nam Episcopus claves ex altari acceptas ei tradens, quem Ostiarium vult constituere. *Sic age*, inquit, *quasi Deo redditurus ra-*

a) 1. *Pet.* 1. 9.

tionem pro his rebus, quæ his clavibus recluduntur. Magnam autem in antiqua Ecclesia hujus Ordinis dignitatem fuisse, ex eo intelligitur, quod his temporibus in Ecclesia servari animadvertimus. Nam Thesaurarii officium, qui idem erat Sacrarii custos, quod ad Ostiarios pertinebat, inter honestiores Ecclesiæ functiones etiam nunc habetur.

16. *Quodnam sit in Ecclesia Lectoris officium.*

Secundum Ordinis gradus est Lectoris munus. Ad eum pertinet in Ecclesia novi, & veteris Testamenti libros clara voce, & distincta recitare, præsertim vero eos, qui inter nocturnam Psalmodiam legi solent. Ejus quoque partes erant, prima Christianæ Religionis rudimenta fidelibus tradere. Episcopus itaque, præsente populo, in ejus Ordinatione librum, quo descripta sunr, quæ ad hanc functionem pertinent, illi tradens, inquit: *Accipe, et esto verbi Dei relator, habiturus, si fidelier, et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis, qui verbum Dei bene ministrarunt ab initio.*

17. *Exorcistis quid ex officio incumbat.*

Tertius Ordo est Exorcistarum, quibus potestas data est nomen Domini invocandi in eos, qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare Episcopus, cum eos instituit, librum, in quo Exorcismi continentur, eis porrigit, usus ea formula verborum: *Accipe, et commenda memoriæ, et habe potestatem manus imponendi super Energumenos sive Baptizatos, sive Catechumenos.*

18. *Quæ sint Acolyti partes.*

Acolythorum quartus est gradus, & ultimus eorum omnium, qui minores, & non sacri appellantur. Eorum munus est ministros majores, Subdiaconos, & Diaconos in altaris ministerio assectari, eisque operam dare. Præterea lumina deferunt, & asservant, cum Missæ Sacrificium celebratur, præcipue vero cum Evangelium legitur: ex quo Ceroferarii alio nomine vocati sunt. Cum itaque ordinantur, hic ritus ab Episcopo servari consuevit. Primum quidem, postquam eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc

modum: *Accipe ceroferarium cum cereo, et scias te ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari, in nomine Domini*: deinde etiam urceolos vacuos, quibus aqua, & vinum in Sacrificio ministratur: *Accipe urceolos ad suggerendum vinum, et aquam in Eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini.*

19. *Quodnam sit Subdiaconi ministerium; ac cujusmodi ritus in ejus Consecratione adhibeantur.*

A minoribus Ordinibus, iisdemque non sacris, de quibus hactenus dictum est, ad majores, & sacros legitimus aditus, & ascensus patet, in eorum primo gradu Subdiaconus collocatur, cujus munus est, ut nomen ipsum declarat, Diacono ad altare inservire. Sacra enim lintea, vasa, panem, & vinum, ad Sacrificii usum necessaria, parare debet. Nunc Episcopo, & Sacerdoti aquam præbet, cum manus in Missæ Sacrificio abluunt. Epistolam etiam, quæ olim a Diacono in Missa recitabatur, Subdiaconus legit, ac tanquam testis ad sacrum assistit, prohibetque ne Sacerdos sacra faciens a quopiam perturbari possit. Hæc autem, quæ ad Subdiaconi ministerium spectant, ex sollemnibus cæremoniis quæ in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere. Primum enim Episcopus legem perpetuæ continentiæ huic Ordini impositam esse admonet; edicitque, neminem in Subdiaconorum Ordinem cooptandum esse, cui ultro hanc legem accipere non sit propositum. Deinde post sollemnem Litaniarum precationem, quæ Subdiaconi munera, & functiones sint, enumerat, atque exponit. His peractis, eorum singuli, qui ordinantur, ab Episcopo quidem calicem, & sacram patenam accipiunt: ab Archidiacono vero (ut intelligatur, Subdiaconum Diaconi officio subvenire) urceolos aqua, & vino plenos, una cum lebete, & linteolo, quo manus absterguntur, dicente Episcopo: *Videte, cujusmodi ministerium vobis traditur: ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis.* Adduntur præterea aliæ preces. Ad extremum, cum Episcopus sacris vestibus Subdiaconum ornavit, ad quarum singulas propria verba, & cæremo-

niæ adhibentur, tradit ei Epistolarum librum, ac dicit: *Accipe librum Epistolarum, et habe potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei tam pro vivis, quam pro defunctis.*

20. *Quod sit Diaconi munus.*

Secundum autem sacrorum Ordinum gradum Diaconus obtinet, cujus ministerium latius patet, sanctiusque semper habitum est. Ad eum enim pertinet Episcopum perpetuo sequi, concionantem custodire, eique, & Sacerdoti sacra facienti, vel alia Sacramenta ministranti, præsto esse, & in Missæ Sacrificio Evangelium legere. Olim vero fidelium animos sæpius excitabat, ut sacra attenderent: sanguinem etiam Domini ministrabat, in quibus Ecclesiis ea consuetudo erat, ut fideles Eucharistiam sub utraque specie sumerent. Diacono præterea Ecclesiasticorum bonorum dispensatio commissa erat, ut unicuique ad victum necessaria subministraret.

Ad Diaconum etiam pertinet, tanquam Episcopi oculum, pervestigare, quinam in urbe pie, & religiose, quive secus vitam traducant; qui ad Sacrificium, & Concionem statis temporibus conveniant, qui rursus non conveniant: ut cum de omnibus Episcopum certiorem fecerit, ille vel privatim unumquemque hortari, & admonere, vel palam corrigere, & objurgare possit, uti se magis profecturum esse intellixerit. Catechumenorum etiam nomina recitare debet, & eos, qui Ordinis Sacramento initiandi sunt, ante Episcopum statuere.

Licet ei præterea, si absit Episcopus, & Sacerdos, Evangelium explanare, non tamen e superiori loco, ut intelligatur hoc ejus proprium munus non esse.

21. *Quales Diaconi eligendi sint.*

Quanta vero diligentia adhibenda sit, ne quis eo munere indignus ad hunc Ordinis gradum ascendat, Apostolus ostendit, (a) cum ad Timotheum Diaconi mores, virtutem, & integritatem exposuit. Pluribus enim, & sanctioribus precibus ad Diaconi, quam ad Subdiaconi Ordinationem utitur Epi-

(a) 1. Tim. 3. 7. 8.

scopus, & alia addit sacrarum vestium ornamenta. Præterea manus ei imponit, quod quidem ab (a) Apostolis factitatum esse legimus, cum primos Diaconos instituerunt. Denique Evangeliorum librum ei tradit, his verbis: *Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei tam pro vivis, quam pro defunctis in nomine Domini.*

22. *Quæ sit dignitas, et amplitudo Sacerdotii.*

Tertius, omniumque sacrorum Ordinum summus gradus est Sacerdotium. Qui vero illo præditi sunt, eos veteres Patres duobus nominibus vocare solent. Interdum enim Presbyteros appellant, quod Græce seniores significat; non solum propter ætatis maturitatem, quæ huic Ordini maxime necessaria est, sed multo magis propter morum gravitatem, doctrinam, & prudentiam. Ut enim scriptum est: (b) *Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.* Interdum vero Sacerdotes vocant, tum quia Deo consecrati sunt, tum quia ad eos pertinet Sacramenta administrare, sacrasque res, & divinas tractare.

23. *Quotuplex sit cum novæ, tum veteris Legis Sacerdotium.*

Sed quoniam duplex Sacerdotium in Sacris Litteris describitur, alterum internum, alterum externum; utrumque distinguendum est, ut, de quo hoc loco intelligatur, a Pastoribus explicari possit. Quod igitur ad interius Sacerdotium pertinet, omnes fideles, postquam salutari aqua abluti sunt, Sacerdotes dicuntur; præcipue vero justi; qui spiritum Dei habent, & divinæ gratiæ beneficio Jesu Christi summi Sacerdotis viva membra effecti sunt. Hi enim fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis suæ (c) spirituales Deo hostias immolant: (d) quo in genere bonæ omnes, & honestæ actiones, quas ad Dei gloriam referunt, numerandæ sunt. Quare in Apocalypsi ita legimus: (e) *Chri-*

(a) *Act.* 6. 6. (b) *Sap.* 4. 8. (c) *Gal.* 5. 6.
(d) 1, *Petr.* 2. 3. (e) *Apoc.* 1. 5. & 6.

stus lavit nos a peccatis nostris in Sanguine suo, et fecit nos regnum, et Sacerdotes Deo, et Patri suo. In quam sententiam ab Apostolorum Principe dictum est: (a) *Ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, Sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum.* Et Apostolus nos hortatur, ut (b) *exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium nostrum.* David item multo ante dixerat: (c) *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, et humiliatum Deus non despicies.* Quæ omnia ad interius Sacerdotium spectare facile intelligitur.

24. *Præter internum Sacerdotium, aliud esse externum demonstratur.*

Externum vero Sacerdotium non omnium fidelium multitudini, sed certis hominibus convenit, qui legitima manuum impositione, solemnibusque sanctæ Ecclesiæ cæremoniis instituti, & Deo consecrati, ad aliquod proprium, sacrumque ministerium adscribuntur. Hoc Sacerdotii discrimen in veteri etiam Lege observari potest. Nam de interiori Davidem esse loquutum, paulo ante demonstratum est. Externi vero, nemo ignorare potest, (d) quam multa Dominus Moysi, & Aaroni præcepta dederit. Praeterea universam Leviticam Tribum ministerio Templi adscripsit; ac lege cavit, (e) ne quis ex alia Tribu, in eam functionem se inferre auderet. Quare (f) Ozias Rex lepra a Domino percussus, quod Sacerdotale munus usurpasset, arrogantiæ, & sacrilegii sui gravissimas pœnas dedit. Quia igitur eandem Sacerdotii distinctionem in Lege Evangelica licet animadvertere; docendi erunt fideles, nunc de externo Sacerdotio agi, quod certis hominibus attributum est. Hoc enim tantummodo ad Ordinis Saccamentum pertinet.

25. *Quæ sint Sacerdotum propriæ functiones.*

Sacerdotis igitur munus est, Dei Sacrificium fa-

(a) Petr. 2. 5. (b) Rom. 12. 1. (c) Psal. 50. 19.
(d) Exod. 28. & 29. (e) Num. 3. 10. (f) 3. Paral. 26. 20.

cere, & Ecclesiastica Sacramenta administrare, quemadmodum ex Consecrationis ritibus perspicitur. Nam Episcopus, cum Sacardotem aliquem instituit, primum quidem manus ei una cum omnibus Sacerdotibus, qui adsunt, imponit: deinde stola n humeris aptans, eam ante pectus in crucis formam componit; quo quidem declaratur, Sacerdotem (*a*) virtute indui ex alto, qua possit crucem Christi Domini, (*b*) & jugum suave Divinae Legis perferre, eamque non verbis solum, sed vitae sanctissime, & honestissime actae exemplo tradere. Postea manus sacro oleo inungit: tum vero Calicem cum vino, & Patenam cum hostia tradit, dicens: *Accipe potestatem offerendi Sacrificium Deo, Missasque celebrandi tam pro vivis, quam pro defunctis*: quibus caeremoniis, & verbis interpres, ac mediator Dei, & hominum constituitur; quae praecipua Sacerdotis functio existimanda est. Ad extremum vero manibus iterum ejus capiti impositis *Accipe*, inquit, *Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt*: eique cœlestem illam, quam Dominus Discipulis suis dedit, (*b*) peccata retinendi, ac remittendi potestatem tribuit. Haec vero sunt Sacerdotalis Ordinis propria, & praecipua munera.

26. *Quamvis unus sit Sacerdotalis Ordo, non tamen unus est Sacerdotum gradus.*

Qui tametsi unus est Ordo Sacerdotalis, varios tamen dignitatis, & potestatis gradus habet. Primus est eorum, qui Sacerdotes simpliciter vocantur, quorum functiones hactenus declaratae sunt. Secundus est Episcoporum, qui singulis Episcopatibus praepositi sunt, ut non solum ceteros Ecclesiae ministros, sed fidelem populum regant, & eorum saluti summa cum vigilantia, & cura prospiciant. Quare in sacris Litteris Pastores ovium saepe appellantur: quorum munus, & officium Paulus descripsit, (*a*) ut in Apostolorum actis legimus, in ea concione, quam ad Ephesios habuit. Item-

(a) *Luca* 24. 49 (b) *Matth.* 11. 30. (c) *Joan.* 20. 23
(d) *Act.* 20. 28, 29. 30.

que a Petro Apostolorum Principe (a) divina quaedam Episcopalis ministerii regula tradita est; ad quam si Episcopi suas actiones dirigere studeant, dubitandum non erit, quin Pastores boni & sint, & habeantur. Sed iidem Episcopi, & Pontifices dicuntur, accepto ab Ethnicis nomine, qui Principes Sacerdotum Pontifices appellare consueverunt.

Tertius gradus est Archiepiscoporum, qui pluribus Episcopis praestat, qui Metropolitani etiam vocantur, quod illarum urbium antistites sint, quae tanquam matres habeantur illius provinciae. Quare superiorem, quam Episcopis, locum, et ampliorem potestatem habent, tamentsi ab Episcopis Ordinatione nil differunt.

In quarto gradu Patriarchae collocantur, idest primi, supremique Patres.

27. *De sedibus antiquis Patriarcharum.*

Olim in universa Ecclesia praeter summum Romanum Pontificem, quatuor tantum Patriarchae numerabuntur, neque omnes tamen dignitate pares. Nam Constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic bonos delatus est, tamen ob Imperii majestatem altiorem locum obtinuit. Proximus est Alexandrinus, cujus Ecclesiam Marcus Evangelista, jussu Principis Apostolorum, fundavit. Tertius Antiochenus, ubi Petrus primo sedem locavit. Extremum gradum habet Hierosolymitanus, quam Ecclesiam Jacobus frater Domini rexit.

28. *Romanus Pontifex omnium est Episcoporum maximus, idque jure divino.*

Praeter hos omnes Catholica Ecclesia Romanum Pontificem Maximum, quem in Ephesina Synodo Cyrillus Alexandrinus Archiepiscopum, totius orbis terrarum Patrem, & Patriarcham appellat, semper venerata est. Cum enim in Petri Apostolorum Principis cathedra sedeat, in qua usque ad vitae finem sedisse constat, summum in eo dignitatis gradum, & jurisdictionis amplitudinem, non quidem ullis Synodicis, aut aliis humanis constitutio-

(a) 1. *Pet.* 5. 2. 3.

nibus, sed divinitus datam agnoscit. Quamobrem omnium fidelium, & Episcoporum, ceterorumque Antistitum, quocumque illi munere, & potestate praediti sint, pater, ac moderator, universali Ecclesiae, ut Petri successor, Christique Domini verus, & legitimus Vicarius in terris praesidet. Ex his itaque Pastores docebunt, et quae sint Ecclesiasticorum Ordinum ac graduum praecipua munera, & functiones, et quis hujus Sacramenti minister sit.

29. *Quis sit legimus Sacramenti Ordinis minister.*

Constat enim, ad Episcopum eam administrationem pertinere: quod etiam sanctarum Litterarum auctoritate, certissima traditione, omnium Patrum testimonio, Conciliorum decretis, sanctae Ecclesiae usu et consuetudine facile erit comprobare. Quamvis autem nonullis Abbatibus permissum sit, ut minores, et non sacros Ordines interdum administrent: tamen hoc proprium Episcopi munus esse nemo dubitat, cui uni ex omnibus, praeterea nemini, licet reliquis Ordinibus, qui sacri, et majores dicuntur, initiare. Nam Subdiaconos, Diaconos, et Sacerdotes unus tantum Episcopus ordinat. Episcopi ex Apostolorum traditione, quae perpetuo in Ecclesia custodita est, a tribus Episcopis consecrantur.

30. *Cur in promovendis ad Ordines singularis probitas requiratur.*

Sequitur nunc, ut explicetur, quinam ad hoc Sacramentum, in primisque ad Sacerdotalem Ordinem apti sint, et quae in eis potissimum requirantur. Ex hoc enim difficile non erit statuere, quid in aliis Ordinibus dandis pro cujusque officio, et dignitate observare oporteat. Maximam autem in hoc Sacramento cautionem adhibendam esse ita colligitur, quod cetera gratiam ad illorum sanctificationem, et usum tribuunt, a quibus percipiuntur: at vero qui sacris initiantur, ob eam rem cœlestis gratiae participes fiunt, ut eorum ministerio Ecclesiae, atque adeo omnium hominum saluti consulatur. Ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodo diebus, quibus etiam solemnia jejunia

ex vetustissimo Catholicae Ecclesiae more indicuntur, Ordinationes fiant, ut scilicet fidelis populus ejusmododi sacrarum rerum ministros piis, & sanctis precationibus a Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem recte, & cum Ecclesiæ utilitate gerendam aptiores esse videantur.

31. *Quanta vitæ, et morum integritas in ordinando requiratur.*

Primum itaque in eo, qui Sacerdos creandus est, vitæ, & morum integritas commendetur magnopere oportet: non solum quia, si mortiferi alicujus peccati conscius se initiari curet, vel etiam patiatur novo se, & maximo scelere obstringit; sed etiam quia virtutis, & innocentiæ lumen aliis præferre debet. Ea de re quid Apostolus (*a*) Tito, & (*b*) Timotheo præcipiat, Pastoribus declarandum erit; & simul illud docendum, ea corporis vitia, (*c*) quæ in veteri Lege ex Domini præscriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant, in Evangelica Lege ad animi vitia præcipue transferenda esse. Quare Sanctam illam consuetudinem in Ecclesia versari animadvertimus, ut qui sacris initiandi sunt, prius Pœnitentiæ Sacramento conscientiam purgare diligenter studeant.

32. *In Sacerdote quæ, et quanta doctrina requiratur.*

Præterea in Sacerdote non solum ea cognitio requirenda est, quæ ad Sacramentorum usum, et tractationem pertinet, sed etiam sacrarum Litterarum scientia ita instructum esse oportet, ut populo Christianæ fidei mysteria, et divinæ Legis præcepta tradere, ad virtutem, et pietatem excitare, a vitiis revocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera: quorum alterum est, ut Sacramenta rite conficiat, et administret: alterum, ut populum fidei suæ commissum iis rebus, et institutis, quæ ad salutem necessaria sunt, erudiat. Malachias enim ita testatur: (*d*) *Labia Sacerdotis cu-*

(a) *Tit.* 1. 7. (b) *Tim.* 3. 8. 6.
(c) *Leg.* 21. 17. 18. 19. 30. (d) *Malach.* 2. 7.

stodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare, quod debet, possit: alterum certe non vulgarem, sed exquisitam potius doctrinam desiderat: quamvis æque ab omnibus Sacerdotibus summam reconditarum rerum scientia non exigatur, sed quæ ad suscepti officii, et ministerii functionem unicuique satis esse possit.

33. *Quinam ad Sacerdotii dignitatem non sint admittendi.*

Pueris autem, et furiosis, vel amentibus, quod usu rationis carent, hoc Sacramentum dandum non est: quamvis, si iis quoque administraretur, Sacramenti characterem in eorum animam imprimi, certo credendum sit. Qui vero ætatis annus in singulis Ordinibus sit exspectandus, ex sacri Tridentini Concilii decretis facile erit cognoscere.

Excipiuntur etiam servi. Neque enim divino cultui dedicari debet, qui non sui juris, sed in alterius potestate est.

Viri præterea sanguinum, et homicidæ, quia Ecclesiastica lege repelluntur, et irregulares sunt.

Spurii quoque, et ii omnes qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis merito contemni, et despici posse videantur.

Ad extremum etiam admitti non debent, qui aliquo insigni corporis vitio deformes, aut manci sunt. Ea enim fœditas, et debilitatio tum offensionem habet, tum vero Sacramentorum administrationem impediat necesse est.

34. *Qui sint præcipui hujus Sacramenti effectus.*

Sed jam his rebus expositis, superest, ut Pastores doceant, qui sint hujus Sacramenti effectus. Constat vero, quamvis Ordinis Sacramentum, ut antea dictum est, maxime ad Ecclesiæ utilitatem, et pulchritudinem spectet, tamen in ejus quoque anima, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere, qua idoneus, habilisque ad recte munere suo fungendum, Sacramentaque administranda red-

datur; quemadmodum etiam Baptismi gratia quilibet ad alia Sacramenta percipienda aptus efficitur. Aliam quoque gratiam hoc Sacramento tribui perspicuum est, præcipuam videlicet potestatem, quæ ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum refertur: in Sacerdote quidem plenam, & perfectam, ut qui Domini nostri corpus, & sanguinem unus potest conficere: in aliis vero inferiorum Ordinum ministris majorem, minoremve, quo quisque ministerio suo magis, minusve ad altaris Sacramenta accedit. Atque hæc potestas etiam Character spiritualis dicitur; quod qui sacris imbuti sunt, interiori quadam nota animæ impressa ab aliis fidelibus distinguantur, ac divino cultui mancipentur. Ad quam Apostolus videtur spectasse, cum ad Timotheum ait: (a) *Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum Presbyterii*; & alibi: (b) *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum.* Hæc de Ordinis Sacramento satis dicta sint. Potiora enim tantum rerum capita Pastoribus tradere professi sumus, ut illis fidelis populi docendi, & in Christiana pietate erudiendi argumenta suppeditarent.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

CAPUT VII.

1. *Cur parochi sedulo debeant invigilare, ut populus Christianus Matrimonii naturam, et sanctitatem cognitam habeat.*

Quoniam Pastoribus beata, & perfecta Christiani populi vita proposita esse debet, iis quidem maxime optandum esset, quod Apostolus se cupere

(a) 1. *Tim.* 4. 14. (b) 2. *Tim.* 1. 6.

ad Corinthios scribebat his verbis; (*a*) *Volo omnes homines esse sicut meipsum*; nimirum ut omnes continentiæ virtutem sectarentur. Nihil enim beatius in hac vita fidelibus potest contingere, quam ut animus nulla mundi cura distractus, sedataque, & restincta omnis carnis libidine, in uno pietatis studio, & rerum cœlestium cogitatione conquiescat. Sed quoniam, ut idem Apostolus testatur, (*b*) *unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic*; & Matrimonium magnis, & divinis bonis ornatum est, ita ut inter alia Catholicæ Ecclesiæ Sacramenta vere, ac proprie numeretur; ac (*c*) Dominus nuptiarum celebritatem præsentia sua honestarit, satis apparet, ejus doctrinam tradendam esse: cum præsertim liceat animadvertere, tum sanctum (*d*) Paulum, tum Apostolorum (*e*) Principem, quæ non solum ad dignitatem, sed etiam ad officia Matrimonii pertinebant, pluribus locis accurate scripta reliquisse. Divino enim Spiritu afflati optime intelligebant, quanta, & quam multa commoda ad Christianam societatem pervenire possent, si fideles Matrimonii sanctitatem cognitam haberent, & inviolatam servarent: contra vero, ea ignorata, vel neglecta, plurimas maximasque calamitates, & detrimenta in Ecclesiam importari. Primum itaque Matrimonii natura, & vis explicanda est. Nam cum vitia sæpe honesti similitudinem gerant, cavere oportet, ne fideles falsa Matrimonii specie decepti, turpitudine, & nefariis libidinibus animam commaculent. Cujus rei declarandæ causa a nominis significatione ordiendum est.

2. *Quapropter sancta illa copula Matrimonii, Conjugii, aut Nuptiarum nominibus exprimatur.*

Matrimonium ab eo dicitur, quod fæmina idcirco maxime nubere debet, ut materfiat; vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est. Conjugium quoque a conjungendo appellatur, quod legitima mulier cum viro quasi uno jugo adstrin-

(a) 1. Cor. 7. 7. (b) Cor. 1. 7. 7. (c) Joan. 2. 2. 12. (d) 1. Cor. 7. (e) 1. Petr. 3. 2.

gatur. Præterea Nuptiæ; quia, ut inquit S. Ambrosius, pudoris gratia puellæ se obnuberent, quo etiam declarari videbatur, viris obedientes, subjectasque esse oportere.

3. *Quid sit Matrimonium.*

Ita vero ex communi Theologorum sententia definitur: *Matrimonium est viri, et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens.* Cujus definitionis partes ut planius intelligantur, docendum est, quamvis hæc omnia in perfecto Matrimonio insint, consensus videlicet interior, pactio externa verbis expressa, obligatio, & vinculum, quod ex ea pactione efficitur, & conjugum copulatio, qua Matrimonium consummatur; nihil horum tamen Matrimonii vim, & rationem proprie habere, nisi obligationem illam, & nexum, qui *conjunctionis* vocabulo significatus est. Additur vero, *maritalis*, quoniam alia pactionum genera, quibus viri, & mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam præstent, vel pretii, vel alterius rei causa, prorsus aliena sunt a Matrimonii ratione. Sequitur deinde, *inter legitimas personas*; quoniam qui a nuptiarum conjunctione legibus omnino exclusi sunt, ii Matrimonium inire non possunt, neque, si ineat, ratum est. Exempli gratia, qui intra quartum gradum propinquitate conjuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ ætas Legibus constituta est, ad Matrimonii justa fœdera ineunda apti esse non possunt. Quod vero extremo loco positum est, *individuam vitæ consuedinem retinens*, indissolubilis vinculi naturam declarat, quo vir, & uxor colligantur.

4. *Ubi præcipua vis Matrimonii consistat.*

Ex his igitur patet, Matrimonii naturam, & rationem in vinculo illo consistere. Nam quod aliæ clarissimorum virorum definitiones hoc videntur consensui tribuere, ut, cum dicunt, *Conjugium esse consensum maris, et fœminæ*: hoc ita accienpiendum est; consensum ipsum Matrimonii causam effectricem esse: quod Patres in Concilio Florentino

no docuerunt. Etenim obligatio, & nexus oriri non potest, nisi ex consensu, & pactione.

5. *Qualis in Matrimonio requiratur consensus, quaque ratione sit declarandus.*

Sed illud maxime necessarium est, ut consensus verbis, quæ præsens tempus significat, exprimatur. Neque enim Matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio. Atque ita fit, ut consensus alterius tantum ad Matrimonium conjungendum satis esse non possit, sed duorum inter se mutuum esse oporteat. Atqui ad declarandum mutuum animi consensum, verbis opus esse perspicuum est. Si enim ex interiori tantum consensu, sine externa aliqua significatione, Matrimonium constare posset, illud etiam sequi videretur, ut, cum duo, qui disjunctissimis, & maxime diversis in locis essent, ad nuptias consentirent, antequam alter alteri voluntatem suam vel litteris, vel nuptiis declarasset, veri, & stabilis Matrimonii lege conjungerentur: quod tamen a ratione, & sanctæ Ecclesiæ consuetudine, & decretis alienum est.

6. *Mutuus consensus verbis futuri temporis expressus Matrimonium non efficit.*

Recte autem dicitur, oportere, ut consensus verbis exprimatur, quæ præsentis temporis significationem habeant. Nam quæ futurum tempus indicant, Matrimonium non conjungunt, sed spondent. Deinde, quæ futura sunt, nondum esse perspicuum est: quæ vero non sunt, parum vel nihil firmi, aut stabilis habere existimandum est. Quare inondum connubii jus in eam mulierem quisquam habet, quam se in Matrimonium ducturum esse pollicetur; neque statim ab eo impletum est, quod se facturum promisit: tametsi fidem præstare debet: quod si non faciat, violatæ fidei reus esse convincitur. At vero qui matrimonii fœdere alteri jungitur, quamvis postea pœniteat, tamen, quod factum est, mutare, irritumve, & infectum reddere non potest. Cum itaque conjugii obligatio nuda promissio non sit, sed ejusmodi ab alienatio, qua re ipsa vir mulieri, & vicissim mulier viro corporis

sui potestatem tradit: idcirco necesse est, verbis, quae præsens tempus designant Matrimonium contrahi: quorum verborum vis, etiam postquam enuntiata sunt, permanet; virumque, et uxorem indissolubili vinculo constrictos tenet.

7. *Si pudore, aut alio impedimento consensus verbis non exprimatur, nutus et signa verborum locum habent.*

Sed verborum loco tum nutus, et signa, quæ intimum consensum aperte indicent, satis ad Matrimonium esse possunt; tum ipsa etiam taciturnitas, cum puella propter verecundiam non respondet, sed pro ea parentes loquuntur.

8. *Ad verum Matrimonium concubitus non requiritur.*

Ex iis igitur Parochi fidelibus tradent, Matrimonii naturam, et vim in vinculo, ac obligatione sitam esse; ac præter consensum eo, quo dictum est, modo expressum, ut verum matrimonium exsistat, concubitum necessario non requiri. Nam et primos Parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercesserat, ut Patres testantur, vero Matrimonio junctos fuisse plane constat. Quare a sanctis Patribus dictum est, Matrimonium non concubitu, sed consensu exsistere; quod etiam a S. Ambrosio in libro de Virginibus repetitum legimus.

9. *Quotuplex sit matrimonii consideratio.*

Jam vero hisce explicatis, illud docendum erit, Matrimonium duplicem rationem habere. Nam vel ut naturalis conjunctio, (conjugium enim non ab hominibus inventum, sed a natura) vel ut Sacramentum, cujus vis naturalium rerum conditionem superat, considerandum est. Ac quoniam gratia naturam perficit, (*neque prius* (a) *quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale*) rei ordo postulat, ut de Matrimonio, ut natura constat, et ad naturae officium pertinet, prius agendum sit: tum vero, quæ illi, ut Sacramentum est, conveniunt, explananda erunt.

(a) 1. *Cor.* 15. 46,

10. *Quis Matrimonii, ut officium naturæ significat, sit auctor.*

In primis itaque docendi sunt fideles, Matrimonium a Deo institutum esse. Scriptum est enim in Genesi: (a) *Masculum, et foeminam creavit eos, benedixitque illis Deus et ait: Crescite, et multiplicamini*; et (a) *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi*; ac paulo post: (b) *Adae vero non inveniebatur adjutor similis ejus. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea, et aedificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, et adduxit eam ad Adam; dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea, hæc vacabitur virago, quoniam de viro sumpta est: quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una.* Quae, ipso Domino auctore (c) apud S. Matthaeum, ostendunt Matrimonium divinitus institutum esse.

11. *Matrimonium, ut naturæ officium consideratur, dissolvi non potest.*

Neque vero Deus Matrimonium tantummodo instituit; verum ut sancta Tridentina Synodus declarat, perpetuum etiam, et indissolubilem nodum ei addidit. Siquidem Salvator ait: (d) *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Quamvis enim Matrimonio, quatenus naturæ est officium, conveniat, ut dissolvi non possit; tamen id maxime fit, quatenus est Sacramentum. Qua ex re etiam in omnibus, quæ naturæ Lege ejus propria sunt, summam perfectionem consequitur; tamen et prolis educandæ studio, et aliis Matrimonii bonis repugnat, ut ejus vinculum dissolubile sit.

12. *Omnibus hominibus lex contrahendi non est imposita.*

(a) *Gen.* 1. 27. 28. (b) *Gen.* 2. 18.
(a) *Ibid.* 2. 18. (d) *Matt.* 19. 6.
(c) *Matth.* 19. 6.

Quod vero a Domino dictum est: (*a*) *Crescite, et multiplicamini*, id eo spectat, ut cujus rei causa Matrimonium institutum erat, declaret; non ut singulis hominibus necessitatem imponat. Nunc enim aucto jam humano genere, non solum ulla Lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potius virginitas summopere commendatur, et unicuique in sacris Litteris suadetur, ut quæ Matrimonii statu præstantior sit, majoremque in se perfectionem, & sanctitatem contineat. Dominus enim Salvator noster ita docuit: (*b*) *Qui potest capere capiat*: & Apostolus ait; (*c*) *De Virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.*

13. *Vir, et mulier conjungi cur debeant,*

Sed quibus de causis vir, et mulier conjungi debeant, explicandum est. Prima igitur ratio est, haec ipsa diversi sexus naturæ instinctu expetita societas, mutui auxilii spe conciliata, ut alter alterius ope adjutus vitæ incommoda facilius ferre, & senectutis imbecillitatem sustentare queat.

Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum, et divitiarum hæredes relinquantur, quam ut verae fidei, & religionis cultores educentur. Quod quidem maxime sanctis illis Patriarchis, cum uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris Litteris satis apparet. Quare Angelus, cum Tobiam admoneret, quo pacto mali Daemonis vim posset repellere. (*d*) *Ostendam*, inquit, *tibi*, *qui sunt*, *quibus prævalere potest Dæmonium*: *ii namque*, *qui conjugium ita suscipiunt*, *ut Deum a se*, *et a sua mente excludant*, *et suae libidini ita vacent*, (*e*) *sicut equus et mulus*, *quibus non est intellectus*; *habet potestatem Dæmonium super eos.* Deinde subiecit; (*f*) *Accipies virginem cum timore Domini*, *amore filiorum magis*, *quam libidine ductus*; *ut in semine Abrahæ*

(a) *Gen.* 1.
(b) *Matth.* 19. 12.
(c) 1. *Cor.* 7. 25.
(d) *Tob.* 6. 16. 17.
(e) *Psal.* 31. 9.
(f) *Tob.* 6. 22.

benedictionem in filiis consequaris. Atque una hæc etiam causa fuit, cur (a) Deus ab initio Matrimonium instituerit. Quare fit, ut illorum sit scelus gravissimum, qui Matrimonio juncti, medicamentis vel conceptum impediunt, vel partum abigunt. Hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est.

14. *Post peccatum cur Matrimonium institutum fuerit.*

Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit, cum propter justitiæ, in qua homo conditus erat, amissionem, appetitus rectae rationi repugnare cœpit; ut scilicet, qui sibi suæ imbecillitatis conscius est, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo ita Apostolus scribit: (a) *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat*: ac paulo post, cum docuisset, interdum orationis causa a Matrimonii debito abstinendum esse, subjecit: (c) *Et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram*. Hæc igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui pie, et religiose, ut sanctorum filios decet, nuptias velit contrahere. Quod si ad eas causas aliæ etiam accedant, quibus homines inducti, Matrimonium ineant, atque in habendo uxoris delectu hanc illi præponant, ut haeredis relinquendi desiderium, divitiæ, forma, generis splendor, morum similitudo; hujusmodi sane rationes damnandae non sunt, cum Matrimonii sanctitati non repugnent. Neque enim in sacris Litteris (d) Jacob Patriarcha reprehenditur, quod Rachelem, ejus pulchritudine illectus, Liæ prætulerit. Hæc de Matrimonio, ut naturalis conjunctio est, docenda erunt.

15. *Cur Matrimonium Sacramenti dignitate per Christum sit auctum.*

Ut autem Sacramentum est, explicare oportebit,

(a) *Genes.* 1. 23. (b) 1. *Cor.* 7. 2.
(c) *Ibidem* 15. (d) *Genes.* 29. 17. 1.

ejus naturam multo praestatiorem esse: et omnino ad altiorem finem referri. Quemadmodum enim Matrimonium, ut naturalis conjunctio ad propagandum humanum genus ab initio institutum est: ita deinde, ut populus ad veri Dei, et Salvatoris nostri Christi cultum, et religionem procrearetur, atque educaretur, Sacramenti dignitas illi tributa est. Cum enim Christus Dominus vellet arctissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum Ecclesia intercedit, suæque erga nos immensæ caritatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii divinitatem hac potissimum maris, et fœminæ sancta conjunctione declaravit. Quod quidem aptissime factum esse ex eo intelligi potest, quod ex omnibus hominis necessitudinibus, nulla inter se homines magis, quam Matrimonii vinculum constringit: maximaque inter se vir, et uxor caritate, et benevolentia devincti sunt. Atque idcirco fit, ut frequenter sacræ Litteræ nuptiarum similitudine (a) divinam hanc Christi, et Ecclesiae copulationem nobis ante oculos proponant.

16. *Quomodo Matrimonium sit verum Evangelicæ Legis Sacramentum.*

Jam vero Matrimonium Sacramentm esse, Ecclesia Apostoli auctoritate confirmata certum, et exploratum semper habuit. Ita enim ad Ephesios scribit: (b) *Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam; quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem, et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, et in Ecclesia.* Nam quod inquit, *Sacramentum hoc magnum est*, nemini dubium esse debet, ad matrimonium referendum esse, quod scilicet viri

(a) *Matth.* 22. 2. & 25. 10.
(b) *Eph.* 5. 28. 29. 30.

et mulieris conjunctio, cujus Deus auctor est, sanctissimi illius vinculi, quo Christus Dominus cum Ecclesia conjungitur, Sacramentum, idest sacrum signum sit.

17. *Quomodo Matrimonium Sacramentum esse ex Pauli verbis convincatur.*

Atque hanc esse eorum verborum veram, & propriam sententiam, veteres S. Patres, qui eum locum interpretati sunt, ostendunt: idemque sancta Tridentina Synodus explicavit. Constat ergo, virum Christo, uxorem Ecclesiae ab Apostolo comparari; virum esse caput mulieris, ut est Christus Ecclesiae; eaque ratione fieri, ut vir uxorem diligere, & vicissim uxor virum amare, et colere debeat. (a) Christus enim dilexit Ecclesiam, et pro ea semetipsum tradidit, rursus vero, ut idem Apostolus docet, (b) Ecclesia subjecta est Christo. Sed gratiam quoque hoc Sacramento significari, et tribui, in quo maxime Sacramenti ratio inest, ea Synodi verba declarant: *Gratiam vero, quae naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium Sacramentorum institutor, atque perfector, sua nobis passione promeruit.* Quare docendum est, hujus Sacramenti gratia effici, ut vir, et uxor mutuae charitatis vinculo conjuncti, alter in alterius benevolentia conquiescat; alienosque, & illicitos amores, et concubitus non quaerat; sed in omnibus sit (c) *honorabile connubium, et torus immaculatus.*

18. *Quantum Matrimonium Evangelii a Legis naturae, vel Moysis Matrimonio differat.*

Sed quantum Matrimonii Sacramentum iis Matrimoniis praestet, quae ante, vel post Legem iniri solebant, ex eo licet cognoscere, quod etsi gentes Matrimonio divini aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem vagos concubitus a naturae Lege

(a) *Ephes.* 5. 25. (b) *Ibidem* 24.
(c) *Hebr.* 13. 4.

alienos esse, itemque stupra, adulteria, & alia libidinis genera vindicanda esse judicabant; tamen eorum connubia nullam prorsus Sacramenti vim habuerunt..

Apud Judaeos vero religiosius omnino nuptiarum leges servari consueverant: neque dubitandum, quin eorum Matrimonia majori sanctitate prædita essent. Cum enim promissionem accepissent, fore aliquando ut (*a*) omnes gentes in semine Abrahæ benedicerentur, magnæ apud eos pietatis officium merito esse videbatur filios procreare, et electi populi sobolem, ex quo Christus Dominus salvator noster, quod ad humanam naturam attinet, ortum habiturus esset propagare. Sed illae quoque conjunctiones vera Sacramenti ratione caruerunt.

19. *Matrimonium in Lege naturæ post peccatum, aut in Lege Moysis, originis suae, quam ex Deo habuit, decorem non retinuit.*

Huc accedit, quod, sive naturæ post peccatum, sive Moysis Legem spectemus, facile animadvertemus, Matrimonium a primi ortus sui decore, & honestate decidisse. Dum enim naturae lex vigebat, (*b*) multos ex antiquis Patribus fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deinde vero in Lege (*c*) Moysis dato repudii libello, permissum erat, si causa fuisset, divortium cum uxore facere. Quorum utrumque ab Evangelica Lege sublatum, Matrimoniumque in pristinum statum restitutum est. Nam, quod polygamia a Matrimonii natura aliena esset, (etsi aliqui ex Patribus priscis accusandi non sunt, quod non sine Dei indulgentia plures uxores ducerent) Christus Dominus ostendit illis verbis (*d*), *Propter hoc dimittet homo patrem, et matrem, et adhaerebit uxori suæ, et erunt duo in carne una*: deinde subjungit: *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Quibus verbis planum fecit, Matrimonium ita a

(a) *Gen.* 12. 3. 18. & 19. 22. 28.
(b) *Gen.* 4. 14. & 29. 22. (c) *Matth.* 16.
(d) *Matth.* 19. 5. 6.

Deo institutum esse, ut duorum tantum, non plurium conjunctione definiretur. Quod etiam alibi apertissime docuit; inquit enim: (a) *Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam: et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur.* Nam si viro liceret plures uxores ducere, nulla omnino causa esse videretur, cur magis adulterii reus esse dicendus esset, quod præter eam uxorem, quam domi haberet, aliam duceret, quam quod priore dimissa, cum alia conjungeretur: Atque ob eam rem fieri intelligimus, ut si infidelis quispiam gentis suæ more, & consuetudine plures uxores duxisset, cum ad veram religionem conversus fuerit, jubeat eum Ecclesia ceteras omnes relinquere, ac priorem tantum justæ, & legitimae uxoris loco habere.

20. *Vinculum Matrimonii divortio disrumpi non potest.*

Verum eodem Christi Domini testimonio facile comprobatur, nullo divortio vinculum Matrimonii dissolvi posse. Si enim post libellum repudii mulier a viri lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterii crimine alteri viro nubere. Atqui Dominus aperte denunciat: (b) *Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur.* Quare conjugii vinculum nulla re, nisi morte disrumpi perspicuum est. Quod quidem etiam Apostolus confirmat, cum inquit: (c) *Mulier alligata est Legi, quanto tempore vir ejus vivit, quod si dormierit vir ejus, liberata est a Lege; cui vult nubat, tantum in Domino*; & rursus: (d) *His, qui Matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus uxorem a viro non discedere: quod si discesserit manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Eam vero optionem Apostolus mulieri, quae justa da causa virum reliquisset, detulit, ut au

t

(a) *Matth.* 19. 9. (b) *Matth.* 19. 9.
(c) 1. *Cor.* 7. 38. (d) 1. *Cor.* 7. 10.

innupta maneat, aut viro suo reconcilietur. Neque enim sancta Ecclesia viro, & uxori permittit, ut sine gravioribus causis alter ab altero discedat.

21. *Cur nulla ratione dissolvi Matrimonium expediat.*

Ac, ne forte alicui videatur durior Matrimonii lex quod nulla unquam ratione dissolvi possit, docendum est, quæ sint cum ea utilitates conjunctæ. Primum enim homines in conjungendis matrimoniis virtutem potius, & morum similitudinem, quam divitias, & pulchritudinem spectandam esse intelligant: qua quidem re communi societati maxime consuli nemo dubitare potest. Præterea, si divortio Matrimonium dissolveretur, vix unquam dissidendi causae hominibus, quæ iis ab antiquo pacis, & pudicitiæ hoste quotidie objicerentur, deessent. Nunc vero, cum fideles secum cogitant, quamvis etiam Conjugii convictu, & consuetudine careant, se tamen Matrimonii vinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris ducenduæ spem sibi praecisam esse; ea re fit, ut ad iracundiam, et dissidia tardiores esse consueverint. Quod si interdum etiam divortium faciant, & diutius conjugis desiderium ferre non possint, facile per amicos reconciliati ad ejus convictum redeunt.

22. *Per libellum repudii separati possunt rursum conjungi.*

Sed hoc loco prætermittenda non est Pastoribus S. Augustini salutaris admonitio. Is enim, ut ostenderet fidelibus, haud gravate faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterii causa dimisissent, si eas delicti poeniteret, in gratiam reducerentur: *Cur, inquit, vir fidelis non recipiet uxorem, quam recipit Ecclesia? aut cur uxor vero adultero, sed poenitenti, non ignoscet, cui etiam ignovit Christus? Nam quod* (a) *Scriptura stultum vocat, qui tenet adulteram, de ea sentit, quæ cum deliquerit, pœnitere, et a cœpta turpitudine desistere re-*

(a) Prov. 18. 22.

cusat. Ex iis itaque perspicuum est, fidelium Conjugia perfectione, & nobilitate, cum Gentilium, tum Judaeorum Matrimoniis longe præstare.

23. *Quæ sint bona, quæ ex hoc Sacramento ad conjugatos redeunt.*

Docendi præterea sunt fideles, tria esse Matrimonii bona; *Prolem*, *Fidem*, & *Sacramentum*: quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quæ Apostolus indicat his verbis: (a) *Tribulationem carnis habebunt hujusmodi*; efficiturque, ut conjunctiones corporum, quæ extra Matrimonium merito damnandæ essent, cum honestate conjunctæ sint.

Primum igitur bonum est proles, hoc est liberi, qui ex justa, et legitima suscipiuntur uxore. Id enim tanti fecit Apostolus, ut diceret: (b) *Salvabitur mulier per filiorum generationem.* Nec vero hoc de procreatione solum, sed de educatione etiam, & disciplina, qua filii ad pietatem erudiuntur, intelligendum est. Sic statim subdit Apostolus: (c) *Si in fide permanserint.* Monet enim Scriptura: (d) *Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos a pueritia illorum.* Idem enim (e) Apostolus docet; ejus institutionis pulcherrima exempla (f) Tobias, (g) Job, et alii sanctissimi Patres in sacris Litteris præbent. Quæ vero sint parentum, & filiorum officia, in quarto Præcepto latius explicabitur.

24. *Fides in Matrimonio quid sit, et quomodo servanda.*

Sequitur fides, quod est alterum Matrimonii bonum, non ille virtutis habitus, quo imbuimur, cum Baptismum percipimus, sed fidelitas quædam, qua mutuo vir uxori, et uxor viro se ita obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat, sanctumque illud Conjugii foedus nunquam se violaturum polliceatur. Id facile colligitur ex iis ver-

(a) 1. *Cor.* 1. 7. 28. (b) 1. *Tim.* 2. 15.
(c) *Eccl.* 7. 25. (d) *Ephes.* 6. 4.
(e) *Ephes.* 6. 4. (f) *Tob.* 4.
(g) *Job.* 1. 5.

his, quæ a primo Parente enunciata sunt, cum Evam uxorem suam accepit, quæ deinde Christus Dominus in Evangelio comprobavit: (a) *Quare relinquet homo patrem, et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Item ex eo Apostoli loco; (b) *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quare optimo jure gravissimæ animadversiones a (c) Domino in adulteros, quod hanc fidem maritalem frangant, in veteri Lege constitutæ erant.

Postulat praeterea Matrimonii fides, ut vir, & uxor singulari quodam, sanctoque, et puro amore conjuncti sint: neque ut adulteri inter se se ament, sed ut Christus dilexit Ecclesiam. Hanc enim regulam Apostolus præscripsit, cum ait: (d) *Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam;* quam certe immensa illa charitate, non sui commodo gratia, sed sponsæ tantum utilitatem sibi proponens, complexus est.

25. *Quid sit Sacramentum, dum inter Matrimonii bona numeratur.*

Tertium bonum Sacramentum appellatur, vinculum scilicet Matrimonii, quod nunquam dissolvi potest. Nam, ut est apud Apostolum: (a) *Dominus præcepit uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: et vir uxorem non dimittat.* Si enim Matrimonium, ut Sacramentum est, Christi conjunctionem cum Ecclesia signat, necesse est, ut Christus se nunquam ab Ecclesia disjungit, ita uxorem a viro, quod ad Matrimonii vinculum attinet, separari non posse. Verum, ut hæc sancta societas sine querela facilius conservetur viri, et et uxoris officia, quæ a (e) S. Paulo, & a (f) Principe Apostolorum Petro descripta sunt, tradenda erunt.

(a) *Gen.* 2 24. (b) 1. *Cor.* 7. 4.
(c) *Levit.* 20. 10. (d) *Eph.* 5. 25.
(e) 1. *Cor.* 7. 10. (f) *Ephes.* 5. 22. 25.
1. *Pet.* (g) 3. 1. 2.

26. *Quæ sint præcipua mariti officia.*

Ergo viri munus est, uxorem liberaliter, & honorifice tractare. Qua in re meminisse oportet, Evam ab Adamo sociam appellatam esse, cum inquit (a) *Mulier, quam dedisti mihi sociam.* Cujus rei causa aliqui Patres factum esse docuerunt, ut ea non ex pedibus, sed ex latere viri formaretur, quemadmodum etiam ex capite condita non est, ut se viri dominam non esse intelligeret, sed viro potius subjectam. Decet præterea virum in alicujus honestæ rei studio semper occupatum esse, tum ut ea suppeditet, quæ ad familiam sustentandam necessaria sunt; tum ne inerti otio languescat, a quo omnia fere vitia fluxerunt: deinde vero familiam recte constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere.

27 *Uxoris officium quid requirat.*

Rursus autem uxoris partes sunt, quas Apostolorum Princeps enumerat, cum inquit: *Mulieres subditæ sint viris suis: ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem, sine verbo lucrifiant: considerantes in timore sanctam conversationem vestram, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti, et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando et sancte mulieres sperantes in Deo ornabant se; subjectæ propriis viris,* (a) *sicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans.* Earum quoque præcipuum studium sit, filios in religionis cultu educare, & domesticas res diligenter curare. Domi vero libenter se contineant, nisi necessitas exire cogat, idque sine viri permissu facere nunquam audeant. Deinde, in quo maxime maritalis conjunctio sita est, meminerint semper, secundum Deum, magis quam virum, neminem diligendum esse, eove pluris faciendum

(a) Gen. 2. 12. (b) Gen. 18. 12.

esse neminem, cui etiam omnibus in rebus, quæ Christianae pietati non adversantur, morem gerere, & obtemperare summa cum animi alacritate oporteat.

28. *Quid de Matrimonii ritibus sentiendum sit.*

Harum rerum explicationi consequens erit, ut Pastores ritus etiam doceant, qui in Matrimonio contrahendo servari debeant; de quibus non est exspectandum, ut hoc loco præcepta tradantur, cum a sancta Tridentina Synodo, quæ in hac re maxime observanda sint, copiose, et accurate constituta fuerint, neque illud decretum a Pastoribus ignorari possit. Satis igitur est eos admonere, ut, quæ ad hanc partem attinent, e sacri Concilii doctrina cognoscere studeant, eaque fidelibus diligenter exponat.

29. *Clandestina Matrimonia rata non sunt.*

In primis autem, ne adolescentes, & puellæ, cui aetati inest maxima imbecillitas consilii, falso nuptiarum nomine decepti, turpium amorum foedera incaute ineant: saepissime docebunt, ea neque vera, neque rata Matrimonia habenda esse, quæ praesente Parocho, vel alio Sacerdote de ipsius Parochi, vel Ordinarii licentia, certoque testium numero non contrahuntur.

30. *Tradere etiam Matrimonii impedimenta decet.*

Sed quae Matrimonium etiam impediunt, explicanda erunt: in quo argumento plerique graves, & doctissimi viri, qui de vitiis et virtutibus conscripserunt, adeo diligenter versati sunt, ut facile omnibus futurum sit, quae illi scriptis suis tradiderunt, in hunc locum transferre; cum praesertim necesse habeant Pastores eos ipsos libros nunquam fere e manibus deponere. Itaque tum illas praeceptiones, tum quae a sancta Synodo sancita sunt de impedimento, quod vel a cognatione spirituali, vel a justitia publicae honestatis, vel a fornicatione oritur, attente legent, et tradenda fidelibus curabunt.

31. *Quo animo affecti esse debeant, qui ad Matrimonium accedunt.*

Ex quibus perspici potest, quo animo affectos esse oporteat fideles, cum Matrimonium contrahunt. Neque enim humanam aliquam rem se aggredi, sed divinam putare debent, in qua singularem mentis integritatem, et pietatem adhibendam esse, Patrum veteris Legis exempla satis ostendunt; quorum Matrimonia tametsi Sacramenti dignitate praedita non erant, ea tamen semper maxima cum religione, et sanctimonia colenda esse existimarunt.

32. *Parentum consensus ad Matrimonii soliditatem requirendus.*

Inter caetera autem maxime hortandi sunt filiifamilias, ut parentibus, et iis, in quorum fide, & potestate sunt, eum honorem tribuant, ut ipsis inscientibus, nedum invitis, et repugnantibus, Matrimonia non ineant. Nam in veteri Testamento licet animadvertere, (a) filios a patribus semper in Matrimonium collocatos esse. Qua in re plurimum illorum voluntati deferendum esse. Apostolus videtur etiam iis verbis indicare: (b) *Qui Matrimonio jungit virginem suam, bene facit, et qui non jungit, melius facit.*

33. *Quidnam de actu conjugali sit praecipiendum.*

Extrema illa restat pars de iis, quae ad Matrimonii usum pertinent; de quibus ita agendum est a Pastoribus, ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videatur, aut pias mentes laedere, aut risum movere queat. Ut enim (c) *eloquia Domini, eloquia casta sunt*: ita etiam maxime decet Christiani populi doctorem ejusmodi orationis genere uti, quod singularem quandam gravitatem, et mentis integritatem prae se ferat. Quare duo illa maxime docendi sunt fideles: primum quidem, non voluptatis, aut libidinis causa Matrimonio operam dandam esse, sed eo utendum intra illos fines, qui, ut supra demonstravimus, a Domino praescripti sunt. Meminisse

(a) Gen. 24. (b) 1. Cor. 7. 38.
(c) Psal. 11. 7.

enim convenit, quod Apostolus hortatur: (a) *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint;* tum vero a sancto Hieronymo dictum esse: *Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non affectu; reget impetus voluptatis, nec præceps feretur ad coitum. Nihil est foedius, quam uxorem amare, quasi adulterum.*

34. *Conjugibus aliquando ab officio Matrimonii abstinendum.*

Sed quoniam dona omnia sanctis precationibus impetranda sunt a Deo, alterum est, quod fideles docere oportet, ut Deum orandi, & obsecrandi causa a Matrimonii officio interdum abstineant: in primisque id sibi observandum sciant tribus saltem diebus, antequam sacram Eucharistiam percipiant, saepius vero, cum solemnia Quadragesimae jejunia celebrantur, quemadmodum Patres nostri recte, et sancte praeceperunt. Ita enim fiet, ut ipsa Matrimonii bona majori in dies divinae gratiae cumulo augeri sentiant; & pietatis studia sectantes, non modo hanc vitam tranquille, & placide traducant, sed aeternae etiam, Dei benignitate consequendae, vera, & stabili spe, (b) quae non confundit, nitantur.

(a) *Cor* 7. 29. (b) *Rom.* 5. 5.

Ex quibus perspici potest, quo animo affectos esse oporteat fideles, cum Matrimonium contrahunt. Neque enim humanam aliquam rem se aggredi, sed divinam putare debent, in qua singularem mentis integritatem, et pietatem adhibendam esse, Patrum veteris Legis exempla satis ostendunt; quorum Matrimonia tametsi Sacramenti dignitate praedita non erant, ea tamen semper maxima cum religione, et sanctimonia colenda esse existimarunt.

32. *Parentum consensus ad Matrimonii soliditatem requirendus.*

Inter caetera autem maxime hortandi sunt filiifamilias, ut parentibus, et iis, in quorum fide, & potestate sunt, eum honorem tribuant, ut ipsis inscientibus, nedum invitis, et repugnantibus, Matrimonia non ineant. Nam in veteri Testamento licet animadvertere, (a) filios a patribus semper in Matrimonium collocatos esse. Qua in re plurimum illorum voluntati deferendum esse. Apostolus videtur etiam iis verbis indicare: (b) *Qui Matrimonio jungit virginem suam, bene facit, et qui non jungit, melius facit.*

33. *Quidnam de actu conjugali sit praecipiendum.*

Extrema illa restat pars de iis, quae ad Matrimonii usum pertinent; de quibus ita agendum est a Pastoribus, ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videatur, aut pias mentes laedere, aut risum movere queat. Ut enim (c) *eloquia Domini, eloquia casta sunt*: ita etiam maxime decet Christiani populi doctorem ejusmodi orationis genere uti, quod singularem quandam gravitatem, et mentis integritatem prae se ferat. Quare duo illa maxime docendi sunt fideles: primum quidem, non voluptatis, aut libidinis causa Matrimonio operam dandam esse, sed eo utendum intra illos fines, qui, ut supra demonstravimus, a Domino praescripti sunt. Meminisse

(a) Gen. 24. (b) 1. Cor. 7. 38.
(c) Psal. 11. 7.

enim convenit, quod Apostolus hortatur: (a) *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint;* tum vero a sancto Hieronymo dictum esse: *Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non affectu; reget impetus voluptatis, nec præceps feretur ad coitum, Nihil est foedius, quam uxorem amare, quasi adulterum.*

34. *Conjugibus aliquando ab officio Matrimonii abstinendum.*

Sed quoniam dona omnia sanctis precationibus impetranda sunt a Deo, alterum est, quod fideles docere oportet, ut Deum orandi, & obsecrandi causa a Matrimonii officio interdum abstineant: in primisque id sibi observandum sciant tribus saltem diebus, antequam sacram Eucharistiam percipiant, saepius vero, cum solemnia Quadragesimae jejunia celebrantur, quemadmodum Patres nostri recte, et sancte praeceperunt. Ita enim fiet, ut ipsa Matrimonii bona majori in dies divinae gratiae cumulo augeri sentiant; & pietatis studia sectantes, non modo hanc vitam tranquille, & placide traducant, sed aeternae etiam, Dei benignitate consequendae, vera, & stabili spe, (b) quae non confundit, nitantur.

(a) Cor 7. 29. (b) Rom. 5. 5.

CATECHISMI ROMANI

PARS TERTIA.

De Decalogo, Divinisque Legibus.

CAPUT I.

1. *Decalogum omnium Praeceptorum summam esse demonstratur.*

Decalogum Legum omnium summam, & epitomen esse, S. Augustinus litteris commendavit. Nam cum multa locutus sit Dominus, duae tamen (a) tantum tabulae dantur Moysi lapideae, quae dicuntur Tabulae Testimonii futuri in Arca. Nimirum cetera omnia, quae praecepit Deus, ex illis decem Praeceptis, quae duabus Tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter quaerantur, et recte intelligantur; quomodo haec ipsa rursus decem Praecepta duobus illis nituntur, dilectionis scilicet Dei, & Proximi, (b) in quibus tota Lex pendet, & Prophetae.

2. *Cur Pastores maxime Decalogum diserte tenere, et explicare conveniat.*

Itaque cum sit totius Legis summa, Pastores oportet in ejus contemplatione (c) die noctuque, versari, non ut vitam suam modo ad hanc normam componant, sed etiam ut populum sibi creditum in Lege Domini erudiant. (d) Nam *labia Sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est*: quod ad Pastores novae Legis maxime pertinet, qui Deo propiores (e) *a claritate in claritatem* transformari debent, *tanquam a Domini spiritu* Et cum eos (f) Lucis nomine nuncuparit Chri-

(a) *Exod.* 31. 18. *et* 33. 15. (b) *Matth.* 22. 40.
(c) *Psal.* 1. 2. (d) *Mal.* 2. 7.
(e) 2. *Cor.* 3. 18. (f) *Matth.* 5. 15.

stus Dominus, propriae sunt illorum partes, (a) ut sint lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditores insipientium; magistri infantium (b) & *si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto*, ipsi, qui spirituales sunt, hujusmodi instruant.

In Confessionibus etiam judicis personam sustinent; ac pro genere, & modo peccatorum sententiam ferunt. Quare nisi suam sibi inscitiam, nisi aliis etiam esse fraudi velint, in eo sint necesse est quam vigilantissimi, & in divinorum Praeceptorum interpretatione exercitatissimi, ut ad hanc divinam regulam, de quacunque & actione, & officii prætermissione, judicium facere possint; & , ut est apud Apostolum, (c) sanam doctrinam tradant, idest, quæ nullum contineat errorem, & animorum morbis, quæ sunt peccata, medeatur; ut (d) sit populus Deo acceptus, sectator bonorum operum. Jam vero in hujusmodi tractationibus ea Pastor sibi et aliis proponat, quibus Legi parendum esse persuadeat.

4. *Quis Decalogi, et Legis naturæ auctor sit.*

Inter cetera autem, quæ animos hominum possunt ad hujus Legis jussa servanda impellere, illud maximam vim habet, Deum esse hujus Legis auctorem. Quamvis enim (e) per Angelos data esse dicatur, nemo tamen dubitare potest, ipsum Deum esse Legis auctorem. Cujus rei satis amplum testimonium præbent non solum ipsius Legislatoris verba, quæ paulo post explicabuntur, (f) sed infinita pene Scripturarum loca, quæ Pastoribus facile occurrent. Nemo enim est, quin sibi a Deo Legem in animo insitam esse sentiat, qua bonum a malo, honestum a turpi, justum ab injusto possit secernere: cujus vis, & ratio Legis, cum ab ea, quæ scripta est, diversa non sit quis est, qui ut intimæ, sic scriptæ Legis auctorem Deum negare audeat?

(a) Rom. 2. 20. (b) Gal. 6. 1.
(c) 2. Tim. 4. 3. (d) Tit. 2. 14.
(e) Gal. 3. 19. (f) Exod. 24 23.

Hanc igitur divinam lucem, pene jam pravis moribus, & diuturna perversitate obscuratam, cum Deum Moysi Legem dedit, eam potius illustriorem reddidisse, quam novam tulisse docendum est; ne forte populus, cum audit Legi Moysis derogatum esse, putet his Legibus se non teneri. Certissimum enim est, non propterea his Praeceptis parendum esse, quod per Moysen data sunt; sed quod omnium animis ingenita; et per Christum Dominum explicata sunt, & confirmata.

4. *Quomodo ad Legem servandam ab ipso Legis Auctore populus excitari possit.*

Juvabit tamen plurimum, & ad persuadendum magnum habebit momentum illa cogitatio, Deum esse qui Legem tulit: de cujus sapientia, & æquitate dubitare non possumus, neque ejus infinitam vim, atque potentiam effugere. Quare cum per Prophetas Deus juberet servari Legem, (a) dicebat se Dominum Deum esse: & in ipso Decalogi exordio, (b) *Ego sum Dominus Deus tuus:* & alibi, (c) *Si Dominus ego sum; ubi est timor meus?*

5. *Quantum sis beneficium Legem a Deo accepisse.*

Non solum autem excitabit fidelium animos ad servanda Dei Præcepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quod suam Deus, quæ salutem nostram contineret, voluntatem explicarit. Quare non uno loco Scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum commonefacit, ut suam dignitatem, ac Dei beneficentiam cognoscat: Veluti in Deuteronomio: (d) *Hæc est*, inquit, *vestra sapientia, et intellectus coram populis, ut audientes universi Præcepta hæc, dicant: En populus sapiens, intelligens, gens magna.* Et rursus in Psalmis, (d) *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.*

6. *Quare tanta majestate Legem suam Israelitis olim Deus tradere voluerit.*

(a) Lev. 18. 5. 2. 19. & O. v. 8.
(b) Exod. 20. 2.
(c) Malach. 1. 6.
(d) Deut. 4. 6.
(e) Psal. 147. 20.

Verum si Parochus præterea rationem latæ Legis ex Scripturæ auctoritate demonstrarit, facile intelligent fideles, quam pie, ac suppliciter acceptam Dei Legem colere oporteat. Triduo enim, antequam ferretur Lex, Dei jussu dictum est omnibus, (a) ut vestimenta lavarent, uxores non attingerent, quo sanctiores, ac paratiores essent ad accipiendam Legem, ut ad diem tertium adessent. Deinde, cum ad montem essent adducti, unde Dominus illis legem per Moysen erat laturus, uni Moysi dictum est, ut in montem ascenderet, quo Deus maxima cum majestate venit, et locum tonitruis, fulgoribus, igne, densisque nebulis circumfudit, ac loqui cum Moyse coepit, eique Leges dedit. Quod divina sapientia nullam aliam ab causam factum voluit, nisi nos ut moneret casto, humilique animo Legem Domini accipiendam esse; quod si Præcepta negligeremus, paratas nobis a divina justitia poenas imminere.

7. *Quomodo Lex tanto terrore promulgata, ab hominibus impleri possit: et quod nihil amore facilius sit.*

Quin etiam Legis jussa difficultatem non habere ostendat Parochus: quod vel una hac ratione ex S. Augustino docere poterit, cum inquit: *Qui, quæso, dicitur impossibile esse homini amare; amare, inquam, Creatorem beneficum, Patrem amantissimum, deinde etiam et carnem suam in fratribus suis? at vero (b) qui diligit, Legem implevit.* Quare Joannes Apostolus. (c) Præcepta Dei gravia non esse, aperte testatur. Nihil enim justius; nihil cum majori dignitate. nihil majori cum fructu ab homine, teste beato Bernardo, exigi potuisset. Quamobrem summam Dei benignitatem admiratus est Augustinus, sic ipsum Deum affatus: *Quid tibi sum ipse, ut amari te a me jubeas, et nisi faciam, irascaris mihi, et ingentes mineris miserias? parvane ipsa est miseria, si non amem te?*

(a) *Exod.* 19. 10. 11. (b) *Rom.* 13. 8. (c) *Joan.* 5.

Quod si quis eam afferat excusationem, impediri se, quominus Deum amet, infirmitate naturæ; docendum est, Deum, qui amorem requisivit, (*a*) amoris vim inserere cordibus per Spiritum sanctum suum. Hic autem (*b*) Spiritus bonus petentibus a Patre coelesti datur; ut merito sanctus Augustinus precatus sit, *Da, quod jubes, et jube, quod vis.* Quia igitur Dei auxilium præsto nobis est, maxime post Christi Domini mortem, (*c*) per quam Princeps hujus mundi ejectus est foras, non est quod quisquam rei difficultate deterreatur. Nihil enim est amanti difficile.

8. *Teneantur ne omnes homines necessario ad Legis observationem.*

Præterea ad eandem rem persuadendam plurimum valebit, si explicabitur, necessario Legi obtemperandum esse: præsertim cum nostris temporibus non defuerint, qui, sive facilis, sive difficilis Lex sit, ad salutem tamen nequaquam necessariam esse, impie, et magno ipsorum malo dicere non sunt veriti. Quorum nefariam, impiamque sententiam (*d*) sacræ Scripturæ testimoniis Parochus confutabit, ejusdem maxime Apostoli, cujus isti auctoritate impietatem suam tueri conantur. Quid igitur ait Apostolus? (*e*) Non praeputium, non circumcisionem quidquam esse, sed observantionem mandatorum Dei. Quod vero eandem sententiam alibi repetit, & (*f*) novam creaturam in Christo tantum dicit valere; intelligimus plane eum novam creaturam in Christo dicere, qui mandata Dei observet. Is enim, (*a*) qui habet mandata Dei, ac servat, diligit Deum, Domino ipso teste apud Joannem: *Si quis diligit, me sermonem meum servabit.* Nam etsi justificari potest homo, & ex impio fieri pius, antequam singula Legis Præcepta externis actionibus impleat: tamen fieri non potest, ut qui per aetatem ratione uti queat, ex impio fiat

(a) *Rom.* 5. 5. (b) *Luc.* 11. 13.
(c) *Joan.* 12. 31. (d) *Rom.* 2. 6. 7. 3. 9.
(e) 1. *Cor.* 7. 19. (f) *Gal.* 6. 15. (g) *Joan* 14. 21.

justus, nisi animum habeat paratum ad omnia Præcepta Dei servanda.

9. *Quos fructus consequantur, qui Legem divinam observant.*

Ad extremum vero, ne quid prætermittat Parochus, quo fidelis populus adducatur, ut Legem servet, quam sint ejus uberes, suavesque fructus, demonstrabit. Quod facile poterit ex iis, quæ Psalmo decimo octavo scripta sunt, probare. In eo enim Legis Dei laudes celebrantur; quarum hæc est vel maxima, quæ Dei gloriam, & majestatem multo amplius explicat, quam decore suo, atque ordine faciant ipsa cœlestia corpora; quæ ut omnes quamvis barbaras nationes in sui admirationem rapiunt, ita efficiunt, (a) ut rerum omnium Opificis, & Conditoris gloriam, sapientiam, ac potentiam agnoscant. Ac (b) Lex quidem Domini convertit animas ad Deum. Agnoscentes enim vias ejus, & Dei sanctissimam voluntatem per Legem, convertimus pedes nostros in vias Domini. At quia soli (c) timentes Deum vere sapientes sunt, hoc illi deinceps tribuit, ut sapientiam præstet parvulis. Hinc veris gaudiis, et mysteriorum divinorum cognitione, ingentibus præterea voluptatibus, & præmiis & in hac vita, & in futuro sæculo illi cumulantur, qui Dei Legem observant.

10. *Cum omnia voluntatem Dei faciant hominem eandem voluntatem sequi aequissimum ostenditur.*

Nec vero tam nostræ utilitatis gratia quam Dei causa, nobis est servanda Lex, qui suam hominum generi in Lege voluntatem aperuit: quam cum (d) cæteræ creaturæ sequantur, hominem ipsum eandem sequi multo est æquius.

Ne id quidem silentio prætereundem est, vel in hoc maxime Deum suam in nos clementiam, & summæ bonitatis divitias ostendisse, quod cum sine ullo præmio nos potuisset, ut suæ gloriæ servire-

(a) Rom. 1. 20. (b) Psal. 18. 8.
(c) Job. 28, 28. (d) Ps. 102. 21. & 148. 8.

mus, cogere, voluit tamen gloriam suam cum utilitate nostra conjungere, ut quod homini utile, idem Deo esset gloriosum. Quoniam igitur id maximum, & praeclarissimum est, docebit Parochus, ut a Propheta ultimo loco dictum est, (a) in custodiendis illis retributionem multam esse. Non enim illae tantum nobis benedictiones promissae sunt, quae ad terrenam felicitatem magis spectare videbantur, (b) ut benedicti simus in civitate, & benedicti in agro; sed (c) copiosa merces in coelis, et (d) mensura bona, conferta, coagitata, & supereffluens proposita est, quam piis et justis actionibus meremur, divinae misericordiae adjumento.

11. *Quo pacto Lex Moysis omnium aetatum homines obliget, quaque occasione Israelitis promulgata fuerit.*

Quamvis hæc Lex Judæis (e) in monte a Domino data fuerit; tamen, quoniam (f) natura omnium mentibus multo ante impressa, & consignata erat, atque ob eam rem Deus universos homines illi parere perpetuo voluit, plurimum proderit verba illa, (g) quibus, Moyse ministro, atque interprete. Hebraeis promulgata est, & populi Israelitici historiam, quæ mysteriorum plena est, dilegenter explicare.

Principio narrabit, ex omnibus nationibus, quæ sub cœlo erant, (h) unam Deum delegisse, quæ ortum habuit ab Abraham, (i) quem peregrinum esse voluit in terra Chanaan; (k) cujus possessionem cum ei pollicitus esset, tamen & ille, (l) & posteri ejus amplius quadrigentos annos vagi fuerunt, antequam promissam terram incolerent: in qua quidem peregrinatione nunquam curam eorum dimi-

(a) *Psalm.* 118. 12. (b) *Deut.* 28.
(c) *Matth.* 5. 12. (d) *Luc.* 6. 38.
(e) *Exod.* 19. 20. (f) *Rom.* 2. 15.
(g) *Deut.* 5. 5. (h) *Deut.* 4 37.
(i) *Gen.* 12. (k) *Gen.* 13. 14. (l) *Gen.* 15. 17.

sit. (*a*) Transibant quidem illi *de gente in gentem, et de regno ad populum alterum*; sed nunquam illis injuriam fieri passus est; (*b*) imo vero in Reges animadvertit. Priusquam autem in Ægyptum descenderent, (*c*) Virum præmisit, cujus prudentia & illi, & Ægyptii fame liberarentur, in Ægypto vero ea illos benignitate complexus est, ut repugnante, & ad illorum perniciem incumbente Pharaone, (*c*) mirum in modum augerentur, & cum valde affligerentur, ac tanquam servi durissime tractarentur, (*d*) Ducem Moysen excitavit, qui eos in manu potenti educeret. Hujus præcipue liberationis initio Legis meminit Dominus, his verbis: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis.*

12. *Cur Judæi in populum a Deo delecti fuerint.*

Ex his vero illud Parocho maxime animadvertendum est, unam a Deo ex universis nationibus delectam esse, quam populum vocaret suum, & cui se cognoscendum, & colendum præberet; (*e*) non quod cæteras justitia, aut numero vinceret, quemadmodum Hebræos monet Deus, sed quod ipsi Deo sic placuit, potius ut gentem inopem, & exiguam augeret, & locupletaret, quod ejus potentia, & bonitas notior apud omnes esset, & illustrior. Cum (*f*) ea igitur esset illorum hominum conditio, iis conglutinatus est, & eos amavit, ita ut, cum esset Dominus cœli, & terræ, non confunderetur vocari Deus eorum, (*g*) quo ceteras gentes ad æmulationem provocaret, ut perspecta Israelitarum felicitate, omnes homines ad veri Dei cultum se converterent: quemadmodum etiam Paulus testatur, se (*h*) Gentium felicitate proposita, & vera Dei cognitione, qua eas instruxerat, ad æmulationem carnem suam provocare.

14. *Cur Hebræi diu, multumque vexati sint, antequam Legem acciperent.*

(a) *Ps.* 104. 13 (b) *Gen.* 3. 20. (c) *Gen.* [illegible] 30.
(d) *Exod.* 1. 12 13. (e) *Exod.* 8. 9.
(f) *Deut.* 7. & 9. (g) *Deut.* 10. 15. (h) *Rom.* 10. 14.

Deinde fideles docebit, Deum Hebræos patres diu peregrinari passum esse, posteros etiam durissima servitute premi, divexarique permisisse ob eam rem, ut doceremur, (a) amicos Dei fieri non nisi mundi inimicos, & peregrinos in terris: itaque in Dei familiaritatem facilius recipi, si nihil omnino nobis sit commune cum mundo: tum vero, ut ad Dei cultum translati intelligeremus, quanto demum feliciores sint ii, qui Deo, quam qui mundo serviunt. Cujus rei Scriptura nos commonet, inquit enim: (b) *Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, et servitutis regni terrarum.*

Præterea explicabit, post amplius quadringentis annis, Deum promissa præstitisse, ut ille populus fide, ac spe aleretur. Alumnos enim suos Deus a se perpetuo pendere vult; atque in ejus bonitate omnem spem suam collocare, ut in primi Præcepti explanatione dicetur.

14. *Cur tali loco, et tempore lex data fuerit.*

Postremo locum, ac tempus notabit, quibus hanc Legem populus Israel a Deo accepit: nempe postquam eductus ex Ægypto in desertum venit; ut beneficii recentis memoria allectus, & loci asperitate, in quo versabatur, deterritus, ad accipiendam Legem redderetur aptior. Homines enim iis maxime devinciuntur, quorum beneficentiam experti sunt; atque ad Dei præsidium confugiunt, cum se spe omni humana destitutos esse agnoscunt. Ex quo licet intelligere, fideles ad complectendam cœlestem doctrinam eo propensiores esse, quo se magis a mundi illecebris, & carnis voluptatibus abstraxerint, sicut per Prophetam dictum est: (c) *Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.*

(a) *Jacob.* 4. 4. (b) 2. *Par.* 12. 8. (c) *Isa.* 28 9.

DE PRIMO PRÆCEPTO.

CAPUT II.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.

1. *Quid sibi istud exordium velit, quænam in eo contineantur mysteria.*

ENitatur itaque Parochus, & quantum potest, efficiat, ut fidelis populus hæc verba semper in animo habeat: *Ego sum Dominus Deus tuus*; ex quibus intelligent, Legislatorem, se Creatorem habere, a quo & conditi sunt, & conservantur; jureque illud usurpent: (a) *Ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus*. Quorum verborum vehemens, & frequens admonitio eam vim habebit, ut ad Legem colendam fideles promptiores reddantur, & a peccatis abstineant. Quod antem sequitur; *Qui eduxi, te de terra Ægypti, de domo servitutis*, etsi Judæis tantum videtur convenire Ægyptiorum dominatu liberatis; tamen, si interiorem salutis universæ rationem spectemus, multo magis ad Christianos homines pertinet, qui non ex Ægyptiaca servitute, sed a peccati regione, & (b) potestate tenebrarum a Deo erepti, atque in regnum filii dilectionis suæ translati sunt. Cujus beneficii magnitudinem intuens Hieremias prædixit illud: (c) *Ecce dies veniunt, dicit Dominus; et non dicetur ultra, vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti; sed, vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, et de universis terris, ad quas ejeci eos, et reducam eos in terram suam, quam dedi Patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos*, & quà

(a) *Psal.* 94. 7. (b) *Col.* 1. 13.
(c) *Hier.* 15. 14. 15. & 23. 7. 8.

sequuntur. Pater enim indulgentissimus per Filium suum, (*a*) filios, qui erant, dispersi, congregavit in unum, ut jam (*b*) non ut servi peccato, sed juxtitiæ, (*c*) *serviamus illi in sanctitate, et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris*.

2. *Quomodo ex principio hujus Decalogi fideles affici debeant.*

Quare fideles omnibus tentationibus opponent, tanquam clypeum, illud Apostoli. (*d*) *Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Jam non sumus nostri*, (*e*) *sed ejus, qui pro nobis mortuus est, et resurrexit. Ipse est Dominus Deus noster, qui nos* (*f*) *suo sanguine sibi acquisivit: quomodo* (*g*) *peccare poterimus in Dominum Deum nostrum?* (*h*) *ipsumque iterum cruci affigere?* Ut igitur vere liberi, & (*i*) ea quidem libertate, qua nos Christus liberavit, (*k*) sicut exhibueramus membra nostra servire injustitiæ, ita exhibeamus servire justitiæ in santificationem.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

3. *Quid hoc primum Præceptum observandum, fugiemdumve complectatur.*

Priorem in Decalogo locum obtinere, quae ad Deum pertinent, posteriorem vero, quae ad proximum, docebit Parochus, quia eorum, quae proximo praestamus, causa Deus est. Tum enim ex Dei praecepto proximum diligimus, cum propter Deum diligimus: ea vero sunt priori Tabula descripta. Secundo loco in verbis iis, quae proposita sunt, duplex contineri Praeceptum, ostendet: quorum alterum jubendi, alterum prohibendi vim habet. Nam quod dicitur: *Non habebis Deos alienos coram me*, eam habet sententiam conjuncta, *Me*

(a) *Joan.* 15. (b) *Rom.* 6. 26.
(c) *Luca* 1. 1. 74. 75. (d) *Rom.* 6. 2.
(e) 2. *Cor.* 5. 18. (f) *Act.* 20. 28. (g) *Gen.* 39. 9.
(h) *Heb.* 6. 6. (i) *Gal.* 4. 13. (k) *Rom.* 6. 19.

verum Deum coles, alienis Diis cultum non adhibebis.

4. *Quomodo hoc Præcepto fides, spes, et charitas contineantur.*

In priori autem continetur Præceptum fidei, spei & charitatis. Nam cum Deum dicimus, (a) immobilem, (b) incommutabilem, (c) perpetuo eundem manentem; (d) fidelem, rectum, sine ulla iniquitate confitemur; ex quo oraculis ejus assentientes, omnem ipsi fidem & auctoritatem tribuamus necesse est. Qui vero omnipotentiam, clementiam, & ad benefaciendum facilitatem, ac propensionem illius considerat, poterit ne spes omnes suas in illo non collocare? (e) Ac si bonitatis, (f) & dilectionis ipsius effusas in nos divitias contempletur, illum poteritne non amare? Hinc est illud prooemium, hinc illa conclusio, qua in præcipiendo, mandandoque in Scriptura utitur Deus, (g) *Ego Dominus*.

5. *Præceptum hoc, ut negativum est, exponitur.*

Altera autem Præcepti pars illa est. *Non habebis Deos alienos coram me*; qua loquendi formula Legislator usus est, non quod satis explicata non esset haec sententia affirmatione Præcepti in hunc modum, *Me unum Deum coles*: si enim Deus est, unus est: sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim verum se Deum colere profitebantur, multitudinem tamen Deorum venerabantur. Cujusmodi inter Hebræos ipsos permulti fuerunt, qui, (h) ut Helias eis objiciebat, in duas partes claudicabant: quod & (i) Samaritæ fecerunt, qui Deum Israelis, & Deos Gentium colebant.

6. *Quomodo hoc Præceptum omnium maximum censendum sit.*

His explicatis addendum erit, hoc Præceptum esse omnium primum, & maximum, non ordine tantum ipso, sed ratione, dignitate, & præstantia.

(a) *Malach.* 3. 6. (b) *Jacob.* 1. 7. 17.
(c) *Psal.* 101. 28. (d) *Deut.* 32. 5.
(e) *Rom.* 2. 4. (f) *Rom.* 2. 9. (g) *Lev.* 4. 5. 6.
(h) 3. *Reg.* 18. 21. (i) 4. *Reg.* 17. 27. 28. 29.

Debet enim Deus obtinere apud nos infinitis partibus majorem, quam Domini, quam Regis charitatem, & auctoritatem. Ipse nos creavit, idem gubernat: ab eo in utero matris nutriti, atque inde hanc in lucem educti sumus: ipse nobis ad vitam, victumque res suppeditat necessarias.

7. *Qui præcipue sint rei violati hujus Præcepti.*

Peccant autem in hoc Præceptum qui fidem, spem, & charitatem non habent; quorum peccatum latissime patet. Sunt enim in hoc numero, qui in hæresim labuntur, qui non credunt ea, quæ sancta mater Ecclesia credenda proponit, qui somniis, (a) auguriis, ceterisque vanissimis rebus fidem habent; qui de sua salute spem abjiciunt, nec divinæ bonitati confidunt; qui divitiis tantum, qui corporis valetudine, ac viribus nituntur: quæ fusius ab iis explicata sunt, qui de vitiis, & peccatis conscripserunt.

8. *Non adversatur huic Præcepto cultus, qui ex recepto Ecclesiæ usu Sanctis tribuitur.*

Verum illud etiam in hujus Præcepti explicatione accurate docendum est, venerationem, & invocationem sanctorum Angelorum, ac beatarum animarum, quæ cœlesti gloria perfruuntur, aut etiam corporum ipsorum, sanctorumque cinerum cultum, quem semper Catholica Ecclesia adhibuit, huic Legi non repugnare. Quis enim adeo demens est, qui edicente Rege, ne se pro Rege quisquam gerat, aut regio cultu, atque honore affici patiatur, continuo putet nolle Regem, suis ut Magistratibus honor deferatur? Etsi enim (b) Angelos Christiani adorare dicuntur exemplo Sanctorum veteris Testamenti; non eam tamen illi venerationem adhibent, quam Deo tribuunt. Quod si legimus interdum Angelis recusasse, (c) ne se homines venerarentur, eo fecisse intelligendum est, quod sibi eum honorem haberi nolebant, qui soli Deo deberetur.

9. *Quomodo sanctos Angelos colere liceat, ex Scripturis ostenditur.*

Spiritus enim Sanctus, qui ait, (d) *Soli Deo ho-*

(a) *Deut.* 18. 10. (b) *Gen.* 18. & 19. 7. (c) *Apoc.* 19. 10. & 22. 9.
(d) 1. *Tim.* 1. 17.

nor, *et gloria*, idem præcepit, ut (*a*) honore parentes, & (*b*) seniores afficeremus. Sancti præterea viri, qui Deum unum colebant, (*c*) Reges tamen, ut est in divinis Litteris, adorabant, idest supplices venerabantur. Quando si Reges, per quos Deum mundum gubernat, tanto honore afficiuntur; Angelicis Spiritibus, quos Deus ministros suos esse voluit, & quorum opera non modo ad Ecclesiæ suæ, sed etiam ad reliquarum rerum gubernationem utitur, quorumque ope maximis tum animæ, tum corporis periculis quotidie liberamur, etiamsi se nobis in conspectum non dent, tanto majorem honorem non habebimus, quanto beatæ illæ Mentes dignitate Regibus ipsis antecellunt? Adde charitatem, qua nos diligunt, qua ducti pro iis provinciis, quibus præsunt, ut ex (*d*) Scriptura facile intelligitur, preces fundunt: quod etiam præstare iis, quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem est; nostras enim (*e*) preces Deo offerunt, & lacrymas. Quamobrem in Evangelio docuit Dominus pusillos scandalizandos non esse, (*f*) quod *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris, qui in cœlis est.*

10. *Invocandos esse sanctos Angelos ex Scripturis probatur.*

Invocandi itaque sunt, quod & perpetuo Deum intuentur, & patrocinium salutis nostræ sibi delatum libentissime suscipiunt. Extant divinæ Scripturæ testimonia hujus invocationis. Jacob enim ab Angelo, quicum luctatus fuerat, petit, ut sibi benedicat, imo etiam cogit; se enim non dimissurum illum profitetur nisi benedictione accepta: nempe eam solum sibi ab eo tribui voluit, quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem minime videbat, tum cum dixit: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.*

11. *Sanctorum invocatione, et reliquiarum veneratione nihil honori Dei detrahitur.*

(a) Exod. 20. 12. (b) Levit. 19.
(c) Gen. 23. 12. (d) Dan. 10. 13.
(e) Tob. 12. (f) Matth. 18. 10.

Ex quibus etiam colligi poterit, tantum abesse, ut Sanctis, qui in Domino dormierunt, honore afficiendis, atque invocandis, & sacris eorum reliquiis, cineribusque venerandis, Dei gloria minuatur; ut eo maxime augeatur, quo magis hominum spem excitat, confirmat, & ad Sanctorum imitationem cohortatur. Quod officium Nicæno altero, & Gangrensi, ac Tridentino Conciliis, & sanctorum Patrum auctoritate comprobatur.

12. *Quibus potissimum argumentis Sanctorum invocatio stabilienda sit.*

Quo autem sit ad refutandos eos instructior Parochus, qui huic veritati adversantur, sanctos Hieronymum contra Vigilantium, & Damascenum potissimum legat. Ad quorum rationem, quod caput est, consuetudo accedit ab Apostolis accepta, & in Ecclesia Dei perpetuo retenta, & conservata. Cujus rei quis firmius, aut clarius requirat argumentum divinæ Scripturæ testimonio, que Sanctorum laudes celebrat admirabiliter? Extant enim quorundam Sanctorum divina præconia: (a) quorum laudes cum sacris litteris celebrentur, quid est quod illis singularem honorem non habeant homines? Etsi ob eam etiam causam magis colendi, & invocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque eorum merito, & gratia Deus in nos confert beneficia. (b) Si enim gaudium est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, nonne etiam cœlestes Cives Poenitentes adjuvabunt? nonne rogati, et peccatorum veniam impetrabunt, et conciliabunt nobis Dei gratiam?

13 *Illam Sanctorum invocationem ex quadam auxilii divini diffidentia, fideique imbecillitate non proficisci demonstratur.*

Quod si dicatur, ut a nonnullis dicitur, supervacaneum esse Sanctorum patrocinium, quod Deus sine interprete precibus nostris occurrat, has impiorum voces illud sancti Augustini facile convincit, multa Deum non concedere, nisi mediatoris,

(a) Eccl. 44. (b) Lucae 15. 7.

ac deprecatoris opera, & officium accesserit. Quod illustribus (a) Abimelech; & (b) Job amicorum exemplis confirmatur: quorum peccata non nisi Abraham; & Job precibus condonavit. Si vero etiam asseratur, fieri inopia; et imbecillitate fidei, ut Sanctos interunncios; & patronos adhibeamus: quid ad illud respondebunt Centurionis exemplum qui, vel in singulari illo fidei præconio, (c) quod ei Dominus impertivit, (d) seniores tamen Judæorum ad Salvatorem misit, ut laboranti puero salutem impetrarent?

14. *Doctrina de uno mediatore Christo non tollit Sanctorum invocationem.*

Quare etsi fatendum est, (e) unum nobis mediatorem propositum Christum Dominum (f) qui scilicet unus nos per sanguinem Patri cœlesti reconciliavit, & (g) qui æterna redemptione inventa, semel in Sancta ingressus, (h) pro nobis interpellare non cessat: ex eo tamen nullo modo sequi potest, quominus ad Sanctorum gratiam confugere liceat. Nam, si propterea subsidiis Sanctorum uti non liceat, quod unum patronum habeamus Jesum Christum, nunquam id commisisset Apostolus, ut se Deo, (i) tanto studio, fratrum viventium precibus commendari vellet. Neque enim minus virorum preces, quam eorum, qui in cœlis sunt, Sanctorum deprecatio; Christi mediatoris gloriam, & dignitatem imminuerent.

15. *Unde Reliquiarum virtus confirmetur, et quanta sit earum vis, et efficacia demonstratur.*

Sed cui fidem non faciant & honoris, qui Sanctis debetur, et patrocinii, quod nostri causa suscipiunt, mirabiles effectæ res ad eorum sepulchra, et oculis, & manibus, membrisque omnibus captis in pristinum statum restitutis, mortuis ad vitam revocatis, ex corporibus hominum ejectis Dæmoniis? Quæ non audisse, ut multi, non legisse, ut plurimi gravissimi viri, sed vidisse, te-

(a) *Gen.* 30. (b) *Job.* 42. 8. (c) *Matth.* 8. 8.
(d) *Lucae.* 7. 3 (e) 1. *Tim.* 2. 5. (f) *Rom.* 5. 10.
(g) *Hebr.* 9. 12. (h) *Ha.* 7. 25. (i) *Rom.* 15. 30.

stes locupletissimi sancti Ambrosius, et Augustinus litteris tradiderunt. Quid plura? si (*a*) vestes, (*b*) sudaria, si (*c*) umbra Sanctorum, priusquam e vita migrarent, depulit morbos, viresque restituit; quis tandem negare audeat, Deum per sacros cineres, ossa, ceterasque Sanctorum reliquias eadem mirabiliter efficere? Declaravit id cadaver illud; quod forte illatum in sepulchrum (*d*) Elisæi, ejus tacto corpore, subito revixit.

15. *Verba sequentia non alterum, sed unum cum præcedentibus Præceptum constituunt.*

Quod vero sequitur: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo, et quæ in terra deorsum, neque eorum, quæ sunt in aquis, sub terra; non adorabis ea, neque coles*; quidam hoc alterum Præceptum existimantes, duo postrema ipsa unius Præcepti vi contineri voluerunt. At S. Augustinus illa extrema dividens, hæc ipsa verba ad primum Præceptum pertinere voluit, quam sententiam quia in Ecclesia celebris est, libenter sequitur. Etsi in promptu ratio est illa verissima, consentaneum fuisse præmium, et pœnam cujusque cum primo Præcepto conjungi.

17. *Adversus hoc Præceptum non pugnat receptus in Ecclesia Imaginum usus.*

Nec vero quis existimet, omnino pingendi, fingendi, aut sculpendi artem hoc Praecepto prohiberi. Nam in Scripturis jussu Dei Simulacra, et Imagines effectas legimus, (*e*) Cherubin, (*f*) ac serpentis æneì. Superest igitur, ut Imagines ob eam rem vetitas interpretemur, ne quid, Simulaeris quasi Diis colendis, de vero Dei cultu detraheretur.

18. *Quibus præsertim modis per Imagines divinum Numen violari possit.*

Duplici autem potissimum ratione, quod ad hoc Præceptum attinet, Dei Majestatem vehementer lædi perspicuum est: altera, si Idola, et Imagines, tamquam Deus, colantur, aut credatur ines-

(a) *Isa.* 10. 10. (b) *Rom.* 1. 23. (c) *Exod.* 32. 4.
(d) *Psal.* 105, 20. (e) *Isa.* 40. 18. (f) *Deut.* 4. 15.

se in his aliqua divinitas; vel virtus propter quant sint colendæ, vel quòd ab eis aliquid sit petendum, vel quod fiducia sit in (*a*). Imaginibus figenda; veluti olim fiebat à Gentibus, quæ in Idolis spem suam collocabant; quod passim sacræ Litteræ reprehendunt.

Altera, si quis conetur divinitatis formam aliquo artificio effingere; quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus, aut figuris exprimi possit: *Quis enim Deum*, ut inquit Damascenus; *qui sub aspectum non cadit, qui corporis expers est; qui nullis terminis circumscribi nec ulla figurà describi queat, possit exprimere?* quæ res in altera Nicæna Synodo uberius eaplicatur: Præclare igitur Apostolus, (*b*) eos mutasse Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem corruptibilis hominis; & volucrum; et quadrupedum, ac serpentium dixit. Hæc enim omnia tanquam Deum venerabantur, cum illi harum rerum Imagines ponerent. Quocirca Israelitæ, qui ante vituli Simulacrum clamabant: (*c*) *Hi sunt Dii tui Israel; qui te eduxerunt de terra Ægypti*, Idololatræ sunt appellati, quia (*d*) *mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum*.

19. *Quis sit posterioris istius partis Praecepti sensus*:

Cum igitur Dominus Deos alienos coli prohibuisset, ut penitus Idololatriam tolleret, Imaginem Divinitatis ex aere duci, aut quavis alia materia fieri prohibuit. Quod Isaias declarans inquit: (*e*) *Cui similem fecistis Deum, aut quam Imaginem ponetis ei?* Atque in hoc Praecepto hanc sententiam contineri, praeter sanctorum Patrum scripta, quii eam, quemadmodum in septima Synodo expositum est, sic interpretantur, illa etiam Deuteronomii verba satis declarant; ubi Moyses populum ab idololatria avertere cum vellet, ajebat: (*f*) *Non vidistis aliquam similitudinem in die, quà locutus est nobis Dominus in Horeb de medio ignis*. Quod

(*a*) *Isa.* 10. 10. (*b*) *Rom.* 1. 23. (*c*) *Exod.* 32. 4. (*d*) *Psal.* 105. 20. (*e*) *Isa.* 40. 18. (*f*) *Deut.* 4. 15.

sapientissimus Legislator ideo dixit, ne quo errore ducti Divinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatae tribuerent.

20. *Hoc praeceptum, qui Trinitatis persona effingunt, non violant.*

Nemo tamen propter ea, quae nunc sunt dicta, contra religionem, Deique Legem quicquam committi putet, cum sanctissimae Trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur, (*a*) quae tam in veteri, quam in (*b*) novo Testamento apparuerunt. Nemo enim tam rudis est, ut illa Imagine Divinitatem credat exprimi: sed illis declarari doceat Pastor proprietates aliquas, aut actiones, quae Deo tribuuntur. Veluti, cum ex (*c*) Daniele pingitur antiquus dierum in throno sedere, ante quem libri aperti sunt, Dei aeternitas, et infinita sapientia significatur, qua omnes hominum et cogitationes, et actiones, ut de iis judicium ferat, intuetur.

21. *Angeli qua ratione pingantur.*

Angelis etiam tum humana species, tum alae affinguntur, ut intelligant fideles, quam propensi sint in humanam genus, et quam parati ad ministeria Domini exequenda: (*d*) *Omnes enim administratorii spiritus sunt propter eos, qui haereditatem capiunt salutis.*

22. *De columba, in qua Spiritus Sanctus depingitur.*

Columbae vero species, et (*e*) linguæ tanquam ignis in Evangelio, & Actis Apostolorum, quas Spiritus Sancti proprietates significent, multo notius est, quam ut oporteat pluribus verbis explicari.

23. *Christi, et Sanctorum imagines pingi, et honorari debent.*

At vero cum Christus Dominus, ejusque sanctissima, & purissima mater, ceterique omnes Sancti humana præditi natura humanam speciem gesserint, eorum Imagines pingi, atque honorari, non modo hoc Praecepto interdictum non fuit, sed etiam sanctum, et grati animi certissimum argu-

|a| *Gen.* 18. 2. |b| *Matth.* 3. 16. et 17. 5.
|c| *Dan.* 7. 9. |d| *Heb.* 1. 14. |e| *Act.* 5.

mentum semper habitum est. Quod & Apostolorum temporum monumenta, & OEcumenicae Synodi, et tot sanctissimorum, doctissimorumque Patrum inter se consentientium scripta confirmant.

24. *Quis sit legitimus in Ecclesia Imaginum usus.*

Non solum autem licere in Ecclesia Imagines habere et illis honorem, et cultum adhibere, ostendet Parochus, cum honos, qui illis exhibetur, referatur ad prototypa: verum etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit, ut ex Damasceni libro,, quem de Imaginibus edidit, et septima Synodo, quæ est secunda Nicaena, intelligitur. Verum quia sanctissimum quodque institutum Hostis humani generis suis fraudibus, et fallaciis depravare contendit, si quid forte populo hac in re peccatum fuerit, Parochus Tridentini Concilii decretum secutus, quoad ejus fieri poterit, studebit corrigere; ac decretum quidem ipsum, cum res tulerit, populo interpretabitur; tum rudes, et qui Imaginum ipsarum institutum ignorant docebit, Imagines factas ad utriusque Testamenti cognoscendam historiam, atque ejus memoriam identidem renovandam, qua divinarum rerum memoria excitati, ad colendum, atque amandum ipsum Deum vehementius inflammemur. Sanctorum quoque Imagines in Templis positas demonstrabit, ut et colantur, et exemplo moniti ad eorum vitam, ac mores nos ipsos conformemus.

EGO SUM DOMINUS DEUS TUUS FORTIS, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam, et quartam generationem eorum, qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia iis, qui diligunt me, et custodiunt Præcepta mea.

25. *Non pertinent hæc appendix duntaxat ad primum Præceptum.*

Duo sunt in extrema parte hujus Praecepti diligenter explicanda. Primum est, quod, etsi ob summum scelus prævaricationis primi Præcepti, at-

que hominum ad id committendum propensionem, apte hoc loco pœna proponitur; communis tamen est omnium appendix Praeceptorum. Omnis enim Lex ad Præcepta servanda homines pœna, & præmio inducit: Hinc illæ tam frequentes in sacris Litteris, & crebræ Dei promissiones: Ut enim innumerabilia pene veteris Testamenti testimonia prætermittamus, in Evangelio scriptum est. (a) *Si vis ad vitam ingredi; serva mandata: et alibi: qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum*, tum illud: (c) *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, et in ignem mittetur*: Et: (d) *Omnis, qui irascitur fratri suo; reus erit judicio*: atque alibi: (e) *Si non dimiseritis hominibus nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra*:

26. *An eodem modo pœna prævaricatoribus hic intentata; carnalibus, et perfectis inculcanda sit.*

Alterum est, quod longe alia ratione perfecti, alia carnales homines hanc appendicem edocendi sunt. Perfectis enim; (f) qui Spiritu Dei aguntur, eique prompto, et alacri animo parent; instar est cujusdam lætissimi nuncii, et magnum argumentum propensae in eos divinæ voluntatis. Agnoscunt enim sui amantissimi Dei curam, qui nunc præmiis, nunc pœnis ad sui cultum, et venerationem homines prope compellat; agnoscunt immensam ejus in se benevolentiam; qui sibi imperare, suaque opera ad divini nominis gloriam uti velit, neque solum agnoscunt, sed magna in spe sunt, illum, cum, quod vult, jubeat, etiam daturum vires, quibus Legi ipsius parere possint. At carnalibus, qui nondum (g) spiritu servitutis liberati sunt, magisque metu pœnarum quam amore virtutis abstinent a peccatis; ejus appendicis sensus gravis, et acerbus est. Quamobrem sunt piis exhortationibus sublevandi, & quo Lex spectat, quasi manu ducendi. Parochus autem, quoties,

(a) Matt. 19. 17. (b) Matth. 7. 21.
(c) Matth. 2. 10. (d) Matt. 5. 22.
(e) Matth. 6. 15. (f) Rom. 8. 14. (g) Rom. 8. 14.

alicujus explicandi Præcepti occasio inciderit, eadem haec sibi habeat proposita.

27. *Quid verba illa, Ego sum Deus fortis, meditandum proponant.*

Carnalibus perinde tamen, ac spiritualibus, duo in primis quasi aculei sunt admovendi, qui ad Legem observandam hac ipsa in appendice positi homines maxime incitent. Nam quod Deus fortis dicitur, ideo diligentius est explicandum, quod caro sæpe, quæ terroribus Divinae comminationis minus commovetur, varias sibi ipsa rationes fingit, quibus iram Dei effugere, ac propositam pœnam vitare possit; cui autem certo persuasum est, Deum fortem esse, illud magni Davidis usurpat: *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam* (a)? Eadem quoque divinis interdum diffisa promissis, tantas hostium vires esse credit, ut ad sustinendum minime parem se esse existimet: at firma, et stabilis fides, (b) nihil titubans, cum divina vi, ac virtute nitatur, homines contra recreat, ac confirmat. Inquit enim: (c) *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?*

28. *Quid sibi velit, quod Deus se etiam dicat zelotem.*

Alter vero aculeus, zelus ipse divinus est. Nonnunquam enim homines putant, (d) Deum humana non curare, ne illud quidem, Legem ipsius servemus, an negligamus; ex quo sequitur magna vitae confusio; cum autem Deum zelotem credimus, ejus rei meditatio facile nos in officio continet.

29. *Cujusmodi zelus Deo sit attribuendus.*

Zelus vero, qui Deo tribuitur, nullam animi significat perturbationem, sed divinum illum amorem, & charitatem, qua Deus nullam a se animam patitur impune fornicari; (e) quotquot autem ab eo fornicantur, perdit. Est itaque zelus Dei tranquillissima ejus, sincerissimaque justitia, qua anima falsis opinionibus, pravisque cupiditatibus

(a) Psal. 26. 1. (b) Jacob. 1. 6. (c) Psal. 26. 1.
(d) Job. 22. 13. 14. (e) Psal. 72. 26.

corrupta repudiatur, et a Dei conjugio tanquam adultera removetur. At vero zelum hunc Dei suavissimum, ac dulcissimum experimur, cum summa ejus, atque incredibilis in nos voluntas zelo ipso demonstratur. Nec enim aut amor ardentior inter homines, aut major, arctiorque conjunctio, quam eorum qui conjugio copulati sunt, reperitur. Igitur, quam nos valde diligat, ostendit Deus, cum crebro se vel sponso, vel marito comparans, Zelotem vocat. Quamobrem doceat Parochus, hoc loco sic divini cultus, atque honoris cupidos homines esse debere, ut zelantes potius, quam amantes, jure dici possint, illius exemplo, qui de se ipse, (a) *Zelo*, inquit, *zelatus sum pro Domino Deo exercituum*; imo vero Christum ipsum imitentur, cujus illud est: (b) *Zelus domus tuae comedit me*.

30. *Quae sit comminationis hic intentatae sententia*.

Est autem comminationis explicanda sententia, non inultos peccatores passurum Deum, sed eos vel tanquam parentem castigaturum, vel tanquam judicem acriter, ac severe in eos animadversurum. Quod alio in loco significans Moyses, (c) *Et scies*, inquit, *quia Dominus Deus tuus est Deus fortis, et fidelis, custodiens pactum, et misericordiam diligentibus se, et iis, qui custodiunt præcepta ejus, in mille generationes, et reddens obedientibus se statim*. Et Josue: (d) *Non poteritis*, inquit, *servire Domino; Deus enim sanctus, et fortis aemulator est, nec ignoscet sceleribus vestris, atque peccatis. Si dimiseritis Dominum, et servieritis Diis alienis, convertet se, et affliget vos, atque subvertet*.

31. *Quando Deus visitet peccata patrum in filios in tertiam, et quartam generationem*.

Docendus autem est populus, comminationis poenam ad tertiam, quartamque impiorum et facinorosorum generationem pertinere; non quod poste-

(a) 3. Reg. 19. 14. (b) Psal. 68. 10.
(c) Deut. 7. 9. (d) Josue 24. 19. 20.

riores majorum scelerum pœnam semper luant; sed licet illi, liberique eorum impune tulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei, vel poenam evitabit. (*a*) Quod Josiae Regi accidit; huic enim propter singularem pietatem cum pepercisset Deus, dedissetque, ut in pace in sepulchrum majorum suorum inferretur, (*b*) ne videret consequentium temporum mala, quæ (*c*) propter Manassis avi impietatem, Judæ, et Jerusalem erant eventura, eo mortuo, posteros ejus est ultio Dei consecuta, sic, (*d*) ut ne filiis quidem Josiæ pepercerit.

32. *Quomodo haec verba cum verbis Ezechielis conveniant.*

Qua autem ratione haec Legis verba sententiæ illi, quae est apud Prophetam, non adversentur: (*e*) *Anima, quae peccaverit, ipsa morietur*, S. Gregorii auctoritas cum reliquis omnibus antiquis Patribus consentiens aperte ostendit. Inquit enim: *Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex ejus delicto costringitur; quisquis autem parentis iniquitatem non imitetur, nequaquam illius delicto gravatur*. Unde fit, ut iniquus filius iniqui patris non solum sua, quae addidit, sed etiam patris peccata persolvat; cum vitiis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, suam etiam malitiam adjungere non formidat: & justum est, ut qui sub districto judice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vita praesenti etiam culpas parentis iniqui persolvere. Commemorabit deinde Parochus, quantum (*f*) Dei justitiam superet ejusdem bonitas, ac misericordia: irascitur tertiae, quartaeque generationi Deus: miricordiam vero in millia impertit.

33. *Quomodo divinarum legum praevaricatores Deum odisse censeantur.*

In eo autem, quod dictum est, *Eorum*, *qui*

(*a*) 4. *Reg.* 28. 19.
(*c*) 4. *Reg.* 28.
(*e*) *Ezech.* 18. 4.
(*b*) 4. *Reg.* 23. 30.
(*d*) 4. *Reg.* 24. 3.
(*f*) *Jacob.* 2. 13.

oderunt me, peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosius, ac detestabilius, quam summam ipsam bonitatem, summam veritatem odisse? Hoc vero ad omnes peccatores idcirco pertinet, quod quemadmodum.. (a) *Qui habet mandata Dei, et servat ea, Deum diligit*, ita qui Legem Domini contemnit, et Mandata ejus non servat, Deum odisse merito dicendus est.

34. *Quid sit illud: Faciens misericordiam iis, qui diligunt me.*

Quod vero extremum est, *Et iis qui diligunt me*, servandae Legis modum, ac rationem docet. Necesse est enim, eos, qui Legem Dei servant, eadem charitate, atque amore, quo in Deum sunt, ad ejus obedientiam adduci: quae deinceps in singulis Praeceptis commemorabuntur.

DE SECUNDO PRÆCEPTO.

CAPUT III.

Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum.

1. *Cur Deus hanc Legem de suo ipsius Nomine honorando ferre voluerit.*

QUamquam primo divinae Legis Praecepto, quo Deum pie, sancteque colere jubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessario continetur (nam qui sibi honorem tribui vult, idem postulat, se ut summo verborum honore prosequamur, prohibetque contraria: quod & illa Domini verba apud Malachiam aperte indicant: (b) *Filius honorat patrem, et servus dominum suum: si ergo Pater ego sum ubi est honor meus?*) Deus tamen pro rei magnitudine hanc de suo ipsius divino, et sanctitatis plenissimo Nomine honorando Legem separatim ferre, idque nobis disertis, et perspicuis verbis praescribere voluit.

(a) *Joan.* 14. 21. (b) *Malach.* 1. 6.

2. *Quantum nisi Parochi debeant in hujus Praecepti explicatione.*

Quod sane Parocho ipsi argumento in primis esse debet, nequaquam satis fore, si hac de re generatim loquatur; sed ejusmodi locum hunc esse, in quo diutius ipsum commorari, & quaecunque ad hanc tractationem pertinent, distincte, dilucide, accurateque apud fideles explicare, necesse sit. Neque vero nimia hæc diligentia censenda est, cúm non desint, qui adeo errorum tenebris obcæcati sint, ut (*a*) quem Angeli glorificant, ei maledicere non vereantur. Neque enim Lege semel lata deterrentur, quominus Dei majestatem quotidie imminuere, imo singulis pene horis, ac momentis impudentissime audeant. Quis enim non videat, omnia jurejurando affirmari, omnia imprecationibus, & execrationibus referta esse? usque adeo, ut nemo fere vel vendat aliquid, vel emat, vel negotium aliquod gerat, qui non jurisjurandi religionem interponat. Denique sanctissimum Nomen millies vel in re levissima, & inani temere non usurpet. Quo major Parocho cura, et diligentia adhibenda est, ut saepe fideles admoneat, quam grave hoc scelus sit, et detestabile.

3. *Quid secundum istud Praceptum imperet, vel prohibeat.*

Jam vero in hujus Praecepti explicatione id primum constet, cum eo, quod Lex fieri prohibet, earum etiam rerum praeceptionem conjunctam esse, quas praestare homines debent. Utrumque autem separatim docendum est, primum quidem, ut ea, quae tradenda sunt, facilius exponantur, quid jubeat Lex; mox etiam, quid vetet. Nam, quae imperat, illa sunt, Nomen Dei esse honorandum, ac per illud sancte jurandum: hæc rursus, quae prohibet: Nemo Divinum Nomen contemnat, nemo illud in vanum assumat, neve per ipsum aut falso, aut frustra, aut temere juret.

4. *Quid Dei nomine hic intelligatur.*

In ea itaque parte, qua jubemur divino Nomini

(a) Psal. 38. 6.

honorem tribuere, Parochus fidelibus præcipiat, Dei Nomen, ipsius inquam litteras & syllabas, aut omnino per se nudum verbum tantummodo attendendum non esse, sed in eam cognitionem veniendum, quid valeat illa vox, quæ omnipotentem, et sempiternam majestatem unius, et trini Numinis significat. Ex his autem facile colligitur, inanem Judaeorum superstitionem, qui quod scriberent Dei Nomen, pronunciare non auderent; quasi si in quatuor illis litteris, non in re divina vis esset. Sed quamvis singulari numero prolatum sit, *Non assumes nomen Dei*, id non de uno aliquo Nomine, sed de omnibus, quæ Deo tribui solent intelligendum est. Multa enim Deo imposita sunt nomina, ut *Domini*, (a) *Omnipotentis*, (b) *Domini exercituum*, (c) *Regis Regum*, *Fortis*, et alia id genus, quae in Scripturis leguntur, quae parem, eandemque venerationem habent omnia, Deinde docendum est, quomodo Divino Nomini debitus honor adhibeatur. Neque enim Christiano populo, cujus ore Dei laudes assidue celebrandæ sunt, rem utilissimam, & pernecessariam ad salutem ignorare fas est.

5. *Qua ratione divinum Nomen venerari, aut honorare censeamur.*

Quamvis autem multiplex sit ratio laudandi divini Nominis; tamen in iis, de quibus deinceps hic dicetur, vis, et pondus omnium videtur esse.

Primum igitur laudatur Deus, cum in omnium conspectu Deum, ac Dominum nostrum fidenter confitemur, Christumque salutis nostrae auctorem, quemadmodum agnoscimus, ita etiam praedicamus.

Itemque cum verbo Dei, quo ejus voluntas enunciatur, sancte, & diligenter operam damus, in ejus meditatione assidue versamur, studiose illud addiscimus, aut legendo, aut audiendo, perinde ut cujusque personae, aut muneri aptum, & consentaneum est.

Deinde divinum Nomen veneramur, et colimus, cum officii, & religionis causa divinas laudes ce-

(a) Exod. 15. 3. (b) Isa. 6. 3. (c) Apoc. 19. 16.

lebramus, ac de omnibus rebus cum prosperis, tum adversis illi singulares gratias agimus. Inquit enim Propheta: (a) *Benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus*: extantque plurimi (b) David Psalmi, quibus egregia quadam erga Deum pietate divinas illius laudes suavissime decantat. Extat admirabile illud patientiae exemplum (c) Job, qui cum in maximas illas, horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelso, et invicto animo laudare nunquam intermisit. Nos itaque cum animi, corporisque doloribus cruciamur, cum miseriis, et aerumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium, & animi nostri vires convertamus, illud Job dicentes: (d) *Sit nomen Domini benedictum*.

6. *Quomodo huic item Praecepto alias pareamus.*

Neque vero minus Dei Nomen honoratur, si fidenter opem ejus imploramus, quo nos scilicet aut ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam, et robur largiatur. Hoc enim fieri vult Dominus: (e) *Invoca*, inquit, *me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me*; cujus implorationis multis in locis illustria exempla reperiuntur.

Praeterea Dei Nomen honore prosequimur, cum fidei faciendae causa testamur Deum: qui modus a superioribus valde differt. Nam quae supra enumeravimus, ita suapte natura bona sunt, atque expetenda, ut nihil homini beatius, nihil optabilius possit esse, quam si in illis sedulo exsequendis seipsum noctes, diesque exerceat. (f) *Benedicam*, inquit David, *Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo*; at jusjurandum licet bonum sit, ejus tamen frequens usus minimo est laudabilis.

7. *Quare jurisjurandi frequentior usus non sit probandus.*

(a) *Psal.* 102. 2. (b) *Psal.* 9. 34. 65.
(c) *Job.* 7. 21. 2. 10. (d) *Job.* 1. 21.
(e) *Psal.* 49. 15. (f) *Psal.* 2. 35.

Hujus autem discriminis ratio in eo posita est, quod jusjurandum ea tantum de causa institutum est, ut esset tanquam remedium quoddam humanae imbecillitatis, & ad probandum quod dicimus, necessarium instrumentum. Ut enim corpori medicamenta adhibere non expedit, nisi necesse sit, eorumdem vero frequentatio omnino perniciosa est; ita etiam, nisi cum gravis, et justa causa subest, jurejurando uti non est salutare; quod si saepius adhibeatur, tantum abest, ut prosit, ut magnum detrimentum afferat. Quamobrem praeclare docet sanctus Chrysostomus, non nascente, sed jam adulto mundo, cum mala longe, lateque propagata universum terrarum orbem occupassent, nihilque suo loco, & ordine consisteret, sed perturbata omnia, & permista sursum deorsumque magna rerum confusione ferrentur, &, quod malorum omnium gravissimum est, mortales fere omnes in fœdam Idolorum servitutem seipsos abjecissent, tum denique longo sane intervallo jusjurandum in hominum consuetudinem irrepsisse. Nam cum in tanta hominum perfidia, & iniquitate, nemo facilè ad credendum adduceretur, Deum testem invocabant.

8. *In quo consistat juramenti ratio, quidve proprie sit jurare.*

Verum cum in hac Praecepti parte praecipua illa sit ratio docendi fideles quomodo jusjurandum pie, sancteque adhibere debeant; primum dicendum est, *jurare* nihil aliud esse, nisi Deum testari, quacunque id verborum forma, & conceptione fiat. Nam &, *Testis est mihi Deus*, & *Per Deum*, idem sunt. Est etiam illud jusjurandum, cum ad faciendam fidem per res creatas juramus, ut, *Per sacra Dei Evangelia*, *Per Crucem*, *Per Sanctorum reliquias*, *et nomen*, & cetera id genus. Neque enim haec ipsa per se jurejurando auctoritatem, aut robur aliquod afferunt; sed Deus ipse hoc praestat, cujus divinae majestatis splendor illis in rebus elucescit. Ex quo sequitur, ut per Evangelium jurantes, per Deum ipsum ju-

rent, cujus veritas Evangelio continetur, & declaratur; similiter & per Sanctos, (a) qui templa Dei sunt, quique Evangelicae veritati crediderunt, eamque omni observantia coluerunt, & per gentes, et nationes latissime disseminarunt.

9. *De ea jurisjurandi forma, quae per execrationem fit.*

Eadem est ratio illius jurisjurandi, quod per execrationem profertur: quale ex illud S. Pauli, (b) *Ego testem Deum invoco in animam meam*. Etenim hoc pacto aliquis Dei judicio tanquam mendacii ultori subiicitur. Neque propterea negamus, nonnullas ex his formulis ita accipi posse quasi jurisjurandi vim non habeant: sed tamen utile est, quae de jurejurando dicta sunt, in his etiam servare, atque ad eandem prorsus normam, & regulam dirigere.

10. *Quatuplex sit juramentum.*

Duo autem sunt jurandi genera. Primum quidem, quod assertorium appellatur, nimirum cum aliquid de re praesenti, aut praeterita religione affirmamus, ut Apostolus in Epistola ad Galatas, (c) *Ecce coram Deo, quia non mentior*.

Alterum vero promissorium dicitur, ad quod etiam comminationes referuntur; futurum tempus spectans, cum aliquid ita fore pro certo pollicemur, & confirmamus: cujusmodi est illud Davidis, qui Bersabeæ conjugi jurans per Dominum Deum suum, promisit; Salomonem ejus filium regni haeredem fore, atque in ipsius locum successurum.

11. *Quot sint ad legitimum juramentum requisita.*

Verum enimvero licet ad jusjurandum satis sit Deum testem adhibere; tamen, ut rectum, sanctumque sit, multo plura requiruntur, quæ sunt diligenter explicanda. Ea vero breviter, teste Divo Hieronymo, Jeremias enumerat, cum inquit: *Jurabis. vivit Dominus; in veritate, in judicio, et in justitia*; quibus sane verbis illa breviter, sum-

(a) 1. *Cor.* 3 16. (b) 2. *Cor.* 1. 23. (c) *Gal.* 1. 20.

matimque complexus est, quibus omnis jurisjurandi perfectio continetur, veritatem, inquam, judicium, & justitiam.

12. *Quomodo juramentum præstetur in veritate.*

Primum itaque in jurejurando locum veritas habet, nimirum ut quod asseritur, et ipsum verum sit, & qui jurat, id ita esse arbitretur, non quidem temere, aut levi conjectura adductus, sed certissimis argumentis. Alterum vero jurisjurandi genus quo aliquid promittimus, eodem plane modo veritatem requirit. Nam qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut cum tempus advenerit, id re ipsa praestet, & promissum exsolvat. Neque enim vir probus id unquam se facturum recipiet, quod sanctissimis Dei praeceptis & voluntati adversari putet; sed quicquid promittere & jurare licuerit, id semel promissum nunquam mutabit; nisi fortasse, commutata rerum conditione, tale esse incoeperit, ut jam si fidem servare, & promissis stare vellet, Dei odium, & offensionem subiret. Veritatem autem in jurejurando necessariam esse, David quoque indicat illis verbis: (a) *Qui jurat proximo suo, et non decipit.*

13. *Quis dicatur jurare in judicio, quamque ob causam pueris juramentum non sit deferendum.*

Sequitur secundo loco judicium. Neque enim jusjurandum temere, et inconsiderate, sed consulto, & cogitato adhiberi debet. Itaque juraturus primum quidem consideret, utrum necessitate cogatur, nec ne, remque totam accurate expendat, an ejusmodi sit, ut jurejurando indigere videatur. Tempus praeterea spectet, locum attendat, aliaque permulta, quae rebus adjuncta sunt, circumspiciat: non odio, non amore, aut animi perturbatione aliqua impellatur, sed ipsius rei vi, et necessitate. Etenim, nisi haec consideratio, & diligens animadversio antecesserit, sane jusjurandum praeceps, & temerarium erit: cujusmodi est illorum religiosa affirmatio, qui in re levissima, &

(a) *Psal.* 14. 4.

mani, nulla ratione, aut consilio, sed prava quaedam consuetudine jurant. Id vero passim quotidie a venditoribus, & emptoribus fieri videmus. Nam illi, ut quam plurimi vendant, hi rursus, ut quam minimi emant, res venales vel laudare, vel vituperare jurejurando non dubitant. Cum itaque judicio, vel prudentia opus sit, pueri vero ita acute perspicere, ac distinguere nondum per aetatem possint, idcirco constitutum est a sancto Cornelio Pontifice, ne pueris ante pubertatem, hoc est ante decimum quartum annum, jusjurandum exigatur.

14. *Quo pacto in justitia juretur.*

Reliqua est justitia, quae maxime in promissis requiritur. Quare si quis injustum aliquid, vel inhonestum promittit, & jurando peccat, et promissis faciendis scelus scelere cumulat. Extat hujus rei in Evangelio exemplum Herodis regis, (a) qui temerario jurejurando obstrictus, puellae saltatrici caput Joannis Baptistae, tanquam saltationis praemium, dedit. Tale etiam fuit Judaeorum jusjurandum, qui seipsos, ut est in Actis Apostolorum, ea conditione devoverunt, nil gustaturos, donec Paulum occidissent.

15. *Quibus praecipue rationibus intelligatur jusjurandum esse aliquando licitum.*

His ita explicatis, nulla plane dubitatio relinquitur, quin illi tuto jurare liceat, qui haec omnia servaverit, quique his conditionibus tanquam praesidiis quibusdam jusjurandum munierit. Sed & argumentis multis id probare facile est. Nam Lex Domini, (b) quae immaculata est, (c) & sancta, hoc praecepit. *Dominum*, inquit, *Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen illius jurabis*: Et a Davide scriptum est: (d) *Laudabuntur omnes, qui jurant in eo.*

Praeterea sacrae Litterae indicant, ipsa Ecclesiae lumina sanctissimos Apostolos jurejurando aliquando usos esse: idque ex Apostoli epistolis apparet. Adde, quod & Angeli ipsi interdum jurant.

(a) March. 6. 23. (b) Psal. 18. 8.
(c) Rom. 5. 12. 23. (d) Psal. 62. 12.

Nam a sancto Joanne Evangelista, in Apocalypsi scriptum est, (*a*) Angelum jurasse per Viventem in saecula.

Quin etiam & (*b*) Deus ipse jurat Angelorum Dominus: & in veteri Testamento multis in locis Deus promissiones suas jurejurando confirmat; ut (*c*) Abrahæ, & (*d*) Davidi, qui illud de Dei jurejurando prodidit: *Juravit*, inquit, *Dominus*, *et non poenitebit eum; tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*.

16. *Jusjurandnm rite praestitum esse in laude reponendum probatur*.

Neque vero obscura est ratio ad explicandum cur jusjurandum laudabile sit, si quis attentius totam rem consideret, & ipsius ortum, finemque intueatur. Etenim jusjurandum a fide originem ducit, qua homines credunt, Deum totius veritatis esse auctorem, qui nec decipi unquam possit, nec alios decipere, cujus (*e*) oculis nuda sunt omnia, & aperta, qui (*f*) denique universis rebus humanis admirabili providentia consulit, mundumque administrat. Hac igitur fide homines imbuti, Deum veritatis testem adhibent, cui fidem non habere, impium, et nefarium erit.

17. *Jurisjurandi finis est controversiarum, et litium finis*.

Quod vero ad finem attinet, eo tendit jusjurandum atque id omnino spectat, ut hominis justitiam, & innocentiam probet, finemque litibus; et controversiis imponat; quod etiam (*g*) Apostolus in Epistola ad Hebraeos docet.

18. *Quomodo Christus juramentum prohibuerit.*

Neque huic sententiæ verba illa Salvatoris nostri apud S. Matthaeum repugnant: (*h*) *Audistis*, *quia dictum est antiquis, non jurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino*, (*i*) *neque per coelum, quia thro-*

(a) *Apoc.* 10. 3. (b) *Hebr.* 16. 27. (c) *Gen.* 22. 10.
(d) *Psal.* 109. 4. (e) *Heb.* 5. 23. (f) *Sap.* 8. 10.
(g) *Heb.* 6. 16. (h) *Matth.* 5. 33. (i) *Matth.* 25. 22.

nus Dei est, neque per terram, quia (a) scabellum est pedum ejus, neque per Hierosolymam, quia civitas est Regis magni, neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. (b) Sit autem sermo vester est, est, non, non, quod autem his abundantius est, a malo est. His enim verbis jusjurandum universe, et generatim damnari non est dicendum; cum jam supra viderimus, Dominum ipsum, Apostolosque frequenter jurasse: sed perversum Judaeorum judicium Dominus redarguere voluit, quo sibi in animum induxerant nihil in jurejurando cavendum esse praeter mendacium: itaque de rebus levissimis, et nullius momenti & ipsi jurabant frequentissime, et ab aliis jusjurandum exigebant. Hunc morem Salvator reprehendit, atque improbat; docetque, omnino a jurejurando abstinendum esse, nisi cogat necessitas.

19. *Quomodo Christus dixerit, illud, quod ad simplicem veritatis assertionem accedit, esse a malo.*

Nam propter humanam imbecillitatem jusjurandum institutum est, et revera a malo provenit; quandoquidem aut jurantis inconstantiam indicat, ut illius, cujus causa juramus, contumaciam, qui, ut credat, aliter adduci non potest. Sed tamen jurandi necessitas excusationem habet. Et quidem, dum inquit Salvator, (c) *Sit sermo vester, est, est, non, non,* hac loquendi formula satis declarat, se jurandi consuetudinem in colloquiis familiarium, et levium rerum prohibere. Quamobrem illud præcipue a Domino admonemur, ne faciles nimium, et propensi ad jurandum simus; idque sedulo docendum erit, & fidelium auribus inculcandum. Infinita enim fere mala ex jurandi nimia consuetudine emanare, et sacrarum Litterarum auctoritate, et sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est: (d) *Jurationi non assuescat os tuum; multi enim ca-*

(a) *Isa* 66. 1. (b) *Iac.* 5. 12.
(c) *Math.* 5. 37. (d) *Eccl.* 23. 9. *et* 27. 14.

sus in illa. Item, (a) *Vir multum jurans implebitur iniquitate; et non discedet a domo illius plaga*, plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium, et Augustinum in libris contra mendacium. Et hactenus de jussis, nunc de vetitis dicatur.

20. *Cur juramentum falsum, et temerarium sit tam grande peccatum.*

Vetamur divinum Nomen in vanum assumere. Apparet enim, eum gravi peccato se obstringere, qui non consilio, sed temeritate ad jurandum fertur. Gravissimum autem delictum hoc esse, illa etiam verba declarant: *Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum*: quasi rationem afferrent, cur hoc facinus scelestum adeo, ac nefarium sit: nimirum propterea, quod ejus majestas minuitur, quem nos Deum ac Dominum nostrum esse profitemur. Hoc igitur Praecepto prohibetur ne homines falsum jurent; nam qui a tanto scelere non refugit, ut Deum falso testetur, hic insignem Deo injuriam facit; quippe qui aut illi inscitiæ notam inurit, dum ipsum alicujus rei veritatem latere arbitratur, aut certe improbitatis, et pravi affectus, qui mendacium testimonio velit confirmare.

21. *Quomodo pejerent illi, qui jurant esse verum, quod verum est.*

Jurat autem falso, non is solum, qui, quod falsum scit, verum esse jurando affirmat, sed ille etiam, qui jurejurando id asserit, quod, cum verum sit, tamen ipse falaum putat. Nam cum mendacium ea re mendacium sit, quod contra mentem, et animi sententiam profertur; perspicuum est, hunc plane mentiri, et perjurum esse.

22. *Jurans falsum, quod verum esse putat, quomodo peccet.*

Simili quoque ratione pejerat, qui jurat, quod verum existimat, et tamen revera falsum est, nisi, quantum potuit, curam, et diligentiam adhibuerit, ut totam rem compertam, atque exploratam

(a) Eccl. 23. 12.

haberet. Quamvis enim ipsius oratio menti consentiat, tamen hujus Præcepti reus est.

23. *Qui non servat, quod juravit, aut vovit, se facturum: qualiter peccet.*

Ejusdem vero peccati reus censendus est, qui se aliquid jurejurando facturum promittit, cum tamen aut prommissum implere in animo non fuerit, aut, si fuit, quod promissit, re ipsa non præstet. Quod ad eos pertinet, qui cum se voti sponsione Deo obligarunt, non præstant.

24. *Peccatum mortiferum jurans, vel contra consilium Evangelicum, ut peccet.*

Præterea in hoc Præceptum peccatur, si desit justitia, quæ ex tribus jurisjurandi comitibus una est. Itaque si quis juret se peccatum aliquod mortiferum commissurum; exempli causa, cædem hominis, hujus Præcepti reus est, licet ille serio atque ex animo dicat, atque jusjurandum veritatem habeat, quam primo loco requiri declaravimus. His adjungi debent illa jurandi genera, quae a contemptu quodam proficiscuntur, cum quis jurat, se non obtemperaturum consiliis Evangelicis, cujusmodi sunt, quæ ad cœlibatum, et paupertatem hortantur. Quamvis enim nemo ea necessario sequi debeat; si quis tamen juret, nolle se illis parere consiliis, is eo jurejurando divina consilia contemnit, et violat.

25. *Levibus conjecturis adductus jurans peccat.*

Præterea hanc Legem is violat, et judicio peccat qui quod verum est, jurat; idque ita se habere existimat, levibus quibusdam conjecturis adductus, et longe petitis. Nam etsi ejusmodi jusjurandum veritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum. Nam qui sic negligenter jurat in magno pejerandi periculo versatur.

26. *Qui per falsos Deos jurat, graviter peccat.*

Falso præterea jurat, qui (a) per falsos Deos jurat. Quid enim est a veritate alienius, quam mendaces, et fictitios Deos, tamquam verum Deum testari?

(a) Exod, 23. 13.

27. *Dei verbum inhonorans, vel male interpretando, vel ad vana convertendo, peccat.*

Verum quoniam Scriptura, cum perjurium interdixit, inquit: (*a*) *Nec polluces Nomen Dei tui*; neglectio prohibetur, quae fugienda est in reliquis, quibus ex Praecepti hujus auctoritate honor debetur, quale est verbum Dei, cujus majestatem non solum pii, sed impii etiam interdum reverentur, (*b*) ut in Judicum historia de Eglon Moabitarum rege memoriae traditum est. Dei autem verbum summa injuria afficit, quicumque sacram Scripturam a recta, et germana ejus sententia ad impiorum dogmata, et haereses flectit; cujus sceleris admonet nos Princeps Apostolorum his verbis: (*c*) *Sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas ad suam ipsorum perditionem.* Praeterea fœdis, et inhonestis maculis sacra Scriptura contaminatur, cum ejus verba, et sententias, quae omni veneratione colenda sunt, ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scrutinia scilicet, fabulosa, vana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famosos, et si quae alia sunt id genus, in quod peccatum sacra Tridentina Synodus animadverti jubet.

28. *Qui Deum in suis calamitatibus non invocant, ut peccent.*

Deinde, ut ii Deum honorant, qui ejus opem, atque auxilium in suis calamitatibus implorant; ita debitum Deo honorem ii negant, qui illius subsidium non invocant; quos redarguit David, cum inquit: (*d*) *Deum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.*

29. *Gravissima omnium horum peccatorum est in Deum, ejusque Sanctos blasphemia.*

At vero longe magis detestabili scelere se ipsos adstringunt, qui sacrosanctum Dei Nomen, ab omnibus creaturis benedicendum, et summis laudibus extollendum, aut etiam Sanctorum nomen

(a) *Levit.* 49. 12. (b) *Jud.* 3. 20.
(c) 2. *Petr.* 3. 16. et 2. *Cor.* 5. c. 2.
(d) *Psal.* 13. 6. et 52. 6.

cum Deo regnantium impuro, et contaminato ore blasphemare, atque execrari audent. Quod quidem peccatum usque adeo atrox, atque immane est, ut interdum sacrae Litterae, si de blasphemia sermo incidat, benedictionis nominis utantur.

30. *Cur huic Praecepto suae quaedam minae sint subjectae.*

Quoniam vero poenae, & supplicii terror peccandi licentiam vehementer coercere solet, idcirco Parochus, ut hominum animos magis permoveat, atque ad hoc Praeceptum servandum facilius impellat, alteram illius partem, & quasi appendicem diligenter explicabit: (a) *Neque enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit Nomen Domini Dei sui frustra.* Ac primum quidem doceat, summa ratione factum esse, ut huic Praecepto minae adjungerentur; quo quidem & peccati gravitas, & in nos Dei benignitas agnoscitur (b) qui cum hominum perditione non delectetur, ne ipsius iram, & offensionem subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirum, ut illum potius benevolum, quam iratum experiamur. Urgeat hunc locum Pastor, insteque summo studio, ut populus sceleris gravitatem agnoscat & illud detestetur vehementius, & in eo evitando majorem diligentiam, & cautionem adhibeat.

Ostendat praeterea, quanta sit hominum proclivitas ad hoc peccatum committendum, ut non solum satis fuerit Legem ferre, nisi etiam minae adderentur. Incredibile enim est quantum ejus cognitio utilitatis habeat. Nam ut nihil aeque nocet, atque incauta quaedam animi securitas; ita propriae imbecillitatis cognitio plurimum prodest. Tum illud etiam declaret, nullum a Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantum universe minari, quicunque se hoc scelere adstrinxerit, non impune laturum. Quapropter diversa supplicia, quibus quotidie affligimur, hujus

(a) Exod. 20, 7. (b) Tob. 3, 22.

peccati nos admonere debent. Hinc enim facile licet conjicere, homines ea re in maximas calamitates incidere, quod huic Præcepto non obtemperent: quibus sibi propositis, cautiores eos in posterum fore verisimile est. Fideles itaque sancto timore perterriti omni studio peccatum hoc fugiant. Nam si (*a*) omnis verbi otiosi in extremo Judicio reddenda ratio est, quid de gravissimis sceleribus dicendum, quæ magnam divini Nominis despicientiam præ se ferunt?

DE TERTIO PRAECEPTO.

CAPUT IV.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum, terram, mare, et omnia, quae in eis sunt, et requievit in die septimo: idcirco benedixit Dominus diei Sabbati, et sanctificavit eum.

1. *Quid tertio hoc Praecepto fidelibus imperetur.*

HOc Legis Præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, recte, atque ordine præscribitur. Est enim hic veluti quidam prioris præcepti fructus; quoniam quem intimis sensibus pie colimus, fide, & spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu venerari, eidemque gratias agere. Et quoniam hæc ab iis, qui humanarum rerum occupationibus detinentur, non facile præstari possunt,

(*a*) *Matth.* 12. 3.

certum tempus statutum est, quo ea commode effici queant.

2. *Cur præcipue danda opera sit Parocho, ut quod hic præscribitur, perpetua fidelium memoria retineatur.*

Itaque cum hoc Præceptum hujusmodi sit, ut fructum, et admirabilem utilitatem afferat: maximi interst, Parochi summam in eo explicando diligentiam adhiberi. Ad ejus autem inflammandum studium magnam vim habet primum illud Præcepti verbum, *Memento*. Nam quemadmodum fideles tale Præceptum meminisse debent; sic Pastoris est, in eorum memoriam illud et monendo, et docendo saepe redigere. Quantum vero fidelium referat, hoc Præceptum colere, ex eo perspicitur, quod eo diligenter colendo, ad reliqua Legis jussa servanda facilius adducentur. Cum enim inter cetera, quae diebus festis præstare debent, necesse habeant, verbi Dei audiendi causa, ad Ecclesiam convenire; cum edocti fuerint (*a*) divinas justificationes, illud etiam consequentur, ut ex toto corde custodiant Legem Domini. Quamobrem sæpissime Sabbati celebritas, cultusque præcipitur in sacris Litteris, ut in (*b*) Exodo, (*c*) Levitico, (*d*) Deuteronomio, apud (*e*) Isaiam, (*f*) Jeremiam item, (*g*) & Exechielem Prophetas videre licet: quibus omnibus in locis hoc de Sabbati cultu traditum est Præceptum.

3. *Quomodo Principes ad Ecclesiæ Præsidibus opitulandum hortandi sint.*

Monendi vero, & hortandi sunt Principes, & Magistratus, ut in iis maxime, quæ ad hunc cultum Dei retinendum, atque augendum pertinent, Ecclesiæ Praesides sua auctoritate iuvent, jubeantque, populum Sacerdotum præceptis obtemperare. Quod autem ad hujus Praecepti explanationem attinet, danda est opera, ut fideles doceantur, qui-

(a) *Psal.* 118 33. 34. (b) *Exod.* 16. 30. 30.
(c) *Levit.* 16. 10. (d) *Deut.* 5. 12. 13.
(e) *Is:* 56. 2. 45 *et* 58. 13. (f) *Jer.* 17. 21.
(g) *Ezech.* 20. 13. 16. 20.

bus rebus hoc Præceptum cum ceteris conveniat, quibusve differat ab iis. Hoc enim pacto causam illi, rationemque cognoscent, quare non Sabbatum, sed diem Domini; cum colamus, sanctumque habeamus.

4. *Qua ratione hoc Præceptum a ceteris Decalogi Legibus discrepet.*

Certa igitur illa differentia videtur, quod reliqua Decalogi Præcepta naturalia sunt, et perpetua, neque ulla ratione immutari possunt. Quo factum est, ut quamvis Lex Moysis abrogata sit, omnia tamen Præcepta, quæ duabus Tabulis continentur, populus Christianus servet. Quod ideo fit, non quia Moyses ita jusserit, sed quia naturae conveniunt, cujus vi ad ille servanda homines impelluntur. Hoc autem de Sabbati cultu Præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum, et constans est, sed mutabile; neque ad mores, sed ad cæremonias pertinet; neque naturale est, quoniam non a natura ad id docti, aut instituti sumus, ut illo die potius, quam alio externum Deo cultum tribuamus; sed ex eo tempore, quo populus Israeliticus a Pharaonis servitute est liberatus, diem Sabbati coluit.

5. *Tempore mortis Christi legis caeremoniis sublatis, etiam Sabbatum, qua parte fuit caeremoniale, sublatum est.*

Tempus autem, quo Sabbati cultus tollendus erat, illud idem est, quo ceteri Hebraici cultus, cæremoniæque antiquandae erant, morte scilicet Christi. Nam cum illæ ceremoniæ sint quasi adumbratae imagines lucis, et veritatis, illud utique necesse erat, ut (a) lucis, ac (b) veritatis, quae Jesus Christus est, adventu removerentur. Qua de re S. Paulus ad Galatas ita scripsit, cum Mosaici ritus cultores reprehenderet: (c) *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos; timeo vos; ne forte sine causa laboraverim in vobis*; in quam etiam

(a) *Joan.* 1. 5. & 5. 12. (b) *Joan.* 17, et 14. 6.
(c) *Gal.* 4. 10, 15.

sententiam scripsit ad (a) Colossenses. Et haec de differentia.

6. *Quo pacto tertium hoc Praeceptum cum reliquis novem consentiat.*

Convenit autem hoc Praeceptum cum reliquis, non ritu, et caeremoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores, naturaeque jus attineat. Nam Dei cultus, ac religio, quae hoc Praecepto exprimitur, a naturae jure existit; cum illud natura comparatum sit, ut aliquot horas in iis, quae ad Dei cultum pertinent, versemur; cujus rei argumento est, quod apud omnes nationes statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quae sacris rebus, ac divinis obeundis erant consecratae. Est enim naturale homini, ut his certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno, et aliis hujusmodi rebus: & quemadmodum corpori, ita eadem naturae ratione factum est, ut menti etiam aliquid temporis concederet, quo in Dei contemplatione se reficeret. Atque ita, cum aliqua temporis pars esse debeat, quo res divinae colantur, cultusque Deo debitus tribuatur, hoc sane ad morum Praecepta pertinet.

7. *Diem Dominicum pro die Sabbati Apostoli colendum ordinaverunt.*

Quam ob causam Apostoli ex illis septem diebus, eum, qui primus est, ad divinum cultum consecrare statuerunt, quem et diem Dominicum dixere. Nam & S. Joannes in (b) Apocalypsi Dominici diei meminit; et (c) Apostolus per unam Sabbati, quae est dies Dominicus, ut S. Crysostomus interpetratur, Collectas fieri jubet: ut intelligamus, jam tum in Ecclesia diem Dominicum sanctum habitum esse. Jam vero, ut sciant Fideles, quid eo die agere, a quibusve actionibus abstinere debeant, non alienum est, ut Parochus totum Praeceptum, quod in quatuor partes recte distribui potest, ad verbum diligenter interpretetur.

(a) *Col.* 2. 16. 17. (b) *Apoc.* 1. 10.
(c) 1. *Cor.* 16. 3.

8. *Quid hoc verbo, Memento, hic generatim praescribatur.*

Itaque primum generatim proponat, quid iis verbis praescribatur: *Memento, ut diem Sabbati sanctifices*. Ob eam vero causam initio Praecepti verbum illud, *Memento*, apposite additum est, quod hujus diei cultus ad caeremonias pertineat. Qua de re populus admonendus esse videbatur, cum naturae Lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen quo potissimum die fieri deberet, non praescripsit.

Praeterea fideles docendi sunt, ex iis verbis modum, et rationem colligi posse, qua in tota hebdomada opus facere conveniat, ita scilicet: ut diem festum semper spectemus; quo die cum actionum & operum nostrorum Deo quasi reddenda ratio sit, ejusmodi opera efficiamus necesse est; quae neque Dei judicio repudientur, neque nobis, ut scriptum est, (a) in singultum sint, et in scrupulum cordis.

Postremo id docemur, quod certe animadvertere debemus, non defuturas scilicet occasiones, quamobrem nos hujus Praecepti capiat oblivio, vel aliorum, qui illud negligunt exemplo adductos, vel spectaculorum, ludorumque studio, quibus plerumque ab hujus diei sancto, religiosoque cultu abducimur. Sed jam ad id veniamus, quod Sabbati significatione demonstratur.

9. *Quid Sabbatum, et Sabbatizzare in sacris Litteris denotet.*

Sabbatum Hebraicum nomen, si Latine interpretaris, cessatio dicitur: *sabbatizare* propterea cessare, et requiescere Latino vocabulo appellatur. Qua significatione factum est, ut Sabbati nomine dies septimus diceretur: (b) quoniam, absoluta, perfectaque mundi universitate, Deus ab omni opere, quod fecerat, requievit; ita hunc diem (c) in Exodo Dominus vocat. Postea vero non solum septimus hic dies, sed ob ejus dignitatem ipsa etiam

(a) 1. Reg. 26. 31. (b) Gen. 2. 3.
(c) Exod. 20. 11. et 31. 17.

hebdomada eo nomine appellata est: in quem sensum Pharisaeus apud S. Lucam dixit, *jejuno bis in Sabbato* (a). Atque hoc quidem de Sabbati significatione.

10. *Quomodo fideles Sabbatum sanctificare dicantur*.

Santificatio autem Sabbati sacris in Litteris cessatio est, quæ fit a corporis laboribus, et a negotiis; ut aperte ostendunt haec, quae sequuntur Praecepti verba: *Non facies in eo quicquam operis*. Neque vero id solum significat, (aliter enim satis fuisset dicere, ut est in Deuteronomio, *Observa diem Sabbati*) sed cum eodem in loco addatur, *Ut sanctifices eum*, hoc verbo ostenditur, Sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus, ac sanctis rerum officiis consecratum. Itaque diem Sabbati tum plene, & perfecte celebramus; cum pietatis, & religionis officia Deo praestamus; hocque plane Sabbatum est, quod (b) Isaias delicatum appellat, quoniam dies festi sunt veluti deliciae Domini, & piorum hominum. Quare si religioso huic, sanctoque Sabbati cultui misericordiae adjungantur opera, certe maxima sunt; (c) & multa praemia, quae nobis eodem capite proponuntur.

11. *Quae sit germana superiorum verborum sententia*.

Itaque verus, ac propitius hujus Praecepti sensus eo spectat, ut homo et animo, et corpore in eam curam incumbat, ut statuto aliquo tempore a negotiis, corporisque laboribus feriatus, Deum pie colat, ac veneretur.

12. *Quid altera Praecepti parte demonstretur*.

Altera vero Praecepti parte demonstratur, diem septimum Dei cultui divinitus dedicatum esse. Nam ita scriptum est: *Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua; septimo autem die sab-*

(a) *Luc.* 18, 12. (b) *Is.* 58, 5. 13.
(c) *Is.* 68. 6, 7.

batum Domini Dei tui est. Quae verba ad eam sententiam referuntur, ut Sabbatum Domino consecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus, septimumque diem intelligamus signum esse quietis Domini.

13. *Cur Judaeis expedierit certum diem, eumque septimum ad religionis officia praescribere.*

Hic vero dies divino cultui dicatus est, quia rudi populo minus expediebat habere eam facultatem temporis arbitratu suo deligendi, ne forte Ægyptiorum sacra imitaretur. Itaque ex septem diebus, ultimus ad Deum colendum delectus est, quae quidem res plena mysterii est. Quare Dominus (*a*) in Exodo, et apud (*b*) Ezechielem signum vocat. *Videte itaque*, ille inquit, *ut Sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me, et vos in generationibus vestris, ut sciatis: quia ego Dominus, qui sanctifico vos.*

14. *Quarum rerum signum fuerit Sabbati celebritas.*

Itaque signum fuit, quod indicabat, homines Deo se dedicare oportere, sanctosque eidem praebere, cum diem ei dicatum videamus esse: siquidem ille dies sanctus est, quod tum praecipue sanctitatem, et religionem homines colere debeant.

Denique signum est, et quasi monumentum conditae hujus admirandae universitatis. Signum praeterea fuit Israelitarum memoriae traditum, quo admoniti, se Dei auxilio a durissimo Ægyptiacae servitutis jugo solutos, ac liberatos esse meminissent. Id quod Dominus ostendit illis verbis: (*c*) *Memento, quod et ipse servieris in Ægypto, et eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, et brachio extento, idcirco præcepit tibi, ut observares diem Sabbati.* Est signum item tum spiritualis, tum coelestis Sabbati.

15. *Quid sit spirituale populi Christiani Sabbatum.*

Spirituale autem Sabbatum in sancta quadam,

(*a*) *Exod.* 31. 13. (*b*) *Ezech.* 20. 12.
(*c*) *Deut.* 5. 15.

et mystica quiete consistit, nimirum cum (a) vetus homo (b) Christo consepultus ad vitam renovatur, atque iis actionibus, quæ Christianæ pietati conveniunt, studiose se exercet. Debent enim, qui (c) aliquando erant tenebrae, nunc autem lux in Domino sunt, ut filii lucis, in omni bonitate, justitia, et veritate ambulare, (d) neque communicare operibus infructuosis tenebrarum.

16. *Quod sit Beatis etiam suum Sabbatum.*

Cœleste vero Sabbatum est, ut ait D. Cyrillus eum locum Apostoli tractans, (e) *Relinquitur ergo Sabbatismus Populo Dei*, illa vita, in qua omnibus bonis cum Christo viventes fruemur, peccato radicitus extirpato, secundum illud: (f) *Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam, sed erit ibi semita, et via sancta vocabitur*: (g) omnia enim bona mens Sanctorum in visione Dei adipiscitur. Quare fideles hortandi erunt his verbis, & a Pastore incitandi: (h) *Festinemus ingredi in illam requiem.*

17. *Judaeis alii dies, quam septimus; fuere festivi.*

Praeter diem septimum habebat populus Judæus alios etiam festos, & sacros dies (i) Divina Lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renovaretur.

18. *Quare Apostoli non septimum hebdomadæ diem, sed primum divino cultui consecrarint.*

Placuit autem Ecclesiae Dei, ut diei Sabbati cultus, & celebritas in Dominicum transferretur diem. Nam ut eo die primum lux orbi terrarum illuxit: sic Redemptoris nostri, qui ad vitam æternam nobis aditum patefecit, Resurrectione, quæ eo die fuit, e tenebris ad lucem vita nostra revocata est; unde et Dominicam diem Apostoli dici voluerunt. Sollemnem praeterea hunc diem

(a) Rom. 6. 6. (b) Rom. 6. 4.
(c) Ephes. 5. 7. (d) Ibidem. 11.
(e) Hebr. 4. 9. (f) Isa. 35. 8. 9.
(g) Sap. 7. (h) Hebr. 4. 11. (i) Exod. 12. 23. et 34.

esse in sacris Litteris animadvertimus, quod eo die mundi creatio initium habuit, quodque (a) Spiritus Sanctus Discipulis datus est.

19. *Quamobrem ad diem Dominicum alia festa Christianis accesserint.*

Alios autem dies festos ab Ecclesiae initio, & consequentibus deinde temporibus, Apostoli, et sancti Patres nostri instituerunt, ut pie, & sancte Dei beneficiorum memoriam coleremus. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob Redemptionis nostrae mysteria religioni consecrati sunt: deinde, qui sanctissimæ Virgini Matri, tum vero Apostolis, Martyribus, ceterisque Sanctis cum Christo regnantibus dicantur: in quorum victoria Dei bonitas, et potentia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem Fidelis populus incitatur.

20. *Quomodo ex hoc Praecepto ad otium fugiendum Fideles incitentur.*

Et quoniam ad hoc præceptum servandum magnam vim ea ipsius pars habet, quæ illis verba expressa est: *Sex diebus operaberis, septimus autem dies Sabbatum Domini Dei tui est*; Parochus debet illam partem diligenter explicare. Etenim ex his verbis colligi potest, fideles hortandos esse, ne otiosi, et desides vitam traducant; sed potius Apostolicae vocis memores (b) negotium suum quisque agat, (c) et operetur manibus suis, sicut ab eo præceptum fuerat. Præterea hoc Praecepto illud Dominus jubet, ut sex ipsis diebus opera nostra efficiamus, ne aliquid eorum quæ aliis hebdomadæ diebus fieri, agive oporteat, in diem festum rejiciatur; atque ita animus a rerum divinarum cura, studioque avocetur.

21. *Quid maxime diebus festis agere sit prohibitum.*

Tertia deinde Praecepti pars explicanda est, quae quodammodo describit, qua ratione Sabbati diem colere debeamus; praecipue autem explicat, quid illo die facere prohibeamur. Quare inquit

(a) Act. 2. 2. (b) Thess. 4. 11. (c) Ephes. 4. 28.

Dominus. *Non facies omne opus in eo tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas.* Quibus verbis ad id primum instituimur, ut, quæcunque divinum cultum impedire possunt, omnino vitemus. Facile enim perspici potest, omne servilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quod sua natura aut turpe, aut malum sit, sed quoniam mentem nostram a divino cultu, qui finis Praecepti est, abstrahit. Quo magis peccata Fidelibus vitanda sunt, quae non solum animum a divinarum rerum studio avocant, sed nos a Dei amore prorsus sejungunt.

22. *Externae actiones, quae ad Dei cultum referuntur; Sabbato non interdicuntur.*

Neque tamen eæ actiones, nec ea opera vetantur, quæ ad divinum cultum attinent, etiam si servilia sunt; ut altare instruere, templa alicujus festi diei causa ornare, et reliqua hujus generis. Ideoque a Domino dictum est, (a) Sacerdotes in templo Sabbatum violare, et sine crimine esse.

23. *Quaedam etiam servilia opera ob necessitatem diebus festis conceduntur.*

Sed neque earum rerum opera hac lege prohiberi existimandum est quarum jactura facienda sit, si die festo praetermittantur, quemadmodum sacris etiam Canonibus permissum est. Multa alia Dominus in Evangelio festis diebus fieri posse declaravit, quæ facile Parochus apud sanctos, (b) Matthæum, & (c) Joannem observabit.

24. *Cur jumenta quiescere Dominus voluerit.*

Sed, ut nulla res prætermitteretur, cujus actione hic Sabbati cultus impediretur, facta est jumenti mentio; quo animalium genere impediuntur homines, quominus Sabbatum diem colant. Si enim die Sabbati alicujus operis actioni jumenti usus destinatur, necessaria est etiam ad id hominis opera, qui jumentum agat: itaque solum per se opus facere non potest, sed hominem, qui il-

(a) Matth. 12. 5. (b) Matth. 1. 2. 3. 4. 5.
(c) Joa. 5. 8.

lud molitur, adjuvat. Eo autem die nemini opus facere licet, ergo neque jumentis, quorum ad id opera homines utuntur. Itaque hujus Praecepti Lex eo etiam spectat, ut, si jumentorum laboribus Dominus parcere vult, eo certe magis ipsi cavere debeant, ne inhumani sint in eos; quorum opera, atque industria utuntur.

25. *Quibus praecipue in operibus Christiani diebus festis se exercere debeant.*

Neque vero Parochus illud praetermittere debet, ut diligentur doceat, quibus in operibus, atque actionibus Christiani homines diebus festis exercere se debeant. Illae vero ejusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco pia, sinceraque animi attentione sacrosanctae Missae sacrificio intersimus; divina Ecclesiae Sacramenta, quae ad salutem nostram instituta sunt, ad animae vulnerum curationem crebro adhibeamus.

Nihil vero est, quod opportunius, aut melius Christianis hominibus fieri possit, quam si peccata sua Sacerdotibus saepe confiteantur. Ad quam rem perficiendam poterit Parochus populum adhortari, sumpta hujus probandae rei ratione, et copia ex iis, quae de Pœnitentiæ Sacramento suo loco tradita, & præcepta sunt. Neque solum ad hoc Sacramentum populum excitabit, sed sedulo etiam, atque etiam ad illud adhortabitur, ut sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum crebro percipiant.

Attente praeterea, diligenterque sacra Concio Fidelibus audienda est. Nihil enim minus ferendum est, neque tam profecto indignum, quam Christi verba contemnere, aut negligenter audire. Exercitatio item, et studium Fidelium in precibus, divinisque laudibus frequens esse debet; præcipuaque eorundem cura, ut, quæ ad Christianæ vitæ instititutionem pertinent, ea diligenter addiscant, seduloque se exerceant in iis officiis, quæ pietatem continent, pauperibus, et egenis eleemosynam tribuendo, ægros homines visitando, mœrentes, quique dolore afflicti jacent, pie con-

solando. Nam, ut est apud sanctum Jacobum: (a) *religio munda, et immaculata apud Deum, et Patrem haec est. visitare pupillos, et viduas in tribulatione eorum.* Ex his, quae dicta sunt facile erit colligere, quae contra hujus præcepti regulam committuntur.

26. *Cur necesse fuerit certos quosdam dies divino cultui deputare.*

Parochi vero officium in eo item esse debet, ut certos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes, atque argumenta sumat, quibus populo illud maxime persuadeatur, ut hujus Præcepti legem summo studio, accurataque diligentia servet: Ad hoc plurimum valet, ut populus scilicet intelligat, ac plane perspiciat, quam justum ac rationi consentaneum sit, nos certos quosdam dies habere, quos totos divino cultui tribuamus, Dominumque nostrum, a quo summa, et innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colamus, ac veneremur. Si enim jussisset, nos quotidie religionis cultum sibi tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima, et infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto, alacrique animo ejus dicto obedientes essemus? Nunc vero, paucis ad ejus cultum institutis diebus, non est cur nos negligentes, atque difficiles in ejus officii functione simus, quod sine gravissima culpa praetermittere non possumus.

27. *Quae utilitas ad eos redeat, qui sedulo huic Praecepto obtemperaverint.*

Demonstret deinde Parochus, quanta hujus Præcepti virtus sit, cum ii, qui illud recte servaverint, in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui videantur. Nam et praecibus faciendis Dei majestatem contemplamur, et cum eo colloquimur: &, Concionatoribus audiendis, Dei vocem accipimus, quae ad aures nostras eorum opera pervenit, qui de rebus divinis pie, sancteque concionantur: tum in altaris Sacrificio præsentem Christum Do-

(a) Jacob. 1. 27.

minum adoramus. Et his quidem bonis illi maxime fruuntur, qui hoc Præceptum servant diligenter.

28. *Quid contra de illis sentiendum sit, qui hanc Legem omnino neglexerint.*

Qui vero hanc Legem omnino negligunt, ii, cum Deo, & Ecclesiae non obediant, neque ejus Præceptum audiant, et Dei, et sanctarum Legum hostes sunt. Quod animadverti potest ex eo, quod Præceptum hoc ejusmodi est, ut nullo labore servari queat. Cum enim Deus, non labores nobis imponat, quos vel difficillimos ejus causa suscipere deberemus, sed quietos illis diebus festis a terrenis curis liberos esse jubeat, magnæ temeritatis indicium est, hujus Præcepti Legem recusare. Exemplo nobis esse debent supplicia, quæ de illis Deus sumpsit, qui illud violarunt, ut ex libro Numerorum (*b*) licet intelligere. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, operæ pretium erit, sæpe illud verbum, *Memento*, cogitatione repetere, magnasque illas utilitates, et commoda sibi ante oculos proponere, quae ex festorum dierum cultu percipi, supra declaratum est; & multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus, & diligens Pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiose, lateque persequi poterit.

DE QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT V.

Honora Patrem tuum, at Matrem tuam, ut sis longaevus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

1. *Quae sit hujus Præcepti dignitas, et quomodo cum superioribus conveniat.*

CUm in superioribus Præceptis summa sit vis, et dignitas, merito quae nunc persequimur, quia

(a) *Matth.* 18, 17. (b) *Num.* 15. 32. *et seq.*

maxime necessaria sunt, proximum locum obtinent. Nam illa (a) finem, qui Deus est, continuo spectant: haec nos ad proximi caritatem erudiunt: etsi longius progressa, ad Deum, idest illud extremum (b), cujus gratia proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem (c) Christus Dominus Præcepta illa duo de diligendo Deo, et proximo similia inter se esse dixit. Hic autem locus, dici vix potest, quantas habeat utilitates; cum et suos fructus ferat, uberes quidem illos, et præstantes; et sit tanquam signum, ex quo primi Praecepti obedientia, et cultus elucet. (d) *Qui non diligit*, inquit Divus Joannes, *fratrem suum, quem videt; Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* Ad eundem modum, si parentes, quos secundum Deum diligere debemus, non veneramur, et colimus, cum nobis in conspectu fere semper sint; Deo, (e) summo parenti, et optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuemus? Ex quo perspicuum est, utraque Præcepta inter se congruere.

2. *Quam late pateat hujus Praecepti vis, et quantum parentes ex hoc Præcepto adjuventur.*

Hujus autem Præcepti usus latissime patet; nam præter eos, qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, (f) vel potestatis, vel (g) dignitatis, vel (h) utilitatis, præstantis alicujus muneris, et officii nomine. Parentum præterea, majorumque omnium laborem levat; cum enim id in primis curent, ut quos habent in sua potestate, ii recte, et divinæ legi convenienter vivant, erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore et monitore, summum honorem parentibus tribui oportere. Quod ut præstare possimus, necesse est nosse quandam differentiam, quæ est inter præcepta primæ, et secundæ Tabulae.

(a) 1. Tim. 1, 5. (b) D. Aug. 3. lib.
(c) Matth. 22. 39. (d) 1. Joan. 4. 20.
(e) Malach. 1. 6. (f) 4. Reg. 5. 13.
(g) 1. Cor. 4. 15. (h) Eccl. 4. 10.

3. Præceptorum Legis in duas Tabulas quorsum facta sit distinctio.

Ergo hæc primum a Parocho sunt explicanda, idque in primis moneat, (a) Divina Decalogi præcepta fuisse in duabus Tabulis incisa: in quarum altera, quemadmodum a sanctis Patribus accepimus, tria illa continebantur; quæ jam sunt exposita; reliqua vero in alteram Tabulam erant inclusa. Atque hæc nobis perapposita fuit descriptio, ut Præceptorum rationem ordo ipse distingueret. Nam quicquid in sacris Litteris Divina Lege jubetur, aut vetatur, id duorum generum oritur ex altero: aut enim erga Deum, aut erga homines caritas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria Praecepta docent; quod vero ad hominum conjunctionem, et societatem pertinet, id reliquis septem Præceptis continetur. Quocirca non sine causa ejusmodi facta est distinctio, ut alia ad priorem, alia ad alteram Tabulam Præcepta referantur.

4. Quomodo caritas erga Deum tribus primis Præceptis, et caritas erga proximum ceteris contineatur; et quae sit inter utraque differentia.

Nam superioribus tribus Præceptis, de quibus dictum est, quasi subjecta materies, quam tractent, est Deus, id est, summum bonum; ceteris vero proximi bonum: illis summus, his proximus amor est propositus; illa finem, haec autem ea, quae ad finem referuntur, spectant.

Præterea caritas Dei ex ipso pendet; Deus enim per se, non alterius rei causa, summe diligendus est. Caritas autem proximi a caritate Dei ortum habet, atque ad eam tanquam ad certam regulam dirigenda est. Nam si parentes caros habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes veremur, id ea re maxime faciendum est, quod eorum procreator est Deus, eosque aliis præesse voluit, quorum opera ceteros homines regit, ac tuetur; qui cum nobis auctor sit, ut ejusmodi personas vereamur, idcirco id præstare debemus, quia a

(a) *Exod. 24. 12.*

Deo hoc ipso honore dignantur. Ex quo fit, ut honor, quem parentibus habemus, Deo potius, quam hominibus haberi videatur: Sic enim apud sanctum Matthæum est, cum de observantia in superiores agitur: (a) *Qui recipit vos, me recipit*; & Apostolus in Epistola ad Ephesios, servos instituens: (b) *Servi*, inquit, *obedite dominis carnalibus cum timore, et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi.*

5. *Quomodo caritas Dei nullo fine, caritas vero proximi suis finibus circumscribatur.*

Accedit, quod Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus, satis digne tribuitur, in quem amor augeri infinite potest: proptereaque nostra erga illum caritas in dies fiat ardentior necesse est, quem ex ejus jussu, (c) ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus amare debemus. At caritas, qua proximum complectimur, suis finibus circumscribitur. (d) Jubet enim Dominus proximos diligere, sicut nos ipsos: quod si quis eos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo, & proximis amorem tribuat, is maximum scelus admittit: (e) *Si quis venit ad me*, inquit Dominus, *et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.* In quam sententiam etiam dictum est, (f) *Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos:* cum quidam primum humare patrem vellet, postea Christum sequi. Cujus rei dilucidior illa apud sanctum Matthaeum explicatio est: (g) *Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus.*

6. *Quomodo parentes sint amandi, quaque ex causa illis subinde non obtemperandum sit.*

Nec tamen ulla dubitatio est, quin parentes vehementer amandi, observandique sint; sed ad pie-

(a) *Matth.* 10. 40. (b) *Eph.* 6. 5. (c) *Deut.* 6. 5.
(d) *Levit.* 19. 18. (e) *Luc.* 14. 26. (f) *Matth.* 8. 22.
(g) *Matth.* 10. 37.

tatem in primis necessarium est, Deo, (a) qui parens est, & effector omnium, præcipuum honorem, & cultum tribui; ideoque mortales parentes amari, ut ad cœlestem, sempiternum Patrem tota amoris vis referatur. Quod si interdum parentum jussa Dei praeceptis repugnent, non dubium est, quin liberi parentum cupiditati Dei voluntatem anteferre debeant, divinae illius sententiæ memores: (b) *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.*

7. *Quid in hujus Præcepti sententia propriè Honorandi vox denotet.*

Quibus rebus expositis, Parochus verba Praecepti interpretabitur, atque illud primum, *Honorare*, quid sit. Est enim de aliquo honorifice sentire, et quae illius sunt, maximi putare omnia. Huic autem honori hæc omnia conjuncta sunt, amor, observantia, obedientia, & cultus. Scite autem in Lege posita est *Honoris* vox, non amoris, aut metus, etiamsi valde amandi, ac metuendi parentes sint. Etenim qui amat, non semper observat, et veneratur; qui metuit, non semper diligit: quem vero aliquis ex animo honorat, item amat, et veretur. Haec cum Parochus explicaverit, tum aget de patribus, quique sint ii, qui vocentur hoc nomine.

8. *Quinam Patris nomine hic intelligantur.*

Nam, etsi de iis praecipue Patribus Lex loquitur, ex quibus generati sumus, tamen ad alios quoque pertinet hoc nomen, quos etiam complecti Lex videtur, quemadmodum ex pluribus divinae Scripturae locis facile colligimus. Praeter illos igitur, qui nos procrearunt, patrum genera item alia sunt in sacris Litteris (quod antea attigimus) quibus singulis suus honor debetur. Ac primum Ecclesiae Praesides et Pastores, et Sacerdotes patres dicuntur, quemadmodum ex Apostolo constat: qui ad Corinthios scribens (c): *Non, inquit, ut confundam vos, hæc scribo, sed*

(a) *Deut.* 32. 6. (b) *Act.* 5. 29.
(c) 1. *Cor.* 4. 14.

ut filios meos carissimos moneo; nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres; nam in Christo Jesu per Evangelium egos vos genui. Et in Ecclesiastico scriptum est: (a) *Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua*.

Deinde ii, quibus aut Imperium, aut Magistratus, aut potestas commissa est, qui Rempublicam gubernant Patres appellantur (b). Sic Naaman à famulis Pater vocabatur.

Praeterea patres eos dicimus, quorum procurationi, fidei, probitati, sapientiaeque alii commendantur: cujusmodi sunt tutores, et curatores, paedagogi, et magistri. Quare Eliam, et Elisaeum filii Prophetarum patrem vocabant.

Postremo patres dicimus senes, et aetate confectos, quos etiam vereri debemus. Atque hoc in Parochi Praeceptis maximum sit, ut doceat, patres, cujuscunque sint generis, praesertim vero eos, ex quibus nati sumus, à nobis honorandos, de quibus divina Lex praecipue loquitur.

9. *Cur parentibus secundum carnem Christianorum filii praecipuum honorem impendere debeant*.

Sunt enim immortalis Dei quasi quaedam simulacra, in iisque ortus nostri imaginem intuemur, ab iis nobis vita data est, iis Deus usus est, ut nobis animum, mentemque impertiret, ab iis ad Sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum civilemque instituti, ad morum integritatem, et sanctitatem eruditi sumus. Doceat vero Parochus, merito nomen matris in hoc Praecepto expressum, ut ejus beneficia, et merita erga nos consideremus, quanta cura, quantaque solicitudine nos in utero gesserit, quanto cum labore, et dolore pepererit, ac educarit.

10. *Quibus rationibus honore afficiantur carnales parentes*.

Porro ita observandi parentes sunt, ut, quem eis tribuimus, honor ex amore, atque intimo ani-

(a) Eccl. 44. 1. (b) 4. Reg. 5. 15.

mi sensu depromptus videatur: quibus hoc officium debetur maxime, cum erga nos sint ita affecti, ut nullum laborem, nullam contentionem, nulla pericula nostri causa refugiant; nihilque illis accidere possit jucundius, quam ut filiis caros se esse sentiant, quos maxime diligunt. Joseph, (a) cum in Ægypto honore, et amplitudine Regi esset proximus, (b) patrem, qui in Ægyptum venerat, honorifice excepit; et (c) Salomon matri advenienti assurrexit, eamque veneratus, in regio solio ad dexteram collocavit.

Alia praeterea sunt honoris officia, quae in parentes conferri debent. Nam eos etiam tum honoramus, cum a Deo suppliciter petimus, ut eisdem bene, et feliciter omnia eveniant, ut in maxima gratia, et honore sint apud homines, ut ipsi Deo, ac Sanctis, qui in cœlis sunt, commendatissimi sint.

Item parentes honoramus, cum nostras rationes ad eorum arbitrium, voluntatemque conferimus. Cujus rei suasor Salomon: (d) *Audi*, inquit, *fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuae, ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo*; cujusmodi etiam sunt divi Pauli cohortationes: (e) *Filii, obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est*; item: (f) *Filii, obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est Domino*; et sanctissimorum hominum exemplis confirmatur. Etenim (g) Isaac, cum a patre ad sacrificium vinciretur, modeste, ac sine recusatione paruit: et (h) Rechabitae, ne a patris consilio unquam discreparent, vino se in perpetuum abstinuerunt.

Item parentes honoramus, cum eorum recte facta, moresque imitatur: iis enim plurimum tribuere videmur, quorum esse volumus quam si-

(a) *Gen.* 40. 37. (b) *Gen.* 46. 29.
(c) 3. *Reg.* 2. 19. (d) *Prov.* 1. 8.
(e) *Ephe.* 6. 1. (f) *Col.* 3. 20.
(g) *Gen.* 22. 8. (h) *Jer.* 35. 6. 7. 8.

millimi. Item parentes honoramus, quorum consilia non modo exquirimus, verum etiam sequimur.

11. *Quomodo parentibus in necessitate constitutis sit subveniendum, et maxime in mortis periculo.*

Item, quibus subvenimus, ea impertientes, quae victus, cultusque desiderat. Quod Christi testimonio comprobatur, qui (a) Pharisaeorum impietatem redarguens: *Quare et vos*, inquit, *transgredimini mandatum Dei proter traditionem vestram? Nam Deus dixit, Honora patrem, et matrem: et, qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur: vos autem dicitis; Quicunque dixerit patri, vel matri, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit, et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tum maxime, cum periculose aegrotant. Danda enim opera est, ne quid praetermittant, quod vel ad peccatorum confessionem attinet, vel ad reliqua Sacramenta, quae a Christianis hominibus percipi debent, cum mors appropinquat; idque nobis curae sit, ut pii, religiosique homines eos crebro invisant, quae vel imbecillos confirment, et consilio juvent, vel optime animatos ad spem immortalitatis erigant; ut, cum mentem a rebus humanis excitarint, totam conjiciant in Deum. Sic fiet, ut fidei, spei et caritatis beatissimo comitatu, ac religionis praesidio muniti, mortem non modo non pertimescendam, cum necessaria sit, sed cum aditum ad aeternitatem expediat, etiam appetendam censeant.

12. *Quomodo mortuis parentibus honorem exhibeamus.*

Postremo vel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus, si exequias cohonestamus, si honorem sepulturae impertimus: si justa, et sacrificia anniversaria curamus, si quae ab iis legata sunt, diligenter persolvimus.

(a) *Matth.* 15. 4. 5.

13. *Quo pacto Episcopi, et Sacerdotes sint honorandi.*

Honorandi autem sunt non modo ii, ex quibus nati sumus, verum etiam alii, qui Patres appellantur, ut Episcopi, et Sacerdotes, ut Reges, ut Principes, ut Magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut paedagogi, ut senes et ceteri hujusmodi. Digni enim sunt, qui ex caritate, ex obedientia, ex ope nostra fructus percipiant, sed alius alio magis. De Episcopis, & aliis Pastoribus ita scriptum est: (a) *Qui bene praesunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, et doctrina.* Jam vero, quanti erga Apostolum amoris documenta Galatae dederunt? quibus is praeclarum illud benevolentiae testimonium tribuit: (b) *Testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.*

14. *Quomodo sacerdotibus necessaria ad victum suppeditari debeant.*

Quin etiam Sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quae ad vitae usus necessarios requiruntur. Quare Apostolus: (c) *Quis*, inquit, *militat suis stipendiis unquam?* et in Ecclesiastico scriptum est: (d) *Honorifica Sacerdotes, et propurga te cum brachiis: da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum, et purgationis.* Illis etiam obtemperandum esse docet Apostolus: (e) *Obedite*, inquit, *præpositis vestris, et subjacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Quin potius a Christo Domino praeceptum est, ut vel improbis Pastoribus obtemperemus, cum dicat: (f) *Super cathedram Moysi sederunt Scribi, et Pharisaei: omnia ergo, quaecunque dixerint vobis, servate, et facite: secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt.*

(a) 1. *Tim* 5. 17. (b) *Gal.* 4. 15.
(c) 1. *Cor.* 9. 7. (d) *Eccl.* 7. 33. 34.
(e) *Hebr.* 13. 17. (f) *Matth.* 23. 2. 3.

15. *Magistratibus Politicis honorem deferendum ostenditur.*

Idem de Regibus, de Principibus, de Magistratibus, et reliquis, quorum potestati subjicimur, dicendum est. Iis vero quod honoris, cultus, observantiæ genus tribuendum sit, Apostolus ad (*a*) Romanos late explicat: (*b*) pro quibus etiam orandum esse monet: et Divus Petrus (*c*) *Subjecti*, inquit, *estote omni humanae creaturæ propter Deum; sive Regi, quasi præcellenti, sive Ducibus; tanquam ab eo missis*. Nam si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur: habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinæ potestatis est instar: in quo etiam Dei Providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit (*d*), eisque utitur tanquam potestatis suæ ministris.

16. *Cur Magistratibus Politicis etiam improbis sit obtemperandum, et quando non sit.*

Nec enim hominum improbitatem, aut nequitiam, si tales sunt Magistratus, sed divinam auctoritatem, quae in illis est, reveremur: ut, quod permirum fortasse videtur, quamvis in nos sint inimico, infensoque animo, quamvis implacabiles, tamen non satis digna causa sit; cur eos non perofficiose observemus. Nam et (*e*) Davidis magna in Saulem officia extiterunt, cum ei tamen esset offensior: quod innuit illis verbis: (*f*) *Cum iis, qui oderunt pacem, eram pacificus*.

At vero, si quid improbe, si quid inique imperent, cum id non ex potestate, sed ex injustitia, atque animi perversitate agant, omnino non sunt audiendi. Ubi haec Parochus singillatim exposuerit, deinceps consideret, quodnam præmium, quamque consentaneum iis propositum sit, qui divino huic Præcepto obediunt.

(a) Rom. 1. 2. 13. (b) 1. Tim. 2. 2.
(c) 1. Pet. 2. 13. (d) Isai. 10. 5. 6.
(e) Psal. 119. 7. (f) 1. Reg. 17. 18. 19.

17. *Quod præmium obedientiæ in parentes divinitus sit propositum.*

Nam in eo fructus est maximus, ut diu vivant propterea quod digni sunt, qui beneficio quam diutissime perfruantur, cujus memoriam perpetuo conservant. Cum igitur qui parentes colunt, iis gratiam referant, a quibus lucis, & vitæ usuram habent, jure, & merito vitam ad summam senectutem perducunt. Tum adjungenda est divinae promissionis illustris explanatio: neque enim solum sempiternae, ac beatae, sed hujus etiam, quam in terris agimus, vitae usus promittur. Cujus sententiae interpres est Divus Paulus cum inquit: (q) *Pietas ad omnia utilis est, habens promissionem vitae, quæ nunc est, et futuræ.*

18. *Diuturnae vitae promissio quanti hic facienda sit.*

Nec vero haec merces aut exigua est, aut contemnenda, etiam si sanctissimis viris, ut (b) Job, ut (c) Davidi, ut (d) Paulo, mors fuerit optabilis, & aerumnosis, ac miseris hominibus vitæ propagatio sit injucunda. Nam illorum verborum adjunctio, *Quam Dominus Deus tuus dabit tibi*, non modo temporis diuturnitatem ad vivendum, sed etiam, quietem, incolumitatem ad bene vivendum pollicetur. Nam in Deuteronomio non solum inquit, (e) *Ut longo vivas tempore*; sed illud etiam addit, *Ut bene sit tibi*; (f) quod deinde ab Apostolo repetitum est.

18. *Quomodo qui parentes honorant, etiamsi cito moriuntur, hujus Præcepti praemium capiant.*

Haec autem bona iis suppetere dicimus, quorum pietati Deus gratiam referat. Aliter enim divini promissi fides, & constantia non erit, cum interdum qui majorem pietatem parentibus præstiterunt, iis vita brevior sit. Quibus id quidem contingit, vel quod iis optime consulitur, qui prius e vita excedunt, quam a virtutis, & Officii religione di-

(a) 1. *Tim.* 4. 8.
(b) *Job.* 2. 3.
(c) *Psal.* 119. 5.
(d) *Phil.* 1. 23.
(e) *Deut.* 5. 36.
(f) *Eph.* 6. 3.

scedant; (*a*) rapiuntur enim, ne malitia mutet intellectum eorum; aut ne fictio decipiant animam illorum: vel quia dum pernicies, & rerum omnium perturbatio impendet, e corporibus evocantur, ut communium temporum acerbitatem evadant. (*b*) *A facie enim malitiae*, inquit Propheta; *collectus est justus*. Quod fit, ne eorum aut virtus, aut salus periclitetur, cum a mortalibus flagitiorum poenas repetit Deus: vel ne tristissimis temporibus ex propinquorum, amicorumque calamitatibus acerbissimos luctus sentiant. Quare metuendum est majorem in modum, cum bonis viris immatura mors accidit.

20. *Quibus poenis ii afficiantur, qui hujus Praecepti praevaricatores exsistunt.*

Ac quemadmodum iis, qui grati in parentes sunt, officii merces, et fructus est a Deo propositus: sic ingrati, et impii filii gravissimis poenis reservantur. Scriptum est enim. (*c*) *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur*. Et: (*d*) *Qui affligit patrem, et fugat matrem, ignominiosus est; et infelix*. Et: (*e*) *Qui maledicit patri suo, vel matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris*. Et: (*f*) *Oculum, qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suae, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilae*, Qui parentibus injuriam intulerunt, (*g*) multos fuisse legimus, in quibus ulciscendis Dei iracundia exarsit. Non enim Davidem inultum reliquit, sed sceleri debitas poenas dedit (*h*) Absalon, quem, ob ejus scelus, tribus transfixum hastis punivit.

De iis vero, qui Sacerdotibus non obtemperant, scriptum est: (*i*) *Qui superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille*.

(a) *Sap*, 4. 11. (b) *Isa.* 57. 1.
(c) *Exod.* 21. 16. (d) *Prov.* 19. 26.
(e) *Prov.* 20. 20. (f) *Prov.* 30. 17.
(g) *Gen.* 9. 22. (h) 2. *Reg.* 8. 14. 15. 16. (i) *Deut.* 17. 12.

21. *Quibus potissimum rationibus parentes se dignos honore illo divinitus praescripto reddere possint.*

Et quemadmodum divina Lege sancitum est, ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur: sic parentium propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis, ac moribus filios imbuant, iisque optima dent vivendi praecepta: ut ad religionem instructi, & parati, Deum sancte, inviolateque venerentur: (a) quod a parentibus Susannæ factum esse legimus.

Itaque Sacerdos parentes commoneat, ut se liberis magistros praebeant virtutis, æquitatis, continentiae, modestiæ, et sanctitatis; triaque præsertim declinent, in quibus offendere saepe consueverunt. Primum, ne quid acerbius in liberos aut loquantur; aut statuant: quod Apostolus in epistola ad Colossenses ita praecipit: (b) *Patres nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Nam periculum est, ne fracto, abjectoque animo sint, dum omnia timent. Quare illud praecipiat, ut nimiam severitatem effugiant, malintque liberos corrigere, quam ulcisci.

22. *Quomodo parentes erga liberos remissi esse non debeant, nec eis ut nimis amplum patrimonium relinquant, nimis laborare.*

Deinde, si qua culpa commissa est, cum necessaria sit castigatio, & objurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolute remittant: saepe enim filii parentum nimia lenitate, & facilitate depravantur. Quamobrem a dissoluta indulgentia deterreat exemplo Heli summi Sacerdotis: qui, quod in liberos indulgentior fuerat, (c) maximo supplicio est affectus.

Postremo, ne, quod foedissimum est, in filiorum educatione, ac docrina, praepostera consilia ineant: Etenim permulti in hac una cogitatione, curaque versantur, ut opes, ut pecunias, ut lau-

(a) *Dan.* 13. 3. (b) *Col.* 3. 21.
(c) 1. *Reg.* 4. 12. *et seq.*

tum, amplumque patrimonium liberis relinquant; quos non ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad avaritiam, et ad rem familiarem augendam cohortantur; nec de filiorum existimatione, aut salute sunt soliciti, dummodo pecuniosi sint, & praedivites; quo quid dici, aut cogitari turpius potest? Ita fit, ut ad illos non tam rerum copias, quam sua scelera, & flagitia transferant, quibus tandem non ad cœlum se duces praebent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis praeceptis parentes instituat; eosque ad (a) Tobiae exemplum, ac similem virtutem excitet; ut, cum filios ad Dei cultum, & sanctimoniam probe erudierint, ab iis etiam amoris, et observantiae, & obsequii uberrimos fructus capiant.

DE QUINTO PRÆCEPTO.

CAPUT VI.

Non occides.

1. *Quis sit ejus doctrinae, quae hoc Præcepto includitur, fructus, et utilitas.*

MAgna illa, quae pacificis hominibus proposita est felicitas, (b) *Quoniam Filii Dei vocabuntur*, Pastores maxime commovere debet, ut hujus Praecepti disciplinam fidelibus diligenter, accurateque tradant. Nam ad conciliandas hominum voluntates nulla melior ratio inîri potest, quam si ejusmodi Praecepti Lex recte explicata, ab omnibus ita, ut oportet, sancte servetur: quoniam tum sperare licet ut summa animi consensione conjuncti homines concordiam, & pacem maxime colant.

Sed quam necesse sit Praeceptum hoc explicari, ex eo perspicitur, quod (c) immensa illa universae terrae inundatione facta, hoc unum in primis est,

(a) Tob. 4. (b) Matth. 5. 9. (c) Gen. 6. 7.

quod Deus hominibus interdixit: (a) *Sanguinem*, inquit, *requiram animarum vestrarum de manu cunctarum bestiarum et de manu hominis*: In Evangelio etiam, quo primum veteres Leges a Domino explicatae sunt, in iis haec prima est, de qua apud Sanctum Matthaeum ita scriptum est: (b) *Dictum est enim*, *Non occides*: & reliqua quae hac de re eo ipso loco deinceps commemorantur.

Fideles praeterea attente libenterque praeceptum hoc audire debent. Si enim ejus vis spectatur, ad vitam cujusque tuendam valet, quoniam iis verbis, *Non occides*, homicidium omnino interdictum est. Itaque singuli homines tanta cum voluptate animi illud accipere debent, perinde ac si, ira Dei proposita, aliisque gravissimis poenis nominatim prohibitum sit, ne quis eorum laedatur. Ergo ut Praeceptum hoc auditu jucundum est: ita ejus peccati cautio, quod Praecepto prohibetur, jucunditatem habere debet.

2. *Quid hoc Praecepto cum vetetur, tum jubeatur.*

Cum autem hujus Legis vim (c) Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit: alterum, ne occidamus, quod nobis fieri vetitum est, alterum, (d) quod facere jubemur, ut concordi amicitia, caritateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus.

3. *Licet bestiis vesci, et animalia occidere.*

In eo autem, quod cædes prohibetur, illud primum docendum est, quæ cedes sint ejusmodi, quæ hac Præcepti Lege non vetantur. Nam (e) bestias occidi non est prohibitum; quoniam si illis vesci, a Domino hominibus est concessum, fas item est illas occidi. Qua de re ita sanctus Augustinus: *Cum audimus*, inquit. *Non occides*, *non accipimus hoc dictum esse de fructetis*, *quia nullus est iis sensus*, *nec de irrationabilibus animalibus*, *quia nulla nobis ratione sociantur*.

(a) *Gen.* 9. 5. (b) *Math.* 5. 21. (c) *Math.* 5. 22. 23.
(d) *Col.* 3. 8. 12. (e) *Gen.* 9. 2.

4. *Licet homines in judicio vel morti adjudicare, vel interimere.*

Alterum permissum caedis genus est, quod ad eos Magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, qua ex Legum praescripto, judicioque in facinorosos homines animadvertunt, & innocentes defendunt. Quo in munere cum juste versantur, non modo ii caedis non sunt rei, sed huic divinae Legi, qua caedes vetantur, maxime obediunt: Cum enim Legi huic finis is propositus sit, ut hominum vitae, salutique consulatur: Magistratuum item, qui legitimi sunt scelerum vindices, animadversiones eodem spectant, ut, audacia, et injuria suppliciis repressa, tuta sit hominum vita. Quare David: (a) *In matutino*, inquit, *interficiebam omnes peccatores terrae, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

5. *Quomodo etiam qui in bello justo occidunt, rei caedis non sint.*

Qua ratione ne illi quidem peccant, qui justo bello, non cupiditate, aut crudelitate impulsi, sed solo publicae utilitatis studio, vitam hostibus adimunt. Sunt praeterea ejusmodi caedes, quae nominatim Dei jussu fiunt. (b) Levi filii non peccaverunt, qui uno die tot millia hominum occiderunt: qua caede facta, sic ad eos locutus est Moyses: (c) *Consecrastis manus vestras hodie Domino.*

6. *Hujus praecepti reus non est, qui hominem fortuito casu interimit.*

Neque vero hujus Praecepti reus est, qui non sponte, nec meditato, sed fortuito hominem occidit. Qua de re in Deuteronomii libro ita est: (d) *Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri, et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse simpliciter cum eo in sylvam ad ligna caedenda; et in succisione lignorum securis fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, et occiderit, etc.* Hae caedes ejusmodi sunt, quae,

(a) *Ps.* 100. (b) *Exod.* 32. 29.
(c) *Ibid.* (d) *Deut.* 16. 5.

quia non voluntate, neque de industria inferuntur, propterea non omnino in peccatis numerantur. Quod S. Augustini sententia comprobatur. *Absit enim*, inquit, *ut quae propter bonum ac licitum facimus, si quid per haec praeter voluntatem nostram cuiquam mali acciderit, nobis imputetur.*

7. *Quomodo homicidii reus sit, qui casu cædem fecit.*

In quo tamen duabus de causis peccari potest: altera, si quis in re injusta occupatus hominem occiderit (exempli causa, si quis gravidam mulierem pugno, vel calce percuteret, ex quo abortus sequeretur, fuisset quidem illud praeter percussoris voluntatem, non tamen praeter culpam, cum illi non liceret ullo modo gravidam mulierem percutere) (a) altera, si non omnibus circumspectis, negligenter, et incaute aliquem occiderit.

8. *Licet etiam salutis suae tuendae causa alterum occidere.*

Qua etiam ratione, si quis salutis suae defendendae causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac Lege non teneri satis apparet. Atque hae quidem, quas commemoravimus, caedes sunt, quae hoc Legis Praecepto non continentur, quibus exceptis, reliquae omnes prohibentur, sive homicidam quis spectet, sive qui occiditur, sive modos, quibus caedes fit.

9. *Nemini licet privata auctoritate caedem facere.*

Nam, quod ad eos pertinet, qui caedem faciunt, nemo plane excipitur, non divites, non potentes homines, non domini, non parentes: sed delectu omni, et discrimine remoto, occidere vetitum est omnibus.

10. *Nemo prorsus est qui hac Lege tutus esse non possit.*

Si vero ii spectantur, qui interficiuntur, ad omnes haec Lex pertinet: nec quisquam est tam humilis, & abjectae conditionis homo, quia Legis hujus vi defendatur. Neque vero seipsum interfi-

(a) Exod. 21. 22.

certe cuipiam fas est; cum vitae suae nemo ita potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat; ideoque hujus legis verbis non ita praescriptum est: *Ne alium occidas*; sed simpliciter. *Ne occidas*.

11. *Quot modis hoc praeceptum violari contingat.*

Sin autem multiplicem caedis faciendae modum attendimus, nemo est, qui excipiatur. Non solum enim suis cuiquam manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut veneno, vitam homini eripere non licet, sed consilio, ope, auxilio, aut alia quacunque ratione id fieri prorsus vetitum est. In quo summa tarditas, stuporque Judaeorum fuit, qui crediderunt se hoc Praeceptum servare, si manus tantum a caede abstinerent. Sed homini Christiano, qui, interprete Christo, didicit hanc Legem spiritualem esse, nempe quae non manus solum puras, sed animum etiam castum, sincerumque nos habere jubet, illud non satis omnino est, quod illi satis cumulate se praestare arbitrabantur. Nam ne irasci quidem cuiquam licere in Evangelio traditum est, cum dicat Dominus. *Ego autem dico vobis: Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri suo, racha, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennae ignis.*

12. *Quomodo quis irascendo peccare, vel non peccare possit.*

Ex quibus verbis perspicuum est, eum culpa non carere, qui fratri succenseat, quamvis iram animo inclusam contineat; qui vero ejus irae significationem aliquam dederit, graviter peccare; ac multo gravius, qui non vereatur fratrem dure accipere, & ei convitium facere. Et quidem hoc verum est, si nulla subsit irascendi causa: nam irae causa, quae a (*a*) Deo, Legibusque conceditur, ea est, cum in eos animadvertimus, qui nostro imperio potestatique parent, si in eis sit culpa.

(a) *Psal.* 45.

Christiani enim hominis ira non a carnis sensibus, sed a Spiritu Sancto proficisci debet (*a*) cum nos templa Sancti Spiritus, (*b*) in quibus JESUS Christu habitet, esse conveniat.

13. *Quomodo homines perfecte hanc Legem observent, et quam multi in eam peccent.*

Multa praeterea sunt a Domino tradita, quae ad perfectam hujus Legis rationem pertinent, qualia illa sunt, (*c*) *Non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram: et ei, qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Ex his, quae jam commemorata sunt, animadvertere licet, quam proclives sint homines ad ea peccata, quae hoc Praecepto vetita sunt; quamque multi reperiantur, qui si minus manu, animo saltem caedis scelus committunt.

14. *Quantum in sacris Litteris homicidium Deus detestetur.*

Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris Litteris adhibita sunt, Parochi est officium ea diligenter fidelibus tradere. Precipuum autem illud est, ut intelligant, quam nefarium sit peccatum hominis caedes; idque vel (*d*) plurimis, maximisque sanctarum Litterarum testimoniis perspici potest: usque enim adeo homicidium detestatur Deus in sanctis Litteris, (*e*) ut a bestiis caedis hominum poenam se repetiturum dicat (*f*) ac belluam, quae hominem laeserit occidi jubeat. Neque aliam ob causam a sanguine hominem abhorrere voluit, nisi ut omni ratione a nefaria hominis caede et animum, & manus abstineret.

15. *Quantum sit scelus hominis caedes, ratione demonstratur.*

Sunt enim homicidae humani generis, atque adeo

(a) 1. *Cor.* 6. 19. (b) *Ephes.* 3. 17.
(c) *Matth.* 5. 39. (d) *Gen.* 4. 10.
(e) *Gen.* 9. (f) *Exod.* 21. 28.

naturae hostes acerbissimi; qui quantum in eis est, universum Dei opus evertunt, cum hominem tollant, cujus causa is omnia, (*a*) quaecumque procreata sunt, se fecisse testatur. Imo vero in Genesi (*b*) cum prohibitum sit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem suam, & similitudinem creavit, insignem Deo injuriam is facit, quasique violentas illi manus inferre videtur, qui ejus imaginem e medio tollit. Hoc divina animi cogitatione meditatus David, gravissime de sanguinariis conquestus est illis verbis: (*c*) *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem*, neque simpliciter dixit, *Occidunt*, sed *Effundunt sanguinem*: quae verba ad detestabilis illius sceleris amplificationem, immanemque illorum crudelitatem ostendendam protulit: utque declararet in primis, quam praecipites illi Diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur, dixit: *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem*.

16. *Quid in hoc Praecepto Deus faciendum imperet.*

Jam vero, quae in hoc Praecepto servanda esse Christus Dominus jubet, eo spectant, ut (*d*) pacem cum omnibus habeamus. Inquit enim, cum hunc locum interpretaretur: (*g*) *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum*; et quæ sequuntur. Quae ita a parocho explicabuntur, ut doceat, sine ulla exceptione omnes charitate complectendos esse: ad quam in hujus Praecepti explicatione fideles, quam maxime poterit, incitabit, quod in eo proximi diligendi virtus maxime elucet. Cum enim odium hoc praecepto aperte vetetur, quoniam (*f*) *qui fratrem suum odit, homicida est*: certe illud consequitur, ut amoris, et charitatis Praeceptum detur.

(a) *Gen.* 1, 26. (b) *Gen.* 9. 6.
(c) *Psal.* 13. 3. (d) *Rom.* 12. 18.
(e) *Matth.* 5. 24. (f) 1. *Joan.* 3. 15.

17. *Quae officia sint charitatis, quae hoc Praecepto continentur.*

Cumque hac Lege de caritate, et amore praeceptum sit, tum omnium etiam illorum officiorum, atque actionum, quae caritatem ipsam consequi solent; praecepta traduntur. (a) *Charitas patiens est*, inquit Divus Paulus: patientia igitur nobis praecipitur, (b) in qua nos animas nostras possessuros Salvator docet. Beneficentia, deinde caritatis comes est, et socia; quoniam: (c) *Caritas benigna est*. Benignitatis autem, atque beneficentiae virtus late patet, ejusque officium in iis rebus maxime versatur, ut pauperibus suppeditemus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus; nudos vestiamus, et quo quisque opis nostrae magis indiget, eo in illum plus liberalitatis conferamus.

18. *Quomodo omnium caritatis officiorum perfectissimum sit inimicorum dilectio.*

Haec beneficentiae, et bonitatis officia, quae per se sunt illustria, eo fient illustriora, si inimicis praestentur. Ait enim Salvator: (d) *Diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos*; quod etiam Apostolus monet illis verbis: (e) *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus: noli vinci a malo, sed vince in bono malum*. Deinde, si caritatis Legem spectemus, quae benigna est, omnia, quaecumque ad mansuetudinem, lenitatem, aliasque id generis virtutes pertinent, officia colere, ea Lege praescribi intelligimus.

19. *Qua praecipue re caritas proximi, quae hic imperatur, elucescat.*

At vero longe omnium praestantissimum officium, quod caritatis plenissimum est, in quo nos maxime exercere convenit, illud est, ut injurias, quas accepimus, aequo animo remittamus, atque

(a) 1. Cor. 12. 5. (b) Luc. 21. 19.
(c) 1. Cor. 13. 5. (d) Matth. 5. 44.
(e) Rom. 12. 20.

condonemus. Quod ut plane efficiamus, saepe nos divinae Litterae, ut antea dicum est, monent, atque hortantur; cum non beatos solum eos dicant, qui ita prorsus faciunt, sed erratorum etiam veniam iisdem a Deo datam affirment: qui vero hoc ipsum facere negligunt, aut omnino recusant, illam non consequuntur. Sed quoniam ulciscendi libido hominum mentibus fere insita est, Parochus maximam in eo diligentiam ponat necesse est, ut injuriarum oblivisci, easque remittere Christianum hominem oportere, non doceat solum, sed penitus etiam fidelibus persuadeat. Cumque hac ipsa de re apud sacros Scriptores multa fiat mentio, eos consulat, ad refellendam eorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate animo obstinato sunt, atque obfirmato: argumenta in promptu habeat, quae illi Patres gravissima atque ad eam rem maxime accomodata pie adhibuerunt.

20. *Quibus praesertim rationibus odium reprimendum sit, inducendique sint fideles ad injuriarum oblivionem.*

Verum haec potissimum tria explicanda sunt: Primum est, ut qui se injuriam accepisse putat, ei maxime persuadeatur, illum detrimenti, aut injuriae praecipuam causam non fuisse, quem ipse ulcisci cupit. Sic admirabilis ille Job fecit: qui a Sabaeis hominibus, a Chaldaeis, et a Daemone graviter laesus, nulla tamen habita eorum ratione, ut vir rectus, et homo admodum pius, recte, pieque iis verbis usus est: (a) *Dominus dedit, Dominus abstulit*. Itaque patientissimi illius viri oratione, et exemplo, Christiani homines sibi persuadeant, quod verissimum est, omnia, quaecumque in hac vita patimur, a Domino, qui justitiæ omnis, misericordiæque parens est, et auctor, proficisci.

21. *Homines nos persequentes Dei ministri, ac satellites sunt, quamvis id ex mala voluntate faciant.*

(a) *Job.* 1. 21. et 2. 10.

Neque vero ille nos, cujus est immensa benignitas, ut inimicos punit, sed (*a*) uti filios corrigit, ac castigat. Nec profecto, si recte animadvertimus, in hisce rebus homines aliud omnino sunt nisi ministri, & quasi satellites Dei; et quamquam homo potest male aliquem odisse, pessimeque illi cupere; tamen ei, nisi permissu Dei, nocere nullo modo potest. Hac ratione (*b*) adductus Joseph, fratrum impia consilia; sic (*c*) David injurias sibi a Semei illatas aequo animo tulit. Ad hanc item rem illud argumenti genus valde pertinet, quod sanctus Chrysostomus graviter, atque erudite pertractavit, neminem scilicet nisi à seipso laedi. Nam qui se injuriose tractatos esse opinantur, si rem recta secum via reputent, comperient, nullam profecto se ab aliis injuriam, aut damnum accepisse. Etsi enim, quibus ipsi laeduntur, ea extrinsecus eveniunt; tamen se maxime ipsi offendunt, cum animum odio, cupiditate, invidia nefarie contaminant.

22. *Quae ad eos commoda proveniant, qui injurias libenter condonant.*

Alterum est, quod duo praecipua commoda complectitur, quae ad eos pertinent, qui pio erga Deum studio adducti, injurias libenter remittunt. Quorum primum illud est, (*d*) quod aliena debita rimittentibus promisit Deus fore, ut ipsi etiam peccatorum veniam impetrent: ex quo promisso, quam gratum illi sit hoc pietatis officium, facile apparet. Alterum commodum est, quod nobilitatem quandam, et perfectionem assequimur; quoniam condonandis injuriis, quodammodo Dei similes efficimur (*e*) qui *Solem suum oriri facit super bonos, et malos, et pluit super justos, et injustos.*

23. *Quae, et quot incommoda ex odio inimicorum proveniant.*

Postremo explicanda sunt incommoda illa, in quae nos tum incidimus, cum injurias, quae no-

(a) *Prov.* 3. 11. (b) *Gen.* 45. 5. 6. 7.
(c) 1. *Reg.* 16. 10. 11. (d) *Matth.* 6. 14 et 18. 33.
(e) *Matth.* 5. 45.

bis illatae sunt, condonare nolumus. Itaque Parochus illis, qui sibi in animum inducere non possunt, ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat, odium non solum grave peccatum esse, sed etiam diuturnitate peccandi gravius inhaerere. Cum enim iis, in cujus animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem sitiat, illius ulciscendi spe plenus, dies, noctesque in perenni quadam mala mentis agitatione ita versatur, ut nunquam a caedis, aut nefariae alicujus rei cogitatione cessare videatur. Quo fit, ut is vel nunquam, vel maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsus ignoscat, aut aliqua saltem ex parte injurias remittat. Quare merito vulneri comparatur, cui telum infixum haeret.

24. *Multa peccata ex odio nasci demonstratur.*

Multa praeterea incommoda, & peccata sunt, quæ hoc uno odii peccato, tanquam vinculo quodam, conjuncta tenentur: ideoque Divus Joannes in hanc sententiam ita dixit: (a) *Qui fratrem suum odit, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit, quo eat: quia tenebrae obcaecaverunt oculos ejus*: itaque saepius labatur necesse est. Etenim quo pacto fieri potest, ut dicta aliquis, aut facta illius probet, quem oderit? Hinc temeraria, & iniqua judicia exsistunt, irae, invidiae, obtrectationes, et alia ejusmodi, quibus illi quoque implicari solent, qui aut cognatione, aut amicitia juncti sunt. Itaque saepe fit, ut ex uno peccato multa exsistant. Neque injuria dicitur (b) hoc peccatum esse diaboli; quandoquidem (c) ipse ab initio homicida fuit. Quamobrem Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, cum sibi mortem afferre Pharisaei cuperent, (d) illos a patre diabolo genitos esse dixit.

25. *Remedia adversus peccatum odii.*

Sed praeter haec, quae dicta sunt, unde sceleris hujus detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia, & ea profecto maxime opportuna, sanctarum Litterarum monumentis tradita sunt.

(a) 1. *Joan.* 2. 11. (b) 1. *Joan.* 3. 10. 11.
(c) *Joan.* 8. 44. (d) *Joan.* 8. 44.

Ac primum omnium remedium, et maximum est Salvatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus. Is enim, cum (a) ne minima quidem peccati suspicio in eum cadere posset, virgis cæsus, spinis coronatus, & cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam pietatis: (b) *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*: cujus aspersionem sanguinis testatur (c) Apostolus melius loquentem, quam Abel.

Alterum autem remedium ab Ecclesiastico propositum est, ut mortem, atque illum Judicii diem resordemur: (d) *Memorare*, inquit ille, *novissima tua, et in aeternum non peccabis*. Quae sententia eodem spectat, ac si dicat: Illud saepe etiam, atque etiam cogita, brevi fore, ut mortem obeas: proinde, quia tali tempore tibi optatissimum erit, & maxime necessarium summam Dei misericordiam impetrare, eam tibi ob oculos jam nunc, perpetuoque proponas necesse est: ita enim fiet, ut immanis illa ulciscendi cupiditas tibi exhauriatur; cum ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius, majusve remedium invenias, quam oblivionem injuriarum, et amorem in eos, qui te, aut tuos re, aut oratione violarint.

DE SEXTO PRAECEPTO.

CAPUT VII.

Non moechaberis.

1. *Quo pertineat istud Praeceptum, quaque ratione à Parochis tractandum sit.*

QUoniam viri, et uxoris vinculum arctissimum est, & nihil utrique jucundius accidere potest, quam intelligere, se mutuò quodam, &

(a) *Isa.* 53. 9. (b) *Luc.* 23. 34.
(c) *Hebr.* 12. 24. (d) *Eccl.* 7. 40.

singulari amore diligi, contra nihil molestius, quam sentire, a se debitum, et legitimum amorem alio transferri; recte quidem, atque ordine illam, quae hominis vitam a caede tuetur, Legem, haec, quae de moechia, sive adulterio est, consequitur; ut sanctam illam, et honorabilem Matrimonii conjunctionem, unde magna caritatis vis exsistere solet, nemo ullo adulterii scelere violare, aut dirimere audeat. Sed tamen in hac ipsa re explicanda cautus admodum sit Parochus, et prudens et tectis verbis rem commemoret, quae moderationem potius desiderat, quam orationis copiam. Verendum est enim, ne, dum is late, atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab hujus legis praescripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitandae potius libidinis materia, quam restinguendae illius ratio emanare solet.

2. *Quae in hoc Praecepto jussa comprehendantur.*

Sed quoniam hoc Praecepto multa continentur, quae praetermittenda non sunt, ea suo loco explicabuntur a Parochis. Ejus igitur duplex vis est, altera, qua disertis verbis adulterium vetatur: altera, quae eam sententiam inclusam habet, ut animi, corporisque castitatem colamus.

3. *Quid sub nomine Moechiae, seu adulterii hic prohibeatur.*

Ut autem ab eo, quod prohibitum est, docendi initium sumatur. Adulterium est legitimi tori injuria, sive alienus, sive proprius ille sit. Etenim si maritus cum muliere soluta rem habet, suum ipse torum violat: si vero solutus vir alienam uxorem cognoscat, adulterii labe torus alienus inquinatur. Hoc vero adulterii interdicto omnia prohiberi, Divus Ambrosius, et Augustinus auctores sunt, quaecumque inhonesta sunt, & impudica. In hanc sententiam haec verba accipienda esse, ex sacris Litteris tum novi, tum veteris Testamenti licet colligere; nam praeter adulterium alia libidinis genera apud Moysen puniuntur.

4. *Variae libidinum species, quae in Scripturis numerantur.*

Est Judae in (a) Genesi judicium in nuram suam: est praeclara illa in (b) Deuteronomio Moysis lex, ne de filiabus Israel ulla esset meretrix; extat praeterea Tobiae ad filium ejusmodi adhortatio. (c) *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione*. Ecclesiasticus item: (d) *Erubescite*, inquit, *a respectu mulieris fornicariae*: in Evangelio etiam Christus Dominus inquit, (e) de corde exire adulteria, & fornicationes, quae coinquinant hominem. Apostolus vero Paulus hoc vitium saepe multis, gravissimisque verbis detestatur. (f) *Haec est*, ait, *voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione*; & (g): *Fugite fornicationem*; &: (h) *Ne commisceamini fornicariis*, &: (i) *Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis*; &: (k) *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt*.

5. *Cur praecipue in hoc praecepto adulterii sit facta mentio.*

Præcipue vero ob eam rem adulterium diserte vetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis intemperantiae generibus communis est, injustitiae quoque peccatum non solum in proximum, sed etiam in civilem societatem adjunctum habet. Est illud item certum, qui se a libidinum ceterarum intemperantia non abstinet, eum ad hanc, quae adulterii est, incontinentiam facile labi: quare hoc adulterii interdicto facile intelligimus omne impuritatis, & impudicitiae genus, quo polluitur corpus, prohiberi. Imo vero omnem intimam animi libidinem hoc praecepto vetitam esse, tum ipsius Legis vis significat, quam spiritualem esse constat, tum Christus Dominus docuit illis ver-

(a) Gen. 38. 24. (b) Deut. 23. 16.
(c) Tob. 4. 13. (d) Eccl. 41. 25.
(e) Matth. 15. 19. (f) 1. Thess. 4. 3.
(g) 1. Cor. 6. 18. (h) 1. Cor. 5. 9.
(i) Eph. 5. 3. (k) 1. Cor. 6. 9.

bis: (a) *Audistis, quia dictum est antiquis: Non moechaberis ego autem dico vobis, quod omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo*. Haec sunt, quae F[illegible] dibus publice tradenda duximus, si tamen ea [illegible]antur, quae a sacra Tridentina Synodo in adulteros, et eos qui scorta, et pellices alunt, decreta sunt, praetermissis multis aliis, ac variis impudicitiae, & libidinis generibus, de quibus privatim unusquisque a Parocho admonendus erit, ut temporis, et personarum ratio postulabit. Sequitur nunc, ut ea explicentur, quae jubendi vim habent.

6. *Quid praeter ea, quae prohibentur, hic necessario observandum praescribatur*.

Docendi igitur sunt Fideles, ac vehementer hortandi, ut pudicitiam, & continentiam omni studio colant, (b) mundentque se ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. In primis autem admonendi sunt, quamvis castitatis virtus in eorum hominum genere magis eluceat, qui pulcherrimum illud, ac plane divinum virginitatis propositum sancte, et religiose colunt, tamen iis etiam convenire, qui vel cælibem vitam agunt, vel Matrimonio juncti, a vetita libidine se puros, & integros servant.

7. *Quae sint potissimum cogitanda volenti libidines suas edomare*.

Quoniam vero multa a sanctis Patribus tradita sunt, quibus docemur domitas habere libidines, et coercere voluptates, ea Parochus studeat populo accurate exponere; atque in hac tractatione diligentissime versetur. Hæc autem ejusmodi sunt, partim quæ in cogitatione consistunt, partim quae in actione. Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maxime versatur, ut intelligamus, quanta sit hujus peccati turpitudo, & pernicies, qua cognita facilior fiet ejus detestandi ratio. Perniciosum vero scelus esse intelligi ex eo potest, quo-

Dd 2

(a) Matth. 5. 28. 29. (b) 1. Cor. 7. 1.

niam propter hoc (*a*) peccatum a Dei regno pelpelluntur, atque exterminantur homines: quod malorum omnium ultimum est.

Et haec quidem calamitas omnium scelerum communis est. Illud autem hujus peccati proprium, quod qui fornicatur, in sua ipsi corpora peccare dicuntur, ex sententia Apostoli ita scribentis: (*b*) *Fugite fornicationem: omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.*

Quod ob eam causam dictum est, quoniam illud injuriosè tractat, cum ejus violat sanctitatem. Qua de re ad Thessalonicenses ita Divus Paulus; (*c*) *Hæc est*, inquit, *voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes, quae ignorant Deum.*

Deinde, id quod scelestius est, si homo Christianus meretrici se turpiter dedat, membra quae Christi sunt, ea meretricis facit. Ita enim Divus Paulus ait: (*d*) *Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam qui adhaeret meretrici, unum corpus efficitur?*

Est prætereà homo Christianus, ut idem testatur, (*e*) templum Spiritus Sancti: quod violare, nihil aliud est, nisi ab eo Spiritum Sanctum ejicere.

8. *Quibus rationibus adulterii enormitatem intelligere liceat.*

In adulterii autem scelere magna inest iniquitas. Si enim, ut vult Apostolus, (*f*) qui Matrimonio juncti sunt, ita eorum alter alterius potestati mancipatus est, ut neuter sui corporis potestatem jusque habeat, sed mutuo quodam sint inter se quasi servitutis vinculo ita devincti, ut vir ad uxoris voluntatem, contraque uxor ad viri nutum,

(a) 1. Cor. 6. 9.
(b) 1. Cor. 6. 18.
(c) 1. Thes. 4. 3.
(d) 1. Cor. 6. 15.
(e) 1. Cor. 6. 17.
(f) 1. Cor. 7. 4.

voluntatemque se accommodare debeat; certe si alteruter corpus suum, quod est alieni juris, ab eo, cui illud adstrictum est, disjungit, is admodum iniquus est, & nefarius. Et quoniam infamiae metus & ad ea, quae jussa sunt, vehementer incitat homines, & a vetitis magnopere deterret; docebit Parochus, adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. Nam sacris Litteris ita proditum est: (a) *Qui adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: turpitudinem, et ignominiam congregat sibi, et opprobrium illius non delebitur*. Verum hujus sceleris magnitudo ex supplicii severitate facile perspici potest. Adulteri enim, (b) Lege a Domino in veteri Testamento praescripta, obruebantur lapidibus.

9. *Cujusmodi poenae impuras libidines fere consequi soleant*.

Quin etiam ob unius libidinem, non solum qui scelus admisit, sed universa interdum civitas, (c) ut de Sichimitis legimus, deleta est. Multa divinae animadversionis exempla in sacris Litteris prodita sunt, quae ad deterrendos a nefaria libidine homines Parochus colligere poterit; (d) ut Sodomae, & reliquarum finitimarum urbium interitus; (e) Israelitarum, qui fornicati sunt cum filiabus Moab in deserto, supplicium; (f) Beniamitarum deletio. Qui vero mortem effugiunt, intolerabiles tamen dolores, ac poenarum cruciatus, quibus saepe plectuntur, non effugiunt. Nam mente caeci, quae poena gravissima est, ita fiunt, ut neque Dei, neque famae, neque dignitatis, neque filiorum denique, vitaeque suae rationem habeant: hoc pacto adeo nequam, et inutiles fiunt, ut nihil grave committi eis debeat, & ad nullum fere officii manus idonei sint. Hujus rei exempla a Davide, & Salomone petere nobis licet: (g) quorum alter, postquam adulteratus est, repente sui dissi-

(a) Prov. 6. 32. 33. (b) Levit. 20. 10.
(c) Gen. 34. 25. 26 27. (d) Gen. 19. 24.
(e) Num. 25. 4. (f) Judic. 20.
(g) 2. Reg. 11. 12.

millimus, ex mitissimo crudelis extitit, ut Uriam optime de se meritum morti obtulerit; (a) alter cum se totum in mulierum libidinem profudisset, ita a vera Dei religione se avertit, ut alienos Deos sequeretur. (b) Aufert igitur, ut Oseas dixit hoc peccatum cor hominis, saepeque excaecat. Nunc ad ea remedia veniamus, quae in actione consistunt.

10. *Quibus modis homines ad libidinem incitentur, quos illi evitare praecipue debent.*

Quorum primum illud est, ut otium maxime fugiamus: in quo Sodomitae homines, (c) ut est apud Ezechielem, cum hebescerent, in spurcissimum illud nefariae libidinis scelus praecipites lapsi sunt.

Deinde crapula magnopere est vitanda. (d) *Saturavi eos*, inquit Propheta, *et moechati sunt*: quoniam venter expletus, & saturatus libidinem parit. Hoc ipsum illis verbis Dominus significavit: (e) *Attendite vobis ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate*. Hoc item Apostolus. (f) *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.*

Sed maxime animus ad libidinem oculis inflammari solet, quo pertinet illa Christi Domini sententia: (g) *Si oculus tuus scandalizat te; erue eum, et projice abs te*. Multae praeterea sunt Prophetarum de eadem re voces, ut est apud Job; (h) *Pepigi foedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine*. Sunt multa denique, ac pene innumerabilia exempla malorum, quae ex oculorum aspectu ortum habuerunt. Sic (i) David, (k) sic Rex Sichem peccavit, (l) hocque item pacto senes illi Susannae calumniatores deliquerunt.

11. *Mulierum exquisitus ornatus, sermonesque obscoeni; et alia luxuriae incitamenta fugienda.*

Elegantior item ornatus, quo oculorum sensus valde excitatur, occasionem libidini non parvam saepe praebet; ideoque Ecclesiasticus monet; (m)

(a) 3. *Reg.* 11. (b) *Ose.* 4. 11. (c) *Ezech.* 16. 49. (d) *Jer.* 5. 7. (e) *Luc.* 21. 34. (f) *Eph.* 5. 18. (g) *Matth.* 5. 30. (h) *Job.* 31. 1. (i) 2. *Reg.* 11. (k) *Gen.* 34. 2. (l) *Dan.* 13. 8. (m) *Eccl.* 9. 8.

Averte faciem tuam a muliere compta. Cum igitur mulieres in nimio ornatus studio versentur, non alienum erit si Parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdum moneat, objurgetque verbis. Quae hoc de genere gravissima Apostolus Petrus ita protulit: (a) *Mulierum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus*. Divus Paulus item: (b) *Non in tortis*, inquit, *crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa*. Multae enim auro, & margaritis adornata, ornamenta mentis, & corporis perdiderunt.

Hoc autem libidinis incitamentum: quod et vestium exquisito ornatu exsistere solet, alterum sequitur, quod est turpis, obscœnique sermonis. Nam verborum obscœnitate, quasi face quadam subjecta, adolescentum animi incenduntur: (c) *Corrumpunt enim bonos mores colloquia mala* inquit Apostolus.

Hocque ipsum cum maxime efficiant delicatiores. et molliores cantus ac saltationes, ab iis quoque diligenter cavendum est.

Quo in genere numerantur item libri obscœnie, & amatorie scripti: qui ita vitandi sunt, ut imagines, quæ aliquam turpitudinis speciem praeseferunt; cum ad turpes rerum illecebras, inflammandosque adolescentum animos vis in illis sit maxima. Sed Parochus in primis curet, ut quae de iis a sacrosancto Tridentino Concilio pie, religioseque constituta sunt, ea sanctissime serventur. Hæc vero omnia, quæ commemorata jam sunt, si magno adhibito studio, curaque vitentur, omnis fere libidinis materia tollitur.

12. *Confessionis, et Eucharistiae, et piarum rerum usus ad castitatem consequendam est necessarius*.

Sed ad illius vim opprimendam maxime valet frequens Confessionis, & Eucharistiæ usus: tum assiduæ, ac piæ quædam ad Deum preces, cum eleemosynis, atque jejunio conjunctæ, Est enim

(a) 1. *Petr*. 3. 3. (b) 2. *Tim*. 2. 9. (c) 1. *Cor*. 15. 33.

castitas donum Dei, quod recte petentibus non denegat; nec patitur nos tentari supra id, quod possumus.

13. *Corpus castitatem sectanti domandum.*

Corpus autem non jejuniis modo, & iis præsertim quæ sancta Ecclesia instituit, sed vigiliis etiam, piis peregrinationibus, atque aliis afflictionum generibus exercendum est, sensuumque appetiones reprimendæ. In his enim, atque aliis hujusmodi rebus, maxime cernitur temperantiæ virtus. In quam sententiam ad Corinthios Divus Paulus ait: (a) *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam:* & paulo post: *Castigo*, inquit, *corpus meum, et in servitutem redigo; ne forte cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar.* Et alio loco: (b) *Carnis curam ne feceritis in desideriis.*

DE SEPTIMO PRÆCEPTO

CAPUT VIII.

Non furtum facies.

1. *Quanta sit hujus Praecepti commendatio, et cum duobus praecedentibus connexio.*

VEterem hunc Ecclesiæ morem fuisse, ut hujus Præcepti vis, & ratio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum objurgatio eorum, qui ceteros ab iis vitiis maxime deterrerent, quibus ipsi cumulati reperiebantur: (c) *Qui enim*, inquit, *alium doces, te ipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris?* Quo doctrinae bono non solum frequens illorum temporum peccatum corrigebant; sed etiam turbas, ac lites sedabant, aliasque malorum caussas, quae furto commoveri solent. In iis & delictis, & delictorum incommodis;

(a) 1. Cor. 9. 25. (b) Rom. 13. 14. (c) Rom. 2. 21.

atque calamitatibus cum nostra etiam haec aetas miserere versetur, ad exemplum sanctorum Patrum, & Christianae disciplinae Magistrorum, Parochi hunc urgebunt locum, & assidue, ac diligenter hujus Praecepti vim, ac sententiam explicabunt. Ac primum officium, et diligentiam suam conferent ad declarandum infinitum Dei amorem erga genus humanum, qui non modo illis duobus interdictis, *Non occides*, *Non moechaberis*, quasi praesidiis, et vitam, corpusque nostrum, & famam, existimationemque nostram tueatur; sed etiam hoc Praecepto, *Non furtum facies*, tanquam custodia quadam externa, res ac facultates muniat, ac defendat.

2. *Quae sit huic Praecepto subjecta sententia.*

Quam enim haec verba subjectam habent notionem, nisi eam, quam supra diximus, cum de aliis Præceptis loqueremur? vetare videlicet Deus, bona haec nostra, quæ in ejus tutela sint, a quoquam auferri, aut violari. Quod divinae legis beneficium quo majus est, eo nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam et habendæ, & referendæ gratiæ nobis optima ratio proposita est; ut non tantum Præcepta libenter auribus accipiamus, sed etiam re ipsa probemus, ad hoc colendum Praecepti officium Fideles excitandi, et inflammandi sunt. Est autem hoc Praeceptum, quemadmodum superiora, divisum in duas partes: quarum altera, quae Furtum vetat, aperte est enunciata: alterius sententia, & vis, qua jubemur benigni, & liberales esse in proximos, in priore occulta est, et involuta. De priore igitur prius dicetur, *Non furtum facies.*

3. *Quid Furti vocabulo hic Legislator significatum velit.*

In quo illud animadvertendum est, *Furti* nomine non id modo intelligi, cum occulte ab invito domino aliquid aufertur, sed etiam, cum aliquid alienum contra voluntatem scientis domini possidetur. Nisi forte existimandum est, eum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per vim, &

injuriam non improbare; cum extet illud Apostoli; (a) *rapaces regnum Dei non possidebunt:* quorum omnem rationem, e consuetudinem fugiendam esse, idem scribit (b) Apostolus. Quamquam vero majus peccatum rapinae sunt, quam furtum quae præter rem, quam alicui adimunt, praeterea vim afferunt, & majorem imponunt ignominiam.

4. *Cum omnem injustam rei alienae usurpationem Deus hic prohiberi velit, cur potius furti, quam rapinae meminerit.*

Mirandum tamen non est, quod leviori hoc *Furti* nomine notatum sit divinæ Legis Præceptum, non Rapinæ. Id enim summa ratione factum est, quia Furtum latius patet, & ad plura pertinet, quam Rapinae, quas tantummodo illi facere possint, qui potentia, et viribus præstant. Quamquam nemo non videt, exclusis ejusdem generis levioribus peccatis, graviora etiam facinora prohiberi.

5. *Enumerantur Furti latiùs sumpti species.*

Variis autem nominibus notatur injusta possessio, & usus rerum alienarum ex varietate eorum, quae & invitis, & insciis dominis auferuntur. Nam si privatum quid privato adimitur, *Furtum* dicitur; si surripitur publico, *Peculatus* appellatur; *Plagium* vocant, si homo liber, vel servus alienus in servitem abducitur, si vero sacra res eripitur, nominatur *Sacrilegium*: quod facinus maxime nefarium, ac scelestum adeo iu mores inductum est, ut bona, quæ necessario & sacrorum cultui, & Ecclesiae ministris & pauperum usui pie, ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates, perniciosasque libidines convertantur.

6. *Non illi dumtaxat hoc Praeceptum transgrediuntur, qui re ipsa aliena possident, sed etiam animo.*

Sed præter ipsum Furtum, idest, externam actionem, furandi etiam animus, & voluntas Dei lege prohibetur. Est enim spiritualis Lex quæ ani-

(a) 1. Cor. 6. 10. Ibi 1, Cor. 5. 10.

mitti. fontem cogitationum, et consiliorum inspicit: (a) *De corde enim*, inquit Dominus apud sanctum Matthæum, *exeunt cogitationes malae. homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia.*

7. *Unde potissimum Furti gravitatem metiri possimus.*

Sed quam grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis, & ratio satis ostendit. Est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit. Nam bonorum distributiones, et assignationes jam inde ab initio jure gentium constitutas, divinis etiam, et humanis legibus confirmatas, ratas esse oportet; ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere velimus, ea teneat, quæ ei jure obtingerunt. Nam, ut Apostolus ait, (b) *neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Etsi hujus sceleris importunitatem, et immunitatem permulta declarant, quae furtum consequuntur. Fiunt enim judicia temere, et inconsulto multa de multis, erumpunt odia; suscipiuntur inimicitiæ; exsistunt interdum acerbissimæ innocentium hominum damnationes.

8. *Quomodo sint ablata necessario restituenda.*

Quid dicemus de ea necessitate, que divinitus imposita est omnibus, satisfaciendi ei, cui aliquid ademptum sit? *Non enim*, inquit Augustinus, *remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Quae restitutio, cum quis assueverit ex alienis locupletari, quantam habeat difficultatem, præter id quod unusquisque, et de suo sensu judicare potest, ex testimonio Abacuch Prophetae licet intelligere. Inquit enim: (c) *Vae ei, qui multiplicat non sua, usquequo et aggravat contra se densum lutum?* Lutum appellat densum, rerum alienarum possessionem, unde emergere, et expedire se homines difficile possint. Furtorum autem tam multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum. Quare de his duobus, Furto, et rapinis, dixisse satis

(a) *Matth.* 15. 19. (b) 1. *Cor.* 6. 10. (c) *Abac.* 2. 6.

erit, ad quae, tanquam ad caput, reliqua, quae dicemus, referuntur. Ad ea igitur detestanda, et ad Fidelem Populum a scelesto facinore deterrendum, conferent omnem curam, ac diligentiam Parochi. Verum hujus generis partes persequamur.

9. *Quae sint praecipuae Furtorum genera, quique Furibus sint annumerandi.*

Sunt igitur Fures etiam, qui furto sublatas res emunt, vel aliquo modo inventas, occupatas, aut ademptas retinent. Ait enim Sanctus Augustinus: *Si invenisti, et non reddidisti, rapuisti.* Quod si rerum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda; quae ut restituat qui adduci non potest, ea re facile probat, se undique ablaturum omnia, si possit.

Eodem se alligant scelere, qui in emendis, vendendisque rebus fraudes adhibent, et vanitatem orationis: horum fraudes vindicabit Dominus. Graviores, et iniquiores in hoc Furtorum genere sunt ii, qui fallaces, et corruptas merces vendunt pro veris, et integris: quive pondere, mensura, numero, et regula decipiunt emptores. Est enim in Deuteronomio: (a) *Non habebis in sacculo diversa pondera*, & in Levitico: (b) *Nolite facere iniquum aliquid in judicio in regula, in pondere, in mensura; statera justa, et aequa sint pondera, justus modius, aequusque sextarius.* Est et alio loco: (c) *Abominatio est apud Dominum pondus, et pondus, statera dolosa non est bona.*

Furtum etiam apertum est operariorum, & artificum, qui totam, et integram mercedem ab iis exigunt, quibus ipsi justam, ac debitam operam non dederunt. Nec vero distinguuntur a Furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi: quin etiam eo sunt detestabiliores, quam reliqui Fures, qui clavibus excluduntur; quod furaci servo nihil domi obsignatum, aut occlusum esse potest.

Furtum praeterea facere videntur, qui fictis, simulatisque verbis, quique fallaci mendicitate pecuniam extorquent, quorum eo gravius est pec-

(a) Deut. 15. 13. (b) Lev. 19. 36. (c) Prov. 20. 23.

catum, quod Furtum mendacio cumulant. Illi quoque in Furtum numero reponendi sunt, qui cum ad privatum aliquod, publicumve officium conducti sunt, nullam, vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantum, ac pretio fruuntur. Reliquam Furtorum multitudinem a solerti avaritia, quae omnes pecuniae vias novit, excogitatam, persequi longum est, & ut diximus difficillimum.

10. *Quae sint Rapinarum genera, quique Raptores dicendi.*

Itaque de Rapinis, quod est alterum horum scelerum caput, dicendum videtur; si prius monuerit Parochus Christianum Populum, ut meminerit illius Apostoli sententiae. (a) *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum Diaboli*: nec ullo loco sibi patiatur excidere Præceptum hoc, (b) *Quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis*; et illud cogitet perpetuo, (c) *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tu aliquando alteri facias.*

Rapinae igitur patent latius: nam qui debitam operariis mercedem non persolvunt, sunt Rapaces. Quos sanctus Jacobus ad poenitentiam invitat his verbis; (d) *Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris quae advenient vobis*, cujus pœnitentiæ causam subjungit: (e) *Ecce enim merces operariorum, qui messuerunt regiones vestræ, quae fraudata est a vobis, clamat, et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* Quod genus Rapinarum in (f) Levitico, in (g) Deuteronomio, apud (h) Malachiam, et apud (i) Tobiam vehementer improbatur. In hoc crimine Rapacitatis includuntur, qui quæ Ecclesiae Præsidibus, & Magistratibus debentur, vectigalia, tributa, decimas, & reliqua hujus generis non dissolvunt, vel intervertunt, et ad se transferunt.

(a) 1. *Tim.* 6. 9. (b) *Matth.* 7. 12. (c) *Tob.* 4. 16.
(d) *Jacob.* 5. 1. (e) *Ibid.* 4.
(f) *Levit.* 19. 13. (g) *Deut.* 24. 14.
(h) *Malach.* 3. 5. (i) *Tob.* 4. 15.

11. *Foenerari est Rapinam committere, et quam grave scelus illud sit.*

Huc etiam referuntur Fœneratores, qui in Rapinis acerrimi, et acerbissimi, qui miseram plebem compilant, ac trucidant usuris. Est autem usura quidquid praeter sortem, et caput illud, quod datum est, accipitur, sive pecunia sit, sive aliquid aliud, quod emi, aut æstimari possit pecunia. Sic enim apud Ezechielem scriptum est: (a) *Ad usuram non commodaverit, et superabundantiam non acceperit;* et Dominus apud Lucam: (b) *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Gravissimum semper fuit hoc facinus, etiam apud gentes, et maxime odiosum. Hinc illud: *Quid foenerari? quid hominem,* inquit *occidere?* Nam qui foenerantur, bis idem vendunt, aut id vendunt, quod non est.

12. *Judices venales, et creditorum fraudatores Rapinam committunt.*

Item Rapinas faciunt nummarii Judices, qui venalia habent judicia; et pretio, muneribusve deliniti, optimas tenuiorum, et egentium causas evertunt. Fraudatores creditorum, et inficiatores, et qui sumpto temporis spatio ad solvendum, suo, vel aliena fide merces emunt, neque fidem liberant, damnabuntur eodem Rapinarum crimine. Quorum etiam delictum gravius est, quod mercatores illorum destitutionis, et fraudationis occasione magno detrimento civitatis carius vendunt omnia; in quos illa (c) Davidis sententia videtur convenire: *Mutuabitur peccator, et non solvet.*

13. *Locupletes, qui ablatis pignoribus pauperes comprimunt, inter Raptores numerantur.*

Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis, qui solvendo non sunt, quod commodarunt, exigunt acerbius, et pignora etiam, ea auferunt contra Dei interdictum, quæ ad eorum corpus tuendum sunt necessaria? Inquit enim Deus: (d) *Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddas ei; ipsum enim est solum,*

(a) *Ezech.* 18. 8. (b) *Luc.* 6. 33.
(c) *Psalm.* 36. 23. (d) *Exod.* 22. 26.

quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet aliud, in quo dormiat, si clamaverit ad me exaudiam eum, quia misericors sum. Horum exactionis acerbitatem jure rapacitatem atque adeo, Rapinas appellabimus.

14. *Frumenta necessitatis tempore comprimentes sunt Raptores.*

Ex numero eorum, qui Raptores dicuntur a sanctis Patribus, sunt, qui in frugum inopia comprimunt frumentum; faciuntque, ut sua culpa carior, ac durior sit annona: quod etiam valet in rebus omnibus ad victum, & ad vitam necessariis. Ad quos illa Salomonis pertinet execratio. (a) *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* Quos suorum scelerum admonitos Parochi liberius accusabunt, ac propositas illis peccatis poenas explicabunt uberius. Hæc de vetitis: nunc ad jussa veniamus, in quibus fatisfactio, vel restitutio primum locum habet. *Peccatum enim non remittitur, nisi restituatur ablatum.*

15. *Quosnam ad restitutionem obligari judicandum sit.*

Sed quoniam non is solum, qui furtum fecit, ei, cui furatus est, id debet restituere, sed omnes praeterea, qui Furti participes fuerunt, hac Lege restitutionis tenentur: aperiendum est qui sunt illi, qui hanc satisfaciendi, vel restituendi necessitatem effugere non possint.

Sunt autem plura hominum genera: ac primum est eorum, qui furari imperant, qui non modo sunt ipsi furtorum socii, & auctores, sed etiam in illo Furum genere deterrimi.

Alterum genus, par voluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen Furum gradu ponendum, eorum est, qui cum jubere non possint, suasores sunt atque impulsores Furtorum.

Tertium genus eorum, qui cum Furibus consentiunt.

Quartum genus est eorum, qui participes Furtorum, inde ipsi etiam lucrum faciunt, si lucrum

(a) Prov. 10. 26.

dicendum est, quod nisi resipuerint, eos addicit aeternis cruciatibus: de quibus sic loquitur David: *Si videbas Furem currebas cum eo.*

Quintum genus est Furum, qui cum Furta possint prohibere, tantum abest, ut illis occurrant, & obsistant; ut eorum licentiam permittant, atque concedant.

Sextum genus est eorum, qui cum & Furtum factum, & ubi factum sit, certo sciant, non indicant rem, sed eam scire dissimulant.

Postremum genus est, quod omnes complectitur Furtorum adjutores, custodes, patronos, quique illis receptaculum præbent, ac domicilium: qui omnes & satisfacere debent iis, quibus aliquid detractum est, et ad illud necessarium officium vehementer cohortandi sunt.

Ne hujus quidem sceleris omnino sunt expertes approbatores Furtorum, & laudatores. Nec vero etiam ab eadem culpa sunt alieni filiifamilias, & uxores, qui pecuniam a patribus, & viris surripiunt.

16. *Quid de eleemosynis, quae involute hic etiam praescribuntur, sentiendum?*

Jam vero huic Praecepto & illa subjecta sententia est, ut pauperum, & inopum misereamur, eorumque difficultates, et angustias nostris facultatibus, & officiis sublevemus. Quod argumentum quia saepissime, & copiosissime tractandum est, petent ea Parochi ex virorum sanctissimorum Cypriani, Joannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, & aliorum libris, qui de elemosyna præclare scripserunt, quibus huic muneri satisfaciant. Sunt enim inflammandi fideles ad studium, & alacritatem opitulandi iis, quibus aliena misericordia vivendum est. Sunt vero etiam docendi, quantam habeat necessitatem eleemosyna, ut videlicet re, et opera nostra in egenos simus liberales; verissimo illo argumento, (a) quod summo illo Judicii die detestaturus sit eos Deus, & sempiternis ignibus addicturus, qui eleemosynae officia praetermiserint, ac neglexerint; illos autem collaudatos

(a) *Matth.* 25. 41.

in cœlestem patriam introducturus, qui benigne fecerint indigentibus. Est utraque Christi Domini ore pronunciata sententia: (a) *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*, et: *Discedite a me maledicti in ignem aeternum*.

17. *Quibus modis Populi ad eleemosynam excitandi.*

Utentur præterea Sacerdotes accommodatis illis ad persuadendum locis: (b) *Date, et dabitur vobis*. Proferent Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest: (c) *Nemo est qui reliquerit domum* &c. *qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, et in futuro saeculo vitam aeternam*. Adjicient illud, quod a Christo Domino dictum est: (d). *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum, defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula*. Hujus vero necessarii muneris partes exponent, ut qui largiri non possunt indigentibus, quo vitam sustentent, saltem commodent pauperi, juxta Christi Domini praescriptum, (e) *Mutuum date nihil inde sperantes*. Atque hujus rei felicitatem beatus David expressit: (f) *Jucundus homo, qui miseretur, et commodat*.

18. *Ad largiendas eleemosynas, otiique vitandi causa, laborandum est.*

Est autem Christianæ pietatis, nisi sit aliunde facultas bene merendi de iis, quibus ad victum aliena misericordia opus est, vitandi etiam otii causa, labore, opera, ac manibus ea quaerere, quibus inopum indigentiam levare possint. Ad id omnes suo exemplo hortatur in Epistola ad Thessalonicenses Apostolus illis verbis: (g) *Ipsi enim scitis, quemadmodum oportet imitari nos*. Idem ad eosdem: (h) *Operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus*

(a) *Ibid.* 34. (b) *Luc.* 6. 38. (c) *Marc* 10. 29.
(d) *Luc.* 16. 9. (e) *Luc.* 6. 35. (f) *Psal.* 111. 9.
(g) 2. *Thes.* 3. 7. (h) *Thes.* 5. 4. 11.

vestris, *sicut praecepimus vobis*. Et ad Ephesios: (a) *Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.*

19. *Parce vivendum est ad aliorum sublevandam inopiam.*

Est etiam frugalitati consulendum, parcendumque bonis alienis, ne ceteris, graves aut molesti simus. Quae temperantia sane quam elucet in omnibus Apostolis, sed magis eminet in Divo Paulo, cujus illud est ad Thessalonicenses: (b) *Memores estis, fratres, laboris nostri, et defatigationis; nocte, ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, praedicavimus in vobis Evangelium Dei.* Atque idem alio in loco Apostolus: (c) *In labore, et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.*

20. *Quibus rationibus Populus Christianus in detestationem Furtorum, et studium benignitatis adducendus sit.*

Sed ut ab universo hoc genere nefariorum facinorum abhorreat Fidelis populus Parochis a Prophetis petere, & a reliquis divinis Libris sumere par erit detestationem Furtorum & Rapinarum, & horribiles minas a Deo propositas iis, qui illa scelera committunt. Clamat Amos Propheta; (d) *Audite hoc, qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terrae, dicentes: quando transibit messis, et venundabimus merces, et Sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas?* Sunt in eadem sententia multa apud (e) Jeremiam, in (f) Proverbiis, & apud (g) Ecclesiasticum.

Nec vero dubitandum est, quin haec malorum semina, quibus malis opprimitur haec aetas, magna ex parte in his inclusa sint causis. Verum,

(a) *Ephes.* 4, 28. (b) *Thes.* 2. 9. (c) *Thes.* 3, 8.
(d) *Amos* 8. 4. (e) *Hier.* 5. 21. & 22.
(f) *Prov.* 21. 6. & 22. 16. (d) *Eccl.* 10. 9.

ut assuescant Christiani homines prosequi omni liberalitatis, ac benignitatis officio egentes, et mendicos, quod ad alteram hujus Præcepti partem pertinet, proferent Parochi maxima praemia, quae beneficis, & largis, & in hac, & in futura vita daturum se Deus pollicetur.

21. *Quid de illis sentiendum sit, qui vano praetextu sua Furta, et sacrilegia excusant.*

Sed quia non desunt, qui etiam se in Furtis excusent, admonendi sunt, fore, ut nullam eorum peccati excusationem accipiat Deus, imo vero futurum, ut illa purgatione non modo non levetur peccatum, sed mirum in modum augeantur. Ecce Nobilium hominnm non ferendae deliciae, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint, non cupiditate, aut avaritia ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuendae causa amplitudinis familiae, & majorum suorum, quorum existimatio, & dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur. Quibus perniciosus error eripiendus est; simulque demonstrandum, unam esse rationem conservandi, & amplificandi copias, & opes, majorumque gloriam, si Dei voluntati paruerint, si ejus Præcepta servarint: quibus contemptis, fundatæ, & optime constitutæ opes evertuntur; Reges ex regio solio, & summo gradu honoris præcipites exturbantur; in quorum locum infimi interdum homines, & qui summo illis in odio fuerunt, divinitus vocantur. Incredibile est, quantopere his succenseat Deus; cujus rei testis est Isaias, apud quem sunt illa Dei verba: (a) *Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum, fortis Israel: Heu consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis, et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam.*

22. *Quomodo iis respondendum, qui commoditate se ad aliena rapienda adigi affirmant.*

Ee 2

(a) *Isa.* 1. 13.

Non desunt, qui non jam illam afferant causam splendoris & gloriæ, sed victus, & vitæ commodiorem facultatem, & elegantiam. Qui refellendi sunt, docendique, quam impia sit eorum & actio, & oratio, qui ullam commoditatem anteferant Dei voluntati, & gloriæ, quam, negligendo ejus Præcepta, offendimus mirandum in modum. Etsi quæ potest esse in furto commoditas, quod summa incommoda consequantur? (a) *Super Furem enim*, inquit Ecclesiasticus, *est confusio, et poenitentia*. Sed fac esse ut eum illis non agatur incommode: dedecorat Fur Divinum Nomen, repugnat ejus sanctissimæ voluntati, salutaria ipsius Præcepta contemnit, quo ex fonte omnis error, omnis improbitas, omnis fuit impietas.

23. *Quid dicendum sit iis, qui locupletibus spoliandis, vel consuetudine sua furta obtegunt.*

Quid quod audire licet interdum Fures, qui nihil se eo peccare contendant, quod detrahant aliquid locupletibus & copiosis hominibus, qui ea detractione nihil damni faciant, ne sentiant quidem? Misera sane, & pestifera defensio: Putat alius satisfactionem suam accipi debere, quod eam furandi consuetudinem cepit ut non facile possit ab illa mente, & actione desistere. Qui nisi audierit Apostolum dicentem: (b) *Qui furabatur, jam non furetur*, velit, nolit; etiam consuetudinem capiet æternorum suppliciorum.

24. *Quid rursus illis, dicendum sit, qui vel occasione, vel ulciscendi libidine ad furandum induci causantur.*

Nonnulli sunt, qui excusant se occasione data, alteri aliquid ademisse. Est enim illud tritum sermone proverbium: *Fures, qui non sunt, fieri occasione*. Qui hac ratione sunt de nefaria sententia educendi: resistendum esse pravis cupiditatibus. Nam si continuo est re perficiendum id, quod libido persuaserit: quis modus, quis finis scelerum, ac flagitiorum? Turpissima igitur est

(a) Eccl. 5. 17. (b) Matth. 6. 11.

Illa defensio, vel summæ potius intemperantiæ et injustitiæ confessio. Nam qui dicit se non ideo peccare, quia nullam habet peccandi occasionem, idem propemodum fatetur, se semper oblata occasione peccaturum. Sunt qui furari se dicant ulciscendi causa, quod ab aliis eadem injuria sint affecti. Quibus ita respondendum est, primum nemini licere injurias persequi; deinde non posse quemquam rei suæ judicem esse; tum multo minus concedi, ut pœnas ab aliis repetat eorum, quæ alii in eum peccaverunt.

25. *Quid illis dicendum, qui ut aere alieno liberentur, furantur.*

Postremo Furtum quidam illa ratione satis defensum, tectumque arbitrantur, quod, cum sint ære alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud Furto dissolvant. Quibuscum ita agendum est: nullum esse gravius æs alienum, & quo magis prematur humanum genus, quam debitum illud, cujus in divina precatione quotidie meminimus: (a) *Dimitte nobis debita nostra*. Quare illud insanissimi hominis esse plus velle Deo debere, idest plus peccare, ut, quod debet hominibus, dissolvat; multoque præstare conjici in carcerem, quam mandari suppliciis Inferorum sempiternis: longe etiam esse gravius Dei, quam hominum judicio condemnari; porro autem supplices ipsos ad Dei opem, ac pietatem confugere debere, a quo, quid opus sit, possint impetrare. Sunt alia excusationum genera, quibus Parochi prudentes ac sui officii diligentissimi facile poterunt occurrere, ut aliquando habeant (b) Populum sectatorem bonorum operum.

(a) *Ephes.* 5. 28. (b) *Tit.* 2. 14.

DE OCTAVO PRÆCEPTO.

CAPUT IX.

Non loqueris contra Proximum tuum falsum testimonium.

1. *Quam utilitatem hoc Præceptum comprehendat.*

QUantam non modo utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua hujus & præcepti explicatio & officii admonitio, nos Divi Jacobi monet auctoritas illis verbis: (*a*) *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir:* & idem: (*b*) *Lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat: ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit!* & quæ sequuntur in eandem sententiam. Quibus duo monemur: primum latissime patere hoc linguae vitium: quod etiam illa Prophetæ sententia confirmatur: (*c*) *Omnis homo mendax*, ut propemodum unum hoc sit peccatum, quod ad omnes homines pertinere videatur. Alterum est, inde proficisci mala innumerabilia, cum sæpe maledici hominis culpa facultates, fama, vita, animæ salus amittatur, vel ejus qui læditur, quod contumelias patienter ferre non possit, sed eas impotenti animo persequatur; vel ejus qui lædit, quod pravo pudore, & falsa cujusdam existimationis opinione deterritus adduci non possit, ut illi, qui offensus sit, satisfaciat. Quare hoc loco monendi Fideles erunt, ut quantas possunt, maximas Deo gratias agant de hoc salutari Præcepto non dicendi falsi Testimonii, quo non solum ipsi aliis injuriam facere vetamur, sed etiam hac obedientia ab aliorum injuria prohibemur.

2. *Quae sit huic Praecepto subjecta sententia.*

Verum in hoc Præcepto eadem ratione, & via progrediendum est, qua in ceteris progressi su-

(a) *Jacob.* 3. 2. (b) *Ibid.* 5.
(c) *Psalm.* 15. 2.

mus; ut videlicet animadvertantur in eo duæ leges: altera prohibens, ne falsum dicatur testimonium; jubens altera, ut simulatione, fallaciisque sublatis, dicta, & facta nostra simplici veritate metiamur. Cujus officii Apostolus Ephesios illis verbis admonuit: (a) *Veritatem facientes in charitate, in illo crescamus per omnia.*

3. *Quid maxime hoc Praecepto caveatur.*

Sed prior hujus Præcepti pars habet hanc rationem, ut, quamvis, nomine falsi testimonii significetur quicquid in bonam, vel in malam partem de altero constanter dicatur, sive in Judicio, sive extra Judicium; tamen præcipue prohibeatur illud testimonium, quod in Judicio falso dicitur a jurato. Jurat enim per Deum testis, quod ita testificantis, & Divinum Nomen interponentis oratio plurimum fidei habet, & ponderis. Itaque quia periculosum est hoc testimonium, idcirco præcipue prohibetur. Juratos enim testes, nisi legitimis exceptionibus excludantur, aut eorum aperta sit improbitas, & perversitas, ne Judex quidem ipse potest rejicere; præsertim cum extet jussum divinæ Legis, (b) ut in ore duorum, vel trium stet omne verbum. Sed, ut Præceptum plane Fideles intelligant, docendi erunt, quid significet hoc *Proximi* vocabulum, in quem falsum testimonium dicere minime licet.

4. *Quis* Proximi *nomine hic designetur.*

Est autem *Proximus*, ut ex Christi Domini doctrina colligitur, (c) quicunque eget opera nostra, sive ille propinquus sit, sive alienus, sive civis; sive advena, sive amicus, sive inimicus. Nefas enim est existimare, contra hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, (d) quos jussu Dei, ac Domini nostri diligere oporteat. Quin etiam quia sibi quisque quadam ratione Proximus est, nemini fas est falsum in se testimonium dicere; quod qui committant, sibi ipsi notam inurentes ignominiæ, ac turpitudinis, & seipsos, & Eccle-

(a) *Ephes.* 4. 15. *Zach.* 8. 16. (b) *Deut.* 19. 15.
(c) *Luc.* 10. 36. (d) *Matth.* 5. 44.

siam lædunt, cujus sunt membra: quo modo etiam qui sibi mortem consciscunt, nocent civitati. Ita enim est apud sanctum Augustinum. *Nec recte intelligentibus poterat videri, non esse prohibitum, ut adversus seipsum quisque falsus testis assisteret; eo quod in praecepto additum fuit: Contra Proximum tuum. Sed non ideo, si adversus seipsum quisquam falsum Testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum; quandoquidem regulam diligendi Proximi a semetipso dilector accepit.*

5. *In utilitatem Proximi falsum testari, aut mentiri non licet.*

Verum, quia prohibemur Proximum laedere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut pejerando liceat conciliare ei, qui nobiscum natura, ac religione conjunctus sit, aliquid utilitatis, & commodi. Nemini enim mendacio, & vanitate, multo minus perjurio studendum est. Quare sanctus Augustinus de Mendacio ad Crescentium docet, ex Apostoli sententia, Mendacium in falsis testimoniis numerandum esse, etiam si in cujusquam falsa laude dicatur. Nam locum illum tractans: (a) *Invenimur autem et falsi testes Dei, si Testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt: Falsum*, inquit, *testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo, et quod ad ejus laudem videtur pertinere, mentiatur.*

6. *Quot mala falsum Testimonium in gratiam alterius prolatum consequantur.*

Saepissime vero etiam contingit, ut, qui alteri favet, obsit alteri. Certe errandi causa affertur Judici, qui interdum falsis testibus adductus, contra jus secundum injuriam statuit, & judicare cogitur. Nonnumquam etiam fit, ut qui ob falsum alicujus testimonium causam Judicio vicerit; idque impune tulerit, exultans iniqua victoria assuescat corrumpere & adhibere falsos testes, quorum opera sperat se posse ad

(a) I. Cor. 15. 15.

id, quodcumque concupierit, pervenire. Est vero id & ipsi testi gravissimum: quod & ab eo, quem jurejurando sublevarit, & adjuverit, falsus, & perjurus agnoscitur, & ipse; quod ei sententia succedit scelus, quotidie majorem exercitationem, & consuetudinem capit impietatis, & audaciae.

7. *Peccata eorum omnium, qui Judicia tractant, et in universum omne Mendacium hoc Praecepto prohibetur.*

Ut igitur testium vanitas, mendacia, & perjuria prohibentur; sic & accusatorum, & reorum & patronorum, & cognitorum; & procuratorum, & advocatorum, & omnium denique, qui, Judicia constituunt. Postremo vetat Deus omne Testimonium non modo in Judicio, sed etiam extra Judicium, quod alteri incommodum, aut detrimentum possit afferre. Est enim in Levitico, quo loco haec Praecepta iterantur, his verbis: (*a*) *Non facietis Furtum*; *non mentiemini*, *nec decipiet unusquisque Proximum suum*. Ut nemini dubium esse possit, quin a Deo omne mendacium hoc Praecepto ejectum condemnetur, quod apertissime testatur David in hunc modum; (*b*) *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*.

8. *Hoc Praeceptum ad detractionis vitium etiam extenditur*:

Prohibetur autem hoc Praecepto non modo falsum testimonium, sed detestabilis etiam libido, & consuetudo detrahendi alteri: qua ex peste incredibile est, quam multa, et quam gravia et incommoda, & mala nascantur. Hoc vitium maledice & contumeliose dicendi occulte in alterum passim improbant divinae Litterae. (*c*) *Cum hoc*, inquit David, *non edebam*; & S. Jacobus: (*d*) *Nolite detrahere alterutrum*, *fratres mei*. Nec vero praecepta solum sacrae Litterae, sed etiam exempla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur. Nam & (*e*) Aman, confictis criminibus, adeo incendit in Judaeos Assuerum, ut is omnes ejus gentis ho-

(a) *Levit.* 19. 11. (b) *Psalm.* 5. 7. (c) *Ps.* 100. 5.
(d) *Jacob.* 4. 11. (e) *Esther.* 13.

mines imperarit occidi. Referta est hujusmodi exemplis sacra Historia: quorum commemoratione Sacerdotes operam dabunt, ut Fideles a rei improbitate deterreant.

9. *Quinam in obtrectatorum numerum sint referendi.*

Ut autem peccati hujus vis, quo de altero detrahitur, omnino perspiciatur, sciendum est, non tantum adhibenda calumnia offendi hominum existimationem, sed & augendis, amplificandisque criminibus. Et, si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, grave, aut turpe sit ad famam, eam rem qui ubi, quando, quibus necesse non sit, promulgarit, is obtrectator, & maledicus jure dicitur.

Verum totius obtrectactionis nulla est capitalior, quam eorum, qui Catholicae Doctrinae, ejusque Praedicatoribus obtrectant. In simili culpa sunt, qui malarum doctrinarum, et errorum Magistros extollant laudibus.

10. *Qui audiunt detrahentes, vel inter amicos dissidia serunt, sunt Detractores.*

Nec vero ab horum hominum numero, & culpa sejunguntur, qui detrahentibus, & maledicentibus hominibus patefacientes aures, non reprehendunt obtrectatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahere enim; vel detrahentem audire, (scribunt sancti Hieronymus, & Bernardus) utrum damnabilius sit, non facile constat; non enim essent qui detraherent, si non adessent, qui detrahentes audirent.

In eodem genere sunt, qui suis artificiis distrahunt homines, et inter se committunt, magnopereque serendis discordiis delectantur, ut summas conjunctiones, ac societates fictis sermonibus dirimentes, amicissimos viros ad immortales inimicitias, & ad arma compellant. Hanc pestem sic detestatur Dominus: (a) *Non eris criminator, nec susurro in populo.* Tales erant multi ex consiliariis Saulis, (b) qui ejus voluntatem a Davide alienare, et in illum Regem concitare conabantur.

(a) *Levit.* 19. 16. (b) 1. *Reg.* 12. 6. 7.

11. *Assentatio hac Lege interdica est.*

Peccant denique in hanc partem blandi homines, & assentatores, qui blanditiis, & simulatis laudibus influunt in aures, & in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam, & honores aucupantur, dicentes, ut est, apud Prophetam, (a) *Malum bonum, et bonum malum*. Quos ut arceamus, & pellamus a consuetudine nostra, monuit nos David oratione illa: (b) *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*. Quamquam enim isti proximo minime maledicunt, tamen ei maxime nocent, qui vel laudandis ejus peccatis afferunt ipsi causam perseverandi in vitiis, quandiu vixerit. Et quidem hoc in genere illa est assentatio deterior, quae ad proximi calamitates, & perniciem adhibetur. Sic Saul, cum Davidem furori, & ferro Philistaeorum objicere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis verbis: (c) *Ecce filia mea major Merob, ipsam dabo tibi in uxorem: tantummodo esto vir fortis, et praeliare bella Domini*: Sic Judaei insidiosa oratione sunt affati Christum Dominum: (d) *Magister scimus; quia verax es, et viam Dei in veritate doces*.

12. *Amici quomodo amico periculose aegrotanti perniciose assententur.*

Longe autem perniciosior est oratio amicorum, affinium, & cognatorum, qua ad eos interdum utuntur assentatorie, qui mortifero morbo affecti, jam sunt in extremo spiritu; dum affirmant, nullum esse tum ei a morte periculum; dum lætum, & hilarem esse jubent, eumque a peccatorum Confessione, tanquam a tristissima cogitatione deterrent; dum denique ejus animum avertunt ob omni cura, & meditatione extremorum periculorum, in quibus maxime versatur. Quare fugiendum est omne Mendaciorum genus, sed illud in primis, quo gravi damno quisquam affici possit. Plenissimum vero

(a) *Isa.* 5. 20.
(b) *Psal.* 140. 5.
(c) 1. *Reg.* 18. 17.
(d) *Matth.* 22. 16.

Impietatis est Mendacium, cum quis in Religionem, vel de Religione mentitur.

13. *Impingunt etiam in hoc Praeceptum libellorum famosorum auctores joco, vel officii causâ mentientes, et hypocritæ.*

Sed illis etiam maledictis, & probris graviter offenditur Deus, quæ committuntur libellis quos *Famosos* vocant, & aliis hujus generis contumeliis.

Prætèrea joco, vel officii causa fallere Mendacio, etsi nemo in illo damnum, vel lucrum fecerit, tamen omnino indignum est. Ita enim nos Apostolus admonet: (a) *Deponentes mendacium, loquimini veritatem*. Nam in eo est ad frequens, graviusque Mendacium magna proclivitas; & ex jocosis Mendaciis capiunt homines mentiendi consuetudinem, unde veniunt in opinionem, non esse veraces: quamobrem, ut fidem faciat eorum oratio, necesse habent jurare perpetuo.

Postremo priore parte hujus Præcepti simulatio repudiatur: nec modo quæ simulare dicuntur; sed quæ ita fiunt, cum scelere conjucta sunt. Tam enim verba, quam facta, notæ, ac signa quædam sunt eorum, quæ sunt in animo cujusque: ob eamque causam Dominus sæpe Pharisaeos arguens, (b) Hypocritas appellat. Et haec de priore Praecepti Lege; quae ad vetandum spectat: Nunc explicemus, quid in altera jubeat Dominus.

14. *Quidnam in altera Legis hujus parte verbis involuta de Judiciis forensibus praescribatur.*

Pertinet autem haec Præcepti vis, & ratio ad id, ut juste, & ex legibus Forensia Judicia exerceantur, neve occupent homines, & usurpent Judicia (c). Non enim fas esse alienum servum judicare, scribit Apostolus: ne re, et causa incognita, sententiam ferant. Quo in vitio fuit Sacerdotum, & Scribarum consilium, (d) qui de S. Stephano judicarunt: quod item peccatum fuit Ma-

(a) *Ephes*, 4. 25.
(c) *Rom.* 14. 4.
(b) *Matth.* 15. 7.
(d) *Act.* 7.

gistratus Philippensium, de quibus inquit Apostolus (a): *Caesos nos publice, indemnatos homines Romanos, miserunt in carcerem et nunc occulte nos ejiciunt.* Ne (b) condemnent innocentes & nocentes absolvant, ne pretio, aut gratia, ne odio, aut amore moveantur. Sic enim Moyses seniores admonet, quos populi judices constituerat (c): *Quod justum est, judicate, sive civis sit ille, sive peregrinus; nulla erit distantia personarum; ita parvum audietis, ut magnum, nec accipietis cujusque personam, quia Dei judicium est.*

15. *Rei per legitimum Magistratum interrogati non possunt mentiri.*

De reis autem, et sontibus, vult eos Deus verum confiteri, cum ex Judicii formula interrogantur. Est enim testimonium ac prædicatio quædam, illa confessio, laudis, et gloriæ Dei, ex ipsius Josue sententia, qui Acham ad veri confessionem adhortatus inquit: (d) *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere, atque indica mihi, quid feceris, ne abscondas.*

16. *Quodnam sit Testium officium.*

Sed quoniam hoc Præceptum Testes potissimum attingit, de his etiam diligenter a Parocho agendum erit. Nam Præcepti vis ea est, ut non solum prohibeat falsum Testimonium, sed verum etiam dici imperet. Est enim in humanis rebus maximus usus Testimonii, quod sunt innumerabiles res, quas a nobis ignorari necesse sit, nisi eas ex Testium fide cognoscamus. Quare nihil tam necessarium est quam testimoniorum veritas in iis rebus, quas nec ipsi scimus, neque tamen licet ignorare. De quo extat illa Sancti Augustini sententia: *Qui veritatem occultat, et qui dicit Mendacium, uterque reus est; ille quia prodesse non vult; hic, quia nocere desiderat.* Licet vero interdum verum tacere, sed extra Judicium. Nam in Judicio, ubi testis legitime interrogatur a Judice, vera omnino patefacienda sunt. Quo loco

(a) Act. 16. 17.
(b) Exod. 23. 4.
(c) Deut. 1; 16.
(d) Jos. 7. 19.

cavendum tamen est Testibus, ne suæ memoriae nimium confisi, quod exploratum non habent, id pro certo affirment. Reliqui sunt Patroni causarum, et Advocati, Actores, deinceps, et Petitores.

17. *Qua ratione Advocati, et causarum Procuratores suum officium explere poterunt.*

Illi igitur opera, ac patrocinio suo non deerunt necessariis hominum temporibus, et egentibus, benigne subvenient, tum injustas causas defendendas non suscipient, neque calumnia lites protrahent, nec alent avaritia.

Quod ad mercedem attinet laboris, et operae suæ, illa jure, et æquo metiantur.

18. *Petitores, et Accusatores quo pacto suo officio non recte fungantur.*

Petitores vero, et Accusatores monendi sunt, ne cuiquam amore, aut odio, aut cupiditate aliqua adducti, periculum iniquis criminationibus creent. Jussum hoc denique divinitus præscriptum est piis omnibus, ut in congressibus, et colloquiis vere semper, atque ex animo loquantur; nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne illis quidem, a quibus lædi se, et exagitari intelligunt; cum illud propositum habere debeant, sibi cum illis eam necessitudinem, et societatem intercedere, ut membra sint ejusdem corporis.

19. *Quibus rationibus Christiani ad agnitionem foeditatis quae Mendacio inest, perduci poterunt.*

Ut autem libentius hoc Mendacii vitium caveant Fideles, proponet eis Parochus summam hujus sceleris miseriam, ac turpitudinem. Nam in sacris Litteris Mendacii pater Demon dicitur: (a) quod enim Dæmon in veritate non stetit, Mendax est, & Mendacii parens.

Adjunget ad ejiciendum tantum flagitium ea mala, quæ mendacium consequuntur: et quoniam ea innumerabilia sunt, fontes, et capita incommodorum, et calamitatum demonstrabit. Ac primum, in quantam cadat Dei offensionem, quantumve odium incurrat homo vanus, et Mendax, Salo-

(a) Joan. 8. 44.

nis auctoritate declarabit eo loco. (a) *Sex sunt, quae odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus: oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, veloces pedes ad currendum in malum, proferentem Mendacia, Testem fallacem*, & quae sequuntur. Quis igitur ei praestet incolumitatem, qui in insigni odio sit apud Deum, quo minus gravissimis afficiatur suppliciis?

20. *Quae incommoda Mendacia humanae societati inferant*.

Deinde, quid impurius, aut foedius, ut inquit Sanctus Jacobus, (b) quam in eadem lingua, qua benedicimus Deum, et Patrem, maledicere homines, qui ad imaginem, et similitudinem Dei facti sunt, ita ut fons de eodem foramine emanet dulcem, et amaram aquam? Quae enim lingua prius laudem, et gloriam Deo tribuerat, postea, quantum in ea est, eum ignominia afficit, ac dedecore, mentiendo.

Quare fit, ut a coelestis beatitudinis possessione Mendaces excludantur. Cum enim in hunc modum quaereret a Deo David: (c) *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* respondit Spiritus Sanctus: *Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua*.

Maximum vero etiam illud in Mendacio incommodum est, quod fere insanabilis est is animi morbus. Cum enim peccatum, quod inferendo falso crimine, aut Proximi famae, et existimationi obtrectandae, commissum sit, non remittatur, nisi calumniator ei, quem criminatus fuerit, satisfaciat injuriarum, id autem difficile fiat ab hominibus, pravo, ut antea monuimus, pudore, et inani quadam dignitatis opinione deterritis: qui in eo peccato sit, hunc addictum esse aeternis Inferorum poenis, dubitare non possumus. Neque enim quisquam speret, se calumniarum, vel obtrectationis veniam consequi posse, nisi prius ei satisfaciat,

(a) *Prov.* 6. 16. 17. (b) *Jacob.* 3, 9.
(c) *Psalm.* 14. 1. 2.

de cujus dignitate, et fama, aut publice in Judicio, aut etiam in privatis, et familiaribus congressibus, aliquid detraxerit.

Praeterea latissime patet hoc detrimentum, et in ceteros diffunditur; qua vanitate, ac mendacio fides, ac veritas tolluntur, arctissima vincula societatis humanae; quibus sublatis, sequitur summa vitae confusio; ut homines a Daemonibus nihil differre videantur.

Docebit porro, vitandam esse loquacitatem, Parochus; cujus vitatione et reliqua peccata fugiuntur, et est magna cautio Mendacii: a quo vitio loquaces sibi haud facile temperare possunt.

21. *Vanae Mendaciorum excusationes diluuntur.*

Postremo iis illum errorem eripiet Parochus, qui se in vanitate orationis excusant, et Mendacium prudentium exemplo defendunt; quorum esse ajunt, mentiri in tempore. Dicet id, quod verissimum est, (a) prudentiam carnis mortem esse: hortabitur auditores, ut in difficultatibus, et angustiis Deo confidant, neque ad artificium mentiendi confugiant. Nam illo qui utuntur perfugio, facile declarant, se sua magis niti prudentia, quam in Dei Providentia spem ponere.

Qui causam sui Mendacii conferunt in eos, a quibus sunt Mendacio decepti, hi docendi sunt, non licere hominibus seipsos ulcisci, (b) neque malum malo compensandum esse, (c) sed potius vincendum in bono malum, quod si etiam fas esset hanc referre gratiam, nemini tamen utile, se suo ulcisci detrimento; est autem id gravissimum detrimentum, quod mendacio dicendo facimus.

His, qui afferunt humanae naturae imbecillitatem, et fragilitatem, tradendum erit hoc officii praeceptum, ut divinum auxilium implorent, nec infirmitati humanitatis obtemperent. Qui consuetudinem opponunt, admonendi sunt, si mentiri consueverunt, ut dent operam, ut contrariam consuetudinem capiant vere loquendi; praesertim cum

(a) Rom. 8. 6. (b) Rom. 12. 17. et Petr. 4. 9.
(c) Rom. 12. 2.

qui usu, & consuetudine peccant; gravius delinquant, quam ceteri.

22. *Propter aliorum Mendacium non est mentiendum*.

Et quoniam non desunt, qui se tegant excusatione ceterorum hominum, quos passim mentiri & pejerare contendunt: hac ratione illi ab ea opinione deducendi sunt, non esse imitandos malos, sed reprehendendos, & corrigendos: cum autem ipsi mentimur, minus auctoritatis in reprehensione, & correctione alterius nostram habere orationem. Alios se ita defendentes, quod vera dicendo, saepe incommodo sint affecti, sic refellent Sacerdotes, eam esse accusationem, non defensionem; cum sit officium Christiani hominis, quamvis potius facere jacturam, quam mentiri.

23. *Mendacium neque jocosum, neque utile admittendum*.

Restant duo genera eorum, qui se in Mendacio excusent: alteri, qui dicant, se joci causa mentiri, alteri, se idem facere utilitatis gratia, quippe nec bene emerent, nec venderent, nisi Mendacium adhiberent. Utrosque a suo errore Parochi avertere studebunt: ac superiores quidem illos a vitio abducent, & docendo, quantum eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi, & illud inculcando, (a) omnis otiosi verbi reddendam esse rationem; proximos autem hos acerbius etiam objurgabunt, quorum in excusatione gravior insit illorum ipsorum accusatio, qui praeseferant, se minime illis Dei verbis fidem, & auctoritatem tribuere: (b) *Quaerite primum Regnum Dei, et justitiam ejus: et haec omnia adjicientur vobis*.

(a) *Matth.* 12. 36. (b) *Matth.* 6. 33.

DE IX. ET X. PRÆCEPTO.

CAPUT X.

Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quae illius sunt.

1. Quo pacto nonum hoc, et decimum Praeceptum octo reliqua comprehendere videantur.

IN his duobus Praeceptis, quæ postremo loco tradita sunt, illud in primis sciendum est, rationem fere constitui, qua cetera Praecepta serventur. Nam quod his verbis præscriptum est, eo spectat, ut, si quis studet superiora Legis Jussa servare, hoc maxime faciat, *Ne concupiscat*: quoniam qui non concupiscet, suis contentus, aliena non appetet, aliorum commodis gaudebit, Deo immortali gloriam tribuet, gratias eidem maximas aget, Sabbatum colet, id est, quiete perpetua fruetur, majoresque venerabitur, neminem denique re, neque verbis, neque ullo alio modo lædet. Nam (a) stirps, ac semen omnium malorum est prava concupiscentia, qua qui incensi sunt, præcipites feruntur in omne flagitiorum, et scelerum genus. His animadversis, et Parochus in iis, quæ sequuntur, tradendis diligentior, et ad audiendum Fideles erunt attentiores.

2. Quo pacto duo illa praecepta inter se differant.

Sed quanquam haec duo præcepta conjuxerimus, propterea quod cum non dissimile sit eorum argumentum, eandem docendi viam habent; Parochus tamen et cohortando, et monendo poterit communiter, vel separatim, ut commodius ipsi videbitur, ea tractare. Sin autem Decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit, quae sit horum duorum Praeceptorum dissimili-

(a) 1. *Tim.* 6. 10.

tudo, quidve una concupiscentia ab altera differat: quam differentiam libro quaestionum in Exodum Divus Augustinus declarat. Nam ex iis altera solum spectat, quid utile sit, quid fructuosum: alteri propositae sunt libidines, & voluptates. Si quis igitur fundum, aut domum concupiscit, is lucrum potius, et quod utile est, consectatur, quam voluptatem: si vero alienam uxorem appetit, non utilitatis, sed voluptatis cupiditate ardet.

3. *Num sexto, et septimo Praecepto satis fuerit explicatum, quod his duobus postremis comprehenditur.*

Verum horum Praeceptorum duplex fuit necessitas: Altera, ut sexti, septimique Praecepti sententia explicaretur. Nam etsi quodam naturae lumine intellectum est, alienae uxoris potiundae cupiditatem prohiberi, vetito adulterio; (nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri) tamen plerique ex Judaeis peccato obcaecati in eam opinionem adduci non poterant, ut crederent, id a Deo prohibitum esse; imo vero lata, et cognita hac Dei lege; multi, qui se Legis esse interpretes profitebantur, in eo errore versati sunt: id quod animadvertere licet ex illo Domini sermone apud Sanctum Matthaeum: (a) *Audistis, quia dictum est antiquis. Non moechaberis: ego autem dico vobis*, & quæ sequuntur. Altera est horum Praeceptorum necessitas, quod aliqua distincte, explicateque vetantur, quæ sexto, & septimo explicate non prohibebantur. Nam, exempli causa, septimum Præceptum prohibuit, ne quis injuste concupiscat aliena, aut eripere conetur: hoc autem vetat, ne ullo modo quis concupiscat, etsi jure, Legeque assequi id possit, ex cujus adeptione Proximo damnum importari videat.

4. *Quale, quantumque sit Dei beneficium quod nobis Legis hujus mandato est collatum.*

Sed illud in primis antequam ad Praecepti explicationem veniamus, docendi sunt Fideles, nos

(a) *Matth.* 5. 27.

hac lege non solum ad id institui, ut cupiditates nostras cohibeamus, sed etiam Dei erga nos pietatem, quae immensa, est cognoscamus. Nam cum superioribus Legis Praeceptis nos quibusdam quasi praesidiis munivisset, ne quis nos ipsos, aut nostra violaret; hoc adjuncto Praecepto, illud maxime providere voluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi laederemus: quod facile futurum fuit, si omnia cupere, atque optare, liberum nobis, atque integrum esset. Hac igitur non concupiscendi Lege præscripta, illud a Deo provisum est, ut cupiditatum aculei, quibus ad perniciosa quæque incitari solemus, hujus Legis vi quodammodo excussi, nos minus urgeant, majusque propterea temporis spatium nos molesta illa cupiditatum solicitudine liberati, ad ea praestanda pietatis, et religionis officia habeamus, quæ ipsi Deo multa maximaque debemus.

5. *Quod discrimen haec duo Praecepta inter Leges divinas, et humanas esse insinuent.*

Neque id solum haec Lex nos docet, verum etiam illud ostendit, Legem Dei ejusmodi esse, quæ non externis solum munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu servanda sit. Hocque inter divinas, et humanas Leges interest, quod hae rebus tantum externis contentæ sunt; illae vero, (a) quoniam animum Deus intuetur, ipsius animi puram, sinceramque castitatem, atque integritatem requirunt. Est igitur divina Lex, quasi speculum quoddam, in quo naturæ nostræ vitia intuemur: Quamobrem dixit Apostolus: (b) *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret: Non concupisces.* Cum enim concupiscentia, id est peccati fomes, qui ex peccato originem habuit, perpetuo nobis infixus inhaereat, ex hoc agnoscimus in peccato nasci: quapropter supplices ad eum confugimus, qui solus potest peccati sordes eluere.

6. *Quae concupiscentia hic non prohibeatur, quidve sit Concupiscentia.*

Habent autem hæc singula Præcepta illud cum

(a) 1. Reg. 15. 17. (b) Rom. 7. 7.

ceteris commune, ut partim aliquid vetent, partim jubeant. Quod ad prohibendi vim attinet; ne quis forte arbitretur, Concupiscentiam illam, quae vitio caret, aliquo modo vitium esse (a) ut concupiscere spiritum adversus carnem, vel (b) expetere justificationes Dei in omni tempore, id quod David summopere cupiebat; Parochus doceat, quae Concupiscentia illa sit, quam hujus Legis praescripto fugere oporteat. Quare sciendum est, *Concupiscentiam esse commotionem quandam, ac vim animi, qua impulsi, homines, quas non habent, res jucundas appetunt*. Et quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuo mali; ita hæc concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda. Neque enim propterea malum est, si cibum, aut si potum appetimus, aut cum frigemus, si calescere, aut contra, cum calemus, si frigescere cupimus: Et quidem recta haec concupiscendi vis, Deo auctore, a natura nobis insita est; sed primorum Parentum nostrorum peccato factum est, ut illa naturæ fines transiliens usque adeo depravata sit, ut ad ea concupiscenda saepe excitetur, quæ spiritui, ac rationi repugnant.

7. *Quas praecipue utilitates concupiscentia rectae rationi conformis homini praestet*.

Quin etiam hæc vis, si moderata est, suisque finibus continetur, saepe etiam non mediocres utilitates præbet. Nam illud primum efficit, ut assiduis precibus Deum oremus, supplicesque ab eo petamus, quæ maxime cupimus. Oratio enim cupiditatis nostræ interpres est. Quod si recta haec concupiscendi vis abesset, non tam multæ preces essent in Ecclesia Dei.

Efficit præterea, ut cariora sint nobis Dei munera. Quo enim vehementiori alicujus rei cupiditate flagramus, eo carior illa nobis res est, atque jucundior, cum eam adepti sumus.

Tum vero delectatio ipsa, quam ex re cupita sentimus, facit, ut majore pietate gratias Deo agamus. Itaque, si concupiscere aliquando licet, fa-

(a) *Gal.* 5. 17. (b) *Psal.* 118. 20.

teamur necesse est, non omnem concupiscendi vim prohibitam esse.

8. *Quomodo Apostolus Concupiscentiam peccatum vocat.*

Et quamquam Divus Paulus (a) Concupiscentiam peccatum esse dixit, id in eam tamen sententiam accipiendum est, in quam (b) Moyses locutus est, cujus ille testimonium affert, id quod ipsius Apostoli oratio declarat. Nam illam carnis Concupiscentiam vocat in Epistola ad Galatas: (c) *Spiritu*, inquit, *ambulate*, *et desideria carnis non perficietis*.

9. *Quae Concupiscentia hic omnino non prohibeatur, nec peccati rationem habeat.*

Naturalis igitur illa Cupiditatis vis, & moderata, quæ fines suos non egreditur, non vetatur; multoque minus spiritualis illa recta mentis Cupiditas, qua ad eorum appetitionem incitamur, quæ carni repugnant. Ad hanc enim ipsam sacræ Litteræ nos adhortantur: (d) *Concupiscite sermones meos*: & (e) *Transite ad me omnes, qui concupiscentis me*.

10. *Quae sit Concupiscentia hic interdicta.*

Itaque hoc interdicto non ipsa concupiscendi vis, qua tum ad bonum, tum ad malum uti licet, sed usus pravae cupiditatis, quæ carnis Concupiscentia, & peccati fomes vocatur, ac, si animi assentionem adjunctam habeat, semper in vitiis numeranda est, omino prohibetur. Ergo ea tantum concupiscendi libido vetita est, quam *carnis Concupiscentiam* vocat (f) Apostolus: illi scilicet concupiscendi motus, qui nullum rationis modum habent, neque finibus a Deo constitutis continentur.

11. *Quibus ex causis agnoscatur, Concupiscentiam esse peccatum.*

Haec Cupiditas damnata est: Vel quia malum appetit, veluti adulteria, ebrietates, homicidia, & alia ejusmodi nefaria scelera: de quibus Apòsto-

(a) *Rom.* 7. 20. (b) *Exod.* 20. 16.
(c) *Gal.* 5. 16. (d) *Sap.* 6. 12.
(e) *Eccli.* 24. 26. (f) *Gal.* 5. 16. 19.

lis. (a) *Non simus, inquit, concupiscentes malorum, quemadmodum et illi concupierunt.*

Vel quia, etsi res natura sua malae non sunt, causa tamen aliunde extat, quare illas concupiscere nefas sit. Quo in genere sunt ea, quæ ne possideamus, Deus, aut Ecclesia prohibet: Non enim ea appetere nobis licet, quae possidere omino nefas sit; qualia olim in veteri Lege fuerunt aurum, et argentum, ex quibus idola conflata erant, quæ (b) Dominus in Deuteronomio vetuit, ne quis concupisceret. Ob eam praeterea causam haec cupiditas vitiosa prohibetur, quoniam quæ appetuntur aliena sunt, ut domus, servus, ancilla, ager, uxor, bos, asinus, & alia multa; quæ cum aliena sint, ea concupiscere vetat divina Lex; rerumque ejusmodi Cupiditas nefaria est, et in peccatis gravissimis numeratur; cum illis concupiscendis animi præbetur assensus.

12. *Concupiscentiae peccatum ubi maxime consistat.*

Nam tum peccatum natura existit, cum post Cupiditatum malarum impulsum animus rebus pravis delectatur, atque, his vel assentitur, vel non repugnat. Id quod D. Jacobus, cum peccati originem, & progressionem ostendit, illis verbis docet: (c) *Unusquisque teneatur a Concupiscentia sua abstractus, et illectus: deinde Concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem.*

13. *Quae sit duorum extremorum Praeceptorum sententia.*

Cum igitur Lege ita caveatur, *Non concupisces*, haec verba ad eum sensum referuntur, ut nostras Cupiditates a rebus alienis cohibeamus. Alienarum enim rerum Cupiditatis sitis immensa est, atque infinita, neque unquam satiatur, ut scriptum est: (d) *Avarus non implebitur pecunia*, de quo ita est apud Isaiam: (e) *Vae, qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis.* Sed ex singularum vocum explicatione facilius

(a) 1 *Cor.* 10. 6. (b) *Deut.* 7. 25. (c) *Jacobi* 1. 14. 15.
(d) *Eccl.* 5. 9. (e) *Isa.* 5. 8.

intelligetur hujus peccati foeditas, & magnitudo.

14. *Quid Domus vocabulo in hujus Praecepti formula intelligendum sit.*

Quare Parochus docebit, *Domus* vocabulo non locum modo, quem incolimus; sed universam haereditatem significari, ut ex divinorum Scriptorum usu, consuetudineque cognositur. In Exodo scriptum est, (*a*) Obstetricibus a Domino domus esse ædificatas; sententia eo spectat, ut illarum facultates ab eo auctas esse, atque amplificatas interpretemur. Ex hac igitur interpretatione animadvertimus, hac Præcepti Lege, vetitum nobis esse, ne divitias avide expetamus, neque alienis opibus, potentiæ, nobilitati invideamus, sed statu nostro, qualis ille sit, sive humilis, sive excelsus, contenti simus. Alienæ deinde gloriæ appetitionem vetitam esse intelligere debemus; nam hoc item ad Domum pertinet.

15. *Quid Bovis, et Asini vocibus contineatur.*

Quod vero sequitur, *Nam Bovem, non Asinum*, id ostendit non solum quæ magna sunt, ut Domus, nobilitas, & gloria, ea, cum aliena sint, nobis concupiscere non licere, sed etiam parva, qualiacunque illa sint, sive animata, sive inanimata.

16. *De quibus Servis in hoc Praecepto sit sermo.*

Sequitur deinceps, *Non Servum, non Ancillam*, quod intelligendum est tam de captivis, quam de reliquo genere servorum: quos, ut cetera alterius bona, concupiscere non debemus. Liberos vero homines, qui voluntarie serviunt, vel mercede conducti, vel amore, observantiaque impulsi, nullo modo, neque verbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque præmiis quis corrumpere, aut sollicitare debet ut eos deserant, quibus sese ipsi sponte addixerunt: imo vero, si ante id tempus, quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, hujus Præcepti auctoritate admonendi sunt, ut ad eos ipsos omnino revertantur.

17. *Cur etiam in hoc Praecepto mentio Proximi fiat.*

Quod autem in Præcepto mentio fit Proximi,

(a) Exod. 1, 21.

Id eo pertinet, ut hominum vitium demonstretur, qui vicinos agros, aut proximas domos, aut aliam rem ejusmodi, quae secum continens sit, appetere solent. Vicinitas enim, quæ in parte amicitiæ ponitur, ab amore ad odium, cupiditatis vitio, traducitur.

18. *Non praevaricantur istam Legem, qui res venales Proximi justo pretio emere cupiunt.*

Hoc vero Præceptum ii minime violant, qui res, quas Proximi venales habent, emere de illis cupiunt, aut justo pretio emunt. Ii enim non modo Proximum non laedunt, sed valde adjuvant; cum ei pecunia majori commodo, usuique futura sit, quam res illae, quas ipse venditat.

19. *Quomodo decimum Praeceptum de non concupiscenda uxore Proximi intelligendum sit.*

Hanc de re aliena non concupiscenda Legem altera sequitur, quæ prohibet, ne alienam concupiscamus uxorem. Qua Lege concupiscendi libido non ea quidem tantum prohibita censetur, qua adulter alterius uxorem appetit, sed etiam qua affectus aliquis alterius uxorem in Matrimonium ducere concupiscit. Eo enim tempore, (*a*) cum repudii permittebatur libellus, illud facile evenire poterat, ut quae ab uno repudiata esset, eam alter uxorem acciperet. Ad hoc Dominus vetuit, ne aut mariti ad uxores relinquendas solicitarentur, aut uxores maritis difficiles se, ac morosas ita præberent, ut eam ob causam quasi quædam necessitas viris imponeretur illas repudiandi. Nunc vero gravius est peccatum, cum mulierem, etiamsi a viro repudiata sit, alteri in Matrimonium ducere non liceat: nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscet, facile ex una in aliam incidet cupiditatem: aut enim illius virum mori, aut adulterium admittere cupiet.

Atque hoc idem de iis mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatae sunt. Neque enim has item concupiscere licet; cum ii, qui haec pacta rescindere student, violent sanctissimum fidei fœdus.

Et quemadmodum quae alteri nupta est, eam

(*a*) Deut. 24. 1. 2.

concupiscere omnino nefas est: sic quae ad Dei cultum, religionemque consecrata est, nullo pacto licet illam uxorem adpetere.

20. *In hanc Legem non peccat, qui mulierem, quam putat maritum amisisse, solicitat ad Matrimonium.*

Si vero quis mulierem, quae nupta est, cum eam innuptam esse opinetur, uxorem sibi dari concupiscit, neque, si in Matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptam sibi dari cuperet (id quod (*a*) Pharaoni, & (*b*) Abimelech contigisse legimus, qui Saram in matrimonium habere concupierunt, cum eam minime nuptam, Abrahaeque sororem, non uxorem arbitrarentur) ille certe, qui eo animo est, ejusmodi Praecepti Legem violare non videtur.

21. *Quae praeterea, quae prohibentur hoc Praecepto, facienda imperentur.*

Sed, ut Parochus remedia patefaciat, quae ad tollendum hoc Cupiditatis vitium accomodata sunt, explicare alteram Praecepti rationem debet, quae in eo consistit, ut (*c*) si divitiae affluant, cor non apponamus, (*d*) easque pietatis, & divinarum rerum studio abjicere parati simus, & in sublevandas pauperum miserias libenter pecuniam erogemus, si desint facultates, egestatem æquo animo, & hilari feramus. Et quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alienarum cupiditates restinguemus. De Paupertatis autem laudibus, divitiarumque despicientia (*e*) in sacris Litteris, & apud Ss. Patres facile erit Parocho multa colligere, & fideli populo tradere. Hac item Lege præcipitur, ut ardenti studio, summaque cupiditate optemus id potissimum effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus vult, quemadmodum Domini oratione exponitur. Voluntas autem Dei in eo maxime est, ut singulari nos quodam modo sancti efficiamur, animumque nostrum sincerum, atque ab omni labe

(a) *Gen.* 12. 15. (b) *Gen.* 20. 3.
(c) *Psal.* 61. 11. (d) *Matth.* 19. 21.
(e) *Matth.* 5. 3.

purum, integrumque conservemus, & exerceamus nos in iis mentis, ac spiritus officiis, quae corporis repugnant sensibus; horumque edomitis appetitionibus, ratione, ac spiritu duce, rectum vitae cursum teneamus; quive præterea sensus materiam cupiditatibus nostris, libidinique præbent, eorum vim maxime reprimamus.

22. *Quae sint potissimum Christianis meditanda, ut vim concupiscentiae refraenent.*

Sed ad hunc cupiditatum ardorem restinguendum plurimum etiam hoc potest, si quæ incommoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus. Primum vero illud incommodum est, quod, quoniam ejusmodi cupiditatibus paremus, in anima nostra regnat summa peccati vis, ac potestas. Quamobrem monuit Apostolus: (a) *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.* Nam quemadmodum, si cupiditatibus resistimus, peccati vires concidunt; ita si iis succumbimus (b) Dominum a regno suo expellimus, & in ejus locum peccatum introducimus.

Alterum præterea incommodum est, quod ab hac concupiscendi vi, veluti fonte, quodam, omnia peccata manant; ut (c) Divus Jacobus docet. Divus item Joannes: (d) *Omne*, inquit, *quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitae.*

Tertium incommodum in eo est, quoniam rectum animi judicium his cupiditatibus obscuratur. Homines enim iis cupiditatum tenebris obcœcati, honesta, & præclara putant omnia, quæcunque ipsi concupiscunt.

Opprimitur præterea concupiscendi vi verbum Dei, quod in animis nostris a magno illo Agricola Deo insitum est. Sic enim apud Divum Marcum scriptum est: (e) *Alii sunt, qui in spinis seminantur: hi sunt, qui verbum audiunt, et*

(a) *Rom.* 6. 12. (b) 1. *Cor.* 5. 15.
(c) *Jac.* 1. 14 15. (d) 1. *Joan.* 2. 12.
(e) *Marc.* 4. 13.

aerumnae saeculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiae introeuntes suffocant verbum, et sine fructu efficitur.

23. *Qui cupiditatum laqueis maxime implicentur.*

Jam vero qui prae ceteris hoc cupiditatis vitio laborant, quosque propterea Parochus ad colendum hoc Praeceptum diligentius cohortari debet, illi sunt, qui lusionibus non honestis delectantur, aut qui ludis immoderate abutuntur: mercatoresque item, qui rerum penuriam, annonaeque caritatem expetunt; atque id aegre ferunt, ut alii praeter ipsos sint, qui vendant, aut emant, quo carius vendere, aut vilius emere ipsi possint; qua in re item peccant, qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo, aut emendo ipsi lucrentur.

Peccant etiam *Milites*, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat: *Medici* item, qui morbos desiderant: *Jurisconsulti*, qui causarum, litiumque vim, ac copiam concupiscunt; tum *Artifices*, qui quaestus avidi, omnium, quae ad victum, cultumque pertinent penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant. In hoc praeterea genere graviter ii peccant, qui alienae laudis, gloriaeque avidi, atque appetentes sunt, non sine aliqua famae alterius obtrectatione: idque praesertim, si qui illam appetunt, ignavi, nulliusque pretii homines sunt. Fama enim, & gloria virtutis, atque industriae, non ignaviae, aut inertiae praemium est.

CATECHISMI ROMANI

PARS QUARTA

De Oratione, ejusque in primis necessitate.

CAPUT I.

1. *Quomodo Deus sit orandus.*

IN officio, & munere Pastorali cum primis necessaria est ad salutem Fidelis populi praeceptio Christianae Precationis: cujus vim, ac rationem necesse est multos ignorare, nisi pia, & fideli Pastoris diligentia tradita sit. Quamobrem praecipua Parochi cura versari debet in eo, ut pii auditores intelligant, quid a Deo, & quomodo orandum sit. Omnes autem necessariae Precationis numeros continet divina illa formula, quam Christus Dominus Apostolis, & per illos, eorumque successores omnibus deinceps, qui Christianam Religionem susciperent, notam esse voluit; cujus verba, & sententias sic animo, ac memoria comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hac orandi ratione suppeditet Parochis facultas instituendi fideles auditores, quæ magis opportuna visa sunt, hic proposuimus, sumpta ab iis Scriptoribus, quorum eo in genere doctrina, & copia maxime laudatur. Nam reliqua, si opus fuerit, Pastores ex iisdem fontibus haurire poterunt.

2. *Usus orandi ad salutem necessarius est.*

Primum igitur docendum est, quam sit Oratio necessaria, cujus Præceptum non solum consilii causa traditum est, sed etiam necessarii jussi vim habet: quod a Christo Domino declaratum est illis verbis: *Oportet semper orare.* Hanc orandi necessitatem ipsa etiam, illo Dominicae Precationis

procœmio, ostendit Ecclesia: *Praeceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audemus dicere*. Itaque, cum esset necessaria Precatio Christianis hominibus, & illud a Discipulis ipse rogatus esset; (a) *Domine, doce nos orare*: præscripsit eis orandi formam Dei Filius, & spem attulit impetrationis eorum, quæ postularent, & ipse documentum fuit Precationis, qua non solum utebatur assidue, sed (b) in ea etiam pernoctabat: cujus deinde officii iis, qui se ad Jesu Christi Fidem contulissent, Apostoli praecepta tradere non destiterunt. Nam (c) Sancti Petrus, & (d) Joannes de ea re diligentissime pios admonent, & ejus rationis memor (e) Apostolus pluribus locis hortatur Christianos ad salutarem orandi necessitatem.

3. *Qua potissimum ratione homines adduci possint in cognitionem necessarii hujus officii*.

Praeterea tam multis indigemus bonis, & commodis, ad animum, corpusque tuendum necessariis, ut ad Precationem confugere oporteat, tanquam ad unam omnium optimam & indigentiæ nostræ interpretem, & conciliatricem eorum, quibus egemus. Nam, (f) cum nihil cuiquam debeat Deus, reliquum profecto est, ut quae nobis opus sunt, ab eo Precibus expetamus, quas Preces, tanquam instrumentum necessarium nobis dedit ad id, quod optaremus consequendum.

4. *Non alia via omni indigentiae nostrae satisfacere licet, quam per Orationem*.

Praesertim cum quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non licet impetrare. Habent enim sacræ Preces præstantem illam virtutem, qua maxime Daemones ejiciuntur. (g) Est enim quoddam Daemoniorum genus, quod non ejicitur, nisi in jejunio, & oratione. Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem, exercitationemque non adhibent pie, ac diligenter orandi. Petitione enim non solum

(a) *Luc.* 11. 1. (b) *Luc.* 6. 12. (c) 1. *Petr.* 3. & 4. (d) *Matth.* 3. 4. 15. (e) *Rom.* 12. 13. (f) *Rom.* 11. 35. (g) *Matth.* 17. 22.

honesta, sed etiam (a) assidua opus est ad impetrandum, quod concupiscas. Nam, ut inquit Sanctus Hieronymus, scriptum est: *Omni petenti datur. Ergo si tibi non datur, ob id non datur, quia non petis.* (b) *Petite ergo, et accipietis.*

De utilitate Orationis.

CAPUT II.

1. Quis sit primus fructus, quem parit illa orandi necessitas.

HAbet autem haec necessitas jucundissimam utilitatem, quae fructus ex se edit uberrimos: quorum copiam sument Pastores a sacris Scriptoribus, cum opus erit illos impertiri fideli populo. Nos ex ea copia aliquot elegimus, quos huic tempori accommodatos duximus. Primus autem fructus, quem inde capimus, est is, quod orantes Deo honorem habemus: siquidem est quoddam Religionis argumentum Oratio, quae in Divinis Litteris thymiamati comparatur. (c) *Dirigatur* enim, inquit Propheta, *Oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Quare nos hac ratione Deo subjectos esse profitemur, quem honorum omnium auctorem agnoscimus; & prædicamus, in quem solum spectamus, quod unum incolumitatis, salutisque præsidium, atque perfugium habemus. Hujus fructus illis etiam verbis admonemur: (d) *Invoca me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me.*

2. Quae sit altera utilitas, quam orando consequimur.

Sequitur fructus amplissimus, & jucundissimus Orationis, cum a Deo preces audiuntur. Est enim, ex Sancti Augustini sententia, Oratio justi, clavis coeli: nam *ascendit*, inquit, *Precatio, et descendit Dei miseratio: licet alta sit terra, altum coelum, audit tamen Deus hominis linguam,*

(a) Jac. 5. 16. (b) Matth. 7. 8.
(c) Psal. 140. 2. (d) Psal. 49. 14.

si mundam habeat conscientiam. Cujus orandi muneris tanta vis est, tanta utilitas, ut ea re cœlestium donorum amplitudinem consequamur. Nam impetramus nobis, ut ducem, & adjutorem adhibeat Spiritum Sanctum; et Fidei assequimur conservationem, & incolumitatem, & vitationem pœnarum, & divinum patrocinium in tentationibus, & ex Diabolo victoriam. Omnino inest in Precatione singularis gaudii cumulus, quamobrem sic loquebatur Dominus. (a) *Petite, et accipietis, ut gaudium vestirum sit plenum*.

3. *Semper pias preces exaudit Divina Majestas.*

Nec vero quin huic Petitioni praesto sit, & occurrat Dei benignitas, ullus relictus est dubitandi locus, Quod multa comprobant Divinæ scripturæ testimonia, quæ, quia sunt in promptu, illa solummodo apud Isaiam exempli causa attingemus. (b) *Tunc enim invocabis, et Dominus exaudiet: clamobis, et dicet. Ecce adsum*: et rursum, (c) *Eritque, antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus, ego audiam*. Exempla autem eorum, qui Deum exoraverunt, quia propemodum sunt & infinita, & posita ante oculos, omittimus.

4. *Qui fiat, ut quae petimus. interdum non impetremus.*

At interdum fit, ut quæ petimus a Deo non impetremus. Ita est: sed tum maxime prospiscit utilitati nostræ Deus: vel quod alia nobis majora, & ampliora bona impertitur, vel quod nec necessarium nobis est, nec utile, quod petimus: imo vero fortasse supervacaneum id futurum sit si dederit, atque pestiferum. *Quaedam enim*, inquit Sanctus Augustinus, *negat propitius Deus, quae concedit iratus*. Nonnunquam etiam fit, ut adeo remisse, ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem, quod dicimus, attendamus. Cum autem sit oratio mentis ascensus ad Deum, si in orando animus, qui ad Deum re-

(a) *Joan.* 16. 24. (b) *Isa.* 58.
(c) *Isa.* 65. 24.

ferri debet, peregrinatur, nulloque studio, nulla adhibita pietate, temere Precationis verba funduntur; quomodo inanem hujus Orationis sonitum, Christianam Precationem esse dicemus? quare minime mirum est, si Deus nostrae non obsequitur voluntati; cum vel ipsi nolle id nos, quod petimus, pene probemus nostra negligentia, et ignoratione Precationis; vel postulemus ea, quae nobis sunt obfutura.

5. *Digne postulantes plus impetrant quam postulent.*

Contra vero scienter, ac diligenter petentibus multo plus tribuitur, quam a Deo postulaverint. Quod & (a) Apostolus testatur in epistola ad Ephesios, & (b) illa Prodigi filii similitudine declaratur, qui praeclare secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli habuisset eum pater. Etsi recte cogitantibus, non solum postulantibus nobis cumulat gratiam suam Deus, non modo munerum copia, sed etiam celeritate tribuendi. Quod ostendunt Divinae Litteræ cum illa utuntur loquendi formula (c) *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*. Intimis enim, et tacitis egentium studiis, ne exspectata quidem eorum voce, Deus occurrit.

6. *Quis sit tertius Orationis fructus.*

Accedit eo etiam ille fructus, quod orando animi virtutes et exercemus, & augemus, maxime vero Fidem. Ut enim rite illi non orant, qui fidem Deo non habent: (d) *Quomodo enim*: inquit, *invocabunt, in quem non crediderunt*? sic Fideles, quo studiosius orant, eo majorem, ac certiorem Fidem habent Divinæ curæ, & providentiæ, quæ potissimum id requirit a nobis, ut ad se de iis, quæ nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus:

7. *Cur Deus, cum sciat, quibus indigeamus, Oratione nostra velit solicitari.*

Posset vero Deus non petentibus, ne cogitanti-

(a) *Ephes.* 13. (b) *Luc.* 15.
(c) *Psalm.* 9. 37. (d) *Rom.* 10.

bus quidem, abunde nobis omnia dilargiri; quomodo & animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus vitae necessarios. Sed beneficentissimus Parens vult a filiis invocari: vult, impetratis iis, quae postulamus, in die magis testificari, ac prædicare suam in nos ipsos benignitatem.

8. *Quomodo nostra in Deum caritas per orationem exerceatur.*

Amplificatur etiam charitas. Nam illum auctorem agnoscentes omnium bonorum, utilitatumque nostrarum, quanta eum possumus maxima caritate amplectimur: & ut amantes colloquio, & congressu magis ad amorem incenduntur: sic pii homines, quo saepius Deo facientes Preces, & ejus implorantes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eo majori in singulas Preces affecti laetitia ad eum amandum, & colendum incitantur ardentius.

9. *Precationis assiduitate tum digni Divina Gratia evadimus, tum humiliatem, et arma contra Diabolum comparamus.*

Præterea nos hac uti vult exercitatione Precationis, ut flagrantes petendi studio, quod optamus tantum ea assiduitate, & cupiditate proficiamus, ut digni simus, in quos illa conferantur beneficia, quæ antea jejunus, et angustus noster animus capere non poterat. Vult præterea nos id, quod est, intelligere, ac præ nobis ferre, si cœlestis Gratiæ auxilio deseramur, nostra opera nihil consequi posse; propterea, quæ toto animo ad orandum incumbere. Valent autem maxime hæc tanquam Orationis arma contra naturæ nostræ hostes acerrimos. Inquit enim S. Hilarius: *Adversus Diabolum armaque ejus Orationum nostrarum sonitu certandum est.*

10. *Quaesit quarta utilitas ex Oratione in homines profluens.*

Præclarum præterea illum Orationis fructum consequimur, quod cum proclives simus ad malum, & libidinis varios appetitus vitio infirmitatis ingenitæ, patitur Deus se nostris cogitationibus

concipi, ut dum illum oramus, & mereri ejus contendimus munera, accipiamus innocentiæ voluntatem, & ab omni labe delictorum omnium amputatione, purgemur.

11. *Quis sit postremus Orationis fructus.*

Postremo, ex Sancti Hieronymi sententia, iræ Divinæ resistit Oratio. Itaque sic ad Moysen locutus est Deus: (a) *Dimitte me*, cum quidem pœnas eum ab illo populo petere volentem, Precibus impediret. Nihil enim est, quod neque Deum leniat iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas aeque retardet, ac revocet a furore; ac Preces piorum hominum.

De Partibus, et Gradibus Orationis.

CAPUT III.

1. *Quibus partibus constet Christiana Oratio.*

EXposita necessitate, & utilitate Christianae Precationis, scire præterea oportet fidelem populum, quot & quibus partibus ea constet Oratio. Id enim ad hujus officii perfectionem pertinere testatur Apostolus, qui in Epistola ad Timotheum cohortans ad pie, sancteque orandum, Orationis partes diligenter enumerat: (b) *Obsecro*, inquit, *primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus*. Quod vero subtilis quædam est harum differentia partium, si ejus explicationem auditoribus Parochi conducere existimabunt, consulent inter ceteros Sanctum Hilarium, & Augustinum.

2. *De postulatione, et gratiarum actione.*

Sed quoniam duæ sunt præcipue partes Orationis, postulatio, & gratiarum actio, a quibus, tanquam a capite, manant reliquæ, minime eas prætermittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut cultum ei, ac venerationem adhibentes,

(a) *Exod.* 32. 10. (b) 1. *Tim.* 2. 2.

vel ab eo aliquid impetremus, vel ipsi de beneficiis, quibus assidue ab ejus benignitate ornamur, & augemur, gratias agamus. Utramque hanc maxime necessariam partem Orationis Deus ipse pronunciavit ore Davidis, illis verbis: (a) *Invoca me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me*. Quantum autem egeamus Divinæ bonitatis, ac liberalitatis, quis ignorat, modo summam hominum egestatem, & miseriam intueatur?

3. *Dei in omnes homines Benignitas, et Liberalitas praedicatur.*

Quam vero sit propensa Dei voluntas in genus humanum, quam effusa in nos Benignitas, omnes intelligunt, qui sensu oculorum, & mente præditi sint. Nam quocumque oculos conjicimus, quocumque nos cogitatione convertimus, nobis admirabilis lux Divinæ beneficentiæ, ac Benignitatis oboritur. Quid enim (b) habent homines, quod a Dei largitate profectum non sit: et si omnia sunt ejus dona, ac munera Bonitatis, quid est, quod non omnes pro viribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, & gratiarum actione prosequantur? Sed utriusque officii, & petendi aliquid a Deo, & ei gratias agendi, multi sunt gradus; quorum alius alio est altior, atque perfectior. Ut igitur Fidelis Populus non solum oret, sed etiam optime fungatur illo munere Orationis, proponent ei Pastores summam, perfectamque orandi rationem, & ad eam, quam diligentissime poterunt, hortabuntur.

4. *Quinam sit optimus orandi modus, summusque Precationis gradus.*

Sed quinam est optimus orandi modus, & summus Precationis gradus? Nempe is, quo pii, & justi homines utuntur, qui freti veræ Fidei stabili fundamento, quibusdam optimæ mentis, Orationisque gradibus, in illum locum perveniunt, ex quo infinitam Dei Potentiam, immensamque Benignitatem, ac Sapientiam contemplari possunt: ubi etiam in spem certissimam veniunt, se & quicquid petierint in præsentia, & illam inexpli-

(a) *Psal.* 49. 15. (b) 1. *Cor*, 4. 7.

eabilium bonorum vim consecuturos esse, quae pollicitus est Deus largiturum se iis qui divinam auxilium pie, & ex animo implorarint. His, quasi duabus alis, elata in cœlum anima ardenti studio pervenit ad Deum, quem omni gratiarum, & laudum honore prosequitur, quod summis ab eo beneficiis affecta sit: tum vero singulari adhibita pietate, ac veneratione, quasi unicus filius carissimo Parenti, quid sibi sit opus, non dubitanter exponit. Quem precandi modum *Effundendi* voce exprimunt Divinæ Litteræ: inquit enim Propheta: (a) *Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuncio*. Quae vox eam vim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is, qui ad orandum venit, fidenter confugiens in sinum amantissimi Parentis Dei. Ad id enim nos Doctrina cœlestis illis verbis hortatur. (b) *Effundite coram illo corda vestra*. Et: (c) *Jacta super Dominum curam tuam*. Hunc autem Precationis gradum significat S. Augustinus, cum inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion. *Quod fides credit, spes, et charitas orat*.

5. *Quae sit altera orandi ratio*.

Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen ea, (d) quae mortua dicitur, nituntur sese erigere, & ad Deum ascendere, sed propter intermortuas vires, summamque fidei imbecillitatem, se altius a terra tollere non possunt: veruntamen sua peccata recognoscentes, et eorum conscientia, ac dolore cruciati, humilirer, ac demisse, ex illo maxime longinquo loco pœnitentes, scelerum a Deo veniam, & pacem implorant: Horum Oratio suum obtinet locum apud Deum; nam eorum Preces audiuntur; imo vero hujusmodi homines liberalissime misericors Deus invitat: (e) *Venite*, inquit, *ad me omnes qui laboratis, et onerati estis; et ego reficiam vos*. Ex

(a) *Psal.* 141. 4. (b) *Psal.* 61. 9.
(c) *Psal.* 54. 23. (d) *Jacob.* 2.
(e) *Matth.* 11. 28.

horum hominum numero fuit ille (*a*) Publicanus, qui cum oculos ad cœlum tollere non auderet, exiit tamen, inquit, de Templo magis justificatus, quam Pharisaeus.

6. *Quo in gradu tertium genus deprecatorum consistat.*

Est præterea eorum gradus, qui nondum Fidei lucem acceperunt, verumtamen divina benignitate exiguum illorum naturæ lumen accendente, vehementer excitantur ad studium, cupiditatemque veritatis, quam ut doceantur, summis Precibus petunt: qui si manent in voluntate, a Dei clementia eorum studium non repudiatur, quod exemplo (*b*) Cornelii Centurionis comprobatum videmus: nemini enim id ex animo petenti clausæ sunt fores Divine Benignitatis.

7. *Quinam inter Deprecatores extremo in gradu haereant.*

Postremus est gradus eorum, quos non modo facinorum, & flagitiorum non pœniteutes, sed etiam sceleribus scelera cumulantes, tamen non pudet sæpe a Deo petere peccatorum veniam, in quibus volunt perseverare: qui tali statu ne ab hominibus quidem audere deberent, ut sibi ignoscerent, postulare. Horum oratio a Deo non auditur. Sic enim de Antiocho scriptum est: (*c*) *Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misercordiam consecuturus*. Quare vehementer hortandi sunt, qui in gravi illa miseria versantur, ut abjecta peccandi voluntate, vere & ex animo se convertant ad Deum.

De iis, quae petenda sunt.

CAPUT IV.

1. *Quaenam a Deo petere liceat.*

SEd quoniam in singulis Petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur, satis hic erit Fideles universe illud admonere, ut quae justa, quæque honesta sunt a Deo petant

(a) *Luc.* 8. 9. 10. (b) *Act.* 10. 2. 3. (c) 2. *Mach.* 9. 13.

homines: ne, si contra, quam deceat, aliquid postularint, illo responso repellantur: (a) *Nescitis quid petatis*. Quicquid autem recte optari potest, petere licet, quod illa Domini uberrima promissa testantur, (b) *Quodcunque volueritis, petetis, et fiet vobis*; omnia enim se concessurum pollicetur.

2. *Quae res primo, et per se a Deo petendae sint.*

Quare primum optatum, ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum, qui summum est bonum, summum studium, desideriumque referatur. Deinde cupiemus ea, quæ cum Deo maxime nos conjungant; quæ vero nos inde sejungant, aut causam aliquam afferant disjunctionis, ab omni studio, & cupiditate nostra removenda sunt. Hinc licet colligere, secundum illud summum, & perfectum bonum, quomodo reliqua, quæ dicuntur bona, & optanda sint, et a Parente Deo postulanda.

8. *Corporis, et externa bona quatenus a Deo petenda sint.*

Nam hæc corporis, qaæ vocant, et externa bona, ut sanitas, robur, pulchritudo, divitiæ, honores, et gloria, quia facultatem, ac materiam sæpe dant peccato, (quare fit, ut non omnino pie, ac salutariter petantur) erit illorum petitio his præscribenda finibus, ut hæc vitæ commoda postulentur necessitatis causa: quæ precandi ratio refertur ad Deum. Licet enim nobis precibus ea petere, quæ et Jacob, & Salomon postularunt. Ille enim in hunc modum, (c) *Si dederit mihi panem ad vescendum. et vestimentum ad induendum, erit mihi Dominus in Deum*: Salomon his verbis: (d) *Tribue tantum victui meo necessaria*.

4. *Divitiis, et aliis bonis corporis quomodo utendum sit, quando ea Dei benignitate possidemus.*

Cum vero nobis Dei benignitate suppeditetur ad victum, & ad cultum, par est nos illius Apo-

(a) Matth. 20. 22.
(b) Joan. 15. 7
(c) Gen. 28. 20.
(d) Prov. 30. 8.

stoli cohortationis recordari: (a) *Qui emunt, tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: praeterit enim figura hujus mundi*: item: (b) *Divitiae si affluant, nolite cor apponere*; quarum fructum tantummodo, & usum nostrum esse, sed ita, ut cum cæteris communicemus, ab ipso (c) Doctore Deo didicimus. Si valemus, si reliquis externis, et corporis bonis abundamus, eo illa nobis tributa esse meminerimus, ut & facilius Deo inservire possimus, et Proximo omnia ejus generis commodare.

5. *Ingenii, et doctrinae bona quomodo petenda sint.*

Ingenii autem bona, et ornamenta, cujus generis sunt artes, atque doctrinae petere etiam licet, sed ea tantum conditione, si nobis ad Dei gloriam, & ad salutem profutura sunt. Quod autem omnino, & sine adjunctione, aut conditione optandum, quærendum, postulandum est quemadmodum ante diximus, id Dei gloria est; et deinceps omnia, quæ summo illo bono conjungere nos queant, ut Fides, Timor Dei Amor, de quibus plenius dicemus in explicatione Petitionum.

Pro quibus orandum sit.

CAPUT V.

1. *Nullum genus hominum in hoc mundo est, pro quibus non liceat Deum precari.*

His autem cognitis, quæ petenda sint, docendus est Fidelis Populus, pro quibus orare debeat. Continet autem Oratio Petitionem, et gratiarum actionem: quare prius de Petitione dicamus. Orandum igitur est pro omnibus sine ulla exceptione vel inimicitiarum, vel religionis, vel gentis. Nam sive hostis sit, sive alienus, sive infidelis, Proximus est: quem quia Dei jussu amare debemus: sequitur, ut Preces quoque,

(a) 1. Cor. 7. 39 (b) Psal. 61. 11.
(c) Levit. 25, 35. 36.

quod amoris officium est, pro eo facere oporteat. Nam eo pertinet illa Apostoli cohortatio: (*a*) *Obsecro fieri Orationes pro omnibus hominibus.* Qua in Oratione primum petenda sunt, quæ salutem animæ complectuntur, deinde quæ corporis.

2. *Pro quibus praecipue orandum sit.*

Debemus autem hoc Precationis officium primum Pastoribus animarum tribuere, quod ab Apostolo ejus exemplo monemur. Scribit enim is ad (*b*) Colossenses, ut orent pro se, ut sibi Deus aperiat ostium sermonis; quod item facit ad (*c*) Thessalonicenses. Est praeterea in Actis Apostolorum: (*d*) *Oratio fiebat ab Ecclesia sine intermissione pro Petro*. Cujus etiam officii a D. Basilio in libro *de moribus* admonemur; pro iis enim orandum esse inquit, qui præsunt verbo veritatis.

Secundo loco pro Principibus nos precari oportet; ex ejusdem (*e*) Apostoli sententia. Quanto enim publico bono Principibus piis, et justis utamur, nemo ignorat. Itaque rogandus est Deus; ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus præsint:

Extant (*f*) exempla sanctorum hominum, quibus monemur, ut pro bonis etiam, piisque deprecemur. Egent enim & illi precibus aliorum, quod divinitus factum est, ne superbia efferantur; dum intelligunt se inferiorum suffragiis indigere.

3. *Pro inimicis nostris, et hostibus Ecclesiae idem praestandum esse monstratur.*

Jussit praeterea Dominus (*g*) precari pro persequentibus, & calumniantibus nos.

Illud etiam S. Augustini testimonio celebratum est: hanc esse consuetudinem acceptam ab Apostolis, pro iis, qui ab Ecclesia sunt alieni, Preces, et vota faciendi, ut infidelibus donetur Fides, ut idolorum cultores ab impietatis errore liberentur, ut Judæi, discussa animorum caligine, lucem veritatis accipiant, ut Hæretici redeuntes ad

---

(a) 1. *Tim.* 2. 2. (b) *Colos.* 4 3.
(c) 1. *Thes.* 5. 25. (d) *Act.* 12. 5.
(e) 1. *Tim.* 2. (f) 4. *Reg.* 19. et 22; 13. 14.
(g) *Matth.* 5, 44.

sanitatem Catholicae doctrinae præceptis erudiantur, ut Schismatici, a qua desciverunt, sanctissimæ parentis Ecclesiae communione, cum ea iterum veræ caritatis nodo juncti copulentur. Quantam autem vim habeant Preces pro hujusmodi hominibus factae ex animo, constat tam multis exemplis omnis hominum generis, quos quotidie (a) ereptos a potestate tenebrarum transfert Deus in Regnum filii dilectionis suæ, et (b) ex vasis irae facit vasa misericordiae: in quo plurimum valere piorum obsecrationem, nemo, qui recte sentiat, dubitare potest.

4. *Quomodo etiam ad mortuos extendi possit hoc beneficium.*

Preces autem, quæ pro mortuis fiunt, ut ab igne Purgatorii liberentur, ex Apostolorum doctrina fluxerunt, qua de re satis dictum est, cum de Sacrificio Missae loqueremur.

5. *Non prodest illis aliena Oratio, qui peccant ad mortem.*

In iis autem, qui (c) peccare dicuntur ad mortem, vix quicquam precibus, votisque proficitur. Verumtamen, est Christianae charitatis & precari pro illis, et lacrymis contendere, an eis possint reddere placatum Deum.

6. *Quomodo execrationes, quae in Scripturis leguntur, sint accipiendae.*

Execrationes vero sanctorum hominum, quibus in impios utuntur, ex Patrum sententia, constat esse vel prædictiones eorum, quæ illis eventura sunt, vel adhibitas contra peccatum, ut salvis hominibus, peccati vis intereat.

7. *Quis sit usus gratiarum actionis.*

In altera autem parte Orationis maximas Deo gratias agimus pro divinis ejus, immortalibusque beneficiis, quibus & semper affecit, & quotidie afficit humanum genus. Maxime autem fungimur hoc munere Gratiarum actionis, Sanctorum omnium causa, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, et eorum victoriae, et triumphi; quem

(a) *Col.* 1. 13. (b) *Rom.* 9. 22. 23.
(c) 1. *Joan.* 5. 16.

de omnibus et intimis, et externis hostibus ejus benignitate reportarunt.

8, *Inter eas gratulationes, quae Deo exhibentur, quaenam in Ecclesia primas partes obtineat.*

Huc pertinet prima illa pars Angelicæ Salutationis, cum ea ad precandum utimur: *Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum., benedicta tu in mulieribus*. Nam Deum summis, et habendis laudibus; et gratiis agendis celebramus, quod sanctissimam Virginem omni cœlestium donorum munere cumulavit: ipsique Virgini singularem illam gratulamur felicitatem. Jure autem sancta Dei Ecclesia huic gratiarum actioni Preces etiam, et implorationem sanctissimae Dei Matris adjunxit; qua pie, atque suppliciter ad eam confugeremus, ut nobis peccatoribus sua intercessione conciliaret Deum, bonaque tum' ad hanc, tum ad æternam vitam necessaria impetraret. Ergo nos exules filii Evae, qui hanc lacrimarum vallem incolimus, assidue Misericordiae Matrem, et Fidelis Populi Advocatam invocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribua; ab eaque hac Prece opem, et auxilium implorare, cujus et praestantissima merita apud Deum esse, et summam voluntatem juvandi humanum genus, nemo nisi impie, et nefarie dubitare potest.

Quis orandus sit.

CAPUT VI.

1. *Ad quem dirigenda sit praecipue Oratio.*

DEum autem orandum esse, et ejus Nomen invocandum, ipsa' loquitur naturae vis insita in hominum mentibus: non solum tradunt Divinae Litterae, in quibus licet audire imperantem Deum: (a) *Invoca me, in die tribulationis*: Sed Dei nomine tres Personas intelligi oportet.

2. *Sint ne etiam Sancti cum Christo regnantes invocandi.*

(a) *Psal.* 40. 15.

Secundo loco confugimus ad auxilia Sanctorum, qui in cœlo sunt: quibus etiam preces esse faciendas ita certum est in Ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere. Quae res quia separatim suo loco est explicata, eo et Parochos, et ceteros transmittimus. Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operae pretium erit docere Fidelem Populum, quid intersit hanc invocandi rationem.

3. *Aliter Deum, et aliter Sanctos imploramus.*

Non enim eodem modo Deum, et Sanctos ejus imploramus, Nam precamur Deum, ut ipse vel bona det, vel liberet a malis: a Sanctis autem, qui gratiosi sunt apud Deum, petimus, ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis a Deo impetrent ea, quorum indigemus. Hinc duas adhibemus precandi formulas modo differentes: ad eum enim proprie dicimus *Miserere nobis*, *Audi nos*: ad Sanctos: *Orate pro nobis*.

4. *Quomodo a Sanctis petere possimus, ut nostri misereantur.*

Quanquam licet etiam alia quadam ratione petere a Sanctis ipsis, ut nostri misereantur; sunt enim maxime misericordes. Itaque possumus precari eos, ut conditionis nostræ miseria permoti, sua nos apud Deum gratia, ac deprecatione juvent. Quo loco illud maxime cavendum est omnibus, ne, quod Dei proprium est, cuiquam praeterea tribuant: imo vero, cum ad imaginem Sancti alicujus quis Dominicam Orationem pronunciat, ita tum sentiat, se ab illo petere, ut secum oret, sibique postulet ea, quae Dominicae Orationis formula continentur; et sui denique sit interpres, et deprecator ad Deum. Nam eos hoc fungi officio, (*a*), docuit S. Joannes Apostolus in Apocalypsi.

(*a*) *Apoc.* 8. 3.

De praeparatione adhibenda.

CAPUT VII.

1. *Quibus maxime virtutibus animus ad Orationem sit praeparandus.*

EST in Divinis Litteris: (a) *Ante Orationem praepara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum.* Tentat enim Deum is, qui cum bene orat, male agit, et cum loquatur cum Deo a precibus animus ejus aberrat. Quare cum tanti intersit, quo quisque animo Deo preces faciat, tradent Parochi vias precationum piis auditoribus. Primus igitur gradus ad Orationem erit vere humilis, ac demissus animus, scelerum quoque recognitio; quibus sceleribus intelligat qui ad Deum accedit, se non modo dignum non esse, qui quicquam impetret a Deo, sed qui ne in ejus quidem conspectum veniat oraturus. Hujus præparationis saepissime faciunt mentionem divinae Litterae, quae et illud loquuntur: (b) *Respexit in orationem humilium, et non sprevit preces eorum*: item: (c) *Oratio humiliantis se nubes penetrabit*: Sed occurrent Pastoribus eruditis (d) loci innumerabiles, qui in eam sententiam conveniant. Quamobrem plurium non necessaria commemoratione supersedemus: tantum vero, quae alias attigimus, ne in hac quidem parte, quia sunt apposita ad hanc rationem, duo illa exempla praetermittemus. (e) Publicanus est ille notissimus, qui longe consistens, oculos humo tollere non audebat (f) est etiam Mulier illa peccatrix, quae dolore permota lacrymis pedes Christi Domini perfudit: uterque, quantum afferat Orationi pondus humilitas Christiana, declaravit.

Sequitur angor quidam in recordatione delictorum vel saltem aliquis doloris sensus ob eam caussam, quod dolere non possimus; quorum utrum-

(a) *Eccl.* 18. 23. (b) *Psalm.* 101, 18.
(c) *Eccl.* 35. 21. (d) *Jud.* 9. 16.
(e) *Luc.* 18. 13. (f) *Luc.* 7. 37.

que, vel certe alterum, nisi a poenitente adhibeatur; venia impetrari non potest.

2. *Quae potissimum scelera volenti cum fructu orare sint cavenda.*

Sed quia sunt quaedam scelera, quae maxime obstant, quominus in precatione Deus postulationi nostrae concedat, ut caedes, et illata vir: manus abstinendae sunt ab hac crudelitate, et violentia. De quo facinore sic Isaiae ore loquitur Deus: (a) *Cum extenderitis manus vestras avertam oculos meos a vobis: et cum multiplicaveritis. Orationem, non exaudiam: manus enim vestrae sanguine plenae sunt.*

Fugienda est ira, ac dissidium, quae magnopere etiam impediunt, ne preces audiantur. De quibus est illud Apostoli: (b) *Volo viros orare in omni loco levantes puras manus sine ira, et disceptatione.* Videndum est praeterea, ne nos implacabiles cuiquam praebeamus in injuria; nam sic affecti Deum precibus adducere non poterimus, ut nobis ignoscant. (c) *Cum enim stabitis*, inquit ipse, *ad orandum, dimittite si quid habetis*: et (d) *si non dimiseritis, hominibus nec Pater vester coelestis dimittet vobis peccata vestra.*

Cavendum quoque est, ne duri simus, et inhumani egentibus. Nam in ejusmodi homines illud dictum est; (e) *Qui obrurat autem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.*

Quid dicemus de superbia? quae quantopere Deum offendat, testis est illa, vox (f) *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.*

Quid de contemptione Divinorum Oculorum? in quam extat illud Salomonis: (g) *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Quo tamen loco non excluditur deprecatio factae injuriae, non caedis, non iracundiae, non illiberalitatis in pauperes, non superbiae, non

(a) *Isa.* 1. 15. (b) 2. *Tim.* 2. 8.
(c) *Marc.* 11. 25. (d) *Matth.* 6. 15.
(e) *Prov.* 31. 13. (f) *Jacob.* 4. 6.
(g) *Prov.* 21. 9.

despicientiae Divinae orationis, non denique reliquorum scelerum, si ignoscendi venia petatur?

3. De Fide in Deum, quae ad Orationem necessaria censetur.

Est vero ad hanc quoque praeparationem animi Fides necessaria: quae si desit, neque de summi Patris omnipotentia, neque de illius misericordia, unde tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio; quemadmodum docuit ipse Christus Dominus: (a) *Omnia* inquit, *quaecumque petieritis in Oratione credentes accipietis*. De hujusmodi Fide scribit S. Augustinus de verbis Domini; *Si fides deficit, Oratio periit*. Caput igitur est ad rite orandum, quod jam dictum est, ut Fide firmi, ac fixi simus: quod Apostolus ex contrario ostendit: (b) *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* Itaque credamus oportet, ut et orare possimus, et ne nos Fides ipsa deficiat, qua salutariter oramus: Fides enim est, quæ preces fundit; preces faciunt, ut omni dubitatione sublata stabilis, ac firma sit fides. In hanc sententiam S. Ignatius hortatur eos, qui ad Deum adirent oraturi. *Noli dubio esse animo in Oratione beatus est, qui non dubitaverit*. Quare ad impetrandum, quod velimus a Deo, maximum pondus affert Fides, et certa spes impetrandi: quod monet S. Jacobus: (c) *Postulet in Fide nihil haesitans*.

4. Quae nos ad fidem impetrandi ea, quae in Oratione petimus, inducere possint.

Multa sunt, quibus nos confidere oportet in hoc officio precationis. Est ipsa Dei in nos perspecta Voluntas, ac Benignitas, cum jubet nos se (d) Patrem appellare; ut ejus nos esse filios intelligamus: est prope infinitus numerus eorum qui Deum exoraverunt: est summus ille Deprecator, qui nobis semper presto est Christus Dominus. De quo sic est apud S. Joannem: *Si quis peccaverit. Advocatum habemus apud Patrem*

(a) *Matth.* 21. 22. (b) *Rom.* 10. 14.
(c) *Jacob.* 1. 6. (d) *Matth.* 23, 9.
(e) 1. *Joan.* 2. 1.

Jesum Christum justum ; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris ; item Paulus Apostolus : (*a*) *Christus Jesus , qui mortuus est , imo qui et resurrexit , qui est ad dexteram Dei , qui etiam interpellat pro nobis .* Item ad Timotheum : (*b*) *Unus enim Deus , unus et Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* tum ad Hebraeos · (*c*) *Unde debuit per omnia fratribus assimilari , ut misericors fieret , et fidelis Pontifex ad Deum .* Quare etsi nos indigni sumus , qui impetremus : tamen optimi dignitate Interpretis , et Deprecatoris Jesu Christi sperare , et magnopere confidere debemus , nobis omnia , quae per illum rite petierimus , concessurum Deum .

5. *Spiritus Sanctus nostrarum Orationum auctor est .*

Denique nostrae auctor est precationis Spiritus Sanctus , quo duce preces nostras audiri necesse est (*d*) , Accepimus enim Spiritum adoptionis filiorum Dei ; in quo clamamus , Abba Pater (*e*) qui quidem Spiritus infirmitatem , et inscitiam adjuvat in hoc orandi munere : imo vero (*f*) inquit Apostolus , *ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus .*

9. *Quomodo in Fide juvari ad impetranda Dei beneficia debeamus .*

Quod si qui titubant interdum , nec satis esse firmos in fide se sentiunt , utantur illa voce Apostolorum : (*g*) *Domine adauge nobis fidem ;* & caeci illius : (*h*) *Adjuva incredulitatem meam .* Sed tum maxime et Fide, et Spe vigentes , omnia a Deo optata consequemur , cum ad ipsius Dei Legem , ac Voluntatem omnem mentem , actionem , et Orationem nostram conformabimus . (*i*) *Si manseritis , inquit , in me , et verba mea in vobis manserint , quodcumque volueritis , petetis , et fiet vobis .*

(a) *Rom.* 3. 34.
(c) *Hebr.* 2. 17.
(e) *Rom.* 8. 26.
(g) *Luc.* 17. 7.
(i) *Joan.* 15. 5.
(b) 1. *Tim.* 1. 5.
(d) *Rom.* 8. 15.
(f) *Ibid.*
(h) *Marc.* 3. 23.

Quanquam ad hanc impetrandi a Deo omnia facultatem, in primis necessaria est, ut antea diximus, oblivio injuriarum, et benevolentia, ac benefica voluntas in proximos.

Quae ratio in orando requiratur.

CAPUT VIII.

1. *De optima orandi ratione docendum esse Populum, et quid sit orare in spiritu et veritate*.

MAxime autem refert, quomodo sacris precibus utamur: nam etsi Precatio bonum est salutare, tamen, nisi recte adhibeatur, minime prodest. Quod (*a*) enim petimus, saepe non assequimur, ut S. inquit Jacobus, ob eam causam, quia male petimus. Ergo docebunt Parochi Fidelem Populum, quae sit optima ratio bene petendi, et privatim, ac publice orandi: quae Præcepta Christianae Orationis tradita sunt ex Christi Domini disciplina.

Est igitur orandum in spiritu, et veritate (*b*). Nam cœlestis Pater tales quaerit, qui adorent eum in spiritu, et veritate. Orat autem eo modo qui intimum, ac flagrans animi studium adhibet. A qua spirituali precandi ratione vocalem non excludimus: verumtamen principatum jure tribuendum ducimus illi, quae a vehementi animo proficiscitur. Obsecrationi; quam Deus, cui (c) patent occultae hominum cogitationes, audit, etiamsi ore non proferatur. Audivit (*d*) Annae ejus, quae mater fuit Samuelis, intimas preces, de qua illud legimus (*e*), flentem orasse, et tantum labia moventem. Oravit hoc modo David; inquit enim (*f*): *Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea*. Hujusmodi exempla in Divinis Libris passim legentibus occurrent. Hh

(a) *Jacob*. 4. 3.
(b) *Joan*. 4. 23.
(c) *Deut*. 31. 21.
(d) 1. *Reg*. 2. 16. 17.
(e) *Ibid*. 13.
(f) *Psal*. 2. 5. 8.

2. *Quis sit usus Orationis vocalis praecipuus.*

Habet autem vocalis oratio propriam utilitatem, et necessitatem: nam incendit animi studium, et religionem orantis inflammat. Quod ad Probam S. Augustinus scripsit hoc modo: *Nonnunquam verbis, et aliis signis ad augendum desiderium sanctum nos ipsos acrius excitamus. Cogimur interdum vehementi animi cupiditate, et pietate, verbis efferre sententiam. Nam exultante animo laetitia, par etiam est linguam exultare, et* (a) *decet nos vere cumulatum illud Sacrificium facere et animae, et corporis quem Apostolorum orandi morem fuisse, ex* (b) *Actis, et ex* (c) *Apostolo multis locis cognoscimus.*

3. *Vocis officium perinde in privata Oratione, ac in pubblica necessarium non est.*

Sed quoniam duplex precandi ratio est, privata, et publica: privatae Orationis pronuntiatione utimur, ut intimum studium, ac pietatem adjuvet; in publica, quae ad incitandam Fidelis populi religionem instituta est, certis, statisque temporibus linguae officio supersederi nullo modo potest.

4. *Soli Christiani in spiritu orant, et longas Orationes non debent refugere.*

Hanc vero spiritu orandi consuetudinem, propriam Christianorum hominum, Infideles minime colunt: de quibus ita licet Christum Dominum loquentem audire: (d) *Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt; putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur: Nolite ergo assimilari eis: scit enim Pater vester, quod opus sit vobis, antequam petatis eum.*

Cum autem prohibeat loquacitatem longas tamen preces, quae a vehementi, ac diuturno animi studio proficiscantur, tantum abest ut rejiciat, ut etiam suo exemplo nos ad eam rationem cohortetur; qui (e) non modo noctes in precatione

(a) Joel. 14. 3. (b) Act. 4. 10. 11. et 16.
(c) 1. Cor. 14. (d) Matth. 6. 7.
(e) Luc. 6. 12.

consumpsit, sed (*a*) ter eundem sermonem repetit. Tantum igitur statuendum est, inani verborum sono minime exorari Deum.

5. *Orationes hypocritarum rejicit Dominus.*

Nec vero ex animo orant hypocritae: a quorum nos consuetudine deterret Christus Dominus in hanc sententiam: (*b*) *Cum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in Synagogis, et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem, cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito: et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Cubiculum, quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest; quod non satis est ingredi, sed praeterea occludi oportet, ne quid erumpat, vel influat in animas extrinsecus, quo precationis integritas violari possit. Tum enim coelestis Pater, (*c*) qui omnium mentes, et occultas cogitationes maxime perspicit, orantis postulationi concedit.

6. *Si diutius, quod postulamus, differtur, non tamen ab hoc pietatis exercitio cessandum est.*

Requirit praeterea Oratio assiduitatem: quae quantam vim habeat, (*d*) Judicis illius exemplo Dei Filius ostendit, qui cum nec timeret Deum, nec hominem revereretur, victus assiduitate, ac diligentia viduae, ejus postulationi concessit. Itaque assiduae Deo preces faciendae sunt, nec imitandi illi, qui semel, aut iterum orantes, nisi quod petunt, impetrarint, in Oratione defatigantur. Nulla etiam officii hujus lassitudo esse debet; (*e*) quod nos Christi Domini et (*f*) Apostoli docet auctoritas. Quod si interdum in eo voluntas defecerit, precibus a Deo petamus perseverandi vim.

7. *Christus, si quod a coelesti Patre postulare velimus, illud in suo nomine postulandum jussit.*

(a) Matth. 26. 41. 32. (b) Matth. 6. 5.
(c) Isa. 29. (d) Luc. 18. 2. 3.
(e) Luc. 18. 1. (f) 1. Thess. 5. 7. 17.

Vult etiam Dei Filius, Orationem nostram ad Patrem suo nomine pervenire: quae ejus merito et gratia Deprecatoris id pondus assequitur, ut a coelesti Patre audiatur. Est enim ejus illa vox apud Sanctum Joannem: (a) *Amen, amen dico vobis; si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modò non petistis quicquam in nomine meo. Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum*: et iterum; (b) *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.*

8. ***Fervor Sanctorum in Oratione imitandus, et petitioni gratiarum actio adjungenda.***

Imitemur ardens Sanctorum hominum studium, quod in orando adhibebant. Gratiarum autem actionem cum precatione jungamus, Apostolorum exemplo, qui hanc consuetudinem perpetuo servaverunt, quemadmodum apud (c) Apostolum licet videre.

9. ***Ut fervens, et efficax sit Oratio, jejunium est adhibendum, et eleemosyna.***

Jejunium vero, et eleemosynam ad orationem adhibeamus. Jejunium (d) certe maxime est cum Oratione sociatum. Nam qui cibo, et potu sunt onusti, horum mens oppressa est sic, ut neque Deum intueri, neque, quid sibi velit Oratio, cogitare possint. Sequitur eleemosyna, quae magnam et ipsa cum Oratione societatem habet. Quis enim, cui facultas sit benigne faciendi ei, qui aliena misericordia vivat, nec opituletur proximo, et fratri suo, se charitate praedictum dicere audeat? quo ore is, qui expers sit charitatis, Dei auxilium implorabit, nisi cum peccati veniam precatur, simul et a Deo suppliciter postulat charitatem? Quare divinitus factum est, ut saluti hominum triplici hoc remedio subveniretur. Cum enim peccando vel offendamus Deum, vel proximos violemus, vel nos ipsos laedamus; sacris precibus placatum reddimus Deum, eleemosyna redimimus hominum offensiones, jejunio proprias vitae sordes eluimus. Et quamquam singula pro-

(a) *Joan.* 16. 23. 24. (b) *Joan.* 14. 15.
(c) 1. *Cor.* 14. 17. (d) *Tob.* 12. 8.

sint ad omnium scelerum genera; tamen proprie singulis iis peccatis, quae diximus, apposita, et accomodata sunt:

DE ORATIONIS DOMINICÆ

PROOEMIO.

CAPUT IX.

Pater noster, *qui es cœlis.*

1. *Cur in hujus Precationis initio Christus Patris nomen potius, quam Domini, aut Judicis nos usurpare voluerit.*

CUm haec formula Christianae Precationis, a Jesu Christo tradita, eam habeat vim, ut, antequam ad preces postulationesque veniamus, certis verbis loco prooemii nobis utendum sit, quibus pie ad Deum accedentes, fidentius etiam id facere possimus: Parochi officium est illa distincte, dilucideque declarare, ut alacrior pius Populus ad preces adeat, seque cum Patre Deo acturum intelligat. Prooemium autem, si spectes verba, brevissimum est; si res aestimes, gravissimum, mysteriorumque plenissimum. Ac prima quidem vox, qua Dei jussu, et institutione utimur in hac precatione, est *Pater*. Nam etsi Salvator noster divinam hanc Orationem praetexere potuit aliquo verbo, quod plus majestatis haberet, exempli causa, Creatoris, aut Domini; tamen haec omsit, quae timorem simul nobis afferre possent; illud autem adhibuit, quod orantibus, et aliquid a Deo petentibus amorem, fiduciamque conciliat. Quid enim jucundius est Patris nomine, quod indulgentiam sonat, et charitatem?

2. *Quae sit prima ratio, ob quam homines Deum merito Patrem hic appellant.*

Quibus autem rationibus Patris nomen Deo conveniat, suppeditabit facultas docendi Fidelem Populum ex locis Creationis, Gubernationis, ac Re-

demptionis. Nam cum Deus creaverit hominem ad imaginem suam, nec illam ceteris animantibus impertiverit; ex hoc singulari munere, quo hominem ornavit, jure omnium hominum, nec Fidelium modo, sed etiam Infidelium Pater (*a*) in Divinis Scripturis appellatur.

3. *Quae sit altera ratio, ob quam Deus Pater hominum dicatur.*

A Gubernatione vero sumere poterit argumentum, quod prospiciendo, et consulendo utilitati hominum, praecipuo quodam curae, et providentiae modo nobis praestat patriam charitatem. Sed ut in hujus explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam melius agnoscat de custodia Angelorum, in quorum tutela sunt homines, aliquid dicendum videtur.

4. *Dei Providentia illud negotium Angelis datum est ut custodiant humanum genus.*

Est enim Dei Providentia datum hoc negotium Angelis, ut custodiant hominum genus, singulisque hominibus praesto sint, ne gravius aliquod detrimentum accipiant. Nam ut parentes, si infesta, et periculosa via filiis iter faciendam sit, custodes adhibent et periculorum adjutores: sic coelestis Parens in hoc itinere, quo ad coelestem Patriam contendimus, singulis nobis praeposuit Angelos, quorum ope, ac diligentia tecti, furtim paratos ab hostibus laqueos vitaremus, et factos in nos horribiles impetus repelleremus, iisque ducibus rectum iter teneremus, ne objectus aliquis error a fallaci Adversario, nos de via posset deducere, quae ducit in cœlum.

5. *Quibus argumentis clare intelligemus magnitudinem utilitatis, quae ad homines ex custodia Angelorum redeat.*

Quam vero habeat utilitatem haec de hominibus Dei cura, ac providentia singularis, cujus munus, et administratio mandata est Angelis, quorum inter Deum, et homines media est, et interjecta natura, patet, exemplis, quorum copiam suppeditant Divinae Litterae, quae testantur sae-

(a) Deut. 32. 6. Isa. 63. 16.

pe Dei benignitate factum esse, (*a*) ut, inspectantibus hominibus, Angeli mirabiles res efficerent, quibus moneremur, innumerabilia ejus generis quae sub oculos non caderent, a custodibus nostrae salutis Angelis effici utiliter, ac salubriter. (*b*) Raphael Angelus Tobiae comes, et dux itineris divinitus adjunctus illum duxit, et reduxit incolumem (*c*) cui et adjumento fuit, ne ab immani pisce devoraretur: et quanta esset in ejus piscis (*d*) jecore, felle, et corde vis demonstravit: ille (*e*) daemonium expulit, ejusque impedita, et colligata potestate, ne Tobiae noceret; effecit: ille (*f*) verum, et legitimum matrimonii jus, et usum adolescentem edocuit; ille (*g*) Tobiae patri oculis capto lumina restituit.

6. *De Angelo, per quem Divus Petrus e carcere liberatus est.*

Angelus item ille Principis (*h*) Apostolorum liberator uberem praebebit materiam ad erudiendum pium gregem de admirabili fructu curae, custodiaeque Angelorum, cum demonstrabunt Parochi Angelum carceris tenebras illustrantem, et Petrum tacto ejus latere e somno excitantem, solventem catenas, disrumpentem vincula, monentem ut surgeret, seque sumptis caligis, et reliquo vestitu sequeretur: cum docebunt, ab eodem Angelo Petrum per custodias libere eductum e carcere, et aperta denique janua, in tuto collocatum.

Hujus generis exemplorum, quemadmodum diximus, referta est Sanctarum Litterarum historia quibus intelligimus, quanta sit vis beneficiorum, quae confert in homines Deus, Angelis interpretibus, & internunciis, nec solum certa aliqua, et privata de re missis, sed a primo ortu nostrae curae praepositis, et in singulorum hominum salutis praesidio collocatis. Hanc doctrinae diligen-

(*a*) *Genes.* 16. 19. 21. 22. 24.
(b) *Tob.* 5. (c) *Tob.* 6. 2. 3.
(d) *Ibid.* 8. (e) *Tob.* 8. 3.
(f) *Tob.* 6. 3. (g) *Tob.* 6. 17. 18.
(h) *Act.* 12. 7. 8. 9.

tiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigantur, et ad agnoscendam, ac venerandam Dei paternam de se curam, ac providentiam excitentor.

7. *Qua praeterea ratione agnoscant homines Fideles paternam Dei de hominibus curam.*

Commendabit autem hoc loco Parochus, et in primis praedicabit divitias Benignitatis Dei erga genus humanum; quam cum a primo (a) Parente nostri generis, et peccati usque ad hanc diem offenderimus flagitiis, ac sceleribus innumerabilibus, retinet tamen in nos charitatem, neque præcipuam illam de nobis curam deponit. Quem si quis existimat hominum oblivisci, amens est, et in Deum jacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israeli Deus propter ejus gentis blasphemiam, quae se arbitrabatur coelesti ope desertam esse. Est enim in Exodo: *Tentaverunt Dominum, dicentes: Est ne* (b) *Deus in nobis, an non?* et apud Ezechielem succenset eidem populo Deus, quod dixerat: (c) *Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus Deus terram.* Ergo Fideles his auctoritatibus a nefaria illa opinione deterrendi sunt, fieri posse, ut Deum capiat hominum oblivio. In quam sententiam audire licet conquerentem de Deo apud Isaiam Israeliticum populnm, contraque Deum stultam ejus querimoniam benigna similitudine refellentem. Est enim ibi (d): *Dixit Sion, Dereliquit me Dominus: et Dominus oblitus est mei.* Cui Deus: *Nunquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui (et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te.*

8. *Exemplo primi Parentis Dei in nos benignitas demonstratur.*

Quibus locis quamquam id liquido confirmetur, tamen ut Fideli Populo penitus persuadeatur, nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat patriæ

(a) *Gen.* 4. 6. (b) *Exod.* 17 7.
(c) *Ezech.* 8. 12. (d) *Isa.* 49. 14. 15. 16.

charitatis officia; Parochi clarissimo primorum hominum exemplo comprobabunt. Quos post neglectum, violatumque Dei jussum, cum acerbius accusatos, et horribili illa sententia condemnatos audis. (a) *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae, et spinas, et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terrae:* (b) cum vides e Paradiso expulsos: et ut omnis reditus spes adimeretur, cum in aditu Paradisi collocatum legis Cherubim, flammeum tenentem et versatilem gladium: cum ab ulciscente suam injuriam Deo illos intimis, et externis molestiis conflictatos intelligis: an non actum de homine putes? an non credas non modo Divino illum auxilio nudatum, sed etiam cuivis injuriae propositum? Veruntamen in tantis Divinae irae, et ultionis indiciis, oborta est lux quaedam Dei in eos charitatis. (c) *Fecit enim*, inquit, *Dominus Deus Adae, et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos*: quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo unquam tempore defuturum Deum.

9. *Nullis quamtumvis magis hominum sceleribus Dei benignitatem exhauriri posse probatur.*

Hujus etiam sententiae vim, non exhauriri Dei amorem ulla hominum injuria, David expressit illis verbis: (d) *Numquid continebit Deus in ira sua misericordias suas*; hanc Abacuch, Deum afflatus, exposuit, dum inquit: (e) *Cum iratus fueris misericordiae recordaberis*: hanc sic Micheas aperuit: (f) *Quis Deus similis tui? qui aufers iniquitatem et transfers peccatum reliquiarum haereditatis tuae; non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est.* Omnino res ita se habet, cum perditos nos maxime et Dei praesidio spoliatos arbitramur, tum maxime pro immensa sua bonitate nos quaerit, et curat Deus. Sustinet enim in ira gladium justitiae, nec

(a) Gen. 17. 17.
(b) Gen. 3. 23.
(c) Gen. 3. 22.
(d) Psal. 76. 10.
(e) Abac. 3. 3.
(f) Mich. 7. 18.

cessat effundere inexhaustos misericordiae thesauros.

10. *Quae sit tertia ratio, quae Patriae charitatis beneficium in genus humanum Deus cumulate ostendit.*

Magnam igitur vim habent ad declarandam praecipuam Dei rationem in amando, tuendoque hominum genere, Creatio, et Gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem ita eminet inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus, Parensque noster summam in nos benignitatem (a) tertio hoc beneficio cumulatam illustrarit. Quare tradet spiritualibus filiis Parochus, et assidue eorum auribus inculcabit hanc praestantissimam Dei erga nos charitatem; ut intelligant, se, quia redempti sunt, mirabilem in modum Dei filios evasisse, (b) *Dedit enim*, inquit Joannes, *eis potestatem filios Dei fieri*: et, *ex Deo nati sunt*. Quamobrem Baptismus quod primum Redemptionis pignus, et monumentum habemus, (c) Sacramentum regenerationis dicitur, inde enim nascimur Dei filii: nam inquit ipse Dominus: (d) *Quod natum est ex spiritu, spiritus est*: et, *Oportet vos nasci denuo*: item Petrus Apostolus: (e) *Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei vivi.*

11. *Singulari Dei beneficio per redemptionem filii Dei effecti sumus.*

Hujus pondere Redemptionis et Spiritum Sanctum accepimus, et Dei gratia dignati sumus. Quo munere filii Dei adoptamur, quemadmodum ad Romanos scripsit Apostolus Paulus: (f) *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* Cujus vim, et efficaciam adoptionis explanat S. Joannes ad hunc modum: (g) *Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus.*

12. *Quid Christiani filii Dei jam effecti, post*

(a) Joan. 3. 16. (b) Joan. 1. 12.
(c) Tim. 3. 5. (d) Joan. 3. 6. 7.
(e) Pet. 1. 23. (f) Rom. 8. 15.
(g) 1. Joan. 3. 1.

tot accepta Paternae charitatis officia vicissim Patri praestare debeant.

His expositis, admonendus est Fidelis Populus, quid ipse vicissim debeat amantissimo Patri Deo; ut intelligat, quem amorem, ac pietatem, quam obedientiam, ac venerationem Creatori, Gubernatori, ac Redemptori praestare, qua spe, ac fiducia illum invocare oporteat. Sed ad erudiendam inscitiam, dirigendamque sententiae perversitatem eorum, si qui tantummodo secundas res, et prosperum vitae cursum argumento esse existimant, Deum conservare nobis amorem suum, rebus autem adversis, et calamitatibus cum a Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos animi, et prorsus abalienatae a nobis divinae voluntatis; demonstrandum erit, cum (*a*) tangit nos manus Domini, minime id hostiliter facere Dominum, (*b*) verum percutiendo sanare, et plagam a Deo venientem esse medicinam. Castigat enim peccantes, ut ea disciplina meliores faciat, et praesenti animadversione redimat ab exitio sempiterno. Nam (*c*) visitat quidem in virga iniquitates nostras, et in verberibus peccata nostra: misericordiam autem suam non aufert a nobis. Quare monendi sunt Fideles ut in ejusmodi castigatione patriam Dei charitatem agnoscant: et illud apud patientissimum Job in memoria, et in ore habeant: (*d*) *Ipse vulnerat, et medetur; percutit, et manus ejus sanabunt*; ut illud usurpent, quod sub persona populi Israelitici scripsit Jeremias (*e*): *Castigasti me, et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus: converte me, et convertar, quia tu Dominus Deus meus*: ut Tobiae exemplum sibi proponant, qui cum illa plaga caecitatis paternam Dei manum caedentem sensisset, clamavit: (*f*) *Benedico te, Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me.*

13. *Deum nunquam nostri oblitum esse, Fidelibus inculcandum.*

(a) *Job.* 19. 21.
(b) *Deut.* 32. 39.
(c) *Psal.* 88. 34. 35.
(d) *Job.* 5. 18.
(e) *Jer.* 31 18.
(f) *Tob.* 11: 17. 5.

In quo maxime cavendum est Fidelibus, ne, etiam si quovis incommodo affecti, quavis calamitate afflicti sint Deum id ignorare existiment: ait enim ipse: (a) *Capillus de capite vestro non peribit.* Imo vero se ipsi illo Divini Oraculi solatio consolentur: quod in Appocalipsi dictum est: (b) *Ego quos amo, arguo, et castigo:* Conquiescant in Apostoli cohortatione ad Hebraeos: (c) *Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit. Quod si extra disciplinam estis, adulterini estis, et non filii. Patres quidem carnis nostrae eruditores, habuimus, et reverebamur eos: num multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus?*

Noster.

Cur Deum pluralitatis vocabolo nostrum Patrem hic appellare jubeamur.

Cum Patrem invocamus singuli, et Nostrum appellamus, docemur, ex dono, ac jure Divinae adoptionis consequi necessario, ut fratres sint Fideles omnes, et inter se fraterne amare debeant: (d) *Omnes enim*, inquit, *vos fratres estis; unus est enim Pater vester qui in cœlis est.* Quare etiam in epistolis Fideles omnes (e) Apostoli fratres appellant. Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eadem adoptione Dei non solum inter se Fideles universi fraterna necessitudine conjungantur, sed, quia homo est unigenitus Dei Filius fratres etiam ejus et nominentur, et sint. Nam in epistola ad Hebraeos, cum de Filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus: (f) *Non confunditur fratres eos vocare, dicens*: (g) *Nunciabo nomen tuum fratribus meis*; quod tanto ante David de Christo Domino praedixerat. Ipse vero etiam Christus sicut apud

(a) *Luc.* 21. 18.
(b) *Apoc* 3 19.
(c) *Hebr.* 12. 5. 6. 7. 8.
(d) *Matt.* 23. 8. 9.
(e) *Rom.* 1. 17
(f) *Hebr.* 2. 11.
(g) *Psal.* 21. 23.

Evangelistam loquitur ad mulieres: (*a*) *Ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galilaeam : ibi me videbunt.* Quod tum ab eo dictum esse constat, cum jam excitatus a mortui immortalitatem consecutus esset, ne quis existimet, fraternam hanc cognationem ejus resurrectione, et in coelum accensu dissolutam esse. Tantum enim abest, ut hanc conjunctionem, et charitatem Christi rusurrectio diremerit, ut ex illa majestatis, et gloriae sede, tum, cum de omnibus omnis memoriae hominibus judicabit, (*b*) Fidelium minimos ab eo fratrum nomine appellandos acceperims.

15. *Qua ratione inter Christi fratres Fideles censeantur.*

Qui autem fieri potest, ut Christi fratres non simus, cujus (*c*) cohaeredes dicimur? Est enim (*d*) primogenitus ipse, (*e*) constitutus haeres universorum; nos vero secundo loco geniti, cohaeredes ejus pro modo coelestium donorum, pro ratione charitatis, qua praebuerimus nos ministros, et (*f*) coadjutores Spiritus Sancti, quo auctore ad virtutem, salutaresque actiones impellimur, et incendimur, ut ejus freti gratia in certamen salutis fortiter descendamus, quo sapienter, constanterque confecto, (*g*) decursoque hujus vitae spatio, justum coronae premii capimus a coelesti parente, omnibus, qui eundem cursum tenuerint, constitutum. (*h*) *Non enim*, ut ait Apostolus, *injustus est Deus, ut obliviscatur operis nostri, et dilectionis.*

16. *Quomodo alii pro aliis orare, et omnes invicem fratres aestimare debemus.*

Quam vero hanc ex animo vocem *Noster* proferre debeamus, S. Chrysostomi sententia declaratur: qui Deum inquit libenter Christianum audire, non solum pro se, sed pro altero deprecantem; quod pro se orare naturae est, pro altero

(a) *Matth.* 28. 10. (b) *Matth.* 25. 42.
(c) *Rom.* 8. 17. (d) *Col.* 1. 18.
(e) *Heb.* 1. 2. (f) 1. *Cor.* 3. 6.
(g) 1. *Cor.* 6. 16. (h) *Heb.* 6. 10.

fraterna charitas hortatur. Quibus illa subjunxit: *Jucundior est Deo illa Oratio, quam fraterna charitas commendat, quam ea, quam necessitas rei pronunciat.* In hac tanta materia salutaris Orationis monere, et hortari debet Parochus omnes cujuscumque aetatis, generis, ordinis; ut communis hujus fraternae necessitudinis memores coniter, et fraterne se gerant; neque aliis alii se praeferant insolentius. Nam etsi in Ecclesia Dei diversi sunt officiorum gradus, tamen illa varietas graduum, et munerum fraternae conjunctionis necessitudinem minime tollit, (*a*) quemadmodum in hominis corpore varius usus, et functio diversa membrorum nihil agit, quamobrem haec, vel illa corporis pars membri munus, et nomen amittat.

17. *Quibus de causis Christiani sint tanta necessitudinis conjunctione copulati.*

Propone tibi eum, qui regia sit potestate: an is igitur, si Fidelis est, frater non est omnium, qui Christianæ Fidei communione continentur? Maxime: quid ita? quia non est Deus alius is, ex quo divites, et reges nati sunt, ab eo, a quo pauperes, qui in Regum potestate sunt, extiterunt; sed unus Deus, et parens, et Dominus omnium. Itaque una est spiritualis ortus omnium nobilitas, una dignitas, unus splendor generis, cum omnes (*b*) ex eodem Spiritu, ex eodem Fidei Sacramento nati sintus Filii Dei, et ejusdem hæreditatis cohaeredes. Nec vero alium Christum Deum habent copiosi, et potentes homines, alium tenuiores, et infimi: non aliis Sacramentis sunt initiati, nec aliam haereditatem Regni coelestis exspectant. Fratres sumus omnes; et, ut inquit Apostolus ad Ephesios, (*c*) *Membra sumus corporis Christi, de carne ejus, et de ossibus ejus.* Quod item in Epistola ad Galatas significat Apostolus; (*d*) *Omnes filii Dei estis per fidem in Christo Jesu: quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Judaeus,*

(a) *Rom.* 12. 4.
(b) *Joan.* 3. 5.
(c) *Eph.* 5. 30.
(d) *Gal.* 3. 27.

neque Graecus, non est servus neque liber, non masculus, neque foemina: Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Haec autem accurate versanda res est Pastoribus animarum, et scienter illis in hac sententia commostrandum. Est enim accomodatus locus non minus ad confirmandos, et excitandos inopes, et abjectos homines, quam ad coercendam, comprimendamque atrogantiam locupletum, atque potentium. Cui hominum incommodo uti mederetur, urgebat Apostolos fraternam hanc charitatem, et inculcabat Fidelium auribus.

17. *Quid Christianus, ubi exordium Precationis illud*, Pater noster, *pronunciabit, meditare debeat.*

Cum igitur has Deo preces facturus es, Christiane, memineris, te tanquam filium ad Patrem Deum accedere. Itaque, cum precationem ordiris, et illud *Pater noster*, pronuncias, cogita, quem in locum te summa Dei benignitas extulerit, qui non ut servum ad dominum adire, invitum, ac timidum, sed ut ad patrem filium, voluntarium, securumque confugere jusserit. Qua in memoria, et cogitatione, quo vicissim studio et pietate tibi orandum sit, considera. Danda enim tibi est opera, te ut talem praebeas, qualem esse decet Dei filium: id est, ut oratio, et actiones tuae indignae non sint (*a*) Divino genere, quo te dignari voluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem cohortatur nos Apostolus, cum ait: (*b*) *Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi*: ut vere de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad Thessalonicenses: (*c*) *Omnes vos filii lucis estis, et filii diei.*

Qui es in cœlis.

19. *Cum Deus sit ubique praesens, quomodo domicilium suum peculiariter in Coelo habere dicatur.*

(a) *Act.* 17. 28. 29. (b) *Ephes.* 5. 1.
(c) 1. *Thess.* 5. 5.

Constat inter omnes, qui recte de Deo sentiunt, ubique locorum, et gentium esse Deum. Quod non ita intelligendum est quasi ipse distributus in partes una parte, locum unum, alia alium occupet, ac tueatur, nam Deus spiritus est, omnis expers divisionis. Quis enim audeat Deum, tanquam in vestigio positum, loci alicujus finibus circumscribere. cum ipse de se dicat: (d) *Numquid non coelum, et terram ego impleo?* Quod rursum sic accipiendum est, Deum cœlum, ac terram, quaeque coelo ac terra comprehensa sunt, vi sua, ac virtute complecti, non autem ullo loco contineri. Adest enim omnibus rebus Deus, vel creans ipsas, vel conservans creatas. nulla regione, nullis finibus vel circumscriptus, vel ita definitus, quominus et naturam, et potestatem suam praesens ubique constituat. Quod beatus David expressit illis verbis: (a) *Si ascendero in coelum, tu illic es.* Verum etsi praesens adsit Deus in locis, et rebus omnibus, nullis, ut diximus, terminis definitus, tamen in Divinis Scripturis saepe dicitur habere domicilium suum in cœlo. Quod ideo factum videmus, quod cœli, quos suspicimus, sunt nobilissima mundi pars, iidemque manent incorrupti. praestantes vi, magnitudine, ac pulchritudine ceteris corporibus, certisque, ac stabilibus motibus praediti. Ergo, ut excitaret hominum animos Deus ad contemplandam infinitam suam potestatem, ac Majestatem, quae maxime elucet in opere coelorum, se in divinis Scripturis habitare dicit in coelis: saepe etiam quod res est, declarat nullam esse mundi partem, quae non praesenti Dei natura, ac potestate comprehensa sit.

25. *Quid Fidelibus meditandum exhibeat illa particula*, Qui es in cœlis.

Quamquam in hac cogitatione coelestis domicilii Divinae Majestatis Fideles non solum communis omnium Parentis imaginem sibi proponent, sed etiam in coelo regnantis Dei; ut oraturi meminerint, mentem animumque referendum esse ad cœ-

(d) Jerem. 23. 24. (a) Gen. 3. 21.

lum: quantumque spei, ac fiduciae affert eis Patris nomen, tantum Christianae humilitatis, ac pietatis adjungat praestans illa natura, ac Divina Majestas Patris nostri, *qui est in coelis*. Quare verba praefiniunt etiam orantibus, quid petendum sit: omnis enim postulatio nostra, quae ad hujus vitae usum, ac necessitatem pertineat, nisi cum coelestibus sit conjuncta bonis, et ad illum finem dirigatur, inanis est, et indigna Christiano. Quare monebunt pios auditores Parochi de hac ratione Precationis, et admonitionem illam Apostoli auctoritate comprobabunt: (a) *Si consurrexistis cum Christo; quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt sapite, non quae super terram.*

DE PRIMA PETITIONE.

CAPUT X.

Sanctificetur nomen tuum.

1. *Cur a Nominis Divini sanctificatione nostra desideria exordiamur.*

QUid a Deo petendum, quove ordine id agendum sit, Magister ipse, ac Dominus omnium docuit, et imperavit. Nam cum studii, et desiderii nostri nuncia sit, et interpres Oratio, tum recte, et ratione petimus, cum postulationum ordo sequitur ordinem rerum expetendarum. Monet autem nos vera charitas, totum ut animum, et studium conferamus in Deum, qui, quoniam solus est in seipso summum bonum; jure est praecipuo quodam, ac singulari amore diligendus. Nec vero ex animo, et unice potest amari Deus, nisi rebus omnibus, ac naturis ejus honor, et gloria praeponatur. Bona enim et nostra, et aliena, et omnino omnia, quaecumque boni vocabulo nominantur, ab illo profecta summo ipsi bono ce-

(a) Col. 3. 1.

dunt. Quare, ut ordine procederet Oratio; Salvator petitionem hanc de summo bono principem, et caput constituit petitionum reliquarum, docens nos, prius quam ea, quae nobis, aut proximo cuique opus sint; postulemus, quæ propria sunt Dei gloriæ, petere debere, ipsique Deo studium, et desiderium ejus rei nostrum exponere. Quo facto, manebimus in officio charitatis, qua docemur & plus Deum, quamnos ipsos diligere, et primum petere, quae Deo cupiamus, deinde quæ nobis optemus.

2. *Cum divina natura nulla re augeri, aut carere possit, cur necesse fuerit sanctificationem Nominis Dei hic postulare.*

Et quoniam desiderium, & petitio sunt earum rerum, quibus caremus, (nec vero Deo, idest ejus naturæ, fieri accessio potest, aut augeri ulla re divina substantia, quæ inexiplicabilem in modum est omni perfectione cumulata) intelligendum est, extra hæc esse, quæ a Deo ipsi Deo petimus, & ad externam ejus gloriam pertinere. Cupimus enim, & petimus, ut Dei Nomen notius sit gentibus, ut ejus regnum amplificetur, ut plures quotidie obediant Divino Numini; quæ tria, Nomen, Regnum, Obedientia, non in illo sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecus.

3. *Verba illa*, sicut in cœlo, & in terra, *ad tres primas Petitiones referri posse, et quomodo hic intelligantur.*

Verum, ut hæ Petitiones quam vim habeant, & quid valeant, planius intelligatur, Pastoris erunt partes, monere Fidelem populum, verba illa, *Sicut in cœlo, et in terra*; ad singulas referri posse primarum trium postulationum: ut, *Sanctificetur nomen tuum, sicut in cœlo, et in terra*: item, *Adveniat Regnum tuum, sicut in cœlo, et in terra*: similiter, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.* Cum autem petimus, ut sanctificetur nomen Dei, id sentimus, ut augeatur Sanctitas, & Gloria Divini Nominis. Quo loco Parochus animadvertet, ac docebit pios auditores, non id dicere Salvatorem, ut eodem modo sanctificetur in terra, quo in cœlo, idest, ut amplitu-

dine terrestris sanctificatio cœlestem exaequet; (hoc enim fieri nullo pacto potest) sed ut ex caritate, & intimo animi studio id agatur.

4. *Quomodo Dei Nomen per se Sanctum sanctificari a nobis possit.*

Etsi verissimum illud est, sicuti est, Divinum Nomen per se sanctificatione non egere; cum (*a*) Sanctum, & terribile sit, quemadmodum ipse Deus suapte natura (*b*) Sanctus est, neque ei ulla Sanctitas, qua ab omni æternitate præditus non fuerit, possit accedere: tamen, quod in terris longe minori honore afficitur, quam par est, nonnunquam etiam maledictis, et nefariis vocibus violatur; propterea cupimus, ac petimus, ut laudibus, honore, gloria celebretur, ad exemplum laudum, honoris, et gloriae, quae illi in coelo tribuuntur: idest, ut sic honos, et cultus in mente, in animo, in ore versetur, ut omni veneratione et intima, et externa prosequamur, omnique celebritate excelsum, purum et gloriosum Deum ad imitationem supernorum, et coelestium Civium complectamur. Ut enim Coelites summa consensione, gloria, et praedicatione efferunt Deum: sic precamur ut idem contingat orbi terrarum, ut omnes gentes Deum cognoscant, colant, et venerentur; ut nulli plane mortales reperiantur, qui non et suscipiant Christianam Religionem, et se toto Deo dicantes credant, et ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quicquam esse purum, aut sanctum, quod non a sanctitate Divini Nominis oriatur.

5. *Quomodo fieri possit, ut Dei Nomen in Infidelibus Sanctum esse possit.*

Testatur enim Apostolus, (c) mundatam esse Ecclesiam in lavacro aquæ, in verbo vitæ: significat autem *Verbum vitae* (*d*). Nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, in quo baptizamur, et sanctificamur. Itaque, quoniam nulla cujusquam expiatio, nulla munditia, et integritas esse potest

(a) *Psalm* 110. 9. (b) *Levit.* 11. 44.
(c) *Ephes.* 5. 26. (d) *Matth.* 28. 19.

super quo non sit invocatum Divinum Nomen; cupimus, et petimus a Deo, ut omne hominum genus, relictis impurae Infidelitatis tenebris, ac radiis Divini Luminis illustratum, hujus vim Nominis agnoscat, ut in eo veram quaerat sanctitatem, et in nomine Sanctae, et individuae Trinitatis Baptismi Sacramentum suscipiens, ipsius Dei dextera, perfectam vim sanctitatis consequatur.

6. *Qua ratione Dei Nomen in peccatoribus sanctificari possit.*

Pertinet vero optatum, et postulatio nostra non minus etiam ad eos, qui flagitiis, et sceleribus contaminati, puram Baptismi integritatem, et (*a*) Innocentiae stolam amiserunt: qua re factum est, ut in illis miserrimis suam iterum sedem impurissimus Spiritus collocarit. Optamus igitur, et precamur a Deo, ut in ipsis etiam sanctificetur Nomen ejus: (*b*) ut ad cor, et sanitatem redeuntes, Sacramento Poenitentiae redimant pristinam sanctitatem, seque ipsos purum, ac sanctum Deo templum, ac domicilium praebeant.

7. *Quomodo omnes homines in se sanctificare Dei Nomen poterunt?*

Oramus denique, lumen ut suum Deus praeferat omnium mentibus, quo videre possint, (*c*) *Omne datum optimum, et omne donum perfectum, discendens, a Patre luminum*, ad nos divinitus esse delatum: quo temperantiam, justitiam, vitam, salutem, omnia denique animi, corporis, externa, vitalia, ac salutaria bona illi accepta referant, a quo, quemadmodum praedicat Ecclesia, bona cuncta procedunt. Nam si quid luce sua Sol, si quid reliqua sydera motu, et cursu prosunt hominum generi, si circumfuso hoc alimur spiritu, si terra frigum, et fructuum ubertate vitam sustinet omnium, si opera magistratuum quiete, ac tranquillitate fruimur; et haec, et hujus generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei benignitas. Quin etiam, quas Philosophi secundas causas appellant, interpretari debe-

(a) *Matth*, 22, 12. (b) *Isa* 46. 8.
(c) *Jacob*. 1, 17.

mus mirabiliter affectas quasdam, et ad usum nostrum accomodatas Dei manus, quibus nobis sua bona distribuit, ac longe lateque diffundit.

8. *Quomodo maxime per agnitionem: et venerationem Ecclesiae Catholicae Dei Nomen sanctificetur.*

Quod autem maxime rem continet in hac Petitione, illud est, ut omnes agnoscant, ac venerentur Sanctissimam Jesu Christi Sponsam, et Parentem nostram Ecclesiam: in qua una est (a) fons ille amplissimus, atque perpetuus ad eluendas, et expiandas omnes peccatorum sordes, unde hauriuntur universa salutis, et sanctificationis Sacramenta; quibus quasi coelestibus quibusdam fistulis in nos a Deo ille sanctitatis ros, et liquor effunditur: ad quam solam, et ad eos, quos suo sinu, et gremio complexa est, pertinet Divini illius imploratio Nominis, (b) *quod unum sub coelo datum est hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*

9. *Qua ratione Nomen Dei a Christianis hodie polluatur.*

Verum Parochi maxime hunc locum urgere debebunt, boni esse filii, non solum Patrem Deum orare verbis, sed re etiam et actione conari, ut eluceat in ipso sanctificatio Divini Nominis. Utinam non essent, qui, cum oratione hanc Dei Nominis sanctificationem assidue postulent, factis, quantum in ipsis est, illud violant, atque contaminant, quorum culpa interdum ipsi etiam Deo maledicitur, in quos dictum est ab Apostolo (c) *Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes*; et apud Ezechielem legimus: (d) *Ingressi sunt ad gentes; ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum: cum diceretur de eis, populus Domini iste est, et de terra ejus egressi sunt.* Qualis enim est vita, et ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur, sic de Religione ipsa, deque ejus auctore Religionis multitudo imperita judicare solet. Quare qui vivunt ex Christiana Re-

(a) *Ezech.* 36. 25. (b) *Act.* 4. 12.
(c) *Rom.* 2. 24. (d) *Ezech.* 36. 20.

aliis civitatibus oportet me evangelizare Regnum Dei, quia ideo missus sum. Hoc idem (a) postea Regnum praedicare jussit Apostolos: et illi, qui se ire ad sepeliendum patrem suum velle dixerat, respondit: (b) Tu vade, annuncia Regnum Dei. Cum vero resurrexisset a mortuis per illos quadraginta dies, quibus apparuit Apostolis, (c) loquebatur de Regno Dei. Quare Parochi hunc secundae postulationis locum diligentissime tractabunt, ut fideles auditores, quanta sit in hac Petitione vis, ac necessitas, intelligant.

2. *Quid haec secunda Petitio comprehendat.*

Primum autem ipsi ad rem scienter, subtiliterque explicandam magnam facultatem dabit ea cogitatio quod, etsi haec Petitio conjuncta sit cum reliquis omnibus, eam tamen separatim etiam adhiberi jusserit a ceteris, ut quod petimus, summo studio quaeramus. Inquit enim: (d) *Quaerite primum Regnum Dei, et justitiam ejus, et haec omnia adjicientur vobis.* Et quidem tanta vis; et copia coelestium munerum hac Postulatione continetur; ut omnia complectatur; quae ad corpoream et spiritualem vitam tuendam sint necessaria. Quem autem Regio nomine dignum dicemus cui ea curae non sint, quae Regni salutem contineant? Quod si sunt homines de regni incolumitate solliciti; quanta Regem Regum omnium cura, et providentia tueri credendum est et vitam, et salutem hominum? Hac igitur Regni Dei petitione comprehensa sunt omnia, quibuscumque in hac peregrinatione, vel exilio potius indigemus: quae concessurum se Deus benigne pollicetur; nam statim illa subjunxit: (e) *Et haec omnia adjicientur vobis.* Quibus omnino declaravit, se eum esse Regem, qui generi hominum copiose omnia, largeque suppeditat: in cujus infinitae benignitatis cogitatione infixus David cecinit; (f) *Dominus regit me et nihil mihi deerit.*

(a) *Matth.* 10. 1.
(b) *Luc.* 9. 60.
(c) *Act.* 1. 3.
(d) *Matth.* 6. 33.
(e) *Matth*, 6. 33.
(f) *Psalm.* 22. 1.

3. *Quid iis faciendum sit, qui hujus Petitionis fructum consequi cupiunt.*

Verum minime satis est, vehementer petere Dei Regnum, nisi ad petitionem nostram adhibeamus omnia tanquam instrumenta, quibus illud quaeritur, et invenitur. Nam et quinque fatuae virgines studiose illae quidem petierunt ad hunc modum (*a*) *Domine, Domine, aperi nobis:* verumtamen, quod illius postulationis praesidia non haberent, exclusae sunt; nec injuria; est enim illa Dei ore pronunciata sententia: (*b*) *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in Regnum coelorum.*

4. *Quibus rationibus Regni Dei desiderium hominibus sit excitandum.*

Quamobrem haurient animarum curatores Sacerdotes ex uberrimis Divinarum Litterarum fontibus ea, quae Fidelibus desiderium, studiumque commoveant Regni coelorum; quae calamitosam status nostri conditionem illis ob oculos ponant; quae sic eos afficiant, ut respicientes, et colligentes se, in memoriam redeant summae beatitudinis, et inexplicabilium bonorum, quibus redundat aeterna Parentis Dei domus. Exules enim sumus, et plane ejus loci incolae, (*c*) in quo habitant daemones: quorum odium in nos nulla ratione mitigari potest; nam sunt infestissimi, et implacabiles in genus humanum. Quid domestica, (*d*) intestinaque praelia, quae inter se corpus et anima, caro, et spiritus assidue gerunt? quibus perpetuo timendum est, ne concidamus: timendum autem? imo statim concideremus, nisi propugnacolo Divinae dexterae defenderemus. Quam vim miseriarum cum sentiret Apostolus: (*e*) *Infelix*, inquit, *ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?*

5. *Quanta sit hominis miseria, per aliarum rerum cum homine collationem demonstratur.*

Haec infelicitas nostri generis, quamquam per se cognoscitur, tamen ex contentione reliquarum

(a) *Matth.* 25. 11. (b) *Matth.* 7. 21.
(c) *Heb.* 11. 13. (d) *Matth.* 26. 41.
(e) *Rom.* 7. 24.

naturarum et creatarum rerum facilius intelligi potest. In illis, sive rationis, sive etiam sensuus expertibus raro fieri videmus, ut aliqua natura a propriis actionibus, a sensu, vel motu insito deolinet sic, ut a proposito, et constituto fine deflectat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, natantibus, volucribus, ut res declaratione non egeat. Quod si coelum suspexeris, nonne verissimum id esse intelligis, quod a Davide dictum est: (a) *In aeternum, Domine, verbum tuum permanet in coelo?* Nempe illud continenti motu, et perpetua conversione fertur, ut ne minimum quidem a praefinita divinitus lege discedat. Si Terram, et reliquam universitatem consideres, facile videas, aut nulla aut exigua ex parte deficere. At miserrimum hominum genus saepissime labitur; raro, quae recte sunt cogitata, persequitur; plerumque susceptas bonas actiones abjicit, atque contemnit; quae modo placuerat optima sententia subito, displicet, et illa rejecta, ad turpia consilia, sibique perniciosa dilabitur.

6. *Quae sit omnium miseriarum causa potissima.*

Quaenam igitur est hujus inconstantiae; miseriaeque causa? comtemptio plane divini afflatus. (b) Claudimus enim aures Dei monitis; oculos tollere nolumus ad ea, quae nobis lumina divinitus praeferuntur, nec Cœlestem Patrem salutariter praecipientem audimus. Quare huc incumbendum erit parochis, ut et miserias oculis subjiciant Fidelis populi, et commemorent causas miseriarum, et remediorum vim ostendant. Quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex sanctissimis viris Joanne Chrysostomo, et Augustino, maxime vero ex iis, quae in Symboli expositione posuimus. Nam, illis cognitis, quis erit e facinorosorum hominum numero, quin adjumento Dei gratiae praeeuntis, Evangelico illo (c) Prodigi filii exemplo conetur exsurgere, et erigere se, atque in Coelestis Regis, Patrisque conspectum venire?

7. *Quidam Dei Regnum in sacris Litteris designet.*

(a) Psal. 118. 89. (b) Prov. 24.
(c) Luc. 15. 18. 19.

7. His explicatis; quae sit Fidelium fructuosa petitio, aperient, quid sit, quod his verbis a Deo postulemus praesertim cum vocabulum Regni Dei multa significet quorum declaratio et ad reliquam Scripturae intelligentiam non erit inutilis, et est ad hujus loci cognitionem necessaria.

Communis igitur quaedam Regni Dei significatio quae frequens est in Divinis Litteris, est non solum ejus potestatis, quam habet in omnem hominem, rerumque universitatem, sed etiam Providentiae, qua cuncta regit, et moderatur (a): *In manu enim ejus*, inquit Propheta, *sunt omnes fines terrae*. Quibus finibus etiam intelliguntur, quae occulta sunt, et abdita in intimis terrae, ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardochaeus loquebatur illis verbis: (b) *Domine, Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita, et non est, qui possit tuae resistere voluntati: Deus universorum tu es: nec est qui resistat Majestati tuae.*

8. *Christi Regnum in pios quale.*

Item Dei Regno declaratur praecipua illa, ac singularis Providentiae ratio, qua Deus pios, et sanctos homines tuetur, et curat. De qua propria, et eximia quadam Dei cura dictum est illud a Davide: (c) *Dominus regit me, et nihil mihi deerit:* tum ab Isaia: (d) *Dominus Rex noster ipse salvabit nos.* In qua Dei regia potestate etsi praecipua ratione sunt in hac vita ii, quos diximus, pii, ac sancti homines; tamen monuit Pilatum ipse Christus Dominus, Regnum suum non esse ex hoc mundo, hoc est: minime ex hoc mundo, qui et conditus est, at interiturus, ortum habere. Nam eo, quem diximus, modo dominantur Imperatores, Reges, Respublicae, Duces, omnesque ii, qui vel expetiti, ac delecti ab hominibus praesunt civitatibus, atque provinciis, vel per vim et injuriam Dominatum occupaverunt; Christus autem Dominus (e) constitutus est Rex a Deo, ut ait Propheta; cujus Regnum, ex Apo-

(a) *Psal.* 94. 4. (b) *Esth.* c. 13. 14
(c) *Psal.* 22. 1. (d) *Isa.* 33. 22. (e) *Psal.* 2. 6.

stoli sententia, justitia est, inquit enim: (a) *Regnum Dei est justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto.*

9. *Qua ratione Christus in suis regnet Fidelibus.*

Regnat autem in nobis Christus Dominus per virtutes intimas, fidem, spem, caritatem, quibus virtutibus Regni quodammodo partes efficimur, et Deo peculiari quadam ratione subjecti, ad ejus cultum, ac venerationem consecramur, ut, quemadmodum dixit Apostolus: (b) *Vivo autem jam non ego; vivit vero in me Christus;* ita nobis dicere liceat: *Regno ego, jam non ego regnat vero in me Christus.* Id autem regnum justitia dicitur, quia Christi domini justitia conittutum est. Ac de hoc Regno sic loquitur aped sanctum Lucam Dominus (c) *Regnum Dei intra, vos est.* Nam etsi Jesus Christus per fidem regnat in omnibus, qui gremio, ac sinu sanctissimae matris Ecclesiae continentur; praecipuo tamen modo regit eos, qui praestanti fide; spe, et caritate praediti, se tanquam pura quaedam, et viva membra Deo praebuerunt. Et in his regnum gratiae esse dicitur.

10. *De Regno gloriae Christi Domini nostri.*

Est vero etiam Dei gloriae Regnum illud, de quo Christum Dominum apud Matthaeum loquentem audimus: (d) *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum a constitutione mundi.* Quod idem ab eo Regnum, apud S. Lucam, Latro admirabiliter sua scelera recognoscens expetebat in hunc modum. (e) *Domine, memento mei. cum veneris in Regnum tuum.* Sanctus etiam Joannes meminit hujus Regni: (f) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei.* Meminit item Apostolus ad Ephesios: (g) *Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, (quod est idolorum servitus) non habet haereditatem in Regno Christi,*

(a) Rom. 14. 15. (b) Gal. 2. 20.
(c) Luc. 17. 27. (d) Matt. 25. 34.
(e) Luc. 23. 42. (f) Ioan. 3. 5. (g) Eph. 5 5.

etc. Dei. Eodem (a) pertinent aliquot similitudines Christi Domini loquentis de Regno Coelorum.

11. *De Regni gratiae, et gloriae Christi natura, et diversitate.*

Necesse est autem prius ponere Regnum gratiae; neque enim fieri potest, ut in ullo regnet Dei gloria, nisi ejusdem gratia in illo regnarit. Est vero gratia, ipsius sententia Salvatoris, (b) *Fons aquae salientis in vitam aeternam.* Gloriam autem quid esse dicemus, nisi gratiam quandam perfectam, et absolutam? Quamdiu enim fragili hoc, et mortali corpore vestiti sumus, dum in hac caeca peregrinatione, et exilio vagi et imbecilles absumus a Domino, saepe labimur, et cadimus: abjecto Regni gratiae adminiculo, quo nitebamur, cum autem Regni gloriae, (c) quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi, ac stabiles perpetuo consistemus. Omne enim et vitium, et incommodum exhaurietur, omnis infirmitas confirmata roborabitur: ipse denique nostra in anima, et in corpore regnabit Deus. Quae res uberius in Symbolo tractata est, cum de Resurrectione carnis ageretur.

12. *Quid in primis hac Petitione Deum oremus.*

His igitur expositis, quae communem Regni Dei sententiam declarant, quid sibi haec Petitio proprie velit, dicendum est. Petimus autem a Deo, ut Regnum Christi, quod est Ecclesia, propagetur, ut se ad Fidem Christi Domini, et ad accipiendam veri Dei cognitionem convertant Infideles, et Judaei, et Schismatici, ac Haeretici redeant, ad sanitatem, et ad Ecclesiae Dei communionem, a qua desciverunt, revertantur; ut compleatur, et ad exitum perducatur, quod Isaiae ore dixit Dominus: (d) *Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende; ne parcas; longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida: ad dexteram enim, et ad laevam penetrabis: quia dominabitur tui, qui fecit te.* Et idem: (e) *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et*

(a) Matth. 13. 31. (b) Joan. 4. 14.
(c) I. Cor. 13. 15. (d) Isa. 54. 2.
(e) Isa. 60 3

reges in splendore ortus tui: leva in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, et filiae tuae de latere surgent.

13. *Secundo quidnam hic postuletur.*

Verum, quia sunt in Ecclesia, (a) qui verbis confitentes Deum factis negantes, deformatam Fidem praeseferant: in quibus propter peccatum daemon habitat, ac dominatur tanquam in propriis domiciliis; petimus etiam, ut ad eos veniat Regnum Dei; quo illi, peccatorum discussa caligine, et radiis divinae lucis illustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem: ut omnibus e suo regno, coelestis Parens, sublatis Haereticis, atque Schismaticis, ejectisque offensionibus, ac scelerum causis, (b) aream purget Ecclesiae, quae Deo cultum pie sancteque adhibendo, quieta ac tranquilla pace perfruatur.

14. *Quid tertio loco eadem Petitione quaeramus.*

Petimus denique, ut solus in nobis vivat, solus regnet Deus; ne sit posthac morti locus, sed ut illa (c) absorbeatur in victoria Christi Domini nostri, qui (d) disiecto, ac dissipato omni hostium principatu, potestate, et virtute, suo omnia subjiciat imperio.

15. *Quae Christianis hujus Petitionis occasione praecipue agenda, et contemplanda offerantur.*

Erit autem curae Parochis, ut quod postulat hujus ratio Petitionis, fidelem populum doceant, quibus cogitationibus; et meditationibus instructus has pie Deo preces facere possit. Ac primum hortabuntur, ut vim, ac sententiam intueatur illius similitudinis a Salvatore introductae. (e) *Simile est Regnum coelorum thesauro abscondito in agro; quem qui invenit homo, abscondit, et prae gaudio illius vadit, et vendit universa, quae habet, et emit agrum illum.* Nam qui noverit Christi Do-

(a) *Tit.* 1. 16.
(b) *Matth.* 3. 13. (c) 1. *Cor.* 6. 55.
(d) 1. *Cor.* 15, 24, 25. (e) *Matth.* 13. 44.

mini divitias, is prae illis omnia contemnet; huic facultates, opes, potentia sordescent; nihil enim est, quod illi summo pretio comparari, imo vero, quod in conspectu ejus stare possit; quare, quibus id nosse contigerit, excamabunt illi, ut Apostolus: (a) *Omnia detrimentum feci; et abitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam.* Haec est illa insignis Evangelii (b) margarita, in quam qui pecuniam ex omni bonorum venditione redactam erogarit, is beatitudine fruetur sempiterna.

16. *Quam sit dasiderabile regnum Christi hic per gratiam, et in futuro per gloriam.*

O nos felices, si tantum luminis nobis praeferret Jesus Christus, ut illam videre possemus Divinae Gratiae margaritam, qua ipse regnat in suis! Nam et nostra omnia, et nos ipsos venundaremus, ut emptam illam tueremur, tum enim denique nobis non dubitanter dicere liberet: (c) *Quis nos separabit a caritate Christi?* Praestantem vero Regni Gloriae excellentiam si, quae sit, scire volumus, eandem de illa et (d) Prophetae, et (e) Apostoli vocem, atque sententiam audiamus: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, qaue praeparavit Deus iis, qui diligunt illum.*

17. *De humilitate, quam in hac Petitione, et aliis prae nobis ferre debemus.*

Proficiet autem ad impetrandum maxime, quod petimus, si qui simus, ipsi nobiscum reputemus, id est, Adam progenies, (f) jure e Paradiso ejecti, et exules, quorum indignitas, ac perversitas summum Dei odium, ac sempiternas poenas postularet. Quare dimisso tum, et abjecto animo simus oportet. Nostra etiam erit plena Christianae humilitatis oratio: et omnino nobis ipsi diffidentes, (g) illius more Publicani confugimus in Dei Misericordiam; totumque ejus benignitati tribuen-

(a) *Phil.* 3. 8. (b) *Matth.* 13. 45.
(c) *Rom.* 8. 35. (d) *Isa.* 64. 4.
(e) 1. *Cor.* 2. 9. (f) *Gen.* 3. 23.
(g) *Luc.* 18. 13.

tes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum spiritum sit elargitus, (*a*) quo freti clamare audeamus, *Abba Pater*.

18. Quanto studio nobis incumbendum sit, ut tandem coelorum Regno potiamur.

Suscipiemus etiam illam curam, et cogitationem quid agendum, quid contra vitandum sit, ut ad coeleste Regnum pervenire possimus. Non enim a Deo (*b*) ad otium, et inertiam vocati sumus: quinimo inquit: (*c*) *Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* et, (*d*) *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Itaque non est satis petere Regnum Dei, nisi suum ipsi etiam studium, et operam adhibeant homines. Nam (*e*) adjutores sint oportet, et administri gratiae Dei eo tenendo cursu, quo pervenitur in coelum. Nunquam nos deserit Deus, (*f*) qui nobiscum se futurum perpetuo pollicitus est: unum ut nobis videndum sit, ne Deum, et nos ipsos deseramus. Ac Dei quidem sunt in hoc Ecclesiae Regno omnia; quibus et vitam tuetur hominum, et salutem perficit sempiternam, et quae sub aspectum non cadunt, Angelorum copiae, et plenissimum virtutis coelestis visibile hoc munus Sacramentorum. In his tantum nobis praesidi est divinitus constitutum, ut non modo ab acerrimorum hostium Regno tuti esse, sed ipsum etiam tyrannum ejusque nefarios satellites prosternere, et conculcare possimus.

19. Conclusio hujus Petitionis, et brevis illius alia expositio.

Quare vehementer ad extremum petemus a Dei Spiritu, nos ut omnia jubeat e sua voluntate facere: Satanae ut tollat imperium; nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat: ut vincat, et triumphet Christus; ut vigeant ejus Leges toto orbe terrarum; ut decreta serventur; nullus ut proditor, et desertor ejus sit, sed tales se praebeant omnes, ut in Regis Dei conspectum non

(a) *Rom.* 8. 15. (b) *Matth.* 10. 1.
(c) *Matth.* 11. 12. (d) *Matth.* 19. 17.
(e) 1. *Cor.* 9. 3. (f) *Mat.* 28. 20.

dubitanter veniant et (*a*) constitutam illis ex omni aeternitate possessionem adeant Regni Coelorum; ubi beati cum Christo sempiterno aevo fruantur.

DE TERTIA PETITIONE.

CAPUT XII.

Fiat voluntas tua.

1. *Quare postulato Dei Regno, statim subjiciatur, ut ejusdem Voluntas fiat.*

CUm a Christo Domino dictum sit: (*b*) *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in Regnum coelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse intrabit in Regnum coelorum*: quicunque in illud Coeleste Regnum pervenire cupiunt, id a Deo petere debent, ut fiat voluntas ejus. Quamobrem haec hoc loco posita Petitio est, statim post Regni Coelestis postulationem.

2. *Qua methodo ad veram hujus petitionis intelligentiam perveniendum sit.*

Ut autem intelligant Fideles, quam necesaarium id nobis sit, quod hac Prece postulamus, quantamque vim salutarium munerum ex ejus impetratione consequamur: demonstrabunt Parochi, quibus miseriis, et aerumnis oppressum fuerit hominum genus propter peccatum primi Parentis.

3. *Quae mala praevaricatio primi Parentis in humanum genus invexerit.*

Nam a principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus ingeneravit, ut naturali quadam propensione suum quaererent, et expeterent finem; a quo ille nunquam, nisi objecto extrinsecus impedimento, declinant. Haec autem initio fuit in homine expetendi Deum suae beatitudinis auctorem, parentemque eo praeclarior, et praestantior vis, quod is compos esset rationis, atque consilii. Sed hunc amorem sibi naturaliter ingenitum

(*a*) *Matth. 25. 34.* (*b*) *Math. 7. 21.*

cum reliquae naturae rationis expertes conservassent, quae, ut initio procreatae fuerunt, natura bonae, sic in eo statu, & conditione manserunt, hodieque manent; miserum hominum genus cursum non tenuit. Non enim solum bona justitiae originalis amisit, quibus a Deo supra naturae suae facultatem auctum, ornatumque fuerat, sed etiam insitum in animo praecipuum virtutis studium obscuravit: (a) *Omnes, inquit, declinaverunt simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*. Nam (b) *sensus, et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua*: ut inde facile intelligi possit, neminem per se salutariter sapere, sed omnes ad malum esse propensos, innumerabilesque esse hominum pravas cupiditates, (c) dum proclives sunt, et flagranti studio feruntur ad iram, ad odium, ad superbiam, ad ambitionem, ad omne fere malorum gunus.

4. *Homo, etsi multis miseriis obrutus sit, suum tamen statum ignorat.*

Quibus in malis quamquam assidue versemur; tamen, quae summa est nostri generis miseria, permulta ex illis sunt, quae nobis minime mala videantur. Quae res insignem arguit hominum calamitatem, qui cupiditatibus, ac libidinibus obcoecati non videant, quae salutaria opinantur, plerumque esse pestifera; imo vero ad illa perniciosa mala tamquam ad optabile, et expetendum bonum, rapiantur praecipites, ab iis, quae vere bona sunt, et honesta, tamquam a contrariis rebus abhorreant. Hanc opinionem, corruptumque judicium detestatur Deus illis verbis: (d) *Vae qui dicitis malum bonum, et bonum malum: ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum.*

5. *Quomodo nostram hanc miseriam sacrae Litterae nobis ob oculos subjiciant.*

(a) *Psal.* 52 4 (b) *Gen.* 6 21.
(c) *Rom.* 7 21 22 23. (d) *Isa.* 5 20.

Itaque, nostris ut subjiciant oculis nostras miserias comparant nos Divinae Litterae iis, (*a*) qui verum gustandi sensum amiserunt: quare fit, ut a salutari victu alieni sint, appetantque contrarium. (*b*) Cum aegrotis praeterea nos conferunt; ut enim illi, nisi morbum depulerint, sanorum, et integrorum hominum officia, ac munera obire non possunt; sic nos actiones, quae Deo gratiae sunt, suscipere sine Divinae Gratiae adjumento nequimus.

6. *In statu naturae corrupto quanta sit ad aliquid boni agendum hominum infirmitas.*

Quod si quaedam sic affecti assequimur, levia illa sunt, et quae ad consequendam cœlestem Beatitudinem parum, vel nihil momenti habent: At Deum, ut par est, amare, et colere, quod majus quiddam, et altius est, quam ut nos humi strati id humanis viribus assequamur, nunquam poterimus, nisi adminiculo Divinae Gratiae sublevemur.

7. *In rebus divinis nos omnino pueris esse persimiles.*

Quamquam aptissima etiam est illa, comparatio ad significandam miseram humani generis conditionem, quod similes esse dicimur puerorum, qui suo relicti arbitrio, temere moventur ad omnia: pueri, inquam, simus, et imprudentes, ludicris sermonibus, et inanibus actionibus dediti, si a Divino praesidio deseramur. Sic enim nos objurgat Sapientia: (*c*) *Usquequo parvuli diligitis infantiam; et sulti ea, quae sibi sunt noxia, cupient?* Et in hunc modum hortatur Apostolus: (*d*) *Nolite pueri effici sensibus*. Etsi in majori inanitate, et errore versamur, quam illa puerilis aetas, cui tantum abest humana prudentia, ad quam tamen per se tempore potest pervenire: cum ad divinam prudentiam, quae ad salutem necessaria est, nos, nisi Deo auctore, et adjutore, aspirare non possumus. Nisi enim praesto nobis sit Dei auxilium; rejectis iis, quae vere sunt bona, ad interitum ruimus voluntarium.

(*a*) *Isa.* 64 9. (*b*) *Hier.* 4 31 29.
(*c*) *Prov.* 1 22. (*d*) 1 *Cor.* 14 20.

8. *Quodnam hac Petitione tantorum malorum proponatur remedium.*

Ac si quis, discussa divinitus animi caligine, has videat hominum miserias, et sublato stupore sentiat legem (a) membrorum, ac sensus cupiditates spiritui repugnantes recognoscat, omnemque despiciat naturae nostrae propensionem ad malum, qui poterit non ardenti studio opportunum tanto huic malo, quo naturae vitio premimur, remedium quaerere, salutaremque illam regulam expetere, ad quam Christiani hominis vita dirigenda, et conformanda sit? Hoc igitur illud est, quod imploramus, cum ita precamur Deum: *Fiat voluntas tua.* Cum enim, (b) abiecta obedientia, et Dei voluntate neglecta, in has miserias inciderimus, unum illud tantorum malorum remedium nobis divinitus propositum est, ut ex Dei voluntate, quam peccando contempsimus, aliquando vivamus, omnesque cogitationes, et actiones nostras ea regula metiamur. Quod ut assequi possimus, suppliciter illud a Deo petimus. *Fiat voluntas tua.*

9. *Etiam a justificatis, qui jam Deo parent, usurpanda haec Precatio est.*

Id vero illis etiam vehementer petendum est, in quorum animis jam regnat Deus, quique jam sunt radiis Divini luminis illustrati, cujus gratiae beneficio Dei obtemperent voluntati. Quibus, licet ita comparatis, propriae tamen cupiditates adversantur, propter proclivitatem ad malum, insitam in hominum sensibus: ut, etiam si tales simus, magnum tamen hoc loco nobis periculum sit a nobis ipsis, ac (c) abstracti, et illecti a concupiscentiis, quae militant in membris nostris, iterum de salutis via deflectamus. De quo nos periculo Christus Dominus admonuit illis verbis: (d) *Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.*

10. *In justificatis adhuc viget concupiscentia, quam quidem nemo penitus potest extinguere.*

(a) *Rom.* 7. 23. (b) *Rom.* 5. 9. (c) *Jacob.* 4. 1. (d) *Matth.* 26. 41.

Non enim est in hominis potestate, ne in ejus quidem, qui per Dei gratiam est justificatus, ita dominos habere carnis affectus, ut numquam illi postea excitentur: quippe cum eorum qui justificati sunt, mentem sanet Dei gratia, non etiam carnem, de qua illud scripsit Apostolus: (a) *Scio enim, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum*. Nam ut semel primus Homo justitiam originalem qua tanquam fraeno quodam cupiditates regebantur, amisit, minime eas postea ratio ita continere potuit in officio, ut ea non appeterent, quae etiam rationi repugnant: itaque in ea hominis parte (b) peccatum, idest peccati fomitem habitare, scribit Apostolus, ut intelligamus, eum non ad tempus, quasi hospitem, diversari apud nos, sed quamdiu vivimus, tanquam incolam nostri corporis, in domicilio membrorum haerere perpetuo. Ergo domesticis, et intestinis hostibus assidue oppugnati, facile intelligimus, confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque, ut fiat in nobis Voluntas ejus. Jam vero faciendum est, ut sciant Fideles, quae sit Petitionis hujus vis.

11. *Quomodo voluntas Dei in hac Petitione accipiatur.*

Quo loco multis omissis, quae a Doctoribus Scholasticis de Dei Voluntate utiliter, et copiose disputantur, Voluntatem hic accipi dicimus pro ea, quam *Signi* appellare solent, hoc est, pro eo, quod Deus a nobis fieri, aut caveri jusserit, aut monuerit. Quare *Voluntatis* nomine hoc loco comprehensa sunt universa, quae nobis ad coelestem Beatitudinem comparandam proponuntur, sive illa ad Fidem, sive ad mores pertineant: omnia denique, quaecunque Christus Dominus per se, vel per Ecclesiam suam facere aut imperarit, aut prohibuerit. De qua voluntate ita scribit Apostolus: (c) *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quae sit Voluntas Dei bona, beneplacens, et perfecta*.

12. *Quam includat tertia Petitio sententiam.*

(a) *Rom.* 7 18. (b) *Rom.* 7 20. (c) *Ephes.* 5 17.

Cum igitur illud praecamur, *Fiat voluntas tua*, petimus in primis nobis; ut Pater Coelestis facultatem concedat obtemperandi Divinis jussis, et (*a*) inserviendi ei in sanctitate, et justitia omnibus diebus nostris, ut ad nutum, et voluntatem ejus omnia faciamus, ut ea colamus officia, de quibus in sacris Litteris admonemur: ut ipso duce, et auctore, reliqua omnia praestemus, quae eos decent, (*b*) *qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt* exemplum Christi Domini secuti, (*c*) qui *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis*; ut parati simus omnia perpeti potius, quam vel minimum ab ejus Voluntate discedere.

13. *Quibus potissimum datum sit eorum, quae hic petuntur, studio, et amore ardentissime flagrare.*

Nec vero quisquam est, qui hujus studio, et amore Petitionis flagret ardentius, quam is, cui concessum sit, ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud verissime dici intelligit, servire Deo, et illi obedire, regnare esse. (*d*) *Quicumque*, inquit Dominus; *fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse meus frater, soror, et mater est*: hoc est: *cum illo sum omnibus amoris et benevolentiae vinculis conjunctissimus*. Nemo fere est ex viris sanctis, quin praecipuum hujus Pretitionis munus vehementer a Deo postularit: ac praeclara quidem omnes, sed varia persaepe oratione usi sunt. In quibus mirificum, et suavissimum Davidem videmus illud varie postulantem, modo enim inquit: (*e*) *Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas justificationes tuas*: interdum (*f*) *Deduc me in semitam mandatorum tuorum*: nonnunquam (*g*): *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, ut non dominetur mei omnis injustitia*. Huc pertinent illa: (*h*) *Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua*. Saepe aliis verbis eandem tractat,

(a) *Luc.* 1 74 75. (b) *Joan.* 1 13. (c) *Phil.* 2. 8.
(d) *Matth.* 12 50. (e) *Psal.* 218 5. (f) *Ibid.* v. 35.
(g) *Ibid.* 133. (h) *Ibid.* v. 73. *Ibid.* 105. *Ibid.* 125.

versatque sententiam. Qui loci diligenter animadvertendi sunt, & Fidelibus explicandi, ut quanta sit in prima hujus Petitionis parte vis, et copia salutarium rerum, omnes intelligant.

14. *Quid praeterea hac Petitione significemus.*

Secundo loco, cum illud praecamur: *Fiat voluntas tua*, detestamur opera carnis; de quibus scribit Apostolus: (*a*) *Manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae; rixae, dissensiones, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, commessationes*, &c. Et, *Si Secundum carnem vixeritis moriemini:* petimusque, ne sinat Deus ea nos perficere, quae sensus, quae cupiditas, quae imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram voluntatem sua voluntate moderetur. Alieni sunt ab hac Voluntate voluptarii homines, qui in terrenarum rerum cura, et cogitatione defixi sunt. Feruntur enim libidine praecipites ad potiendum, quod concupierunt, et in illo fructu pravae cupiditatis felicitatem ponunt, ut beatum etiam esse dicant, qui, quodcunque optarit, consequatur. Nos contra petimus a Deo, ut ait Apostolus, (*b*) ne carnis curam faciamus in desideriis, sed ut fiat Voluntas ejus.

15. *Melius est id optare fieri, quod Deus vult, quam id, quod cupimus.*

Etsi non facile adducimur, ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris non satisfaciat; habet enim difficultatem haec animi inductio, quod ipsi quodammodo id petentes nos videmur odisse. Quod etiam stultitiae tribuunt ii, qui toti haerent in corpore. Sed nos stultitiae famam subeamus libenter Christi causa; cujus est illa sententia: (*c*) *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum.* Praesertim cum sciamus multo praestare, id optare, quod rectum, justumque sit, quam id assequi, quod a ratione, a virtute, a Dei Legibus sit alienum. Et certe deteriori loco is est, quicumque ad id pervenit, quod temere, ac libidi-

(*a*) *Gal.* 9 19 20 21. (*b*) *Rom.* 13. 14 (*c*) *Matth.* 16 24.

nis impulsu cupiebat, quam qui optime quod optavit, non assequitur.

16. *Neque ea omnia, quae pietatis speciem prae se ferunt, a Deo petenda sunt.*

Quamquam non id modo petimus, ne concedatur nobis a Deo, quod ipsi nostra sponte cupimus, cum studium nostrum depravatum esse constet; sed ne id etiam detur, quod suasore, et impulsore daemone, (*a*) simulato lucis Angelo, tanquam bonum interdum postulamus. Rectissimum illud Principis (*b*) Apostolorum studium videbatur, pietatisque plenissimum, cum Dominum a consilio proficiscendi ad mortem avocare conabatur; et tamen eum, qui humanis sensibus non divina ratione ducebatur, Dominus acriter objurgavit. Quid amantius in Dominum videtur eo postulari potuisse, quod sancti viri (*c*) Jacobus, et Joannes, illis irati Samaritanis, qui Magistrum hospitio accipere noluissent, ab eo petierunt, uti juberet ignem a coelo descendere, qui duros illos, et inhumanos absumeret? At a Christo Domino reprehensi sunt illis verbis: *Nescitis, cujus spiritus estis*; (*d*) *Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare.*

17. *Cum quae cupimus, ad naturae conservationem spectant, ea maxime, ut fiant, si Deus velit, petendum est.*

Neque vero solum, cum quod cupimus, malum est, aut mali speciem habet, Deum precari debemus, ut fiat voluntas ejus, sed etiam, cum revera malum non est; veluti cum voluntas sequitur primam illam naturae inclinationem, ut appetat ea, quae naturam conservant, et rejiciat ea, quae contraria videntur. Quocirca, cum in eum locum ventum est, ut aliquid petere velimus hujus generis, tum vero dicamus ex animo: FIAT VOLUNTAS TUA, imitemur illum ipsum, a quo salutem, et salutis disciplinam accepimus (*e*) qui cum naturaliter insito cruciatu, et acerbissime mortis timore commoveretur, tamen in illo

(a) 2 Cor. 11 14. (b) Matth. 15 22. (c) Luc. 9 54.
(d) Luc. 9 56. (e) Matth. 26 30 31 39.

horrore summi doloris suam ad Dei Patris retulit voluntatem: (*a*) *Non mea*, inquit, *voluntas*, *sed tua fiat*.

18. *Cum citra Dei auxilium peccatum vitare non possimus*, *id etiam hac Petitione postulamus.*

Sed mirabiliter depravatum est hominum genus, qui, cum vim suae etiam attulerint cupiditati, eamque divinae voluntati subjecerint, tamen sine Dei auxilio, quo a malo protegimur, et in bonum dirigimur, peccata vitare non possunt. Ergo confugiendum est ad hanc Peccationem, et petendum a Deo, ut in nobis ipse instituta perficiat, ut exultantes cupiditatis motus comprimat, ut appetitus rationi obedientes efficiat, ut nos denique totos ad suam conformet voluntatem. Precamur etiam, ut (*b*) Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat; quod (*c*) divinum mysterium absconditum a saeculis, et generationibus, notum, ac pervulgatum sit apud omnes.

Sicut in Coelo, et in Terra.

19. *Quid sibi ista clausula velit.*

Formam praeterea, et praescriptionem illius obedientiae postulamus, ut videlicet ad eam regulam dirigatur, quam in Coelo et servant beati Angeli, et colit reliquus coelestium animarum chorus; ut quemadmodum illi sponte, et summa cum voluptate obediunt Divino Numini, sic nos Dei voluntati, quomodo ipse maxime vult, libentissime pareamus.

20. *Deo non praetii alicujus causa*, *sed amore ipsius parendum est.*

Et vero in opera, et studio, quod Deo navamus, summum a nobis amorem Deus, et eximiam charitatem requirit; ut etiam si spe coelestium praemiorum totos nos ei dicaverimus, tamen ideo illa speremus, quod, ut in eam spem ingrederemur, placuit Divinae Majestati. Quare tota nitatur illo in Deum amore nostra spes, qui mercedem amori nostro proposuit aeternam beati

(*a*) *Luc.* 22 42. (*b*) *Tim.* 2 4. (*c*) *Col.* 1 26.

tudinem. Sunt enim, qui amanter alicui serviant, sed tamen pretii causa, quo amorem referunt. Sunt praeterea, qui tantummodo charitate, et pietate commoti, in eo, cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem, atque virtutem, cujus cogitatione, et admiratione se beatos arbitrantur, quod ei suum officium praestare possint.

21. *Aliae item ejus clausulae expositiones.*

Et hanc habet sententiam illa appositio; SICUT IN COELO, ET IN TERRA. Maxime enim nobis enitendum est, ut Deo simus obedientes, quemadmodum beatas Mentes esse diximus: quorum laudes in illo summae obedientiae munere obeundo eo Psalmo persequitur David: (a) *Benedicite Domino omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.* Quod si quis S. Cyprianum secutus, sic illa interpretatur, ut dicat: *In coelo, in bonis, et piis; in terra, in malis, et impiis*; nos vero etiam ejus sententiam comprobamus, ut pro coelo spiritus, pro terra caro intelligatur; ut et omnes, et omnia in omnibus Dei voluntati obediant.

22. *Quomodo etiam gratiarum actionem contineat Petitio.*

Gratiarum item actionem continet haec Petitio: veneramur enim Dei sanctissimam voluntatem, & maximo perfusi gaudio, summis laudibus, et gratulationibus omnia ejus opera celebramus, qui certo sciamus, (b) eum omnia bene fecisse. Cum enim constet, esse omnipotentem Deum, necessario sequitur, ut omnia ejus nutu facta esse intelligamus. Cum vero etiam ipsum, sicut est, summum bonum esse affirmemus, nihil ex ejus operibus non esse bonum, cum omnibus ipse suam impertiverit bonitatem, confitemur. Quod si in omnibus divinam rationem non assequimur, in omnibus tamen, et ambigui causa neglecta, et rejecta omni haesitatione, illud Apostoli profitemur, (c) investigabiles esse vias ejus. Sed ob id maxime etiam Dei voluntatem colimus, quod ab eo

(a) *Psal.* 102 21. (b) *Matth.* 37. (c) *Rom.* 11 33

coelesti lumine dignati sumus. (a) Ereptos enim de potestate tenebrarum transtulit in regnum filii dilectionis suae.

23. *Quid ex hac Petitione ad contemplationem referendum sit.*

Sed ut extremo loco id explicetur, quod ad meditationem pertinet hujus Petitionis, redeundum est ad id, quod initio attigimus, debere fidelem Populum in hujus pronunciatione Petitionis esse demisso, et humili animo, reputantem secum eam, quae in natura est insita, cupiditatum vim divinae voluntati repugnantem; cogitantem se in eo officio vinci a naturis omnibus, de quibus ita scriptum est: (b) *Omnia serviunt tibi*: maximeque imbecillem esse, qui nullum opus Deo gratum non modo non perficere, (c) sed ne instituere quidem possit, nisi Dei adjumento sublevetur. Quoniam vero nihil magnificentius est, nihil praestantius, quam, ut diximus, Deo servire, et vitam ex ejus Lege, ac Praeceptis agere; quid optabilius esse potest homini Christiano, quam (d) ambulare in viis Domini, quam nihil agitare animo, nihil actione suscipere, quod a Divina voluntate abhorreat? Ut vero eam exercitationem capiat, & illud institutum teneat diligentius, petat ex Divinis Libris exempla eorum, quibus, cum illi consiliorum suorum rationem non retulissent ad Dei Voluntatem, omnia mala ceciderunt.

24. *Quantum commodi ad vitam tranquille agendam ex hujus Petitionis meditatione consequi possimus.*

Moneantur postremo Fideles, ut in simplici, et absoluta Dei Voluntate acquiescant; ferat aequo animo conditionem suam, qui sibi inferiori loco videtur esse, quam ejus dignitas postulet, ne deserat ordinem suum: sed (e) in ea vocatione maneat, in qua vocatus est: et proprium judicium subjiciat Dei voluntati, qui nobis melius consulit, quam ipsi optare possimus. Si angustia rei familiaris, si corporis valetudine, si persecutioni-

(a) *Colos.* 1 13. (b) *Psal.* 118 91. (c) *Jo.* 10 & 15 3.
(d) *Psal.* 118 1. (e) *Cor.* 7 22.

bus, si aliis molestiis, et angoribus premimur, certo statuendum est, nihil horum sine Dei voluntate, quae summa omnium ratio est, nobis accidere posse; ideoque non debere non gravius commoveri, sed invicto animo ferre, semper illud in ore habentes: (*a*) *Domini voluntas fiat*: et illud beati Job: (*b*) *Sicut Domino placuit, ita factum est; sit Nomen Domini benedictum*.

DE QUARTA PETITIONE

CAPUT XIII.

Panem nostrum Quotidianum da nobis hodie.

1. *Quaenam in hac Oratione Dominica ratio ordinis servanda sit.*

QUarta Petitio, et reliquae deinceps quibus animæ, et corporis subsidia proprie, ac nominatim postulamus, ad superiores Petitiones referuntur. Habet enim hunc ordinem, ac rationem Precatio Dominica, ut postulationem rerum divinarum consequatur earum Petitio', quæ ad corpus & ad hanc vitam tuendam pertinent. Nam ut ad Deum, tanquam ad ultimum finem referuntur homines; sic humanae vitae bona ad Divina eadem ratione diriguntur.

2 *Cur humanae vitae bona a Deo licite optentur, et petantur.*

Quae quidem ideo optanda, ac petenda sunt, vel quod ita Divinus ordo postulat, vel quod illis adjumentis ad Divinorum bonorum adeptionem indigemus. ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui Regno, & Gloria Coelestis Patris, atque iis Praeceptis colendis, servandisque continetur, quae Dei Voluntatis esse. non ignoramus. Quare omnem vim, & rationem hujus Petitionis ad Deum, ejusque gloriam referre debemus.

3 *Quo fine, et modo temporalia bona sint postulanda.*

(a) *Act.* 21 14. (b) *Job* 1 21.

Praestabunt igitur suum officium Parochi Fidelibus auditoribus, ut intelligant, in iis petendis; quae ad usum, ac fructum pertinent rerum terrenarum, esse intendendum animum, ac studium nostrum ad Dei praescriptionem, nec inde ulla ex parte declinandum. Nam in eo, quod scribit Apostolus: (a) *Quid oremus, sicut oportet, nescimus*, maxime peccatur his postulationibus terrenarum, & caducarum rerum. Ergo petenda sunt bona haec, ut oportet, ne perperam aliquid postulantes, responsum illud a Deo feramus, (b) *Nescitis quid petatis.* Est autem certa judicandi nota, quae prava sit, quaeve recta petitio, consilium, & propositum postulantis. Nam si quis terrena petit eo animo, ut illa omnino bona existimet, & in illis, tanquam in optato fine, conquiescens nihil praeterea requirat, sine dubio non orat, sicut oportet. *Non enim*, inquit S. Augustinus, *petimus temporalia haec, tanquam bona nostra, sed tanquam necessaria nostra.* Apostolus etiam in Epistola ad Corinthios docet omnia, quae spectant ad usus vitae necessarios, ad Dei gloriam referri oportere: (c) *Sive enim manducatis* inquit *sive bibitis, sive aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

4. *Quot, quantisque commoditatibus in statu innocentiae homo sit politus.*

Sed ut videant Fideles, quantam habeat haec Petitio necessitatem, commemorabunt Parochi, quanta ad victum, et ad vitam colendam indigentia sit externarum rerum. Quod magis intelligent, si comparatio fiet eorum, quae primo illi Parenti nostri generis, et reliquis deinceps hominibus fuerunt ad vivendum necessaria. Nam etsi, ille in amplissimo Innocentiae statu; unde et ipse, et ejus culpa omnis posteritas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas vires; tamen inter illius, et nostrae vitae necessitates multum interest. Non enim ei vestibus ad tegumentum corporis opus fuisset, non tecto ad perfugium, non armis ad defensionem, non remediis ad valetudinem,

(a) *Rom.* 8. 26. (b) *Matth.* 20 22. (c) *Coloss.* 3. 17.

non aliis multis, quorum subsidio nos ad hanc naturae imbecillitatem, ac fragilitatem tuendam egemus: satis ei fuisset ad immoralem vitam ille fructus, quem felicissima vitae arbor nullo ejus aut posterorum labore praebuisset. Neque vero futurus erat homo in tantis Paradisi deliciis otiosus, (a) quem ad agendum Deus in eo voluptatis domicilio collocarat: verum nulla ei opera molesta nullum officii munus non jucundum fuisset. Tulisset ille perpetuo suavissimos fructus ex cultura felicium hortorum, nec eum unquam opera, aut spes fefellisset.

5. *Quanta mala Adae praevaricationem sint secuta.*

At posterorum proles non solum fructu privata vitalis arboris, verum etiam horribili illa sententia condemnata est: (b) *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae: spinas, et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terrae, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es; quia pulvis es et in pulverem reverteris.* Nobis igitur contra evenerant omnia, atque illi, & posteris contigissent, si Dei dicto audiens fuisset Adam: itaque versa sunt omnia, et mutata in deterrimam partem. In quo illud gravissimum est, quod maximos, sumptus summum laborem, ac sudorem saepissime nullus fructus consequitur; cum fruges datae in deteriorem segetem, vel succrescenti agrestium herbarum asperitate opprimuntur, vel nimbis, vento, grandine, uredine, rubigine perculsae, et prostratae intereunt: ut omnis anni labor, exiguo tempore, aliqua coeli, vel terræ calamitate recidat ad nihilum. Quod accidit immanitate nostrorum scelerum, a quibus aversus Deus nostris minime benedicit operibus: sed horrenda manet sententia, quam de nobis initio pronunciavit: (c) *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.*

6. *Homines, ut succurrant suis necessitatibus, laborare tenentur: qui tamen, nisi Deus faveat, frustra laborant.*

Ergo Pastores in hujus loci tractationem incumbent, ut sciat Fidelis Populus, sua culpa homi-

(a) Gen. 2 15. (b) Gen. 16 18. (c) Gen. 3 17 18

nes in has augustias; et miserias incidere: et ut intelligat, desudandum quidem, et elaborandum esse in parandis iis, quae ad vivendum sunt necessaria; veruntamen, nisi laboribus nostris benedixerit Deus, fallacem spem, et inanem fore omnem contentionem. Nam (a) *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus;* et, (b) *Nisi Dominus aedificaverit domum, invanum laboraverunt, qui aedificant eam.*

7. *Deus rogandus, ut ea, quibus indigemus, suppeditet, quod prolixe facit.*

Docebunt igitur Parochi, esse res pene innumerabiles, quae si nobis desint, vel vitam omittimus, vel agimus insuavem. Hac enim cognita rerum necessitate, naturaeque imbecillitate, Christianus Populus Coelestem Patrem adire cogetur, et ab eo terrena, et coelestia bona suppliciter petere: imitabitur (c) Prodigum illum Filium, qui cum in regione longinqua caepisset egere, nec esset, cum esuriret, qui ei siliquas daret, aliquando ad se rediens intellexit, malorum, quibus premebatur, nusquam nisi a Patre esse expetendum remedium. Quo loco accedet etiam fidentius ad orandum Fidelis Populus, si in cogitatione Divinae Benignitatis recordabitur, paternas aures perpetuo patere filiorum vocibus. Nam dum hortatur nos, ut Panem petamus, ea se recte petentibus abunde largiturum pollicetur. Docendo enim, quomodo petamus, hortatur, hortando impellit, impellendo spondet, spondendo nos in spem certissimae impetrationis inducit.

8 *Quid Panis nomine intelligatur, quaeque hujus Petiationis sit sententia.*

Excitatis igitur, et inflammatis animis fidelis Populi, sequitur, ut quid hac Petitione postuletur, declarandum sit: primum, quid sit ille Panis, quem petimus. Sciendum igitur est, in Divinis Litteris hoc (d) Panis nomine multa quidem significari, sed illa duo praecipue; primum quidquid in victu, caeterisque rebus ad corporis, vitamque

(a) 1 *Cor.* 3 7. (b) *Psal.* 126 1.
(c) *Luc.* 15 16 17. (d) *Gen.* 18 14.

tuendam adhibemus; deinde quid nobis ad spiritus, et animae vitam, ac salutem Dei munere tributum est. Petimus autem hoc loco hujus, quam in terris agimus; vitae subsidia, Sanctorum Patrum ita sentientium auctoritate.

9. *Temporalia a Deo beneficia peti posse demonstratur.*

Quamobrem minime sunt audiendi, qui dicunt non licere Christianis hominibus a Deo petere terrena hujus vitae bona. Nam huic adversantur errori: praeter consentientem Patrum sententiam, exempla permultatum veteris, tum novi Testamenti. Jacob enim vovens sic orabat: (*a*) *Si fuerit Dominus mecum et custodierit me in via, per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum; reversusque prospere fuero ad domam patris mei; erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei: cunctorum, quae dederis mihi, decimas offeram tibi*. Salomon etiam certum petebat hujus vitae subsidium, cum illud precabatur (*b*): *Mendicitatem, et divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria.* Quid quod Salvator humani generis illa jubet petere, quae nemo negare audeat ad corporis usum pertinere? (*c*) *Orate, ut non fiat fuga vestra in hyeme, vel Sabbato*. Quid dicemus de S. Jacobo, cujus illa sunt verba: (*d*) *Tristatur aliquis vestrum? oret: aequo animo est? psallat*. Quid de Apostolo? qui sic eum Romanis agebat: (*e*) *Obsecro vos fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judaea*. Quare, cum et divinitus concessum sit Fidelibus, ut petant subsidia rerum humanarum, et perfecta haec a Christo Domino tradita sit orandi formula; ne illud quidem dubium relinquitur, unam ex septem esse Petitionem.

(a) Gen. 28 20 (b) Prov. 30 8
(c) Matth. 24 20 (d) Jac. 5 13
(e) Rom. 15 30

10. *Panis nomine quid hic ad corporis necessitatem pertinens intelligatur.*

Petimus praeterea *Panem quotidianum*, id est, victui necessaria: ut panis nomine, quod satis sit et vestium ad tegendum, et cibi ad vescendum, sive panis is sit, sive caro, sive, piscis, sive quodcumque aliud, intelligamus. Videmus enim usum esse hoc loquendi modo Helisaeum, cum regem moneret, (a) ut praeberet panem militibus Assyriis, quibus magna ciborum copia data est. Illud etiam de Christo Domino scriptum scimus: (a) *Ingressus est in domum cujusdam Princip's Phariseorum Sabbato manducare panem*: qua voce, quae ad cibum, quaeque ad potum pertinent, significari videmus. Ad hujus petitionis absolutam significationem praeterea animadvertendum est, hoc panis vocabulo non abundantem, et exquisitam ciborum, ac vestium copiam, sed necessariam ac simplicem intelligi debere: quemadmodum Apostolus scripsit: (b) *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus*, et Salomon, ut diximus: (d) *Tribue tantum victui meo necessaria*.

11. *Cur cum non simpliciter panem, sed panem nostrum hic petamus.*

Hujus quoque frugalitatis, et parsimoniae illa voce quae proxime sequitur admonemur. Cum enim *nostrum* dicimus, Panem illum ad necessitatem nostram non ad luxuriam petimus: non enim nostrum dicimus, quia eum nobis opera nostra; sine Deo, parare possimus: est enim apud Davidem; (c) *Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore; dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, omnia inplebuntur bonitate*; et alio loco, (f) *Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illorum in tempore opportuno*, sed quia necessarius est et a parente omnium Deo, (g) qui omnes sua providentia alit animantes, nobis attributus.

(a) 4 *Rg.* 5 2 23. (b) *Luc.* 14 1.
(c) 1 *Tim.* 6 8. (d) *Prov.* 30 8.
(e) *Ps.* 103 27 28 29. (f) *Psal.* 144 15.
(g) *Ps.* 146. 10.

12. *Labore nostro parandus est nobis panis, quem esse volumus, si nostrum Panem postulamus.* Ob eam quoque causam panis noster appellatur, quod jure est a nobis acquirendus, non injuria, fraude, aut furto parandus; quae enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena: saepiusque illorum calamitosa est vel adeptio, vel possessio, vel certe jactura. Contra vero honestis, ac laboriosis piorum hominum lucris ex Prophetæ sententia tranquilitas inest, et magna felicitas. (a) *Labores enim*, inquit, *manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit.* Jam vero iis, qui justo labore victum quaerunt, fructum suæ benignitatis eo loco pollicetur Deus: *Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum, benedicetque tibi.*

Neque solum petimus a Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore, ac virtute peperimus, ejus adjumento benignitatis id enim vere dicitur nostrum, sed etiam bonam mentem postulamus, ut recte partis, recte item, ac prudenter uti possimus.

13. *Quare et haec particula*, Quotidianum, *adjiciatur.*

Quotidianum. Huic etiam voci subjecta est ea notio frugalitatis, ac parsimoniae, quam proxime diximus) Non enim multiplicem, aut delicatum cibum postulamus, sed eum, qui naturae necessitati satisfaciat; ut eos pudeat hoc loco, qui fastidio communis cibi, et potionis, conquisitissima escarum, ac vinorum genera persequuntur. Nec minus hac voce, *Quotidianum*, improbantur ii, quibus horrendas illas minas proponit Isaias: (b) *Vae, qui conjungitis domum ad domum et agrum agro copulatis usque ad terminum loci: numquid habitabitis vos soli in medio terrae?* Etenim est inexplebilis horum hominum cupiditas, de quibus illud scriptum est a Salomone: (c) *Avarus non implebitur pecunia*: ad quos dictum etiam illud pertinet Apostoli: (d) *Qui volunt divites fieri*, inci-

(a) Psal. 127 2.
(b) Is. 5 8
(c) Eccl. 5 9.
(d) 1 Tim. 6 9.

dunt in tentationem, et in laqueum diaboli.

Quotidianam praeterea Panem appellamus, quod vescimur eo ad reficiendum vitalem humorem, qui quotidie consumitur vi naturalis caloris. Est denique illa hujus ratio nominis, quod assidue petendum est, ut in hac consuetudine amandi, et colendi Deum retineamur, nobisque omnino persuadeamus, id quod est, vitam, ac salutem nostram ex Deo pendere.

14. *Quid haec duo verba*, Da nobis, *sibi velint.*

Da nobis. Quantam hae duae voces materiam praebeant ad cohortandos Fideles, ut infinitam Dei potentiam pie, sancteque colant, ac venerentur, in (a) cujus manu sunt omnia; et ut nefariam illam Satanae sententiam detestentur: (b) *Mihi tradita sunt omnia: et cui volo, do illa*, nemo non videt. Nam unius nutu Dei distributa cuncta et conservantur, et augentur.

15. *Cur divites, etiamsi rebus omnibus abundent, his verbis uti debeant.*

Sed quae divitibus haec est imposita necessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum Panem, cum rebus omnibus abundent? Haec illis necessitas est orandi in hunc modum, non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam; sed ne, quae abunde illis adsunt, amittant. Quamobrem, ut scribit Apostolus, (c) hinc discant divites non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum; sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum. Hujus autem necessariae Petitionis affert hanc causam sanctus Chrysostomus, non solum ut nobis suppetat cibus, sed ut cum suppeditet nobis Domini manus, quae salubrem, atque adeo salutarem vim inserens pani quotidiano, efficit, ut et cibus corpori prosit, et corpus animae serviat.

16. *Cur*, da nobis *non* da mihi, *dicamus*.

Sed quid est, quamobrem, *Da*, *nobis*, numero multitudinis dicimus, non autem *mihi*? Quia proprium illud est Christianae charitatis, non (d) ut quisque de se uno sollicitus sit, sed ut praeterea de

(a) Ps. 23 40 et 92 4. (b) Luc. 4 6.
(c) 1 Tim. 6 17. (d) 1 Cor. 13 5.

proximo laboret, et in cura suae utilitatis meminerit etiam aliorum. Accedit eo, quod quae alicui munera divinitus tribuuntur, non idcirco tribuantur, ut solus ea possideat, vel in illis luxuriose vivat, sed ut cum aliis communicet, quae necessitati superfuerint. Nam, inquiunt sancti Basilius, et Ambrosius. *Esurientium panis est: quem tu detines; nudorum indumentum est; quod tu recludis; miserorum redemptio est, et absolutio pecunia, quam tu in terram defodis. Tot te ergo scias invadere bona, quot possis praestare, et nolis.*

17. *Quid vocula, Hodie, apposita insinuet.*

Hodie: Admonet nos hæc vox communis infirmitatis. Quis enim est, qui si minus sua unius opera providere se posse sperat in longinquum tempus necessarios vitæ sumptus; saltem in diem victus subsidia paraturum non confidat? Sed ne hujus quidem fiduciæ facultas nobis a Deo permittitur, qui nos singulorum etiam dierum cibum a se petere jussit. Quæ sententia habet necessariam illam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidie etiam Dominica precatione singulis utendum esse. Haec de pane, qui ore perceptus corpus alit, atque sustentat; qui commodi fidelium, et infidelium, piorum, et impiorum, admirabili Dei bonitate, (a) *Qui solem suum oriri facit super bonos, et malos, et pluit super justos et injustos*, omnibus impertitur.

18. *Quidnam spirituali pane, qui amplitudine hujus petitionis etiam includitur, hic intelligendum sit.*

Reliquus est spiritualis panis, quem etiam hoc loco petimus; quo significantur omnia, quaecumque in hac vita ad spiritus, et animæ salutem, et incolumitatem requiruntur. Ut enim multiplex cibus, quo corpus alitur, et sustentatur: sic est unius generis esca, quae spiritus, et animae vitam continet: nam et verbum Dei cibus est animæ. Sapientia enim inquit: (b) *Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis.* Hujus autem verbi facultatem cum adimit Deus

(a) *Matt.* 5 45. (b) *Prov.* 9 5.

hominibus, quod efficere solet, cum gravius nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum. Sic enim est apud Amos: (a) *Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum Domini.* Ut autem illud est certum propinquae mortis signum, cum non possunt homines vel cibum sumere, vel sumptum retinere; sic magnum est desperatae salutis argumentum, cum vel non quaerunt verbum Dei, vel si adsit, non sustinet, et eam impietatis vocem in Deum effundunt (b): *Recede a nobis: scientiam viarum tuarum nolumus.* In hoc furore animi, et mentis caecitate versantur illi qui neglectis iis, qui legitime eis praesunt, Catholicis, & Episcopis, et Sacerdotibus, a Sancta Romana Ecclesia desciscentes corruptoribus verbi Dei haereticis se in disciplinam tradiderunt.

19. *De vero pane supersubstantiali, qui est Christus Dominus.*

Jam vero panis est Christus Dominus, animae cibus. Inquit enim ipse de se: (c) *Ego sum panis vivus qui de coelo descendi.* Incredibile est, quanta voluptate, ac laetitia perfundat piorum animas hic panis, tum cum maxime terrenis molestiis, et incommodis conflictantur. Exemplo nobis est sanctus ille chorus Apostolorum, de quibus extat. (d) *Illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Referti sunt hujusmodi exemplis libri de vita sanctorum hominum; et de intimis his bonorum gaudiis ita loquitur Deus; (e) *Vincenti dabo manna absconditum.*

20. *Christus in Eucharistiae sacramento vere continetur atque ideo proprie* Panis Noster *dicitur.*

Praecipue autem *Panis noster* est ipse Christus Dominus, qui in Sacramento Eucharistia substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo

(a) *Amos* 8. 11. (b) *Job* 21. 14.
(c) *Joan.* 6. 41. (d) *Act.* 5. 41.
(e) *Apoc.* 2. 16.

dixit (a). *Qui manducat meam carnem, et bibit meum Sanguinem, in me manet, et ego in illo* (b), *Accipite, et manducate, Hoc est corpus meum.* Ea petent Parochi quae ad Fidelis Populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim hujus Sacramenti vis, ac ratio continetur. Et vero dicitur hic panis noster, quia Fidelium modo hominum est, idest eorum, qui charitatem cum fide conjungentes. Poenitentiae Sacramento sordes eluunt peccatorum; qui non dimittentes memoriam, se Dei filios esse, Divinum Sacramentum sumunt, et colunt, quanta maxima possunt sanctitate, ac veneratione.

21. *Cur Eucharistia quotidianus noster Panis dicatur.*

Quotidianus vero quamobrem dicatur, inpromptu duplex ratio est: altera, quod in sacris Christianæ Ecclesiae mysteriis quotidie et offertur Deo, et datur pie, sancteque postulantibus: altera quod quotidie sumendus est, vel certe ita vivendum, ut quotidie, quoad ejus fieri possit, digne sumere queamus. Audiant, qui contra sentiunt, nisi longo intervallo salutaribus his epulis animae vesci non oportere, quid sanctus dicat Ambrosius: *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis? Accipe quotidie quod quotidie tibi prosit; sic vive, ut quotidie merearis accipere.*

22. *Quomodo affecti esse debeamus, si petitum Panem mox non impetremus.*

Sed in hac Petitione ad illud præcipue cohortandi sunt Fideles, ut cum recte & consilium, et industriam suam posuerint in comparandis rebus vitae necessariis, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad ejus referant voluntatem, (c) *Qui non dabit in aeternum fluctuationem justo;* nam vel concedet Deus, quae petuntur, & ita suum optatum consequentur; vel non concedet, & erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod piis a Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute, quam illis ipsis. Quem locum instruere poterunt explicandis iis ra-

(a) Jo. 6 56. (b) Matt. 26 26. (c) Psal. 54 23.

tionibus, Parochi, quae a S. Augustino in Epistola ad Probam praeclare colliguntur.

23. *Cujus rei meditandae occasio se hic exhibeat.*

Extremum illud erit in hujus tractatione Petitionis, ut meminerint divites facultates suas, et copias Deo acceptas referre, cogitentque, se idcirco illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conveniut, quæ in (*a*) prima epistola ad Timotheum ab Apostolo disseruntur, unde magnam vim Parochis petere licebit Divinorum Praeceptorom, ad hunc locum utiliter, et salutariter illustrandum.

DE QUINTA PETITIONE.

CAPUT XIV.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

1. *Ex Passione Christi omnium peccatorum nostrorum remissio emanavit.*

CUm ita multa sint, quae infinitam Dei potentiam, cum pari sapientia, ac bonitate conjunctam significent, ut quocumque oculos, cogitationemque converteris certissima signa immensæ potestatis, ac benignitatis, occurant: nihil profecto est, quod summum ejus amorem, et admirabilem in nos charitatem magis declaret, quam inexplicabile mysterium Jesu Christi Passionis: unde perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit, quo perfundi, et expiari, Deo duce, ac largitore, exoptamus, cum illud ab eo petimus: *Dimitte nobis debita nostra.*

2. *Quid haec quinta Petitio contineat.*

Continet autem haec Petitio summam quandam eorum bonorum, quibus per Jesum Christum cumulatum est humanum genus. Id enim docuit Isaias. (*b*) *Dimittetur*, inquit, *iniquitas domus Jacob, et iste omnis fructus, ut auferatur pec-*

(a) 1 *Tim.* 6 17 19. (b) *Isa.* 27 9.

catum ejus. Quod David etiam ostendit, beatos praedicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt, his verbis. (a) *Beati quorum remissae sunt iniquitates.* Quare est accurate, ac diligenter Pastoribus hujus postulationis animadvertenda; et exponenda sententia, quam ad coelestem vitam consequendam tantum valere intelligimus.

3. *Quomodo hic non sit eadem precandi ratio, quae in superioribus fuit.*

Ingredimur autem novam precandi rationem. Nam hactenus a Deo non solum aeterna, et spiritualia bona, sed caduca, et quae ad hanc vitam pertinent, commoda petivimus; nunc vero mala deprecamur & animae, & corporis, & hujus, & sempiternae vitae.

4. *Quae in eo, qui veniam peccati impetrare velit, requirantur.*

Sed, quoniam ad impetrandum, quod postulamus, requiritur recta postulandi ratio, quomodo affectos esse oporteat eos, qui Deum modo hoc orare velint, dicendum videtur. Moneant igitur Parochi Fidelem Populum, primum necesse esse, ut is qui ad hoc petendum velit accedere, suum ipse peccatum agnoscat: deinde, ut ejus sensu, ac dolore commoveatur; tum, ut sibi omnino persuadeat, Deum in hac esse voluntate, ut iis; qui peccaverunt, ita, ut diximus, affectis, & comparatis ignoscat: ne forte acerbam delictorum recordationem, ac recognitionem illam veniae desperatio consequatur, quae olim (b) Cain, & (c) Judae animum occupavit. qui Deum modo vindicem, et ultorem, non etiam mitem, et misericordem existimarunt. Ergo in hac petitione sic affecti simus oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscentes, ad Deum tamquam ad parentem, non quasi ad judicem confugiamus, a quo, non ut ex justitia nobiscum agat, sed ex misericordia, postulemus.

5. *Quibus rationibus homo ad agnitionem peccatorum perducatur.*

Facile autem adducemur, ut peccatum nostrum

(a) *Psal.* 31 1. (b) *Gen.* 4 13. (c) *Matth.* 27 4.

agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris Litteris hujus rationis admonentem. Est enim illud apud Davidem: (a) *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* In eandem sententiam loquitur Salomon: (c) *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet.* Quo illud etiam pertinet: (d) *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Quod item a S. Joanne ad deterrendos homines ab arrogantia scriptum est; (e) *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Et Hieremia: (f) *Dixisti, absque peccato, et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus a me; ecce ego judicio contendam tecum, eo quod dixeris, non peccavi.* Quorum sententias omnium idem, qui eas eorum ore protulerat, Christus Dominus hoc petionis praescripto confirmat, quo jubet nos delicta nostra confiteri. Id enim secus interpretari prohibuit auctoritas Milevitani Concilii, in hunc modum; *Placuit; ut quicunque verba ipsa Dominicae Orationis, ubi dicimus*, Dimitte nobis debita nostra, *ita vult a Sanctis dici, ut humiliter, non veraciter, hoc dicatur, anathema sit.* Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, & corde dicit, quae sibi dimittantur, delicta non habere.

6. *Quo pacto post agnitum peccatum dolor remordens, et vera ejudem Poenitentia in animo excitetur.*

Verum in necessaria recognitione peccatorum, non est satis illa leviter recordari. Nam ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, & dolorem inurat, necesse est. Quare pertractabunt locum hunc diligenter Parochi, ut non solum facinorum ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut moleste, dolenterque meminerint; ut cum angantur intimis sensibus,

(a) Psal. 13 3. (b) Eccl. 7 21.
(c) Prov. 20 9. (d) 1 Jo. 1 8. (f) Hier. 2 35.

sensibus, conferant se ad Patrem Deum, a quo, ut inhaerentes evellat scelerum aculeos, suppliciter petant. Nec vero solum erratorum turpitudinem studebunt subjicere oculis fidelis populi, verum etiam indignitatem, ac sordes hominum; qui cum nihil simus, nisi pudita caro, nisi summa foeditas. incomprensibilem illam Dei Majestatem, & inexplicabilem praestantiam, incredibilem in modum audeamus offendere; praesertim a quo procreati, liberati, innumerabilibus, maximisque beneficiis aucti sumus.

7. *Quomodo per peccatum gravissimae diaboli servituti, nos tradamus.*

Ut quid? Ut (*a*) abalienati a Patre Deo, qui summum bonum est, turpissima peccati mercede, (*b*) diabolo nos addicamus in miserrimam servitutem; neque enim dici potest, quam crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui repulso suavi jugo Dei, ruptoque charitatis amabillssimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciverunt, qui eo nomine (*c*) *Princeps*, et (*d*) *Rector mundi*, et *Princeps tenebrarum*, et (*e*) *Rex super universos filios superbiae* dicitur in Divinis Litteris. In eos autem, qui daemonis tyrannide opprimuntur, vere convenit illa vox Isaiae: (*f*) *Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te.*

8. *Quanta mala peccatum in animam invehat.*

Haec si nos minus movent rupta foedera charitatis, moveant certe calamitates, & aerumnae, in quas per peccatum incidimus. Violatur enim sanctitas animae, quam (*g*) Christo desponsatam scimus: profanum fit illud idem (*h*) Templum Domini, quod qui contaminant, in eos dicit Apostolus (*i*): *Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Innumerabilia sunt mala, quae peccatum invexit in hominem: quam pene

(*a*) *Hier.* 3. (*b*) *Hier.* 5 5.
(*c*) *Jo.* 12. 14 30. (*d*) *Eph.* 9 12.
(*e*) *Job* 41. 25. (*f*) *Isa.* 26 13.
(*g*) *Hier.* 2 2. (*h*) 1 *Cor.* 6 19. (*i*) 1 *Cor.* 3 17.

infinitam pestem David his verbis expressit: (a) *Non est sanitas in carne mea a facie irae tuae: non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.* Nimirum notat hanc plagae vim, cum nullam sui partem pestifero peccato intactam fateretur. Pervaserat enim in ossa peccati virus; id est, rationem et voluntatem, quae maxime solidae sunt animi partes, infecerat. Hanc late patentem pestem indicant sacrae Litterae, cum peccatores (b) claudos (c) surdos, (d) mutos, (e) caecos, et omnibus membris captos appellant. Sed praeter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magis etiam angebatur David ex ira Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo quorum sceleribus incredibiliter offenditur: inquit enim Apostolus (f): *Ira, et indignatio, tribulatio, et angustia in omnem animam hominis operantis malum.* Nam, etsi transierit actio peccati, tamen peccati macula, et reatus permanet cui semper imminens ira Dei illud prosequitur, tanquam umbra corpus.

9. *Quomodo perspecta peccatorum calamitate, ad poenitentiam converti debeamus.*

Cum igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendam peccatorum veniam excitabatur: cujus et exemplum doloris, et doctrinae rationem, ex quinquagesimo ejus Psalmo depromptam, proponent Parochi fidelibus auditoribus; ut Prophetae imitatione, & ad doloris sensum, idest ad veram poenitentiam, & ad veniae spem erudiri possint. Quantam habeat utilitatem haec docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Hieremiam declarat oratio, qui cum Israelem ad poenitentiam hortaretur, admonebant eum, ut malorum sensum perciperet, quae peccatum consequuntur: (g) *Vide enim*, inquit, *quia malum, et amarum est, reliquisse te Dominum Deum tuu: et non esse timorem ejus apud te, dicit Dominus Deus exescitum.* Qui carent necessario hoo

(a) *Psal.* 37 4. (b) *Prov.* 26 9. (c) *Is.* 33 8.
(d) *Psalm.* 37 5. (e) *Isa* 42 43 56 59 60.
(f) *Rom.* 2 8. (g) *Hier.* 2 19.

recognitionis, ac doloris sensu, ii apud Prophetas, Isaiam, Ezechielem, et Zachariam, (*a*) cor durum, (*c*) lapideum et (*d*) adamantinum habere dicuntur. Sunt enim instar lapidis nullo dolore molliti, nullum vitae, idest salutaris recognitionis sensum habentes.

10. *Quibus meditationibus post peccati agnitionem et detestationem spes impetrandæ veniæ accipienda sit.*

Sed, ne peccatorum gravitate deterritus se populus veniam impetrare posse desperet ipsum ad spem vocare Parochi debebunt his rationibus; quod et Ecclesiae Christus Dominus (*d*) potestatem dedit remittendi peccata quemadmodum sacrosancti Symboli articulo declaratur: & hac petione docuit, quanta esset Dei Bonitas ac liberalitas in genus humanum: nisi enim promptus esset ac paratus Deus ad condonandum peccata poenitentibus, nunquam nobis hanc precandi formulam praescripsisset: *Dimitte nobis debita nostra.* Quamobrem illud fixum in animis nostris tenere debemus, fore, ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus jussit exposcere.

11. *Quomodo, si nos poeniteat, Deus facile peccatis nostris indulgeat.*

Nam omnino sub hac petitione illa est subjecta sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut vere poenitentibus libenter ignoscat. Est enim Deus is, in quem, abjecta obedientia, peccatur; cujus ordinem sapientiæ perturbamus, quantum est situm in nobis; quem offendimus; quem factis, dictisque violamus. Verum idem est ille beneficentissimus parens, qui; cum possit omnia condonare, non modo se id velle declaravit, sed etiam impulit homines, ut a se veniam peterent, & quibus verbis id facerent, docuit. Quare nemini dubium esse potest, quin illo auctore in nostra potestate sit nobis Dei gratiam reconciliare. Et quoniam haec testificatio propensae ad ignoscendum Divinae voluntatis fidem auget, spem alit, charitatem inflammat: operae pretium est ornare

(a) *Isai.* 46 12. (b) *Ezech.* 36 26.
(c) *Zach.* 7 12. (d) *Matth.* 16 18 19.

hunc locum nonnullis divinis testimoniis, & hominum exemplis, quibus maximorum scelerum poenitentibus Deus veniam concesserit. Quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantum res ferebat, in proœmio hujus Precationis, & in ea Symboli parte quae est de *Remissione peccatorum*; inde assument Parochi, quae ad hunc locum instruendum pertinere videbuntur; reliqua haurient ex Divinarum Litterarum fontibus.

12. *Quid in illa petitionis sententia* debitorum *nomine intelligendum sit.*

Tum vero eodem utantur instituto, quo in ceteris petitionibus utendum duximus, ut intelligant fideles quid hic *Debita* significent; ne forte decepti ambiguo, aliud ab eo, quam quod petendum sit, postulent.

Primum autem scire oportet, minime petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente nostra, quem omnino Deo debemus, et cujus debiti solutio est ad salutem necessaria.

Neque vero, quia *Debiti* nomine etiam obedientia, cultus veneratio, et cetera hujus generis officia continentur, postulamus, ut non amplius ea debeamus.

Sed precamur, ut liberet a peccatis. Sic enim S. Lucas (*a*) est interpretatus: qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam, quod illis committendis rei efficimur Deo, et debitis poenis propositi, quas vel satisfaciendo, vel patiendo; pendimus. Hujus generis debitum fuit, quod Christus Dominus loquutus est ore Prophetæ: (*b*) *Quae non rapui, tunc exsolvebam.* Qua Dei verbi sententia licet intelligere, non solum nos debitores esse, sed etiam non esse solvendo, (*c*) cum peccator per se satisfacere nullo modo possit.

13. *Cum peccator per se non sit solvendo, unde debito per peccatum contracto satisferi possit.*

Quare confugiendum nobis est ad Dei misericordiam: cui quia (*d*) par justitia respondet, cujus

(a) Luc. 7. 41. (b) Psal. 68. 5.
(c) Luc. 7. 41. (d) Psal. 110. 4.

est retinentissimus Deus, utendum erit (a) deprecatione, et patrocinio Passionis Domini nostri Jesu Christi, sine qua nemo unquam veniam delictorum impetravit, a quo omnis satisfaciendi vis, et ratio, tamquam ex fonte, profluxit. Nam pretium illud in Cruce a Christo Domino persolutum, et nobiscum per Sacramenta, re, vel studio, ac desiderio adhibita communicatum, tanti est; ut nobis impetret, et conficiat, quod hac petitione postulamus, ut peccata nostra remittantur.

14. *Hic pro indulgentia, ac remissione culpae veniali et mortiferae oratur.*

Quo loco non id modo pro levibus erratis, & facillimis ad impetrandam veniam, sed pro gravibus et mortiferis peccatis deprecamur quae precatio in scelerum gravitate pondus non habebit, nisi id a Poenitentiae Sacramento, re, vel certe desiderio suscepto, ut jam dictum est, assumpserit.

15. *Non eadem est ratio, cur debita nostra hic dicamus, quae fuit dum panem nostrum peteremus.*

Dicimus autem *Debita nostra* longe aliter, atque *Panem nostrum* antea diximus. Noster enim ille est panis; quia nobis Dei munere tribuitur: at peccata nostra voluntate suscipiuntur, quae peccati vim non haberent, nisi essent voluntaria. Nos igitur eam culpam sustinentes, et confitentes ad expiandum peccata necessariam Dei clementiam imploramus. In quo non utimur excusatione cujusquam, nec causam in quenquam transferimus, ut primi homines (b) Adam, & Eva fecerunt: ipsi nos judicamus, illam, si sapimus, Prophetae precationem adhibentes. (c) *Non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandus excusationes in peccatis.*

16. *Cur in numero multitudinis, dimitte nobis debita, postulemus.*

Neo vero dicimus; *dimitte mihi:* sed *nobis:* quod fraterna necessitudo, et charitas, quae inter omnes homines intercedit, a nobis singulis

(a) 1 *Joan.* 2.
(b) *Gen.* 3 12 13. (c) *Psal.* 140 4.

postulat, ut de communi proximorum salute solliciti, cum pro nobis preces facimus pro illis etiam deprecemur. Hanc orandi morem a Christo Domino traditum, deinceps ab Ecclesia Dei acceptum, perpetuoque servatum, (*a*) ipsi et maxime tenuerunt Apostoli, & ut ceteri adhiberent, auctores fuerunt. Hujus autem flagarantis studii, et cupiditatis in deprecando pro salute proximorum habemus in utroque testamento sanctorum Moysis, et Pauli præclarum exemplum: quorum alter sic Deum precabatur: (*b*) *Aut dimitte eis hanc noxam aut, si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Alter hunc modum: (*c*) *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.*

17. *Quomodo haec verba*, Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris *sint intelligenda.*

Illud *Sicut*, dupliciter intelligi potest; nam et similitudinis vim habet, cum videlicet a Deo petimus, ut quemadmodum nos injurias, et contumelias remittimus iis, a quibus laesi sumus, sic ipse nobis peccata condonet. Est praeterea conditionis nota, in quam sententiam Christus Dominus eam formulam interpretatur: (*d*) *Si enim dimiseritis hominibus*, inquit, *peccata eorum*, *dimittet et vobis Pater vester Coelestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus*, *nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Verum habet uterque sensus eandem ignoscendi necessitatem: ut si volumus nobis Deum veniam concedere delictorum, parcamus illis ipsis necesse sit, a quibus injuriam accepimus. Sic enim Deus oblivionem injuriarum, mutuumque studium, et amorem requirit a nobis, ut eorum (e) qui in gratiam non sunt reconciliati dona, ac sacrificia rejiciat, et aspernetur.

18. *Remissio omnium injuriarum probatur esse et naturae præceptis, et Christi mandatis consentanea.*

Est etiam naturæ lege sancitum, (*f*) ut tales nos aliis præbeamus, quales eos in nos esse cupi-

(*a*) *Rom.* 1 9. (*b*) *Exod.* 32 32.
(*c*) *Rom.* 9 3 (*d*) *Matth.* 6 14 15.
(*e*) *Matth.* 10 24 25. (*f*) *Matth.* 7 12.

mus: vere ut imprudentissimus ille sit, qui postulet a Deo, ut sui sceleris poenam praetermittat, cum ipse in proximum animum retineat armatum. Quare parati & prompti ad ignoscendum esse debent ii, quibus impositae sunt injuriae, cum et urgeantur hac precandi formula; et apud S. Lucam id jubeat Deus: (*a*) *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et, si poenitentiam egerit, dimitte illi; et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens, Poenitet me, dimitte illi*; et in Evangelio S. Matthaei sic: (*b*) *Diligite inimicos vestros*; et (*c*) Apostolus, et ante eum (*d*) Salomon scripsit. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, potum da illi*; et sic apud S. Marcum Evangelistam: (*e*) *Cum stabitis ad orandum, dimittite, si quid habebitis adversus aliquem; ut et Pater vester, qui in coelis est, dimittat vobis peccata vestra.*

19. *Quibus rationibus flectendi sint hominum animi ad lenitatem, quam hic Deus exigit.*

Sed, quoniam depravatæ naturae vitio nihil aegrius fit ab homine, quam ut inferenti condonet injurias; omnem conferant Parochi animi, et ingenii vim ad commutandos; et flectendos animos fidelium ad hanc lenitatem, et misericordiam, Christiano homini necessariam. Commorentur in traditione (*f*) divinorum oraculorum, in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum. Praedicent id, quod verissimum est, magno esse argumento hominibus, eos esse Dei filios, si facile remittant injurias, et inimicos diligant ex animo. Elucet enim in eo, quod inimicos diligimus, similitudo quaedam cum parente Deo, (*g*) qui sibi inimicissimum, infestissimum genus hominum, Filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliavit. Sit autem hujus cohortationis, et praecepti clausula illud imperium Christi Domini,

(a) *Luc.* 17. 3. (b) *Matth.* 5. 44.
(c) *Rom.* 12. 20. (d) *Prov.* 25. 21.
(e) *Marc.* 11. 25. (f) *Job.* 31. 27.
(g) *Rom.* 5. 8. 9. 15.

quod recusare non possumus sine summo dedecore, et pernicie: (a) *Orate pro persequentibus, et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in Coelis est.*

20. *Quomodo cum iis agendum sit, qui ex animo omnem injuriarum memoriam delere nequeunt.*

Verum hoc loco non vulgaris Pastorum prudentia requiritur, ne quis, cognita hujus difficultate Praecepti, salutem desperet. Sunt enim, qui, cum se debere intelligant conterere injurias oblivione voluntaria, et eos diligere; qui laeserunt, id cupiunt, et pro viribus faciunt, sed universam memoriam injuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt. Nam resident in animo quaedam reliquiae simultatis: quamobrem magis agitantur conscientiae fluctibus, verentes, ne parum simpliciter, et candide positis inimicitiis, Dei jusso non obbediant. Hic igitur Pastores (b) contraria studia carnis, et spiritus explicabunt, quod illius sensus sit ad vindicationem proclivis, hujus ratio propensa ad ignoscendum; hinc inter ipsos perpetuam turbam, ac rixam existere: quare saluti minime diffidendum esse demonstrabunt, reclamantibus, et adversantibus rationi corruptae naturae appetitionibus, modo spiritus perstet in officio, et voluntate remittendi injurias, proximumque diligendi.

21. *Qui appetitum vindictae adhuc retinent, possunt, et debent Orationem Dominicam absque culpa recitare.*

Quod autem aliqui, fortasse fuerint, qui cum nondum animum inducere possint, ut obliti injurias, ament inimicos, propterea deterriti ea, quam diximus, conditione hujus petitionis, Dominica precatione non utantur; duas has rationes afferent Parochi, quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant. Nam quivis unus e fidelium numero preces has facit totius Ecclesiae nomine, in qua pios aliquot esse necesse est, qui debitoribus ea, quae hic commemorantur, debita remiserunt.

Accedit eo, quod id a Deo petentes, una etiam petimus quidquid ad illud impetrandum

(a) Matth. 5 44. (b) Matth. 26 4.

dum in eam petitionem a nobis necessario conferendum est. Petimus enim et veniam peccatorum, et donum veræ poenitentiæ; petimus facultatem Intimi doloris: postulamus, ut a peccatis abhorrere, et illa Sacerdoti vere, ac pie confiteri possimus. Itaque, cum necesse etiam nobis sit parcere iis, qui damnum, aut malnm aliquod dederint; cum ut nobis Deus ignoscat, precamur, simul oramus, ut largiatur facultatem reconciliandi nos illis, quos odimus. Quare deterrendi sunt ab ea opinione, qui inani illo, et pravo timore commoventur, ne sibi Deum reddant offensiorem hac precatione; contraque etiam cohortandi ad frequentem orationis usum, quo a parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut his, qui læserint, ignoscant, et inimicos diligant.

22 *Quid illi sit faciendum, qui Orationem de remissione peccatorum sibi cupit esse fructuosam.*

Sed, ut precatio omnino fructuosa sit, primum hæc in ea est cura, meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, & ab eo veniam petere, quæ non datur nisi poenitenti: itaque nos ea charitate, & pietate praeditos esse oportere, quae poenitentibus conveniat: convenire autem maxime iis, subjecta quasi oculis propria flagitia, atque facinora lacrymis expiare. Cum hac cogitatione conjungenda est cautio in posterum earum rerum, in quibus fuit aliqua occasio peccandi, quaeque nobis ansam dare possint ad offendendum parentem Deum. In his curis versabatur David, cum diceret: (a) *Et peccatum meum contra me est semper.* Et alio loco. (b) *Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo.* Proponat sibi praeterea unusquisque ardentissimum orandi studium eorum, qui a Deo precibus impetraverunt veniam delictorum: ut (c) Publicani illius, qui longe consistens prae pudore, ac dolore, & oculis humi defixis, tantum pulsabat pectus, eam habens orationem: *Deus propitius esto mihi peccatori* Tum (d) illius Pec-

(a) *Psal.* 50 4. (b) *Psal.* 6 7

(c) *Luc.* 18 13. (d) *Luc.* 7 38.

catricis mulieris, quae a Christo Domino retro stans, rigatos a se ejus pedes, & capillis etiam abstersos osculabatur: (*a*) Petri denique Principis Apostolorum, *qui egressus foras flevit amare*.

23. *Quae sint praecipua ad sananda animae vulnera remedia*.

Deinde cogitandum est, quo infirmiores sunt homines, & ad morbos animi, quae sunt peccata, propensiores, eo pluribus, et frequentioribus medicamentis indigere. Sunt autem aegrotae animae remedia, Poenitentia, et Eucharistia. Haec igitur saepissime adhibeat Fidelis Populus. Deinde Eleemosyna, quemadmodum tradunt (*b*) Divinae Litterae, medicina est accommodata sanandis animae vulneribus. Quare qui pie hac prece uti cupiant, pro viribus benigne faciant egentibus. Quantam enim vim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est in Tobia Angelus Domini sanctus Raphael, cujus est illa vox: (*c*) *Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est, quae purgat peccata, et facit invenire misericordiam, et vitam aeternam*: testis est Daniel, qui Nabuchodonosor Regem sic admonebat. (*c*) *Peccata tua Eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum*.

Optima autem largitio, et impertiendae misericordiae ratio est oblivio injuriarum, et bona voluntas erga eos, qui rem, vel existimationem, vel corpus tuum, tuorumve, violaverint. Quicumque igitur cupit in se esse maxime misericordem Deum, is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem, et pro hostibus libentissime deprecetur, omnem captans occasionem de illis ipsis bene promerendi. Sed, quoniam hoc argumentum explicatum est, cum homicidii locum tractavimus, eo rejicimus Parochos. Qui tamen hanc Petitionem hoc fine concludant nihil injustius esse, aut fingi posse, quam eum, qui cum hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet, ut in se sit mitis, et benignus Deus.

(a) *Matth.* 27. 75. (b) *Deut.* 15 5 7.
(c) *Tob.* 13 9. (d) *Dan.* 4 24.

DE SEXTA PETITIONE.

CAPUT XV.

Et ne nos inducas in tentationem.

1. *Quantum periculum sit, ne post peccatorum remissionem perceptam iterum in peccatum relabamur.*

NOn dubium est, quin filii Dei post impetratam delictorum veniam, cum incensi studio adhibendi Deo cultum, & venerationem, Coeleste Regnum exoptant, & omnia divino numini tribuente pietatis officia, toti pendent a paterna ejus voluntate, ac providentia; tum eo magis humani generis hostis omnes adversus illos artes excogitet, omnes machinas paret, quibus oppugnentur, sic ut verendum sit, ne labefactata, & mutata sententia, rursum in vitia delabantur longeque deteriores evadant, quam antea fuerint; de quibus illud Principis Apostolorum jure dici possit: (a) *Melius erat illis non cognoscere viam justitiae, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum, est, sancto mandato.*

2. *Quomodo Christus nos hac oratione adversus vaferrimi hostis insidias munire voluerit.*

Quare nobis a Christo Domino datum est hujus petitionis praeceptum, ut quotidie nos Deo commendemus, ejusque patriam curam, & praesidium imploremus, minime dubitantes fore, ut, si deseramur divino patrocino, vaferrimi hostis laqueis irretiti teneamur. Neque vero solum in hac orandi regula jussit a Deo petere, ne patiatur nos induci in tentationem: sed in illa etiam oratione, quam ad sacros habuit Apostolos sub ipsum mortis tempus, cum quidem (b) ipsos mundos esse dixisset, eos hujus officii his verbis admonuit: (c) *Orate, ut non intretis in tentationem.* Quae iterum a Christo Domino adhibita admonitio magnum diligentiae onus imponit Parochis excitandi fidelem populum

Mm 2

(a) 2 *Petr.* 2 21. (b) *Joh* 13. 10. (c) *Matth.* 23 41.

ad frequentem hujus usum precationis, ut, cum tanta hominibus ab hoste Diabolo in singulas horas pericula hujus generis intendantur, a Deo, qui solus illa propulsare potest, petant illud assidue. *Ne nos inducas in tentationem.*

3. *Quibus praecipue rationibus homines hujus petitionis necessitatem intelligere possint.*

Intelliget autem fidelis populus, quantopere egeat divini hujus adjumenti, si suae imbecillitatis, inscitiaeque meminerit: si ricordabitur illam Christi Domini sententiam: (a) *Spiritus quidem promptus est, caro, autem infirma*; si ei venerit in mentem, quam graves sint, & exitiales hominum casus, impellente Daemone, nisi sustineantur dexterae coelestis auxilio. Quod illustrius esse possit humanae infirmitatis exemplum, quam sacer ille Chorus Apostolorum, (b) qui magno antea animo cum essent, primo quoque objecto terrore, relicto Salvatore, diffugerunt? Etsi illustrius etiam est illud Principis Apostolorum, qui in tanta professione singularis & fortitudinis, et amoris in Christum Dominum, cum paulo ante, sibi bene fidens, ita dixisset; (c) *Si oportuerit me mori tecum, non te negabo*; statim unius voce mulierculae perterritus, se Dominum non nosse jurejurando affirmavit. Nimirum illi in summa spiritus alacritate non respondebant vires. Quod si viri sanctissimi humanae naturae fragilitate, cui confidebant, graviter peccaverunt, quid non timendum est ceteris, qui ab eorum sanctitate absunt longissime.

4. *Quot, quantisque tentationum periculis hominum vita sit exposita.*

Quare proponat fideli populo Parochus praelia, et pericula, in quibus assidue versamur, (d) dum anima est in hoc mortali corpore, quos undique caro, mundus, et Satanas oppugnant. Quid ira, quid cupiditas in nobis possit quotusquisque est, qui magno suo malo non experiri cogatur? Quis non his lacessitur stimulis? quis hos non sentit aculeos? quis subjectis non uritur ardentibus facibus? Et quidem tam varii sunt ictus, tam diver-

(a) *Mat.* 26 41. (b) *Mat.* 29 56 30. (c) *Mat.* 26 35 70. (d) *Job* 7 5.

sae petitiones, ut difficillimum sit gravem aliquam plagam non accipere. At praeter hos inimicos, (*a*) qui habitant, et vivunt nobiscum, sunt praeterea hostes illi acerrimi, de quibus scriptum est: (*b*) *Non est nobis colluctatio adversus carnem, et sanguinem, sed adversus Principes, et Potestates, adversus mundi Rectores tenebrarum harum, contra Spiritualia nequitiae in coelestibus.*

5. *Quam graves sint Daemonum in nos insultus, ex sententia Divini Pauli exponitur.*

Accendunt enim ad intimas pugnas externi impetus, et impressiones Daemonum, qui et aperte nos petunt, et per cuniculos influunt in animas nostras, vix ut ab illis cavere possimus. Illos et *Principes* Apostolus appellat propter naturae excellentiam; (nam natura hominibus, et ceteris, quæ sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt) et *Potestates* vocat, quod non solum naturae vi, sed potestate etiam superant; et *Rectores* nominat *mundi tenebrarum:* non enim clarum, et illustrem mundum regunt, id est bonos, et pios, sed obscurum, et caliginosum, nempe eos, qui flagitiosæ, et facinorosæ vitæ sordibus, ac tenebris obcaecati duce tenebrarum Diabolo delectantur. Nuncupat etiam Daemones *spiritualia nequetiæ:* est enim Carnis, et Spiritus nequitia. Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines, et voluptates, quæ percipiuntur sensibus. Spiritualia nequitiae sunt mala studia, et pravæ cupiditates, quæ ad superiorem pertinent animae partem; quae tanto pejores sunt, quam reliquæ, quanto mens ipsa, et ratio altior est, atque praestantior. Quae Satanae nequitia, quia maxime spectat illuc, ut coelesti nos haereditete privet, propterea dixit (*c*) Apostolus; *in coelestibus*. Ex quo licet intelligere, magnas esse hostium vires, invictum animum, immane in nos, et infinitum odium; bellum etiam perpetuum eos gerere nobiscum, ut nulla pax esse cum illis, nullæ induciæ fieri possint.

9. *Quanta sit diaboli ad tentandum audacia, et perversitas.*

(a) Mat. 10 36. (b) Eph. 6 12. (c) Eph. 6 12.

Quantum vero audeant, declarat Satanae apud Prophetam vox: (*a*) *in coelum conscendam*. (*b*) Aggressus est primos homines in Paradiso, (*c*) adortus est Prophetas: appetivit Apostolos, ut quemadmodum apud Evangelistam loquitur Dominus, (*d*) *cribraret eos, sicut triticum*. (*e*) Ne ipsum quidem Christi Domini os erubuit: itaque ejus inexplebilem cupiditatem, et immensam diligentiam Sanctus Petrus expressit, cum dixit: (*f*) *Adversarius vestes diabolus, tanquam leo rugiens, circuit, quaerens quem devoret*. Quanquam non unus modo tentat homines Satan, sed gregatim interdum Dæmones in singulos impetum faciunt: quod ille confessus est Daemon, (*g*) qui rogatus a Christo Domino, quod sibi nomen esset, respondit: *Legio mihi nomen est*, nempe Daemonum multitudo, quæ miserum illum divexarat: et de alio scriptum est: (*h*) *Assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illus pejora prioribus*:

7. *Cur perversi minus, pii autem magis a dæmonibus iufestentur*

Multi sunt, qui, quod impulsus, atque impetus Daemonum in se minime sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur: quos ipsos à Daemonibus non impugnari mirum non est, quibus se sponte tradiderunt: non est in illis pietas, non charitas, non virtus ulla Christiano homine digna; quare fit, ut toti sint in potestate Diaboli: nec ullis tentationibus opus est ad eos avertendos, in quorum jam animis, ipsis libentibus, commoratur. At vero qui se Deo dicaverunt, in terris coelestem vitam agentes, ii maxime omnium Satanae incursibus petuntur, hos acerbissime odit, his in singula temporis momenta struit insidias. Plena est historia divinarum Litterarum Sanctorum hominum, quos praesenti etiam animo stantes vel vi, vel fraude pervertit. (*i*) Adam, (*k*) David, (*l*), Salomon, (*m*)

(a) *I a.* 14 13. (b) *Gen.* 3 12. (c) *Job* 1 1.
(d) *Luc.* 22 31. (e) *Matth.* 4 8. (f) 1 *Petr.* 5. 8.
(g) *Matth.* 8 18 19 (h) *Matth.* 12 45. (i) *Gen.* 3 2.
(k) 2 *Reg.* 11 2 3. (l) 3 *Reg.* 11. (m) *Jud.* 16 4.

aliique, quos enumerare difficile sit, experti sunt Daemonum violentos impetus, et callidam astutiam, cui resisti non possit consilio, aut hominum viribus. Quis igitur se suo praesidio satis tutum existimet? Itaque pie, casteque petendum a Deo est, (a) ne nos tentari sinat supra, id quod possumus; sed faciat etiam cum tentatione proventum, ut possimus sustinere.

8. *Daemones, quantum, aut quandiu volunt, homines tentare non possunt.*

Verum hic fideles confirmandi sunt, si qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione Daemonum vim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati in hunc precationis portum confugiant: non enim Satan in tanta & potentia, & pertinacia, in capitali odio nostri generis, nec quantum, nec quandiu vult, tentare nos, aut vexare potest: sed omnis ejus potestas Dei nutu, & permissu gubernatur. Notissimum est exemplum Job, de quo nisi Diabolo dixisset Deus, (b) *Ecce universa, quæ habet, in manu tua sunt*, nihil ejus Satanas attigisset: contra vero, nisi addidisset Dominus, (c) *Tantum in eum ne extendas manum tuam*, uno Diaboli ictu cum filiis, ipse facultatibusque concidisset. Ita autem alligata est Daemonum vis, ut ne (d) in porcos quidem illos, de quibus scribunt Evangelistæ, non permittente Deo, invadere potuissent.

9. *Quid tentandi vox nobis designet, quaque ratione a Deo tentemur.*

Sed ad intelligendam hujus petitionis vim dicendum est, quid hic *tentatio* significet, quid item induci in tentationem. *Est autem tentare periculum facere de eo, qui tentatur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes, verum exprimamus.* Qui tentandi modus in Deum minime cadit; quid enim est, quod nesciat Deus? (e) *Omnia enim*, inquit, *nuda, et aperta sunt oculis ejus.*

Est alterum tentandi genus, cum longius progrediendo aliud quaeri solet, vel in bonam, vel in malam partem: in bonam, cum ea re tentatur ali

(a) *Cor.* 10 13. (b) *Job.* 1 12. (c) *Ibid.* 16
(d) *Matth.* 8, (e) *Hebr.* 4 13.

cujus virtus, ut, illa perspecta, et cognita, is commodis, et honoribus augeatur, ejusque exemplum ceteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob idipsum ad Dei laudes excitentur: quæ tentandi ratio sola convenit in Deum. Hujus exemplum tentationis est illud in Deuteronomio. *Tentat vos Dominus Deus vester ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non.* Quo modo etiam tentare suos dicitur Deus, cum inopia, morbo, & aliis calamitatum generibus premit: quod probandæ eorum Patientiae causa facit, et ut aliis documentum sint Christiani officii. In hanc partem (a) legimus Abraham esse tentatum, ut filium immolaret; quo facto fuit is obedientiæ, et patientiae exemplum singulare ad memoriam hominum sempiternam. In eandem sententiam dictum est de Tobia: (b) *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.*

10. *Quomodo Doemon homines tentet.*

In malam partem tentantur homines, cum ad peccatum, aut exitium impelluntur: quod proprium diaboli officium est. Is enim eo animo tantat homines, ut decipiat agatque praecipites: quamobrem (c) *Tentator* in divinis Litteris appellatur. In iis vero tentationibus modo intimos nobis admovens stimulos, animae affectiones, et commotiones adhibet administras; modo nos exagitans extrinsecus, externis rebus utitur, vel prosperis ad efferendos, vel ad frangendos adversis; nonunquam babet emissarios, et excursores, perditos homines, in primisque haereticos, qui (d) sedentes io cathedra pestilentiae, malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum, aut discrimen habent virtutis, et vitiorum, homines per se proclives ad malum, nutantes ac præcipitantes impellant.

11. *Quibus modis dicatur quis in tentationem induci.*

Dicitur antem induci in tentationem, cum tentationibus succumbimus. Inducimur vero in tentationem dupliciter. Primum, cum de statu dimoti, in

(a) *Gen.* 22 1. (b) *Tob.* 12 13.
(c) *Matth.* 4 3. (d) *Psal.* 1. (e) *Exod.* 23 7.

id ruimus malum in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem a Deo hoc modo in tentationem inducitur : quia nemini est peccati auctor Deus; immo vero, (e) *Odit omnes, qui operantur iniquitatem*. Sic vero etiam est apud S. Jacobum : (a) *Nemo, cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur : Deus enim intentator malorum est*.

Deinde dicitur nos in tentationem inducere, qui etsi non tentat ipse, neque operum dat, quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia, cum possit prohibere, ne id accidat, aut ne tentationibus superemur, non impedit. Hoc modo Deus pios & bonos tentari quidem sinit, veruntamen sua gratia sustentatos non deserit. Nec vero non interdum justo, et occulto Dei judicio, nostris id sceleribus postulantibus, nobis ipsi relicti concidimus.

12. *Beneficia Dei quandoque nos in tentationem inducunt.*

Praeterea nos in tentationem Deus inducere dicitur, cum ejus beneficiis, quae nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem: & (b) patris substantiam, ut prodigus ille filius, dissipamus vivendo luxuriose, nostris cupiditatibus obsequentes. Quamobrem id dicere possumus, quod de lege dixit Apostolus : (c) *Inventum est mihi mandacium, quod erat ad vitam; hoc esse ad mortem.* Opportunum rei exemplum est Hierosolyma, teste Ezechiele : quam Deus omni ornamentorum genere locupletarat, ut ejus ore prophetae diceret Deus : (d) *Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te* : & tamen illa civitas divinis cumulata bonis, tantum abest, ut optime de se merito, ac merenti Deo gratiam habens, coelestibus beneficiis ad beatitudinem consequendam, cujus gratia ea acceperat, uteretur, ut ingratissima in parentem Deum, abjecta spe, et cogitatione coelestium fructuum, tantum praesenti abundantia luxuriose, ac perdite frueretur: quod (d) Ezechiel eodem capite pluribus verbis persecutus est. Quare sunt eodem loco ingrati in Deum homines, qui praebitam sibi ab eo divinitus uberem materiam

(a) Luc. 15 12 13 14. (b) Rom. 7 10
(c) Ezech. 16 14. (d) Ibid. 19 20.

recte factorum, ad vitia, illo permittente, convertunt.

13. *Quomodo Scripturae verba intelligenda sint, quae de permissione Dei verba operationem significantia loquuntur.*

Sed oportet hunc divinae Scripturae morem diligenter attendere; quae Dei permissionem iis interdum verbis significant, quae proprie si accipiantur, tamquam actionem in Deo significat; nam in Exodo sic est: (*a*) *Indurabo cor Pharaonis:* & apud Isaiam: (*b*) *Excaeca cor populi hujus:* & ad Romanos scribit Apostolus: (*c*) *Tradidit illos Deus in passionem ignominiae, et in reprobum sensum.* Quibus in locis, aliisque similibus non id omnino esse actum a Deo, sed permissum intelligendum est.

14. *In hac precationis parte non postulatur, ut prorsus ab omni tentatione immunes simus, sed ne in tentationibus a Deo deseramur.*

His vero positis, non erit difficile scire, quid in hac precationis parte postulemus. Nec vero petimus, ne omnino tentemur. (*d*) *Est enim tentatio vita hominis super terram.* Est autem ea res utilis, et fructuosa hominum generi, nam in tentationibus nos ipsos, idest vires nostras cognoscimus. Quamobrem etiam (*e*) humiliamur sub potenti manu Dei, viriliterque decertantes, (*f*) expectamus immarcescibilem coronam gloriae. Nam & (*g*) qui in agone contendit, non coronatur, nisi legitime certaverit: & ut inquit S. Jacobus. (*h*) *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se.* Quod si urgemur nonnunquam hostium tentationibus, magnae nobis erit levationi illa cogitatio, *habere nos adjutorem Pontificem* (*i*), *qui possit compati infirmitatibus nostris, tentatum et ipsum per omnia.* Quid hic igitur petimus? ne divino praesidio deserti tentationibus vel decepti assentiamur, vel cedamus afflicti: ut praesto sit nobis Dei gratia, quae, cum defecerint nos propriae vires, in malis recreet, ac reficiat.

(a) *Exod.* 4. 7. (b) *Isa.* 6. 10. (c) *Rom.* 1. 25.
(d) *Job* 7. (e) 1 *Pet.* 5. 6. (f) *Ibid.* 4.
(g) 2 *Tim.* 2. 5. (h) *Job.* 1. 21. (i) *Hebr.* 4. 15

17. *Quomodo a Deo in nostris tentationibus opem implorare debeamus.*

Quare et generatim Dei opem implorare debemus in omnibus tentationibus, et nominatim, cum singulis affligimur ad precationem confugere oportet. Quod a Davide factum legimus pene in unoquoque tentationum genere. Nam in mendacio sic precabatur: (a) *Ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque.* In avaritia ad hunc modum: (b) *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.* In rebus vero inanibus hujus vitae, et illecebris cupiditatum, hac prece utebatur: (c) *Averte oculos meos, ne videam vanitatem.* Ergo postulamus, ne morem geramus cupititatibus, neve (d) defatigemur in tentationibus sustinendis, ne (e) declinemus de via Domini, ut tam in rebus incommodis, quam in prosperis, aequitatem animi, constantiamque servemus, & nullam nostri partem Deus sua tutela vacuam relinquat. (f) Petimus denique, ut Satanam conterat sub pedibus nostris.

18. *Quomodo de tentatione victoria reportari, et quo auctore illa obtineri possit.*

Reliquum est, ut fidelem populum ad ea Parochus cohortetur, quae in hac precatione maxime cogitare, et meditari oporteat; in qua erit illa optima oratio, si quanta sit hominum infirmitas, intelligentes, viribus nostris diffidamus, et omni spe nostrae incolumitatis in Dei benignitate collata, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus, praesertim cogitantes, quam multos hac spe, atque hoc animo praeditos ex hiantibus Satanæ faucibus liberarit Deus. An non (g) Joseph undique circumdatum ardentibus insanæ mulieris facibus e summo ereptum periculo, (h) ad gloriam extulit? an non (i) Susannam, a Satanæ ministris obsessam, tum cum nihil proprius esset, quam ut nefariis sententiis interficeretur,

(a) *Psal.* 118 43. (b) *Ibid.* 36. (c) *Ibid.* 37.
(d) *Ibid.* 12 2. (e) *Deut.* 31 29.
(f) *Rom.* 16 23. (g) *Gen.* 39 7 9.
(h) *Gen.* 41 38 36. (i) *Dan.* 13 61 62.

servavit incolemem; neque mirum: (a) *Erat enim*, inquit, *cor ejus fiduciam habens in Domino*. Insignis est laus, et gloria. Job, qui de Mundo, de Carne, de Satana triumphavit. Plurima sunt ejus generis, quibus Parochus diligenter pium populum ad eam spem, fiduciamque cohortari debebit.

17. *Nostri certaminis antesignanus Christus est, socii Sancti omnes, quos qui non sequuntur, vecordes sunt.*

Cogitent etiam Fideles, quem in hostium tentationibus ducem habeant, nempe Christum Dominum, qui (b) victoriam ex illo certamine retulit. Vicit ipse Diabolum. Est (c) is ille fortior, qui superveniens fortem superavit armatum, quem et armis nudavit, et spoliis. De ejus victoriia, quam de Mundo reportavit, est apud Sanctum Joannem: (d) *Confidite, ego vici mundum*. Et in Apocalypsi dicitur (e) *ipse Leo vincens*, et *exisse vincens, ut vinceret*: qua in victoria suis etiam cultoribus facultatem vincendi dedit (f) Est Apostoli ad Hebræos Epistola plena victoriis Sanctorum hominum, *qui (g) per fidem vicerunt regna, obturaverunt ora Leonum*: et quæ sequuntur. Ex his vero, quæ sic acta legimus, eas victorias cogitatione complectamur: quas quotidie reportant ex intimis, et externis dæmonum: præliis homines fide, spe, et caritate præstantes, quæ tam multæ sunt, tamque insignes, ut, si sub aspectum caderent oculorum, nihil frequentius accidere judicamus, nihil gloriosius: de quorum hostium clade his verbis scripsit Sanctus Joannes: (h) *Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum*.

18 *Quomodò diabolus a nobis superari possit.*

Vincitur autem Satanas; non otio, somno, vino comessatione, libidine, sed oratione, labore, vigilia, abstinentia, continentia, castitate, (i) *Vigilate, et orate*, inquit, ut jam diximus, *ut non intretis in tentationem*: qui iis armis ad illam pugnam utitur

(a) *Dan.* 13 6 62. (b) *Ibid.*
(c) *Matt.* 14 4. (d) *Luc.* 11 22.
(e) *Joan.* 16 13 (f) *Apoc* 5 5. (g) *Apoc.* 6 2.
(h) 2 *Ioan.* 2 14 (i) *Matth.* 26 41.

in fugam convertunt adversarios: qui enim resistunt diabolo (a) is fugiet ab eis, in his, tamen Sanctorum hominum victoriis, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se offerat insolentius, ut se suis viribus hostiles dæmonum tentationes, impetusque sustinere posse confidat: non est hoc naturæ nostræ, non humanæ imbecilitatis, sed solius divinæ potestatis.

19. *Quomodo omnes nobis ad vincendum vires a Deo deniur.*

Hae vires, quibus prosternimus Satanæ satellites, dantur a Deo, (*a*) qui ponit, ut arcum æreum, brachia nostra,(*b*) cujus beneficio *arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore*, qui (*c*) dat nobis protectionem salutis, (*d*) cujus nos dextera suscipit, (*e*) qui docet manus nostras ad prælium, et digitos nostros ad bellum: ut uni Deo pro victoria sint agendæ, et habendæ gratiæ, quo uno et auctore, et adjutore vincere, possumus; quod fecit Apostolus inquit enim: (*f*) *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Eundem auctorem victoriæ prædicat illa cœlestis vox in Apocalypsi: (*g*) *Facta est salus, et virtus, et Regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus: quia projectus est accusator fratrum nostrorum, et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni.* Testatur idem liber Christi Domini partam ex mundo, carneque victoriam, eo loco: (*h*) *Hi cum Agno pugnabunt, et Agnus vincet illos.* Hæc de causa, et de modo vincendi.

20. *Quæ sint in spirituali illo certamine victorum præmia.*

His expositis, proponent fideli populo Parochi a Deo paratas coronas, et constitutam victoribus sempiternam præmiorum amplitudinem: quorum ex eadem Apocalypsi divina proferent testimonia: (*i*) *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitae, et confitebor nomen ejus coram Patre meo, et coram Angelis ejus* (k);

(a) Psal. 17. 35. (b) 1 Reg. 4.
(c) Psal. 17. 36. (d) Psal. 62. 9.
(e) Psal. 143. 1. (f) Cor. 15. 17.
(g) Apoc. 12. 10. 11. (h) Apoc. 17. 14.
(i) Apoc. 2. 11. (k) Apoc. 3. 5.

et paulo post Deus ipse, ac Dominus noster ita loquitur ad Joannem: (a) *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius*. Tum inquit: (b) *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus*. Denique, cum Sanctorum gloriam, et perpetuam illam bonorum vim, quibus in Cœlo fruuntur, exposuisset, adjunxit: (c) *Qui vicerit, possidebit hæc, et ero illi Deus, et ipse erit mihi filius*.

DE SEPTIMA PETITIONE.

CAPUT XVI.

Sed libera nos a malo.

1. Nihil continetur superioribus petitionibus, quod ista non includatur,

Postrema hæc petitio est instar omnium, qua Dei Filius Divinam hanc Orationem conclusit; cujus etiam vim, et pondus ostendens, ea usus est orandi clausula, cum e vita migraturus Deum Patrem pro hominum salute deprecaretur: (d) *Rogo enim* inquit, *ut serves eos a malo*. Ergo hac precationis formula, quam et præcepto tradidit, et exemplo confirmavit, quasi quadam epitome, summatim complexus est vim, et rationem ceterarum petitionum. Cum enim id quod ea prece continetur, impetraverimus, nihil, auctore Cypriano, remanet, quod ultra adhuc debeat postulari, cum semel protectionem Dei adversus malum petamus: qua impetrata, contra omnia quæ Diabolus, et Mundus operantur, securi stamus, et tuti. Quare, cum tanti sit hæc petitio, quanti diximus, debebit Parochus in ea fidelibus explicanda summam adhibere diligentiam. Differt autem hæc, et proxima petitio; quod illa vitationem culpae, hac pœnæ liberationem postulamus.

2. Quod nos urgeat, ut hanc precationem coram Domino effundamus.

(a) Apoc. 3. 12. (b) Apoc. 3. 21.
(c) Apoc. 21. 7. (d) Joh. 17. 6.

Quare non jam monendus est fidelis populus, quantopere et laboret ex incommodis, et calamitatibus, et cœlestis egeat adjumenti. Nam quot, et quantis miseriis proposita sit hominum vita, præterquam quod sacri, et profani scriptores hoc argumentum sunt copiosissime persecuti, nemo fere est, qui non intelligat et suo, et alieno periculo, Persuasum enim est omnibus, quod exemplum patientiæ Job memoriæ prodidit: (*a*) *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, et conteritur; et* (*b*) *fugit, velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.* Nec vero ullum præterire diem, qui propria aliqua molestia, aut incommodo notari non possit, testis est illa Christi Domini vox: (*c*) *Sufficit diei malitia sua.* Etsi conditionem humanæ vitæ declarat ipsius Domini monitum illud, (*d*) quo Crucem quotidie sumi seque docuit sequi oportere. Ut igitur quisque sentit, quam laboriosa sit, et periculosa hæc vivendi ratio, ita facile persuadebitur fideli populo, malorum liberationem a Deo impetrandam esse: præsertim cum nulla re magis ad orandum adducantur homines, quam cupiditate, et spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur, aut quæ impendent. Est enim hæc insita ratio in animis hominum, ut in malis statim ad Dei auxilium confugiant. (*e*) *Imple facies eorum ignominia; et quærent nomen tuum Domine*: et, (*f*) *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*

3. *Quanam ratione periculorum, et calamitatum depulsio a Deo postulanda sit.*

Sed si illud fere sua sponte faciunt homines, ut in periculis, et calamitatibus invocent Deum, certe quomodo id recte facere possint, ab iis, quorum fidei, et prudentiæ commissa est eorum salus, maxime, docendi sunt. Non enim desunt, qui contra Christi Domini jussum, præpostero utantur ordine præcationis. Nam (*g*) qui jussit, nos ad se confu-

(a) Job. 14. 1. 2. (b) Job. 8. 9.
(c) Matt. 6. 34. (d) Luc. 9. 23.
(e) Psal. 82. 17. (f) Ps. 49. 15.
(g) Ps. 49. 15.

rem boni, et liberatorem suum agnoscunt, ac venerantur: remediis vero quae inest ad sanandum vis insitam a Deo esse pro certo habeant, tantumque illa aegrotis prodesse existimant; quantum ipse voluerit Deus. Est enim a Deo data hominum generi medicina, qua morbos sanaret. Hinc est illa Ecclesiastici vox: (a) *Altissimus creavit de terra medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam:* Itaque qui Jesu Christo nomen dederunt, non in illis remediis summam spem reponunt recuperandae valetudinis, sed ipsi medicinae auctori Deo maxime confidunt.

5. *Quomodo in morbis soli Deo fidendum sit, qui plurimos a praesentissimis periculis liberavit.*

Quare etiam in (b) divinis Litteris reprehenduntur ii, qui medicinae fiducia, nullum Dei auxilium requirunt: imo vero qui vitam agunt ex divinis legibus, abstinent omnibus remediis, (c) quaecumque ad curationem a Deo non adhibita esse constet. Quod si etiam eorum usu medicamentorum illis explorata sit spes sanitatis, tamen ab iis, ut cantionibus, et daemonum artificiis, abhorrent. Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo confidant. Ea enim re jussit nos beneficentissimus Parens liberationem malorum postulare; ut in eo ipso quod jussit spem etiam impetrationis haberemus. Multa sunt in sacris Litteris hujus rei exempla, ut qui minus rationibus adducuntur ad bene sperandum, exemplorum multitudine confidere cogantur: (d) Abraham, (e) Jacob, (f) Loth (g) Joseph, (h) David sunt in oculis locupletissimi testes divinae benignitatis. Sacrae novi Testamenti Litterae tam multos enumerant, qui ex maximis discriminibus erepti sunt piae pondere precationis, ut res exemplorum commemoratione non egeat. Una igitur illa Prophetae sententia contenti eremus, quae vel infirmissimum quemque confirmare potest (i). *Clamaverunt enim*, inquit, *justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.*

(a) *Eccl.* 38. 4. (b) *Jer.* 4. & 46. 11.
(c) 1. *Reg.* 28. 7. 8 (d) *Gen.* 12. 12. 15. & 17. 2.
(e) *Gen.* 28. 14. (f) *Gen.* 14. 12. & 16. 17. 18.
(g) *Gen.* 26. 23. (h) *Reg.* 21. 15. 15 (i) *Reg* 21. 21. 23.

6. *Quid mali nomine hic intelligatur, et quae hujus petitionis sit sententia.*

Sequitur hujus vis, et ratio petitionis, ut fideles intelligant, non omnino petere nos hoc loco, ut a malis omnibus liberemur: Sunt enim quaedam, quae communiter mala putantur, quae tamen sunt illis fructuosa, qui patiuntur: (1) ut ille stimulus, qui Apostolo erat adjunctus, ut, Dei gratia adjuvante, virtus in infirmitate perficeretur: haec, si cognita sit eorum vis, summa voluptate pios afficiunt, tantum abest, ut a Deo petant, ut auferantur. Quare tantum ea mala deprecamur, quae nulla in animae utilitatem afferre possunt: reliqua minime, modo aliquis inde salutaris fructus existat.

7. *Quot, et quanta sint malorum genera, a quibus liberari cupimus.*

Omnino igitur huic voci ea subjecta vis est, ut a peccato liberati, a tentationis etiam periculo, ab intimis, externisque malis eripiamur; ut tuti simus ab aqua, ab igne, a fulgure; ne grando noceat frugibus; ne annonae caritate, seditionibus, bello laboremus: petimus a Deo, ut morbos, pestem, vastitatem arceat: vincula, carcerem, exilium, proditiones, insidias, ceteraque omnia prohibeat incommoda, quibus maxime terreri, ac premi solet hominum vita; omnes denique flagitiorum, et facinorum causas avertat: neque hæc solum, quæ omnium consensione mala sunt, deprecamur; sed illa etiam, quae pene omnes bona confitentur, divitias, honores, valetudinem, robur, hanc ipsam vitam: petimus, inquam, ne ad malum, et ad animæ nostrae exitium haec convertantur. Oramus etiam Deum, ne morte opprimamur repentina; ne in nos iram Dei concitemus, ne, quae impios manent, supplicia subeamus; ne igne Purgatorii torqueamur, a quo ut alii liberentur, pie, et sancte precamur. Hanc petitionem et in Missa, et in Litaniis sic interpretur Ecclesia, nos videlicet ea preterita, praesentia, futura mala deprecari.

8. *Deus et impendentia mala arcet, et a præsentibus quandoque mirabiliter eripit.*

Non uno autem modo Dei nos benignitas eripit a

(1) 1. Cor. 1. 7. 8.

malis : nam impendentes prohibet calamitates ; quomodo legimus magnum illum Jacob esse liberatum ab inimicis, quos in illum concitarat Sichimitarum caedes : extat enim illud : (a) *Terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes*. Et quidem Beati omnes, qui cum Christo Domino in cœlis regnant (b) omnibus malis Dei ope liberari sunt : nos autem, qui in hac peregrinatione versamur, ab omnibus incommodis solutos esse minime vult, sed eripit a quibusdam ; etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quae dat Deus interdum iis, qui rebus premuntur adversis. His se consolabatur Propheta, cum illa dicebat : (c) *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*. Praeterea a malis homines liberat Deus cum illos in summum discrimen adductos integros servat, et incolumes ; quod et (d) pueris illis in ardentem fornacem conjectis, et (e) Danieli contigisse legimus, quem Leones nihil laeserunt, quemadmodum neque pueros flamma violavit.

9. *Diabolus hic malus dicitur, quod mali culpae auctor, et mali pœnæ exactor sit.*

Malus vero etiam ex sententia Sanctorum (f) Basilii Magni, (g) Chrysostomi, et (h) Augustini, praecipue dicitur daemon, quod hominum culpae, id est sceleris, et peccati auctor fuit ; quo etiam ministro utitur Deus in repetendis pœnis a sceleratis, et facinorosis : (i) *Dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causa patiuntur*. In quam sententiam loquuntur Divinae Litterae illis verbis (k) *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit :* item (l) *Ego Dominus, et non est alter formans lucem, et creans tenebras, et faciens pacem, et creans malum.*

Malus quoque dicitur daemon ob eam causam, quod, etsi eum nihil laeserimus, tamen perpetuum bellum nobis infert, et capitali nos insectatur odio.

(a) *Gen.* 35. (b) *Isa* 25. 2. (c) *Ps.* 93. 19.
(d) *Dan* 3. 22. (e) *Dan.* 6. 22. 14. 39. (f) *Basil. in hom.*
(g) *Chry* 25. (h) *D. Aug.* 57. (i) *Dan.* 4.
(k) *Amos* 3. 6. (l) *Isa.* 5. 7.

Quod si nobis et fide armatis, et innocentia rectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, et, quacunque potest ratione, divexandi. Quamobrem Deum precamur, ut nos a malo liberare velit.

10. *Cur singulari, non autem multitudinis voce a malo liberari petamus.*

Dicimus autem, *a malo*, non *a malis*, ob id, quod mala, quae in nos a proximis proficiscuntur, illi assignamus tanquam auctori, et impulsori: quo minus etiam proximus irasci debemus; quin odium, et iracundium in ipsum satanam convertere oportet, a quo homines ad injuriam inferendam impelluntur. Itaque, si te aliqua re laeserit Proximus, cum preces facis Parenti Deo, pete, ut non modo te liberet a malo, id est ab iis, quas tibi proximos imponit, injuriis; sed illum ipsum eripiat proximum ex diaboli manu, cujus impulsu homines in frandem inducuntur.

11. *Quomodo in malis affecti esse debeamus, etiamsi continuo non liberemur.*

Illud denique sciendum est, si in precibus, et votis non liberamur a malis; debere nos quae premant, ferre patienter, intelligentes placere divino Numini, ut toleranter ea patiamur. Quare minime nos indignari, aut dolere par est, quod preces nostras non audiat Deus; sed omnia ad ejus nutum, ac voluntatem referre oportet, existimantes, id utile, id esse salutare, quod Deo placet, ut ita sit, non autem id, quod secus nobis videatur.

12. *Quot, et quanta commoda ex tribulationibus ad nos proveniant.*

Docendi etiam sunt pii Auditores, dum in hoc vitae curriculo versantur, eos ad omne incommodorum, et calamitatum genus non solum aequo, sed etiam gaudenti animo ferendum paratos esse debere (a) *Omnes enim*, inquit, *qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* Item: (b) *Per multas tribulationes oportet nos intrare in Regnum Dei.* Rursum: (c) *Nonne hæc oportuit pati Christum et ita intrare in gloriam suam?* Non enim aequum est, (d)

(a) 2. *Tim.* 3. 11. (b) *Act.* 13 21.
(c) *Luc.* 24. 25. (d) *Matt.* 10. 24.

servum esse majorem Domino suo, sicut turpe est, e sententia S. Bernardi, membra esse delicata sub spinoso capite. Praeclarum illud est exemplum Uriae propositum ad imitandum, qui ahortante David, domi ut se contineret, inquit. (*a*) *Arca Dei, et Israel, et Juda habitant in papilionibus, et ego ingrediar domum meam?* His instructi rationibus, ac meditationibus si ad orandum veniemus, illud assequemur, ut si minus undique cincti, malisque circumdati, (*b*) quemadmodum tres illi pueri intacti ab igne, sic nos inviolati servemur; certe ut (*c*) Machabaei, casus adversos constanter, ac fortiter feramus. In contumeliis, et cruciatibus sacros imitabimur Apostolos, (*d*) qui caesi verberibus vehementer laetabansur, quod digni habiti essent, qui pro Christo JESU contumelias paterentur; sic nos ita comparati canemus illa summa cum animi voluptate: (*e*) *Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum: laetabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa*.

De extrema Orationis Dominicae Particula, quae est, *Amen*.

CAPUT XVII.

Quis usus, et fructus sit hujus particulae.

HAnc vocem, sicuti est, signaculum Orationis Dominicae appellat S. Hieronymus in *Commentariis* in Matthaeum. Quare, ut admonuimus antea Fideles de praeparatione, quae adhibenda sit prius quam aggrediantur ad divinam precationem; sic nunc faciendum duximus, ut clausulae, ac finis ipsius precationis causam, rationemque cognoscant. Non enim (*f*) pluris est divinas preces diligenter ordiri, quam religiose absolvere. Sciat igitur fidelis populus, multos esse, et eos uberes fructus, quos ex Orationis Dominicae fine percipimus, sed omnium uberrimus ac laetissimus fructus est eorum impetratio, quæ postulavimus: de quo supra satis dictum est. Non solum autem consequimur postrema hac parte precationis, ut nostrae preces audiantur; sed quaedam etiam majora, ac praeclario-

(a) 2. *Reg.* 11. 11. (b) *Dan.* 3. 49. (c) 1 *Mach.* 2.
(d) *Act.* 5. 41. (e) *Psal.* 118. (f) *Eccl.* 7 [illegible]

ra, quam ut verbis explicari possint.

2. *Quanta bona ex oratione ad homines promanent.*

Nam cum orando homines cum Deo colloquantur, ut S. Cyprianus ait *fit quodam inexplicabili modo oranti Divino Majestas proprior, quam ceteris*: quem praeterea singularibus ornat muneribus; ut qui pie Deum orant quodammodo cum iis qui ad ignem accedunt, comparari possint; qui, si algent, calescunt; si calent, aestuant; sic illi assistentes ad Deum, pro modo pietatis, ac fidei ardentiores evadunt: inflammatur enim eorum animus ad Dei gloriam, mens illustratur admirabilem in modum, omnino cumulantur divinis muneribus: est enim illud proditum sanctis Litteris. (a) *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Exemplo est omnibus magnus ille Moyses (b) qui a Dei congressu, et colloquio digrediens, divino quodam fulgore collucebat, sic, ut (c) Israelitae ejus oculos, et os intueri non possent. Omnino qui vehementi illo studio preces faciunt, Dei benignitate, ac majestate admirabiliter perfruuntur. (d) *Mane astabo*, inquit Propheta, *et videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es*. Haec quo magis noscunt homines, eo Deum vehementiori cultu, ac pietate venerantur: eo etiam sentiunt jucundius, (e) quam suavis sit Dominus, et quam vere beati sint omnes, qui sperant in eo: tum vero clarissima illa luce circumfusi, quanta sit eorum humilitas, quanta sit Dei majestas, considerant. Est enim illa S. Augustini regula. *Noverim te, noverim me.* Itaque fit, ut suis viribus diffidentes, totos se committant Dei benignitati, minime dubitantes, quin is ipsos paterna illa sua, et admirabili charitate complexus, abundanter iis omnia suppeditet, quae sint ad vitam, et salutem necessaria; hinc se ad agendas Deo gratias convertant, quantas animo maximas capere possunt, quantas oratione complecti, quod magnum Davidem feciste legimus, qui, cum ita precationem instituisset, (f) *Salvum me fac ex omnibus persequentibus me*, sic eam absolvit: (g) *Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.*

3. *Qua ratione fiat, ut Sanctorum preces a timore inchoatae, laetitia concludantur.*

(a) *Psal.* 20. 4. (b) *Exod.* 34. 35. (c) *Cor.* 3. 13. (d) *Psal.* 5. (e) *Psal.* 33. 9. (f) *Psal.* 7. 1. (g) *Ibid.* 18.

Sunt ejusmodi sanctorum preces innumerabiles, quarum exordium est timoris plenum, clausula spei bonae, lætitiæque referta: sed mirabile est quam eo in genere eniteant Davidis ipsius precationes. Nam, cum metu perturbatus sic orare esset exorsus: (a) *Multi insurgunt adversum me, multi dicunt animae meæ: Non est salus ipsi in Deo ejus*: confirmatus aliquando gaudio que perfusus subjunxit paulo post: (b) *Non timebo millia populi circumdantis me*. Alio etiam (c) Psalmo suum cum deplorasset miseriam, ad extremum Deo confisus, incredibiliter lætatur spe sempiternæ beatitudinis: (d) *In pace in idipsum* inquit, *dormiam, et requiescam*. Quid illa? (e) *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me*: quanto cum tremore, et pallore Prophetam dixisse credendum est? Contra quæ deinceps sequuntur, quam fidenti, ac lætanti animo? (f) *Discedite a me*, inquit, *omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei*. Cum vero Saulis iram futuramque pertimesceret, quam humiliter, ac demisse Dei opem implorabat? (g) *Deus in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judicam me*: et tamen hilare, ac fidenter in eodem Psalmo subjecit: (h) *Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ*. Quare qui se confert ad sacras preces fide, speque munitus, parentem adeat Deum, ut se id consequi posse, quod ei opus sit, nullo modo diffidat.

4. *Quo sensu illa vocula*. Amen, *in fine hic usurpetur, et in Missa Sacerdoti pronuncianda reservetur*.

Sunt autem in extremo hoc divinæ precationis verbo *Amen*, multa quasi semina quædam earum rationem, cogitationumque, quas diximus; et quidem adeo frequens fuit hæc Hebræa vox in ore Salvatoris, ut Spiritui sancto placuerit, ut in Ecclesia Dei retineretur, cui voci illa quodammodo subjecta sententia est; *Scito, tuas auditas esse preces*: habet enim vim respondentis, et illum, qui precibus, quod velit, impetrarit, cum bona gratia dimittentis Dei. Hanc sententiam perpetua Ecclesiæ Dei consuetudo comprobavit, quæ in Sacrificio Missæ, cum pronunciatur oratio Dominica, non rei sacræ Ministris, quorum par-

(a) *Psal*. 3. 1. 2. (b) *Ibid*. 7. (c) *Psal*. 4. (d) *Psal*. 4. 9.
(e) *Psal* 6. 2. (f) *Ibid*. 9. (g) *Psal*. 53. 6. (h) *Ibid*. 7.

tes sunt illa dicere, *Sed libera nos a malo*, attribuit hanc vocem, *Amen*: sed ipsi sacerdoti accommodatam reservavit, qui cum Dei, et hominum sit interpres, Deum exoratum esse populo respondet.

5. *Cur in aliis precationibus minister in hac vero Sacerdos*, Amen, *respondeat*.

Nec tamen hic ritus communis est omnium precationum; quippe cum in ceteris ministrorum sit munus respondendi. *Amen*: sed proprius Dominicæ orationis. Nam in aliis precibus consensum modo, desideriumque significat, in hac responsio est, Deum orantis postulationi consensisse.

6. *Quomodo dictio*, Amen, *varie exponatur*.

Ac varie quidem a multis est interpretatum hoc verbum, *Amen*. Septuaginta Interpretes verterunt, *fiat*; alii reddiderunt, *vere*; Aquila, *fideliter* convertit: sed parvi refert; hoc, an illo modo sit redditum, modo habere intelligamus eam vim, quam diximus, confirmantis sacerdotis, concessum id esse, quod petebatur: cujus sententiæ testis est Apostolus, in epistola ad Corinthios, (a) *Quotquot enim*, inquit, *promissiones Dei sunt, in illi Est, ideo et per ipsum dicimus Amen Deo ad gloriam per nos*. Est etiam hæc nobis accomodata vox, in qua inest confirmatio quædam earum petitionum, quas adhuc adhibuimus, quæ etiam eos reddit attentos, qui dant operam sacris precibus; fit enim sæpe, ut in precatione distracti homines variis cogitationibus alio traducantur. Imo vero summo studio petamus hac ipsa voce ut omnia fiant, idest concedantur, quæ antea petivimus: vel potius intelligentes, nos jam impetrasse omnia, ac sentientes præsentem vim divini auxilii, illud una cum Propheta canimus: (b) *Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animae meae*. Nec est quod quisquam dubitet, quin et nomine Filii sui, et verbo, quo saepissime is usus est, moveatur Deus, qui semper, ut ait Apostolus, *Exauditus est pro sua reverentia*, cujus est *Regnum, et potestas, et imperium iu saecula saeculorum*.

FINIS.

(a) 2. Cor. 1. 20. (b) Psal. 53. 6.
(c) Heb. 5. 7.